

Nederlandse Voedsel- en
Warenautoriteit
Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

> Retouradres Postbus 43006 3540 AA Utrecht

directie Strategie
divisie Juridische zaken

Catharijnesingel 59
3511 GG Utrecht
Postbus 43006
3540 AA Utrecht
www.nvwa.nl

Onze referentie
21-0776/Woo

Contact

wooverzoeken@nvwa.nl

Datum: VERZONDEN 08 JUN 2023

Betreft: besluit op Woo-verzoek 21-0776

Geachte [REDACTED],

In uw e-mail van 12 oktober 2021, heeft u de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (hierna: NVWA) gevraagd informatie openbaar te maken over werkinstructies die zien op het uitvoeren van inspecties in de veehouderij en bij gezelschapsdieren door de afdeling Dier.

Afbakening Woo-verzoek

Uw Woo-verzoek hebben wij als volgt geïnterpreteerd. Werkinstructies die zien op diergeneesmiddelen, dierenwelzijn en diergezondheid bij het uitvoeren van inspecties in de veehouderij en bij gezelschapsdieren door de afdeling Dier zijn onder de reikwijdte van uw Woo-verzoek meegenomen. Buiten de reikwijdte zijn de werkinstructies gelaten die niet zien op andere domeinen, zoals meststoffen of dierlijke bijproducten. De veehouderij hebben we ook nader gespecificeerd. Hier verstaan wij voor landbouwhuisdieren het primaire bedrijf onder en niet de rest van de keten.

Verloop van de procedure

Op 12 oktober 2021 heeft u bericht ontvangen dat uw verzoek in goede orde is ontvangen. Daarbij is medegedeeld dat uw verzoek binnen vier weken na de ontvangst van uw verzoek wordt beoordeeld.

Op 8 november 2021 heb ik aangegeven dat de beoordeling van uw verzoek meer tijd in beslag neemt. De beslistermijn is daarom met vier weken verlengd.

Op 6 maart 2023 heeft u een e-mail ontvangen van een medewerker van het Team Openbaarmaking met de vraag of u nog op prijs stelde om de documenten te ontvangen in dit Woo-verzoek. U heeft toen aangegeven de documenten alsnog te willen ontvangen.

Helaas is het mij niet gelukt om tijdig op uw verzoek te beslissen, mijn excuses hiervoor.

directie strategie
divisie Juridische zaken

Onze referentie
21-0776/Woo

Wettelijk kader

U heeft met een beroep op de Wet openbaarheid van bestuur (hierna: Wob) verzocht om openbaarmaking. Op 1 mei 2022 is de Wet open overheid (hierna: Woo) inwerking getreden en is de Wob ingetrokken (artikel 10.1. Woo).

Ik behandel uw verzoek als een verzoek op grond van de Wet open overheid (hierna: Woo).

Doorzending

Conform artikel 4.2 van de Woo heeft de NVWA op 22 augustus 2022 uw Woo-verzoek gedeeltelijk doorgestuurd aan de Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming, omdat daar ook mogelijk informatie berust die onder de reikwijdte van uw verzoek kan vallen.

Inventarisatie documenten

Op basis van uw verzoek zijn in totaal 188 documenten aangetroffen. Deze documenten zijn opgenomen in een inventarislijst, die als bijlage bij dit besluit is gevoegd. In dit besluit wordt verwezen naar de corresponderende nummers uit de inventarislijst, zodat per document duidelijk is wat is besloten.

Informatie die valt buiten de reikwijdte van uw verzoek

U heeft in uw verzoek aangegeven over welke aangelegenheid u informatie wilt ontvangen. Een aantal documenten gaat gedeeltelijk of in het geheel niet over de door u aangegeven aangelegenheid en staan op de inventarislijst als zodanig aangemerkt. Deze informatie valt daarom buiten de reikwijdte van uw verzoek en heb ik daarom in uw verzoek gelakt. Dit heeft te maken met het feit dat in de betreffende documenten informatie staat die niet ziet op het uitvoeren van inspecties in de veehouderij en bij gezelschapsdieren door de afdeling Dier.

Reeds openbare documenten

De Woo is niet van toepassing op documenten die al openbaar zijn. Een aantal documenten is reeds openbaar en staat op de inventarislijst als zodanig aangemerkt. Op de inventarislijst staat ook aangegeven waar u deze documenten kunt vinden.

Dubbele documenten

Een aantal documenten zijn dubbel. Om herhaling van documenten te voorkomen, heb ik op de inventarislijst aangegeven welke documenten dubbel zijn en heb ik verwezen naar de betreffende document nummers.

directie strategie
divisie Juridische zaken

Onze referentie
21-0776/Woo

Disclaimer

De gevraagde documenten betreffen verouderde werkinstructies. De verouderde werkinstructies kunnen inmiddels zijn aangepast, want indien daar aanleiding toe is worden werkinstructies geactualiseerd. Het kan dus zijn dat de NVWA op bepaalde punten nu anders acteert dan in deze werkinstructies staat.

(On)juistheid of (on)volledigheid informatie

Op grond van artikel 2.4, tweede lid, van de Woo draagt een bestuursorgaan er zoveel mogelijk zorg voor dat de informatie die het overeenkomstig deze wet verstrekt, actueel, nauwkeurig en vergelijkbaar is. Op grond van artikel 2.4, vijfde lid, van de Woo doet een bestuursorgaan mededeling van onjuistheid of onvolledigheid van de verstrekte informatie, indien het bestuursorgaan hiervan kennis draagt.

Naar aanleiding van artikel 2.4 lid 5 van de Woo doe ik hierbij de volgende mededelingen:

- In document 4 staat informatie die mogelijk verouderd is.
- In document 7 op pagina 2 staat informatie die verouderd is.
- In document 18 staat op pagina 12 bij vraag 43 een zinsnede waaruit zou kunnen blijken het gebruik van de checklist + toelichting verplicht is gesteld, maar het gebruik hiervan is nooit verplicht gesteld.
- Document 21 bevat op pagina 2 informatie die achterhaald is.
- In document 22 staat op pagina 1 laatste alinea, pagina 2 alinea 2 en 4e alinea bulletpoint 3, pagina 5 en 6 een naam 'welzijn algemeen' welke is gewijzigd naar 'welzijn grazers'.
- Document 31 bevat op pagina 1 informatie die niet meer in gebruik is of verouderd is.

Besluit

Ik besluit een deel van de door u gevraagde informatie openbaar te maken. Voor de motivering van dit besluit verwijs ik naar het onderdeel "Overwegingen" van deze brief.

Overwegingen

Algemene overweging: openbaarheid t.a.v. een ieder

Als eerste wil ik u wijzen op het volgende.

Iedereen heeft het recht om overheidsinformatie op te kunnen vragen zonder daarbij een reden te hoeven aangeven. Dit staat in het eerste artikel 1.1 van de Woo. Dit is een belangrijk recht van de burger. Daarbij is het uitgangspunt dat overheidsinformatie openbaar is, tenzij er uitzonderingsgronden zijn die dit beperken. De uitzonderingsgronden staan in hoofdstuk 5 van de Woo. Ik moet hierbij het algemeen belang van openbaarheid afwegen tegen de belangen die de

directie strategie
divisie Juridische zaken

Onze referentie
21-0776/Woo

uitzonderingsgronden beschermen. In het algemeen geldt hierbij de regel dat wanneer ik informatie aan u verstrek, het openbaar is voor een ieder. De Woo is niet van toepassing op informatie die al openbaar is.

Algemene uitgangspunten bij toetsing aan de uitzonderingsgronden

De toetsing aan de uitzonderingsgronden verloopt als volgt. Eerst kijk ik of een van de uitzonderingsgronden speelt. Dat doe ik meestal per alinea, soms per zin. Vervolgens kijk ik wat voor soort uitzonderingsgrond het is. Als het een absolute uitzonderingsgrond is, mag ik de informatie niet verstrekken. Als het een relatieve uitzonderingsgrond is, moet ik een afweging maken tussen het algemene belang van openbaarheid en het specifieke belang dat de uitzonderingsgrond beschermt. Daarbij weegt het belang van openbaarheid zwaar. Als ik informatie weiger, moet ik goed motiveren waarom ik dat doe. Dat geldt nog sterker als de informatie ouder dan vijf jaar is.

Wanneer het gaat om informatie waar belangen van anderen bij betrokken zijn, moet ik hen de mogelijkheid geven om een zienswijze in te dienen. Dit betekent dat zij hun mening kunnen geven over of de informatie wel of niet openbaar gemaakt moet worden. Het is uiteindelijk aan mij om te beslissen of ik de informatie openbaar maak.

Het belang van inspectie, controle en toezicht door bestuursorganen

Op grond van artikel 5.1, tweede lid, aanhef en onder d, van de Woo kan ik geen informatie openbaar maken als dit inspectie, controle of toezicht door bestuursorganen belemmert en dit belang zwaarder weegt dan het belang van openbaarheid. Dit is het geval als de uitkomsten van de inspectie, controle of het toezicht veel samenhangt met informatie over de gebruikte methoden en technieken of de effectiviteit belemmert.

In diverse documenten - die als zodanig zijn weergegeven op de inventarislijst - is het belang van de inspectie, controle en toezicht door NVWA in het geding. Deze documenten betreffen werkinstructies en in de werkinstructies staat informatie over uitvoeren van inspecties door de NVWA in de veehouderij en bij gezelschapsdieren. De informatie kan inzicht bieden in de werkwijze, methoden en technieken van de NVWA bij het inspecteren van bedrijven. Als deze informatie openbaar wordt gemaakt, dan kunnen belanghebbenden hierop anticiperen of dit kan leiden tot berekend gedrag van houders van dieren, waardoor een effectieve controle niet meer mogelijk is. De NVWA kan hierdoor mogelijk haar toezichthoudende taak niet meer naar behoren uitoefenen. Ik vind dat het belang van openbaarmaking daarom niet opweegt tegen de belangen van inspectie, controle en toezicht door de NVWA op de naleving van dierenwelzijn, diergeneesmiddelen en diergezondheid. Ik maak deze informatie daarom niet openbaar.

directie strategie
divisie Juridische zaken

Onze referentie
21-0776/Woo

De eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer

Op grond van artikel 5.1, tweede lid, aanhef en onder e, van de Woo kan ik geen informatie openbaar maken als dit de persoonlijke levenssfeer schaadt en dit belang zwaarder weegt dan het belang van openbaarheid.

In diverse documenten - die als zodanig zijn weergegeven op de inventarislijst - staan persoonsgegevens van derden. Het gaat om persoonsgegevens die (indirect) te herleiden zijn tot een persoon zoals namen, e-mailadressen, telefoonnummers en functienamen. Bij bepaalde passages in het document is dit het geval. Ik vind het in dit geval belangrijk dat de identiteit van betrokkene niet bekend wordt, omdat dit zijn of haar privacy kan schenden. Dat vind ik niet wenselijk. Het belang van de persoonlijke levenssfeer, weeg ik hier zwaarder dan het algemene belang van openbaarmaking. Daarom maak ik deze persoonsgegevens niet openbaar.

In geval van namen van ambtenaren

In diverse documenten - die als zodanig zijn weergegeven op de inventarislijst - staan (ook) persoonsgegevens van ambtenaren. Het gaat om gegevens die herleidbaar zijn tot een persoon, zoals onder meer namen, toezichthoudernummers, e-mailadressen, functienamen en telefoonnummers. In het kader van goed werkgeverschap vind ik dat het belang van privacy zwaarder moet wegen dan het belang van openbaarheid. Dit ter bescherming van de privacy van de betrokken ambtenaren. Daarbij weegt mee dat het hier niet gaat om het opgeven van een naam aan een individuele burger die met een ambtenaar in contact treedt, maar om, openbaarmaking op grond van de Woo. De met naam genoemde ambtenaren betreffen controleurs van de NVWA. Het gaat om ambtenaren die niet zelfstandig of in mandaat namens de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit besluiten nemen ten aanzien van een bestuurlijke aangelegenheid.

Het belang van het goed functioneren van de Staat, andere publiekrechtelijke lichamen of bestuursorganen

Op grond van artikel 5.1, tweede lid, aanhef en onder i, van de Woo kan ik geen informatie openbaar maken wanneer dit het goed functioneren van de Staat of andere overheden schaadt en dit belang zwaarder weegt dan het belang van openbaarheid.

In diverse documenten - die als zodanig zijn weergegeven op de inventarislijst - staat informatie die het goed functioneren van de Staat of andere overheden in

directie strategie
divisie Juridische zaken

Onze referentie
21-0776/Woo

gevaar zou kunnen brengen. In deze documenten is een link opgenomen naar een interne website of interne schijf. Het belang van het voorkomen van oneigenlijk gebruik van deze interne website of interne schijf weegt ik zwaarder dan het belang van openbaarmaking. Oneigenlijk gebruik van deze interne website of interne schijf schaadt het goed functioneren van de Staat. Daarom weegt ik het belang van het voorkomen van oneigenlijk gebruik van de interne website of interne schijf zwaarder dan het algemeen belang van openbaarheid. Ik maak deze informatie daarom niet openbaar.

Het voorkomen van onevenredige benadeling

Op grond van artikel 5.1, vijfde lid, van de Woo mag ik in uitzonderlijke gevallen geen informatie openbaar maken als dit een onderneming onevenredige benadeling toebrengt en de voorkoming daarvan zwaarder weegt dan het belang van openbaarheid.

In de van toepassing zijnde documenten staan e-mailadressen van een interne postbus welke niet zijn bedoeld voor derden om de betreffende organisatie te benaderen of daarmee contact op te nemen. Openbaarmaking van de gehele e-mailadressen zal naar mijn oordeel leiden tot onevenredige benadeling van die organisaties. Openbaarmaking van deze e-mailadressen vergroot het risico op misbruik, overbelasting en onheus gebruik. Ik laat onder deze omstandigheden het belang van voorkoming van onevenredige benadeling zwaarder wegen dan het belang van de openbaarheid van informatie. Het eerste deel van de betreffende e-mailadressen heb ik daarom onleesbaar gemaakt.

Wijze van openbaarmaking

Eenvoudige openbaarmaking

De documenten die (gedeeltelijk) openbaar worden, worden samen met deze brief de documenten digitaal aan u toegezonden.

Plaatsing op internet

Dit besluit en de documenten die voor iedereen (gedeeltelijk) openbaar worden, worden op www.rijksoverheid.nl gepubliceerd.

directie strategie
divisie Juridische zaken

Onze referentie
21-0776/Woo

Vragen

Als u vragen heeft over de afhandeling van uw verzoek, dan kunt u contact opnemen met wooverzoeken@nvwa.nl. Voor meer informatie over de Woo-procedure, kunt u kijken op www.rijksoverheid.nl.

Hoogachtend,

De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
namens deze,

mw. I.J. Hokke MSc
teamleider Openbaarmaking en privacy

directie strategie
divisie Juridische zaken

Onze referentie
21-0776/Woo

Bezwaarmogelijkheid

Als u het niet eens bent met dit besluit, kunt u binnen zes weken - na verzending van dit besluit - een bezwaarschrift indienen. Doe dit op tijd, anders kan uw bezwaarschrift niet worden behandeld. Let wel: het indienen van een bezwaarschrift schort de werking van het besluit niet op.

Bij voorkeur kunt u uw bezwaarschrift via de e-mail verzenden naar nvwabezwaarenberoep@nvwa.nl. Uw bezwaarschrift kunt u eventueel ook per post verzenden naar: **Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit, divisie Juridische Zaken, team Bezwaar en Beroep**, Postbus 43006, 3540 AA Utrecht. Voor vragen met betrekking tot de bezwaarprocedure kunt u ook bellen naar het volgende telefoonnummer: 088 223 09 61.

U dient uw bezwaarschrift **ten minste** te voorzien van:

- uw naam en adres;
- telefoonnummer;
- de datum;
- het kenmerk, zaaknummer van deze brief (deze gegevens vindt u in de rechterkantlijn);
- de gronden van bezwaar;
- uw handtekening.

Zou u zo vriendelijk willen zijn om een kopie van dit besluit mee te sturen?

NB. ook indien u uw bezwaarschrift per e-mail verstuurt, dient deze te voldoen aan bovenstaande eisen. Voldoet uw bezwaarschrift niet aan deze eisen, dan wordt uw bezwaarschrift niet in behandeling genomen. Het verdient de voorkeur om uw bezwaarschrift in Pdf-formaat als bijlage toe te voegen in het e-mailbericht.

Heeft u vragen, kijk dan op www.nvwa.nl/bezwaarenberoep.

** Als u uw bezwaarschrift in een vreemde taal opstelt en een vertaling voor een goede behandeling van het bezwaar nodig is, dient u zelf voor een vertaling van het bezwaarschrift te zorgen / If you submit your objection in a foreign language and a translation for proper handling of the objection is required, you should provide yourself a translation of the objection.*

directie strategie
divisie Juridische zaken

Onze referentie
21-0776/Woo

Bijlage 1 relevante artikelen Woo

ARTIKEL 5.1 UITZONDERINGEN

1. Het openbaar maken van informatie ingevolge deze wet blijft achterwege voor ons kenmerk zover dit:
 - a. de eenheid van de Kroon in gevaar zou kunnen brengen;
 - b. de veiligheid van de Staat zou kunnen schaden;
 - c. bedrijfs- en fabricagegegevens betreft die door natuurlijke personen of rechtspersonen vertrouwelijk aan de overheid zijn meegedeeld;
 - d. persoonsgegevens betreft als bedoeld in paragraaf 3.1 onderscheidenlijk paragraaf 3.2 van de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming, tenzij de betrokkene uitdrukkelijk toestemming heeft gegeven voor de openbaarmaking van deze persoonsgegevens of deze persoonsgegevens kennelijk door de betrokkene openbaar zijn gemaakt;
 - e. nummers betreft die dienen ter identificatie van personen die bij wet of algemene maatregel van bestuur zijn voorgeschreven als bedoeld in artikel 46 van de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming, tenzij de verstrekking kennelijk geen inbreuk op de levenssfeer maakt.
 2. Het openbaar maken van informatie blijft eveneens achterwege voor zover het belang daarvan niet opweegt tegen de volgende belangen:
 - a. de betrekkingen van Nederland met andere landen en staten en met internationale organisaties;
 - b. de economische of financiële belangen van de Staat, andere publiekrechtelijke lichamen of bestuursorganen, in geval van milieu-informatie slechts voor zover de informatie betrekking heeft op handelingen met een vertrouwelijk karakter;
 - c. de opsporing en vervolging van strafbare feiten;
 - d. de inspectie, controle en toezicht door bestuursorganen;
 - e. de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer;
 - f. de bescherming van andere dan in het eerste lid, onderdeel c genoemde concurrentiegevoelige bedrijfs- en fabricagegegevens;
 - g. de bescherming van het milieu waarop deze informatie betrekking heeft;
 - h. de beveiliging van personen en bedrijven en het voorkomen van sabotage;
 - i. het goed functioneren van de Staat, andere publiekrechtelijke lichamen of bestuursorganen.
- (...)

ARTIKEL 5.2 PERSOONLIJKE BELEIDSOPVATTINGEN

1. In geval van een verzoek om informatie uit documenten, opgesteld ten behoeve van intern beraad, wordt geen informatie verstrekt over daarin opgenomen persoonlijke beleidsopvattingen. Onder persoonlijke beleidsopvattingen worden verstaan ambtelijke adviezen, visies, standpunten en overwegingen ten behoeve van intern beraad, niet zijnde feiten, prognoses,

directie strategie
divisie Juridische zaken

Onze referentie
21-0776/Woo

beleidsalternatieven, de gevolgen van een bepaald beleidsalternatief of andere onderdelen met een overwegend objectief karakter.

2. Het bestuursorgaan kan over persoonlijke beleidsopvattingen met het oog op een goede en democratische bestuursvoering informatie verstrekken in niet tot personen herleidbare vorm. Indien degene die deze opvattingen heeft geuit of zich erachter heeft gesteld, daarmee heeft ingestemd, kan de informatie in tot personen herleidbare vorm worden verstrekt.

(...)

21-0776 Inventarislijst											
nr.	Documentnaam	Verstrekking o.g.v. de Woo					Uitzonderingsgronden				Toelichting/ Vindplaats:
		geheel	deels	dubbel	reeds openbaar	Buiten de reikwijdte	5.1.2.d	5.1.2.e	5.1.2.i	5.1.5	
1.	HH02 IR 106 Werkinstructie IR schaapect versie 6.1		x				x		x	x	
1.1	HH02 DWZ 107 werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers 1.6			Dubbel zie nr. 34							
1.2	Algemeen Interventiebeleid				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
1.3	VI01-LN_NVWA_Hygieneprotocol v4a					x					
1.4	HH02 ALG 06 ARBO-protocol Covid-19 (primaire)bedrijven'					x					
2.	HH02 DGM 86 Zelfcontrole		x				x	x			
2.1	Specifiek Interventiebeleid diergeneesmiddelen				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
3.	HH02 DGM 09 Werkinstructie VKI		x				x	x	x		
3.1	VI01-LN_NVWA_Hygieneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
3.2	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07			Dubbel zie nr. 4.4							
3.3	HH02 XC 50 Raadpleeglijst 2022 juli					x					
3.4	HH02 VK 009 Werkinstructie onderzoek officieel certificaat in het geval van noodslachting					x					
3.5	Specifiek Interventiebeleid voedselveiligheid industriële productie, vis, zuivel en eierenversie				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
4.	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens definitief		x				x		x	x	
4.1	HH02 DWZ 37 Handleiding CO2 en ammoniakmeter					x					

nr.	Documentnaam	geheel	deels	dubbel	reeds openbaar	Buiten de reikwijdte	5.1.2.d	5.1.2.e	5.1.2.i	5.1.5	Toelichting/ Vindplaats:
4.2	HH02 DWZ 121 werkinstructie meldingen 'levende kadavers' versie 2					x					
4.3	LN03 VDB 04 Werkinstructie doden van dieren buiten slachthuis versie 14					x					
4.4	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07					x					
4.5	VI01-LN_NVWA_Hygiëneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
5.	HH02 DWZ 56 Werkinstructie welzijn konijnen Versie 6 29juni2021		x				x	x	x		
5.1	HH02 DWZ 55 Checklist welzijn konijnen versie 6_29juni2021					x					
5.2	HH02 DWZ 37 Handleiding CO2 en ammoniakmeter			Dubbel zie nr. 4.1							
5.3	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07			Dubbel zie nr. 4.4							
6.	HH02 DWZ 59 Werkinstructie welzijn kalkoenen versie 3 05-01-2022		x				x		x		
6.1	HH02 DWZ 37 Handleiding CO2 en ammoniakmeter			Dubbel zie nr. 4.1							
6.2	HH02 DWZ 121 werkinstructie meldingen 'levende kadavers' versie 2			Dubbel zie nr. 4.2							
6.3	LN03 VDB 04 Werkinstructie doden van dieren buiten slachthuis versie 14			Dubbel zie nr. 4.3							
6.4	Algemeen Interventiebeleid				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
6.5	Specifiek Interventiebeleid dierenwelzijn				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
6.6	VI01-LN_NVWA_Hygiëneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
7.	HH02 DWZ 64 Werkinstructie welzijn vleeskuikenouderdieren versie 4		x				x		x	x	

nr.	Documentnaam	geheel	deels	dubbel	reeds openbaar	Buiten de reikwijdte	5.1.2.d	5.1.2.e	5.1.2.i	5.1.5	Toelichting/ Vindplaats:
7.1	Specifiek Interventiebeleid dierenwelzijn				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
7.2	VI01-LN_NVWA_Hygieneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
8.	HH02 DWZ 108 Werkinstructie legkippen v2		x				x		x	x	
8.1	VI01-LN_NVWA_Hygieneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
8.2	HH02 DWZ 38 Risicomatrix versie 2					x					
9.	HH02 DWZ 121 werkinstructie meldingen 'levende kadavers' versie 2		x					x	x	x	
9.1	LN03 VDB 04 Werkinstructie doden van dieren buiten slachthuis versie 14			Dubbel zie nr. 4.3							
9.2	VI01-LN_NVWA_Hygieneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
10.	HH02 VK 009 Werkinstructie onderzoek officieel certificaat in het geval van noodslachting		x				x		x		
10.1	K-RV-PM-WV02 WV Noodslachting Roodvlees v02					x					
10.2	K-RV-AM-WV01 WV AM keuring op herkomstbedrijf Roodvlees v02					x					
11.	LN03 VDB 04 Werkinstructie doden van dieren buiten slachthuis versie 15		x						x	x	
11.1	Specifiek Interventiebeleid dierenwelzijn bij doden van gehouden dieren				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
11.2	VI01-LN_NVWA_Hygieneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
12.	HH02 DGZ 30 Werkinstructie Monitoring NCD versie 2.0		x				x		x		
12.1	Interventiebeleid preventie dierziekten				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA

nr.	Documentnaam	geheel	deels	dubbel	reeds openbaar	Buiten de reikwijdte	5.1.2.d	5.1.2.e	5.1.2.i	5.1.5	Toelichting/ Vindplaats:
13.	HH02 DGZ 31 Werkinstructie Monitoring AI versie 2.0		x				x		x		
13.1	Interventiebeleid preventie dierziekten				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
14.	HH02 DGZ 33 Werkinstructie monitoring zoönotische Salmonella pluimvee_V8.0		x				x		x		
14.1	Interventiebeleid preventie dierziekten				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
14.2	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07			Dubbel zie nr. 4.4							
15.	HH02 I&R 180 Werkinstructie IR gevogelte versie 2.0		x				x		x		
15.1	Interventiebeleid preventie dierziekten				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
16.	HH02 DWZ 07 Toelichting checklist hokverrijking varkens		x				x				
17.	HH02 DWZ 010 Werkinstructie welzijn kalveren versie 5 _ 15 juni 2021		x				x		x	x	
17.1	VI01-LN NVWA Hygieneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
17.2	Specifiek Interventiebeleid dierenwelzijn				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
17.3	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07			Dubbel zie nr. 4.4							
17.4	L&N03 DWZ 01 Bestuurlijk handhaven dierverwaarlozing versie 5					x					
18.	HH02 DWZ 41 Toelichting checklist welzijn varkens 2021		x				x		x		
19.	HH02 DWZ 70 Toelichting checklist stalklimaat vleesvarkens versie 3		x				x				
20.	HH02 DWZ 114 Toelichting checklist stalklimaat biggen versie 3		x				x				

nr.	Documentnaam	geheel	deels	dubbel	reeds openbaar	Buiten de reikwijdte	5.1.2.d	5.1.2.e	5.1.2.i	5.1.5	Toelichting/ Vindplaats:
21.	HH02 DWZ 77 Toelichting en werkinstructie welzijn paarden v5		x				x		x		
21.1	HH02 DWZ 15 Werkinstructie Welzijn grazers v5			Dubbel zie nr. 31							
21.1.1	HH02 DWZ 107 werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers 1.6			Dubbel zie nr. 34							
21.1.2	HH02 DWZ 09 toelichting 2.10 medisch register					x					
21.1.3	HH02 DWZ 16 Checklist Welzijn grazers versie 03					x					
21.1.4	HH02 DWZ 77 Toelichting en werkinstructie welzijn paarden v5			dubbel zie nr. 21							
21.1.5	HH02 DWZ 010 Werkinstructie welzijn kalveren versie 5 _ 15 juni 2021			dubbel zie nr. 17							
21.1.6	HH02 DWZ 105 Werkinstructie hoge sterfte melkvee v2022			Dubbel zie nr. 33							
21.1.7	HH02 DWZ 119 Werkinstructie Verscherpt toezicht dierenwelzijn primair bedrijf v4			Dubbel zie nr. 40							
21.1.8	HH02 DWZ 10 Checklist Dierenwelzijn hercontrole versie 3					x					
21.1.9	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07			Dubbel zie nr. 4.4							
21.1.10	VI01-LN_NVWA_Hygieneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
21.1.11	L&N03 DWZ 01 Bestuurlijk handhaven dierverwaarlozing versie 5			Dubbel zie nr. 17.4							
22.	HH02 DWZ 110 Werkinstructie Welzijn paardenmarkten v2_JDW		x				x	x	x		
22.1	Werkinstructie Welzijn dieren algemeen L&N03 DWZ 15			dubbel zie nr. 31							
22.2	HH02 I&R 122 Werkinstructie paardachtigen versie 3.3					x					

nr.	Documentnaam	geheel	deels	dubbel	reeds openbaar	Buiten de reikwijdte	5.1.2.d	5.1.2.e	5.1.2.i	5.1.5	Toelichting/ Vindplaats:
22.3	L&N03 DGM 32 Markthandel diergeneesmiddelen" versie 3					x					
22.4	HH02 DWZ 107 werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers 1.6			Dubbel zie nr. 34							
22.5	L&N03 VV 05 Werkinstructie vervoerscontrole dieren en dierlijke producten v2					x					
22.6	L&N03 VV 03 CHECKLIST_VERVOERDER_VAN_DIEREN_VERSIE_22122010					x					
23.	HH02 DWZ 127 Werkinstructie hitte paarden_versie 1.0	x									
23.1	Specifiek Interventiebeleid dierenwelzijn				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
23.2	Is de Serrestal een geschikt huisvestingssysteem voor modern melkvee onder					x					
23.3	Animals 2020					x					
23.4	Heat Stress om Horses					x					
23.5	Physiological					x					
23.6	Behavior of horses on pasture					x					
23.7	Preference of domestic horses for shade					x					
23.8	Protocol extreme weersomstandigheden voor paarden					x					
23.9	Advies van de werkgroep Paarden					x					
23.10	Validity of a behavioural measure of heat stress					x					
23.11	Establishing a Yard- specific Normal					x					

nr.	Documentnaam	geheel	deels	dubbel	reeds openbaar	Buiten de reikwijdte	5.1.2.d	5.1.2.e	5.1.2.i	5.1.5	Toelichting/ Vindplaats:
23.12	Welfare of working equids					x					
24.	HH02 DWZ 128 Werkinstructie hitte runderen vs 1.0		x				x	x	x	x	
24.1	Specifiek Interventiebeleid dierenwelzijn				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
24.2	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07			Dubbel zie nr. 4.4							
24.3	Thermoneutral zone and critical temperatures of horses					x					
24.4	Verkennde studie naar hittestress bij melkvee tijdens weidegang in gematigde klimaatstreken					x					
24.5	Voorkomen van hittestress wees voorbereid					x					
24.6	Effect of solar radiation on dairy cattle behaviour					x					
24.7	The amount of shade influences the behavior and physiology of dairy cattle					x					
24.8	A field study of the behavioral and physiological effects of varying amounts of shade for lactating cows at pasture					x					
24.9	How important is shade to dairy cattle					x					
24.10	Dairy cattle prefer shade over sprinklers: Effects on behavior and physiology					x					
24.11	Detectie, gevolgen en preventie van hittestress bij rundvee op de weide					x					
24.12	behavioural indicators of thermal discomfort in Holstein dairy and Belgian Blue beef cattle on pasture					x					
24.13	Heat management strategies on dairy farms					x					
24.14	Impact of mild heat stress on dry matter intake					x					

nr.	Documentnaam	geheel	deels	dubbel	reeds openbaar	Buiten de reikwijdte	5.1.2.d	5.1.2.e	5.1.2.i	5.1.5	Toelichting/ Vindplaats:
24.15	Importance of outdoor shelter for cattle in temperate climates					x					
24.16	Environmental Factors Influencing Heat Stress in Feedlot Cattle					x					
25.	HH02 DWZ 129 Werkinstructie hitte schapen vs 2.0	x					x	x	x	x	
25.1	Specifiek Interventiebeleid dierenwelzijn				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
25.2	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07			Dubbel zie nr. 4.4							
26.	HH02 DWZ 03 Werkinstructie controle opslaghouder RVO gezelschapsdieren	x					x				
26.1	Checklist controle opslaghouder RVO					x					
26.2	Offerteaanvraag meervoudig onderhands voor de opvang verzorging en transport konijnen					x					
26.3	Offerteaanvraag meervoudig onderhands, voor de opvang verzorging en transport knaagdieren					x					
26.4	offerteaanvraag meervoudig onderhands voor de opvang verzorging en transport katten					x					
26.5	offerteaanvraag meervoudig onderhands voor de opvang verzorging en transport honden					x					
27.	HH02 HOH 18 Werkinstructie leeftijdsbepaling pups	x						x			
28.	L&N03 HOH 13 Werkinstructie handel en welzijn gezelschapsdieren	x					x		x	x	
28.1	HH02 HOH 07 Toelichting en instructie I&R hond v2					x					
28.2	HH02 HOH 19 WI meevoeren en opslaan en quarantaine gezelschapsdieren					x					
28.3	ALG PRO 1001 Werkinstructie hygiene en ARBO versie 5.04					x					

nr.	Documentnaam	geheel	deels	dubbel	reeds openbaar	Buiten de reikwijdte	5.1.2.d	5.1.2.e	5.1.2.i	5.1.5	Toelichting/ Vindplaats:
28.4	Handhavingskader Wet dieren besluit					x					
28.5	HH02 DGM 90 Procedure Veterinair Tuchtcollege rapportages					x					
28.6	Specifiek Interventiebeleid dierenwelzijn				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
28.7	HH02 ALG 06 ARBO-protocol Covid-19 (primaire)bedrijven versie 8 ingangsdatum 06-12-2021					x					
28.8	HH02 ALG 11 (Covid19) ARBO-protocol Covid-19 huiselijke sfeer_v1					x					
29.	Werkinstructie art 3.4 BhvD. Fokkerij kortsnuitige honden		x				x		x	x	
29.1	HH02 HOH 13 Werkinstructie handel en welzijn gezelschapsdieren v5		x				x		x	x	
29.2	HH02 HOH 07 Toelichting en instructie I&R hond v2			dubbel zie nr. 28.1							
29.3	HH02 HOH 19 WI meevoeren en opslaan en quarantaine gezelschapsdieren			dubbel zie nr. 28.2							
29.4	ALG PRO 1001 Werkinstructie hygiene en ARBO versie 5.04					x					
29.5	HH02 ALG 06 ARBO-protocol Covid-19 (primaire)bedrijven versie 8 ingangsdatum 06-12-2021			dubbel zie nr. 28.7							
29.6	HH02 ALG 11 Arbo-protocol Covid-19 huiselijke sfeer			dubbel zie nr. 28.8							
29.7	Basis verklaring kortsnuit honden					x					
29.8	Specifiek Interventiebeleid dierenwelzijn				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
29.9	HH02 DGM 90 Procedure Veterinair Tuchtcollege rapportages			Dubbel zie nr 28.5							
29.10	Fokken met gezelschapsdieren				x						Fokken met gezelschapsdieren, ken de regels Publicatie NVWA

nr.	Documentnaam	geheel	deels	dubbel	reeds openbaar	Buiten de reikwijdte	5.1.2.d	5.1.2.e	5.1.2.i	5.1.5	Toelichting/ Vindplaats:
29.11	29.11 Informatieblad Dierenartsen - Artikel 3.4 BHD				x						https://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewi5wdzVh-f6AhUF-aQKHwzGBrMQFnoECAyQAQ&url=https%3A%2F%2Fw
30.	HH02 DWZ 15 Werkinstructie Welzijn grazers v5		x				x	x	x	x	
30.1	HH02 DWZ 129 Werkinstructie hitte schapen vs 2.0			Dubbel zie nr. 25							
30.2	HH02 DWZ 128 Werkinstructie hitte runderen vs 1.0			Dubbel zie nr. 24							
30.3	HH02 DWZ 127 Werkinstructie hitte paarden versie 1.0			Dubbel zie nr. 23							
30.4	HH02 DWZ 107 werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers 1.6			Dubbel zie nr. 34							
30.5	HH02 DWZ 09 toelichting 2.10 medisch register					x					
30.6	HH02 DWZ 16 Checklist Welzijn grazers versie 03					x					
30.7	HH02 DWZ 77 Toelichting en werkinstructie welzijn paarden v5			Dubbel zie nr. 21							
30.8	HH02 DWZ 119 Werkinstructie Verscherpt toezicht dierenwelzijn primair bedrijf v4					x					
30.9	HH02 DWZ 10 Checklist Dierenwelzijn hercontrole versie 3					x					
30.10	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07			Dubbel zie nr. 4.4							
30.11	VI01-LN_NVWA_Hygiëneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
30.12	L&N03 DWZ 01 Bestuurlijk handhaven dierverwaarlozing versie 5			Dubbel zie nr. 17.4							
31.	HH02 DWZ 103 Toelichting en werkinstructie geiten v3.0		x				x		x	x	
31.1	VI01-LN_NVWA_Hygiëneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							

nr.	Documentnaam	geheel	deels	dubbel	reeds openbaar	Buiten de reikwijdte	5.1.2.d	5.1.2.e	5.1.2.i	5.1.5	Toelichting/ Vindplaats:
31.2	Project Geitenbokjes rapporten					x					
31.3	Specifiek Interventiebeleid dierenwelzijn bij doden van gehouden dieren				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
31.4	HH02 VK 04 Werkinstructie doden van dieren buiten het slachthuis versie 15					x					
31.5	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07			Dubbel zie nr. 4.4							
31.6	L&N03 DWZ 01 Bestuurlijk handhaven dierverwaarlozing versie 5			Dubbel zie nr. 17.4							
31.7	Specifiek Interventiebeleid dierenwelzijn				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
32.	HH02 DWZ 105 Werkinstructie hoge sterfte melkvee v2022		x				x				
32.1	HH02 DWZ 106 Checklist hoge kalverstefte melkveebedrijf v2022					x					
33.	HH02 DWZ 107 werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers 1.6		x				x		x	x	
33.1	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07			Dubbel zie nr. 4.4							
33.2	L&N03 DWZ 01 Bestuurlijk handhaven dierverwaarlozing versie 5			Dubbel zie nr. 17.4							
33.3	VI01-LN_NVWA_Hygiëneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
34.	HH02 DGZ 8 Werkinstructie Q-koorts houderijen met publieksfunctie versie 5.0		x				x		x	x	
34.1	L&N03 ARBO 01 Arbo-protocol Q-koorts V1					x					
34.2	VI01-LN_NVWA_Hygiëneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
34.3	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07			Dubbel zie nr. 4.4							

nr.	Documentnaam	geheel	deels	dubbel	reeds openbaar	Buiten de reikwijdte	5.1.2.d	5.1.2.e	5.1.2.i	5.1.5	Toelichting/ Vindplaats:
35	HH02 DGZ 10 Werkinstructie Q-koorts professionele houderijen versie 8.3		x				x		x	x	
35.1	L&N03 ARBO 01 Arbo-protocol Q-koorts V1					x					
35.2	VI01-LN_NVWA_Hygieneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
35.3	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07			Dubbel zie nr. 4.4							
36.	HH02 IR 104 Werkinstructie IR rund versie 11.1		x				x		x	x	
36.1	VI01-LN_NVWA_Hygieneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
36.2	HH02 ALG 06 ARBO-protocol Covid-19 (primaire)bedrijven'					x					
36.3	Algemeen Interventiebeleid				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
37.	HH02 IR 105 Werkinstructie IR varken versie 4.0_def		x				x		x	x	
37.1	HH02 ALG 02 Werkinstructie retributie algemeen versie 07			Dubbel zie nr. 4.4							
37.2	Algemeen Interventiebeleid				x						Interventiebeleid Over de NVWA NVWA
37.3	VI01-LN_NVWA_Hygieneprotocol v4a			Dubbel zie nr. 1.3							
37.4	HH02 ALG 06 ARBO-protocol Covid-19 (primaire)bedrijven'					x					

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 1 van 17

versie	goedkeuringsdatum	wijzigingen ten opzichte van vorige versie
6.1	01-01-2022	Kleine aanvullingen/aanpassingen n.a.v. invulling openstaande punten AHR
6.0	21-04-2021	Aanpassingen i.v.m. AHR
5.0	01-01-2020	Herziening gehele werkinstructie

Inhoudsopgave

1	Wettelijke basis.....	2
2	Begrippen	2
3	Benodigdheden	2
4	Werkwijze	3
4.1	Inleiding.....	3
4.2	Inspectie aankondiging.....	3
4.3	Inspectievoorbereiding	3
4.4	Inspectie-uitvoering	4
4.4.1	Vaststellen aantallen.....	4
4.4.2	Uitvoering steekproef.....	5
4.4.3	Identificatie	5
4.4.4	Registratie	7
4.5	Meetmomenten tijdens een inspectie:.....	8
4.6	Herinspectie	8
4.7	Randvoorwaarden GLB	8
5	Registratie en archivering	9
5.1	Registratie.....	9
5.1.1	Rapport fysieke inspectie I&R schapen en geiten.....	9
5.1.2	Registratie SPIN.....	9
5.1.3	Collegiale toets	9
5.2	Archivering	9
6	Interventie	10
7	Arbo, milieu en veiligheid	10
8	Overige informatie.....	11
8.4	Informatie en hulpmiddelen	11
8.4.1	Website RVO.nl.....	11
8.4.2	I&R-App.....	11
8.4.3	Handleiding I&R-systeem dieren.....	11
	Bijlage 1: Toelichting op het inspectierapport.....	12
	Bijlage 2: Flowchart voor maatregelen bij niet voldoen NL-/EU-eisen	14
	Bijlage 3: Omschrijving afdoening onderwerpen I&R schaap/geit	15
	Bijlage 4: Toegestane merken en combinaties voor schapen / geiten	17
	Bijlage 5: Leeftijdsindicatie schapen / geiten d.m.v. gebit	17

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 2 van 17

1 Wettelijke basis

- Wet dieren;
- Besluit houder van dieren (hierna: Besluit houders);
- Regeling houders van dieren (hierna: Regeling houders);
- Regeling handhaving en overige zaken wet dieren;
- Verordening (EU) 2016/429 (hierna: AHR);
- Gedelegeerde verordening (EU) 2019/2035;
- Uitvoeringsverordening (EU) 2021/520;

2 Begrippen

De benodigde begrippen en definities zijn te vinden in de regelingen en verordeningen die de basis vormen voor de uitvoering van deze inspecties.

- Houder: exploitant die verantwoordelijk is voor dieren (AHR, art 4 onder 24);
- Inrichting: ruimte, structuur, milieu of plaats waar dieren worden gehouden (AHR, art 4 onder 27);
- Dieren: ongewervelde en gewervelde dieren (AHR, art 4 onder 1);
- Landdieren: vogels, landzoogdieren, bijen en hommels (AHR, art 4 onder 2);
- Gehouden dieren: dieren die door de mens worden gehouden (AHR, art 4 onder 5);
- Wilde dieren: dieren die geen gehouden dieren zijn (AHR, art 4 onder 8);
- Hoefdieren: bijlage 2 AHR;
- Uniek registratienummer (UBN): Vo. 2019/2035 art 2 onder 15;
- Identificatiecode van het dier: individuele code die op het identificatiemiddel staat dat bij een dier is aangebracht, en bestaat uit landcode en individueel nummer (max 12 cijfers) (Vo. 2019/2035, art 2 onder 18);
- Schaap: dier dat behoort tot de hoefdiersoorten in het geslacht Ovis, inclusief kruisingen (Vo. 2019/2035, art 2 onder 20);
- Geit: dier dat behoort tot de hoefdiersoorten in het geslacht Capra, inclusief kruisingen (Vo. 2019/2035, art 2 onder 21).

3 Benodigheden

- Actuele werkinstructies, handleidingen en projectprotocol op de Werkwijzer van [Afdeling Dier](#). Verderop in de werkinstructie de vervolgstappen vanaf Afdeling dier beschreven als: Werkwijzer: <domein van Afdeling > → <dossier binnen domein> → <naam document>.
- Arbo- en hygiëneprotocollen (Werkwijzer: [Landbouw algemene documenten](#) → Arboprotocollen en hygiëneprotocollen).
- Actuele stallijst en eventueel aanvullende informatie uit het I&R-systeem / bedrijfsregister (Werkwijzer: [I&R Dieren](#) → Werkinstructies schaaap/geit → Sjabloon I&R schaaap/geit). Gebruik voor melkgeitenhouders de informatie voor het termijn van 7 dagen en voor overige schapen-/geitenhouders de informatie voor termijn van 6 maanden;
- Reader (Werkwijzer: [I&R Dieren](#) → Formulieren / Handleidingen → Handleiding Agrident Reader);
- Taglist (= stallijst) in Digitaal Dossier voor digitale vergelijking met scanner-resultaat;
- Blanco rapport NVWA 903 Rapport identificatie en registratie van schapen en geiten (Werkwijzer: [I&R Dieren](#) → Werkinstructies schaaap/geit → Rapport I&R schaaap/geit).

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 3 van 17

4 Werkwijze

4.1 Inleiding

Per 21 april 2021 wordt de Animal Health Regulation (AHR; Diergezondheidsverordening) van kracht. Per die datum vervallen o.a. Regeling I&R en de GWWD grotendeels. De bepalingen met betrekking tot I&R worden vanaf die datum opgenomen in Regeling houders van dieren, Besluit houders van dieren, de uitvoerings-, gedelegeerde verordeningen of in de AHR zelf.

Belangrijke wijzigingen zijn:

- **Artikel 39a:** Artikel 39a is vervallen. Bovenop Europese eisen, worden aanvullend nationale eisen gesteld voor een geboortemelding (o.a. gegevens bij de geboorte van lammeren op een melkgeitenbedrijf). Het verplaatsen van een dier dat niet aan de nationale eisen voldoet, maar wel aan de Europese eisen, is beperkt tot afvoer naar het slachthuis of export.
- **Verschil in Europese en nationale eisen:** Nederland heeft er voor gekozen om bij diverse bepalingen nationale koppen te maken danwel te behouden. Dit geldt o.a. voor de gegevens die een houder bij een geboortemelding moet doorgeven (bv geboortedatum), maar ook het doen van een doodgeboortemelding bij melkgeiten.

[Redacted text block]

[Redacted text block]

Voer de inspectie uit volgens deze werkinstructie. Deze instructie is bindend voor de inspectie-uitvoering.

[Redacted text block]

4.2 Inspectie aankondiging

[Redacted text block]

4.3 Inspectievoorbereiding

[Redacted text block]

[Redacted text block]

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 4 van 17

4.4 Inspectie-uitvoering

4.4.1 Vaststellen aantallen

Stel het aantal aanwezige dieren vast (dus zowel volwassen dieren als de lammeren). Het vastgestelde totaal aantal komt in het rapport te staan. Houd bij het vaststellen van het aantal rekening met het aantal lammeren, die volgens het wettelijke termijn nog niet geregistreerd hoeven te zijn op de stalling. De wettelijke termijn is 6 maanden, behalve voor lammeren op een melkgeitenbedrijf met meer dan 50 melkgeiten. Voor deze lammeren geldt een meldtermijn van 7 dagen.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 5 van 17

4.4.2 *Uitvoering steekproef*

Je voert een representatieve steekproef uit bij de aanwezige dieren en beoordeelt of deze dieren juist geïdentificeerd en geregistreerd zijn. De steekproef dient ad random en verspreid over stallen, locaties, koppels, leeftijd etc. genomen te worden.

4.4.3 *Identificatie*

Stel vast of de daarvoor in aanmerking komende dieren voorzien zijn van de voorgeschreven merken dan wel het voorgeschreven merk. Schapen en geiten worden geïdentificeerd door een combinatie van een conventioneel identificatiemiddel (merk, pootband, tatoeage) en een elektronisch identificatiemiddel (pootband, oormerk, injectaat of bolus). Een overzicht van de toegestane merken en combinaties is te vinden in Bijlage 4.

Indien gebruik gemaakt wordt van een reader bestaat de mogelijkheid om vanuit het Digitaal Dossier een zgn. taglist (stallijst) te uploaden naar de reader. U zult het apparaat zowel voor

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 7 van 17

4.4.4 Registratie

De inspectie van juiste registratie van schapen en/of geiten is erop gericht om te kijken of de aanwezige dieren juist in de I&R-systeem zijn opgenomen. De verschillende gegevens die onder andere geregistreerd dienen te worden, zijn te vinden in Tabel 3. De termijn van registratie van deze gegevens in het I&R-systeem is 7 dagen, met uitzondering van geboortemeldingen (geen melkgeitenbedrijf) waarbij de meldtermijn 6 maanden is (Regeling houders, artikel 5b.56).

In het geval dat een schaap of geit wordt omgenummerd (ook wanneer conventioneel gemerkte (én geregistreerde) dieren worden omgenummerd, moet t.b.v. de koppeling een melding gedaan worden in het I&R-systeem (Regeling houders, artikel 5b.53).

Tabel 3. Overzicht van het doorgeven van gegevens per gebeurtenis

Soort gebeurtenis	Welke gegevens	Wettelijke grondslag
Geboorte	<ul style="list-style-type: none"> • Identificatiecode van het dier; • unieke registratienummer (UBN) inrichting van geboorte; • Geboortedatum; • Diersoort; • Bij melkgeitenbedrijven ook: <ul style="list-style-type: none"> - Geslacht 	Regeling houders, artikel 5b.52
Sterfte	<ul style="list-style-type: none"> • Identificatiecode van het dier; • Datum van sterfte; • Diersoort; • Bij melkgeitenbedrijven, ook: <ul style="list-style-type: none"> - Unieke registratienummer (UBN) inrichting van doodgeboorte; - Datum van doodgeboorte¹ 	Regeling houders, artikel 5b.55
Verplaatsingen (aanvoer en afvoer)	<ul style="list-style-type: none"> • Totale aantal dieren; • unieke registratienummer (UBN) inrichting oorsprong en bestemming; • Datum van aankomst en vertrek; 	Vo. 2019/2035, artikel 49 onder b
	<ul style="list-style-type: none"> • Identificatiecodes van de te verplaatsen dieren; • Bij afvoermeldingen, ook: <ul style="list-style-type: none"> - Diersoort; • Bij aanvoer uit lidstaat, ook: <ul style="list-style-type: none"> - Land van herkomst; - Nummer gezondheidscertificaat; - Diersoort 	Regeling houders, artikel 5b.54

¹ onder doodgeboorte wordt verstaan: geboorte in de laatste week van de dracht waarbij het lam op het moment van geboorte niet levend is, of waarbij het lam sterft voordat het merk is aangebracht.

In Bijlage 2 is een flowchart gemaakt om een overzicht te geven van een NL-eis en een EU-eis en welke maatregel toegepast wordt bij het niet voldoen.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 8 van 17

4.5 Meetmomenten tijdens een inspectie:

- 1 Aanvang inspectie:
 - Leg alle bevindingen van de inspectie vast in het rapport.
Alle afwijkingen dienen geregistreerd te worden, ook wanneer deze eventueel snel/makkelijk te herstellen zijn of tijdens inspectie hersteld zijn.
- 2 Verlaten bedrijf
 - Van belang voor het bepalen of een maatregel wenselijk is (toepassing art. 138 Vo. 2017/625).
- 3 Afsluiting van verificatie in SPIN:
 - [REDACTED]

4.6 Herinspectie

Na het constateren van een overtreding dient altijd een herinspectie te worden uitgevoerd. Een herinspectie kan zowel fysiek maar in sommige gevallen ook administratief (op afstand) uitgevoerd worden, om vast te stellen of de omissies zijn hersteld. [REDACTED]

Een herinspectie is een nieuw meetmoment. Bij een herinspectie wordt altijd een nieuwe verificatie aangemaakt in het verificatieprogramma 'I&R schapen/geiten – hercontrole'. Een herinspectie wordt **nooit** bij de eerste inspectie verantwoord!

Let op: herinspecties zijn retribueerbaar.

4.7 Randvoorwaarden GLB

Op basis van het wettelijk kader zijn er verschillen in nationale normen en EU normen. Bij een I&R schaap/geit inspectie worden de nationale normen op basis van Regeling houders getoetst. De EU normen voor merken moet een NVWA inspecteur toepassen om in SPIN het tabblad Specificatie naleving te activeren en juist in te vullen. [REDACTED]

Tabel 4: Normen GLB

	NL norm	Randvoorwaarde norm
Merkplicht	7 dagen / 6 maanden	9 maanden
Merkverlies	Bestellen of hermerken binnen 3 werkdagen	Gelijk aan NL norm

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 9 van 17

5 Registratie en archivering

5.1 Registratie

5.1.1 Rapport fysieke inspectie I&R schapen en geiten

Van elke inspectie wordt ALTIJD een handgeschreven rapport fysieke inspectie I&R schapen en geiten opgemaakt, overeenkomstig artikel 13 van de Vo. 2017/625. Het verslag voorziet in de inspectie-uitkomsten, de reden van inspectie en de aanwezige personen. De houder of zijn vertegenwoordiger wordt altijd de gelegenheid gegeven het verslag te ondertekenen en eventueel te voorzien van opmerkingen over de inhoud van het verslag en de inspectie-uitkomsten. Indien er niet wordt ondertekend, dan bij 'opmerkingen' altijd aangeven of houder heeft afgezien van ondertekening, dan wel of er geen gelegenheid was voor de houder om te ondertekenen. Gebruik bij de invulling van het rapport de toelichting in Bijlage 2.

5.1.2 Registratie SPIN

Het type verslag dat per verificatieprogramma gebruikt wordt is weergegeven in Tabel 4. Een I&R schaap en/of geit inspectie wordt altijd in het verificatieprogramma "Identificatie en registratie schapen en geiten" in SPIN verantwoord, een herinspectie wordt in het verificatieprogramma "I&R schapen/geiten - hercontrole" verantwoord.

Tabel 5: Verificatieverslag te gebruiken per programma in SPIN

Verificatieprogramma	Type verificatieverslag	Doel	Bestemd voor
Identificatie en registratie van schapen en geiten	NVWA 903 Rapport identificatie en registratie van schapen en geiten	Basis rapport	RVO, afdeling Handhaving
Identificatie en registratie van schapen en geiten - verkort	NVWA 547 Rapport Verkort I&R schapen en geiten	Basis rapport	RVO, afdeling Handhaving
I&R schapen/geiten - hercontrole	AID 751 Rapport hercontrole IR schapen_geiten	Te gebruiken voor externe rapportage	RVO, afdeling Handhaving
Voor alle verificatieprogramma's	NVWA 13i Bijlagerapport intern L&N	Aanvulling van alle informatie wat niet past in het basisrapport	Intern NVWA
	NVWA 13i Archiefdocument	Te gebruiken om gescande gebruikte formulieren op te slaan	Intern NVWA

In Bijlage 3 wordt de afdoening beschreven met betrekking tot XC.

Sluit een opdracht na de initiële inspectie af in SPIN. Wanneer een herinspectie aangezegd is en dit ingevuld is bij de vraag *Hercontrole aangezegd* met een termijn langer dan 1 week, dan wordt een herinspectie automatisch aangemaakt. Het rapport bij een hercontrole I&R is bewerkbaar, zodat je de mogelijkheid hebt om een tabel, of foto's, in te voegen.

Let op: Voor het opmaken van een bestuurlijke en/of strafrechtelijke rapportage dient in SPIN een interventie te worden opgemaakt.

5.1.3 Collegiale toets

Binnen elk team worden afspraken gemaakt over het uitvoeren van de collegiale toets. De resultaten van de collegiale toets worden in SPIN vastgelegd. Hiervoor zijn een aantal extra vragen in het verificatieprogramma opgenomen.

5.2 Archivering

Na afloop van elke inspectie moet het handgeschreven rapport en alle gebruikte bescheiden (stallijst, aantekeningen, scanlijst etc.) digitaal gearchiveerd worden in SPIN. Documenten dienen gescand te worden en bijgevoegd te worden in NVWA 13i Archiefdocument.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 10 van 17

6 Interventie

Het [algemene en specifieke interventiebeleid](#) is erop gericht duidelijkheid te geven over hoe de NVWA intervineert als zij overtredingen constateert. De NVWA verstaat onder een interventie: elk instrument dat de NVWA gebruikt om naleving van wettelijke voorschriften te bevorderen.

6.1 Bestuursrecht

[redacted] De manier waarop een inspectie wordt afgedaan zal echter wel gemotiveerd moeten worden in het rapport; beschrijf dus in het RvB waarom een bepaalde overtreding als C of B is geclassificeerd ([redacted])

6.2 Strafrecht

In principe worden alle omissies afgedaan volgens bestuursrecht (zie hoofdstuk 6.1).

6.3 Herstelsancties

Indien de houder bij een herinspectie de geconstateerde omissies niet heeft opgelost, onderzoek je welke herstel-acties de houder reeds heeft ingezet. Afhankelijk daarvan, neem je contact op met TBM om, in overleg met hen, te bepalen of een corrigerende sanctie ([redacted]) kan worden opgelegd. Hiervoor maak je rapport van bevindingen op, [redacted] plaatst en eventueel mailt naar t [redacted] @nvwa.nl.

7 Arbo, milieu en veiligheid

Na het nemen van de hygiënemaatregelen overeenkomstig met het 'Hygiëneprotocol betreden bedrijven en locaties met evenhoevigen of pluimvee' (Werkwijzer: [Landbouw algemene documenten](#) → Arboprotocollen en hygiëneprotocollen → Hygiëneprotocol betreden bedrijf evenhoevigen of pluimvee) start de uitvoering van de inspectie.

Buiten de reikwijdte

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 11 van 17

8 Overige informatie

8.1 Mutaties

Mutaties kunnen op verschillende manieren gemeld worden aan het I&R-systeem:

- Online via Mijn Dossier;
- Telefonisch via Voice Response Systeem;
- Via (geschikt) bedrijfsmanagement systeem.

8.2 Verplaatsingsdocumenten I&R

Bij het vervoer van schapen/geiten wordt een fysiek verplaatsingsdocument opgemaakt (AHR, artikel 113 lid 1 en Vo. 2019/2035 artikel 50). Het verplaatsingsdocument bevat de volgende gegevens:

- De individuele identificatiecode van het dier of het unieke registratienummer van de inrichting waar het dier is geboren, zoals dit op het identificatiemiddel staat;
- Het type elektronisch identificatiemiddel en de plaats daarvan, indien bij het dier aangebracht;
- Het aan die inrichting toegekende unieke registratienummer;
- Totaal aantal dieren;
- Het unieke registratienummer van hun inrichtingen van oorsprong en bestemming;
- Datum van vertrek.
- unieke registratienummer van de vervoerder;
- Kenteken- of registratienummer van het vervoermiddel.
- Indien het vervoersdocument schriftelijk wordt opgemaakt, geldt een bewaartermijn van 3 jaar voor de houder op het bedrijf van bestemming.

Een fysiek verplaatsingsdocument is niet verplicht, indien:

- De gegevens uit het verplaatsingsdocument zijn voorafgaand aan de verplaatsing gemeld in het I&R-systeem;
- Het I&R-systeem dezelfde mate van traceerbaarheid garandeert als het fysieke verplaatsingsdocument.

Let op: De bepalingen uit de Transportverordening (Vo. 1/2005), met betrekking tot het vervoersdocument, blijven onverkort van kracht (Werkwijzer: [Vervoer](#) → Algemeen → Handleiding vervoerscontrole).

8.3 In- en uitscharen

In- en uitscharen is geen begrip dat in Regeling houders voorkomt; wel wordt het 'verweiden' van dieren op percelen van een andere eigenaar in de volksmond nog steeds zo genoemd.

8.4 Informatie en hulpmiddelen

8.4.1 Website RVO.nl

Veel informatie ten aanzien van het merken en melden is terug te vinden op de website van RVO: www.RVO.nl → Snel naar: Dieren houden → Alles over: Identificatie en registratie van dieren → I&R Schapen en geiten.

8.4.2 I&R-App

Er is via de Apple Store en Google Play een I&R-App beschikbaar (I&R Dieren), waarin dier- en uniek registratienummer-gegevens te raadplegen zijn. Daarnaast is er ook nog de mogelijkheid om I&R te raadplegen via de website Twaka.nl. Deze hulpmiddelen zijn handig voor schapen of geiten die tijdens de inspectie niet op de stallijst staan vermeld.

8.4.3 Handleiding I&R-systeem dieren

De Handleiding databank I&R beschrijft de manier waarop het I&R-systeem kan worden geraadpleegd (Werkwijzer: [I&R Dieren](#) → Formulieren / Handleidingen → Handleiding databank I&R).

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten		
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022 pag. 12 van 17

Bijlage 1: Toelichting op het inspectierapport

1	Inspectiegegevens	Toelichting
1	Naam houder	Naam van de gecontroleerde veehouder invullen.
2	Adres	Adres van het bedrijf zoals dat in het I&R-systeem vermeld staat.
3	Postcode / woonplaats	Postcode en vestigingsplaats van het bedrijf.
4	Rapportnummer	Het rapportnummer invullen: badgenummer/jaartal/volgnummer (4 cijfers).
5	uniek registratienummer	Vermeld het uniek registratienummer
6	BRS	Vermeld het BRS
7	Aanspreekpunt	Wie was het aanspreekpunt tijdens de inspectie?
8	Datum inspectie	Datum van de inspectie invullen. (dag/maand/jaar) Indien de inspectie op meerdere dagen wordt uitgevoerd dan de betreffende data invullen bij 'opmerkingen' (vraag 28).
9	Begintijd inspectie	Het moment dat je het bedrijf betreedt. Invullen in uu:mm.
10	Teamleider	Naam van de teamleider.
11	Inspecteur	Naam van de inspecteur
12	Versie werkinstructie	Vermeld hier het versienummer van de huidige werkinstructie
13	Selectiecode	Vermeld de selectiecode (zie vak 'informatie voor inspectiehistorie' of 'print inspectielijst')

2	Registratie	Toelichting
14	Dag en tijdstip aankondiging	Vermeld dag en tijdstip aankondiging (n.v.t. ingeval niet werd aankondigd, geef toelichting bij vraag 28. Opmerkingen)
15	Diersoort	Kies de aanwezige diersoort(en)
16	Aantal dieren op stallijst	Vermeld het aantal dieren dat op de stallijst staat
17	Aantal dieren fysiek aanwezig	Vermeld het totaal aantal aanwezige dieren (inclusief lammeren)
18	Aantal dieren in de steekproef	Vermeld het aantal dieren dat je in de steekproef hebt opgenomen
19	Aantal dieren aanwezig; niet aangemeld	Stel het aantal dieren vast, dat aanwezig is op het uniek registratienummer, maar nog niet vermeldt is op de stallijst. Inclusief lammeren en/of dieren die nog binnen de meldtermijn vallen.
20	Aantal dieren afwezig; niet afgemeld	Stel het aantal dieren vast, dat niet aanwezig is op het uniek registratienummer maar die nog vermeldt staan op de stallijst. Inclusief dieren die nog binnen de meldtermijn vallen.
21	Ten aanzien van hoeveel dieren is niet aan de meldtermijn voldaan?	Stel vast voor hoeveel fysiek aanwezige dieren, die niet op de stallijst vermeld staan, niet aan de meldtermijn is voldaan, plus het aantal dieren die nog op de stallijst vermeld staan waarbij t.a.v. de afvoermelding niet aan de meldtermijn is voldaan (later dan 7 dagen na de gebeurtenis). G

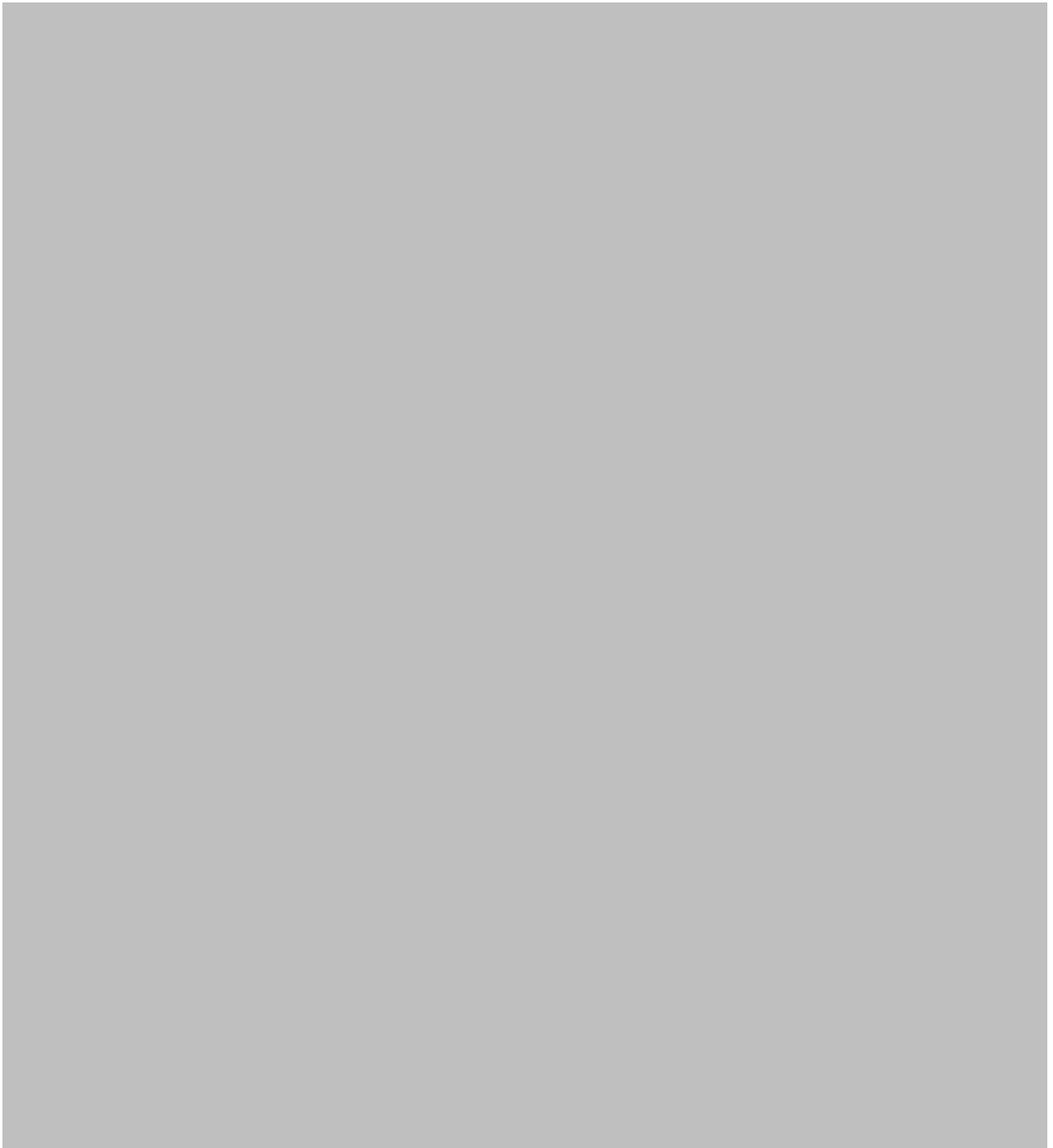
3	Identificatie	Toelichting
22	Ten aanzien van hoeveel dieren is niet aan de (her)merktermijn voldaan?	Stel vast voor hoeveel fysiek aanwezige dieren niet aan de merktermijn is voldaan (uiterlijk zes maanden na geboorte, of zoveel eerder indien afgevoerd). Ingeval van merkverlies: ommerken dan wel merk bestellen binnen 3 werkdagen nadat merkverlies is opgetreden en direct aanbrengen na ontvangst.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 13 van 17

23	Hoe beoordeel je het merkverlies?	Geef aan hoe je het merkverlies (van één merk dan wel twee merken) hebt beoordeeld:
24	Indien bovenmatig, hoeveel dieren met 1 merk?	Indien je vraag 23 met 'bovenmatig' hebt beantwoord, hoeveel dieren waren er aanwezig met 1 merk?
25	Aantal dieren met 2 verloren merken	Geef het aantal dieren aan dat 2 verloren merken had.
26	Is artikel 39 van de Regeling I&R van toepassing?	In verband met inwerkingtreding AHR, komen te vervallen. Streep in het rapport de vraag door, en kies in spin voor Ivm AHR - niet van toepassing.

4	Slot	Toelichting
27	Afdoening	Geef de afdoening van de I&R-inspectie aan, keuze uit: akkoord / mededeling / proces-verbaal / schriftelijke waarschuwing / rapport van bevindingen Kies 'mededeling' ingeval van een D-overtreding. Let op: het gaat om de afdoening m.b.t. I&R! Indien voor een ander onderwerp, bv regeling preventie, e.e.a. niet akkoord is maar I&R is akkoord, dan dient hier 'akkoord' te worden ingevuld.
28	Opmerkingen	Vermeld opmerkingen van jezelf en van de gecontroleerde. Maak duidelijk door wie de opmerking is geplaatst!
29	Handtekening	Ruimte voor het plaatsen van de handtekeningen. Vermeld bij het eventueel niet ondertekenen door de houder de reden.
30	Wijzigingen na ondertekening	Hier vermeld je eventuele wijzigingen die in het rapport zijn aangebracht nadat het met de houder is besproken. Vraag komt uitsluitend in SPIN voor.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 14 van 17

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 15 van 17

Bijlage 3: Omschrijving afdoening onderwerpen I&R schaap/geit

Uitgangspunt bij het invullen van onderstaande onderwerpen op het tabblad 'Naleving' in SPIN is dat de overtredingen welke je op het tabblad 'Bevindingen' hebt ingevuld als B, C, D overtreding ook leidt tot 'niet akkoord' van het desbetreffende onderwerp.

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 16 van 17

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van schapen en geiten			
code	HH02 I&R 106	Versie 6.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 17 van 17

Bijlage 4: Toegestane merken en combinaties voor schapen / geiten

Een schaap of geit moet altijd 2 identificatiemiddelen hebben. Hiervan is minimaal één een elektronisch middel. Er zijn 4 soorten elektronische identificatiemiddelen: 1) oormerk, 2) bolustransponder (maagbolus), 3) pootband en 4) injecteerbare transponder (chip).

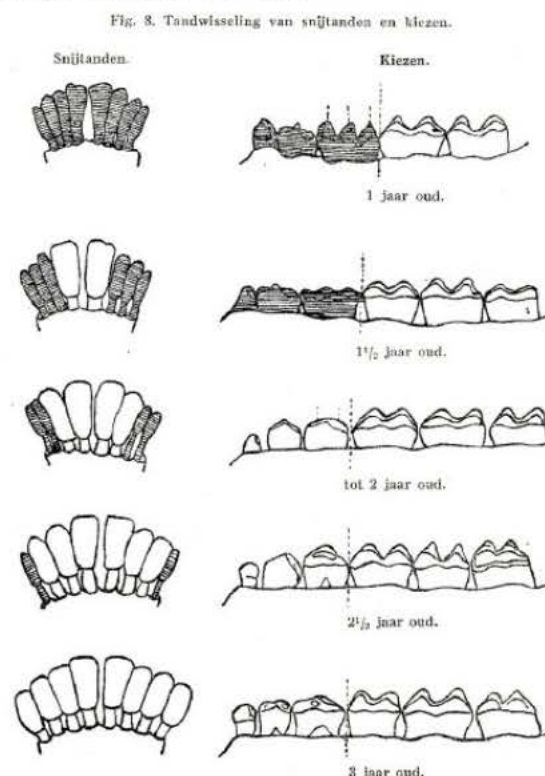
Een identificatiemiddel is niet altijd te zien. Zo is een maagbolus niet zichtbaar, maar een oormerk, tatoeage of pootband wel. Identificatiemiddelen mogen gecombineerd worden. Door de kleur van het zichtbare merk is duidelijk welk identificatiemiddel is gebruikt.

Kleur zichtbare merk	Type merken en combinaties
Groen	1 elektronisch oormerk + 1 conventioneel oormerk
Groen	1 elektronisch oormerk + 1 conventionele pootband
Groen	1 elektronisch oormerk + 1 tatoeage (zwart of groen)
Grijs	1 conventioneel oormerk + 1 maagbolus
Grijs	1 conventionele pootband + 1 maagbolus
Oranje	1 conventioneel oormerk + 1 elektronische pootband
Wit	1 conventioneel oormerk + 1 chip

Bijlage 5: Leeftijdsindicatie schapen / geiten d.m.v. gebit

De leeftijd van schapen en geiten is lastig te zien van buitenaf. Door de ontwikkeling van het gebit kan een indicatie van de leeftijd van het dier worden gegeven. Dit kan met behulp van onderstaande tabel. De afbeelding is voorbeeld van tandwisseling bij een geit.

Gebitsontwikkeling van een schaap/geit	
0 - 18 maanden	Twee binnenste snijtanden, die op een leeftijd van ongeveer 1 jaar wisselen. Indien één van de blijvende snijtanden is doorgelopen, is het dier ouder dan 1 jaar.
18 - 24 maanden	Twee binnenmiddensnijtanden + de voorkiezen
30 - 36 maanden	Twee buitenmiddensnijtanden
42 - 48 maanden	Twee buitenste snijtanden
> 4 jaar	Slijtage van het snijvlak
> 6 jaar	Tanden brokkelen af en worden geler en zwarter. Ze worden smaller aan de basis: er ontstaat ruimte tussen. Vervolgens vallen ze mogelijk uit.

Uit: Het uitwendige voorkomen van de geit.
Door E.J. Dommerhold, Dierenarts, Rijksveeteeltoezicht te Zwolle.
Nummer 66: Goedkope geïllustreerde Land- en Tuinbouw Bibliotheek van "de Veldbode".

titel	Werkinstructie Zelfcontrole			
code	L&N03 DGM 86	versie 3	ingangsdatum 26-06-2018	pag. 1 van 10

versie	datum	toelichting
3	26-06-2018	Werkwijze aangepast
2	01-05-2018	Wettelijke basis aangepast
1	01-01-2018	Nieuwe werkinstructie Zelfcontrole

1 Aanleiding Zelfcontrole

Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft de zelfcontroleverplichting met betrekking tot het gebruik van diergeneesmiddelen en verboden stoffen wettelijk ingesteld. Deze verplichting geldt voor pluimveehouders, varkenshouders, kalverhouders en rundveehouders.

Illegaal of verkeerd gebruik van antibiotica of het gebruik van verboden groeibevorderaars is een risico voor de volksgezondheid. Aan de hand van zelfcontroles moet kunnen worden vastgesteld dat de landbouwhuisdieren of de producten daarvan:

- 1) geen residugehalten boven de toegestane maxima bevatten;
- 2) geen sporen van verboden stoffen of producten vertonen.

Dit kan de veehouder o.a. aantonen door deelname aan een zelfcontroleprogramma van een kwaliteitssysteem. Niet-deelnemers aan een sectoraal zelfcontroleprogramma zullen aan de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) moeten aantonen hoe zij voldoen aan de wettelijke zelfcontroleverplichting.

2 Wettelijke basis

- Artikel 8.10 Regeling diergeneesmiddelen, gelet op artikel 2.7 lid 1 Wet dieren, gelet op artikel 8.5 Besluit diergeneesmiddelen.
- Artikel 9 richtlijn nr. 96/23/EG.

3 Werkwijze

titel	Werkinstructie Zelfcontrole			
code	L&N03 DGM 86	versie 3	ingangsdatum 26-06-2018	pag. 2 van 10

Alleen wanneer de veehouder niet deel neemt aan de wettelijke zelfcontroleverplichting zal er een interventie volgen volgens het specifiek interventiebeleid diergeneesmiddelen (IB02-SPEC03). Vermeld in het rapport van bevindingen wanneer telefonisch contact met hem is gelegd en dat hij een maand de tijd voor herstel heeft gekregen.

De bevindingsvragen zoals ze worden weergegeven in Spin zijn als bijlage 1 bij dit document gevoegd.

Een voorbeeldbrief die niet aangesloten veehouders hebben ontvangen is als bijlage 2 bij dit document gevoegd.

Het informatieblad "richtlijnen voor opstellen zelfcontroleprogramma's in de dierlijk sector cf. RL EU 96/23 juncto Regeling diergeneesmiddelen artikel 8.10" is als bijlage bij dit document gevoegd.

titel	Werkinstructie Zelfcontrole			
code	L&N03 DGM 86	versie 3	ingangsdatum 26-06-2018	pag. 3 van 10

4 Benodigdheden

- Buiten deze werkinstructie en de bijlagen zijn er geen verdere benodigdheden.

5 Registratie

Verantwoorden van de inspectie kan in Spin verificatie: "DGM Zelfcontrole", doelgroep "DGM Zelfcontrole".

6 Interventie

Zie hiervoor het Specifiek interventiebeleid Diergeneesmiddelen (werkwijzer IB02-SPEC03). Hierin is aangegeven dat wanneer een houder niets heeft ingeregeld met betrekking tot zelfcontrole er een bestuurlijke boete volgt.

7 Arbo, milieu en veiligheid

Arbo: Geen aanvullingen op het normale protocol. (L&N 03 ARBO 03)

Veiligheid: Neem geen risico's welke jouw eigen gezondheid en veiligheid en die van anderen in gevaar kunnen brengen om een inspectie uit te voeren. Bij de inspectie van diergeneesmiddelen kan het noodzakelijk zijn om diergeneesmiddelen ter hand te nemen. Er kan sprake van zijn dat daardoor (ogenschijnlijk) lege verpakkingen, aangebroken verpakkingen en nog gesloten verpakkingen worden opgepakt. Aan deze verpakkingen kunnen zich restanten, welke door gebruik zijn gevormd, bevinden. Om (schadelijk) contact met de huid te voorkomen, wordt gebruik van disposable handschoenen sterk aanbevolen.

8 Divers

Niet van toepassing.

9 Contactpersonen

Contactpersoon Inspectie: Domeinspecialisten

Contactpersoon Expertise:

titel	Werkinstructie Zelfcontrole			
code	L&N03 DGM 86	versie 3	ingangsdatum 26-06-2018	pag. 4 van 10

Bijlage 1:

Bevindingsvragen Spin

1. Datum inspectie?

.....

2. Naam aanspreekpunt?

.....

3. Is het bedrijf actief?

- Ja (ga verder bij vraag 4)
- Nee (ga verder bij vraag 10)

4. Soort bedrijf / diersoorten?

- Melkvee
- Kalveren
- Pluimvee
- Varkens

5. Neemt de veehouder deel aan de verplichte zelfcontrole?

- Ja (ga verder bij vraag 6)
- Ja, na telefonisch contact (ga verder bij vraag 6)
- Nee (ga verder bij vraag 9)

6. Wordt de zelfcontrole uitgevoerd middels een kwaliteitssysteem?

- Ja (ga verder bij vraag 7 en dan vraag 10)
- Nee (ga verder bij vraag 8 en dan vraag 10)

7. Welk kwaliteitssysteem?

.....

8. Omschrijf op welke wijze de veehouder de verplichte zelfcontrole heeft ingeregeld

.....

.....

.....

.....

9. Interventie met betrekking tot zelfcontrole?

titel	Werkinstructie Zelfcontrole			
code	L&N03 DGM 86	versie 3	ingangsdatum 26-06-2018	pag. 5 van 10

- Mondelinge correctie
- Schriftelijke waarschuwing
- Rapport van bevindingen

10. Zijn er bijlage(n) bijgevoegd?

- Ja (ga verder bij vraag 11)
- Nee (ga verder bij vraag 12)

11. Geef een omschrijving van de bijlagen, soort en aantal

.....

12. Opmerkingen inspecteur?

.....

.....

.....

.....

13. Opmerkingen geïnspecteerde?

.....

.....

.....

.....

titel	Werkinstructie Zelfcontrole			
code	L&N03 DGM 86	versie 3	ingangsdatum 26-06-2018	pag. 6 van 10

Bijlage 2:

Voorbeeld brief

<p style="text-align: right;">Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit <i>Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit</i></p> <p style="text-align: right;">> Retouradres Postbus 43006 3540 AA Utrecht</p>	<p>directie Handhaven divisie Regie & expertise</p> <p>afdeling Expertise Cacharijnesingel 99 3511 GG Utrecht Postbus 43006 3540 AA Utrecht www.nvwa.nl</p> <p>Contactgegevens T 0900 0388 info@nvwa.nl</p> <p>Onze referentie</p>
<p>Datum 22 juni 2018 Betreft Zelfcontroleverplichting UBN 1234567</p>	
<p>Geachte heer, mevrouw</p>	
<p>De NVWA start binnenkort met inspecties bij vleeskalverenbedrijven die volgens de verkregen informatie niet zijn aangesloten bij een zelfcontroleprogramma van een kwaliteitssysteem. Het doel van deze inspecties is om na te gaan of deze bedrijven voldoen aan de wettelijke zelfcontroleverplichting. De NVWA ontvangt medio 2018 een geactualiseerd overzicht van vleeskalverenhouders die niet deelnemen aan een sectoraal zelfcontroleprogramma. Dit overzicht is leidend voor de NVWA-inspecties bij niet-deelnemers.</p>	
<p>U ontvangt deze brief omdat u, volgens onze meest recente gegevens, vleeskalveren houdt op het boven in de brief vermelde UBN dat niet is aangesloten bij een zelfcontroleprogramma in de vleeskalverensector. Tenzij u zelf een vorm van zelfcontrole hebt ingesteld die voldoet aan de wettelijke eisen, bent u in overtreding. Hiervoor kan een bestuurlijke boete worden opgelegd. Om dit te voorkomen, informeren wij u langs deze weg over deze wettelijke zelfcontroleverplichting.</p>	
<p>Wettelijke zelfcontroleverplichting</p> <p>Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft de zelfcontroleverplichting voor het gebruik van diergeneesmiddelen en verboden stoffen wettelijk ingesteld. Deze verplichting geldt niet alleen voor vleeskalverenhouders, maar bijvoorbeeld ook voor houders van varkens, pluimvee en overige runderen. Ook wanneer op uw bedrijf sprake is van een biologische bedrijfsvoering, dient u aan de zelfcontroleverplichting te voldoen.</p>	
<p>U kunt dit o.a. aantonen door deelname aan een zelfcontroleprogramma van een kwaliteitssysteem. Niet-deelnemers aan een sectoraal zelfcontroleprogramma moeten zelf aantonen bij de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) hoe zij voldoen aan de wettelijke zelfcontroleverplichting.</p>	
<p>De NVWA heeft een richtlijn opgesteld die u kan helpen bij het voldoen aan de wettelijke zelfcontrole. Deze richtlijn is te vinden op de website van de NVWA</p>	

Pagina 1 van 2

titel	Werkinstructie Zelfcontrole			
code	L&N03 DGM 86	versie 3	ingangsdatum 26-06-2018	pag. 7 van 10

directie Handhaven
divisie Regie & expertise

Datum
22 juni 2018
Onze referentie

(www.nvwa.nl, Dieren, antibiotica in de veehouderij, documenten en dan ziet u het document 'Richtlijnen NVWA zelfcontroles dierlijke sector') of via een zoekopdracht op deze richtlijn via de homepage van de NVWA.

Risico volksgezondheid

Illegaal of verkeerd gebruik van diergeneesmiddelen of het gebruik van verboden groeibevorderaars is een risico voor de volksgezondheid. Aan de hand van zelfcontroles moet kunnen worden vastgesteld dat landbouwhuisdieren of producten daarvan:

- 1) geen residugehalten boven de toegestane maxima bevatten;
- 2) geen sporen van verboden stoffen of producten vertonen.

Kunt u aantonen dat u wel bent aangesloten bij een zelfcontroleprogramma of is deze brief naar uw mening onterecht aan u verzonden, stuur dan een onderbouwde reactie per mail naar info@nvwa.nl of per brief naar Postbus 43006 3540 AA Utrecht, onder vermelding van Zelfcontroleverplichting.

Heeft u vragen?

Voor eventuele verdere toelichting of vragen kunt u bellen met het Klantcontact Centrum via telefoonnummer: 0900-0388.

Met vriendelijke groeten,

Afdelingshoofd

titel	Werkinstructie Zelfcontrole			
code	L&N03 DGM 86	versie 3	ingangsdatum 26-06-2018	pag. 8 van 10

Bijlage 3:

Informatieblad

Ministerie van Economische Zaken

Divisie Landbouw & natuur

Catharijnesingel 59
3511 GG Utrecht
Postbus 43006
3540 AA Utrecht
www.nvwa.nl

Contactpersonen

Datum

25 november 2016

informatieblad

Titel Richtlijnen voor opstellen van zelfcontroleprogramma's in de
 dierlijke sector cf. RL EU 96/23 juncto Regeling
 diergeneesmiddelen artikel 8.10

Datum november 2016

Richtlijnen voor zelfcontroleprogramma's in de dierlijke sector met betrekking tot het controleren van dieren op de aanwezigheid van verboden stoffen en residugehalten boven de toegestane maxima. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) houdt toezicht op de verplichting tot zelfcontrole.

Inleiding

Met ingang van 1 juli 2015 is artikel 8.10 van de Regeling diergeneesmiddelen gewijzigd. Daardoor zijn de verschillende betrokken partners in de veehouderijsector, bij de uitvoering van artikel 9, [richtlijn nr. 96/23/EG](#), verplicht zelfcontroles uit te voeren. De nieuwe regeling geldt voor alle landbouwhuisdieren.

Zelfcontroles

Aan de hand van zelfcontroles moet kunnen worden vastgesteld dat de landbouwhuisdieren of de producten daarvan:

- 1) geen residugehalten boven de toegestane maxima bevatten;
- 2) geen sporen van verboden stoffen of producten vertonen.

De regeling schrijft niet exact voor hoe en op welke individuele stoffen de zelfcontroles uitgevoerd moeten worden. In het verleden zijn er door de Productschappen wel verplichtende kaders gesteld voor de kalver- en de varkenssector. Deze zijn vervallen.

Rol NVWA

De NVWA houdt toezicht op de verplichting tot zelfcontrole in de desbetreffende sectoren. Gecontroleerd wordt of zelfcontrole programma's voldoen aan nationale wetgeving en Europese regelgeving.

titel	Werkinstructie Zelfcontrole			
code	L&N03 DGM 86	versie 3	ingangsdatum 26-06-2018	pag. 9 van 10

Divisie Landbouw & natuur

Datum
25 november 2016

Uitgave
November 2016
nummer

Uitgangspunten zelfcontrole programma's

De NVWA gaat niet over de vorm en de inhoud van de zelfcontrole programma's, maar beoordeelt wel of houders en producenten aan de wettelijke verplichting voldoen. Dat doet de NVWA op basis van de volgende uitgangspunten voor zelfcontroles:

- Deze moet gericht zijn op verboden stoffen en/of diergeneesmiddelen.
- De monsternames dienen onaangekondigd plaats te vinden en door een onafhankelijke instantie gedaan te worden. Een vorm van vaststellen van onafhankelijkheid is accreditatie.
- De monsters moeten geanalyseerd worden door onafhankelijke en geaccrediteerde laboratoria.
- Voor de inhoud van de programma's zijn onder andere de volgende aspecten van belang:
 - o Relevantie:
Is het programma relevant voor de betreffende diersoort en de betreffende dierhouderij qua keuze in te toetsen stoffen c.q. stofgroepen.
 - o Juistheid van de gekozen matrices en gekozen stoffen:
Zijn de gekozen matrices en de gekozen stoffen juist gekozen, gelet op mogelijke toediening van verboden stoffen dan wel toedienen van diergeneesmiddelen zodanig dat MRL 's overschreden worden. Bijv. wordt niet alleen het voer bemonsterd, als ook parenterale toediening (per injectie) tot de mogelijkheden behoort. In dat laatste geval is urine een meer geschikte matrix.
 - o Risico's:
Houdt het programma rekening met risico's: dat kunnen bekende risico's zijn, maar het kan ook gaan om nieuwe, mogelijke risico's, die op deze manier gemonitord worden.
 - o Onderbouwing:
Wat is de statistische onderbouwing van het programma, wat zegt het programma dus over mogelijke ongewenste praktijken zoals bedoeld in Richtlijn 96/23EG
 - o Onafhankelijke toetsing:
Om vast te stellen of het om een onafhankelijk en wetenschappelijk gevalideerd programma gaat, moet een toetsing door een onafhankelijke wetenschappelijke raad c.q. commissie plaats vinden.
- Individuele houders moeten zich bij het programma kunnen aansluiten.

titel	Werkinstructie Zelfcontrole			
code	L&N03 DGM 86	versie 3	ingangsdatum 26-06-2018	pag. 10 van 10

Divisie Landbouw & natuur

Datum
25 november 2016

Uitgave
November 2016
nummer

Private kwaliteitssystemen

Private kwaliteitssystemen (PKS) kunnen de zelfcontroles in hun schema opnemen. Als een PKS een aanvraag voor acceptatie bij de NVWA indient en het PKS heeft deze verplichting in het schema opgenomen, dan zal de toetsing daarvan meegenomen worden in de acceptatieprocedure.

De mate waarin invulling gegeven wordt aan de geschetste uitgangspunten voor zelfcontrole, kan invloed hebben op de vorm van aangepast toezicht door de NVWA nadat acceptatie heeft plaatsgevonden.

Alhoewel het in principe om een nieuwe regelgeving gaat, liggen er diverse inzichten en ervaringen uit het verleden, bijv. programma's in het kader van de Monitoring Kritische stoffen (MKS), die ondersteunend kunnen werken bij het opzetten van zelfcontrole programma's door de desbetreffende sectoren.

Samenvattend:

De eerste verantwoordelijkheid voor het ontwerpen en inrichten van adequate zelfcontrole programma's ligt bij de sector(en) zelf.

De NVWA is verantwoordelijk voor toezicht en handhaving m.b.t. het hebben van of deelnemen aan een adequaat zelfcontrole programma in relatie tot de wettelijke verplichting.

De NVWA is bereid de sector daarbij te helpen door de zelfcontrole programma's op basis van eerdergenoemde uitgangspunten in relatie tot de wettelijke verplichting te beoordelen.

Daarnaast: zelfcontrole systemen kunnen opgenomen worden in private kwaliteitssystemen (PKS). De NVWA kan hier rekening mee houden bij het inrichten van aangepast toezicht als een PKS daarvoor is geaccepteerd door de NVWA. Meer informatie hierover kunt u vinden op: <https://www.nvwa.nl/onderwerpen/kwaliteitssystemen-zelfcontrolesystemen-en-toezicht-nvwa>

titel	Werkinstructie VKI (Voedselketeninformatieformulier) melding			
code	HH02 DGM 09	versie 16	ingangsdatum 11-02-2022	pag. 1 van 4

versie	datum	toelichting
11	23-08-2016	Hfdst. 1, 2, 3 en 6: aangepast mbt MRL overschrijding Hfdst. 4: aangepast mbt verwijzing werkinstructie retributie > zie tekst aangeduid met een streep
12	18-02-2017	Hfdst. 6: Interventie mbt VKI
13	01-07-2019	Hfdst. 3: Werkwijze aangepast Hfdst. 4: Benodigdheden aangepast Hfdst. 6: Interventie aangepast Hfdst. 8: Contactpersonen aangepast
14	01-10-2020	H2 Wijziging tenlastelegging VKI H3 werkwijze + toevoeging thema noodslachting -> verificatieprogramma H6 interventie aangepast
15	14-04-2021	H2 Wijziging tenlastelegging wachttermijn, MRL-overschrijding en VKI H7 Wijziging interventie VKI
16	11-02-2022	H2 wettelijke basis geüpdatet i.v.m. inwerkingtreding VO 2019/6

1 Melding VKI

Aanleiding van een VKI-melding zijn twijfels over de juistheid en volledigheid van de verstrekte voedselketeninformatie (VKI). Deze twijfels kunnen ontstaan wanneer een dier positief wordt bevonden op een residu van een diergeneesmiddel of wanneer een dier zichtbaar ziek is (geweest), terwijl er geen behandelingen of gegevens over de gezondheid van het dier op het VKI-formulier zijn vermeld. Het doel van een inspectie is om te verifiëren of de verstrekte VKI juist en volledig is. De inspectie beperkt zich tot het dier waarop de melding betrekking heeft. Tijdens het uitvoeren van de inspectie komen onderstaande onderwerpen aan bod:

- Het logboek
- De wachttermijn
- MRL overschrijding
- De VKI

Koppel de bevindingen na inspectie altijd terug aan de melder.

2 Wettelijke basis

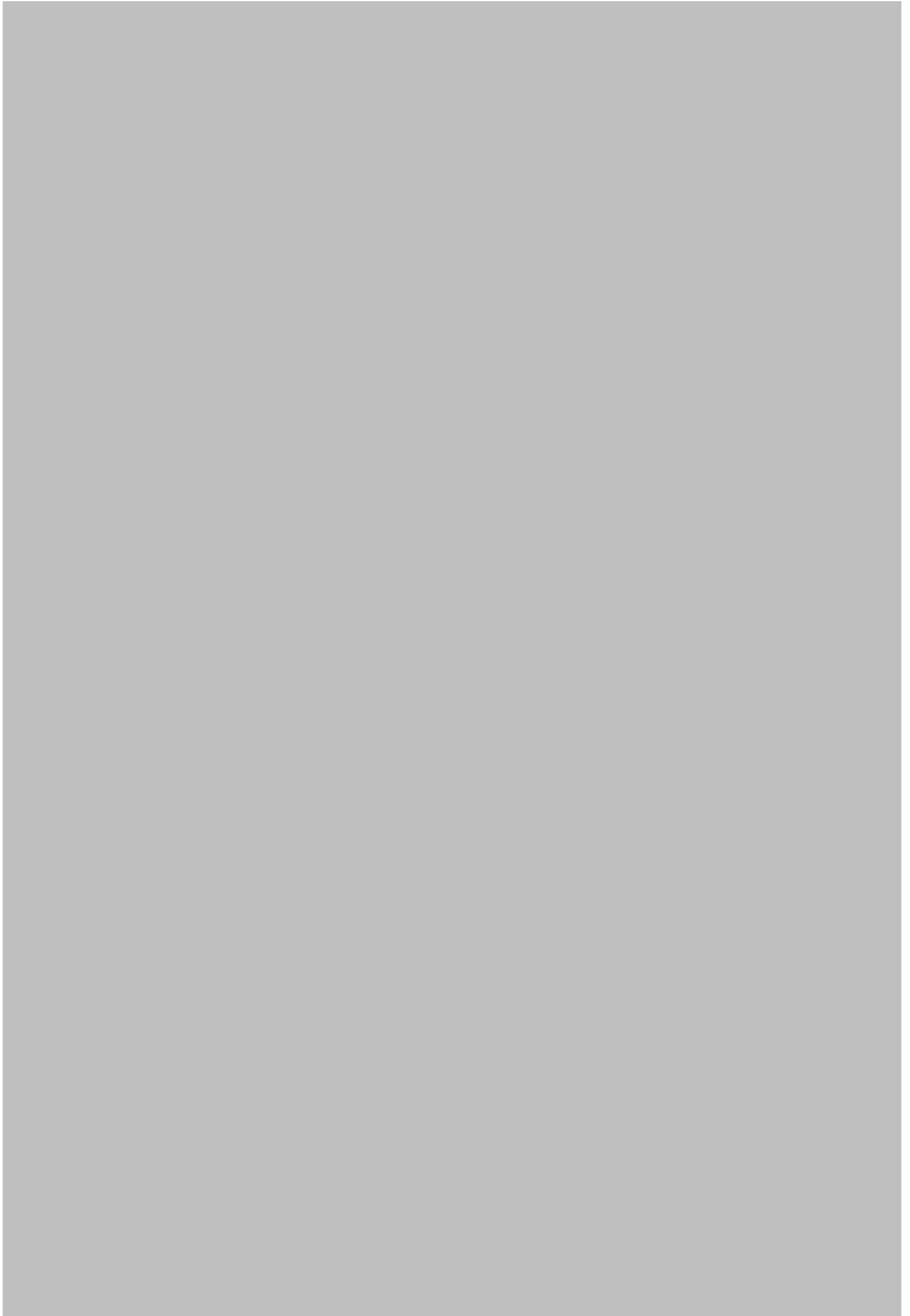
- Art 108, eerste, tweede en derde lid, Verordening diergeneesmiddelen (Logboek)
- Artikel 5.3, eerste lid, aanhef en onder c van de Regeling Diergeneesmiddelen 2022 (Wachttermijn)
- Artikel 2.8, eerste lid, onder a. van het Besluit Houders van dieren. (MRL overschrijding)
- Artikel 2, eerste lid van het Warenwetbesluit hygiëne van levensmiddelen gelet op artikel 4 lid 1 en Bijlage I, deel A, punt 7 van de Verordening (EG) nr. 853/2004. (VKI)

Let op: De tenlastelegging VKI zoals vermeld in SPEC 39 is onjuist. De tenlastelegging zoals vermeld in deze werkinstructie dient te worden aangehouden.

3 Werkwijze

titel	Werkinstructie VKI (Voedselketeninformatieformulier) melding			
code	HH02 DGM 09	versie 16	ingangsdatum 11-02-2022	pag. 2 van 4

titel	Werkinstructie VKI (Voedselketeninformatieformulier) melding			
code	HH02 DGM 09	versie 16	ingangsdatum 11-02-2022	pag. 3 van 4

4 Noodslachting

In de Werkinstructie noodslachting staat beschreven hoe een melding voor verklaring voor noodslacht wordt onderzocht. Voor dit onderzoek gebruik je in Spin het verificatieprogramma: Verklaring voor noodslacht. Bevindingen met betrekking tot de Voedselketeninformatie kan je in dit programma ook kwijt. Het gebruik van andere programma's zoals bijvoorbeeld Welzijn grazers of diergeneesmiddelen is niet juist. Op de T-schijf zijn tekstblokken te vinden met de wetsartikelen.

5 Benodigdheden

- Werkinstructie hygiëne ([\[redacted\]](#))
- [\[redacted\]](#)
- Buiten de reikw jkte [\[redacted\]](#)
- Werkinstructie XC [\[redacted\]](#)
- Werkinstructie noodslachting ([\[redacted\]](#))

6 Registratie

Verantwoorden van de inspectie kan in Spin verificatie: 'DGM Meldingen', doelgroep 'DGM meldingen VKI'.

7 Interventie

titel	Werkinstructie VKI (Voedselketeninformatieformulier) melding			
code	HH02 DGM 09	versie 16	ingangsdatum 11-02-2022	pag. 4 van 4

VKI:

M.b.t. de afhandeling van de VKI is het interventiebeleid zoals weergegeven in [SPEC 39-Voedselveiligheid industriële productie, vis, zuivel en eieren](#) leidend.

8 Arbo, milieu en veiligheid

8.1 (Arbo): Geen aanvullingen op het normale protocol. (L&N 03 ARBO 03)

8.2 (Veiligheid): Neem geen risico's welke jouw eigen gezondheid en veiligheid en die van anderen in gevaar kunnen brengen om een inspectie uit te voeren. Bij de inspectie van diergeneesmiddelen kan het noodzakelijk zijn om diergeneesmiddelen ter hand te nemen. Er kan sprake van zijn dat daardoor (ogenschijnlijk) lege verpakkingen, aangebroken verpakkingen en nog gesloten verpakkingen worden opgepakt. Aan deze verpakkingen kunnen zich restanten, welke door gebruik zijn gevormd, bevinden. Om (schadelijk) contact met de huid te voorkomen, wordt gebruik van disposable handschoenen sterk aanbevolen.

9 Contactpersonen

- Contactpersonen Meldingen:
- Contactpersoon Inspectie: ,
- Contactpersoon Expertise:

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 1 van 26

versie	goedkeuringsdatum	wijzigingen ten opzichte van vorige versie
22	23-12-2021	Werkinstructie aangepast aan nieuwe checklist ivm Spinprogramma op basis van interventieregels.
21	26-04-2021	Artikel uit de Regeling houders van dieren aangepast aan nieuwe nummering.
20	27-10-2020	Hoofdstuk 5/6 aangepast. Hoofdstuk 8 aangepast, selectiecode checken in tabblad "Aanleiding". Checklist aangepast.

Inhoudsopgave

1.	CHECKLIST	2
A.	Algemeen	2
B.	Algemene welzijnseisen	2
C ¹ .	Specifieke welzijnseisen Vleeskuikens	4
C ² .	Voorwaarden bezettingsdichtheid hoger dan 33 kg/m ² :	6
C ³ .	Voorwaarden voor bezettingsdichtheid hoger dan 39 kg/m ² :	7
D.	Entreemonitoring	8
E.	Ammoniak en kooldioxide meting	9
F.	Extreme weersomstandigheden	9
G.	Levend kadaver	9
H.	Doden van dieren	9
J.	Afronding inspectie	10
2.	INTERVENTIE	11
3.	ALGEMENE INFORMATIE	14
3.1	Algemeen	14
3.2	Wettelijke basis	14
4.	WERKWIJZE ALGEMEEN	15
4.1	Leeftijd kuikens voor inspectie	15
4.2	Aselect	15
4.3	Aankondigen	15
4.4	Entreemonitoring	15
4.5	Stalbroedkuikens	15
4.6	Herinspectie & retributie	15
5.	VOETZOOLLAESIES	16
5.1	Te hoge jaarlijkse gemiddelde score	16
6.	WAARNEMING NVWA-DIERENARTS (ARTIKEL 2.53 BHVD)	16
7.	RANDVOORWAARDEN GLB	17
8.	BEREKENING BEZETTINGSGRAAD	17
9.	ADMINISTRATIE & ROUTING	18
9.1	Route Schriftelijke waarschuwing	19
9.2	Route Rapport van bevindingen (boete)	19
9.3	Route Rapport van bevindingen (bestuurlijke maatregelen)	19
9.4	Route Proces-verbaal	19
10.	ADVIES OPMAAK RVB OF PV	20
11.	ARBO, MILIEU EN VEILIGHEID	20
	BIJLAGE 1 WERKWIJZE ENTREEMONITORING	21
	BIJLAGE 2 METEN VAN PATIOSTAL	22
	BIJLAGE 3 STALBROEDKUIKENS	23
	BIJLAGE 4 BENODIGDHEDEN	23
	BIJLAGE 5 BEGRIPPEN	24
	BIJLAGE 6 TABEL VOOR RAPPORT	24
	BIJLAGE 7 TEKST VOOR RAPPORT	25
	BIJLAGE 8 AANDACHTSPUNTEN HITTESTRESS	26

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 2 van 26

1. CHECKLIST

Gebruik de checklist als basis voor de inspectie. In dit hoofdstuk zijn een aantal vragen nader toegelicht.

A. Algemeen

Na een paar algemene vragen over de inspectie, geïnspecteerde en het bedrijf wordt gevraagd waar de inspectie betrekking op had en welk soort inspectie het betreft. Deze vragen zijn vooral bedoeld ter informatie en om aan te geven welke onderdelen van toepassing zijn voor deze inspectie. Zie hiervoor de letters tussen haakjes.

De inspectie had betrekking op (meerdere mogelijkheden)	☐ Algemene welzijnseisen (B) ☐ Specifieke welzijnseisen Vleeskuikens (C) ☐ Meting ammoniak / kooldioxide (E) ☐ Extreme weersomstandigheden (F) ☐ Melding levend kadaver – Rendac (G) ☐ Doden van dieren (H)
Soort inspectie <i>Als er locaties zijn met meerdere bezettingsdichtheden, kies dan voor de optie met de hoogste bezettingsdichtheid zodat de juiste vragen openen in SPIN.</i>	☐ Max. 33 kg/m ² bezettingsdichtheid, cat. 1 (B,C ¹) ☐ Max. 39 kg/m ² bezettingsdichtheid, cat. 2 (B,C ¹ ,C ²) ☐ Max. 42 kg/m ² bezettingsdichtheid, cat. 3 (B,C ¹ ,C ² ,C ³) ☐ Entreemonitoring en max. 33 kg/m ² , cat. 1 (B,C ¹ ,D) ☐ Entreemonitoring en max. 39 kg/m ² , cat. 2 (B,C ¹ ,C ² ,D) ☐ Entreemonitoring en max. 42 kg/m ² , cat. 3 (B,C ¹ ,C ² ,C ³ ,D) ☐ Extensieve houderij / scharrel / biologisch (B) ☐ Minder dan 500 vleeskuikens (B) ☐ Alleen entreemonitoring (D) ☐ Verbeterplan zonder bedrijfsbezoek (C ³ .11 t/m 18) ☐ Specifieke vleeskuikeneisen niet gecontroleerd

B. Algemene welzijnseisen

Besluit houders van dieren (Bhvd) hoofdstuk 1, § 1 en 2, hoofdstuk 2, § 2 – Algemene huisvestings- en verzorgingsnormen, Wet dieren (Wd) en Richtlijn 98/58/EG.

Dit onderdeel is voor alle bedrijven waar vleeskuikens worden gehouden. Dus ook de extensieve-, scharrel- en biologische bedrijven en bedrijven met minder dan 500 dieren.

De algemene welzijnseisen bestaan uit interventieregels. Geef aan welk onderdeel niet akkoord is en daarna per onderdeel het specifieke artikel.

Is de inspectie akkoord bij de onderwerpen van de algemene welzijnseisen?	☐ Ja (volgend onderwerp) ☐ Nee (B.2)
Niet akkoord bij de Algemene welzijnseisen	☐ Dierenmishandeling of verboden gedraging ☐ Verzorging Dieren algemeen ☐ Algemene huisvestings- en verzorgingsnormen - houden van dieren ☐ Behuizing Dieren algemeen ☐ Houden en verzorgingsnormen Productiedieren ☐ Verlichting en ventilatie Productiedieren ☐ Bijhouden gegevens Productiedieren

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 3 van 26

Algemene welzijnseisen:

Dieren worden niet minimaal 1 keer per dag gecontroleerd.	Voor vleeskuikens is de eis 2 keer per dag inspectie. Voor de richtlijn 98/58/EG staat voor de overige dieren minimaal 1 keer. Dit is ook de vraag die elk jaar beantwoord moet worden richting de EU voor alle diersoorten (ook vleeskuikens). Vandaar dat deze vraag hier wordt gesteld.
Ventilatie	Als de gezondheid/het welzijn van de dieren afhankelijk is van een kunstmatig ventilatiesysteem, dient er een passende noodvoorziening te zijn om, in geval van storing, te voorzien in de aanvoer van verse lucht. Een noodaggregaat is noodzakelijk, als geen andere voorzieningen kunnen worden getroffen.
Alarmsysteem	Als de gezondheid/het welzijn van de dieren afhankelijk is van een kunstmatig ventilatiesysteem, dient het systeem voorzien te zijn van een alarminstallatie. Deze moet regelmatig worden getest. Ook moet het hoorbaar merkbaar zijn als de houder van het bedrijf af is. Alleen een toeter op het erf is niet voldoende. Bij twijfel over de aanwezigheid of werking van het alarm, wordt de pluimveehouder gevraagd om het tijdens inspectie te testen.
Geen register bijgehouden met betrekking tot medische zorg en sterfgevallen	Bijlage punt 5 van de Richtlijn 98/58/EG
Register niet 3 jaar bewaard	Het bovenstaande bedoelde register moet 3 jaar worden bewaard. Bijlage punt 6 van de Richtlijn 98/58/EG
Schadelijke materialen in de stal	<p>Gebruikte materialen in de stal mogen niet schadelijk zijn voor het dier en kunnen grondig gereinigd en ontsmet worden.</p> <p>Bijvoorbeeld: De plaatsing van voer/strobalen in stallen waar het plastic nog omheen zit is niet toegestaan.</p>
Luchtkwaliteit onvoldoende	<p>Onvoldoende verse lucht of zuurstof, te veel stof in de stal, te hoge relatieve luchtvochtigheid, te hoge of lage temperatuur in de stal of schadelijke gasconcentraties. Zie ook bijlage 8 voor aandachtspunten bij hittestress.</p> <p>Voor categorie 2 en 3 zijn normen vastgesteld, voor de overige vleeskuikens niet. Eventueel kan een meting van kooldioxide en ammoniak wel ondersteunend zijn om eventuele schadelijke gasconcentraties vast te stellen. Denk er aan bij het opmaken van een rapport van bevindingen dat er duidelijk wordt aangegeven hoe en waar in de stal is gemeten. Maak hiervoor een plattegrond van de stal waarin de bevindingen worden vastgelegd. Voeg dit toe aan het rapport als bijlage ter onderbouwing.</p>
Buiten gehouden dieren krijgen onvoldoende bescherming	Dieren die buiten gehouden worden, moeten worden beschermd tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en roofdieren.
Lichamelijke ingrepen	In principe is het verboden om lichamelijke ingrepen te verrichten. Ingrepen zijn alleen toegestaan bij diergeneeskundige noodzaak of als er in een Besluit of Regeling een uitzondering is gemaakt. Wordt er een ingreep verricht waarvoor geen uitzondering bestaat of wanneer er niet is voldaan aan de voorwaarden waarop een ingreep uitgevoerd mag worden, dan levert dat een overtreding op van artikel 2.8 lid 1 onder a van de Wet dieren.
Diergeneeskundige handelingen en ingrepen	Bepaalde diergeneeskundige handelingen en ingrepen zijn voorbehouden aan diergeneeskundigen. Artikel 2.9 Wet dieren.

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 4 van 26

C¹. Specifieke welzijnseisen Vleeskuikens

Besluit houders van dieren (Bhvd) hoofdstuk 2, § 6.1.2 – Houden van vleeskuikens voor productie,
Regeling houders van dieren (Rhvd) hoofdstuk 7b, § 7b.1 – Welzijnsvoorschriften verzorging vleeskuikens.

De eisen van dit onderdeel gelden voor de bedrijven die 500 vleeskuikens of meer houden en die niet vallen onder de noemer extensief, scharrel of biologisch.

Is de inspectie akkoord bij de onderwerpen van de Specifieke welzijnseisen Vleeskuikens?	☐ Ja (volgend onderwerp. Bij Cat.3 vragen over voetzoollaesiescore wel invullen C ³ .12 t/m 18) ☐ Nee (C ¹ .2)
Welk onderwerp is niet akkoord?	☐ Algemeen houdverbod Vleeskuikens (C ¹ .3) ☐ Algemeen voorschriften Vleeskuikens (C ¹ .4) ☐ Voorschriften Richtlijn bijlage 1 Vleeskuikens (C ¹ .5) ☐ Lagere bezetting doorgeven Vleeskuikens (C ¹ .6) ☐ Hogere bezetting doorgeven Vleeskuikens (C ² .7) ☐ Voorwaarden bezetting > 33 kg/m ² Vleeskuikens (C ² .8) ☐ Voorwaarden bezetting > 39 kg/m ² Vleeskuikens (C ³ .9) ☐ VZL score bepalen en registreren Vleeskuikens (C ³ .10) ☐ VZL score > 80 Vleeskuikens (C ³ .11)

Algemeen houdverbod vleeskuikens:

Bezetting	Controleer, met behulp van het dashboard, of de maximale bezettingsdichtheid per stal niet is overschreden. Zie hoofdstuk 7 voor meer uitleg over de berekening en randvoorwaarden.
-----------	--

Algemeen voorschriften vleeskuikens:

Registreren aantal binnengebrachte vleeskuikens	Stel per stal vast of de houder het aantal binnengebrachte vleeskuikens heeft geregistreerd.
Registreren bruikbare oppervlakte	Stel per stal vast of de houder de bruikbare vloeroppervlakte van de stal heeft geregistreerd (en eventueel heeft vermeld in KIP (Avined). Dit laatste is geen verplichting op basis van dit artikel).
Registreren kruising/ras	Stel vast of het ras of de kruising van de vleeskuikens is geregistreerd.
Registreren dagelijkse sterfte	<p>Stel vast of de houder bij iedere controle in de stal het aantal dood aangetroffen vleeskuikens, alsmede het aantal gedode vleeskuikens, met de reden, heeft geregistreerd. De sterfte moet bij iedere controle, dus 2 x per dag, genoteerd worden.</p> <p>Maak eventueel gebruik van de Tool cumulatieve mortaliteit, zie werkwijzer.</p> <p>Stalbroedkuikens: Bij bedrijven waar de eieren in de stal zelf uitkomen (bv een patiostal): Eieren komen op dag 21 uit. Dag 22 wordt dag 1 van de stalbroedkuikens 'in de stal' voor de berekening. Uitval op dag 21 is dan als broedselectie te bestempelen. Uitval vanaf dag 22 telt mee met de mortaliteit.</p>
Registreren resterend aantal vleeskuikens na verkoop of slacht	Stel vast of de houder het resterend aantal vleeskuikens in het koppel, nadat er vleeskuikens zijn verwijderd voor de verkoop of de slacht (uitladen) heeft geregistreerd.
Koppelgegevens 3 jaar bewaren	Stel vast of de houder de koppelgegevens 3 jaar heeft bewaard.

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 5 van 26

Melden koppelgegevens aan KIP (Avined)	<p>Verifieer, [REDACTED], de koppelgegevens met de administratieve gegevens op het bedrijf of overeenkomt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - aantal binnengebrachte vleeskuikens - datum opzet van afgeleverde vleeskuikens - aantal ter slachting afgeleverde vleeskuikens - totaal aflevergewicht (kg) voor slachting - slachtdatum van de vleeskuikens - resterend aantal vleeskuikens na uitladen
Verstrekken koppelgegevens binnen 30 dagen aan KIP	Als de vleeskuikens zijn afgevoerd naar de slachterij moet de eigenaar of houder dit binnen 30 dagen registreren in KIP (Avined).
Verstrekken koppelgegevens aan KIP	De vleeskuikenhouder moet hiervan opgave doen bij KIP (Avined) van koppelgegevens betreffende de geslachte vleeskuikens.

Voorwaarden Richtlijn 2007/43/EG:

Behandeling zieke vleeskuikens	Het blijkt uit de bedrijfsvoering dat (individuele) dieren met een gezondheidsstoornis een passende behandeling krijgen of onmiddellijk worden gedood. Vraag aan de houder de wijze van doden.
Drink-voorzieningen	Stel vast of drinkvoorzieningen zo zijn geplaatst en worden onderhouden dat morsen tot een minimum wordt beperkt. Let hierbij op de afgestelde hoogte in verhouding tot de grootte van de vleeskuikens.
Geluidsemisatie	Stel vast dat het geluidsniveau zo laag mogelijk wordt gehouden.
Inspectie	Stel vast dat de houder de vleeskuikens ten minste 2 maal per dag inspecteert. Dit kan doormiddel van de hokkaarten beoordeeld worden. Hier moet de sterfte en selectie op genoteerd worden.
Ventilatie en verwarming	De ventilatie moet voldoende zijn om oververhitting te voorkomen en, indien nodig in combinatie met verwarmingssystemen, overmatig vocht te verwijderen. Zie ook bijlage 8 voor aandachtspunten bij hittestress.
Licht	<p>Stel vast dat op 80% van de bruikbare staloppervlakte de lichtintensiteit ten minste 20 lux bedraagt. Dit op ooghoogte van de dieren gemeten. Denk er aan bij het opmaken van een rapport van bevindingen dat er duidelijk wordt aangegeven hoe en waar in de stal is gemeten. Maak hiervoor een plattegrond van de stal waarin de bevindingen worden vastgelegd. Voeg dit toe aan het rapport als bijlage ter onderbouwing.</p> <p>Tevens rekening houden met meetonzekerheid van meetapparaat.</p> <p>Het is gebleken dat dit onderwerp leidt tot discussies in beroep- en bezwaarzaken. Het is van belang om de waarnemingen goed vast te leggen en de overtreding goed te onderbouwen.</p> <p>De periode van gedimd licht voordat het licht aan of uit gaat is niet langer dan dertig minuten, dit om de zonsopkomst of zonsondergang na te bootsen.</p> <p>Een tijdelijke vermindering van het verlichtingsniveau is toegestaan als dat volgens de dierenarts noodzakelijk is. Vraag dan om de verklaring van de dierenarts.</p>
Lichtschema	Binnen de periode van 7 dagen na het opzetten tot 3 dagen voor de geplande slachttijd moet de verlichting een 24-uurschema volgen en donkerperiodes omvatten die in totaal tenminste 6 uur duren, met ten minste één ononderbroken donkerperiode van 4 uur. Stel dit vast aan de hand van het ingestelde lichtschema in de procescomputer.
Schoonmaken	Voordat nieuwe dieren de stal in worden gebracht dient al het strooisel in de stal verwijderd te zijn en vervolgens gereinigd en ontsmet . Stel dit bijvoorbeeld vast aan de hand van een factuur / contract met een schoonmaakbedrijf of vraag ernaar in het gesprek met de veehouder.

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 6 van 26

Strooisel	<p>Alle vleeskuikens moeten permanent toegang hebben tot los en droog strooisel. Dit houdt niet in dat het strooisel in de gehele stal droog en rul moet zijn, zolang alle vleeskuikens maar wel (gelijktijdig) toegang hebben tot droog en rul strooisel.</p> <p>Het is gebleken dat dit onderwerp leidt tot discussies in beroep- en bezwaarzaken. Het is van belang om de waarnemingen en de meetpunten goed vast te leggen en de overtreding goed te onderbouwen.</p>
Voeding	<p>Stel vast of het voer permanent beschikbaar is of op gezette tijden wordt aangeboden. Vraag hierbij de houder om het voerschema te tonen (bijv. procescomputer). Het voer mag niet langer dan 12 uur voor de geplande slachttijd bij de vleeskuikens worden weggenomen.</p>

C². Voorwaarden bezettingsdichtheid hoger dan 33 kg/m²:

Documenten over productiesysteem met omschrijving aanwezig	<p>Stel vast of de volgende documenten aanwezig zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - plattegrond van bruikbare oppervlakte - Info over ventilatiesysteem of schema - Info over voeder- en watervoorziening - Info over alarm- en reservesystemen - Info over vloer en strooisel
Functioneren ventilatie en koelsystemen Ammoniak en Kooldioxide	<p>Zie ook onderdeel E voor het vastleggen van de waardes. Ammoniak niet hoger dan 20 ppm en kooldioxide niet hoger dan 3000 ppm.</p> <p>Denk er aan bij het opmaken van een rapport van bevindingen dat er duidelijk wordt aangegeven hoe en waar in de stal is gemeten. Maak hiervoor een plattegrond van de stal waarin de bevindingen worden vastgelegd. Voeg dit toe aan het rapport als bijlage ter onderbouwing.</p>
<p>Gegevens aanleveren bij slachting</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dagelijkse mortaliteit - Gecumuleerde dagelijkse mortaliteit - Kruising / ras 	<p>Stel vast of de gegevens over mortaliteit op het VKI overeenkomen met de gegevens die de vleeskuikenhouder dient bij te houden. Vergelijk hierbij de stalkaart en een afschrift van de VKI van het laatst afgeleverde koppel vleeskuikens.</p> <p>RVO.nl heeft op de website de volgende informatie staan voor de houder over de berekening van de dagelijkse mortaliteit:</p> <p><i>"U berekent de dagelijkse sterfte (mortaliteit) door dagelijks het aantal dode kuikens te delen door het aantal kuikens dat op die dag voor het verwijderen in de stal aanwezig was. Dit getal vermenigvuldigt u met 100. Als het koppel wordt afgevoerd naar de slachterij telt u deze dagelijkse sterftcijfers bij elkaar op. Dit is de gecumuleerde dagelijkse sterfte of het uitvalpercentage."</i></p> <p>Rekenvoorbeeld:</p> <p>Op dag 1 zet u een koppel vleeskuikens op van 5.000 stuks. Op dag 2 haalt u 20 dode kuikens uit de stal. De sterfte op dag 1 is 0. De sterfte op dag 2 is dan $20/5.000 \times 100 = 0,4$. Op dag 3 haalt u 10 dode kuikens uit de stal. De sterfte op dag 3 is dan $10/4.980 \times 100 = 0,20$. Er worden 70 kuikens tussentijds uitgeladen. Op dag 4 gaan er 5 kuikens dood.</p> <p><i>De sterfte van dag 4 is dan $5/4.900 \times 100 = 0,10$. Voor de gecumuleerde dagelijkse sterfte telt u deze dagelijkse percentages bij elkaar op. Dit is het uitvalpercentage."</i></p> <p>Op de site van RVO.nl staat ook een rekentool voor de houder: https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/dieren-houden/dierenwelzijn/welzijnseisen-voor-dieren/vleeskuikens/afvoer</p>

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 7 van 26

C³. Voorwaarden voor bezettingsdichtheid hoger dan 39 kg/m²:

Gebruik maken van gidsen voor goede praktijken	De gids voor goede praktijken is sinds het opheffen van de productschappen lastig te vinden op internet. De sector is gevraagd dit te verbeteren en met een nieuwe versie te komen.
Norm gecumuleerde dagelijkse mortaliteit	<p>De gecumuleerde dagelijkse mortaliteit is minder dan de som van: 1% + (0,06% * de slachtleeftijd van de dieren, uitgedrukt in dagen). De slachtleeftijd in dagen wordt berekend vanaf de opzetdatum t/m de slachtdatum.</p> <p>Komt een houder hier overheen dan voldoet de houder niet aan de voorwaarde om kuikens te mogen gaan houden in de hoogste bezettingsgraad, categorie 3 – maximaal 42 kg/m².</p> <p>[REDACTED]</p> <p>Lid 2 geeft nog wel ruimte aan de houder als deze een toereikende verklaring heeft en kan aantonen dat er sprake was van overmacht. Bijvoorbeeld door ziekte in de stal.</p> <p>We hanteren geen marge.</p> <p>Let op: Deze score hoeft officieel niet te worden doorgegeven aan KIP (Avined)</p>

VZL score bepalen en registreren Vleeskuikens:

Beoordeling voetzoollaesiescore	Bepaal of de vleeskuikenhouder afspraken heeft gemaakt met het slachthuis over het scoren van voetzoollaesies en de wijze waarop er gescoord wordt. De vleeskuikenhouder moet hierover duidelijke afspraken maken. Volgens de Regeling houders van dieren heeft de vleeskuikenhouder hierin een zorgplicht.
Voetzoollaesiescore registreren in KIP	<p>Controleer of de score voetzoollaesies die is gemeld aan KIP (Avined) overeenkomt met de score voetzoollaesies die de vleeskuikenhouder heeft ontvangen van het slachthuis of van de erkende organisatie.</p> <p><i>Als een koppel naar verschillende slachterijen wordt afgevoerd, moet per slachterij een score worden vastgesteld. Voor de hele stal geldt de score van het grootst afgevoerde koppel.</i></p> <p><i>Bijvoorbeeld: 20.000 kippen naar slachthuis A, score 56, 10.000 kippen naar slachthuis B, score 70. De score voor het koppel uit deze stal is dan 56. (</i></p> <p>[REDACTED]</p>
Gemiddelde voetzoollaesies score berekenen	Bepaal per stal of de gemiddelde voetzoollaesiesscore per kalenderjaar op de juiste wijze is berekend (Zie werkwijze hierboven).

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 8 van 26

VZL score > 80 Vleeskuikens:

Indienen verbeterplan (RVO)	<p>Bij alle bedrijven die in het voorgaande kalenderjaar een voetzoollaesscore van >80 punten hadden moet het verbeterplan worden meegenomen tijdens de inspectie.</p> <p> Print het plan uit en neem het mee tijdens de inspectie.</p> <p>Als de gemiddelde score 81 punten of meer bedraagt moet de houder of eigenaar maatregelen nemen om de omstandigheden in de stal te verbeteren. Dit zodat er minder voetzoollaesies gaan voor komen. Het doel hierbij is ook om de score te verminderen tot beneden de 81 punten.</p> <p>Daartoe moet hij binnen twee maanden na afloop van het jaar waarop de score betrekking heeft een verbeterplan opstellen. Het verbeterplan wordt vóór 1 februari (>80 punten) of vóór 1 maart (bij >119 punten) ingediend bij de RVO.</p> <p>RVO handhaaft op tijdigheid verbeterplan indienen.</p>
Verlagen bezetting bij VZL score > 120 punten	Als de gemiddelde score meer dan 120 punten bedraagt, moet de eigenaar of houder niet alleen een verbeterplan indienen, maar uiterlijk 1 maart van het jaar volgend op de te hoge score, de bezettingsdichtheid verlagen tot ten hoogste 39 kg/m ² . Dit uit eigen initiatief. De houder moet dit ook melden aan KIP (Avined). De houder voldoet namelijk niet aan de voorwaarde om tot 42 kg te houden.
Uitvoeren verbeterplan	Bekijk aan de hand van het verbeterplan of de houder ook al daadwerkelijk verbeterstappen heeft ondernomen. Het indienen van een plan alleen is niet voldoende, het plan moet ook uitgevoerd worden.
Bewaartermijn verbeterplan	De bewijsstukken moeten minimaal 5 jaar worden bewaard. Voeg deze toe als 13.i in Spin.

Informatieve vragen voetzoollaesies > 39 kg/m² Vleeskuikens

Bij dit onderdeel worden informatieve vragen gesteld over voetzoollaesies en het uitvoeren van maatregelen uit het verbeterplan.

D. Entreemonitoring

Zie voor een uitleg over entreemonitoring bijlage 1. Zie bijlage 2 voor een instructie over het meten van patiostallen.

Hoeveel stallen betrof de entreemonitoring?	Vul hier het aantal stallen in die voor de entreemonitoring zijn geïnspecteerd. Niet de stalnummers!
Welke stallen zijn geïnspecteerd? – <u>per stal</u> invullen	Gebruik het nummer dat de houder hanteert.
(Ver)bouwjaar van de stal – <u>per stal</u> invullen	Vul hier de gegevens per stal in waar een entreemonitoring voor is uitgevoerd.

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 9 van 26

<p>Wat is de bruto bruikbare oppervlakte? – <u>per stal</u> invullen</p>	<p>Vul hier de gemeten oppervlakte per stal in waar een entreemonitoring voor is uitgevoerd.</p> <p>LET OP: de houder moet ZELF de door de NVWA gemeten oppervlakte in KIP (Avined) registreren. Het is aan de inspecteur om dit te monitoren.</p> <p>Wintergarten Voor bedrijven in categorie 1, 2 en 3 telt de oppervlakte van de wintergarten niet mee. Het voldoet niet aan de eis van 'bruikbare oppervlakte – van strooisel voorziene oppervlakte die te allen tijden voor vleeskuikens toegankelijk is' – tenzij de wintergarten altijd open en bereikbaar is voor de kuikens. Dit zal veelal niet het geval zijn.</p>
--	---

E. Ammoniak en kooldioxide meting

Meting ammoniak en kooldioxide	<p>Voor categorie 2 en 3 zijn normen vastgesteld. Voor de rest niet. Eventueel kunnen de waardes een indicatie zijn voor de algemene welzijnseisen van onderdeel B. Leg ze daarom wel vast.</p> <p>Denk er aan bij het opmaken van een rapport van bevindingen dat er duidelijk wordt aangegeven hoe en waar in de stal is gemeten. Maak hiervoor een plattegrond van de stal waarin de bevindingen worden vastgelegd. Voeg dit toe aan het rapport als bijlage ter onderbouwing.</p> <p>Buiten de reikwijdte</p>
--------------------------------	--

F. Extreme weersomstandigheden

Zie voor dit onderdeel bijlage 8 van deze werkinstructie

G. Levend kadaver

Zie voor dit onderwerp de werkinstructie
[HH02 DWZ 121 werkinstructie meldingen 'levende kadavers'](#)

H. Doden van dieren

Zie voor dit onderwerp de werkinstructie
[HH02 VK 04 Werkinstructie doden van dieren buiten het slachthuis](#)

Stel vast wat het doel is van het doden van de dieren. Voor alleen doden zijn andere regels van toepassing dan voor eventuele slacht. In een noodsituatie zijn sommige voorwaarden niet van toepassing.

Bij het doden van dieren wordt onderscheid gemaakt tussen dieren die worden gehouden voor de productie van dierlijke producten waarvoor Verordening 1099/2009 van toepassing is en andere gehouden dieren.

H.7 is van toepassing op Niet productiedieren en pluimvee, konijnen en hazen die door hun eigenaar voor particulier huishoudelijk gebruik buiten een slachthuis worden geslacht.

H.8 t/m H.11 zijn van toepassing op dieren die gehouden worden voor de productie van dierlijke producten (Verordening 1099/2009).

Particulier huishoudelijk gebruik:

Vleeskuikens mogen geslacht worden voor particulier huishoudelijk gebruik. Dit valt niet onder Vo 1099/2009. Artikel 1.12 tot 1.14 van Besluit houders van dieren zijn van toepassing bij het doden van deze dieren voor particulier huishoudelijk gebruik. (Onderdeel H.7)

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 10 van 26

Rechtstreekse levering van kleine hoeveelheden vlees:

Wanneer de vleeskuikenhouder kleine¹ hoeveelheden vlees levert aan de eindverbruiker of aan de plaatselijke detailhandel (poelier of horeca, niet supermarkt) die dergelijk vlees rechtstreeks aan de eindverbruiker levert, zijn alleen de eisen van artikel 3 lid 1, 4 lid 1 en 7 lid 1 van VO 1099/2009 van toepassing.

Doden van dieren:

Een vleeskuikenhouder van mag zijn dieren doden. H.8 t/m H.11 zijn van toepassing op het doden van vleeskuikens omdat het dieren zijn die voor de productie worden gehouden.

Toegestane dodingsmethoden voor vleeskuikens:

	PLUIMVEE		
	< 3kg	3-5 kg	> 5 kg
BEDWELMINGSMETHODEN MECHANISCH			
penetrerend penschiettoestel	ja	ja	ja
niet-penetrerend penschiettoestel	ja	ja	ja
handmatig breken nek****	ja	nee	nee
mechanisch breken nek****	ja	ja	nee
percuterende slag op de kop****	ja	ja	nee
ELEKTRISCH	ja	ja	ja
GAS	ja	ja	ja

**** niet als routinemethode (voor handmatig nekbreken en percuterende slag geldt: niet meer dan 70 dieren per dag)

J. Afronding inspectie

Interventie	Gering feit (D), alleen gebruiken bij die feiten die als klasse D staan aangegeven in het IB-SPEC.
Herinspectie aangezegd	Geef aan of er een herinspectie is aangezegd.
Termijn herinspectie	Geef aan binnen welke termijn de herinspectie moet plaats vinden. Wanneer dit binnen een week is, dan zelf de herinspectie aanmaken in Spin. Wanneer de termijn langer is dan een week, dan wordt de herinspectie door Programmering in Spin aangemaakt.

¹ als kleine hoeveelheden heeft de NVWA vastgesteld: minder dan 200 dieren/week of 2000/jaar

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 11 van 26

2. INTERVENTIE

In dit schema zijn de meest voorkomende items benoemd. Voor de overige items wordt verwezen naar het specifieke interventiebeleid IB02-SPEC02 Specifiek interventiebeleid Dierenwelzijn primair bedrijf. Deze staat op Werkwijzer.			
Artikel	Onderwerp	Licht en incidenteel	Zwaarder of meer structureel en recidive
	Toelichting	Schriftelijke waarschuwing (waarschuwend)	Rapport van bevindingen (sanctionerend) en waar herstel gepleegd moet worden <u>eventueel</u> aangevuld met Rapport van bevindingen (corrigerend / hersteltraject)
2.51 Besluit hvd	Drinkvoorzieningen - morsen niet tot minimum beperkt		
2.51 Besluit hvd	Strooisel - Niet alle vleeskuikens hebben permanente toegang tot droog en los strooisel op de vloer		
2.51 Besluit hvd	Ventilatie en verwarming om oververhitting te voorkomen of overmatig vocht te verwijderen is onvoldoende.		
2.51 Besluit hvd	Licht - niet op 80% van de bruikbare oppervlakte tenminste 20 lux.		
2.51 Besluit hvd	Licht - donkerperiode niet tenminste 6 uur in totaal of niet 1 periode ononderbroken van 4 uur of geen 24-uurschema		
2.51 Besluit hvd	Inspectie - niet ten minste 2 maal per dag.		
2.52 Besluit hvd	Registratie - niet na iedere controle het aantal dood aangetroffen kuikens met indicatie van oorzaken en het aantal gedode kuikens, met reden van selectie, geregistreerd.		

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 12 van 26

In dit schema zijn de meest voorkomende items benoemd. Voor de overige items wordt verwezen naar het specifieke interventiebeleid IB02-SPEC02 Specifiek interventiebeleid Dierenwelzijn primair bedrijf. Deze staat op Werkwijzer.

Artikel	Onderwerp	Licht en incidenteel	Zwaarder of meer structureel en recidive
	Toelichting	Schriftelijke waarschuwing (waarschuwend)	Rapport van bevindingen (sanctionerend) en waar herstel gepleegd moet worden <u>eventueel</u> aangevuld met Rapport van bevindingen (corrigerend / hersteltraject)
2.52 Besluit hvd	Registratie - niet na uitladen resterend aantal geregistreerd.	Bij eerste bevinding = lichte overtreding.	
2.56 Besluit hvd	Documenten productiesystemen niet of niet volledig bijgehouden.	Bij eerste bevinding = lichte overtreding.	
2.57 Besluit hvd	Ammoniak hoger dan 20 ppm.		Hoger dan 20 ppm.
2.57 Besluit hvd	Kooldioxide hoger dan 3000 ppm.		
2.58 Besluit hvd	Documentatie m.b.t. dagelijkse en gecumuleerde dagelijkse mortaliteit en/of kruising/ras niet aangeleverd bij slacht.	Bij eerste bevinding = lichte overtreding.	Tenzij aangeleverde documentatie niet overeenkomt met de werkelijkheid (bv. werken met afgeronde getallen). Stelselmatig / zeer grote afwijkingen.
2.62 Besluit hvd	Te hoge gecumuleerde dagelijkse mortaliteit.		
2.50 lid 1 Besluit hvd	Overschrijding bezettingsgraad / norm waarvoor de stallen zijn gemeld.		. Sowieso Rapport van Bevindingen TBM voor een bestuurlijke boete opmaken.
7b.6 lid 2.a of lid 3 Regeling hvd	Verbeterplan niet voor 1 februari ingeleverd bij gemiddelde jaarscore van 80 + of voor 1 maart bij een gemiddelde jaarscore van 120+.	Dit onderdeel behoort bij RVO. De NVWA handhaaft hier niet op.	
7b.6 lid 2.b Regeling hvd	Gemiddelde jaarscore VZL > 120 punten en niet uiterlijk op 1 maart en verder het gehele jaar een bezetting van ten hoogste 39 kg aangehouden.	Het gaat hier om de registratie in Avined. Dit onderdeel behoort bij RVO. De NVWA handhaaft hier niet op. De NVWA handhaaft wel op een werkelijke overschrijding van de bezettingsgraad, zie 2.50 lid 1 Besluit hvd.	

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 13 van 26

In dit schema zijn de meest voorkomende items benoemd. Voor de overige items wordt verwezen naar het specifieke interventiebeleid IB02-SPEC02 Specifiek interventiebeleid Dierenwelzijn primair bedrijf. Deze staat op Werkwijzer.

Artikel	Onderwerp	Licht en incidenteel	Zwaarder of meer structureel en recidive
	Toelichting	Schriftelijke waarschuwing (waarschuwend)	Rapport van bevindingen (sanctionerend) en waar herstel gepleegd moet worden <u>eventueel</u> aangevuld met Rapport van bevindingen (corrigerend / hersteltraject)
7b.6 lid 6 Regeling hvd	Verbeterplan niet / niet zo spoedig mogelijk uitgevoerd.		Bij voldoende bewijs dat de genoemde punten in het Verbeterplan niet / niet zo spoedig mogelijk zijn uitgevoerd.
7b.6 lid 7 Regeling hvd	Bewijsstukken m.b.t. uitvoering verbeterplan niet 5 jaar bewaard.	Bij eerste bevinding = lichte overtreding.	
7b.8 lid 2 Regeling hvd	De gegevens worden niet binnen 30 dagen verstrekt aan KIP (Avined).	Sporadisch enkele dagen boven de termijn in afgelopen 1 jaar.	Alle overige gevallen. Sowieso rapport van bevindingen voor een bestuurlijke boete opmaken.
Meerdere artikelen	Stalregistraties - stal niet gemeld		Alle gevallen in ieder geval hersteltraject, daarnaast een schriftelijke waarschuwing of sanctionerend. Dit is maatwerk.
Meerdere artikelen	Stalregistraties - wijzigingen bezettingscategorie niet gemeld / stalwijzigingen niet gemeld. <i>Let op: alle soorten wijzigingen in de bezettingscategorie moeten worden doorgegeven in KIP (Avined).</i>		

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 14 van 26

3. ALGEMENE INFORMATIE

3.1 Algemeen

In het belang van dierenwelzijn zijn minimumvoorschriften vastgesteld in de Europese richtlijn 2007/43/EG. Deze voorschriften zijn geïmplementeerd in het Besluit houders van dieren. In het Besluit houders van dieren is bepaald dat er drie categorieën bezettingsgraden zijn. Deze zijn uitgedrukt in kilogrammen vleeskuikens per vierkante meter die op enig moment in de stal worden gehouden:

- De bezettingsdichtheid is niet hoger dan 33 kg/m² (categorie 1).
- De bezettingsdichtheid is hoger dan 33 kg/m², maar niet hoger dan 39 kg/m² (categorie 2).
- De bezettingsdichtheid is hoger dan 39 kg/m², maar niet hoger dan 42 kg/m² (categorie 3).

LET OP: In artikel 2.49 lid d van het Besluit houders van dieren staat dat de paragraaf over vleeskuikens niet van toepassing is op vleeskuikens in extensieve scharrel- en vrije-uitloophouderijen. Dit als bedoeld in Verordening (EG) nr. 543/2008, bijlage V staan deze bedrijven toegelicht. Deze eisen zijn niet van toepassing op:

- a. pluimveebedrijven met minder dan 500 vleeskuikens;
- b. pluimveebedrijven met alleen vermeerderingsdieren;
- c. broederijen;
- d. vleeskuikens in extensieve scharrel- en vrije-uitloophouderijen (bezettingsgraad 25 kg/m² of 27.5 kg/m² volgens de Vo);
- e. vleeskuikens gehouden overeenkomstig regels vastgesteld op grond van artikel 11, derde lid, van de verordening, genoemd in onderdeel d, en (scharrel);
- f. vleeskuikens gehouden overeenkomstig de biologische productie en de etikettering van biologische producten.

Dit houdt in dat deze werkinstructie alleen gedeeltelijk geldt voor deze genoemde bedrijven. Qua wetgeving gelden wel de algemene welzijnseisen gesteld in de artikelen 1.6 t/m 1.8 en 2.3 t/m 2.5 van het Besluit houders van dieren (bestuursrecht) en artikel 2.1 lid 1 en 2.2. lid 8 van de Wet dieren (strafrecht).

Welke eisen uit het Besluit houders van dieren voor een bedrijf van toepassing zijn, is afhankelijk van de bezettingsdichtheid die door de pluimveehouder gekozen wordt. Bedrijven die kiezen om in een stal reguliere vleeskuikens te gaan houden, moeten aangemeld zijn bij KIP (Avined) en hier de welzijnswetgeving gerelateerde gegevens registreren. Dit zijn bijvoorbeeld de slachtgewichten en in het geval van categorie 3 de voetzoollaesiescores.

Meer informatie nodig of nog vragen? Kijk dan ook eens op: [welzijnseisen-voor-dieren/vleeskuikens](#)

Regulier = categorie 1, 2 en 3. (Scharrel en biologisch vallen niet in een categorie. Bij Avined staan deze bedrijven wel vaak als categorie 1 geregistreerd, maar vaak met vermelding dat het om een andere houderijsysteem gaat).

In bijlage 4 staan de benodigdheden opgesomd die nodig zijn voor deze inspecties.

3.2 Wettelijke basis

- Richtlijn 98/58/EG inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren
- Richtlijn nr. 2007/43/EG tot vaststelling van minimumvoorschriften voor de bescherming van vleeskuikens.
- Verordening (EG) nr. 543/2008 houdende uitvoeringsbepalingen van de Verordening (EG) nr. 1234/2007 van de Raad wat betreft de handelsnormen voor vlees van pluimvee
- Wet dieren
- Besluit houders van dieren
- Regeling houders van dieren

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 15 van 26

4. WERKWIJZE ALGEMEEN

4.1 Leeftijd kuikens voor inspectie

De voorkeur is dat je inspectie uitvoert als de vleeskuikens minimaal drie weken oud zijn. Dit geeft een beter beeld van de welzijnsomstandigheden in de stal dan bij jonge kuikens. Voor traag groeiende rassen komt het minder precies. Uiteraard niet hierop wachten als het een spoedmelding betreft. Inhoudelijk, administratief: niet de vragen die ook bij de entreemonitoring zijn gevraagd. Dit zijn de vragen mbt:

- Plattegrond;
- Verzameling documenten mbt productiesystemen;
- Gidsen van goede praktijken.

Omdat dit al geïnspecteerd is tijdens de entreemonitoring is het niet nodig dit wederom te controleren. Dit bespaart (een beetje) tijd.

4.2 Aselect

Inspectie van één KIP-nummer. Inspecteer 30% van de stallen van dit KIP-nummer, met een minimum van twee stallen als de stallen redelijk uniform zijn. Als er veel verschil zit in bouwjaren stallen dan een oude en een nieuwe stal inspecteren. Mochten er meerdere KIP-nummers worden geselecteerd van 1 bedrijf, dan worden deze als afzonderlijke verificaties gepland in Spin. Zijn er welzijnsafwijkingen, breid de inspectie dan uit naar meer of alle stallen. Geef in Spin duidelijk aan welke stallen je hebt geïnspecteerd.

4.3 Aankondigen

Een welzijnsinspectie aankondigen is vanuit EU wetgeving niet toegestaan.

4.4 Entreemonitoring

Bedrijven die kiezen voor een bezettingsdichtheid die hoger is dan 33 kg/m² worden allemaal vooraf gecontroleerd door de NVWA. Deze bedrijven moeten een entreemonitoring ondergaan. Tijdens deze inspectie wordt gekeken of voldaan wordt aan de gestelde eisen. De selectie van de bedrijven die voor entreemonitoring in aanmerking komen, is op basis van de geregistreerde gegevens in KIP (Avined). Bedrijven met een bezettingsdichtheid die lager is dan 33 kg/m² vallen eigenlijk niet onder entreemonitoring. Toch meten we ook deze stallen wanneer de bruikbare oppervlakte niet bekend is.

Nieuwe stal of verbouwing niet gemeld

Heeft de houder een nieuwe stal of verbouwde stal en heeft hij dit niet gemeld in KIP (Avined)? Voer dan een entreemonitoring uit bij deze stal. De houder moet de gemeten oppervlakte zelf doorgeven aan KIP (Avined).

4.5 Stalbroedkuikens

Bij bedrijven waarbij de eieren in de stal zelf uitkomen, bijvoorbeeld een patiostal of x-treck stal, zijn een aantal aanvullende eisen:

- Deze bedrijven hoeven geen broederij-erkenning te hebben, ook al worden de eieren de laatste dagen uitgebroed in de stal.
- Kuikens tot 72 uur oud mogen, indien noodzakelijk, alleen worden gedood doormiddel van maceratie (shredder) of vergassen, dit volgens bijlage 1 van de Verordening (EG) nr. 1099/2009. Dit geldt niet alleen voor stalbroedkuikens.
- Embryo's in het ei, die niet zijn uitgekomen, mogen alleen worden gedood doormiddel van maceratie (shredder).
- Er gelden een aantal voorwaarden met betrekking tot de afvoer van de restproducten. Zie hiervoor bijlage 3.

4.6 Herinspectie & retributie

Het is van belang om herinspectie tijdig uit te voeren. Dit vanwege het retributietraject en de continuïteit van de inspectie. Gemaakte afspraken moeten nagekomen worden. Een hercontrole moet binnen drie maanden worden uitgevoerd. **Buiten de reikwijdte**

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 16 van 26

5. VOETZOOLLAESIES

De houder van vleeskuikens in categorie 3 moet de aanwezigheid van voetzoollaesies bij elk weglaadkoppel wat wordt afgevoerd naar de slacht laten beoordelen. Hiervoor is een puntensysteem. Meestal gebeurt dit op het slachthuis (evt door een gecertificeerde instantie). Wanneer medewerkers de score bepalen worden er poten van honderd vleeskuikens per koppel, per stal bekeken. Wanneer er gescoord wordt met een camerasysteem worden de poten van alle kuikens beoordeeld. De houder krijgt altijd het controleresultaat van het slachthuis of de gecertificeerde instantie. De score per koppel per stal moet worden doorgegeven aan KIP (Avined). Een score van 80 punten of lager is acceptabel. Bij een score boven de 120 punten is de situatie ernstig.

Voor zover de vleeskuikens uit een enkele stal door een slachterij worden verwerkt, is de score voor voetzoollaesies voor deze stal gemakkelijk te bepalen.

Als een koppel naar verschillende slachterijen wordt afgevoerd, moet per slachterij een score voor de daar geslachte vleeskuikens van de stal worden vastgesteld. De score van het slachthuis waar het grootste gedeelte van de kuikens heen is gegaan moet worden opgegeven in KIP (Avined).

In het geval twee of meer koppels tegelijk van het pluimveebedrijf worden afgevoerd, worden maatregelen genomen om te voorkomen dat de vleeskuikens van verschillende stallen worden vermengd, zodat de slachterij per stal een score kan vaststellen.

De scores die worden vastgesteld aan het einde van een ronde worden representatief geacht voor alle kuikens in de desbetreffende stal, ook voor de kuikens die tussentijds zijn uitgeladen. Dat betekent dat voor de uitgeladen kuikens geen afzonderlijke score hoeft te worden vastgesteld of te worden opgegeven aan KIP (Avined). Het vaststellen in welke mate voetzoollaesies voor komen gebeurt op de juiste wijze als wordt gewerkt conform de protocollen in de bijlagen 3 en 4 van de Regeling houders van dieren.

Kijk voor meer informatie over het voorkomen van voetzoollaesies in de stal ook eens in de Waaier van de WUR met praktische tips: [waaier.pdf](#)

5.1 Te hoge jaarlijkse gemiddelde score

De gemiddelde voetzoollaesiesscore van het jaar daarvoor, per stal, mag niet boven de 80 punten zijn. Als de gemiddelde score 81 punten of meer bedraagt moet de houder of eigenaar passende maatregelen nemen om de omstandigheden in de stal te verbeteren waardoor minder voetzoollaesies voorkomen. Het doel hierbij is ook om de score te verminderen tot beneden de 81 punten. Daartoe moet hij binnen twee maanden na afloop van het jaar waarop de score betrekking heeft een verbeterplan opstellen. Het verbeterplan wordt ingediend bij de RVO.nl. Hier wordt het inhoudelijk beoordeeld.

Als de gemiddelde score meer dan 120 punten bedraagt, moet de eigenaar of houder niet alleen een verbeterplan indienen, maar per 1 maart van het jaar waarin die score tot stand is gekomen, de bezettingsdichtheid van die stal verlagen tot ten hoogste 39 kg/m². Hier is de houder zelf verantwoordelijk voor.

Het verbeterplan moet zo spoedig mogelijk worden uitgevoerd en de houder moet bewijsstukken van de genomen maatregelen 5 jaar bewaren (artikel 7b.6 lid 6 en 7 Regeling houders van dieren).

6. WAARNEMING NVWA-DIERENARTS (ARTIKEL 2.53 BHVD)

De NVWA-dierenarts aanwezig op het slachthuis beoordeelt een aantal koppels vleeskuikens per slachtdag op het welzijn. Hierbij wordt bijvoorbeeld gekeken naar voetzoollaesies, borstblaren, hakdermatitis en ziekte. Als de algemene welzijnsitems er aanleiding toe geven maakt de dierenarts een rapport van bevindingen aan, op stalniveau. Dit rapport gaat naar het team Interventiebureau Dier (IBDier) van de NVWA. De houder krijgt standaard een kennisgevingsbrief van de NVWA waarin de bevindingen worden toegelicht. De houder wordt via artikel 2.53 van het Besluit houders van dieren aangezegd dat hij 'passende maatregelen' moet nemen om het welzijn in de betreffende stal te verbeteren.

Mocht binnen 12 maanden na de kennisgevingsbrief wederom een koppel van die betreffende stal ernstig in het welzijn zijn geschaad dan volgt een voornemen tot een bestuurlijke boete via TBM.

Koppels binnen 12 weken na eerste kennisgevingsbrief worden buiten beschouwing gelaten omdat de houder dan wellicht nog niet veel heeft kunnen veranderen. Het kan zijn dat er ook een melding volgt met het verzoek een fysieke inspectie in te stellen. Dit vindt plaats bij een 4e waarneming van Keuren van een KIP nummer binnen 12 maanden. Kijk hiervoor in MOS.

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 17 van 26

Wanneer afwijkingen worden geconstateerd bij vleeskuikens die niet onder paragraaf 6.1 Besluit houders van dieren vallen (biologisch, extensief, scharrel, etc.), wordt er direct een melding aangemaakt via MOS. Deze bedrijven worden geïnspecteerd op de algemene welzijnseisen. Artikelen 1.6 t/m 1.8 en 2.3 t/m 2.5 van het Besluit houders van dieren (bestuursrecht) en artikel 2.1 lid 1 en 2.2. lid 8 van de Wet dieren (strafrecht).

7. RANDVOORWAARDEN GLB

De randvoorwaarden uit de cross compliance (XC) controles hebben onder meer betrekking op dierenwelzijn. Artikel 93, lid 2 van de Verordening (EG) nr. 1306/2013 bepaalt dat beheers eisen gelden in de versie waarin zij van kracht zijn en voor zover het richtlijnen betreft, zoals deze zijn omgezet door de lidstaten. Nederland heeft deze verordening verder uitgewerkt in de Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB. In bijlage 3, onder RBE 13 van deze regeling zijn de randvoorwaarden uitgewerkt voor de bescherming van landbouwhuisdieren. Richtlijn 98/58/EG van de Raad en de daaruit voortvloeiende artikelen van het Besluit houders van dieren en de Wet dieren zijn hier van toepassing. Dit houdt de algemene welzijnseisen van hoofdstuk 2, paragraaf 1 van het Besluit houders van dieren in. Geconstateerde afwijkingen worden in het verificatieprogramma vastgelegd. Als er sprake is van overtredingen van de Europese randvoorwaarden, worden deze op het tabblad 'Specificatie naleving' verantwoord en onderbouwd. Voor een juiste rapportage van de randvoorwaarden zie: [REDACTED]

8. BEREKENING BEZETTINGSGRAAD

Besluit houders van dieren, artikel 2.48 Begripsbepalingen:

- Bezettingsdichtheid – Totale levende gewicht van vleeskuikens die tegelijkertijd in de stal per vierkante meter bruikbare oppervlakte aanwezig zijn.
- Bruikbare oppervlakte – Van strooisel voorziene oppervlakte die te allen tijde voor vleeskuikens toegankelijk is.

Mocht er overbezetting blijken na afvoer van het koppel en de overbezetting wordt door de houder geweten aan bv een verschuiving van de slachtdatum, dan gaan we hier NIET in mee. De houder is zelf verantwoordelijk voor het aanhouden van de juiste bezetting en een verschuiving wordt niet gezien als 'overmacht'. De overtreding blijft van kracht. Zie hiervoor ook de uitleg op de site van RVO.nl.

Toelichting Cat 1

Voldoet de houder wel aan de eisen cat. 2 of 3, maar is er sprake van meer kuikens in de stal dan is er hier geen sprake van overbezetting maar van niet melden juiste categorie. De naleving bij deze vraag is akkoord (ja). Let op: de vraag m.b.t. de stalregistratie in KIP (Avined) vraag 6 is dan niet akkoord.

Toelichting Cat 2

Voldoet de houder wel aan de eisen cat. 3, maar is er sprake van meer kuikens in de stal dan is er hier geen sprake van overbezetting maar van niet melden juiste categorie. De naleving bij deze vraag is akkoord (ja). Let op: de vraag m.b.t. de stalregistratie in KIP (Avined) vraag 6 is dan niet akkoord. LET OP: dit geldt niet voor bedrijven die door een te hoge gemiddelde voetzoollaesiescore in het voorgaande jaar dit naar niet in aanmerkingen komen voor cat. 3. Zij moeten zich houden aan de bezetting van cat. 2.

Toelichting Wintergarten

Voor de berekening van de bezettingsdichtheid telt de oppervlakte van de wintergarten niet mee. Het voldoet niet aan de eis van 'bruikbare oppervlakte – van strooisel voorziene oppervlakte die te allen tijden voor vleeskuikens toegankelijk is' – tenzij de wintergarten altijd open en bereikbaar is voor de kuikens. Dit zal veelal niet het geval zijn.

Werkwijze categorie 1 stal

Bij een bedrijf met een categorie 1 stal (bezetting tot 33 kg/m²) staan deze gegevens nog niet altijd in KIP (Avined). Deze bedrijven hoeven de oppervlakte niet te registreren in KIP (Avined), maar wel in hun eigen administratie. Dit in het kader van welzijn, let op: voor I&R is dit wel verplicht.

Voer bij een controle van een categorie 1 stal altijd een controle van de bezetting uit door het ter plekke uitrekenen van de bezetting van alle koppels in de afgelopen twaalf maanden. [REDACTED]

[REDACTED] De verwachting is dat de omvang van de inspecties mee valt omdat deze bedrijven meestal niet aan uitladen doen.

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 18 van 26

TIP: Als een bedrijf gebruik maakt van een weegschaal in de stal dan kan je ook ter plekke een berekening van de bezettingsdichtheid uitvoeren. De houder kan de gemiddelde gewichten laten zien op de weegcomputer. Het aantal dieren kan je op de hokkaarten zien. Dit geeft dan alvast een eerste indicatie met betrekking tot de bezetting. De uiteindelijke slachtgegevens kan je dan later alsnog gebruiken.

Metten: Er vindt hier geen entreemonitoring plaats en NCAE meet alleen de stallen t/m 27 kg/m² op. Het kan zijn dat er voor deze bezetting een NCAE meetrapport is, dit hoeft dus niet. Met RVO.nl is afgesproken dat de NVWA dan de oppervlakte meet. Dus als je een bedrijf treft waar nog geen officiële meting is uitgevoerd, graag alsnog uitvoeren en laten invoeren in KIP (Avined) door de houder.

Bezetting en handhaving

Wegladers		
Uitslag – in 12 maanden tijd – op stalniveau	Afweging	Maatregel
Uitladers		
Uitslag – in 12 maanden tijd – op stalniveau	Afweging	Maatregel

9. ADMINISTRATIE & ROUTING

Spin:

programma Welzijn en entreemonitoring vleeskuikens Spec.

Let op: check in tabblad "Aanleiding" de projectcode. Deze is van belang bij evaluaties. Wanneer deze niet correct is, dan de inspectie op "te verwijderen" zetten en een nieuwe aanvragen bij Programmering met de juiste selectiecode. Wanneer je eventueel zelf een inspectie aanmaakt, in dit tabblad de juiste selectiecode vermelden.

Bij meldingen worden de inspecties door de inspecteur zelf aangemaakt. Kies hierbij de juiste doelgroep:

- "DW - Vleeskuikenhouders meldingen slachthuis" voor interne meldingen van Keuren
- "DW - Vleeskuikenhouders meldingen overig" voor andere meldingen

Herinspectie: Spin: Dierenwelzijn - hercontrole

Bij stalbroedkuikens en niet akkoord ook:

Spin: programma Dierlijke bijproducten - overige inspecties

Spin: programma Doden van dieren op primair bedrijf

Denk aan een collegiale toets voordat je het rapport of de waarschuwing/herstel in SPIN afsluit.

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 19 van 26

9.1 Route Schriftelijke waarschuwing

Versturen naar de afdeling TAO Eindhoven. Vul als contactpersoon jouw eigen naam in. Vul onderaan de brief de naam van je afdelingshoofd in. De brief wordt niet ondertekend. De zin 'automatisch gegenereerd' wordt onderaan de brief gezet.

9.2 Route Rapport van bevindingen (boete)

Rapport van bevindingen (boeterapport) TBM aanmaken in Spin, interventie. Gebruik de tekstblokken. Dit rapport ondertekenen. Zie hiervoor de instructie. Sla vervolgens het rapport op als PDF file. Dit rapport plaats je met alle bijbehorende bijlagen in een map. De map geef je als naam het Spinrapportnummer. Dit rapport plaats je op de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA. [REDACTED]

9.3 Route Rapport van bevindingen (bestuurlijke maatregelen)

Een rapport van bevindingen (bestuurlijke maatregel) TBM maak je op voor het inzetten van bestuursdwang: Last onder dwangsom of last onder bestuursdwang. Het RvB zo spoedig mogelijk, maar in ieder geval binnen één week opmaken via interventie en mailen naar Team Bestuurlijke Maatregelen RvB naar de postbus: [REDACTED]

Indien er combinatie rapport (zowel t.b.v. boete als bestuurlijke maatregelen) wordt opgemaakt dan versturen via de mail naar de postbus: [REDACTED]

9.4 Route Proces-verbaal

Het proces-verbaal moet binnen zes weken in tweevoud naar Eindhoven worden gestuurd: [REDACTED].

Combinatie rapport van bevindingen & proces-verbaal

Als er voor bijvoorbeeld artikel 2.1 of 2.2 lid 8 Wet dieren een proces-verbaal wordt aangezegd dan worden eventuele andere, bestuurlijk beboetbare overtredingen ook in het strafrecht afgedaan. Er hoeven dus geen twee rapporten te worden opgemaakt.

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 20 van 26

10. ADVIES OPMAAK RVB OF PV

- Voeg bij een RvB of PV die gaat over welzijn en in het bijzonder de voetzoollaesies de WUR voetzoollaesies waaier toe als bijlage. Handig voor de ontvanger. Deze waaier is als link te vinden in het hoofdstuk voetzoollaesies en ook in de Pleio groep Welzijn pluimvee.
- Zijn er overtredingen m.b.t. licht, ammoniak, koolstofdioxide of nat strooisel, voeg dan een plattegrond van de stal aan toe waarin je duidelijk aan geeft wáár in de stal je dit hebt gemeten / waargenomen. Geef in het schema ook aan waar de voer- en waterlijnen zich bevinden. Dit ter onderbouwing van de waarnemingen.
- Bij nat strooisel: Geef in de plattegrond ook aan hoe groot de natte plekken waren. Geef aan wat de mate is van de stalbezetting. Zijn de kuikens groot en kunnen ze niet meer vrij door de stal bewegen? Hoeveel van de stal is te nat (%) en geef aan dat de kuikens niet de gelegenheid hadden om naar een droog gedeelte te gaan. Ook dit bestandsdeel moet worden bewezen!
- Bij afwijkingen die op de scorekaart ernstige welzijnsafwijkingen voorkomen: vul de scorekaart in en voeg deze toe als bijlage.
- Bij overbezetting: Voeg de rekenmethode toe aan je rapport als bijlage. Geef aan welke datum, aantallen, gewichten enzovoort je hebt gebruikt in de berekening. Geef ook aan wat de bron is van de gebruikte cijfers. Gebruik bijlage 6 en 7 voor je rapport, dit kan vragen schelen in het verdere proces (zienswijze, bezwaarprocedure). De rapporten zijn tevens uniformer.
- Uitgebreid foto's te nemen en aan te geven in de plattegrond, waar de foto's zijn genomen.
- Waar mogelijk filmpjes maken.
- Maak gebruik van de standaard tekstblokken, deze staan op de t-schijf.

11. ARBO, MILIEU EN VEILIGHEID

Buiten de reikwijdte

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 21 van 26

BIJLAGE 1 WERKWIJZE ENTREEMONITORING

Vorbereiding inspectie

Door KIP (Avined) zijn de aangemelde vleeskuikenbedrijven in een Excel-bestand geregistreerd. De bedrijven die aangeven een bezettingsgraad tot 39 kg/m² (categorie 2) of 42 kg/m² (categorie 3) te hanteren, worden centraal uit dit bestand gefilterd, waarbij de adressen als verificatie-opdracht in SPIN worden ingelezen.

Check voorafgaande aan de inspectie de controlehistorie van het bedrijf. Geef extra aandacht aan de eventueel al eerder vastgelegde entreemonitoring(en) en welzijnsinspecties.

De geregistreerde gegevens van de voor entreemonitoring geselecteerde bedrijven, zoals adres/locatiegegevens, aantal vleeskuikenstallen en vloeroppervlakte, verzamel je uit de risicoanalyse (het koppelbestand) op de T-schijf of het Dashboard.

Uitvoeren inspectie

De inspectie binnen 6 weken uitvoeren. Hierover heeft de NVWA afspraken met RVO.nl.

Bij voorkeur voer je de inspectie uit als de vleeskuikens *minimaal* drie weken oud zijn. Dit geeft een beter beeld van de welzijnsomstandigheden in de stal dan bij jongere kuikens. Alle op KIP nummer aanwezige stallen globaal op welzijn inspecteren. Inspecteer de administratie op locatieniveau.

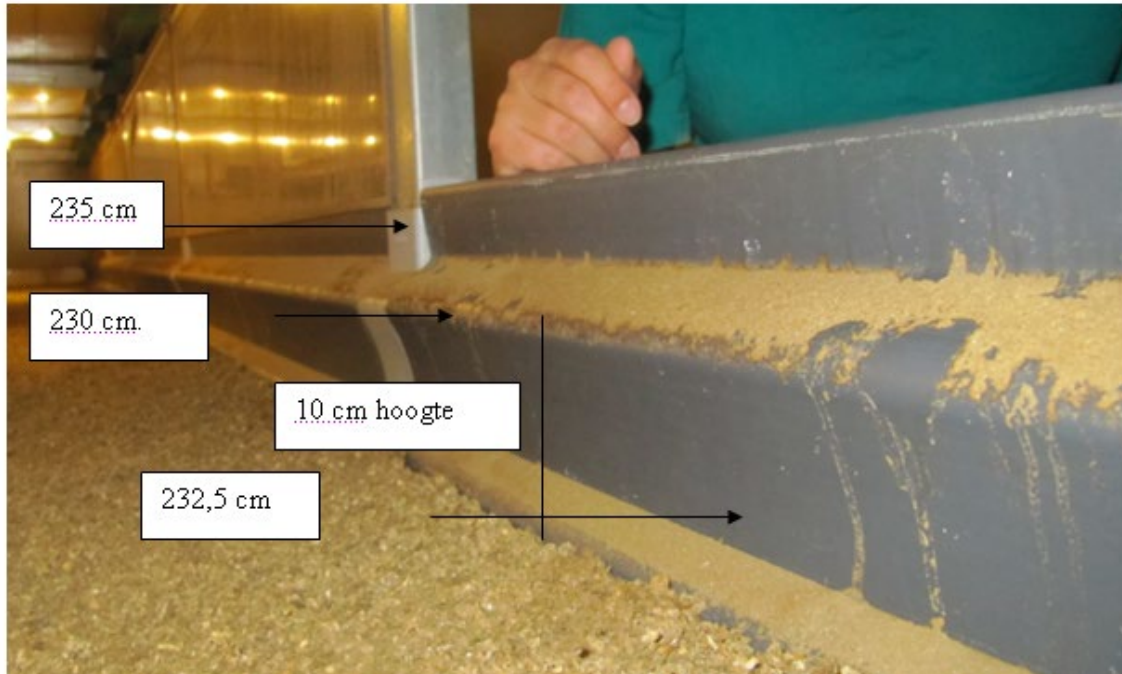
Let op: Controleer voor de eisen m.b.t. de entreemonitoring alleen de stal(len) die in de aanvraag zijn opgenomen.

- Op het bedrijf wordt in het gesprek met de pluimveehouder het feitelijk gebruik van de vleeskuikenstallen geverifieerd aan de hand van de geregistreerde gegevens bij KIP (Avined).
- Check de koppeling tussen KIP-nummer en stallen. Is de locatie van de stallen conform de registratie? Hoeveel stallen zijn in gebruik voor het houden van vleeskuikens? Wat is de gehanteerde bezettingsgraad van de individuele stallen?
- Bij de stallen waarbij een bezettingsgraad hoger dan 33 kg/m² wordt gehanteerd, meet je per stal de voor vleeskuikens bruikbare vloeroppervlakte op. Hierbij kan je gebruik maken van de digitale afstandsmeter. De meting moet zo nauwkeurig mogelijk worden uitgevoerd, waarbij de meetgegevens per stal worden geregistreerd op de checklist.
- De overige eisen, die horen bij een bezettingsgraad hoger dan 39 kg/m² en de administratieve eisen, worden gecontroleerd aan de hand van de checklist en de bijbehorende toelichting. Registreer de bevindingen per stal op de checklist en in Spin.
- Eventueel door de pluimveehouder gemaakte fouten met betrekking tot de registratie van stallen of de vloeroppervlakte moeten door de pluimveehouder zelf worden gecorrigeerd. Geef fouten die bij een eerdere monitoring zijn gemaakt (door de NVWA) duidelijk aan in de rapportage.

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 22 van 26

BIJLAGE 2 METEN VAN PATIOSTAL

Bij het meten van een patiostal houd je de meetpunten aan die zijn aangegeven in figuur 7.1. Het meetpunt voor de breedte waar we van uitgaan is het onderste punt, in onderstaande casus die van 232,5 cm. Dit is afgestemd met de Directie Dierlijke Agroketens & dierenwelzijn (DAD). De onderste rand zien we als 'met strooisel bedekt' vooral omdat als het koppel ouder is het strooisel omhoog komt en deze rand bedekt.

Figuur 1 foto metingen patiostal

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 23 van 26

BIJLAGE 3 STALBROEDKUIKENS

Bestemming eierschalen

De overgebleven eierschalen zijn volgens de definitie uit Verordening (EG) nr. 1069/2009 categorie 3-materiaal dierlijke bijproducten. Hiervoor zijn een aantal afvoermogelijkheden:

- Afvoer naar verwerkingsbedrijf Rendac Son;
- Afvoer naar een vergunde verbrandingsoven (Richtlijn 2010/75/EG);
- Afvoer voor de vervaardiging van organische meststoffen en bodemverbeteraars, na voorafgaande verwerking in een erkende inrichting;
- Afvoer naar geregistreerde of erkende verwerkers van voedermiddelen en technische producten;
- Afvoer naar een erkende biogas- of composteerinrichting, na voorafgaande verwerking in een erkende inrichting.

Bestemming niet uitgekomen eieren en gestorven pluimvee

In de schaal gestorven kuikens en gestorven pluimvee zijn in Verordening (EG) nr. 1069/2009 benoemd als categorie 2-materiaal dierlijke bijproducten. Deze mogen alleen worden afgevoerd naar verwerkingsbedrijf Rendac Son.

Mengen

Mochten de uitgekomen, de niet uitgekomen eieren en het gestorven pluimvee gezamenlijk worden verzameld, dan valt alles onder categorie 2-materiaal dierlijke bijproducten en is afvoer naar verwerkingsbedrijf Rendac Son de enige optie. Dit geldt ook als dit materiaal wordt vermengd in de mest. Dit mengsel moet dan ook worden afgevoerd naar Rendac Son. Het valt dan ook onder categorie 2-materiaal dierlijke bijproducten.

Voor meer informatie over het doden van dieren, zie de werkinstructie 'doden van dieren buiten het slachthuis': [doden-van-dieren-en-ritueel-slachten](#)

BIJLAGE 4 BENODIGDHEDEN

- Hygiënepakket ();
- Gekalibreerde digitale afstandmeter, minimaal 100 meter reikwijdte;
- Gekalibreerde luxmeter;
- Checklist en werkinstructie vleeskuikens;
- Gegevens uit de risicoanalyse (koppelbestand zie T-schijf);
- Gekalibreerde ammoniak- en kooldioxidemeter.
-

Voor meldingen vleeskuikens:

Kijk in MOS of er eventueel welzijnsmeldingen zijn. Hier staan ook de brieven die door IBDier verzonden zijn naar de vleeskuikenhouder. Bij: Raadplegen - NVWA VKB

Voor inspecties >80 punten VZL:

Als het bedrijf een verbeterplan heeft moeten insturen naar de RVO vanwege een te hoge voetzoollaesscore in het voorgaande kalenderjaar, neem dan een kopie van het verbeterplan mee voor inspectie op de uitvoering.

. In 'mijnrvo' staat een format die de houder kan gebruiken. Dit is niet verplicht, maar heeft wel de voorkeur.

LET OP:

Voor alle gekalibreerde meetapparatuur geldt: Houdt rekening met de afwijking die wordt aangegeven in het kalibratierapport. Vermeld in het Rvb of PV altijd welk type je hebt gebruikt en voeg een kopie van het kalibratierapport toe.

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 24 van 26

BIJLAGE 5 BEGRIPPEN

KIP (Avined):	Koppel Informatiesysteem Pluimvee. Dit is de aangewezen databank voor I&R pluimvee en is dan ook de officiële bedrijfsdatabank voor de pluimveesector.
Entreemonitoring:	Inspectie na aanmelding door vleeskuikenhouder bij KIP (Avined) van een stal met een bezettingsdichtheid tot 39 kg/m ² (categorie 2) of 42 kg/m ² (categorie 3).
Kipnummer:	Registratienummer zoals opgenomen in het Koppel Informatiesysteem Pluimvee. Elke locatie waar pluimvee wordt gehouden heeft een apart kipnummer. Een bedrijf (BRS) kan meerdere Kipnummers hebben. In Spin wordt een inspectie op Kipnummer niveau verantwoord.
Bruikbare oppervlakte:	Van strooisel voorziene oppervlakte die te allen tijde voor vleeskuikens toegankelijk is.
Netto bruikbare oppervlakte:	Voor de netto bruikbare oppervlakte wordt er alleen bij een NIET oplierbaar voersysteem 1,7% in mindering gebracht. Dit komt niet veel meer voor.
Voetzoollaesies (VZL):	Voetzoollaesies zijn een aantasting van de opperhuid van de voetzool van vleeskuikens. De ernst kan variëren, om die reden wordt er een score aan gegeven. Wanneer de huid tot in de diepere lagen wordt aangetast worden de laesies pijnlijk voor het dier. Hierdoor wordt het welzijn aangetast.
Voetzoollaesiesscore:	Een puntenscore met betrekking tot de mate waarin voetzoollaesies voorkwam bij het betreffende koppel vleeskuikens. Tot 80 punten is acceptabel, daarboven betekent dat er stappen moeten worden door de houder om het welzijn in de stal te verbeteren. Bij >80 punten had een deel van / hadden veel van de kuikens een ernstige vorm van voetzoollaesies. De berekening is: $(0,5 \times N \text{ dieren score } 1) + (2 \times N \text{ dieren score } 2) \times 100/N \text{ totaal}$.

BIJLAGE 6 TABEL VOOR RAPPORT

Ik zag in de gegevens van KIP (Avined) voor het bedrijf naam bedrijf de volgende bezettingsgegevens per stal, zo deze bekend zijn bij KIP (Avined):

Stal: nummer Kipnummer: nummer Oppervlakte stal: aantal m ² Geregistreerde bezettingscategorie: 42 kg/m ²					
Opzetdatum	Datum uitladen	In KIP (Avined) gemelde geslachte gewicht	Bezetting kg / m ² bij uitladen	Datum wegladen	Bezetting kg / m ² bij wegladen

HERHALEN PER STAL

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 25 van 26

BIJLAGE 7 TEKST VOOR RAPPORT

Voor de berekening van de bezetting in de stallen is gebruik gemaakt van de gegevens zo deze staan geregistreerd in het registratiesysteem KIP (Avined).

Uitladen

De berekening van de bezetting van vleeskuikens ten tijde van het uitladen van een gedeelte van het koppel is als volgt:

$$\left(\text{Aantal dieren bij opzet van het koppel} - (\text{gecumuleerde dagelijkse mortaliteit op moment van uitladen} / \text{wegladen} \times \text{het aantal dieren bij opzet}) \right) \times (\text{totale gewicht van de dieren bij het uitladen} / \text{aantal dieren bij het uitladen}) / \text{oppervlakte van de stal} = \text{bezettingsdichtheid van de stal}.$$

Toelichting:

De bezetting is een berekening op basis van het gemiddeld gewicht van de dieren bij uitladen. Aan de hand van het opgezette aantal dieren min gecumuleerde dagelijkse mortaliteit de sterfte (en eventueel de al afgevoerde dieren) wordt berekend hoeveel dieren er op het moment van uitladen nog aanwezig zijn. Dit aantal wordt vermenigvuldigd met het gemiddeld gewicht van het uitladen. De uitkomst is het op dat moment aanwezige gewicht in de stal, dit wordt gedeeld door de oppervlakte voor de berekening van de bezetting per m².

Wegladen

De berekening van de bezetting van vleeskuikens ten tijde van het uitladen van een gedeelte van het koppel is als volgt:

$$\text{Totale gewicht van de dieren bij het wegladen} / \text{oppervlakte van de stal} = \text{bezettingsdichtheid van de stal}.$$

titel	Werkinstructie welzijn en entreemonitoring vleeskuikens			
code	HH02 DWZ 26	versie 22	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 26 van 26

BIJLAGE 8 AANDACHTSPUNTEN HITTESTRESS

Het is niet mogelijk om het weer te voorspellen, maar zo nu en dan hebben we in Nederland warme dagen boven de 30°C. In combinatie met nachten die niet afkoelen en opkomende onweersbuien kan dit problemen geven bij vleeskuikenbedrijven. Naar aanleiding van de extreem warme zomer van 2018 zijn er enkele aandachtspunten opgesteld als handvat voor de inspectie en het gesprek met de vleeskuikenhouder. Dit als er sprake is geweest van een hoge uitval tijdens (extreem) warme dagen. Graag de bevindingen goed vastleggen in een bijlagenrapport in Spin, dit is een maatschappelijk gevoelig onderwerp.

Raadpleeg bij deze werkzaamheden het "Hittedraaiboek". Is er sprake van hoge uitval, schakel dan de "Adviesgroep" in via de teamleider.

De Gezondheidsdienst voor dieren heeft tips op een rij gezet voor de pluimveehouder. Deze kan je hier lezen en ook gebruiken voor je inspectie en het gesprek:

<https://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/management/hittestress%20pluimvee>

- Heeft de houder extra maatregelen genomen met het oog op het warme weer?
- Heeft de houder de werking van de voelers in de stal gecontroleerd? En werken deze?
- Werkt de koelinstallatie naar behoren?
- Zijn luchtinlaten, ventilatoren en kokers schoon?
- Is er voldoende ventilatie capaciteit? Sommige bedrijven beschikken over extra ventilatoren, die ingezet worden tijdens warme dagen.
- Werkt de alarminstallatie bij oververhitting?
- Hoe is het uitvalverloop gedurende de ronde? Is er al een hogere uitval door bijvoorbeeld luchtwegproblemen. Dan kan men verwachten dat deze vleeskuikens meer problemen krijgen tijdens warm weer.
- Heeft de houder de voerbeurten aangepast zodat de kroppen niet te vol zitten op het heetst van de dag? Dan hebben de vleeskuikens minder energie nodig voor de vertering.
- Heeft de houder geanticipeerd op een warme zomer door minder vleeskuikens op te zetten? In sommige gevallen is het bedrijf al in een lagere bezettingscategorie en is dit niet van toepassing.
- Komt de warmteperiode onverwachts dan zou de vleeskuikenhouder met de slachterij in gesprek kunnen om eventueel meer vleeskuikens uit te laden, dan gebruikelijk. Echter is er geen garantie dat dit past in de planning omdat collega vleeskuikenhouders dit ook zullen willen. Bovendien heeft de slachterij rekening te houden met hun afzetkanalen die contractueel vast liggen. In de zomer is de groei van vleeskuikens al lager dan de rest van het jaar.

Brandweer

Soms wordt er door een pluimveehouder hulp ingeschakeld van de brandweer om daken nat te spuiten. Dit is niet altijd een goede oplossing omdat dit kan zorgen voor een hogere luchtvochtigheid in de stallen. Pluimvee voert de warmte af via de tong, ze kunnen niet zweten. Met een hoge luchtvochtigheid kan pluimvee het vocht niet laten verdampen via de tong, raken ze sneller oververhit en dit zorgt dan voor nog meer uitval. Bovendien zijn de meeste stallen dermate goed geïsoleerd dat koeling via het dak niet altijd het gewenste effect geeft. Echter wanneer pluimvee enkele dagen erna wordt afgevoerd, zijn er ervaringen dat de temperatuur in de stal enkele graden kan zakken. Als laatste redmiddel bij extreme temperaturen kan het helpen, in combinatie met een goede luchtsnelheid. Het direct natspuiten van de kuikens, met grote druppels kan ook verlichting geven, het is geen oplossing voor een langere periode.

titel	Werkinstructie Houden van konijnen voor productie			
code	HH02 DWZ 56	versie 06	ingangsdatum 01-07-2021	pag. 1 van 9

versie	datum	toelichting
01	01-01-2015	Werkinstructie Houden van konijnen voor productie van vlees
02	01-07-2016	Verwijderd zijn de vragen en tekst over overgangssituatie. Is niet meer van toepassing. Toegevoegd is informatie over Co2 en ammoniak meter
03	01-01-2017	Aanpassing van de informatie over Co2 en ammoniak meter en verwijzing naar de nieuwe werkinstructie. Vraag 6: bouwjaar stal toegevoegd. Nummering vragen is aangepast.
04	10-01-2017	Toevoegen verwijzing retributie, aanpassing zin vraag 9 en art.nr.'s in 18
05	15-02-2021	Updaten werkinstructie
06	29-06-2021	Updaten werkinstructie voor naleefmeting

1 Onderwerp

- Met ingang van 1 januari 2015 zijn in het Besluit houders van dieren regels geïntroduceerd voor het houden van konijnen voor productie van vlees.

Deze werkinstructie is van toepassing op bedrijfsmatig gehouden:

- gespeende konijnen;
- opfokkonijnen;
- voedsters en fokrammen die worden gehouden voor de productie van konijnen die worden gehouden om te worden geslacht of om te worden gebruikt als opfokkonijn. (artikel 2.76k van het Besluit houders van dieren).

2 Wettelijke basis

- Richtlijn 98/58/EG van de Raad van 20 juli 1998 inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren → cross compliance.
- Wet dieren
- Besluit houders van dieren

3 Begrippen

Begrippen uit artikel 2.76j van het Besluit houders van dieren:

<i>fokram</i>	mannelijk konijn dat ten minste eenmaal gedekt heeft of waarvan ten minste eenmaal sperma is afgenomen
<i>gespeend konijn</i>	konijn dat is gescheiden van de voedster en dat wordt gehouden om te worden geslacht of om te worden geselecteerd als opfokkonijn
<i>konijn</i>	dier van de soort <i>Oryctolagus cuniculus</i>
<i>koppel</i>	een groep konijnen die in dezelfde kalenderweek is gespeend
<i>opfokkonijn</i>	konijn dat wordt opgefokt tot voedster of fokram
<i>spenen</i>	scheiden van een jong van een voedster
<i>voedster</i>	vrouwelijk konijn vanaf drie dagen voor het berekende tijdstip van haar eerste worp
<i>vrije hoogte</i>	ruimte die niet wordt belemmerd door obstakels.

Overige begrippen:

<i>vleeskonijn</i>	konijn dat na spenen wordt gebruikt voor de productie van vlees
<i>wachtkonijnen</i>	voedsters die drachtig of dekrijp zijn (opfokkonijn)

4 Benodigdheden

De apparatuur en/of hulpmiddelen die nodig zijn bij deze inspecties:

- * [Deze werkinstructie houden van konijnen voor productie – welzijn konijnen](#)
- * [Checklist Houden van konijnen voor productie – welzijn konijnen](#)
- * Luxmeter
- * Rolmaat
- * Schuifmaat
- * [Koolstofdioxide \(CO₂\) en Ammoniak \(NH₃\) meter](#)
- * Persoonlijke beschermingsmiddelen i.v.m. Covid-19

titel	Werkinstructie Houden van konijnen voor productie			
code	HH02 DWZ 56	versie 06	ingangsdatum 01-07-2021	pag. 2 van 9

5 Werkwijze

Hierna volgt de toelichting op de vragen van de Checklist Houden van konijnen voor productie.

ALGEMEEN (vragen 1 t/m 6)

1	Datum inspectie: datum fysieke inspectie / bedrijfsbezoek
2	Naam houder / bedrijf Adres Postcode en plaats
3	Bouwjaar stal
4	Wat is de aanleiding?
5	Deze opent als de aanleiding een melding was voor het MOS nummer
6	Waar had de inspectie betrekking op?
7	Zijn er konijnen aanwezig op het bedrijf? Als er geen konijnen op het bedrijf aanwezig zijn, hoeven de vragen 7 t/m 41, 44 en 45 niet beantwoord te worden. Deze vragen klappen dan niet uit in de checklist in spin.

HUISEVESTING EN AFLEIDINGSMATERIAAL (vragen 7 t/m 15)

7	<p>Huisvesting en afleidingsmateriaal Beoordeel de huisvesting van de konijnen op het bedrijf, incl. plateau, gaas en ruwvoer of knaagmateriaal. Deze normen staan in de vragen 8 t/m 15, bij akkoord klappen deze vragen niet uit in spin.</p> <p>Extra informatieve vragen tbv de naleefmeting. Welzijnskooi: Kooien, die voor een gedeelte 60 cm hoog zijn (2.76o onder b), zodat de voedsters zich op kunnen richten. Ze hebben een plateau met een minimale breedte van 20 cm² (2.76o onder a, lid 1) zodat ze er op kunnen zitten en op een minimale hoogte van 25 cm (2.76o onder c) zodat de konijnen er ook onder kunnen gaan zitten. De functie van het plateau is tweeledig: onder het plateau heeft het konijn een schuilmogelijkheid, op het plateau heeft de voedsters de mogelijkheid zich te onttrekken aan de zoogpogingen van de jongen wanneer zij het nest verlaten (rond 2-3 weken leeftijd) en nog niet op het plateau kunnen komen. Op de gazenbodem is een kunststof matje aangebracht om voetzoolbeschadigingen tegen te gaan. Daarnaast heeft de voedster vanaf drie dagen voor de te verwachte werpdatum en 18 dagen na werpen de beschikking over een nest.</p> <p>Welzijnshok: Een welzijnskooi die echter aan de bovenzijde open is en niet wordt begrensd door gaas. Dit heeft als voordeel dat het konijn aan de bovenzijde geen begrenzing ervaart.</p> <p>Combikooi: Een aantal welzijnskooien (4 tot 6) die door het verwijderen van de tussenwanden aan elkaar gekoppeld kunnen worden om zo de voedsters parttime in groepen te huisvesten. Hiermee kan worden tegemoet gekomen aan de sociale behoefte van konijnen.</p> <p>Combihok: Een combikooi die open is aan de bovenzijde en geeft de konijnen dus geen begrenzing aan de bovenzijde.</p> <p>Park: Groot hok (een zijde minimaal 180 cm, om huppelgedrag mogelijk te maken) met gazen wanden en een kunststof bodem om het voortbewegen te vergemakkelijken, die aan de bovenzijde open zijn. Ook hier is een plateau aanwezig en twee kunststof pvc buizen als schuilmogelijkheid.</p> <p>Opfokkooi: Een gazenkooi van 40 cm hoogte waarin opfokvoedsters vanaf een leeftijd van 11-12 tot 17-19 weken leeftijd worden gehuisvest. Op de gazenbodem hoeft geen kunststof matje aanwezig te zijn, omdat jonge konijnen geen voetzoolproblemen kennen</p>
----------	--

titel	Werkinstructie Houden van konijnen voor productie			
code	HH02 DWZ 56	versie 06	ingangsdatum 01-07-2021	pag. 3 van 9

8	Huisvesting voedsters (art. 2.76o, lid 1) Een voedster beschikt over een kooi met ten minste: a. een vloeroppervlakte van 4.500 cm ² per voedster, waaronder: 1°. een van nestmateriaal voorziene nestruimte van ten minste 700 cm ² die verbonden is met de kooi, en 2°. een horizontaal plateau met een oppervlakte van ten minste 900 cm ² en een breedte van ten minste 20 cm; b. een vrije hoogte van 60 cm boven een vloeroppervlakte van 950 cm ² ; c. een doorgang van de bodem naar het plateau met een breedte van 25 cm.
9	Huisvesting opfokkonijnen (en wachtkonijnen) (art. 2.76o, lid 2) Een konijn dat wordt opgefokt tot voedster beschikt over een kooi met ten minste: a. een vloeroppervlakte van 2.000 cm ² per dier; b. een hoogte van 40 cm boven 80% van de vloeroppervlakte.
10	Huisvesting fokrammen (art. 2.76o, lid 3) Een fokram beschikt over een kooi met ten minste: a. een vloeroppervlakte van 4.000 cm ² per dier; b. een hoogte van 60 cm.
11	Huisvesting gespeende konijnen (art. 2.76o, lid 4) Een gespeend konijn wordt gehouden in een groep die bestaat uit ten minste twee konijnen en beschikt over een kooi met ten minste: a. een vloeroppervlakte, waarbij de oppervlakte van een in de kooi aangebracht plateau van ten minste 10 cm breed kan worden meegerekend, van: 1°. 700 cm ² per dier, indien de groep bestaat uit minder dan vijf dieren; 2°. 600 cm ² per dier, indien de groep bestaat uit vijf of meer dieren; b. een hoogte van 40 cm boven 80% van de vloeroppervlakte indien in de kooi geen plateau is aangebracht, of een vrije hoogte van 40 cm boven 20% van de vloeroppervlakte indien in de kooi een plateau is aangebracht.
12	Plateau (art. 2.76o, lid 5) Indien in een kooi een plateau is aangebracht, bedraagt de afstand tussen de vloeroppervlakte en het plateau en tussen het plateau en de bovenkant van de kooi ten minste 25 cm.
13	Gaas (art. 2.76o, lid 6) Indien de vloeroppervlakte uit gaas bestaat: a. heeft de bovenliggende draad een diameter van ten minste 2,4 mm; b. bedraagt de afstand tussen het middelpunt van de bovenliggende draden ten minste 10 mm en ten hoogste 16 mm; c. plaatst de houder in een kooi als bedoeld in het eerste en derde lid een mat van ten minste 900 cm ² van plastic of van materiaal met vergelijkbare eigenschappen als plastic.
14	Ruwvoer of knaagmateriaal (art. 2.76o, lid 7) Konijnen beschikken permanent over ruwvoer of knaagmateriaal dat voorziet in hun knaagbehoefte. Wanneer er bijvoorbeeld plastic buizen worden gegeven is dat geen geschikt knaagmateriaal. Wat wordt aangeboden (informatief) Geschikt knaagmateriaal is bijvoorbeeld stro, hooi, knaaghout, strobriket, samengeperst hout of een houten stick.

titel	Werkinstructie Houden van konijnen voor productie			
code	HH02 DWZ 56	versie 06	ingangsdatum 01-07-2021	pag. 4 van 9

WELZIJNSNORMEN (vragen 15 t/m 23)

15	Welzijnsnormen Besluit houders van dieren Beoordeel de welzijnsnormen uit het Besluit houders van dieren voor de konijnen op het bedrijf. Deze normen staan in de vragen 17 t/m 23, bij akkoord klappen deze vragen niet uit in spin.
16	Registratie algemeen (art. 2.76l) 1. De houder van konijnen registreert zich bij Onze Minister. 2. De in het eerste lid bedoelde registratie vindt plaats met als doel het bevorderen van een effectief systeem van toezicht en handhaving van de op de houder van toepassing zijnde regelgeving met betrekking tot dierenwelzijn. 3. Bij de registratie, bedoeld in het eerste lid, verstrekt de houder de volgende gegevens: a. naam, adres en woonplaats van de houder; b. voor zover de houder een natuurlijk persoon is, de geboortedatum en het geslacht van de houder; c. voor zover de houder een rechtspersoon betreft, de datum van oprichting en het inschrijfnummer van de houder bij de kamer van Koophandel; d. adres en locatie van het bedrijf waar de dieren worden gehouden; e. de gehouden diersoort. 4. Wijziging van de gegevens, bedoeld in het derde lid, wordt binnen twee weken na het ontstaan van de wijziging door de houder doorgegeven aan de hand van een middel.
17	Registratie diergegevens (art. 2.76m) 1. De houder van gespeende konijnen, voedsters, fokrammen of opfokkonijnen registreert maandelijks de volgende gegevens: a. het aantal levend geboren konijnen; b. het aantal konijnen dat gespeend is; c. de aantallen gespeende konijnen, voedsters, fokrammen en opfokkonijnen die op het bedrijf zijn aangevoerd; d. de aantallen gespeende konijnen, voedsters, fokrammen en opfokkonijnen die levend worden afgevoerd; e. de uitvalpercentages, bedoeld in artikel 2.76n, eerste lid; f. de uitkomst van de consultatie, bedoeld in artikel 2.76n, tweede lid, de maatregelen, bedoeld in artikel 2.76n, derde lid, en de uitkomst van de evaluatie, bedoeld in artikel 2.76n, vierde lid. 2. De gegevens, bedoeld in het eerste lid, worden drie jaar bewaard.

titel	Werkinstructie Houden van konijnen voor productie			
code	HH02 DWZ 56	versie 06	ingangsdatum 01-07-2021	pag. 5 van 9

18	<p>Uitval (art. 2.76n)</p> <ol style="list-style-type: none"> De houder van konijnen berekent maandelijks het uitvalpercentage voor gespeende konijnen, voedsters en opfokkonijnen, op de volgende wijze: <ol style="list-style-type: none"> <i>voor gespeende konijnen</i>: het aantal dieren van een koppel dat niet-levend van het bedrijf is afgevoerd, gedeeld door de som van het aantal dieren waaruit het koppel na het spenen bestond en het aantal dieren dat aan de groep is toegevoegd, vermenigvuldigd met 100; <i>voor voedsters en opfokkonijnen</i>: het aantal voedsters of opfokkonijnen dat niet-levend van het bedrijf is afgevoerd, gedeeld door het aantal voedsters of opfokkonijnen dat die maand gemiddeld op het bedrijf aanwezig was, vermenigvuldigd met 100. Indien het uitvalpercentage van gespeende konijnen, voedsters of opfokkonijnen hoger is dan 10%, consulteert de houder een dierenarts met als doel dat percentage te verlagen. Naar aanleiding van de consultatie, bedoeld in het tweede lid, neemt de houder maatregelen om het uitvalpercentage te verlagen. Indien het uitvalpercentage van gespeende konijnen, voedsters of opfokkonijnen gedurende een jaar hoger is dan 10%, evalueert de houder in samenwerking met een dierenarts de werking van de maatregelen, bedoeld in het derde lid en past de houder die maatregelen aan, indien nodig. <p><u>Interpretatie d.d. 18-12-2014, afgestemd met beleidsdirectie:</u> Wanneer in een maand een koppel vleeskonijnen is afgeleverd, berekent de houder het uitvalspercentage van dat koppel. Zijn er x koppels afgeleverd in betreffende maand, dan worden er x uitvalspercentages berekend. Zijn er in de betreffende maand geen vleeskonijnen afgeleverd, dan wordt er geen uitvalspercentage berekend.</p>
19	<p>Uitvalspercentage berekenen gespeende konijnen (informatief)</p> <p>Tijdens de startdag op 8 juli 2021 behandeld door [REDACTED] en [REDACTED].</p>
20	<p>Minimum dekleeftijd (art. 2.76p)</p> <p>Het is verboden om een vrouwelijk konijn te laten dekken of insemineren voordat het 15 weken oud is.</p>
21	<p>Verlichting (art. 2.76q)</p> <ol style="list-style-type: none"> Onverminderd artikel 2.5, eerste en tweede lid, worden konijnen gehouden in een ruimte waar een dag- en nachtritme wordt gehanteerd waarbij het ten minste acht uur licht is en ten minste acht uur donker, in beide gevallen ten minste vier uur aaneengesloten. In een ruimte bestemd voor voedsters en fokrammen: <ol style="list-style-type: none"> wordt na een periode van licht als bedoeld in het eerste lid een schemerperiode gehanteerd van ten minste een uur; bedraagt de lichtintensiteit op dierhoogte ten minste 20 Lux gedurende ten minste acht uur per dag.
22	<p>Controles (art. 2.76r)</p> <ol style="list-style-type: none"> In afwijking van artikel 2.4, tweede lid, worden konijnen ten minste tweemaal per dag gecontroleerd. In afwijking van artikel 2.5, achtste lid, wordt de apparatuur die noodzakelijk is voor de voer- en watervoorzieningen van konijnen ten minste tweemaal per dag gecontroleerd.
	NL normen strenger dan EU normen, zie ook vragen 30 en 34.
23	<p>Scheiden van het ouderdier (art. 2.2, zevende lid van de Wet dieren i.c.m. art. 1.20, eerste en tweede lid van het Besluit houders van dieren)</p> <ol style="list-style-type: none"> Konijnen mogen van het ouderdier worden gescheiden vanaf de leeftijd van 6 weken. Indien de konijnen op het geboortebedrijf verblijven totdat zij de leeftijd van 6 weken hebben bereikt, mogen konijnen van het ouderdier worden gescheiden vanaf de leeftijd van 4 weken (art. 1.20 lid 2 a.). Indien de konijnen na hun geboorte worden vervoerd vanaf het geboortebedrijf naar een ander bedrijf waar zij worden gehouden tot aan het moment waarop zij worden gedood met het oog op de productie van dierlijke producten, dan geldt 5 weken leeftijd (art. 1.20 lid 2 b.).

titel	Werkinstructie Houden van konijnen voor productie			
code	HH02 DWZ 56	versie 06	ingangsdatum 01-07-2021	pag. 6 van 9

VOORWAARDEN RICHTLIJN 98/58/EG (vragen 24 t/m 33)

24	<p>Voorwaarden richtlijn 98/58/EG Beoordeel de welzijnsnormen uit het Besluit houders van dieren die zijn gebaseerd op richtlijn 98/58/EG. Deze normen staan in de vragen 25 t/m 33. Als deze welzijnsnormen akkoord zijn, hoeven de vragen 25 t/m 33 niet beantwoord te worden in spin. Deze vragen klappen dan niet uit in de checklist in spin.</p>
25 Personeel	<p>artikel 1.7, onderdeel a: Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier wordt verzorgd door een persoon die beschikt over de voor die verzorging nodige kennis en vaardigheden.</p> <p>artikel 2.4, eerste lid: Een dier wordt verzorgd door een voldoende aantal vakbekwame personen.</p>
26 Inspectie	<p>artikel 2.4, tweede lid: Een dier dat wordt gehouden in een veehouderijsysteem waar zijn welzijn afhangt van frequente verzorging door de mens, wordt ten minste eenmaal per dag gecontroleerd.</p> <p>artikel 2.4, derde lid: Een dier dat in een ander systeem wordt gehouden dan het systeem, bedoeld in het tweede lid, wordt zo vaak gecontroleerd dat lijden wordt voorkomen.</p> <p>artikel 2.5, tweede lid: In een ruimte waarin dieren worden gehouden is voldoende verlichting aanwezig voor een grondige controle van die dieren op elk willekeurig tijdstip.</p> <p>artikelen 1.7, onderdeel c: Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier dat ziek of gewond lijkt onmiddellijk op passende wijze wordt verzorgd.</p> <p>artikel 2.4, vijfde lid: Wanneer de zorg, bedoeld in artikel 1.7, aanhef en onderdeel c, geen verbetering in de toestand van het dier brengt, wordt zo spoedig mogelijk een dierenarts geraadpleegd.</p>
27 Bijhouden van registers	<p>artikel 2.10, eerste lid: Onverminderd artikel 1.25 en het overigens krachtens de artikelen 2.2, negende of tiende lid, en 2.19 van de wet bepaalde wordt door de houder van een dier een register bijgehouden van de verstrekte medische zorg en het bij iedere controle geconstateerde aantal sterfgevallen.</p> <p>artikel 2.10, tweede lid: De gegevens, bedoeld in het eerste lid, worden ten minste drie jaar door de houder bewaard.</p>
28 Bewegingsvrijheid	<p>artikel 1.6, eerste lid: De bewegingsvrijheid van een dier wordt niet op zodanige wijze beperkt dat het dier daardoor onnodig lijden of letsel wordt toegebracht.</p> <p>artikel 1.6, tweede lid: Een dier wordt voldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften.</p> <p>artikel 2.3: Wanneer een dier permanent of geregeld wordt aangebonden, vastgeketend of geïmmobiliseerd, wordt het voldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften.</p>
29 Gebouwen en behuizing	<p>artikel 1.8, derde lid: In de ruimte waarin een dier wordt gehouden, worden geen materialen en, in voorkomend geval, bodemdekking gebruikt die ongeschikt of schadelijk zijn voor het dier.</p> <p>artikel 1.8, vierde lid: De materialen, bedoeld in het derde lid, kunnen eenvoudig worden gereinigd en ontsmet.</p> <p>artikel 2.5, derde lid: Het materiaal dat wordt gebruikt voor de behuizing waarin een dier wordt gehouden is niet schadelijk voor het dier en kan grondig gereinigd en ontsmet worden.</p> <p>artikel 1.8, tweede lid: Behuizingen, waaronder begrepen de vloer, waarin een dier verblijft en inrichtingen voor de beschutting voor een dier zijn op zodanige wijze ontworpen, gebouwd en onderhouden dat bij de dieren geen letsel of pijn wordt veroorzaakt en bevatten geen scherpe randen of uitsteeksels waaraan het dier zich kan verwonden.</p> <p>artikel 2.5, vierde lid: De luchtcirculatie, het stofgehalte van de lucht, de temperatuur, de relatieve luchtvochtigheid en de gasconcentraties in de omgeving van het dier zijn niet schadelijk voor het dier.</p> <p>artikel 1.8, eerste lid: Een ruimte waarin een dier wordt gehouden, wordt voldoende verlicht en verduisterd om aan de ethologische en fysiologische behoeften van het dier te voldoen.</p>

titel	Werkinstructie Houden van konijnen voor productie			
code	HH02 DWZ 56	versie 06	ingangsdatum 01-07-2021	pag. 7 van 9

	<p>artikel 2.5, eerste lid: Onverminderd artikel 1.8, eerste lid, wordt een dier niet permanent in het duister of in kunstlicht gehouden zonder dat dit voor een passende periode wordt uitgeschakeld en is, indien het beschikbare natuurlijke licht niet voldoende is voor de ethologische en fysiologische behoeften van het dier, in de ruimte waarin het dier wordt gehouden geschikt kunstlicht aanwezig.</p> <p>artikel 1.6, derde lid: Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren.</p>
30 Automatische en mechanische apparatuur	<p>artikel 2.5, achtste lid: De in dit artikel bedoelde apparatuur die noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van een dier wordt ten minste eenmaal per dag gecontroleerd.</p> <p>artikel 2.5, negende lid: Indien bij de controle, bedoeld in het achtste lid, defecten worden geconstateerd, worden deze onmiddellijk hersteld of, indien herstel niet mogelijk is, worden de nodige maatregelen getroffen om de gezondheid en het welzijn van het dier veilig te stellen.</p> <p>artikel 2.5, vijfde lid: Indien de gezondheid en het welzijn van een dier afhankelijk is van een kunstmatig ventilatiesysteem, is dat voorzien van een passend noodstelsel waarmee voldoende verse lucht kan worden aangevoerd om de gezondheid en het welzijn van het dier te waarborgen als het hoofdsysteem uitvalt.</p> <p>artikel 2.5, zesde lid: Indien het ventilatiesysteem, bedoeld in het vijfde lid, uitvalt, treedt een alarmsysteem in werking, dat regelmatig wordt getest.</p>
31 Voeder, water en andere stoffen	<p>artikel 1.7, onderdeel e: Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier een voor dat dier toereikende hoeveelheid gezond en voor de soort en de leeftijd geschikt voer krijgt toegediend op een wijze die past bij het ontwikkelingsstadium van het dier.</p> <p>artikel 2.4, zevende lid: Het toegediende voer en drinken alsmede de wijze van toediening brengen het dier geen onnodig lijden of letsel toe.</p> <p>artikel 2.4, zesde lid: Een dier krijgt voedsel met ten minste de tussenpozen die bij zijn fysiologische behoeften passen.</p> <p>artikel 1.7, onderdeel f: Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier toegang heeft tot een toereikende hoeveelheid water van passende kwaliteit of op een andere wijze aan zijn behoefte aan water kan voldoen.</p> <p>artikel 2.5, zevende lid: Voeder- of drinkinstallaties zijn zo ontworpen, gebouwd en geplaatst dat het gevaar voor verontreiniging van voer en water, alsmede mogelijke schadelijke gevolgen van rivaliteit tussen dieren tot een minimum worden beperkt.</p> <p>artikel 2.9: Onverminderd het bepaalde bij of krachtens artikel 2.19, derde lid, van de wet, worden geen stoffen aan een dier toegediend, behalve stoffen voor therapeutische of profylactische doeleinden, dan wel zoötechnische behandeling als bedoeld in artikel 1, tweede lid, onderdeel c, van richtlijn 96/22/EG van de Raad van 29 april 1996 betreffende het verbod op gebruik, in de veehouderij, van bepaalde stoffen met hormonale werking en van bepaalde stoffen met thyreostatische werking alsmede van βagonisten en tot intrekking van de richtlijnen 81/602/EEG, 88/146/EEG (PbEG 1996, L 125), tenzij uit wetenschappelijke studies naar het welzijn van dieren of uit ervaring is gebleken dat de stof niet schadelijk is voor de gezondheid of het welzijn van het dier.</p>
32 Verminkingen	Wet dieren, artikel 2.8, eerste lid, onderdeel a: Het is verboden lichamelijke ingrepen te verrichten.
33 Fokmethoden	artikel 1.17, eerste lid: Voortplantingstechnieken worden toegepast op zodanige wijze dat bij het dier niet onnodig pijn, letsel, stress of ander ongerief wordt veroorzaakt.

titel	Werkinstructie Houden van konijnen voor productie			
code	HH02 DWZ 56	versie 06	ingangsdatum 01-07-2021	pag. 8 van 9

AMMONIAK EN KOOLDIOXIDE METING

Deze vragen hebben een inventariserend karakter omdat er geen norm beschikbaar is.

34	Is er een kooldioxide en ammoniak-meting uitgevoerd?	☐ Ja ☐ Nee CO2 en NH3 metingen uitvoeren, concentraties kunnen hoog zijn. Inventariserend omdat we geen norm hebben. Buiten de reikwijdte
35	Wat was de concentratie ammoniak?	Belangrijk is hierbij de hoogst gemeten waarden per stal te noteren in spin. Notitiewijze in SPIN: stal1: 20 ppm, stal2: 17 ppm, stal3:...,
36	Wat was de concentratie kooldioxide?	Belangrijk is hierbij de gemeten waarden per stal te noteren in spin. Notitiewijze in SPIN: stal1: 800 ppm, stal2: 600 ppm, stal3:...,

TEMPERATUUR EN RELATIEVE LUCHTVOCHTIGHEID)

37	Temperatuur in de stal (alleen bij aanwezigheid in de stal)
38	De relatieve luchtvochtigheid in de stal (alleen bij aanwezigheid in de stal)
	Temperatuur en luchtvochtigheid zullen worden ingevuld als er meters in de stallen hangen waar dit bij aangegeven wordt. Buiten de reikwijdte

AFDOENING

39	Afdoening inspectie: bepaal of de inspectie wordt afgedaan als akkoord of als niet-akkoord. Indien niet-akkoord, dan klappen de vragen uit over wat de afdoening was en als er afgeweken was de hoe en waarom
40	Afdoening niet akkoord: benoem de afdoening van de niet-akkoord inspectie: rapport van bevindingen (boete of maatregel), proces-verbaal, schriftelijke waarschuwing en/of mondelinge waarschuwing. Zie hiervoor ook het specifiek interventiebeleid op de werkwijzer.
41	Herstel van de overtreding: benoem of en hoe de overtreding is hersteld. Het kan zijn, dat de situatie tijdens het bedrijfsbezoek is hersteld, dat er een hercontrole dient te volgen of dat herstel van de overtreding n.v.t. is. Dit laatste kan voorkomen als de overtreding niet te herstellen is. Zie hiervoor ook het specifiek interventiebeleid op de werkwijzer.
42	Opmerkingen gecontroleerde(n)
43	Opmerkingen inspecteur(s)
44	Collegiale toetsing
45	Collegiale toetsing uitgevoerd door

titel	Werkinstructie Houden van konijnen voor productie			
code	HH02 DWZ 56	versie 06	ingangsdatum 01-07-2021	pag. 9 van 9

6 Registratie en archivering

Er is in SPIN een verificatieprogramma voor de inspecties en voor de hercontroles.

Verificatieprogramma's:	Welzijn konijnen
Doelgroep bij Welzijn konijnen:	Houder van dieren - DW Konijnen
Verificatieprogramma's:	Dierenwelzijn – hercontrole
Doelgroep:	Hercontrole na dierenwelzijnscontrole

6.1. Spin invoer

Wanneer er vragen akkoord zijn klappen aanvullende vragen niet uit. Dus bij een akkoord controle hoeven niet alle vragen m.b.t. bijv. huisvesting ingevuld te worden.

7 Interventie

Zie hiervoor:

- het algemeen interventiebeleid
- het PDF [specifieke interventiebeleid](#).
- het Excelbestand [specifiek interventiebeleid](#)

8 Randvoorwaarden GLB

De randvoorwaarden uit de cross compliance (XC) controles hebben onder meer betrekking op dierenwelzijn. Artikel 93, lid 2 van de Verordening (EG) nr. 1306/2013 bepaalt dat beheers eisen gelden in de versie waarin zij van kracht zijn en voor zover het richtlijnen betreft, zoals deze zijn omgezet door de lidstaten.

Nederland heeft deze verordening verder uitgewerkt in de Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB. In bijlage 3, onder RBE 13 van deze regeling zijn de randvoorwaarden uitgewerkt voor de bescherming van landbouwhuisdieren. Richtlijn 98/58/EG van de Raad en de daaruit voortvloeiende artikelen van het Besluit houders van dieren en de Wet dieren zijn hier van toepassing. Dit houdt de algemene welzijnseisen van hoofdstuk 2, paragraaf 1 van het Besluit houders van dieren in. Geconstateerde afwijkingen worden in het verificatieprogramma vastgelegd.

Als er sprake is van overtredingen van de Europese randvoorwaarden, worden deze op het tabblad 'Specificatie naleving' verantwoord en onderbouwd. Voor een juiste rapportage van de randvoorwaarden zie: domein-cross-compliance

9 Arbo, milieu en veiligheid

Buiten de reikwijdte

10 Divers

10.1 Export konijnen

In Nederland is geen 'groot' slachthuis voor konijnen. Een beperkt deel van de konijnen wordt geslacht door poeliers en kleine, eventueel Halal, slachterijen. Het grootste gedeelte wordt levend geëxporteerd en in het Belgische slachthuis Lonki (onder Antwerpen, richting Gent) geslacht.

Konijnen worden niet door de NVWA gecertificeerd binnen de EU (m.u.v. UK, Ierland of Zwitserland) en kunnen met een eigen verklaring van de eigenaar volgens artikel 4 van richtlijn 92/65 naar andere lidstaten worden gebracht. De eigenaar moet wel als handelaar geregistreerd staan.

Eigen verklaring volgens art 4: "de betreffende dieren vertonen op het ogenblik van

10.2. Retributie

Buiten de reikwijdte

titel	Werkinstructie Houden van vleeskalkoenen voor productie			
code	HH02 DWZ 59	versie 03	ingangsdatum 01-01-2022	pag. 1 van 9

versie	datum	toelichting
01	01-01-2015	Werkinstructie Houden van vleeskalkoenen voor productie
02	01-07-2016	Instructie Co2 en ammoniakmeter toegevoegd
03	01-07-2022	Nieuwe opzet in verband met checklist en Spin (bouwstenen en interventieregels)

1 Onderwerp

Deze werkinstructie betreft de regels voor het houden van vleeskalkoenen voor productie.

Deze regels zijn van toepassing op bedrijfsmatig gehouden vleeskalkoenen, ouderdieren van vleeskalkoenen en dieren die worden opgefokt om te worden gehouden als ouderdier van vleeskalkoenen.

(artikel 2.76b van het Besluit houders van dieren).

2 Wettelijke basis

- Richtlijn 98/58/EG van de Raad van 20 juli 1998 inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren
- Wet dieren
- Besluit houders van dieren

3 Begrippen

Begrippen uit artikel 2.76a van het Besluit houders van dieren:

<i>bezettingsdichtheid</i>	totale levend gewicht van de dieren die tegelijkertijd in de stal aanwezig zijn per vierkante meter oppervlakte die voor hen beschikbaar is.
<i>koppel</i>	een groep vleeskalkoenen van hetzelfde geslacht, waarbij het leeftijdsverschil tussen het oudste dier en het jongste dier ten hoogste zeven dagen is.
<i>ouderdier</i>	dier dat wordt gehouden voor de productie van broedeieren
<i>uitvalpercentage</i>	het aantal dieren van een koppel dat vanwege een natuurlijke oorzaak is gestorven of is gedood, gedeeld door het totaal aantal dieren waaruit het koppel aan het begin van het productieproces bestond, vermenigvuldigd met 100.
<i>vleeskalkoen</i>	dier van de soort <i>Meleagris gallopavo</i> dat wordt gehouden voor de productie van vlees.

titel	Werkinstructie Houden van vleeskalkoenen voor productie			
code	HH02 DWZ 59	versie 03	ingangsdatum 01-01-2022	pag. 2 van 9

4 Benodigheden

De apparatuur en/of hulpmiddelen die nodig zijn bij deze inspecties:

- Checklist Houden van vleeskalkoenen voor productie
- Werkinstructie Houden van vleeskalkoenen voor productie
- Rolmaat (digitale afstandmeter)
- Luxmeter
- CO2 en ammoniak meter

5 Werkwijze

Hierna volgt de toelichting op vragen van de checklist "Houden van vleeskalkoenen voor productie".

A. Algemeen

Na een paar algemene vragen over de inspectie, geïnspecteerde en het bedrijf wordt gevraagd waar de inspectie betrekking op had. Deze vragen zijn vooral bedoeld ter informatie en om aan te geven welke onderdelen van toepassing zijn voor deze inspectie. Zie hiervoor de letters tussen haakjes.

Datum inspectie	Datum eerste fysieke inspectie / bedrijfsbezoek.
Gesproken met	Verantwoordelijk persoon waarmee de inspectie is besproken / afgehandeld.
KIP nummer	Registratienummer van bedrijfslocatie in het 'Koppel Informatiesysteem Pluimvee'.
Aanleiding inspectie	Geef de aanleiding van de inspectie weer. <ul style="list-style-type: none"> - Melding > wanneer het gaat om het afhandelen van een melding, vermeld dan bij A.8 het MOS nummer. Geef bij A.9 aan welke onderdelen geïnspecteerd zijn. - Specifiek project > Per project zal worden aangegeven welke onderdelen verplicht zijn. - Eigen initiatief > Geef bij A.9 aan welke onderdelen geïnspecteerd zijn.
Meldingsnummer MOS	Bij een melding is het verplicht een MOS nummer te vermelden.
Zijn er kalkoenen aanwezig?	Geef aan of er kalkoenen aanwezig zijn. <ul style="list-style-type: none"> - Ja > Dan zijn de onderdelen B, C en D geheel van toepassing. Andere onderdelen zijn optioneel. - Nee, bedrijf niet actief / gestopt > Beëindig de inspectie en vermeld eventueel alleen opmerkingen van de geïnspecteerde of de inspecteur. - Nee, niet tijdens de inspectie > Inspecteer alleen de onderdelen B.9 en C.3 (andere onderdelen eventueel later).
Aantal stallen	Aantal stallen dat aanwezig is om kalkoenen in te houden.
Geïnspecteerde stallen	Vermeld de stallen die geïnspecteerd zijn tijdens de inspectie.
De inspectie had betrekking op	Geef aan welke onderdelen geïnspecteerd zijn. Alleen de onderwerpen van deze onderdelen moeten dan ingevuld worden. <ul style="list-style-type: none"> - Algemene welzijnseisen (B) - Houden van Vleeskalkoenen voor productie (C) - Meting ammoniak en kooldioxide (D) - Extreme weersomstandigheden (E) - Levend kadaver (F) - Doden van dieren (G)

titel	Werkinstructie Houden van vleeskalkoenen voor productie			
code	HH02 DWZ 59	versie 03	ingangsdatum 01-01-2022	pag. 3 van 9

B. Algemene welzijnseisen

Besluit houders van dieren (Bhvd) hoofdstuk 1, § 1 en 2, hoofdstuk 2, § 2 – Algemene huisvestings- en verzorgingsnormen, Wet dieren (Wd) en Richtlijn 98/58/EG.

Is de inspectie akkoord bij de onderwerpen van de algemene welzijnseisen?	☐ Ja (volgend onderwerp) ☐ Nee (B.2)
Niet akkoord bij de Algemene welzijnseisen	☐ Dierenmishandeling of verboden gedraging ☐ Verzorging Dieren algemeen ☐ Algemene huisvestings- en verzorgingsnormen - houden van dieren ☐ Behuizing Dieren algemeen ☐ Houden en verzorgingsnormen Productiedieren ☐ Verlichting en ventilatie Productiedieren ☐ Bijhouden gegevens Productiedieren ☐ Handel in dieren met een verboden ingreep

Algemene welzijnseisen:

Dieren worden niet minimaal 1 keer per dag gecontroleerd.	Voor de richtlijn 98/58/EG staat voor dieren minimaal 1 keer per dag controleren. Dit is ook de vraag die elk jaar beantwoord moet worden richting de EU voor alle diersoorten. Vandaar dat deze vraag hier wordt gesteld.
Ventilatie	Als de gezondheid/het welzijn van de dieren afhankelijk is van een kunstmatig ventilatiesysteem, dient er een passende noodvoorziening te zijn om, in geval van storing, te voorzien in de aanvoer van verse lucht. Een noodaggregaat is noodzakelijk, als geen andere voorzieningen kunnen worden getroffen.
Alarmsysteem	Als de gezondheid/het welzijn van de dieren afhankelijk is van een kunstmatig ventilatiesysteem, dient het systeem voorzien te zijn van een alarminstallatie. Deze moet regelmatig worden getest. Ook moet het hoorbaar merkbaar zijn als de houder van het bedrijf af is. Alleen een toeter op het erf is niet voldoende. Bij twijfel over de aanwezigheid of werking van het alarm, wordt de houder gevraagd om het tijdens inspectie te testen.
Register met betrekking tot medische zorg en sterfgevallen	Bijlage punt 5 van de Richtlijn 98/58/EG
Register niet 3 jaar bewaard	Het bovenstaande bedoelde register moet 3 jaar worden bewaard. Bijlage punt 6 van de Richtlijn 98/58/EG
Schadelijke materialen in de stal	<p>Gebruikte materialen in de stal mogen niet schadelijk zijn voor het dier en kunnen grondig gereinigd en ontsmet worden.</p> <p>Bijvoorbeeld: De plaatsing van voer/strobalen in stallen waar het plastic nog omheen zit is niet toegestaan.</p>
Luchtkwaliteit onvoldoende	<p>Onvoldoende verse lucht of zuurstof, te veel stof in de stal, te hoge relatieve luchtvochtigheid, te hoge of lage temperatuur in de stal of schadelijke gasconcentraties.</p> <p>Er zijn geen normen vastgesteld. Eventueel kan een meting van kooldioxide en ammoniak wel ondersteunend zijn om eventuele schadelijke gasconcentraties vast te stellen.</p> <p>Denk er aan bij het opmaken van een rapport van bevindingen dat er duidelijk wordt aangegeven hoe en waar in de stal is gemeten. Maak hiervoor een plattegrond van de stal waarin de bevindingen worden vastgelegd. Voeg dit toe aan het rapport als bijlage ter onderbouwing.</p>
Buiten gehouden dieren krijgen onvoldoende bescherming	Dieren die buiten gehouden worden, moeten worden beschermd tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en roofdieren.
Ingrepen	Tot 1 september 2023 is voor kalkoenen een vrijstelling verleend voor het verkorten van de boven- of ondersnavel ter voorkoming van pikkerij. Dit mag tot de dieren 10 dagen oud zijn en alleen met infraroodmethode.

titel	Werkinstructie Houden van vleeskalkoenen voor productie			
code	HH02 DWZ 59	versie 03	ingangsdatum 01-01-2022	pag. 4 van 9

C. Houden van vleeskalkoenen voor productie

Besluit houders van dieren (Bhvd) hoofdstuk 2, § 6.1.4. Houden van vleeskalkoenen voor productie.

Is de inspectie akkoord wat betreft de onderwerpen bij het houden van vleeskalkoenen voor productie?	☐ Ja (ga verder met onderdeel D) ☐ Nee (C.2)
Welk onderwerp is niet akkoord?	☐ Koppelregistratie Kalkoenen (C.3) ☐ Bezettingsdichtheid Kalkoenen (C.4) ☐ Strooisel Kalkoenen (C.5) ☐ Huisvesting en verzorging Kalkoenen (C.6)

Koppelregistratie kalkoenen:

Verifieer steekproefsgewijs aan de hand van de volgende gegevens: Leveringsbonnen, factuur broederij, stalkaart, VKI en slachtrapporten(paspoorten) of de vastgelegde koppelgegevens naar waarheid worden bijgehouden. Ga hierbij 12 maanden terug.

Registratie van opzet, mortaliteit en gewicht bij slacht.	<p>Stel per stal vast of de houder het aantal binnengebrachte vleeskalkoenen heeft geregistreerd.</p> <p>Stel vast of de houder 1 x per dag het aantal dood aangetroffen vleeskalkoenen, alsmede het aantal gedode vleeskalkoenen, met de reden, heeft geregistreerd.</p> <p>Stel vast of de houder per koppel het totale levend gewicht per levering heeft geregistreerd. Het registreren moet binnen 2 weken na aflevering.</p>
Registratie percentage en oorzaak bij hoge sterfte.	Stel vast of de houder het uitvalspercentage (natuurlijke dood en selectie) van de vrouwelijke en mannelijke kalkoenen binnen 1 maand na aflevering heeft berekend en geregistreerd wanneer deze hoger is dan respectievelijk 5 en 9%.
Gegevens worden drie jaar bewaard	Stel vast of de gegevens drie jaar bewaard blijven.

Bezettingsdichtheid kalkoenen:

Bezetting vleeskalkoenen	<p>De bezettingsdichtheid mag niet hoger zijn dan (bij ontbreken stalverrijking)</p> <p>a. 58 kg/m² voor mannelijke dieren; b. 48 kg/m² voor vrouwelijke dieren.</p> <p>Bepaal de voor de afgelopen twee koppels de bezetting tijdens het wegladen van de hennen en het wegladen van de hanen.</p> <p>Bepaal de beschikbare oppervlakte ten tijde van het afleveren. Door (interne) verplaatsingen kunnen beschikbare oppervlakten tussentijds wijzigen.</p> <p>Tip: wanneer de oppervlakte niet bekend is: Het berekenen van de oppervlakte kan het beste via een bouwtekening. Kalkoenen zijn vrij scherpe dieren die bij het minste of geringste in de stress kunnen raken, dus ook bij een lazerlampje van een afstandsmeter. Echter zal de bezetting wel berekend moeten worden en daarvoor kunnen we bouwtekeningen gebruiken. of Om de lengte van de stal te bepalen is het handig om één spantvak te meten en te vermenigvuldigen met het aantal spantvakken. De breedte is mogelijk te bepalen door het aantal stenen/blokken te tellen en vermenigvuldigen met de lengte van één blok/steen, of met een meetlint indien mogelijk. Geen stalmeting uitvoeren doormiddel van digitale afstandsmeting met dieren in de stal. Grote kans op onrust met letsel tot gevolg.</p>
--------------------------	--

titel	Werkinstructie Houden van vleeskalkoenen voor productie			
code	HH02 DWZ 59	versie 03	ingangsdatum 01-01-2022	pag. 5 van 9

Bezetting opfokdieren en ouderdieren	Momenteel worden er geen kalkoenen opfokdieren en ouderdieren gehouden in Nederland.
Bezetting vleeskalkoenen bij stalverrijking	<p>De bezettingsdichtheid mag niet hoger zijn dan (bij voldoende stalverrijking)</p> <p>a. 59 kg/m² voor mannelijke dieren;</p> <p>b. 49 kg/m² voor vrouwelijke dieren.</p> <p>Belangrijk om vast te stellen zijn de verrijkingselementen. Hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld opgehangen CD's.</p> <p>Beoordeel de beschikbaarheid en kwaliteit van de aanwezige verrijkingselementen en beoordeel of dit voldoende is voor toepassing van de hogere bezettingsdichtheid. De verrijkingselementen moeten door de dieren kunnen worden aangeraakt en moet geschikt zijn om minimaal 10% van de dieren tegelijk afleiding te bieden.</p>

Strooisel Kalkoenen:

Aanwezigheid strooisel	De stalvloer moet geheel voorzien zijn van strooisel. Uitzondering hierop is de ruimte onder de voer- en watervoorziening.
Soort strooisel	Er mag alleen stro of houtkrullen worden gebruikt en het strooisel mag niet verontreinigd zijn.
Droog en rul	<p>Stel vast of het strooisel voldoende droog en rul is.</p> <p>Gebruik hiervoor bijlage 1. Beschrijf de kwaliteit van het strooisel en verdeling in de stal.</p> <p><i>Het is gebleken dat dit onderwerp leidt tot discussies in beroep- en bezwaarzaken. Het is van belang om de waarnemingen en de meetpunten goed vast te leggen en de overtreding goed te onderbouwen.</i></p>
Strooisel dik genoeg voor stofbad, absorptie en isolatie	<p>Bepaal of er voldoende strooisel is aangebracht zodat de dieren een stofbad kunnen nemen, de uitwerpselen goed geabsorbeerd worden en de stalvloer voldoende wordt geïsoleerd.</p> <p>Omschrijf bij mogelijke overtredingen goed wat je hebt waargenomen en waarom het strooisel niet voldoet. Voor het stofbad is de meest rechter situatie van bijlage een indicatie wat wenselijk is.</p>

Huisvesting en verzorging kalkoenen:

Capaciteit mechanische ventilatie	<p>De luchtverversingscapaciteit van mechanische ventilator(en) moet tenminste 4 m³ per kg levend gewicht per uur zijn. Bij stallen die voor 1 juni 2003 zijn gebouwd (en daarna niet zijn verbouwd) mag dit minimaal 3 m³ per uur zijn.</p> <p>Ga uit van het maximale gewicht van 59 kg per m² dat gehouden mag worden. De berekening voor de minimale capaciteit wordt dan:</p> <p>3 of 4 * 59 * ... m² staloppervlakte = ... m³ per uur</p> <p>Bepaal of de (gezaamenlijke) capaciteit van de ventilator(en) aan de berekende hoeveelheid kan voldoen. Ter indicatie is de capaciteit van een grote ventilator 40.000 m³/h en van kleinere axiaal-ventilatoren 7-10.000 m³/h.</p>
Temperatuur eerste 5 dagen na aankomst	<p>Op dierhoogte moet de temperatuur de eerste 5 dagen 35 tot 39° Celsius zijn.</p>
Rustperiode van 8 uur	<p>Er moet een aaneengesloten rustperiode gehanteerd worden van minimaal 8 uur waarbij de stal niet of nauwelijks kunstmatig wordt verlicht.</p> <p>Bepaal hoe de veehouder deze rustperiode hanteert. Bij een klimaatcomputer of tijdschakelaar kan dit worden afgelezen.</p>

titel	Werkinstructie Houden van vleeskalkoenen voor productie			
code	HH02 DWZ 59	versie 03	ingangsdatum 01-01-2022	pag. 6 van 9

Lichtintensiteit 20 lux	De lichtintensiteit is minimaal 20 lux (ongeacht lichtkleur). Wanneer er sprake is van pikkerij mag de lichtsterkte tijdelijk verlaagd worden. Stel daarbij vast of er inderdaad sprake is van pikkerij, een dierenartsverklaring is niet nodig. Meet op ooghoogte van de dieren de lichtsterkte. Indien de lichtsterkte duidelijk te laag is en dit gerapporteerd moet worden bepaal de lichtsterkte op meerdere (minimaal 10) plekken in de stal en vermeld dit op een plattegrond waar is gemeten. Houdt bij de rapportage rekening met meetonzekerheden en vermeld dat.
2 maal per dag controle	Kalkoenen moeten 2 maal per dag worden gecontroleerd door de houder. Ook de apparatuur die noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van de kalkoenen en het strooisel moet 2 keer per dag gecontroleerd worden. Bepaal aan de hand van de situatie in de stal en de aanwezige registratie van uitval of de houder regelmatig controleert.

D. Meting ammoniak en kooldioxide

Er zijn voor kalkoenen geen normen vastgesteld. Er kan dus niet rechtstreeks gehandhaafd worden op de gemeten waarden. Eventueel kunnen de waarden wel een indicatie zijn voor de algemene welzijnseisen van onderdeel B. Leg ze vast om een beeld te krijgen binnen de sector.

Buiten de reikwijdte

E. Extreme weersomstandigheden

Raadpleeg bij deze werkzaamheden het "Hittedraaiboek". Is er sprake van hoge uitval, schakel dan de "Adviesgroep" in via de teamleider.

De Gezondheidsdienst voor dieren heeft tips op een rij gezet voor de pluimveehouder. Deze kan je hier lezen en ook gebruiken voor je inspectie en het gesprek:

<https://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/management/hittestress%20pluimvee>

F. Levend kadaver

Zie voor dit onderwerp de werkinstructie:

[HH02 DWZ 121 werkinstructie meldingen 'levende kadavers'](#)

G. Doden van dieren

Zie voor dit onderwerp de werkinstructie

[HH02 VK 04 Werkinstructie doden van dieren buiten het slachthuis](#)

Stel vast wat het doel is van het doden van de dieren. Voor alleen doden zijn andere regels van toepassing dan voor eventuele slacht. In een noodsituatie zijn sommige voorwaarden niet van toepassing.

Bij het doden van dieren wordt onderscheidt gemaakt tussen dieren die worden gehouden voor de productie van dierlijke producten waarvoor Verordening 1099/2009 van toepassing is en andere gehouden dieren.

G.7 is van toepassing op Niet productiedieren en pluimvee, konijnen en hazen die door hun eigenaar voor particulier huishoudelijk verbruik buiten een slachthuis worden geslacht.

G.8 t/m G.11 zijn van toepassing op dieren die gehouden worden voor de productie van dierlijke producten (Verordening 1099/2009).

titel	Werkinstructie Houden van vleeskalkoenen voor productie		
code	HH02 DWZ 59	versie 03	ingangsdatum 01-01-2022 pag. 7 van 9

Particulier huishoudelijk verbruik:

kalkoenen mogen geslacht worden voor particulier huishoudelijk verbruik. Dit valt niet onder Vo 1099/2009. Artikel 1.12 tot 1.14 van Besluit houders van dieren zijn van toepassing bij het doden van deze dieren voor particulier huishoudelijk verbruik. (Onderdeel G.7)

Rechtstreekse levering van kleine hoeveelheden vlees:

Wanneer de houder van kalkoenen kleine¹ hoeveelheden vlees levert aan de eindverbruiker of aan de plaatselijke detailhandel (poelier of horeca, niet supermarkt) die dergelijk vlees rechtstreeks aan de eindverbruiker levert, zijn alleen de eisen van artikel 3 lid 1, 4 lid 1 en 7 lid 1 van VO 1099/2009 van toepassing.

Doden van dieren:

Een houder van kalkoenen mag zijn dieren doden. G.8 t/m G.11 zijn van toepassing op het doden van kalkoenen omdat het dieren zijn die voor de productie worden gehouden.

Toegestane methoden voor kalkoenen:

	PLUIMVEE		
	< 3kg	3-5 kg	> 5 kg
BEDWELMINGSMETHODEN MECHANISCH			
penetrerend penschiettoestel*	ja	ja	ja
niet-penetrerend penschiettoestel*	ja	ja	ja
handmatig breken nek***	ja	nee	nee
mechanisch breken nek***	ja	ja	nee
percuterende slag op de kop***	ja	ja	nee
ELEKTRISCH	ja	ja	ja
GAS	ja	ja	ja

* na gebruik van het penschiettoestel moet er zo spoedig mogelijk een dodingsmethode volgen zoals verbloeden of pithing.

*** niet als routinemethode (en voor handmatig nekbreken en percuterende slag geldt: niet meer dan 70 dieren per dag).

H. Afronding inspectie

Interventie	Gering feit (D), alleen gebruiken bij feiten die als klasse D staan aangegeven in het IB-SPEC.
Herinspectie aangezegd	Geef aan of er een herinspectie is aangezegd.
Termijn herinspectie	Geef aan binnen welke termijn de herinspectie moet plaats vinden. Wanneer dit binnen een week is, dan zelf de herinspectie aanmaken in Spin. Wanneer de termijn langer is dan een week, dan wordt de herinspectie door Programmering in Spin aangemaakt.

¹ als kleine hoeveelheden heeft de NVWA vastgesteld: minder dan 200 dieren/week of 2000/jaar

titel	Werkinstructie Houden van vleeskalkoenen voor productie			
code	HH02 DWZ 59	versie 03	ingangsdatum 01-01-2022	pag. 8 van 9

6 Registratie en archivering

Er is in SPIN een verificatieprogramma voor de inspecties.

<i>Soort inspectie</i>	<i>Verificatieprogramma</i>	<i>Doelgroep</i>
Reguliere inspectie	Welzijn vleeskalkoenen	DW - Vleeskalkoenen Project
Melding	Welzijn vleeskalkoenen	DW - Vleeskalkoenen Melding

7 Interventie

Zie hiervoor het algemeen en/of het specifiek interventiebeleid van de NVWA.

Link: [Algemeen interventiebeleid](#)

Link: [IB02-SPEC02 Specifiek interventiebeleid Dierenwelzijn](#)

8 Arbo, milieu en veiligheid

Buiten de reikwijdte

titel	Werkinstructie Houden van vleeskalkoenen voor productie			
code	HH02 DWZ 59	versie 03	ingangsdatum 01-01-2022	pag. 9 van 9

Bijlage 1:

Strooisel

Indicator	Zeer ernstig	Ernstig	Matig	Licht	Akkoord
Mate van plakkerigheid (op 10 plekken beoordelen)	Plakt aan laars vast als de korst is gebroken.	Plakt aan laars vast en is bal van te maken.	Laat laars afdruk achter, geen bal van te maken.	Droog maar niet beweegbaar met laars	Droog en los
Laars afdruk (op 10 plekken beoordelen)	Volledig wegzakken 	Wegzakken tot boven rand van zool 	Duidelijk zichtbare afdruk 	Lichte laars afdruk	Geen laars afdruk
Natte plekken	Hele stal	70% van de stal	Baan onder waterlijn(en)	Pleksgewijs	Geen natte plekken
Vervuiling dieren (op 10 plekken 5 dieren beoordelen, eventueel opschalen) (helpt aanbevelen dieren in Welfare Quality Assessment protocol for poultry) (foto's bron Wageningen Livestock Research)	Zeer vervuild / zeer nat 	Vervuild / nat 		Beetje vervuiling 	Schone / droge dieren
Aantal vervuilde dieren	80%-100%	50-79%	30-49%	1-29%	Geen

titel	Werkinstructie Houden van ouderdieren van vleeskuikens voor productie			
code	HH02 DWZ 64	versie 04	ingangsdatum 22 september 2017	pag. 1 van 9

versie	datum	toelichting
04	22-09-2017	H9 - Opfok aangepast. Interpretatiefout verwijderd.

Inhoudsopgave

1	Onderwerp	1
2	Wettelijke basis	1
3	Begrippen	1
4	Benodigdheden	2
5	Aankondigen	2
6	Werkwijze ZITSTOKKEN	2
7	Werkwijze Voer en Water	2
8	Werkwijze ouderdieren	3
9	Werkwijze opfok	3
10	Werkwijze registratie en controles	3
10	Werkwijze Welzijn algemeen	4
11	Ingrepen	7
12	Registratie	8
13	routing	8
14	Interventie	9
15	Arbo, milieu en veiligheid	9

1 ONDERWERP

Deze werkinstructie betreft de inspecties bij houders van ouderdieren van vleeskuikens voor productie. Deze regels zijn van toepassing op bedrijfsmatig gehouden vleeskuiken-ouderdieren en dieren van tien weken of ouder die worden opgefokt tot ouderdier van vleeskuikens (hoofdstuk 2, §6.1a van het Besluit houders van dieren).

2 WETTELIJKE BASIS

- Richtlijn 98/58/EG van de Raad van 20 juli 1998 inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren;
- Wet dieren;
- Besluit houders van dieren.
-

3 BEGRIPPEN

Begrippen uit artikel 2.65a van het Besluit houders van dieren:

<i>Legnest</i>	afgescheiden ruimte voor een individueel ouderdier of een groep ouderdieren die geschikt is voor het leggen van eieren.
<i>Ouderdier</i>	dier dat wordt gehouden voor de productie van broedeieren.
<i>Plateau</i>	horizontaal aangebrachte verhoging van hout of kunststof waardoor geen mest kan vallen.
<i>Strooisel</i>	houtkrullen, stro, gehakseld stro, turf, zand, zaagsel of ander materiaal met een losse structuur dat de dieren in staat stelt aan hun ethologische behoeften te voldoen.
<i>Zitstok</i>	horizontaal aangebrachte stok of lat van hout of kunststof waar het dier op kan zitten of rusten.
<i>Minivleeskuiken-ouderdieren</i>	ouderdieren van een koppel waarvan de hennen een eindgewicht van ten hoogste 2,4 kg bereiken (Artikel 2.65d. lid 4).

titel	Werkinstructie Houden van ouderdieren van vleeskuikens voor productie			
code	HH02 DWZ 64	versie 04	ingangsdatum 22 september 2017	pag. 2 van 9

4 BENODIGDHEDEN

De apparatuur en/of hulpmiddelen die nodig zijn bij deze inspecties:

- Hygiënepakket (zie hygiëneprotocol);
- Gekalibreerde digitale afstandmeter, minimaal 100 meter reikwijdte en/of rolmaat;
- Rekenmachine & fototoestel (smartphone);
- Checklist en werkinstructie vleeskuikenouderdieren;
- Ammoniak- en kooldioxidemeter;
- Flyer 'Retributie'.

5 AANKONDIGEN

Voor een welzijnsinspectie is het vanuit EU wetgeving **niet toegestaan** om de inspectie aan te kondigen (een afspraak te maken).

6 WERKWIJZE ZITSTOKKEN

De definitie in de wetgeving is (artikel 2.65a Besluit houders van dieren):
'*horizontaal aangebrachte stok of lat van hout of kunststof waar het dier op kan zitten of rusten.*'

Wettelijke bepaling (artikel 2.65d lid 1 onder c Besluit)

- Tenminste 7 cm per ouderdier.
- Ten minste 10 cm vrije ruimte onder de zitstok.
- Ten minste 35 cm vrije ruimte boven de zitstok.

Aanvullend op de wettelijke bepalingen en de definitie:

- [REDACTED].
- Een zitstok moet de voetzool ondersteunen, minimaal 2,5 cm breedte.

We gaan **niet akkoord** met:

- Draadgaas, bijvoorbeeld boven de voergoot, aanduiden als zitstok.
- Een geïntegreerde zitstok met een vrije ruimte onder de zitstok die minder is dan de wettelijke eis van 10cm.

Interventie

7 WERKWIJZE VOER EN WATER

Voer en water worden om welzijnsredenen (volgens de sector) soms beperkt aangeboden aan vleeskuikenouderdieren. Er loopt momenteel een onderzoek naar de wenselijkheid hiervan. Tot de uitkomsten hiervan bekend zijn treden wij niet op voor het tijdelijk uitzetten van de watervoorziening. Idem voor het voer alhoewel de ervaring is dat de voerlijn ook aan het einde van de dag nog niet leeg is. [REDACTED].

titel	Werkinstructie Houden van ouderdieren van vleeskuikens voor productie			
code	HH02 DWZ 64	versie 04	ingangsdatum 22 september 2017	pag. 3 van 9

8 WERKWIJZE OUDERDIEREN

Voor het houden van vleeskuikenouderdieren heb je verschillende welzijnseisen per soort en systeem. Deze eisen staan gesteld in artikel 2.65 d van het Besluit houders van dieren.

Alle huisvesting

- Minimaal 300 cm² vloeroppervlakte per ouderdier is bedekt met strooisel.
- Minimaal 70 cm hoogte boven de vloeroppervlakte.
- Zitstok (zie hoofdstuk 6)
- Toegankelijke ruimte bij de voerbak moet minimaal 12.5 cm per ouderdier zijn, of als het een ronde voerbak is, ten minste 5 cm per ouderdier.
- Vloeroppervlakte moet horizontaal zijn.
- Vloeroppervlakte moet dicht zijn of bestaan uit roosters van hout of kunststof. Draadgaas is niet toegestaan.

Extra voor scharrelhuisvesting

- Minimaal 1300 cm² vloeroppervlakte per ouderdier (inclusief legnest).

Extra voor kooihuisvesting

- Ten minste 1300 cm² vloeroppervlakte per ouderdier (inclusief legnest).
- Ten minste 2850 cm² totale vloeroppervlakte.

Extra voor minivleeskuikenouderdieren

- Ten minste 1200 cm² vloeroppervlakte per ouderdier (inclusief legnest).
- Permanent de beschikking over ruwvoer, bijvoorbeeld luzerne, snijmaissilage.

9 WERKWIJZE OPFOK

Voor deze dieren geldt alléén de eis dat er minimaal 666 cm² vloeroppervlakte per dier in de opfok beschikbaar moet zijn. Dit bij dieren *vanaf* 10 weken oud.

10 WERKWIJZE REGISTRATIE EN CONTROLES

In artikel 2.65c en 2.65f van het Besluit houders van dieren worden eisen gesteld met betrekking tot de registratie en de controles die de houder moet uit voeren.

Registratie

De houder moet dagelijks de volgende gegevens, voor zover van toepassing, registeren. Dit voor elke stal:

- Het aantal binnengebrachte ouderdieren, onderscheiden naar geslacht.
- Het aantal ouderdieren dat niet-levend wordt afgevoerd.
- Het aantal ouderdieren dat levend wordt afgevoerd, onderscheiden naar geslacht.

Deze registratie moet drie jaar bewaard worden.

titel	Werkinstructie Houden van ouderdieren van vleeskuikens voor productie			
code	HH02 DWZ 64	versie 04	ingangsdatum 22 september 2017	pag. 4 van 9

Controles

De houder moet ten minste tweemaal per dag de volgende items controleren:

- De ouderdieren.
- Apparatuur noodzakelijk voor de gezondheid en welzijn van de ouderdieren.
- De kwaliteit van het strooisel. Het strooisel moet voldoen aan de gestelde eisen aan strooisel: *houtkrullen, stro, gehakseld stro, turf, zand, zaagsel of ander materiaal met een losse structuur dat de dieren in staat stelt aan hun ethologische behoeften te voldoen.*

10 WERKWIJZE WELZIJN ALGEMEEN

Deze eisen staan ook in het Besluit houders van dieren.

Personeel

artikel 1.7, onderdeel a:	Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier wordt verzorgd door een persoon die beschikt over de voor die verzorging nodige kennis en vaardigheden.
artikel 2.4, eerste lid:	Een dier wordt verzorgd door een voldoende aantal vakbekwame personen.

Inspectie

artikel 2.4, tweede lid:	Een dier dat wordt gehouden in een veehouderijsysteem waar zijn welzijn afhangt van frequente verzorging door de mens, wordt ten minste eenmaal per dag gecontroleerd.
artikel 2.4, derde lid:	Een dier dat in een ander systeem wordt gehouden dan het systeem, bedoeld in het tweede lid, wordt zo vaak gecontroleerd dat lijden wordt voorkomen.
artikel 2.5, tweede lid:	In een ruimte waarin dieren worden gehouden is voldoende verlichting aanwezig voor een grondige controle van die dieren op elk willekeurig tijdstip.
artikelen 1.7, onderdeel c:	Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier dat ziek of gewond lijkt onmiddellijk op passende wijze wordt verzorgd.
artikel 2.4, vijfde lid:	Wanneer de zorg, bedoeld in artikel 1.7, aanhef en onderdeel c, geen verbetering in de toestand van het dier brengt, wordt zo spoedig mogelijk een dierenarts geraadpleegd.

Bijhouden van registers

titel	Werkinstructie Houden van ouerdieren van vleeskuikens voor productie			
code	HH02 DWZ 64	versie 04	ingangsdatum 22 september 2017	pag. 5 van 9

artikel 2.10, eerste lid:	Onverminderd artikel 1.25 en het overigens krachtens de artikelen 2.2, negende of tiende lid, en 2.19 van de wet bepaalde wordt door de houder van een dier een register bijgehouden van de verstrekte medische zorg en het bij iedere controle geconstateerde aantal sterfgevallen.
artikel 2.10, tweede lid:	De gegevens, bedoeld in het eerste lid, worden ten minste drie jaar door de houder bewaard.

Bewegingsvrijheid

artikel 1.6, eerste lid:	De bewegingsvrijheid van een dier wordt niet op zodanige wijze beperkt dat het dier daardoor onnodig lijden of letsel wordt toegebracht.
artikel 1.6, tweede lid:	Een dier wordt voldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften.

Gebouwen en behuizing

artikel 1.8, derde lid:	In de ruimte waarin een dier wordt gehouden, worden geen materialen en, in voorkomend geval, bodemdekking gebruikt die ongeschikt of schadelijk zijn voor het dier.
artikel 1.8, vierde lid:	De materialen, bedoeld in het derde lid, kunnen eenvoudig worden gereinigd en ontsmet.
artikel 2.5, derde lid:	Het materiaal dat wordt gebruikt voor de behuizing waarin een dier wordt gehouden is niet schadelijk voor het dier en kan grondig gereinigd en ontsmet worden.
artikel 1.8, tweede lid:	Behuizingen, waaronder begrepen de vloer, waarin een dier verblijft en inrichtingen voor de beschutting voor een dier zijn op zodanige wijze ontworpen, gebouwd en onderhouden dat bij de dieren geen letsel of pijn wordt veroorzaakt en bevatten geen scherpe randen of uitsteeksels waaraan het dier zich kan verwonden.
artikel 2.5, vierde lid:	De luchtcirculatie, het stofgehalte van de lucht, de temperatuur, de relatieve luchtvochtigheid en de gasconcentraties in de omgeving van het dier zijn niet schadelijk voor het dier.
artikel 1.8, eerste lid:	Een ruimte waarin een dier wordt gehouden, wordt voldoende verlicht en verduisterd om aan de ethologische en fysiologische behoeften van het dier te voldoen.
artikel 2.5, eerste lid:	Onverminderd artikel 1.8, eerste lid, wordt een dier niet permanent in het duister of in kunstlicht gehouden zonder dat dit voor een passende periode wordt uitgeschakeld en is, indien het beschikbare natuurlijke licht niet voldoende is voor de ethologische en fysiologische behoeften van het dier, in de ruimte waarin het dier wordt gehouden geschikt kunstlicht aanwezig.

titel	Werkinstructie Houden van ouderdieren van vleeskuikens voor productie			
code	HH02 DWZ 64	versie 04	ingangsdatum 22 september 2017	pag. 6 van 9

artikel 1.6, derde lid:	Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren.
----------------------------	--

Automatische en mechanische apparatuur

artikel 2.5, achtste lid:	De in dit artikel bedoelde apparatuur die noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van een dier wordt ten minste eenmaal per dag gecontroleerd.
artikel 2.5, negende lid:	Indien bij de controle, bedoeld in het achtste lid, defecten worden geconstateerd, worden deze onmiddellijk hersteld of, indien herstel niet mogelijk is, worden de nodige maatregelen getroffen om de gezondheid en het welzijn van het dier veilig te stellen.
artikel 2.5, vijfde lid:	Indien de gezondheid en het welzijn van een dier afhankelijk is van een kunstmatig ventilatiesysteem, is dat voorzien van een passend noodstelsel waarmee voldoende verse lucht kan worden aangevoerd om de gezondheid en het welzijn van het dier te waarborgen als het hoofdsysteem uitvalt.
artikel 2.5, zesde lid:	Indien het ventilatiesysteem, bedoeld in het vijfde lid, uitvalt, treedt een alarmsysteem in werking, dat regelmatig wordt getest.

Voeder, water en andere stoffen

artikel 1.7, onderdeel e:	Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier een voor dat dier toereikende hoeveelheid gezond en voor de soort en de leeftijd geschikt voer krijgt toegediend op een wijze die past bij het ontwikkelingsstadium van het dier.
artikel 2.4, zevende lid:	Het toegediende voer en drinken alsmede de wijze van toediening brengen het dier geen onnodig lijden of letsel toe.
artikel 2.4, zesde lid:	Een dier krijgt voedsel met ten minste de tussenpozen die bij zijn fysiologische behoeften passen.
artikel 1.7, onderdeel f:	Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier toegang heeft tot een toereikende hoeveelheid water van passende kwaliteit of op een andere wijze aan zijn behoefte aan water kan voldoen.
artikel 2.5, zevende lid:	Voeder- of drinkinstallaties zijn zo ontworpen, gebouwd en geplaatst dat het gevaar voor verontreiniging van voer en water, alsmede mogelijke schadelijke gevolgen van rivaliteit tussen dieren tot een minimum worden beperkt.

titel	Werkinstructie Houden van ouderdieren van vleeskuikens voor productie			
code	HH02 DWZ 64	versie 04	ingangsdatum 22 september 2017	pag. 7 van 9

artikel 2.9:	Onverminderd het bepaalde bij of krachtens artikel 2.19, derde lid, van de wet, worden geen stoffen aan een dier toegediend, behalve stoffen voor therapeutische of profylactische doeleinden, dan wel zoötechnische behandeling als bedoeld in artikel 1, tweede lid, onderdeel c, van richtlijn 96/22/EG van de Raad van 29 april 1996 betreffende het verbod op gebruik, in de veehouderij, van bepaalde stoffen met hormonale werking en van bepaalde stoffen met thyreostatische werking alsmede van βagonisten en tot intrekking van de richtlijnen 81/602/EEG, 88/146/EEG (PbEG 1996, L 125), tenzij uit wetenschappelijke studies naar het welzijn van dieren of uit ervaring is gebleken dat de stof niet schadelijk is voor de gezondheid of het welzijn van het dier.
--------------	--

Verminkingen

Wet dieren, artikel 2.8, eerste lid, onderdeel a:	Het is verboden lichamelijke ingrepen te verrichten – dit behalve degene die zijn toegestaan in het Besluit diergeneeskundigen. Zie hoofdstuk 12.
---	---

Fokmethoden

artikel 1.17, eerste lid:	Voortplantingstechnieken worden toegepast op zodanige wijze dat bij het dier niet onnodig pijn, letsel, stress of ander ongerief wordt veroorzaakt.
---------------------------	---

11 INGREPEN

In artikel 2.8 lid 1 van de Wet dieren staat dat het verboden is lichamelijk ingrepen te verrichten. Voor vleeskuikenouderdieren zijn twee ingrepen nu nog toegestaan. Deze staan in het Besluit diergeneeskundigen:

- Een deel van de achterste teen bij mannelijke kippen mag worden verwijderd.
- Het verkorten van de boven- of ondersnavel.

Voorwaarden

Deel achterste teen bij mannelijke kippen verwijderen mag, mits: Het dier niet ouder is dan twee dagen, en het dier bestemd is voor de fokkerij waarbij nakomelingen gewoonlijk worden gehouden voor menselijke consumptie;

Het verkorten van de boven of ondersnavel mag mits:

- Het dier jonger is dan tien dagen;
- Het dier gehouden wordt of aantoonbaar bestemd is om te worden gehouden in een huisvestingssysteem waarvan de gebruiker kan aantonen dat het op 1 september 2001 reeds bestond en nadien niet is herbouwd of verbouwd;

titel	Werkinstructie Houden van ouderdieren van vleeskuikens voor productie			
code	HH02 DWZ 64	versie 04	ingangsdatum 22 september 2017	pag. 8 van 9

- Het dier gehouden wordt of aantoonbaar bestemd is om te worden gehouden in een huisvestingssysteem waarin de kippen zich vrijelijk over de vloer van de stal of op en naar verschillende niveaus van de stal kunnen bewegen of in een aangepast kooihuisvestingssysteem en gebruik gemaakt wordt van de infraroodmethode om de snavels te verkorten, met uitzondering van de gevallen waarin het dier is geïmporteerd en waarvan in het land van herkomst de snavel niet is verkort of het dier nakomeling is van een jong moederdier;

Verbod na 1 september 2018

Na 1 september 2018 is het verkorten van de snavel bij kalkoenen en kippen verboden.

Het houden van pluimvee die deze ingreep hebben ondergaan is dan ook verboden (artikel 2.3 lid 1 van de Wet dieren gelet op artikel 2.1 van het Besluit houders van dieren). Er is besloten dat dit alleen geldt voor dieren waarbij deze ingreep ná deze datum is uitgevoerd. Dit is ook opgenomen in het specifieke interventiebeleid.

12 REGISTRATIE

Spin verificatieprogramma's:

- Welzijn ouderdieren van vleeskuikens of
- Welzijn ouderdieren van vleeskuikens - hercontrole.

13 ROUTING

Het rapport en de checklists hoeven niet *fysiek* naar de NVWA of de RVO worden opgestuurd. Spin is voldoende. Denk aan een collegiale toets voordat je het rapport of de brief afsluit.

Route Schriftelijke waarschuwing / herstelbrief

Versturen naar de afdeling TAO Eindhoven. Vul als contactpersoon jouw eigen naam in. Vul onderaan de brief de naam van je afdelingshoofd in. De brief wordt niet ondertekend. De zin 'automatisch gegenereerd' wordt onderaan de brief gezet.

Route Rapport van bevindingen RVO -DWZ

Een rapport van bevindingen RVO - DWZ maak je op voor het inzetten van bestuursdwang. Last onder dwangsom of last onder bestuursdwang. Zo spoedig mogelijk, maar in ieder geval binnen twee weken opmaken via interventie en insturen naar RVO.nl: [redacted]@rvo.nl en cc naar TAO Eindhoven.

Combinatie herstelbrief & rapport van bevindingen RVO -DWZ

Bevindingenbrief + rapport van bevindingen RVO-DWZ aangezegd bij een bedrijf? Maak dan alleen een rapport van bevindingen RVO - DWZ en vermeld hierin DUIDELIJK welk onderdeel voor de herstelbrief is en welke voor (bv) een LOD. RVO.nl maakt één rapport richting de gecontroleerde waarin wordt aangegeven waarvoor deze wordt gewaarschuwd en waarvoor deze (bv) een LOD krijgt opgelegd.

Route rapport van bevindingen TBM

Rapport van bevindingen TBM (boeterapport) aanmaken in Spin, interventie. Gebruik de tekstblokken. Dit rapport ondertekenen. Zie hiervoor de instructie. Sla vervolgens het rapport op als PDF file. Dit rapport plaats je met alle bijbehorende bijlagen in een map. De map geef je als naam het Spinrapportnummer. Dit rapport plaats je op de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA. Adres: [redacted]

Route rapport van bevindingen NVWA - DWZ - JZ

titel	Werkinstructie Houden van ouderdieren van vleeskuikens voor productie			
code	HH02 DWZ 64	versie 04	ingangsdatum 22 september 2017	pag. 9 van 9

Aanmaken in Spin, interventie. Mailen naar de afdeling juridische zaken van de NVWA: [REDACTED]

Route Proces-verbaal

Het proces-verbaal moet binnen zes weken in tweevoud naar Eindhoven worden gestuurd.

Combinatie rapport van bevindingen TBM & proces-verbaal

Als er voor bijvoorbeeld artikel 2.1 of 2.2 lid 8 Wet dieren een proces-verbaal wordt aangezegd dan worden eventuele andere, bestuurlijk beboetbare overtredingen ook in het strafrecht afgedaan. Er hoeven dus geen twee rapporten te worden opgemaakt.

14 INTERVENTIE

Zie hiervoor het specifiek interventiebeleid: [specifiek-interventiebeleid-dierenwelzijn-primair-bedrijf-v1-doc](#)

Bestuursrecht vs strafrecht

Alle artikelen uit het Besluit en de Regeling houders van dieren die te maken hebben met vleeskuikens worden in bestuursrecht afgehandeld. Als je er voor kiest om ook artikel 2.1 en/of artikel 2.2 lid 8 ten laste te leggen (bij extreme gevallen) dan kom je in strafrecht terecht en maak je een proces-verbaal op. Alle bestuursrechtitems neem je dan mee in het PV, je hoeft niet twee rapporten op te maken.

LOD traject

De NVWA (de inspecteur) houdt de looptijden bij van de LOD. RVO zou zelf de administratieve LOD eisen kunnen bijhouden, maar om 1 lijn te trekken is het handiger die samen te trekken met de fysieke items en alles aan de inspecteur over te laten. Als de herinspectie tijdens de looptijd niet akkoord is dan moet er een herinspectie toezichtrapport naar de RVO. Bij akkoord hoeft dit niet. Eén herinspectie is voldoende in een periode.

15 ARBO, MILIEU EN VEILIGHEID

Buiten de reikwijdte [REDACTED]

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 1 van 16

versie	datum	toelichting

Inhoudsopgave	Pag.
1. Algemeen	1
2. Wettelijke basis	1
3. Benodigdheden en Hygiëne	1
4. Werkwijze algemeen	2
4.1. Administratief	2
4.2. Steekproef kooien	2
5. Toelichting checklist	2
5.1. Algemeen	2
5.2. Specifieke eisen verrijkte kooien	4
i. Voorwaarden overgangstermijn	4
5.3. Specifieke koloniehuisvesting	5
5.4. Specifieke eisen alternatieven systemen	6
i. Volière	6
ii. Uitloop	6
iii. Overdekte buitenruimte (Wintergarten)	7
5.5. Algemene welzijnseisen	7
5.6. Voorwaarden richtlijn 98/58/EG	8
5.7. Afdoening	10
6. Werkwijze bepalen aantal gehouden legkippen	11
7. Begrippen en interpretaties	12
7.1. Algemeen	12
7.2. Alternatieve systemen	13
7.3. Verrijkte kooien en koloniehuisvesting	13
8. Interventiebeleid	14
9. Randvoorwaarden GLB	15
10. Spin en Routing	15
10.1. Route rapportage	15
11. Arbo, milieu en veiligheid	16

1. ALGEMEEN

In deze werkinstructie staat informatie over het uitvoeren van een welzijnsinspectie bij legkippenbedrijven met alternatieve huisvestingssystemen, verrijkte kooien en koloniehuisvesting.

2. WETTELIJKE BASIS

- Wet dieren
- Besluit houders van dieren
- Regeling houders van dieren
- Richtlijn 1999/74/EG tot vaststelling van minimumnormen voor de bescherming van legkippen.
- Richtlijn 98/58/EG inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren.

3. BENODIGDHEDEN EN HYGIËNE

Voor het uitvoeren van deze inspectie is nodig:

- Stalmeting NCAE
- I&R gegevens (Avined)
- SPIN historie
- digitaal dossier

Buiten de reikwijdte

Gebruik schone bedrijfskleding of wegwerpoverall en ontsmette laarzen. Volg verder de specifieke hygiëne-eisen van de pluimveehouder op. Reinig en ontsmet de gebruikte materialen na de inspectie.

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 2 van 16

4. WERKWIJZE - ALGEMEEN

Het is niet wenselijk om in een door pluimvee bezette stal uitgebreide metingen uit te voeren. Daarom nemen we de door de NCAE uitgevoerde stalmeting als uitgangspunt voor deze inspectie. Deze gegevens worden beschikbaar gesteld. Vanaf 1 januari 2015 tot en met 1 januari 2018 worden alle stallen ingemeten door NCAE. Bij het uitvoeren van de inspectie is het belangrijk om goed te kijken naar de beperkende factor die door de NCAE is aangegeven in de meetgegevens.

Zijn er geen meetgegevens aanwezig dan zal een meting moeten worden verricht door de NCAE. Dit zal niet vaak voorkomen.

Voor de specifiek eisen voor alternatieve huisvesting, koloniehuisvesting en verrijkte kooien kunnen we in eerste instantie uit gaan van de meetrapportage van de NCAE. Check eerst globaal of de meetgegevens van de NCAE overeenstemmen met de eigen bevindingen en kijk naar de beperkende factor. Niet door na te meten maar door te kijken of hetgeen door het NCAE gemeten is overeen komt met wat fysiek in de stal aanwezig is. Het komt voor dat er bijvoorbeeld a- ruiters of zitstokken worden weggehaald. Ruimtes onder de volière worden afgesloten, openingen naar buiten staan niet of niet goed open. De plankjes die op de aanvliegplateaus liggen worden weggehaald. Zo'n aanpassing kan leiden tot een niet akkoord.

4.1. Administratief

Bepaal aan de hand van de leglijst, factuur en/of afleverbon van de legkippen, het aantal legkippen dat op het moment van controle gehouden wordt.

Raadpleeg de bedrijfsadministratie. Hierin kan je het voergebruik, aantal verkochte eieren, legkaarten, etc, zien. Deze kan je gebruiken in een berekening om te bepalen of er eventueel te veel kippen gehouden worden.

Ga na of de bezetting niet meer bedraagt dan volgens het NCAE (Nederlandse Controle Autoriteit Eieren) (voorheen uitgevoerd door het CPE) certificaat is toegestaan. In hoofdstuk 6 staat verder beschreven hoe je de bezetting snel kunt berekenen.

4.2. Steekproef kooien

Een steekproef bestaat uit een inspectie van $\sqrt{n} + 1$ van het totaal aantal kooien verspreid over de verschillende kooien in de stal. De steekproef houdt in dat er in ieder geval gecontroleerd wordt of er niet teveel kippen in een kooi worden gehouden en op de aanwezigheid van verrijkingselementen (nagelgarnituur, zitstok, strooiselruimte, drinkwatervoorzieningen en nest).

Pak een steekproef systematisch aan. Houd een structuur aan. Bij aanvang de twee buitenste rijen, onder en boven. Eventueel een rij tussendoor, afhankelijk van het aantal rijen.

Kom je in de $\sqrt{n} + 1$ steekproef afwijkingen tegen? Dan opschalen naar alle even of oneven rijen.

5. TOELICHTING CHECKLIST

5.1. Algemeen

Naam houder	
Bedrijfsadres	
Postcode	
Plaats	
Gesproken met	

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN		
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018 pag. 3 van 16

1	Registratienummer (KIP nummer, UBN)	Eén KIP nummer kan betrekking hebben op meerdere stallen. Een bedrijf kan meerdere KIP nummers hebben. In SPIN de bevindingen van alle stallen onder het betreffende KIP nummer verantwoorden. Bij evt. afwijkingen een toelichting per stal geven.	
2	Nummers gecontroleerde stallen		
3	Zijn er tijdens de inspectie legkippen aanwezig?	☐ Ja ☐ Nee	
4	Aantal legkippen aanwezig		
5	Welk stalsysteem?	☐ Verrijkte Kooien ☐ Koloniehuisvesting ☐ Alternatieve systemen	
6	Indien alternatief, welk houderijsysteem?	☐ Scharrel ☐ Vrije uitloop ☐ Biologisch	
7	Datum opzet kippen		
8	Leeftijd aanwezige leghennen	☐ 20 - 40 weken ☐ 40 - 60 weken ☐ 60 - 80 weken ☐ 80 - 100 weken ☐ > 100 weken	
9	Stalcapaciteit (volgens NCAE meetrapport)	Wat is de hoeveelheid leghennen die gehouden mogen worden volgens de stalmeting van de NCAE(of nog oude meting van CPE/ CBD). De meetrapportages zijn te vinden op: T:\nwva\LN_Pluimvee\Legkippen\Meetrapportages	
10	Wat is de beperkende factor volgens het NCAE meetrapport?	☐ Bruikbaar opp. ☐ Voer ☐ Water ☐ Legnest ☐ Zitstok ☐ Anders/ niet geregistreerd bij de meting.	Controleer dit a.d.h.v de meetrapportage van de NCAE (of CPE). Kijk in de stal nog eens specifiek naar de beperkende factor en of er misschien dingen zijn weggehaald die de beperkende factor kunnen beïnvloeden.
11	Zijn er nog zichtbare veranderingen na de NCAE meting	☐ Ja ☐ Nee	Kijk hier bijvoorbeeld naar: weggehaalde zitstokken/ A-ruiters, Afgesloten ruimte onder de voliere, planken die niet op de aanvliegplateaus liggen of dichtgedraaide waterleidingen.
12	Toelichting:		
13	Welk merk legkippen word er gehouden?	Dit is van belang voor de berekening je kunt namelijk per ras een ander legcurve hebben en dus een verschil in legpercentage.	
14	Geeft de berekening naar overbezetting reden tot nader onderzoek?	☐ Ja ☐ Nee	Zie 6. Werkwijze - berekeningswijze bepalen wel of geen overbezetting. Voeg de berekening toe aan SPIN.
15	Indien ja: Wat is de uitkomst van het nader onderzoek?	☐ Akkoord ☐ Niet akkoord ☐ Niet van toepassing	
16	Toelichting:		
17	Zijn de snavels behandeld?	☐ Ja ☐ Nee (indien niet behandeld volgende vraag beantwoorden.	
18	Welke maatregelen heeft de houder genomen om eventuele problemen te voorkomen.	Inventariserende vraag. Vanaf 1 september 2018 is het niet toegestaan om legkippen op te zetten met behandelde snavels. Mogelijke maatregelen zijn: Strooisel, graan/voer op de grond, stro/luzerne/hooibalen, pikblokken.	

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 4 van 16

5.2 Specifieke eisen verrijkte kooien, Besluit houders van dieren Art. 2.72.

19	Is voldaan aan specifieke welzijnseisen voor verrijkte kooien ?	☐ Akkoord ☐ Niet akkoord	Controleer dit a.d.h.v. de meetrapportage van de NCAE (of CPE)
Beschikken de legkippen tenminste over:			
20	een oppervlakte van 750 cm ² waarvan 600 cm ² bruikbare oppervlakte per legkip?		
	een kooi die op andere plaatsen dan het bruikbare oppervlakte op elk punt ten minste 20 cm hoog is?		
	een totale kooioppervlakte die niet kleiner is dan 2.000 cm ² ?		
	een nest dat voldoet?		
	een met strooisel bedekte ruimte die tenminste 20 cm hoog is en waar de legkippen kunnen scharrelen en bodempikken?		
	een zitstok met een lengte van 15 cm per legkip en een vrije ruimte boven de zitstok van 20 cm?		
	een voederbak met een lengte van ten minste 12 cm per legkip aan de toegankelijke kant?		
	een passende voorziening die het doorgroeien van nagels tegengaat?		Voorbeelden van nagelgarnituur zijn schuur strips (metaal of stenen-), plak strips of geperforeerde eierbeschermplaten.
	een continu werkende drinkgoot met een lengte van ten minste 10 cm per legkip dan wel drinknippels of drinkwaterbakjes waarvan er ten minste twee voor legkip bereikbaar zijn?		
	een kooibodem die steun biedt aan alle naar voren gerichte tenen van de kip?		

i. Voorwaarden overgangstermijn verrijkte kooien Artikel 2.68. lid 3.

21	Is de controle m.b.t. voorwaarden overgangstermijn verrijkte kooien akkoord?		☐ Akkoord ☐ Niet akkoord
22	Is de stal het huisvestingssysteem gebouwd voor 18 april 2008? 'ja': ga verder naar vraag 26)	☐ ja ☐ nee	Het is tot 31 december 2020 toegestaan op legkippen in een verrijkte kooi te houden mits aangetoond kan worden dat het voor 18 april 2008 is gebouwd.
23	Is er voor 18 april 2008 een milieuvergunning verleend? (indien 'ja': ga verder naar vraag 26)	☐ ja ☐ nee	Ook hier geldt dat het is toegestaan tot 31 december 2020, mits voor 18 april een milieuvergunning is verleend.
24	Is er voor 18 april 2008 een aanvraag voor een bouwvergunning gedaan?	☐ ja ☐ nee	Indien het vorige antwoordt nee was dan geldt hier dat aangetoond moet worden dat er voor 18 april 2008 een aanvraag voor een bouwvergunning is gedaan.
25	Is er een aanvraag voor een milieuvergunning of een melding als bedoeld in artikel 7 van het Besluit landbouw milieubeheer gedaan	☐ ja ☐ nee	Tevens dient ook aangetoond te worden dat voor 18 april 2008 een aanvraag of melding is gedaan.
26	Zijn de verrijkte kooien voor 18 april 2010 gebouwd en in gebruik genomen?	☐ ja ☐ nee	De pluimveehouder dient aan te tonen dat het huisvestingssysteem voor april 2010 is gebouwd en in gebruik is genomen. Dit kan bijvoorbeeld door het inzien van facturen van het bouwbedrijf of verrijkingsmaterialen
27	Toelichting.		

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 5 van 16

5.3. Specifieke eisen koloniehuisvesting, Besluit houders van dieren, Art. 2.71.

28	Is voldaan aan specifieke welzijnseisen voor koloniehuisvesting?	☐ Akkoord ☐ Niet akkoord	Controleer dit a.d.h.v. de meetrapportage van de NCAE (of CPE)
Beschikt de kooi tenminste over:			
29	Wat was niet akkoord?	Een hoogte van 60 cm aan de voederbakzijde van de kooi?	
		Een hoogte van 50 cm boven de bruikbare oppervlakte ?	
		Een oppervlakte van minimaal 25.000 cm ² ?	
		Twee zitstokken?	
Hebben de legkippen ten minste de beschikking over:			
		Een bruikbare oppervlakte die voldoet aan de wettelijke norm?	
		Een nest die voldoet aan de begripsbepaling?	
		Een nest met een oppervlakte die voldoet aan de wettelijke norm?	
		Een met strooisel bedekte ruimte die tenminste 20 cm hoog is en waar de legkippen kunnen scharrelen en bodempikken?	
		Een met strooisel bedekte ruimte met een oppervlak die ten minste voldoet aan de wettelijke norm?	Strooisel bestaat uit houtkrullen, stro, zand, turf of ander materiaal met een losse structuur waarin een legkip kan stofbaden, scharrelen en bodempikken. De met strooisel bedekte ruimte moet hoog genoeg en groot genoeg zijn om scharrelen en bodempikken mogelijk te maken. De kippen moeten tenminste gedurende de hele lichtperiode over de strooiselruimte kunnen beschikken. In die periode moet er ook daadwerkelijk strooisel beschikbaar zijn voor de kippen.
		Een zitstok met een lengte van 15 cm per legkip en een vrije ruimte boven de zitstok van 20 cm?	
		Zitstokken die op verschillende hoogtes in de kooi zijn geplaatst?	
		Een voederbak met een lengte die voldoet aan de wettelijke norm?	
		Een passende voorziening die het doorgroeien van nagels tegengaat?	
		Een continu werkende drinkgoot met een lengte van ten minste 10 cm per legkip dan wel drinknippels of drinkwaterbakjes waarvan er ten minste twee voor legkip bereikbaar zijn?	
	Een kooibodem die steun biedt aan alle naar voren gerichte tenen van de kip?		

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 6 van 16

5.4. Specifieke eisen Alternatieve systemen, Besluit houders van dieren Art. 2.70.

30	Is voldaan aan specifieke welzijnseisen voor alternatieve systemen ?	☐ Akkoord ☐ Niet akkoord	Controleer dit a.d.h.v. de meetrapportage van de NCAE (of CPE)
Beschikken de legkippen binnen tenminste over:			
31	Wat was niet akkoord?	Een bruikbaar oppervlak van 1.111 cm ² per legkip?	Voorbeeld voor niet akkoord: het kan zijn dat de ruimtes onder de volière afgesloten zijn.
		Eén nest per 7 legkippen dan wel een gemeenschappelijk nest van 1 m ² per 120 legkippen?	
		Een met strooisel bedekte oppervlakte van 250 cm ² per legkip waarbij in ieder geval een derde deel van het grondoppervlak met strooisel is bedekt?	
		Een zitstok van 15 cm per legkip (niet boven strooisel), waarbij de horizontale afstand tussen zitstokken ten minste 30 cm is en de afstand zitstok-wand ≥ 20 cm?	Voorbeeld voor niet akkoord: Afhankelijk van het systeem zou het kunnen dat er zitstokken/ a-ruiters zijn weggehaald.
		Een toegankelijke voerbak die qua lengte voldoet aan de norm?	
		Een bereikbare watervoorziening die qua lengte/aantal voldoet aan de norm?	

i. Volière

32	Is er sprake van een huisvestingssysteem waarin de kippen zich vrij tussen en op verschillende niveaus kunnen verplaatsen? (Indien 'niet van toepassing', ga door naar vraag 34)		☐ Akkoord ☐ Niet akkoord ☐ Niet van toepassing
33	Wat was niet akkoord?	Is het aantal niveaus op enig punt boven de vloer beperkt tot vier?	
		Bedraagt de vrije hoogte tussen de niveaus ten minste 45 cm?	
		Zijn de voeder- en watervoorzieningen gelijk verdeeld over de ruimte?	
		Komen de uitwerpselen van de legkippen op lagere niveaus terecht?	Voorbeeld voor niet akkoord: Het kan zijn dat er eerder planken lagen op de aanvliegplateaus, maar dat deze zijn weggehaald.

ii. Uitloop

34	Is er sprake van een huisvestingssysteem waarin de legkippen toegang hebben tot een ruimte buiten? (indien 'niet van toepassing', ga door naar vraag 36)		☐ Akkoord ☐ Niet akkoord ☐ Niet van toepassing
35	Wat was niet akkoord?	Geven de over de hele lengte verdeelde uitgangen rechtstreeks toegang tot buiten?	
		Zijn de uitgangen tenminste 35 cm hoog en 40 cm breed?	
		Hebben de uitgangen een gezamenlijk breedte van ten minste 2 meter/1.000 kippen?	
		Is de grondoppervlakte van de ruimte buiten afgestemd op de bezettingsgraad?	
		Heeft de ruimte buiten beschutting en is er zo nodig een drinkwatervoorziening?	

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 7 van 16

iii. Overdekte buitenruimte (Wintergarten)

36	Is sprake van een overdekte buitenruimte? (indien 'niet van toepassing', ga door naar vraag 38)		☐ Akkoord ☐ Niet akkoord ☐ Niet van toepassing
37	Wat was niet akkoord	Is de ruimte in ieder geval vanaf 6 uur na het begin van de lichtperiode onbeperkt en gedurende tenminste 10 uren toegankelijk voor de legkippen?	
		Zijn de uitgangen tenminste 35 cm hoog en 40 cm breed?	
		Hebben de uitgangen een gezamenlijk breedte van ten minste 2 meter/1.000 kippen?	

5.5. Algemene welzijnseisen, Besluit houders van dieren, Hoofdstuk 2, § 6.2.

38	Is voldaan aan de algemene welzijnseisen?	☐ Akkoord ☐ Niet akkoord
Toelichting op wat niet akkoord was:		
39	Het geluidsniveau in de stal wordt niet zo laag mogelijk gehouden. Art. 2.73, lid 1	Stel vast dat het geluidsniveau zo laag mogelijk wordt gehouden.
	Het huisvestingsysteem is niet zodanig opgezet dat een legkip niet kan ontsnappen. Art. 2.73, lid 2	
	De legkippen worden niet ten minste eenmaal per dag door de houder geïnspecteerd? Art. 2.74, lid 1	
	De inrichting van het huisvestingssysteem is niet zodanig dat alle lagen en kooien rechtstreeks en moeiteloos kunnen worden geïnspecteerd en de legkippen gemakkelijk kunnen worden verwijderd. Art. 2.74, lid 2	Dit geldt voor verrijkte kooien en koloniehuisvesting, maar let hier ook op bij volière.
	De rijen kooien zijn niet van elkaar gescheiden door gangen van tenminste 90 cm breed. Art. 2.74, lid 3	Alleen in geval van verrijkte kooien en koloniehuisvesting
	De bodem van de onderste kooi is niet ten minste 35 cm boven de vloer geplaatst. Art. 2.74, lid 4	Alleen in geval van verrijkte kooien en koloniehuisvesting
	De vorm en grootte van de kooiopening is onvoldoende, zodat een volwassen legkip uit de kooi gehaald wordt en dat dit lijden of verwondingen veroorzaakt. Art. 2.74, lid 5	Alleen in geval van verrijkte kooien en koloniehuisvesting
	Er is niet voldoende goed werkende verlichting apparatuur aanwezig voor een grondige inspectie van iedere legkip op elk willekeurig tijdstip. Art. 2.75, lid 1	
	Gedurende de lichtperiode is er geen sprake van een zodanige verlichting dat kippen elkaar duidelijk kunnen zien en hun omgeving visueel kunnen verkennen. Art. 2.75, lid 2	
	Er is niet elke 24 uur een ononderbroken duisternisperiode van 8 uur. Art. 2.75, lid 3	Stel dit vast aan de hand van het ingestelde lichtschema in de procescomputer.
	Uitwerpselen worden niet regelmatig verwijderd. Art. 2.76, lid 1	Indien van toepassing. Het hangt af van het systeem of het mogelijk is.
	Dode kippen worden niet dagelijks verwijderd. Art. 2.76, lid 1	
	De stal wordt niet gereinigd en ontsmet voordat een nieuwe partij legkippen wordt binnengebracht. Art. 2.76, lid 2	Voordat nieuwe dieren de stal in worden gebracht dient de stal gereinigd en ontsmet te zijn en al het strooisel verwijderd te zijn. Stel dit bijvoorbeeld vast aan de hand van een factuur / contract met een schoonmaakbedrijf, of vraag ernaar in het gesprek met de veehouder.

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 8 van 16
	De lokalen, uitrusting en gereedschap worden niet regelmatig grondig gereinigd. Art. 2.76, lid 2		Lokalen, uitrusting en gereedschap waarmee de kippen in aanraking komen, moeten regelmatig grondig worden gereinigd en ontsmet en in elk geval telkens wanneer de kooien om sanitaire redenen worden leeggemaakt, en ook voordat een nieuwe partij kippen wordt binnengebracht. Zolang de lokalen bezet zijn, moeten alle oppervlakken en alle installaties goed schoon worden gehouden.	
40	Toelichting niet akkoord.			

5.6. Voorwaarden richtlijn 98/58/EG (onderstaande artikelen komen overeen met besluit houders van dieren)

41	Voorwaarden richtlijn 98/58/EG		☐ akkoord ☐ niet akkoord
42	Personeel	artikel 1.7, onderdeel a: Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier wordt verzorgd door een persoon die beschikt over de voor die verzorging nodige kennis en vaardigheden.	
		art. 2.4, lid 1: Een dier wordt verzorgd door een voldoende aantal vakbekwame personen.	
	Inspectie	art. 2.4, lid 2: Een dier dat wordt gehouden in een veehouderijsysteem waar zijn welzijn afhangt van frequente verzorging door de mens, wordt ten minste eenmaal per dag gecontroleerd.	
		art. 2.4, lid 3: Een dier dat in een ander systeem wordt gehouden dan het systeem, bedoeld in het tweede lid, wordt zo vaak gecontroleerd dat lijden wordt voorkomen.	
		art. 2.5, lid 2: In een ruimte waarin dieren worden gehouden is voldoende verlichting aanwezig voor een grondige controle van die dieren op elk willekeurig tijdstip.	
		art. 1.7, onderdeel c: Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier dat ziek of gewond lijkt onmiddellijk op passende wijze wordt verzorgd.	
		art. 2.4, lid 5: Wanneer de zorg, bedoeld in artikel 1.7, aanhef en onderdeel c, geen verbetering in de toestand van het dier brengt, wordt zo spoedig mogelijk een dierenarts geraadpleegd.	
	Bijhouden van registers	art. 2.10, lid 1: Onverminderd artikel 1.25 en het overigens krachtens de artikelen 2.2, negende of tiende lid, en 2.19 van de wet bepaalde wordt door de houder van een dier een register bijgehouden van de verstrekte medische zorg en het bij iedere controle geconstateerde aantal sterfgevallen.	
		art. 2.10, lid 2: De gegevens, bedoeld in het eerste lid, worden ten minste drie jaar door de houder bewaard.	
	Bewegingsvrijheid	art. 1.6, lid 1: De bewegingsvrijheid van een dier wordt niet op zodanige wijze beperkt dat het dier daardoor onnodig lijden of letsel wordt toegebracht.	
		art. 1.6, lid 2: Een dier wordt voldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften.	
		art. 2.3: Wanneer een dier permanent of geregeld wordt aangebonden, vastgeketend of geïmmobiliseerd, wordt het voldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften.	
	Gebouwen en behuizing	art. 1.8, lid 3: In de ruimte waarin een dier wordt gehouden, worden geen materialen en, in voorkomend geval, bodemdekking gebruikt die ongeschikt of schadelijk zijn voor het dier.	Check de staat van onderhoud en de inrichting van de huisvesting voor legkippen. Er mogen geen scherpe randen of uitsteeksels zijn waaraan de legkippen zich kunnen verwonden.
		art. 1.8, lid 4: De materialen, bedoeld in het derde lid, kunnen eenvoudig worden gereinigd en ontsmet.	
		art. 2.5, lid 3: Het materiaal dat wordt gebruikt voor de behuizing waarin een dier wordt gehouden is niet schadelijk voor het dier en kan grondig gereinigd en ontsmet worden.	
		art. 1.8, lid 2: Behuizingen, waaronder begrepen de vloer, waarin een dier verblijft en inrichtingen voor de beschutting voor een dier zijn op zodanige wijze ontworpen, gebouwd en onderhouden dat bij de dieren geen letsel of pijn wordt veroorzaakt en bevatten geen scherpe randen of uitsteeksels	

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 9 van 16
		waaraan het dier zich kan verwonden.		
		art. 2.5, lid 4: De luchtcirculatie, het stofgehalte van de lucht, de temperatuur, de relatieve luchtvochtigheid en de gasconcentraties in de omgeving van het dier zijn niet schadelijk voor het dier.		
		art. 1.8, lid 1: Een ruimte waarin een dier wordt gehouden, wordt voldoende verlicht en verduisterd om aan de ethologische en fysiologische behoeften van het dier te voldoen.		
		art. 2.5, lid 1: Onverminderd artikel 1.8, eerste lid, wordt een dier niet permanent in het duister of in kunstlicht gehouden zonder dat dit voor een passende periode wordt uitgeschakeld en is, indien het beschikbare natuurlijke licht niet voldoende is voor de ethologische en fysiologische behoeften van het dier, in de ruimte waarin het dier wordt gehouden geschikt kunstlicht aanwezig.		
		art. 1.6, lid 3: Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren.		
Automatische en mechanische apparatuur		art. 2.5, lid 8: De in dit artikel bedoelde apparatuur die noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van een dier wordt ten minste eenmaal per dag gecontroleerd.		
		art. 2.5, lid 9: Indien bij de controle, bedoeld in het achtste lid, defecten worden geconstateerd, worden deze onmiddellijk hersteld of, indien herstel niet mogelijk is, worden de nodige maatregelen getroffen om de gezondheid en het welzijn van het dier veilig te stellen.		
		art. 2.5, lid 5: Indien de gezondheid en het welzijn van een dier afhankelijk is van een kunstmatig ventilatiesysteem, is dat voorzien van een passend noodstelsel waarmee voldoende verse lucht kan worden aangevoerd om de gezondheid en het welzijn van het dier te waarborgen als het hoofdsysteem uitvalt.		
		art. 2.5, lid 6: Indien het ventilatiesysteem, bedoeld in het vijfde lid, uitvalt, treedt een alarmsysteem in werking, dat regelmatig wordt getest.		
Voeder, water en andere stoffen		art. 1.7, onderdeel e: Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier een voor dat dier toereikende hoeveelheid gezond en voor de soort en de leeftijd geschikt voer krijgt toegediend op een wijze die past bij het ontwikkelingsstadium van het dier.		
		art. 2.4, lid 7: Het toegediende voer en drinken alsmede de wijze van toediening brengen het dier geen onnodig lijden of letsel toe.		
		art. 2.4, lid 6: Een dier krijgt voedsel met ten minste de tussenpozen die bij zijn fysiologische behoeften passen.		
		art. 1.7, onderdeel f: Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier toegang heeft tot een toereikende hoeveelheid water van passende kwaliteit of op een andere wijze aan zijn behoefte aan water kan voldoen.		
		art. 2.5, lid 7: Voeder- of drinkinstallaties zijn zo ontworpen, gebouwd en geplaatst dat het gevaar voor verontreiniging van voer en water, alsmede mogelijke schadelijke gevolgen van rivaliteit tussen dieren tot een minimum worden beperkt.		
		art. 2.9: Onverminderd het bepaalde bij of krachtens artikel 2.19, derde lid, van de wet, worden geen stoffen aan een dier toegediend, behalve stoffen voor therapeutische of profylactische doeleinden, dan wel zoötechnische behandeling als bedoeld in artikel 1, tweede lid, onderdeel c, van richtlijn 96/22/EG van de Raad van 29 april 1996 betreffende het verbod op gebruik, in de veehouderij, van bepaalde stoffen met hormonale werking en van bepaalde stoffen met		

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 10 van 16

		thyreostatische werking alsmede van ßagonisten en tot intrekking van de richtlijnen 81/602/EEG, 88/146/EEG (PbEG 1996, L 125), tenzij uit wetenschappelijke studies naar het welzijn van dieren of uit ervaring is gebleken dat de stof niet schadelijk is voor de gezondheid of het welzijn van het dier.	
	Verminkingen	Wet dieren, art. 2.8, lid 1, onderdeel a: Het is verboden lichamelijke ingrepen te verrichten.	
	Fokmethoden	art. 1.17, lid 1: Voortplantingstechnieken worden toegepast op zodanige wijze dat bij het dier niet onnodig pijn, letsel, stress of ander ongerief wordt veroorzaakt.	
43	Toelichting niet akkoord algemene welzijnseisen		

5.7. Afdoening

44	Afdoening dierenwelzijn	☐ Akkoord ☐ Niet akkoord	Bij akkoord, klappen de overige welzijnsvragen in deze checklist in Spin niet in.
45	Sanctionerende interventie	☐ Rapport van bevindingen NVWA - TBM ☐ Proces-verbaal ☐ Schriftelijke waarschuwing/ herstelbrief	
46	Corrigerende interventie	☐ Rapport van bevindingen NVWA - DWZ - JZ	
47	Hercontrole aangezegd	☐ Ja ☐ Nee	Maak zelf z.s.m. een hercontrole aan in Spin. Dan weet je teamleider welke werkvoorraad je nog hebt staan.

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 11 van 16

6. WERKWIJZE – BEREKENINGSWIJZE BEPALEN WEL OF GEEN OVERBEZETTING

In de voorbereiding zijn door de inspecteur de meetrapportages (per stal) van de NCAE en de aanvoer van het aantal legkippen uit de I&R kip van AVINED van een leg-eindbedrijf aan het dossier gevoegd. Nog voor de fysieke inspectie op het leg-eindbedrijf is het aantal legkippen die per stal aanwezig mogen zijn, volgens het Besluit houders van dieren, bekend bij de inspecteur. Op basis van de AVINED gegevens en de NCAE meetrapportage kan op voorhand al bekeken worden of er mogelijk een overbezetting is. Aan de hand van onderstaande stappen kan bepaald worden of er wel of geen overbezetting is op een leg-eindbedrijf is.

De fysieke inspectie wordt gestart in het eier-verzamellokaal van het leg-eindbedrijf [REDACTED]

In het eier-verzamellokaal bevindt zich o.a. de administratie m.b.t. het aantal afgedraaide eieren per dag en per stal en eventueel aanvoerbonnen van de ontvangen legkippen.

Tijdens dit gedeelte van de inspectie bepaalt de inspecteur of er een aanwijzing ligt van wel of geen overbezetting. Dit wordt gedaan door het maken van onderstaande berekeningen (per stal).

Bepaal aan de hand van de administratie (legkalenders, afgedraaide eieren, bonnen pakstation, administratie huisverkoop) het legpercentage op maximaal vijf momenten in het koppel. Er kan een verschil zitten tussen het aantal afgedraaide eieren en de afleverbonnen als bijv er veel eieren via huisverkoop afgevoerd worden. Het is van belang goed inzicht te krijgen in de daadwerkelijke productie. Indien het koppel nog niet zo lang op een bedrijf aanwezig is dan volstaan minder meetmomenten.

Vergelijk de meetmomenten met de legpercentages zoals deze in de managementgidsen staan van de verschillende merken leghennen (worden beschikbaar gesteld door TO).

Stel, in de meetrapportages (per stal) van de NCAE en de aanvoer van het aantal legkippen uit de I&R kip van AVINED van het leg-eindbedrijf uit het dossier blijkt dat er 10 legkippen in een stal aangevoerd zijn en dat er 10 legkippen gehouden en gehuisvest mogen worden (NCAE meetrapportage).

Uit de administratie van de pluimveehouder blijkt dat er op een bepaald meetmoment 11 eieren per stal en per dag door de legkippen worden geproduceerd. Door de volgende berekening te maken: 11 eieren gedeeld door 0,1 (10 eieren geproduceerd per dag gedeeld door 100% legpercentage) geeft een legpercentage van 110%. Vergelijk dit legpercentage met het verwachte legpercentage volgens de managementgids. Wijkt het legpercentage meer dan -3% of +3% structureel af (bijv. 4 of meer van 5 meetmomenten) dan is dat een indicatie voor een overbezetting.

Doordat er niet op vaste tijden eieren worden afgedraaid of dat niet alle eieren uit de stal per dag afgedraaid worden maakt de inspecteur de berekening voor een hele week van productie eieren per stal.

Blijkt uit de berekeningen van het legpercentage op alle meetmomenten (maximaal vijf) een onwaarschijnlijk legpercentage dan schaaft de inspecteur op. Dit door aankoopfacturen leghennen en entingsbewijzen op te vragen bij de pluimveehouder en worden deze met de aanwijzing van het feit dat er meer eieren geproduceerd worden dan dat legkippen in de stal aanwezig mogen zijn vergeleken.

Stel dat ook hieruit een onwaarschijnlijk legpercentage blijkt dan wordt opgeschaald met de risicomatrix en wordt het handhavingsbeleid toegepast. De risicomatrix staat op werkwijzer:

<http://www.vwaintranet.nl/xmlpages/page/zoeken-kwaliteit-systeem/download/document/13513/l-n03-dwz-38-risicomatrix-legkippen-versie-02-xls>

Wanneer uit bovenstaande snelle berekening en vergelijking van feiten en omstandigheden (aankoopfacturen leghennen en entingsbewijzen) blijkt dat er geen overbezetting plaats vindt is diepgaand onderzoek door de inspecteur niet nodig.

[REDACTED]

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 12 van 16

7. BEGRIPPEN EN INTERPRETATIES

7.1. Algemeen

Niveaus en bruikbare oppervlakte

Een nieuw gecreëerd oppervlak boven een legnest of langs de wand wordt gerekend tot het bruikbare oppervlak mits is voldaan aan de begripsomschrijving en aan de eisen van een niveau.

Niveaus kunnen wel worden meegeteld als bruikbaar oppervlak, mits de mest van de kippen niet op lagere niveaus terechtkomt, de vrije hoogte ten minste 45 cm bedraagt en alle naar voren gerichte tenen van beide poten van de kippen voldoende gesteund worden.

Interpretatie EZ

Een niveau is een verhoging in een systeem waar de kippen zich vrij op en tussen kunnen verplaatsen (beun). De grond wordt niet meegeteld als niveau, ook niet als de kippen hiervan gebruik kunnen maken. Zitstokken vormen **geen** niveau.

Voor alternatief geldt extra:

Interpretatie EZ:

Daar waar de doorgang onder/boven de zitstok/voerlijn/waterlijn niet belemmerd wordt, kan de ruimte eronder worden gerekend tot het bruikbaar oppervlak.

Wanneer een kip normaal onder een voorziening (zoals bijvoorbeeld een waterlijn) kan doorlopen en hooguit even haar kop opzij of omlaag moet doen om een drinknippel of opvangbakje te ontwijken is dit een onbelemmerde doorgang. Het oppervlak onder drinktorens en voerpannen die in systemen zijn geplaatst (waarbij vrije ruimte erboven < 45 cm is) valt hiermee af, want de kippen kunnen er niet normaal onderdoor en kunnen er niet boven zitten.

Op de beun (verhoogde vloer) kan de ruimte onder de drinktorens en voerpannen en voerlijnen zonder zitstok erboven, en waar dus 45 cm boven is, wel worden meegeteld voor het bruikbare oppervlak.

Strooiselruimte en (bruikbare) oppervlakte

De strooiselruimte kan bij het bruikbare oppervlakte worden opgeteld indien aan de definitie van bruikbare oppervlakte wordt voldaan.

Voor alternatief geldt extra: Een overdekte buitenruimte telt mee als strooiseloppervlak als deze tenminste vanaf 6 uur na het begin van de lichtperiode in de stal en minimaal 10 uur per dag onbeperkt toegankelijk is en de toegangen tot de ruimte minimaal 35 cm hoog zijn en 40 cm breed. De gezamenlijke breedte van de toegangen moet minimaal 2 meter per 1.000 hennen zijn.

Let op het afsluiten van bijvoorbeeld ruimtes onder een voliëresysteem of een gedeelte achterin de stal, met het doel om vervuiling van de stal te beperken. Ook het dichtzetten van een Wintergarten beperkt de oppervlakte van de strooiselruimte.

Voor kooien geldt extra: De strooiselruimte kan bij de totale kooioppervlakte worden opgeteld indien aan de algemene eisen van de kooi wordt voldaan.

Zitstokken

Geïntegreerde zitstokken zijn toegestaan, mits ze als zodanig herkenbaar zijn en voldoen aan bovenstaande definitie. Verdikte latten tellen als zitstok en verbredingen aangebracht in een rooster die de voetzool volledige ondersteunen tellen mee als zitstok. Dat kunnen bijvoorbeeld de verbrede overgangen van rooster naar rooster zijn.

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 13 van 16

7.2. Alternatieve systemen

Zitstokken (interpretatie EZ)

Let op: Bij het reinigen en ontsmetten van de stal worden de zitstokken nog wel eens van de beun gehaald. Dit omdat dan beter gereinigd kan worden en deze zitstokken een bron van bijvoorbeeld bloedluis kunnen zijn.

Drinkbakken (Interpretatie EZ)

Het is vaak eenvoudig om in volièrestallen te kijken hoeveel secties er in de stal zijn en dan per sectie te kijken hoeveel nippels er zijn aangebracht.

In scharrelstallen staan regelmatig Plasson drinkautomaat (zie figuur 12.1). Deze hebben een omtrek van 110 cm en bieden dus plaats aan 110 hennen.

Figuur 13.1 Foto van een Plasson drinkautomaat. Bron: www.agroverhen.com

Interpretatie EZ

Indien de drinkbak cirkelvormig is, er continu water aanwezig is en deze vanaf alle zijden bereikbaar is voor de kip, is er sprake van een ronde drinkbak en is 1 cm lengte per legkip vereist. Voor alle andere vormen drinkbakken bedraagt de vereiste lengte minimaal 2,5 cm per kip. Ovale drinkbakjes worden niet meegeteld als rondrinker. Het is duidelijk dat hier minder dieren gebruik van kunnen maken, dan van een rondrinker met dezelfde omtrek.

Legnest en bruikbare oppervlakte

De oppervlakte van het nest wordt **niet** tot de bruikbare oppervlakte gerekend. **Tenzij:**

Interpretatie EZ

Het nest kan worden meegerekend bij de bruikbare oppervlakte als het nest permanent toegankelijk is en verder wordt voldaan aan de eisen die aan bruikbare oppervlakte worden gesteld (hoogte, hellinghoek en minimale breedte).

Als het nest afsluitbaar is gemaakt, mag het **niet** worden meegeteld. Dit geldt dus ook voor nesten die een uitdrijver hebben.

7.3. Verrijkte kooien (geldig tot 31-12-2020) en koloniehuisvesting

Nieuwbouw/verbouw

Van nieuwbouw is sprake in geval van nieuwvestiging, uitbreiding of verplaatsing van kooihuisvestingssystemen naar andere locaties in Nederland, om ze daar in gebruik te nemen. Onder de bouw van een kooihuisvestingssysteem wordt niet verstaan het verrichten van het nodige onderhoud aan bestaande kooihuisvestingssystemen.

Uitgebogen kooideurtjes en/of verplaatsen van voederbak

De toegevoegde ruimte, die ontstaat door de uitgebogen/uitgebouwde kooideur mag niet worden meegeteld bij de grondoppervlakte. Dus: de capaciteit van de kooi wordt niet vergroot door een uitgebogen kooideur te monteren.

Inmiddels is bekend dat sommige pluimveehouders niet alleen een uitgebogen kooideur toepassen, maar ook de voederbak naar voren plaatsen, terwijl de eierbeschermplaat niet verplaatst wordt. Deze constructie levert ook geen extra grondoppervlak voor de dieren op. De ruimte wordt meegeteld tot waar deze zou zijn meegeteld als de voederbak en de kooideur niet waren verplaatst, d.w.z. tot en met de eierbeschermplaat.

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 14 van 16

Verbinden van kooien

Het is geoorloofd kooien met elkaar te verbinden met als doel een efficiëntere indeling te krijgen. Indien de opening in de tussenwand niet tot de bruikbare oppervlakte van de kooi behoort, dient de minimale hoogte van de tussenopening 20 cm te bedragen, met een minimale breedte van 30 cm. Indien de opening in de tussenwand wél tot de bruikbare oppervlakte van de kooi behoort, dient de minimale hoogte van de tussenwand 45 cm te bedragen, met een minimale breedte van 30 cm. De bodem van de kooi moet nog steeds zo geconstrueerd zijn dat alle naar voren gerichte tenen van beide poten behoorlijk kunnen steunen (geen draadgaas). Dus er moet sprake zijn van een vlakke overgang of de opening moet zijn ingericht als zitstok.

8. INTERVENTIEBELEID

Bij interventies wordt gewerkt conform het Specifiek Interventiebeleid Besluit houders van dieren. Hier volgen een aantal toelichtingen:

Overbezetting

Legkippen beschikken niet over de benodigde beschikbare oppervlakte ⇒ **Rapport van bevindingen TBM**. Hier is geen coulance.

Bij het opmaken van een rapport van bevindingen TBM dient zowel het aantal kippen dat te veel in de stal aanwezig is te worden vermeld als ook het aantal kippen dat niet beschikt over de voorgeschreven oppervlakte grondoppervlak. Bij constatering van een overbezetting wordt ook altijd een **voordeelberekening** gemaakt.

Voor de kooisystemen geldt:

De uitkomst van de steekproef wordt gegeneraliseerd naar de totale populatie.

Geconstateerde overbezetting worden gemeld aan het NCAE afhankelijk van de mate van overbezetting. Regel dit via Toezichtontwikkeling levende dieren en dierenwelzijn (TO).

Nagelgarnituur (alleen bij verrijkte kooien en koloniehuisvesting)

Drinkgelegenheid

Strooisel

Openingen (alleen bij alternatieve systemen)

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 15 van 16

Noodvoorziening en alarm

Geen noodstroomaggregaat, indien met zekerheid aangetoond kan worden dat het welzijn van de legkippen hiervan afhankelijk is bij de uitval van de ventilatie ⇒ **Rapport van bevindingen TBM**

Geen werkend alarmsysteem ⇒ **Rapport van bevindingen TBM**

Omvang van de overtreding (bij alternatieve systemen)

Stel op basis van de verschillende controlepunten het aantal kippen vast dat niet volgens de norm gehuisvest wordt. Voor het vaststellen van het aantal aanwezige legkippen in alternatieve huisvestingssystemen, kunnen hoklijsten en eierraaplijsten een hulpmiddel zijn.

Let op:

Als er, bijvoorbeeld, meer dan het maximaal toelaatbare aantal kippen in een stal zijn gehuisvest dan hebben **alle** kippen in de stal niet de beschikking over voldoende ruimte.

Omvang van de overtreding (bij verrijkte kooien en koloniehuisvesting)

Alle kippen in de betreffende kooien worden niet volgens de norm gehuisvest.

Opheffen overtreding

In het geval van een overtreding bij overbezetting wordt een afspraak gemaakt met de pluimveehouder over de termijn van opheffen overbezetting en wordt er een LOD opgelegd. Het termijn van herstel wordt in overleg met de inspecteur en JZ bepaald en in de beschikking vastgelegd. Maak hiervoor een Rapport van bevindingen NVWA - DWZ - JZ op voor JZ van de NVWA.

Wordt bij een hercontrole weer een overtreding vastgesteld, dan volgt wederom een proces-verbaal en een Rapport van bevindingen NVWA - DWZ - JZ (voor een LOD) waarin de recidive wordt vermeld. Dit wordt herhaald totdat de kippen conform de eisen worden gehuisvest.

9. RANDVOORWAARDEN GLB

De randvoorwaarden uit de cross compliance controles hebben onder meer betrekking op het dierenwelzijn (artikel 93, lid 1, onder c en bijlage 2 verordening 1306/2013). Artikel 93, tweede lid EU-verordening 1306/2013 bepaalt dat beheerseisen gelden in de versie waarin zij van kracht zijn en voor zover het richtlijnen betreft, zoals deze zijn omgezet door de lidstaten. Nederland heeft EU-verordening 1306/2013 verder uitgewerkt in de Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB. In bijlage 3, onder RBE 13 van deze regeling zijn de randvoorwaarden uitgewerkt voor de bescherming van landbouwhuisdieren. Richtlijn 98/58/EG van de Raad en de daaruit voortvloeiende artikelen van het Besluit houders van dieren en de Wet dieren zijn hier van toepassing.

10. SPIN EN ROUTING

Spin: programma Welzijn legkip.

Herinspectie: Spin: programma welzijn legkip herinspectie (let op: er is hier sprake van retributie)

Wanneer er meerdere locaties op hetzelfde BRS nummer worden geïnspecteerd, omdat de eerste locatie niet akkoord blijkt te zijn, kunnen er extra verificaties worden aangevraagd via team Expertise Dier.

10.1 Route rapportage

Het rapport en de checklists hoeven niet *fysiek* naar de NVWA worden opgestuurd. Spin is voldoende. Denk aan een collegiale toets voordat je het rapport of de brief afsluit.

titel	WERKINSTRUCTIE LEGKIPPEN			
code	HH02 DWZ 108	Versie 01	ingangsdatum 01-01-2018	pag. 16 van 16

Route Herstelbrief

Versturen naar de afdeling TAO Eindhoven. Vul als contactpersoon jouw eigen naam in. Vul onderaan de brief de naam van je afdelingshoofd in. De brief wordt niet ondertekend. De zin 'automatisch gegenereerd' wordt onderaan de brief gezet.

Route rapport van bevindingen NVWA - TBM

Rapport van bevindingen TBM (boeterapport) aanmaken in Spin, interventie. Gebruik de tekstblokken. Dit rapport ondertekenen. Zie hiervoor de instructie. Sla vervolgens het rapport op als PDF file. Dit rapport plaats je met alle bijbehorende bijlagen in een map. De map geef je als naam het Spinrapportnummer. Dit rapport plaats je op de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA. Adres:

[Redacted address]

Route rapport van bevindingen NVWA - DWZ - JZ

Aanmaken in Spin, interventie. Mailen naar de afdeling juridische zaken van de NVWA:

[Redacted email address]

Route Proces-verbaal

Het proces-verbaal moet binnen zes weken in tweevoud naar Eindhoven worden gestuurd.

Combinatie rapport van bevindingen TBM & proces-verbaal

Als er voor bijvoorbeeld artikel 2.1 of 2.2 lid 8 Wet dieren een proces-verbaal wordt aangezegd dan worden eventuele andere, bestuurlijk beboetbare overtredingen ook in het strafrecht afgedaan. Er hoeven dus geen twee rapporten te worden opgemaakt.

11. ARBO, MILIEU EN VEILIGHEID

Buiten de reikwijdte

[Redacted text]

titel	Werkinstructie 'Levende kadavers' (meldingen levende dieren, aangeboden voor destructie als kadaver aan Rendac)		
code	HH02 DWZ 121	versie 2	ingangsdatum 19-03-2020 pag. 1 van 3

versie	datum	toelichting
1	05-02-2020	Dossier overgenomen van Expertise Industrie, documentcode was DBP01-WV02. Tekst aangepast. Wetgeving aangepast. Spin verwijzing aangepast.
2	19-03-2020	Hoofdstuk 2 aangevuld.

Inhoudsopgave

1	Algemeen	1
2	Werkwijze	1
3	Registratie en archivering	2
4	Interventie	2
5	Benodigdheden	3
6	Wettelijke basis	3
7	Begrip 'Levende kadavers'	3
8	Arbo, milieu en veiligheid	3

1 ALGEMEEN

Het verwerkingsbedrijf Rendac B.V. meldt die gevallen bij de NVWA waarbij levende dieren ter destructie als kadaver worden aangeboden. Deze meldingen zijn het gevolg van afspraken tussen de beleidsdirectie DGA-PAV van het ministerie van Economische Zaken (EZ) gemaakt in 2009. Deze werkinstructie beschrijft wat wordt verwacht van de NVWA na het ontvangen van deze meldingen. Ook hierover zijn destijds afspraken gemaakt met de minister.

Aanleiding

In juni 2009 verscheen op YouTube een filmpje over twee levende biggen in een kadaverton bij een varkenshouderij in Boxtel. Het aantreffen van de levende biggen leidde tot commotie in de media en vragen in de Tweede Kamer.

Procedureafspraken Minister EZ en Rendac B.V.

Hierop heeft de minister van EZ afspraken gemaakt met verwerkingsbedrijf Rendac B.V. te Son over het aantreffen van niet dode dieren onder een kadaverkap of in een kadaverton:

- Rendac B.V medewerkers zijn extra alert op nog levende dieren die ter destructie worden aangeboden;
- Rendac B.V. licht van iedere situatie, waarbij een nog levend dier ter destructie wordt aangeboden, de NVWA (Klantcontactcentrum) in.
- De aanbieders van de levend aangeboden dieren worden telefonisch door verwerkingsbedrijf Rendac van de bevinding op de hoogte gesteld. De betrokken veehouder wordt verzocht zo spoedig mogelijk de nodige maatregelen te nemen.
- Het telefoongesprek wordt door Rendac B.V. aan de houder bevestigd met een brief. Een afschrift van deze brief wordt per e-mail verzonden naar NVWA Klantcontactcentrum ([redacted])
- De levend aangeboden dieren worden door verwerkingsbedrijf Rendac niet geladen.

Deze dieren zijn niet in te delen in de categorie indeling als genoemd in de dierlijke bijproducten regelgeving. Deze dieren vallen onder welzijnswetgeving.

2 WERKWIJZE

Verwerken van meldingen:

1. De meldingen van verwerkingsbedrijf Rendac worden per e-mail ontvangen door NVWA Klantcontactcentrum.

2. Medewerkers van NVWA Klantcontactcentrum scannen de ontvangen meldingen, plaatsen deze in MOS en sturen deze door Inspectie Dier.

titel	Werkinstructie 'Levende kadavers' (meldingen levende dieren, aangeboden voor destructie als kadaver aan Rendac)		
code	HH02 DWZ 121	versie 2	ingangsdatum 19-03-2020 pag. 2 van 3

3. Een cc van deze melding wordt verzonden naar [REDACTED] ([REDACTED]@nvwa.nl).

4. De teamleider stuurt de melding/mail direct door naar de inspecteur om deze zo snel mogelijk op te pakken.

5. De inspecteur

- Voert dezelfde of volgende dag een fysieke inspectie uit.
- Registreert de bevindingen in Spin.
- Houdt zich aan het interventiebeleid.

Na het ontvangen van de melding wordt zo spoedig mogelijk een controle uitgevoerd op het bedrijf. Het is niet voldoende om de melding telefonisch af te handelen. Er kan meer aan de hand zijn op het bedrijf dus een bedrijfsbezoek wordt altijd verwacht. Dit is destijds zo afgesproken met de minister.

Spreek de houder aan op de bevindingen van de chauffeur van Rendac. Hoor zijn kant van het verhaal. Voer nader onderzoek uit. Is het nalatigheid of opzet of is er iets anders aan de hand? Is er een dierenarts betrokken geweest, zijn er getuigen?

3 REGISTRATIE EN ARCHIVERING

Elke controle/onderzoek naar het aanbieden van levende dieren als kadaver wordt verantwoord in het betreffende welzijnsprogramma voor die diersoort. Registreer in Spin de reactie van de houder en eventuele andere feiten en omstandigheden ten aanzien van de melding.

4 INTERVENTIE

Algemene welzijnsovertreding

Bij voldoende bewijs van nalatigheid of opzet wordt proces-verbaal (PV) aangezegd. In andere gevallen wordt een schriftelijke waarschuwing (SW) opgemaakt. De overtrekking is immers wel begaan, ook al was er geen nalatigheid of opzet in het spel.

Voorbeeld 1

Een dierenarts euthanaseert een kalf. Het dier is onder de warme kadaverkap toch weer bijgekomen, de dierenarts heeft gefaald in de check of het dier dood was. Geen nalatigheid of opzet, wel een overtrekking = SW.

Voorbeeld 2

Een houder weet dat Rendac komt en gaat nog snel zijn stallen langs, haalt er een op het oog dode big uit en legt deze nog snel in de ton. Nalatigheid, de big bleek nog niet dood = PV.

De tenlastelegging is dan – strafrecht (misdrijf):

Artikel 2.1 lid 1 van de Wet dieren, gelet op artikel 8.11 lid 3 van de Wet dieren.

Overtrekking doden van dieren

Het kan voorkomen dat dieren als gevolg van een onzorgvuldige manier van doden (euthanaseren) als levend kadaver worden aangetroffen.

Als uit nader onderzoek blijkt dat hiervoor voldoende bewijs is verzameld dan wordt deze tenlastelegging toegevoegd aan het PV.

Voorbeeld 3

titel	Werkinstructie 'Levende kadavers' (meldingen levende dieren, aangeboden voor destructie als kadaver aan Rendac)			
code	HH02 DWZ 121	versie 2	ingangsdatum 19-03-2020	pag. 3 van 3

Een houder van kalkoenen heeft een zware, maar zieke kalkoen geprobeerd te doden door middel van het handmatig breken van de nek, dit is niet geschikt bij dieren zwaarder dan 5 kg (en niet toegestaan), waardoor het dier nog niet dood bleek.

Voorbeeld 4

Een broederij heeft niet uitgekomen broedeieren niet zoals voorgeschreven door een shredder (maceratie) vernietigd, maar heeft ze proberen te vergassen in een ton. Dit is niet gelukt (en niet toegestaan) waardoor er nog wat kuikens zijn uitgekomen in de destructieton.

Zie hiervoor ook de werkinstructie doden van dieren buiten het slachthuis:

[l-n03-vdb-04-werkinstructie-vlds-doden-van-dieren-en-ritueel-slachten-versie-13](#)

De toevoeging aan de tenlastelegging is dan artikel 3 lid 1 EN/OF artikel 4 van de Verordening (EG) nr. 1099/2009 juncto artikel 5.8 van de Regeling houders van dieren gelet op artikel 2.10 lid 3 van de Wet dieren.

Tekstblokken

[Redacted text block]

En

[Redacted text block]

5 BENODIGDHEDEN

Geen specifieke benodigdheden.

6 WETTELIJKE BASIS

Wet dieren

Besluit houders van dieren

Regeling houders van dieren

Verordening (EG) nr. 1099/2009

7 BEGRIP 'LEVENDE KADAVERS'

De term 'levende kadavers' is een benaming voor het aantreffen van levende dieren, door het verwerkingsbedrijf Rendac B.V Son, die aangeboden ter destructie worden als kadaver. Hiervoor bestaat geen definitie/nadere omschrijving.

8 ARBO, MILIEU EN VEILIGHEID

Buiten de reikwijdte

[Redacted text block]

titel	WERKINSTRUCTIE ONDERZOEK OFFICIEEL CERTIFICAAT IN GEVAL VAN NOODSLACHTING			
code	HH02 VK 009	versie 06	ingangsdatum 06-08-2021	pag. 1 van 7

versie	datum	toelichting
06	06-08-2021	Verklaring voor noodslachting vervangen door Officieel certificaat in geval van noodslachting
05	06-08-2020	Update

Inhoudsopgave

1	Onderwerp	1
2	Wettelijke basis.....	1
3	Aanleiding.....	1
3.1	Ongeval.....	1
3.1.1	Voorwaarden voor noodslachting bij een ongeval	2
3.2	Hoogdrachtig rund.....	3
3.3	Noodsituatie.....	3
3.4	Onbenaderbare dieren	4
3.5	Officieel certificaat in geval van noodslachting en VKI	4
3.6	Transport naar het slachthuis.....	4
4	Werkwijze.....	4
5	Registratie.....	6
6	Interventie.....	6
	Bijlage 1. Beslisboom voor veehouder en practicus	7

1 ONDERWERP

Deze werkinstructie beschrijft de werkwijze die de inspecteur van Inspectie Dier aanhoudt bij de afhandeling van meldingen met betrekking tot een Officieel certificaat in geval van noodslachting. Deze meldingen zijn afkomstig van de toezichthoudende dierenarts of assistent dierenarts van Keuren.

2 WETTELIJKE BASIS

- Wetboek van Strafrecht
- Wet dieren
- Regeling dierlijke producten
- Besluit dierlijke producten
- Verordening (EG) Nr. 853/2004, houdende vaststelling van specifieke hygiënevoorschriften voor levensmiddelen van dierlijke oorsprong.
- Verordening (EG) Nr. 1099/2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden.

3 AANLEIDING

In dit hoofdstuk worden de voorwaarden voor het mogen uitvoeren van een noodslacht toegelicht. Ook staan er nog een aantal aanvullende scenario's waarbij deze werkwijze mag worden toegepast. Meer informatie is te vinden in het werkprotocol van Keuren K-RV-PM-WV02 WV Noodslachting Roodvlees':

3.1 Ongeval

Het meest voorkomende scenario is een noodslachting naar aanleiding van een ongeval op het landbouwbedrijf. Als een overig gezond dier een ongeval heeft gehad waardoor het om welzijnsredenen niet levend naar het slachthuis kan worden vervoerd, is er de mogelijkheid om het dier te doden en het karkas naar het slachthuis te vervoeren. De dierenarts moet het dier dan eerst AM keuring op het landbouwbedrijf om te beoordelen of het dier gezond is en geschikt is voor

titel	WERKINSTRUCTIE ONDERZOEK OFFICIEEL CERTIFICAAT IN GEVAL VAN NOODSLACHTING			
code	HH02 VK 009	versie 06	ingangsdatum 06-08-2021	pag. 2 van 7

humane consumptie. Daarna moet de dierenarts het dier bedwelmen (schietmasker). Vervolgens vindt de dodingsmethode plaats, dit doormiddel van het verbloeden van het dier. Na het doden en verbloeden mag het karkas naar een slachthuis vervoerd worden.

De dierenarts die deze handeling uitvoert maakt samen met de houder een '**Officieel certificaat in geval van noodslachting**' op waarop de houder onder andere verklaart dat:

- Hij de dierenarts heeft gevraagd een antemortem keuring uit te voeren en het dier in nood te doden vanwege een ongeval.
- Hij geen reden heeft om aan te nemen dat het dier ongeschikt is voor humane consumptie.

De dierenarts verklaart onder andere dat:

- Hij het dier heeft onderzocht en heeft geconstateerd dat het een overig gezond dier betreft die in nood gedood moest worden vanwege een ongeval.
- Dat er voor zover hem bekend vanuit het oogpunt van volksgezondheid geen bezwaren zijn tegen het in keuring nemen en het mogelijk geschikt verklaren van het vlees voor humane consumptie.

Daarnaast wordt op het 'Officieel certificaat in geval van noodslachting' het kenteken van het gebruikte vervoermiddel en het CIBG registratienummer van de dierenarts vermeld en wordt aangegeven dat de maximale tijd tussen het ongeval en het moment van doden 3 x 24 uur is. Dit certificaat moet minimaal een jaar bewaard worden door de dierenarts en de houder van het dier.

3.1.1 Voorwaarden voor noodslachting bij een ongeval

A. Het dier moet een ongeval hebben gehad.

De NVWA geeft de volgende definitie voor een ongeval:

Een plotse, onvoorziene of onverwachte gebeurtenis die schade of letsel veroorzaakt bij het dier. Een ongeval vereist onmiddellijke actie van degene die het dier onder zijn hoede heeft.

De elementen van een ongeval zijn:

- * een plotse onvoorziene of onverwachte gebeurtenis;
- * minstens één uitwendige oorzaak;
- * het bestaan van een lichamelijk letsel;
- * een causaal verband tussen het ongeval en het letsel.

Het letsel als gevolg van een ongeval mag niet het eindpunt zijn van een langzame verslechtering van de gezondheidstoestand, maar moet het gevolg zijn van een in korte tijd en in bepaalde ruimte lokaliseerbare gebeurtenis, inspanning of handeling. Voorbeelden van letsels als gevolg van een ongeval:

- * vleeswonden met verlies van weefsel die aanleiding geven tot (gedeeltelijke) immobiliteit;
- * botbreuken;
- * ernstige open wonden;
- * traumatische amputaties;
- * inwendige letsels door mechanisch geweld die in afwezigheid van behandeling levensbedreigend kunnen zijn of waardoor dieren (gedeeltelijk) immobiel geworden zijn;
- * schadelijke effecten van blootstelling aan elektrische spanningsverschil die aanleiding geven tot (gedeeltelijke) immobiliteit (elektrische stroom, bliksem);
- * brand-/bevriezingswonden;
- * acute dreigende verstikking gevolg van obstructie trachea / dreigende verdrinking / gassen);
- * geboortelelsels (spierscheuring, [zenuw]kneuzing, verse prolaps van anus /rectum/vagina/uterus, gat in de baarmoeder etc.)¹.

¹ Bij geboortelelsels mag de geboortehulp als uitwendige oorzaak van het trauma worden gezien en is noodslachting dus toegelaten.

titel	WERKINSTRUCTIE ONDERZOEK OFFICIEEL CERTIFICAAT IN GEVAL VAN NOODSLACHTING			
code	HH02 VK 009	versie 06	ingangsdatum 06-08-2021	pag. 3 van 7

B. Het dier moet gezond zijn op het ogenblik van het ongeval.

Het dier:

- * Mag niet lijden aan of ervan verdacht worden te lijden aan een ziekte.
- * Moet vrij zijn van geneesmiddelenresiduen. Wachttijden dienen gerespecteerd te worden.

C. Het dier is om welzijnsredenen niet geschikt voor transport.

Het dier kan/mag dus niet levend naar het slachthuis worden vervoerd. Bijvoorbeeld: een dier met één of meerdere gebroken ledematen, verlamningsverschijnselen, grote verwondingen. Op de internetsite van de NVWA wordt een duidelijke toelichting gegeven inclusief een 'beslisboom noodslachting'. Deze beslisboom is als bijlage 1 toegevoegd aan deze werkinstructie. Link naar de website: [Regels over noodslachtingen voor praktiserende dierenartsen | Publicatie | NVWA](#)

3.2 Hoogdrachtig rund

Het is toegestaan om bij een hoogdrachtig rund dat een ongeval gehad heeft, een levensvatbaar kalf uit de baarmoeder te halen tijdens een noodslachting. De volgorde van stappen van het dodingproces, dat na de AM-keuring uitgevoerd moet worden luidt als volgt:

1. schieten;
2. verbloeden;
3. het kalf eruit halen.

Er hoeft niet minutenlang gewacht te worden tot het verbloeden volledig is beëindigd. Als bijvoorbeeld 30 seconden na het doorsnijden van de halsslagaders wordt begonnen met de keizersnee, is er al veel bloed verloren en heeft het kalf nog goede levenskansen.

Opmerking:

Een hoogdrachtige koe die een ongeval heeft gehad mag ook met Procamidol worden behandeld (0 dagen wachttijd) waarna er een keizersnede plaats vindt, vóórdat de noodslacht plaats vindt. Dit is niet de meest wenselijke volgorde. De 'gebruikelijke' volgorde van eerst bedwelmen, minimaal 30 seconden verbloeden en dan zsm de keizersnede heeft de voorkeur. Het is sneller zodat de koe minder lang lijdt. Ook voor het kalf heeft het mogelijk voordelen omdat het sneller gaat dan een normale keizersnede.

3.3 Noodsituatie

In de Verordening (EG) nr. 1099/2009 staat in artikel 2 (definities) onder d:

'het doden van dieren in noodsituaties' is het doden van dieren die zodanig gewond of ziek zijn dat dit met ernstige pijn of ernstig lijden gepaard gaat, terwijl er geen andere praktische mogelijkheid is om die pijn of dat lijden te verlichten.

Het betreft bij productiedieren buiten het slachthuis meestal dieren die onderweg een ongeluk overkomt. Als dan ondraaglijk lijden het gevolg is, het dier verder gezond is maar het mag niet levend vervoerd worden, dan kan een noodslachting aan de orde zijn.

Let op: het dier komt alleen in aanmerking voor een noodslachting als het AM (levend) gekeurd is door een aanwezige dierenarts. Alleen dan mag het karkas, met een 'Officieel certificaat in geval van noodslachting', worden vervoerd naar een slachthuis voor verdere verwerking.

Als bedwelmen door middel van een schietmasker niet mogelijk is op dat moment, dan mag het dier met de kogel² gedood worden. Ook dieren die een onmiddellijk gevaar voor de omgeving zijn, omdat zij bijvoorbeeld zijn los gebroken op de openbare weg, mogen op deze wijze worden gedood. Als er een AM keuring heeft plaats gevonden, mogen ook deze dieren vervolgens nog als noodslacht worden behandeld.

² De doding door de kogel moet plaatsvinden door een bevoegd persoon met een wapenvergunning.

titel	WERKINSTRUCTIE ONDERZOEK OFFICIEEL CERTIFICAAT IN GEVAL VAN NOODSLACHTING			
code	HH02 VK 009	versie 06	ingangsdatum 06-08-2021	pag. 4 van 7

3.4 Onbenaderbare dieren

Onbenaderbare dieren, bijvoorbeeld in een natuurgebied, vallen buiten de context van een ongeval en vallen dus niet onder de voorwaarden voor een noodslachting die Verordening (EG) nr.853/2004 stelt. Er is op dit moment geen aanvullende nationale wetgeving waarin staat hoe om te gaan met het doden (en slachten) van deze dieren buiten een slachthuis. Dit gelet op de veiligheid van mens en dier. Er kan gewerkt worden conform het voorschrift K-RV-AM-WV01 AM-keuring op herkomstbedrijf roodvlees, hoofdstuk 5.

3.5 Officieel certificaat in geval van noodslachting en VKI

Het in nood gedode dier moet bij het transport naar het slachthuis vergezeld te gaan van een document 'Officieel certificaat in geval van noodslachting' dat compleet en naar waarheid is ingevuld en ondertekend door de veehouder en door de dierenarts. Tevens moet het voedselketen-informatieformulier (VKI) aanwezig zijn. Dit kan digitaal worden aangeleverd, of door een formulier dat het in nood gedode dier te vergezelt³.

3.6 Transport naar het slachthuis

Het geslachte en verbloede dier moet zo snel mogelijk onder hygiënische omstandigheden naar het slachthuis worden vervoerd. Ook dient er rekening mee gehouden te worden dat de verordening oplegt dat alle dieren schoon moeten zijn bij aanvoer in het slachthuis. De maag en de darmen mogen bij noodslachting ter plaatse onder toezicht van de dierenarts worden verwijderd, zonder verdere uitslachting. Verwijderde ingewanden moeten het geslachte dier naar het slachthuis vergezellen en worden aangeduid als afkomstig van dat dier. Als er tussen het doden en de aankomst bij het slachthuis meer dan twee uur verstrijkt, moet het dier gekoeld worden, tenzij de weersomstandigheden een actieve koeling overbodig maken (omgevingstemperatuur van 4°C of lager). Het dier moet bij aankomst in het slachthuis onmiddellijk worden uitgeslacht.

4 WERKWIJZE

In dit hoofdstuk een korte instructie hoe het onderzoek opgepakt kan worden en welke wetsartikelen van toepassing zijn.

Bijlage III, sectie I, Hoofdstuk VI onder punt 1 van de Vo (EG) 853/2004:

Exploitanten van levensmiddelenbedrijven moeten er op toezien dat vlees van als landbouwhuisdier gehouden hoefdieren waarbij een noodslachting buiten het slachthuis is uitgevoerd, alleen voor menselijke consumptie kan worden aangewend indien aan de volgende voorwaarden voldaan is: Een voor het overig gezond dier moet een ongeval gehad hebben waardoor het om welzijnsredenen niet naar het slachthuis kon worden vervoerd.

³ VKI mag ook nagezonden worden, maar moet aanwezig zijn in het slachthuis voordat de postmortem keuring wordt uitgevoerd.

titel	WERKINSTRUCTIE ONDERZOEK OFFICIEEL CERTIFICAAT IN GEVAL VAN NOODSLACHTING			
code	HH02 VK 009	versie 06	ingangsdatum 06-08-2021	pag. 5 van 7

Definitie 'exploitant'

Een veehouder van vee ten behoeve van voor menselijke consumptie bestemde producten valt onder de definitie Exploitant van een levensmiddelenbedrijf, gelet op artikel 3 lid 3 juncto artikel 2 van de Vo (EG) 178/2002. Maak hiervan vermelding in het eventuele proces-verbaal.

Gelet hierop valt een dierenarts hier NIET onder! Een dierenarts is geen exploitant van een levensmiddelenbedrijf. Om deze reden kan een dierenarts *alleen* vervolgd worden voor artikel 225 lid 1 en 2 van het Wetboek van Strafrecht. Hierin staat:

Lid 1

Hij die een geschrift dat bestemd is om tot bewijs van enig feit te dienen, valselijk opmaakt of vervalst, met het oogmerk om het als echt en onvervalst te gebruiken of door anderen te doen gebruiken, wordt als schuldig aan valsheid in geschrift gestraft, met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie.

Lid 2

Met dezelfde straf wordt gestraft hij die opzettelijk gebruik maakt van het valse of vervalste geschrift als ware het echt en onvervalst dan wel opzettelijk zodanig geschrift aflevert of voorhanden heeft, terwijl hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat dit geschrift bestemd is voor zodanig gebruik.

Voor de houder hebben we dus te maken met twee tenlasteleggingen, voor de dierenarts hebben we te maken met 1 tenlastelegging.

Vooraf gelet op 'Valsheid in geschrifte' is het van groot belang om de **opzet** en het bestandsdeel 'oogmerk' te bewijzen!

Inspectie uitvoering

1. Hoor de NVWA dierenarts of assistent dierenarts die het karkas heeft beoordeeld en zorg dat in de NVWA verklaring goed naar voren komt dat het gezien de waarnemingen aan het karkas geen ongeval kan betreffen. Laat het duidelijk zijn waarom niet. Vraag de NVWA dierenarts ook of de praktiserend dierenarts aan de uiterlijke kenmerken van het rund had kunnen zien dat het geen ongeval betrof. Kan het ook een oude afwijking zijn? Had de praktiserend dierenarts aan bijvoorbeeld een hoge temperatuur, bleke slijmvliezen of andere uiterlijke kenmerken kunnen zien dat het een ziek dier betrof? Laat dit duidelijk in de verklaring naar voren komen. Vraag naar foto's en voeg deze toe als bijlage;
2. In het geval het *wel* een ongeval betreft, maar dan langer dan 3x24 uur geleden, zorg er dan voor dat de NVWA dierenarts duidelijk naar voren laat komen waaraan te zien is dat het ongeval langer geleden is voorgevallen;
3. Onderzoek de rol van het slachthuis en de veehandelaar. Mogelijk zijn zij er ook bij betrokken;
4. Hoor de dierenarts die het formulier heeft opgesteld. Wat is er gebeurd? Hoe is er waargenomen dat het een voor het overig gezond dier betrof die een ongeval heeft gehad? Wie heeft het initiatief genomen, etc. Probeer de opzet boven tafel te krijgen. Vraag naar het visitebriefje en de rekening, etc.
5. Hoor de houder. Wat is er gebeurd? Wanneer is het gebeurd? Wie stelde voor er een noodslachting van te maken? Wie heeft het formulier opgesteld? Wat was de rol van de houder, het slachthuis en de dierenarts? Waar heeft de noodslachting plaats gevonden, waarom is er voor deze oplossing gekozen (economisch gewin)? Waren ze op de hoogte van de voorwaarden voor een noodslachting, etc. Probeer de opzet boven tafel te krijgen;

titel	WERKINSTRUCTIE ONDERZOEK OFFICIEEL CERTIFICAAT IN GEVAL VAN NOODSLACHTING			
code	HH02 VK 009	versie 06	ingangsdatum 06-08-2021	pag. 6 van 7

5 REGISTRATIE

In spin verificatieprogramma:

)

6 INTERVENTIE

Voor de houder: het valselijk opmaken van het document en het overtreden van de voorwaarden die er zijn voor een noodslacht.

Voor de dierenarts is alleen het valselijk opmaken van het Officieel certificaat in geval van noodslachting een strafbaar feit.

Als is bewezen dat het Officieel certificaat in geval van noodslachting opzettelijk vals / onterecht is opgemaakt

⇒ **Proces-verbaal**

LET OP: De opzet moet je gedegen onderbouwen en bewijzen.

Tuchtrecht

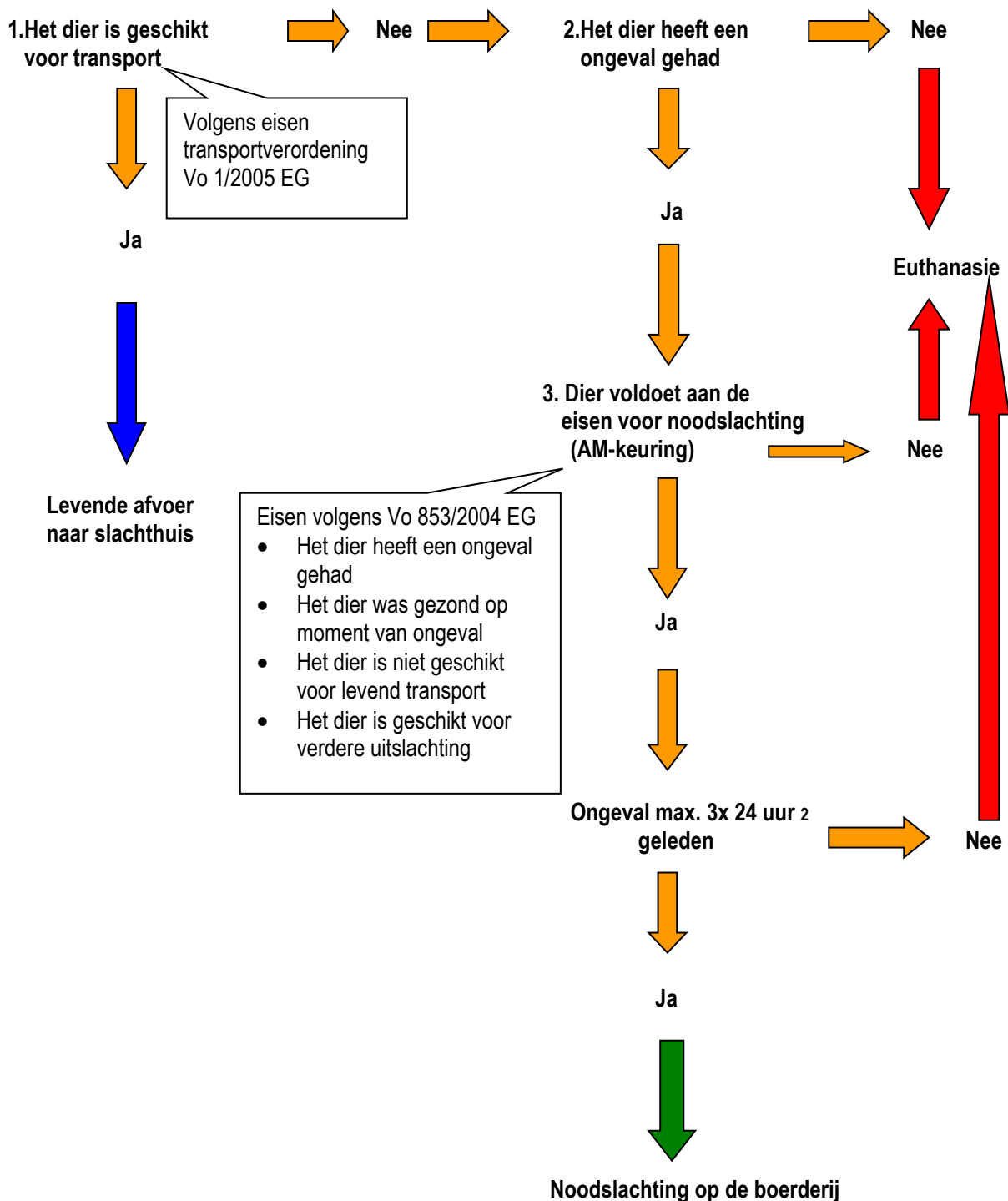
Voor de dierenarts tevens: opstellen van een meldingsformulier voor het Veterinair tuchtrechtcollege. Hier kan eventueel een verzoek tot een tuchtrechtrapport uit voortkomen.

7 Arbo, milieu en veiligheid

Geen aanvullingen op het normale protocol.

titel	WERKINSTRUCTIE ONDERZOEK OFFICIEEL CERTIFICAAT IN GEVAL VAN NOODSLACHTING			
code	HH02 VK 009	versie 06	ingangsdatum 06-08-2021	pag. 7 van 7

BIJLAGE 1. BESLISBOOM¹ VOOR VEEHOUDER EN PRACTICUS

¹ Met behulp van onderstaande beslisboom moet een veehouder samen met zijn practicus vaststellen of een dier aan de voorwaarden voldoet om als noodslachting afgevoerd te worden.

² Als een dier aantoonbaar lijdt t.g.v. het ongeval dan zal de noodslachting uiteraard zo snel mogelijk moeten plaatsvinden.

titel	WERKINSTRUCTIE DODEN VAN DIEREN BUITEN HET SLACHTHUIS			
code	L&N03 VDB 04	versie 15	ingangsdatum 20-7-2022	pag. 1 van 13

versie	datum	toelichting
13	31-08-2018	Hoofdstuk 7.5 toegevoegd mbt voederdieren
14	17-06-2020	Doden van embryo's in het ei (broedeieren) toegevoegd, hoofdstuk 7.1.
15	20-07-2022	Hoofdstuk nertsen verwijderd en paar tekstuele aanpassingen

INHOUDSOPGAVE

1	Algemeen	1
2	Wettelijke basis	1
3	Begrippen	2
4	Benodigdheden	3
5	Doden in nood	3
5.1	Noodslachting buiten een slachtplaats	3
5.2	Noodsituatie	3
6	Doden voor de slacht buiten het slachthuis	3
6.1	Onbedweld ritueel slachten	3
6.2	Rundvee, eenhoevigen en loopvogels – slachten voor particulier huishoudelijk verbruik	4
6.3	Varkens, schapen, geiten en gekweekt wild – slachten voor particulier huishoudelijk verbruik	4
6.4	Pluimvee, hazen en konijnen – slachten voor particulier huishoudelijk verbruik	5
6.5	Pluimvee, hazen en konijnen – slachten voor rechtstreekse levering van kleine hoeveelheden vlees	5
7	Doden van dieren (niet voor de slacht)	6
7.1	Doden van eendagskuikens en embryo's in het ei op de broederij	6
7.2	Doden van productiedieren op een verzamelcentrum	6
7.3	Doden van productiedieren op de houderij	7
7.4	Doden van andere dieren dan productiedieren	7
7.5	Doden van voederdieren	8
8	Aandachtspunten tijdens inspectie	9
9	Administratie & routing	9
10	Interventie	10
11	Arbo, milieu en veiligheid	11
12	BIJLAGEN	11
	Bijlage 1 Beslisboom handhaving bij doden en slachten geiten, schapen of varkens	12
	Bijlage 2 Bedwelmingsmethoden	13

1 ALGEMEEN

Deze werkinstructie richt zich op het doden van dieren buiten een slachthuis. Dit betreft het doden van dieren ter destructie, slacht, de huid, of om een dier uit zijn lijden te verlossen.

Rol Keuren en Inspectie Dier

Mocht het voorkomen dat er vanuit inspectie Dier een onderzoek op een slachthuis plaats vindt, werk dan zoveel mogelijk samen met de collega's van de divisie Keuren. Deze afdeling is de eerst verantwoordelijke toezichthouder op een verzamelcentrum en broederij. Denk er aan om altijd de bedrijvenbeheerder op de hoogte te brengen van jouw bevindingen. Dit kan vooraf of achteraf, dit zal van de situatie afhangen.

2 WETTELIJKE BASIS

- ☐ Verordening (EG) nr. 1099/2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden (Vo);
- ☐ Wet dieren;
- ☐ Besluit houders van dieren;
- ☐ Regeling houders van dieren.

In Verordening (EG) nr. 1099/2009 staan regels voor het doden van dieren die worden gefokt of gehouden voor de productie van levensmiddelen, wol, huiden, pelzen of andere producten (artikel 1 lid 1). Voor het doden van productiedieren buiten het slachthuis met het oog op slachten of doden voor een product (voederdieren) is met name hoofdstuk II en bijlage I van de Verordening van toepassing.

titel	WERKINSTRUCTIE DODEN VAN DIEREN BUITEN HET SLACHTHUIS			
code	L&N03 VDB 04	versie 15	ingangsdatum 20-7-2022	pag. 2 van 13

Verordening niet van toepassing

Het doden voor de slacht van pluimvee, konijnen en hazen die door hun eigenaar voor particulier huishoudelijk verbruik buiten een slachthuis worden geslacht valt buiten het toepassingsgebied van de Verordening.

Het doden van dieren die niet worden gehouden voor productie valt niet onder de Verordening.

Besluit houders van dieren

In hoofdstuk 1 § 3 van het Besluit staan voorschriften voor:

- het doden van gehouden dieren die niet worden gefokt of gehouden voor de productie van producten;
- het slachten van pluimvee, konijnen of hazen door hun eigenaar voor particulier huishoudelijk verbruik.

Kortom, deze voorschriften gelden in de gevallen dat Vo 1099/2009 niet van toepassing is. Zie artikel 5.1 van het Besluit houders.

3 BEGRIPPEN

Onderstaande definities zijn afkomstig uit Verordening (EG) nr. 1099/2009 (artikel 2).

<i>Productiedieren:</i>	Dieren die gefokt of gehouden worden voor de productie van levensmiddelen, wol, huiden, pelzen of andere producten;
<i>Bedwelmen:</i>	Iedere bewust gebruikte methode die een dier pijnloos in een staat van bewusteloosheid en gevoelloosheid brengt, met inbegrip van methoden die onmiddellijk de dood tot gevolg hebben;
<i>Doden:</i>	Iedere bewust gebruikte methode die resulteert in de dood van een dier; denk hierbij aan verbloeden of pithing;
<i>Pithing:</i>	Het beschadigen van het weefsel van het centrale zenuwstelsel met een lang en staafvormig, in de schedelholte (<i>via het schietgat</i>) ingebracht instrument;
<i>Slachten:</i>	Het doden van dieren bestemd voor menselijke consumptie;
<i>Slachthuis:</i>	Elke voor het slachten van productiedieren gebruikte inrichting die onder de Vo. (EG) nr. 853/2004 valt;
<i>Fixeren:</i>	het toepassen op een dier van iedere methode die erop is gericht de bewegingen van het dier te beperken en tegelijk vermijdbare pijn, vermijdbare angst of vermijdbare opwindings te besparen, teneinde het doeltreffend bedwelmen en doen te vergemakkelijken;
<i>Religieuze rite:</i>	Een reeks handelingen die verband houden met het slachten van dieren die voorgeschreven is door een godsdienst. In Nederland is dit beperkt tot de islamitische en Israëlitische riten, zie artikelen 5.5 en 5.6 van Besluit houders van dieren;
<i>Het doden van dieren in noodsituaties:</i>	Het doden van dieren die zodanig gewond of ziek zijn dat dit met ernstige pijn of ernstig lijden gepaard gaat, terwijl er geen andere praktische mogelijkheid is om die pijn of dat lijden te verlichten. Ook als er sprake is van onmiddellijk en ernstig gevaar voor de gezondheid of veiligheid van mensen wordt dit gezien als een noodsituatie;
<i>Particulier huishoudelijk verbruik:</i>	Het doden en slachten van een dier waarbij het vlees alleen voor eigen verbruik mag worden bestemd. Het verkopen of weggeven van dit vlees valt onder handel en is in deze term niet toegestaan.

titel	WERKINSTRUCTIE DODEN VAN DIEREN BUITEN HET SLACHTHUIS			
code	L&N03 VDB 04	versie 15	ingangsdatum 20-7-2022	pag. 3 van 13

4 BENODIGDHEDEN

- * Het normale hygiënepakket;
- * Fototoestel.

5 DODEN IN NOOD

Dieren worden soms gedood vanwege een noodsituatie of voor een noodslachting. Dit zijn twee verschillende situaties die in dit hoofdstuk verder worden toegelicht.

5.1 Noodslachting buiten een slachtplaats

Doden van een dier wat een ongeval heeft gehad op het primaire bedrijf, met het doel het dier (meestal runderen) wel verder te laten uitslachten valt onder 'noodslachting'. Hier is de werkinstructie onderzoek officieel certificaat in het geval van noodslachting:

5.2 Noodsituatie

In artikel 1 lid 2 van **Vo (EG) nr. 1099/2009** is geregeld dat in noodsituaties niet aan alle voorschriften van de verordening hoeft te worden voldaan, maar alléén aan artikel 3 lid 1 en 2 en artikel 19: in noodsituaties neemt de houder van de productiedieren alle noodzakelijke maatregelen om de dieren zo snel mogelijk te doden. *Bedwelmen is dan niet verplicht.*

Wanneer is er sprake van een noodsituatie?

Definitie doden in noodsituatie (artikel 2 onder d): *doden van dieren die zodanig ernstig gewond of ziek zijn dat dit met ernstige pijn of ernstig lijden gepaard gaat, terwijl er geen andere praktische mogelijkheid is om die pijn of dat lijden te verlichten.*

Noodsituaties doen zich met name voor bij ongelukken op de weg of in de natuur, dus niet op de houderij! Zie overweging nr. 12 van de verordening. Ook als er een onmiddellijk en ernstig risico voor de gezondheid of veiligheid van mensen is, wordt dit gezien als een noodsituatie. Zie art 1 lid 2 en overweging nr. 13 van de verordening.

Met betrekking tot de zinsnede 'ernstig ziek'; In Nederland is een dierenarts nooit zo onbereikbaar dat deze in het geval van een ziek dier niet afgewacht kan worden. Omdat we te maken hebben met een Europese verordening lijkt dit meer toe te spelen op ernstig zieke dieren in zeer afgelegen gebieden in Europa.

In het **Besluit houders van dieren** is een vergelijkbare uitzondering gemaakt voor noodsituaties in art 1.13 lid 2. Bedwelmen is dus ook niet verplicht als een ander dier dan een productiedier gedood moet worden om

- onmiddellijk gevaar voor mens of dier te voorkomen, of
- om ondraaglijk lijden van het dier te beëindigen.

6 DODEN VOOR DE SLACHT BUITEN HET SLACHTHUIS

In dit hoofdstuk staan verschillende situaties toegelicht met betrekking tot het doden en slachten van een dier buiten een slachthuis (erkende inrichting).

Buiten de reikwijdte

6.1 Onbedwelmd ritueel slachten

De voorwaarden voor onbedwelmd doden en slachten zijn van toepassing op het onbedwelmd doden van dieren volgens de Israëlitische of islamitische ritus in een erkende inrichting (Wet dieren artikel 2.10 onder 4 en 5 en Verordening 1099/2009 artikel 4 lid 4). Dit houdt in dat dieren nooit onbedwelmd buiten een slachthuis mogen worden geslacht.

titel	WERKINSTRUCTIE DODEN VAN DIEREN BUITEN HET SLACHTHUIS			
code	L&N03 VDB 04	versie 15	ingangsdatum 20-7-2022	pag. 4 van 13

6.2 Rundvee, eenhoevigen en loopvogels – slachten voor particulier huishoudelijk verbruik

Het buiten een slachthuis slachten¹ van rundvee, eenhoevigen en loopvogels (struisvogels, emoes en nandoes) voor particulier huishoudelijk verbruik, is verboden (Besluit houders van dieren, artikel 5.3 lid 1).

6.3 Varkens, schapen, geiten en gekweekt wild– slachten voor particulier huishoudelijk verbruik

Het slachten van varkens, schapen en geiten buiten een slachthuis is uitsluitend toegestaan voor particulier huishoudelijk gebruik en na voorafgaande bedwelming met een penschiettoestel (schietmasker) (Besluit houders van dieren artikel 5.3 lid 2).

Artikel 3 lid 1, 4 lid 1 en 7 lid 1 van Verordening 1099/2009 zijn van toepassing op het slachten en ermee verband houdende activiteiten buiten het slachthuis van deze diersoorten voor particulier huishoudelijk verbruik door de eigenaar ervan of door een persoon onder de verantwoordelijkheid en het toezicht van de eigenaar (zie artikel 10 lid 1).

Artikel 4 lid 1 verwijst voor toegelaten bedwelmingsmethoden bij de slacht naar Bijlage I. Volgens de Vo zijn meer bedwelmingsmethoden toegestaan dan volgens Besluit houders artikel 5.3 lid 2, maar het Besluit is leidend en gaat voor de Vo.

Penschiettoestel

Een penschiettoestel (schietmasker) is een apparaat, dat een hersenbeschadiging veroorzaakt waardoor het dier onmiddellijk bewusteloos en gevoelloos raakt. Dit is nog geen dodingsmethode!, maar een zgn. eenvoudige bedwelmingsmethode. Voor de eisen aan deze bedwelmingsmethode wordt verwezen naar Bijlage I van Vo 1099/2009. De munitie van een penschiettoestel zwaarder dan 6 mm valt onder de Wet wapens en munitie. Hiervoor moet een vergunning worden aangevraagd bij de politie. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen penetrerende en niet-penetrerende penschiettoestellen Het laatste type mag alleen worden gebruikt bij pluimvee, konijnen, hazen en bij herkauwers < 10 kg (en dan alléén bij -slacht) en niet bij varkens. Zie ook **bijlage 2** bij deze instructie.

Bedwelmen en doden

Bedwelmen betekent niet dat het dier dood is. Om te doden dient het dier meteen na het bedwelmen te worden gedood (art 4 lid 1). Als het dier wordt geslacht voor eigen consumptie moet het dier worden gedood door verbloeding.

Verder moet men ook hier voldoen aan de volgende eisen:

- De dieren wordt elke vermijdbare vorm van pijn, spanning of lijden bespaard (artikel 3, lid 1 Vo);
- Het slachten mag uitsluitend worden uitgevoerd door personen die over het passende vakbekwaamheidsniveau beschikken om dit te kunnen doen zonder enige vermijdbare vorm van pijn, spanning, of lijden bij de dieren te veroorzaken (artikel 7 lid 1 Vo). Voor thuisvlachten is geen 'getuigschrift van vakbekwaamheid' nodig.

Meer overtredingen

Als artikel 5.3 lid 2 van het Besluit houders is overtreden is in de meeste gevallen ook één of meer artikelen van Vo 1099/2009 overtreden. Het kan ook zijn dat art 5.3 van het Besluit houders niet is overtreden (varken, schaap, geit is met penschiettoestel bedwelmd) maar wél één of meer artikelen van VO 1099/2009. Voor handhaving zie beslisboom in bijlage 1.

¹ Voor doden in de zin van euthanaseren: zie hoofdstuk 5

titel	WERKINSTRUCTIE DODEN VAN DIEREN BUITEN HET SLACHTHUIS			
code	L&N03 VDB 04	versie 15	ingangsdatum 20-7-2022	pag. 5 van 13

6.4 Pluimvee, hazen en konijnen – slachten voor particulier huishoudelijk verbruik

Artikel 1.12 tot 1.14 van Besluit houders van dieren zijn van toepassing bij het doden van deze dieren voor particulier huishoudelijk verbruik.

Het bedwelmen van pluimvee, hazen en konijnen bij het slachten voor **eigen verbruik** is een vereiste. Hiervoor wordt gekeken naar artikel 1.13 lid 1 van het Besluit houders van dieren. De Verordening nr. (EG) 1099/2009 is niet van toepassing. In artikel 1.13 lid 1 staat dat een dier moet worden gedood door middel van een methode die waarborgt dat de dood onmiddellijk OF na bedwelming, maar voordat de bewusteloosheid is geweken, intreedt.

Pluimvee

Het afhakken van de kop van pluimvee leidt niet tot een onmiddellijke dood. Daarom moeten de dieren altijd eerst worden bedwelmd. Bijvoorbeeld door ze ernstig hersenletsel toe te brengen door een krachtige, nauwkeurige slag op de kop of met een penschiettoestel.

Konijnen en hazen

Het breken van de nek van konijnen en hazen leidt niet tot een onmiddellijke dood. Daarom moeten deze dieren altijd eerst worden bedwelmd. Bijvoorbeeld door elektrische bedwelming of met een penschiettoestel.

6.5 Pluimvee, hazen en konijnen – slachten voor rechtstreekse levering van kleine hoeveelheden vlees

Artikel 11 van de Vo 1099/2009: Enkel de eisen van artikel 3 lid 1, 4 lid 1 en 7 lid 1 zijn van toepassing op het slachten van pluimvee, konijnen of hazen op het bedrijf, met het oog op de rechtstreekse levering van kleine² hoeveelheden vlees door de producent aan de eindverbruiker of aan de plaatselijke detailhandel (poelier of horeca, niet supermarkt) die dergelijk vlees rechtstreeks aan de eindverbruiker levert:

- De dieren wordt elke vermijdbare vorm van pijn, spanning of lijden bespaard (artikel 3, lid 1 Vo).
- Dieren worden uitsluitend gedood nadat zij zijn bedwelmd volgens de methoden beschreven in bijlage I van de Verordening (artikel 4, lid 1 Vo).
- Het doden van dieren mag uitsluitend worden uitgevoerd door personeel dat over het passende vakbekwaamheidsniveau beschikt om dit te kunnen doen zonder enige vermijdbare vorm van pijn, spanning, of lijden bij de dieren te veroorzaken (artikel 7 lid 1 Vo). Voor deze dodingen is echter geen 'getuigschrift van vakbekwaamheid' nodig.

Deze dieren moeten dus worden bedwelmd voor het doden en slachten. Bedwelmingsmethoden zijn bijvoorbeeld: elektrische bedwelming met elektroden aan beide kanten van de hersenen of het gebruik van een penschiettoestel (schietmasker).

² als kleine hoeveelheden heeft de NVWA vastgesteld: minder dan 200 dieren/week of 2000/jaar

titel	WERKINSTRUCTIE DODEN VAN DIEREN BUITEN HET SLACHTHUIS			
code	L&N03 VDB 04	versie 15	ingangsdatum 20-7-2022	pag. 6 van 13

7 DODEN VAN DIEREN (NIET VOOR SLACHT)

Hieronder valt alleen het doden van dieren, niet het slachten.

7.1 Doden van eendagskuikens en embryo's in het ei op de broederij

Op broederijen worden ongewenste eendagskuikens gedood. Verordening 1099/2009, hoofdstuk I en II en Bijlage I zijn van toepassing. Er zijn verschillende bedwelmingsmethodes toegestaan: Tabel 1, nr. 4. **Maceratie**.

Het onmiddellijk pletten (eigenlijk vernalen) van het dier. Dit is toegestaan bij kuikens tot 72 uur en embryo's in het ei (broedeieren).

Cruciale parameters:

- Maximale omvang van de partij te pletten dieren.
- Afstand tussen de pletbladen en doorloopsnelheid.
- Maatregel om overbelasting van de capaciteit te voorkomen.

Specifiek voorschrift:

Deze methode leidt tot de onmiddellijke maceratie en onmiddellijke dood van de dieren. Het apparaat werkt met sneldraaiende, mechanisch aangedreven snijplaten, of met uitstulpingen in schuim. De capaciteit van het apparaat moet voldoende zijn om alle dieren direct te doden, zelfs wanneer het om grote aantallen gaat (punt 2 van hoofdstuk II, bijlage I)

Tabel 3 Verschillende **Gasmethoden**. Zie Bijlage I voor cruciale parameters en specifieke voorschriften. Dit is alleen toegestaan voor eendagskuikens, niet voor embryo's in het ei.

Artikel 6

Broederijen moeten werken met **standaardwerkwijzen**.

Artikel 7 lid 1

Het personeel moet over een passend **vakbekwaamheidsniveau** beschikken.

Artikel 8

Gebruiks- en onderhoudsinstructies van de producent van de apparatuur moeten aanwezig zijn.

Artikel 9

De apparatuur moet onderhouden en gecontroleerd worden en er moet een **onderhoudsregister** worden bijgehouden; ook moet er adequate **back-upapparatuur** aanwezig zijn.

Artikel 13

Er kan gebruik gemaakt worden van gidsen voor goede praktijken.

Bijlage I, hoofdstuk 1, tabel 1, punt 4 en bijlage I, hoofdstuk II, punt 2

De capaciteit van het maceratieapparaat moet voldoende zijn om alle dieren direct te doden, zelfs wanneer het om grote aantallen gaat.

7.2 Doden van productiedieren op een verzamelcentrum

Dit betreft dieren die niet transportwaardig zijn of om een andere reden niet meer verder worden vervoerd.

LET OP: Het zelf doden van een dier op een verzamelcentrum is alleen toegestaan als het betreffende verzamelcentrum dit in haar standaardwerkwijzen (SWW) heeft opgenomen. Deze standaardwerkwijze moeten juist en volledig zijn.

Het doden van productiedieren op een verzamelcentrum moet voldoen aan hoofdstuk II van Vo 1099/2009. Algemene voorschriften (art 3), verdovingsmethoden volgens bijlage I (art 4), controles op bedwelming (art 5), standaardwerkwijzen (SWW)! (art 6), vakbekwaamheidsniveau (art 7 lid 1), instructies voor gebruik van fixatie- en bedwelmingsapparatuur (art 8), en gebruik van fixatie- en bedwelmingsapparatuur (art 9). Er kan een gids voor goede praktijken worden ontwikkeld om de verzamelcentra te ondersteunen bij het voldoen aan de eisen (art 13).

Sommige bedwelmingsmethoden zijn ook een dodingsmethode. Maar na een bedwelmingsmethode als het schietmasker (penschiettoestel) moet er zo spoedig mogelijk een dodingsmethode worden toegepast. Dit kan door verbloeden, maar ook door pithing.

In **bijlage 2** staan per diersoort de toegestane bedwelmingsmethoden.

titel	WERKINSTRUCTIE DODEN VAN DIEREN BUITEN HET SLACHTHUIS			
code	L&N03 VDB 04	versie 15	ingangsdatum 20-7-2022	pag. 7 van 13

7.3 Doden van productiedieren op de houderij

Dit betreft dieren die zwak, ziek of gewond zijn of achterblijven in de groei of om een andere reden niet worden bestemd voor productie. Voor het doden van productiedieren in een (echte) noodsituatie, zie hoofdstuk 5.

Het doden van productiedieren op de houderij moet voldoen aan hoofdstuk II van Vo 1099/2009. Algemene voorschriften (art 3), verdovingsmethoden volgens bijlage I (art 4), controles op bedwelming (art 5), standaardwerkweisen! (art 6), vakbekwaamheidsniveau (art 7 lid 1), instructies voor gebruik van bedwelmingapparatuur (art 8) en gebruik van bedwelmingapparatuur (art 9). Er kan een gids voor goede praktijken ontwikkeld worden ontwikkeld om de houders te ondersteunen bij het voldoen aan de eisen (art 13).

Sommige bedwelmingsmethoden zijn ook een dodingsmethode. Maar na een bedwelmingsmethode als het schietmasker (penschiettoestel) moet er zo spoedig mogelijk een dodingsmethode worden toegepast. Dit kan door verbloeden, maar ook door pithing.

In **bijlage 2** staan per diersoort de toegestane bedwelmingsmethoden.

Pluimvee

Het afhakken van de kop van pluimvee leidt niet tot een onmiddellijke dood. Daarom moeten de dieren altijd eerst worden bedweld. Bijvoorbeeld door ze ernstig hersenletsel toe te brengen door een krachtige, nauwkeurige slag op de kop.

Konijnen (productiedieren)

Het breken van de nek van konijnen leidt niet tot een onmiddellijke dood. Daarom moeten de dieren altijd eerst worden bedweld. Bijvoorbeeld door elektrische bedwelming of met een penschiettoestel.

Gasdoding op varkensbedrijf

Op een varkensbedrijf is een apparaat aangetroffen om biggen te euthanaseren met gebruik van kooldioxide (CO₂). Ook maken een paar bedrijven gebruik van de gasmethode van Anoxia, waarbij gebruik wordt gemaakt van stikstofschuim (99%). Hierdoor wordt er een zuurstofarme omgeving gecreëerd waardoor het dier binnen 20-30 seconden buiten bewustzijn raakt, waarna het dier overlijdt ten gevolge van zuurstoftekort. Deze beide methoden zijn toegestaan zolang ze voldoen aan de Verordening. Zo moet bij de CO₂ methode minimaal 80% CO₂ worden gebruikt. Deze verhouding moet gemeten worden of op een andere manier gewaarborgd worden. Verder is het voorschrift dat er een duidelijke handleiding bij het apparaat moet zitten (artikel 8).

Wat bij beide methoden van belang is, is om te kijken hoe de verzorging van de dieren is voordat ze worden gedood. Bijvoorbeeld: als een big aan het begin van de dag wordt geselecteerd voor doding en het apparaat wordt aan het einde van de dag gebruikt voor de verzameling biggen van die dag. Hoe zijn de biggen dan verzorgd in de periode tussen de selectie en de doding? Was er bijvoorbeeld wel water beschikbaar als hier een aantal uren tussen zat?

7.4 Doden van andere dieren dan productiedieren

Hieronder valt bijvoorbeeld het doden van gezelschapsdieren of dierentuindieren.

Ganzen, honden en katten

Het doden van ganzen (huisdier, niet wild), honden en katten is verboden (artikel 1.9 Besluit houders van dieren). Behalve in de gevallen die in artikel 1.10 van het Besluit zijn aangewezen. Dit betreft bijvoorbeeld het doden van een hond die een gevaar is voor de omgeving of als een dierenarts heeft vastgesteld dat het doden in het belang van het dier is.

(NB: artikel 1.10 gaat over de diersoorten die in artikel 1.9 zijn genoemd. Dit staat niet in het artikel zelf, maar is terug te vinden in de Nota van toelichting bij het Besluit houders).

titel	WERKINSTRUCTIE DODEN VAN DIEREN BUITEN HET SLACHTHUIS			
code	L&N03 VDB 04	versie 15	ingangsdatum 20-7-2022	pag. 8 van 13

Overige diersoorten

Het doden van andere dieren dan productiedieren, honden, katten en gehouden ganzen valt onder het Besluit houders van dieren hoofdstuk 1, paragraaf 3. De artikelen 1.12, 1.13 en 1.14 zijn van toepassing.

- Bij het doden van dieren en daarmee verband houdende activiteiten moet elke vermijdbare vorm van pijn, spanning of lijden worden bespaard.
- Het dier moet worden gedood met gebruik van een methode waarbij de dood onmiddellijk of na bedwelming intreedt.
- De persoon die het dier dood met aantoonbare kennis en vaardigheden bezitten om het doden humaan en doeltreffend uit te voeren.

Konijnen en hazen

Het breken van de nek van konijnen en hazen leidt niet tot een onmiddellijke dood. Daarom moeten deze dieren altijd eerst worden bedwemeld. Bijvoorbeeld door elektrische bedwelming of met een penschiettoestel. CO₂ en CO bedwelming bij konijnen en hazen is niet toegestaan.

7.5 Doden van voederdieren

Voederdieren zijn productiedieren die worden gehouden met als doel te dienen als diervoeder voor bijvoorbeeld reptielen, diertuindieren en dergelijke. Hierbij kan worden gedacht aan bijvoorbeeld ratten, muizen, konijnen en cavia's. Omdat het productiedieren zijn valt het doden hiervan onder de Verordening (EG) nr. 1099/2009. Deze Verordening is echter niet zozeer toegeschreven op voederdieren, deze richt zich met name op landbouwhuisdieren. De Verordening geeft dan ook geen duidelijke richtlijnen voor methoden om voederdieren als ratten en cavia's te doden. In dit hoofdstuk een aantal pijlers waar wel op gelet kan worden.

NB: Insecten worden hier nu nog buiten beschouwing gelaten.

Geen toegestane dodingsmethoden:

- Het voeren van levende voederdieren aan andere dieren is niet toegestaan.
- Doden door bevriezing van dieren ouder dan 7 dagen in een vriezer is niet toegestaan.
- Het doden van dieren jonger dan 7 dagen in een vriezer is acceptabel (volgens de AVMA Guidelines for the Euthanasia of animals: 2013 Edition, S2.2.4.2.2 Physical Methods). Voorwaarden: de dieren mogen niet in direct contact komen met ijs of koude oppervlakten.
- Het breken van de nek van konijnen en hazen is niet toegestaan. Cavia's worden niet in de Verordening genoemd, maar ook voor cavia's is deze methode niet geschikt.
- CO₂ en CO bedwelming bij konijnen en hazen is niet toegestaan.
- Laten stikken in een ongecontroleerde omgeving (bv een afgesloten ton) is niet toegestaan. Dit leidt niet tot een onmiddellijke dood van de dieren.
- Meerdere dieren op elkaar stapelen in een zak of ton voor vergassing is niet toegestaan.
- Een percuterende slag op de kop is alleen toegestaan voor konijnen en hazen die minder dan 5 kg wegen volgens de Verordening. Maar het is niet toegestaan als standaard dodingsmethode. Dit kan alleen worden toegepast voor het doden van een enkel dier in voorkomende gevallen en niet als routinematige dodingsmethode. En niemand mag per dag meer dan 70 dieren op deze wijze doden.

Minimumeisen

- De dieren wordt elke vermijdbare vorm van pijn, spanning of lijden bespaard (artikel 3, lid 1 Vo).
- Dieren worden uitsluitend gedood nadat zij zijn bedwemeld volgens de methoden beschreven in bijlage I van de Verordening (artikel 4, lid 1 Vo). De in de bijlage beschreven methoden zijn niet toegespitst op dieren als ratten, cavia's en muizen.
- Het doden van dieren mag uitsluitend worden uitgevoerd door personeel dat over het passende vakbekwaamheidsniveau beschikt om dit te kunnen doen zonder enige vermijdbare vorm van pijn, spanning, of lijden bij de dieren te veroorzaken (artikel 7 lid 1 Vo). Voor deze dodingen is geen 'getuigschrift van vakbekwaamheid' nodig.

Deze dieren moeten worden bedwemeld voor het doden. Een bedwelmingsmethode en tevens dodingsmethode is bijvoorbeeld vergassen met CO, CO₂ of inerte gassen.

De Verordening geeft deze methoden niet aan voor ratten, muizen en cavia's maar deze lijken het meest geschikt.

Zie bijlage 2 en hoofdstuk 7.4 voor meer informatie over konijnen en hazen.

titel	WERKINSTRUCTIE DODEN VAN DIEREN BUITEN HET SLACHTHUIS			
code	L&N03 VDB 04	versie 15	ingangsdatum 20-7-2022	pag. 9 van 13

8 AANDACHTSPUNTEN TIJDENS INSPECTIE

Is er een aanwijzing dat het dier niet correct is bedwelmd en gedood? Let bijvoorbeeld op een schietgat in de kop. Stel bij een overtreding goed vast of het ging om particulier huishoudelijk verbruik of dat het vlees de handel is ingegaan of dat het dier is gedood voor destructie. Kijk altijd in de kadaverton of koeling om vast te stellen of er dode dieren aanwezig zijn. Zo ja, zijn ze gestorven of gedood? En als ze zijn gedood probeer dan te achterhalen wat de werkwijze was: Dierenarts? Vraag om een rekening. Zelf gedood? Vraag door hoe men dat heeft gedaan, is de benodigde apparatuur aanwezig? Verzamel zo veel mogelijk bewijsmateriaal.

Let op: Weggeven aan de burens of familie valt niet onder "particulier huishoudelijk verbruik" maar geldt als handel wat inhoudt dat het dier (uitzondering is rechtstreekse levering van kleine hoeveelheden vlees van pluimvee en konijnen) dan gekeurd had moeten worden en geslacht in een erkende inrichting.

Schietgat

Een schietmasker veroorzaakt naast een gat (doorsnee ± 0.5 cm) een bloeditstorting om het schietgat. Als deze bloeditstorting niet aanwezig is, is het zeer aannemelijk dat het dier is geschoten na sterven. Dit komt wel eens voor om verschillende redenen: Bijvoorbeeld het dier was al gestorven en men wil het laten lijken alsof het dier is gedood om het alsnog te (laten) consumeren. Of men wil onbedwelmd doden en slachten en heeft dit willen verdoezelen.

9 ADMINISTRATIE & ROUTING

Buiten de reikwijdte

Inspectie Dier

Spin verificatieprogramma: Er zit een onderdeel doden van dieren in het betreffende welzijnsprogramma.

Route schriftelijke waarschuwing

Versturen naar de afdeling TAO Eindhoven. Vul als contactpersoon jouw eigen naam in. Vul onderaan de brief de naam van je afdelingshoofd in. De brief wordt niet ondertekend. De zin 'automatisch gegenereerd' wordt onderaan de brief gezet.

Route Bestuurlijke boete

Rapport van bevindingen (boeterapport) TBM aanmaken in Spin, interventie. Gebruik de tekstblokken die op de T-schijf staan

Dier\Teksten_dierenwelzijn_houdenvandieren(doden dieren primair bedrijf).

Dit rapport ondertekenen. Zie hiervoor de instructie. Sla vervolgens het rapport op als PDF file. Dit rapport plaats je met alle bijbehorende bijlagen in een map. De map geef je als naam het Spinrapportnummer. Dit rapport plaats je op de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA:

Route Bestuurlijke maatregel

Een rapport van bevindingen (bestuurlijke maatregel) TBM maak je op voor het inzetten van bestuursdwang: Last onder dwangsom of last onder bestuursdwang. Zo spoedig mogelijk, maar in ieder geval binnen één week opmaken via interventie en mailen naar Team Bestuurlijke Maatregelen RvB naar de postbus:

Route combinatie boete en maatregel

RvB versturen via de mail naar de postbus:

Route Proces-verbaal

Het proces-verbaal moet binnen zes weken in tweevoud naar Eindhoven worden gestuurd:

titel	WERKINSTRUCTIE DODEN VAN DIEREN BUITEN HET SLACHTHUIS			
code	L&N03 VDB 04	versie 15	ingangsdatum 20-7-2022	pag. 10 van 13

Combinatie rapport van bevindingen & proces-verbaal

Als er voor bijvoorbeeld artikel 2.1 of 2.2 lid 8 Wet dieren een proces-verbaal wordt aangezegd dan worden eventuele andere, bestuurlijk beboetbare overtredingen ook in het strafrecht afgedaan. Er hoeven dus geen twee rapporten te worden opgemaakt.

10 INTERVENTIE

Bij interventies wordt gewerkt conform het Specifiek Interventiebeleid Doden van dieren (IB-SPEC72). Deze staat op werkwijzer en op internet. Hier volgen een aantal toelichtingen:

Besluit houders van dieren

Hoofdstuk 1 Paragraaf 3 ALLÉÉN VOOR NIET-PRODUCTIEDIEREN en...

Doden van dieren (zijnde dieren die niet voor productie van dierlijke producten worden gefokt of gehouden én pluimvee, konijnen en hazen die buiten een slachthuis voor particulier huishoudelijk gebruik worden geslacht)

Artikel 1.12 : Dieren niet besparen van elke vermijdbare vorm van pijn, spanning of lijden bij het doden ⇒ **Proces-verbaal**

Artikel 1.13 lid 1: Gebruik van methode die niet waarborgt dat de dood onmiddellijk of na bedwelming, maar voordat de bewusteloosheid is geweken, intreedt.

Verkeerde methode ⇒ **Rapport van bevindingen TBM**

Artikel 1.14 lid 1: Niet voldoende kennis en vaardigheid om de taken humaan en doeltreffend uit te voeren. ⇒ **Rapport van bevindingen TBM**

Hoofdstuk 5 Doden van productiedieren

Artikel 5.3 lid 1: Buiten een slachthuis slachten van runderen, eenhoevigen of loopvogels
⇒ **Rapport van bevindingen TBM**

Artikel 5.3 lid 2: Buiten een slachthuis slachten van schapen, geiten of varkens zonder voorafgaande bedwelming met een penschiettoestel. ⇒ **Rapport van bevindingen TBM**

(zie *beslisboom bijlage I*)

Regeling houders van dieren en Verordening nr. (EG) 1099/2009

Artikel 5.8 Regeling houders van dieren. Niet voldoen aan de eisen in de Verordening nr. (EG) 1099/2009 ⇒ **Rapport van bevindingen TBM**

Bijvoorbeeld: artikel 4 lid 1 van de Verordening nr. (EG) 1099/2009. Na de bedwelming volgt geen of niet zo spoedig mogelijk een dodingsmethode zoals verbloeden (...) ⇒ **Rapport van bevindingen TBM**

Medeplichtig

Als het slachten of doden op een boerderij wordt uitgevoerd door andere personen dan de veehouder, kan in geval van een overtreding de veehouder als verdachte/medeplichtige worden aangemerkt voor het geven van middelen en gelegenheid ⇒ **Proces-verbaal**

Inbeslagname

Betreft het een eigen productiedier en is het vlees bestemd voor eigen, huishoudelijk, gebruik (conform de Regeling vleeskeuring en de Hygiëneverordeningen) dan volgt er geen inbeslagname van de gedode dieren.

Is het vlees bestemd voor de handel dan kunnen de gedode dieren in beslag worden genomen als men verder niet conform de Regeling dierlijke producten en de Hygiëneverordeningen heeft gewerkt. Levering aan de buurman of een familielid wordt óók gezien als handel. Overleg bij inbeslagname met het Openbaar Ministerie.

titel	WERKINSTRUCTIE DODEN VAN DIEREN BUITEN HET SLACHTHUIS			
code	L&N03 VDB 04	versie 15	ingangsdatum 20-7-2022	pag. 11 van 13

11 ARBO, MILIEU EN VEILIGHEID

Buiten de reikwijdte

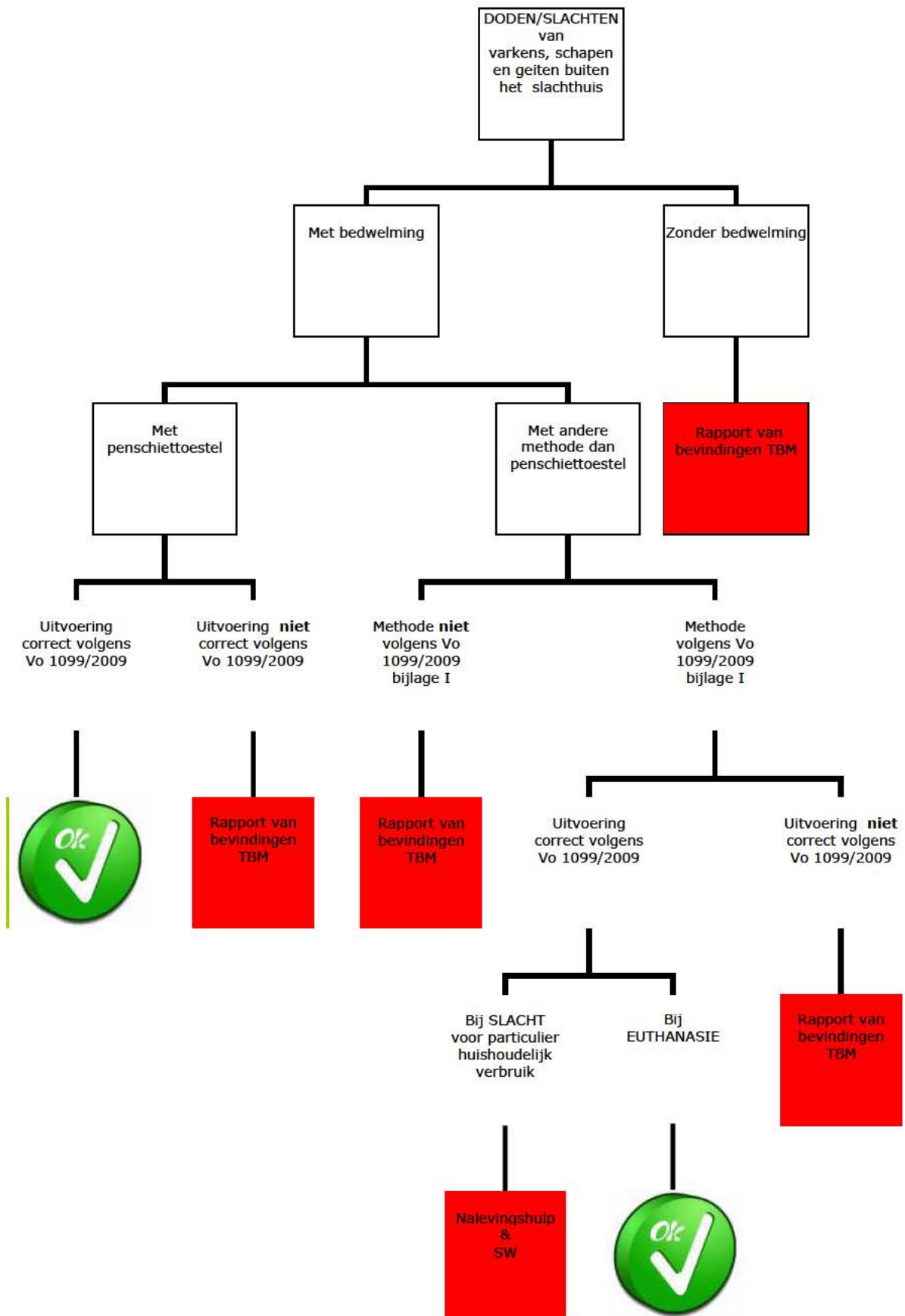
12 BIJLAGEN

Bijlage 1: Beslisboom handhaving slachten van geiten, schapen of varkens

Bijlage 2: Schema bedwelmingsmethoden

titel	WERKINSTRUCTIE DODEN VAN DIEREN BUITEN HET SLACHTHUIS			
code	L&N03 VDB 04	versie 15	ingangsdatum 20-7-2022	pag. 12 van 13

BIJLAGE 1 Beslisboom handhaving bij doden en slachten geiten, schapen of varkens

titel	WERKINSTRUCTIE DODEN VAN DIEREN BUITEN HET SLACHTHUIS			
code	L&N03 VDB 04	versie 15	ingangsdatum 20-7-2022	pag. 13 van 13

BIJLAGE 2 Bedwelmingsmethoden

Bedwelmingsmethoden die wel/niet zijn toegestaan volgens Bijlage I van Vo 1099/2009 en het Besluit houders van dieren

BEDWELMINGSMETHODEN MECHANISCH	PLUIMVEE			KONIJNEN & HAZEN		VARKENS		HERKAUWERS			RUNDEREN
								SCHAPEN & GEITEN			
	< 3kg	3-5 kg	> 5 kg	< 5 kg	> 5 kg	< 5 kg	> 5 kg	< 5 kg	5-10 kg	> 10 kg	
penetrerend penschiettoestel	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	Ja: doden nee: slacht ³
niet-penetrerend penschiettoestel	ja	ja	ja	ja	ja	nee	nee	ja: slacht ¹ Nee: doden	ja: slacht ¹ Nee: doden	nee	nee
handmatig breken nek ⁴	ja	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee
mechanisch breken nek ⁴	ja	ja	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee
percuterende slag op de kop ⁴	ja	ja	nee	ja	nee	Ja: doden nee: slacht ²	nee	Ja: doden nee: slacht ²	nee	nee	nee
ELEKTRISCH	ja	ja	ja	ja	ja	Ja: doden nee: slacht ²	Ja: doden nee: slacht ²	Ja: doden nee: slacht ²	Ja: doden nee: slacht ²	Ja: doden nee: slacht ²	Ja: doden nee: slacht ³
GAS	ja	ja	ja	nee	nee	Ja: doden nee: slacht ²	Ja: doden nee: slacht ²	nee	nee	nee	nee

¹ Alléén in geval van slacht, niet bij euthanasie.

² Vo 1099/2009 staat methode toe, maar art 5.3 van Besluit houders van dieren NIET als het gaat om slachten voor particulier huishoudelijk gebruik.

³ Vo 1099/2009 staat methode toe, maar volgens art 5.3 lid 1 van Besluit houders van dieren NIET bij doden voor de slacht van runderen voor particulier huishoudelijk gebruik; idem éénhoevigen en loopvogels. WANT: het buiten een slachthuis doden van deze diersoorten voor de slacht voor particulier huishoudelijk gebruik is in Nederland niet toegestaan.

⁴ Niet als routinemethode (en voor handmatig nekbreken en percuterende slag geldt: niemand meer dan 70 dieren per dag).

titel	Werkinstructie Monitoring Newcastle Disease		
code	HH02 DGZ 30	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021 pag. 1 van 10

Versie	Datum	Wijzigingen ten opzichte van vorige versie
2.0	21-04-2021	Aanpassingen werkinstructie AHR
1.2	17-09-2020	Aanpassing tabel monitoringsverplichtingen en interventiebeleid
1.1	12-04-2018	Aanpassen/aanvullen van de werkinstructie
1	01-07-2014	Nieuwe werkinstructie

Inhoudsopgave

1 Onderwerp	1
2 Wettelijke basis.....	2
3 Begrippen	3
4 Benodigheden.....	4
5 Werkwijze	4
5.1 Inspectie voorbereiding	4
5.2 Inspectie uitvoering	5
6 Registratie en archivering	6
7 Interventie	6
Bijlage 1: Monitoringsverplichtingen	8

1 Onderwerp

Voor pluimveehouders geldt een monitoringsverplichting op Newcastle Disease, kortweg NCD. De ziekte van Newcastle, ook wel pseudovogelpest genoemd vanwege overeenkomstige symptomen, is een zoönose en dus ook besmettelijk voor mensen. De ziekte wordt veroorzaakt door een virus (avian paramyxovirus 1). Het virus kan lange tijd buiten een gastheer overleven, tot bv 12 maanden in mestresten.

Pluimveehouders in Nederland zijn verplicht om alle koppels pluimvee, behalve eenden, te vaccineren tegen NCD en om de koppels op vastgelegde tijdstippen te laten onderzoeken of het desbetreffende koppel nog in voldoende mate beschermd is tegen NCD. Eenden zijn uitgesloten van deze vaccinatieplicht, omdat ze geen weerstand tegen NCD opbouwen en ook niet ziek worden van het virus. Eenden kunnen wel drager zijn van het virus en het ook uitscheiden.

NCD komt veel voor onder wilde vogels; overdracht van het virus naar gehouden pluimvee vindt plaats door direct contact dan wel via (deeltjes in) de lucht.

Afhankelijk van de plaats waar het virus zich nestelt in het lichaam, alsmede van de gevoeligheid van de vogelsoort, zijn een aantal ziektebeelden te onderscheiden. Deze ziektebeelden worden ingedeeld aan de hand van de aangerichte schade (virulentie):

titel	Werkinstructie Monitoring Newcastle Disease			
code	HH02 DGZ 30	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 2 van 10

1. Nesteling in darmen (hoge virulentie)

- Snelle verspreiding;
- Daling eiproductie en voeropname;
- Mortaliteit meer dan 90%.

2. Nesteling in hersenen (hoge virulentie)

- Acute ademhalingsproblemen;
- Daling eiproductie en voeropname;
- Trilling en verlamingsverschijnselen;
- Mortaliteit tussen 10 en 20% (hoger bij jonge dieren).

3. Gemiddelde virulentie

- Gewichtsverlies;
- Daling eiproductie;
- Luchtwegproblemen;
- Mortaliteit < 10%.

4. Lage virulentie

- Subklinische symptomen;
- Tijdelijke verminderde voeropname;
- Lichte ademhalingsproblemen;
- Lichte daling eiproductie;
- Nagenoeg geen mortaliteit.

Preventieve bestrijding van NCD gebeurt door middel van drinkwatervaccinatie en is in Nederland verplicht. In sommige buurlanden is vaccinatie verboden en gebeurt de bestrijding door uitroeiing dan wel vrijwillige vaccinatie.

Hobbymatig gehouden gevogelte valt niet onder de monitoringsverplichting. Deze dieren hoeven niet gevaccineerd te worden, tenzij ze deelnemen aan een tentoonstelling, keuring of wedvlucht. De houders moeten middels een vaccinatieverklaring van de dierenarts aantonen dat de deelnemende dieren gevaccineerd zijn (Artikel 8a.5 en 8a.6 van Regeling houders van dieren).

2 Wettelijke basis

- Wet Dieren;
- Besluit houders van dieren (hierna besluit hvd);
- Regeling houders van dieren (hierna regeling hvd);
- Algemene Wet Bestuursrecht;

titel	Werkinstructie Monitoring Newcastle Disease			
code	HH02 DGZ 30	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 3 van 10

- Wet op de economische delicten;
- Verordening (EU) 2016/429;
- Gedelegeerde Verordening (EU) 2020/689;
- Gedelegeerde Verordening (EU) 2020/688.

3 Begrippen

Zie voor een compleet overzicht van alle begrippen, de regelgeving genoemd onder de wettelijke basis. De belangrijkste begrippen voor deze inspecties worden hier genoemd.

- **AVINED:** de overkoepelende stichting en erkend als brancheorganisatie voor het behartigen van de belangen van de pluimveesector. Tevens beheerder van KIPnet en I&R KIP;
- **Bedrijfsmatig pluimvee:** in Nederland wordt een ondergrens van 250 stuks aangehouden overeenkomstig de Regeling houders van dieren;
- **Eendagskuiken:** kippen die nog geen 72 uur oud zijn en die nog niet zijn gevoerd;
- **Exploitant:** iedere natuurlijke of rechtspersoon die verantwoordelijk is voor dieren of producten, ook als dat voor beperkte duur is, met uitzondering van houders van een gezelschapsdier of dierenartsen;
- **Houder:** eigenaar, houder of hoeder;
- **Houderijsysteem met vrije uitloop:** als bedoeld in bijlage 2 onderdeel 1 van Verordening (EG) nr. 589/2008;
- **KIP:** het Koppel Informatiesysteem Pluimvee, de aangewezen I&R databank van de stichting AVINED;
- **Koppel:** alle pluimvee of in gevangenschap levende vogels met dezelfde gezondheidsstatus die in hetzelfde lokaal of binnen dezelfde uitloopruimte worden gehouden en die een epidemiologische eenheid vormen; in stallen omvat deze term alle dieren die hetzelfde omsloten luchtvolume delen;
- **Leghen:** kip bestemd voor de productie van consumptie-eieren;
- **Minister:** Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit;
- **Relatienummer (BRS):** uniek nummer dat door de minister is toegekend aan een exploitant van een inrichting waar dieren worden gehouden;
- **Uniek registratienummer (UBN):** een nummer dat overeenkomstig artikel 93 van Verordening (EU) 2016/629 door de bevoegde autoriteit aan een geregistreerde inrichting wordt toegekend;
- **Uniek subregistratienummer (KIP nummer):** een nummer dat overeenkomstig artikel 5a.1 lid 3 van de Regeling houders van dieren door de minister wordt toegekend aan een inrichting waar kippen, kalkoenen, parelhoenders, eenden, ganzen, kwartels, duiven, fazanten, patrijzen of loopvogels worden gehouden;
- **Vermeerderingsdier:** vogel bestemd voor de productie van broedeieren;
- **Vleeseend:** eend van 72 uur en ouder die worden opgefokt of gehouden voor de productie van vlees;
- **Vleeskalkoen:** kalkoen van 72 uur en ouder die worden opgefokt of worden gehouden voor de productie van vlees;
- **Vleeskuiken:** kip van 72 uur en ouder die worden opgefokt of worden gehouden voor de productie van vlees;
- **Zoönose:** ziekte of besmetting die van dier op mens kan overgaan.

titel	Werkinstructie Monitoring Newcastle Disease			
code	HH02 DGZ 30	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 4 van 10

4 Benodigdheden

- Actuele werkinstructie
- Melding Gezondheidsdienst voor Dieren (GD)
- SPIN-historie m.b.t. houder/bedrijf
- KIP (I&R/AVINED)

5 Werkwijze

5.1 Inspectie voorbereiding

Je hebt een melding ontvangen van de GD over een tekortkoming in de vaccinatie- dan wel monitoringsverplichting NCD. Met deze melding wordt een administratieve controle uitgevoerd.

5.1.1 Vaccinatie

Eenieder die bedrijfsmatig pluimvee houdt, is verplicht zijn dieren te vaccineren tegen NCD. Onder pluimvee wordt verstaan (Artikel 7b.28 lid 1 van Regeling houders van dieren):

- (Opfok)vermeerdering kip;
- (Opfok)vermeerdering kalkoen;
- (Opfok)legghen kip;
- Vleeskuikens;
- Vleeskalkoenen;

De vaccinatie moet uiterlijk 18 dagen nadat de dieren zijn uitgekomen zijn toegediend (Artikel 7b.28 lid 2 van Regeling houders van dieren). Dieren ouder dan 18 dagen (die niet zijn gevaccineerd) die uit een ander land dan NL afkomstig zijn, moeten onmiddellijk na plaatsing op het bedrijf worden gevaccineerd (Artikel 7b.28 lid 3 van Regeling houders van dieren).

Dieren mogen alleen worden verplaatst indien ze conform de Regeling houders van dieren zijn gevaccineerd. (Artikel 2.76id van Besluit houders van dieren)

De houder maakt melding van de uitgevoerde vaccinatie bij de minister (in deze de GD), en verstrekt de gegevens conform (Artikel 7b.28 lid 4 van Regeling houders van dieren). De volgende gegevens dient de houder op de vaccinatieverklaring door te geven:

- gegevens ter identificatie van de houder van de dieren;
- gegevens ter identificatie van de dierenarts die de dieren heeft gevaccineerd of hiertoe een diergeneesmiddel heeft afgeleverd;
- gegevens ter identificatie van de dieren die gevaccineerd zijn;
- gegevens omtrent de aard van de vaccinatie;
- gegevens omtrent het vaccin;
- de dagtekening;
- de handtekening van de houder en de dierenarts.

titel	Werkinstructie Monitoring Newcastle Disease			
code	HH02 DGZ 30	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 5 van 10

5.1.2 Monitoring (Artikel 7b.29 van Regeling houders van dieren)

Nadat vaccinatie is uitgevoerd, laat de houder op de voorgeschreven leeftijd van het koppel, de dieren onderzoeken op de hoeveelheid antilichamen in het bloed van de dieren. Aan dit monitoringsonderzoek zijn verplichtingen verbonden. De monitoringsverplichting is afhankelijk van de diersoort en diertype, zie tabel in bijlage 1.

De hoeveelheid antilichamen die in het bloed wordt aangetoond, wordt ook wel 'titer' genoemd. Deze titer moet aan de eisen voldoen zoals opgenomen in bijlage 12 van Regeling houders van dieren.

Niet behalen titereis

Indien de titereis niet wordt behaald, worden extra maatregelen voorgeschreven (Artikel 7b.36 t/m artikel 7b.38 van Regeling houders van dieren). De GD pakt dit in eerste instantie op en monitort het desbetreffende bedrijf en stuurt deze aan. Indien deze aanpak niet werkt en de titereis blijvend niet voldoet, wordt het doorgezet naar de NVWA.

5.1.3 Rol van de Gezondheidsdienst voor dieren

De GD stuurt de monitoring op NCD aan. Dit houdt in dat:

- De GD, rekening houdend met de leeftijd en type van de koppel, een opdrachtformulier stuurt naar de dierenarts van de pluimveehouder. Voor NCD is dit formulier volledig voorgedrukt. Bij 2 leeftijden worden er 2 formulieren gestuurd. Omdat de GD iedere ronde aanstuurt, zullen beide formulieren voorgedrukt zijn. De dierenarts draagt zorg voor de bloedafname en stuurt het opdrachtformulier samen met de bloedmonsters retour aan de GD.
- De GD bewaakt of de monsters tijdig retour worden gezonden. De GD houdt tevens bij of er voldoende monsters worden ingezonden en of deze van voldoende kwaliteit zijn om een monsteruitslag mee te verkrijgen.
- De GD stuurt ca 2 weken na de geplande monsternamedatum een herinnering aan de pluimveehouder, indien dan nog geen monsters zijn ontvangen (met uitzondering van vleeskuikenbedrijven). De pluimveehouder wordt in deze brief gevraagd om aan te geven of er nog monsters worden ingezonden en, zo nee, waarom er geen monsters worden ingezonden.
- De GD informeert de NVWA indien de houder geen of te weinig monsters heeft ingezonden, uiteraard na afloop van de wettelijke termijn die de houder hiervoor heeft.

5.2 Inspectie uitvoering

In het kader van efficiëntie worden de inspecties op het gebied van monitoring NCD in principe administratief uitgevoerd. Er vindt in eerste instantie geen bedrijfsbezoek plaats.

titel	Werkinstructie Monitoring Newcastle Disease		
code	HH02 DGZ 30	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021 pag. 6 van 10

Wanneer uit de meldingen van de GD blijkt dat er afwijkingen zijn, dient de melding opgepakt te worden. De inspectie moet zelf aangemaakt worden in SPIN onder het verificatieprogramma 'Regeling preventie – vaccinatie en monitoring NCD'.

Bekijk in SPIN of het de eerste keer is dat er voor deze houder een overtreding is vastgelegd (checken of er sprake is van herhaling).

Onderzoek de melding, de omstandigheden en houdt rekening met:

- Leeftijd dieren (I&R KIP (AVINED));
- Type dieren;
- Leeftijds- en typeafhankelijke verplichtingen.

Neem ook telefonisch contact op met de houder voor aanvullende informatie. Houdt er rekening mee dat de houder niet tot antwoorden verplicht is, maar dat zijn/haar verklaring wel meegenomen kan worden.

6 Registratie en archivering

De inspectiebevindingen worden verantwoord in het SPIN verificatieprogramma 'Regeling preventie – vaccinatie en monitoring NCD'. Aanvullende documenten dienen in een 13I-rapport in het verificatieprogramma bijgevoegd worden. Wanneer je tot interventie overgaat (waarschuwingbrief, proces-verbaal of een LOD-traject), maak je een afdoening aan in SPIN Interventie.

7 Interventie

Een sanctionerende interventie op het gebied van monitoring NCD wordt strafrechtelijk afgedaan. De strafbaarstelling is geregeld in de Wet dieren en de Wet op de economische delicten (WED).

Link interventiebeleid:

Tenlastelegging:

Vóór 21 april 2021 was de monitoring op NCD opgenomen in de Regeling preventie. Als je tijdens de inspectie overtredingen constateert van vóór 21 april 2021, leg je de "oude" Regeling preventie ten laste.

Ná 21 april 2021 is de Regeling preventie vervangen door de Regeling houders van dieren. Als je tijdens de inspectie overtredingen constateert die zijn begaan ná 21 april 2021, leg je de "nieuwe" Regeling houders van dieren ten laste.

titel	Werkinstructie Monitoring Newcastle Disease		
code	HH02 DGZ 30	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021 pag. 7 van 10

Indien er overtredingen zijn begaan voor én na 21 april 2021, splits je deze op in de Regeling preventie / Regeling houders van dieren.

In de onderstaande tabel zijn per overtreding de interventies bij een eerste en herhaalde overtreding weergegeven. Hierbij moet onderstaande in acht worden genomen:

- LOD herstel staat voor last onder dwangsom ter opheffing van de overtreding. Deze bestuurlijke maatregel kan alleen worden ingezet indien herstel van de overtreding mogelijk is.
- LOD herstel wordt ingezet als na de hersteltermijn van 1 week blijkt dat de eerder geconstateerde overtreding niet is opgeheven. Bij de afweging voor een LOD herstel wordt rekening gehouden met de houding van de overtreder.
- Een LOD ter voorkoming van herhaling wordt bij een herhaalde overtreding ingezet als gevaar van herhaling voor de hand ligt.

Overtreding	Overtredingsklasse	Interventie bij eerste overtreding	Interventie bij herhaalde overtreding**
Geen bloed afgenomen	B	Proces-verbaal en LOD herstel*	Proces-verbaal, LOD herstel* en last ter voorkoming herhaling
Bloed afgenomen bij te weinig dieren	B	Proces-verbaal en LOD herstel*	Proces-verbaal, LOD herstel* en last ter voorkoming herhaling
	C	Schriftelijke waarschuwing	Proces-verbaal en last ter voorkoming herhaling
Te vroeg bloed afgenomen	B	Proces-verbaal	Proces-verbaal en last ter voorkoming herhaling
	C	Schriftelijke waarschuwing	Proces-verbaal en last ter voorkoming herhaling
Te laat bloed afgenomen	B	Proces-verbaal	Proces-verbaal en last ter voorkoming herhaling
	C	Schriftelijke waarschuwing	Proces-verbaal en last ter voorkoming herhaling

* Indien herstel mogelijk is en herstel niet binnen een week heeft plaatsgevonden.

** Er is sprake van een herhaalde overtreding wanneer tijdens een (her)inspectie opnieuw een overtreding wordt geconstateerd van dezelfde wetgeving waarvoor in de daaraan voorafgaande periode van drie jaar reeds een overtreding werd vastgesteld.

Specifiek interventiebeleid per pluimveetype

In de onderstaande tabel staat per pluimveetype aangegeven wanneer van bovenstaande normering kan worden afgeweken.

titel	Werkinstructie Monitoring Newcastle Disease		
code	HH02 DGZ 30	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021 pag. 8 van 10

Bijlage 1: Monitoringsverplichtingen

Pluimveetype	Artikelen	Monstermoment*	Aantal monsters
Opfokvermeerdering (opfok van ouderdieren en grootouderdieren voor de productie van leghennen en vleeskuikens)	Vóór 21 april 2021: Artikel 94f, onder a , b en f van de Regeling preventie. Ná 21 april 2021: Artikel 7b.31 onder a, b en f van Regeling hvd	<ul style="list-style-type: none"> • [Binnen 70 dagen na het uitkomen (tenzij iedere 6 weken gevaccineerd door DA met levende entstof)]; • [Binnen 6 weken na vaccinatie, bedoeld in artikel 94c, vierde lid]; • Binnen 20 dagen voorafgaand aan een verplaatsing naar een ander bedrijf waar bedrijfsmatig vogels worden gehouden (mits koppel > 28 dagen oud is) 	30 (per stal)
Vermeerderingsbedrijf kip (volwassen vermeerderingskoppels kippen, ouderdieren en grootouderdieren voor de productie van vleeskuikens en leghennen)	Vóór 21 april 2021: Artikel 94f, onder c, e en f , van de Regeling preventie. Ná 21 april 2021: Artikel 7b.31 onder c, e en f van Regeling hvd	<ul style="list-style-type: none"> • In de periode van 40 tot 48 weken na het uitkomen; • In de periode van 70 tot 75 weken na het uitkomen; • Binnen 20 dagen voorafgaand aan een verplaatsing naar een ander bedrijf waar bedrijfsmatig vogels worden gehouden 	30 (per stal)

titel	Werkinstructie Monitoring Newcastle Disease		
code	HH02 DGZ 30	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021
			pag. 9 van 10

		(mits koppel > 28 dagen oud is)	
Opfok Leghennen (met of zonder vrije uitloop)	<p>Vóór 21 april 2021: Artikel 94g, onder a, b en e van de Regeling preventie</p> <p>Ná 21 april 2021: Artikel 7b.32 onder a, b en e van Regeling hvd</p>	<ul style="list-style-type: none"> • [Binnen 70 dagen na het uitkomen (tenzij iedere 6 weken gevaccineerd door DA met levende entstof)]; • [Binnen 6 weken na vaccinatie, bedoeld in artikel 94c, vierde lid]; • Binnen 20 dagen voorafgaand aan een verplaatsing naar een ander bedrijf waar bedrijfsmatig vogels worden gehouden (mits koppel > 28 dagen oud is) 	30 (per stal)
Leghennen	<p>Vóór 21 april 2021: Artikel 94g, onder c t/m e van de Regeling preventie</p> <p>Ná 21 april 2021: Artikel 7b.32 onder c, d en e van Regeling hvd</p>	<ul style="list-style-type: none"> • In de periode van 90 tot 95 weken na het uitkomen; • Binnen 9 weken voordat het koppel wordt geslacht; • Binnen 20 dagen voorafgaand aan een verplaatsing naar een ander bedrijf waar bedrijfsmatig vogels worden gehouden (mits koppel > 28 dagen oud is) 	
Vleeskuikens	<p>Vóór 21 april 2021: Artikel 94h van de Regeling preventie</p> <p>Ná 21 april 2021: Artikel 7b.33 van Regeling hvd</p>	<ul style="list-style-type: none"> • In de periode van 4 tot 6 weken na het uitkomen; • [Binnen 70 dagen na het uitkomen (tenzij iedere 6 weken gevaccineerd door DA met levende entstof).] 	30 per koppel (ten minste 5 per stal)
Kalkoenen	<p>Vóór 21 april 2021: Artikel 94i van de Regeling preventie</p> <p>Ná 21 april 2021: Artikel 7b.34 van Regeling hvd</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vanaf 13 weken na het uitkomen; • Binnen 20 dagen voorafgaand aan een verplaatsing van een koppel naar een ander bedrijf waar bedrijfsmatig vogels worden 	30 per koppel (ten minste 5 per stal)

titel	Werkinstructie Monitoring Newcastle Disease			
code	HH02 DGZ 30	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 10 van 10

		gehouden (mits > 28 dagen oud en onderzoek vanaf 13 weken na het uitkomen nog niet is uitgevoerd)	
Dieren ouder dan 18 dagen afkomstig uit andere landen dan NL	<p>Vóór 21 april 2021: Artikel 94j van Regeling preventie</p> <p>Ná 21 april 2021: Artikel 7b.35 van Regeling hvd</p>	<ul style="list-style-type: none"> In de periode van 3 tot 4 weken na vaccinatie 	Zie aanhef artikelen 7b.31 t/m 7b.34 van Regeling hvd

* In de kolom 'Moment' staan een aantal verplichtingen tussen [...]. Deze zijn in de Regeling opgenomen, maar worden door de GD niet aangestuurd noch gemonitord.

titel	Werkinstructie Monitoring Aviaire Influenza		
code	HH02 DGZ 31	Versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021 pag. 1 van 9

Versie	Datum	Wijzigingen ten opzichte van vorige versie
2.0	21-04-2021	Aanpassingen/aanvullingen werkinstructie AHR
1.2	17-09-2020	Aanpassingen tabel monitoringsverplichtingen en interventiebeleid
1.1	12-04-2018	Aanpassingen/aanvullingen werkinstructie
1	01-07-2014	Nieuwe werkinstructie

Inhoudsopgave

1	Onderwerp	1
2	Wettelijke basis.....	2
3	Begrippen	2
4	Benodigheden.....	3
5	Werkwijze	3
5.1	Inspectie voorbereiding	3
5.2	Inspectie uitvoering	6
6	Registratie en archivering	6
7	Interventie	7

1 Onderwerp

Voor pluimveehouders geldt een monitoringsverplichting op Aviaire Influenza, kortweg AI genoemd. De verplichting houdt in dat pluimveehouders ervoor dienen te zorgen dat alle bedrijfsmatig gehouden koppels pluimvee, inclusief eenden, kalkoenen, ganzen, kwartels, parelhoenders en loopvogels worden gemonitord op het voorkomen van antistoffen tegen Aviaire Influenza. De basis voor de monitoring op AI is gelegd in artikel 2.76ib eerste lid van Besluit houders van dieren, en verder uitgewerkt in artikel 7b.13 t/m 7b.17 van Regeling houders van dieren.

Aviaire Influenza, of wel vogelgriep genoemd, is een zoönose en dus ook besmettelijk voor mensen. De ziekte wordt veroorzaakt door een virus (Influenza) en kent drie varianten; A, B en C. B en C zijn alleen bij de mens bekend; de A-variant komt bij meerdere diersoorten voor, waaronder bij vogels.

Vogels worden geacht het 'reservoir' te vormen van de A-variant van het influenza virus. Dit betekent dat het virus endemisch is bij vogels; nieuwe influenza virussen ontstaan daarom vaak bij vogels. Dat is ook de reden dat er ingrijpende maatregelen worden toegepast bij een uitbraak van AI. Met name ook omdat de laag-pathogene variant kan muteren tot een hoog-pathogene variant, die zeer besmettelijk en dodelijk is voor de meeste vogelsoorten.

titel	Werkinstructie Monitoring Aviaire Influenza		
code	HH02 DGZ 31	Versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021 pag. 2 van 9

AI is een meldingsplichtige dierziekte. Zowel een besmetting met de laag- als de hoog-pathogene variant, kan er toe leiden dat dieren moeten worden geruimd. De ziekte veroorzaakt griepachtige verschijnselen, zoals sufheid en opgezette kelen. Bij vogels verkleurt de kam. Sommige vogels sterven direct na besmetting. De ziekte kan dodelijk zijn voor kippen, kalkoenen en eenden.

2 Wettelijke basis

Wet Dieren;
 Besluit houders van dieren (hierna besluit hvd);
 Regeling houders van dieren (hierna regeling hvd);
 Algemene Wet Bestuursrecht;
 Wet op de economische delicten;
 Verordening (EU) 2016/429;
 Gedelegeerde Verordening (EU) 2020/689;
 Gedelegeerde Verordening (EU) 2020/688.

3 Begrippen

Zie voor een compleet overzicht van alle begrippen, de regelgeving genoemd onder de wettelijke basis. De belangrijkste begrippen voor deze inspecties worden hier genoemd.

- **AVINED:** de overkoepelende stichting en erkend als brancheorganisatie voor het behartigen van de belangen van de pluimveesector. Tevens beheerder van KIPnet en I&R KIP;
- **Bedrijfsmatig pluimvee:** in Nederland wordt een ondergrens van 250 stuks aangehouden overeenkomstig de Regeling houders van dieren;
- **Eendagskuiken:** kippen die nog geen 72 uur oud zijn en die nog niet zijn gevoerd;
- **Exploitant:** iedere natuurlijke of rechtspersoon die verantwoordelijk is voor dieren of producten, ook als dat voor beperkte duur is, met uitzondering van houders van een gezelschapdier of dierenartsen;
- **Houder:** eigenaar, houder of hoeder;
- **Houderijsysteem met vrije uitloop:** als bedoeld in bijlage 2 onderdeel 1 van Verordening (EG) nr. 589/2008;
- **KIP:** het Koppel Informatiesysteem Pluimvee, de aangewezen I&R databank van de stichting AVINED;
- **Koppel:** alle pluimvee of in gevangenschap levende vogels met dezelfde gezondheidsstatus die in hetzelfde lokaal of binnen dezelfde uitloopruimte worden gehouden en die een epidemiologische eenheid vormen; in stallen omvat deze term alle dieren die hetzelfde omsloten luchtvolume delen;
- **Leghen:** kip bestemd voor de productie van consumptie-eieren;
- **Minister:** Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit;
- **Relatienummer (BRS):** uniek nummer dat door de minister is toegekend aan een exploitant van een inrichting waar dieren worden gehouden;
- **Uniek registratienummer (UBN):** een nummer dat overeenkomstig artikel 93 van Verordening (EU) 2016/629 door de bevoegde autoriteit aan een geregistreerde inrichting wordt toegekend;

titel	Werkinstructie Monitoring Aviaire Influenza		
code	HH02 DGZ 31	Versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021 pag. 3 van 9

- **Uniek subregistratienummer (KIP nummer):** een nummer dat overeenkomstig artikel 5a.1 lid 3 van de Regeling houders van dieren door de minister wordt toegekend aan een inrichting waar kippen, kalkoenen, parelhoenders, eenden, ganzen, kwartels, duiven, fazanten, patrijzen of loopvogels worden gehouden;
- **Vermeerderingsdier:** vogel bestemd voor de productie van broedeieren;
- **Vleeseend:** eend van 72 uur en ouder die worden opgefokt of gehouden voor de productie van vlees;
- **Vleeskalkoen:** kalkoen van 72 uur en ouder die worden opgefokt of worden gehouden voor de productie van vlees;
- **Vleeskuiken:** kip van 72 uur en ouder die worden opgefokt of worden gehouden voor de productie van vlees;
- **Zoönose:** ziekte of besmetting die van dier op mens kan overgaan.

4 Benodigheden

Actuele werkinstructie

Melding Gezondheidsdienst voor Dieren (GD)

SPIN-historie m.b.t. houder/bedrijf

KIP (I&R/AVINED)

5 Werkwijze

5.1 Inspectie voorbereiding

Je hebt een melding ontvangen van de GD over een tekortkoming in de monitoringsverplichting AI. Op basis van deze melding wordt een administratieve controle uitgevoerd.

5.1.1 Monitoring

Elke houder die bedrijfsmatig pluimvee (vleeskuikens, (opfok)leghennen, vleeseenden, vleeskalkoenen, ganzen, kwartels, parelhoenders, loopvogels of (opfok)vermeerderingsdieren)) houdt, moet deze dieren periodiek laten onderzoeken door een dierenarts of dierenartsassistent op het voorkomen van antilichamen tegen AI, subtypes H5 en H7 (Artikel 7b.13 lid 1 uit Regeling houders van dieren).
Bij de monsternamen moet ten minste 1 ml bloed worden afgenomen (Artikel 7b.13 lid 2 uit Regeling houders van dieren).

Bij vleeseenden of ganzen moet jaarlijks bloed worden afgenomen bij ten minste 40 dieren (Artikel 7b.15 lid 1 onder b van Regeling houders van dieren).

Bij de overige pluimveesoorten moet bloed worden afgenomen bij ten minste 30 dieren, afhankelijk van het pluimveetype moet dit jaarlijks/per ronde/per kwartaal/per koppel (Artikel 7b.15 lid 1 onder a, c, d, e, f, g van Regeling houders van dieren).

Deze bloedmonsters worden ingezonden naar de GD (de aangewezen instelling) die het onderzoek uitvoert (Artikel 7b.14 lid 1 van de Regeling houders van dieren).

titel	Werkinstructie Monitoring Aviaire Influenza			
code	HH02 DGZ 31	Versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 4 van 9

Voor diverse diertypes gelden andere frequenties, zie tabel hieronder:

Pluimveetype	Artikelen	Frequentie	Leeftijd	Aantal monsters
Vleeskuikens	Vóór 21 april 2021: Artikel 87, lid 1 Regeling preventie Ná 21 april 2021: Artikel 7b.15 lid 1 onder a van Regeling hvd	Jaarlijks	Minimaal 4 weken	30
Vleeseenden	Vóór 21 april 2021: Artikel 87, lid 2 Regeling preventie Ná 21 april 2021: Artikel 7b.15 lid 1 onder b van Regeling hvd	Jaarlijks	Minimaal 4 weken	40
Kalkoenen (hennen en hanen)	Vóór 21 april 2021: Artikel 88, lid 1 van Regeling preventie Ná 21 april 2021: Artikel 7b.15 lid 1 onder c van Regeling hvd	Iedere ronde	Minimaal 18 weken	30 hanen
Kalkoenen (alleen hennen)	Vóór 21 april 2021: Artikel 88, lid 2 van Regeling preventie Ná 21 april 2021: Artikel 7b.15 lid 1 onder c van Regeling hvd	Iedere ronde	Minimaal 13 weken	30 hennen
Vermeerdering (vlees en leg)	Vóór 21 april 2021: Artikel 89, lid 1 van Regeling preventie	Jaarlijks	Minimaal 45 weken	30

titel	Werkinstructie Monitoring Aviaire Influenza			
code	HH02 DGZ 31	Versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 5 van 9

	Ná 21 april 2021: Artikel 7b.15 lid 1 onder d van Regeling hvd			
Opfok vermeerdering	Vóór 21 april 2021: Artikel 89, lid 2 van Regeling preventie Ná 21 april 2021: Artikel 7b.15 lid 1 onder e van Regeling hvd	Per koppel	Minimaal 15 weken	30
Leghennen	Vóór 21 april 2021: Artikel 90, lid 1 van Regeling preventie Ná 21 april 2021: Artikel 7b.15 lid 1 onder f van Regeling hvd	Jaarlijks	Minimaal 45 weken	30
Opfok leg	Vóór 21 april 2021: Artikel 90, lid 2 van Regeling preventie Ná 21 april 2021: Artikel 7b.15 lid 1 onder g van Regeling hvd	Per koppel	Minimaal 8 weken	30
Vrije uitloop	Vóór 21 april 2021: Artikel 91 van Regeling preventie Ná 21 april 2021: Artikel 7b.16 uit Regeling hvd	Kwartaal	Ongeacht leeftijd	30

Let op: Indien dieren worden gehuisvest in meerdere stallen, wordt bij dieren uit elke stal bloed afgenomen naar evenredigheid van het aantal dieren dat in de stallen wordt gehouden, met een minimum van 5 dieren per stal (Artikel 7b.15 lid 2 van Regeling houders van dieren).

titel	Werkinstructie Monitoring Aviaire Influenza		
code	HH02 DGZ 31	Versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021 pag. 6 van 9

5.1.2 Rol van de Gezondheidsdienst voor Dieren

[Redacted text block containing multiple lines of greyed-out content]

5.2 Inspectie uitvoering

In het kader van efficiëntie worden de inspecties op het gebied van monitoring AI in principe administratief uitgevoerd. Er vindt in eerste instantie geen bedrijfsbezoek plaats. Bekijk in SPIN of het de eerste keer is dat deze houder een overtreding heeft begaan met betrekking tot monitoring pluimveeziekten.

Onderzoek de melding en de omstandigheden en houdt rekening met:

Leeftijd dieren (I&R KIP (AVINED))

Type dieren

Leeftijd- en typeafhankelijke verplichtingen

Aantal stallen

6 Registratie en archivering

De inspectiebevindingen worden verantwoord in het SPIN verificatieprogramma 'Regeling preventie – monitoring AI'. Aanvullende documenten dienen in een 13I-rapport in het verificatieprogramma bijgevoegd te worden. Wanneer je tot interventie overgaat (waarschuwingbrief, proces-verbaal of een LOD-traject), dient in SPIN een interventie te worden aangemaakt.

titel	Werkinstructie Monitoring Aviaire Influenza			
code	HH02 DGZ 31	Versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 7 van 9

7 Interventie

Een sanctionerende interventie op het gebied van monitoring AI wordt strafrechtelijk afgedaan. De strafbaarstelling is geregeld in de Wet dieren en de Wet op de economische delicten (WED).

Link interventiebeleid:

Tenlastelegging:

Vóór 21 april 2021 was de monitoring op AI opgenomen in de Regeling preventie. Als er tijdens de inspectie overtredingen geconstateerd worden van vóór 21 april 2021, wordt de "oude" Regeling preventie ten laste gelegd.

Ná 21 april 2021 is de Regeling preventie vervangen door de Regeling houders van dieren. Als tijdens de inspectie overtredingen geconstateerd worden die zijn begaan ná 21 april 2021, wordt de "nieuwe" Regeling houders van dieren ten laste gelegd.

Indien er overtredingen zijn begaan voor én na 21 april 2021, worden deze opgesplitst in de Regeling preventie / Regeling houders van dieren.

In de onderstaande tabel zijn per overtreding de interventies bij een eerste en herhaalde overtreding weergegeven. Hierbij moet onderstaande in acht worden genomen:

LOD herstel staat voor last onder dwangsom ter opheffing van de overtreding. Deze bestuurlijke maatregel kan alleen worden ingezet indien herstel van de overtreding mogelijk is.

LOD herstel wordt ingezet als na de hersteltermijn van 1 week blijkt dat de eerder geconstateerde overtreding niet is opgeheven. Bij de afweging voor een LOD herstel wordt rekening gehouden met de houding van de overtreder.

Een LOD ter voorkoming van herhaling wordt bij een herhaalde overtreding ingezet als gevaar van herhaling voor de hand ligt.

Frequentie	Overtreding	Klasse	Interventie bij eerste overtreding	Interventie bij herhaalde (tweede) overtreding**
Jaarlijks/ per kwartaal	Geen bloed afgenomen	B	Proces-verbaal en LOD herstel*	Proces-verbaal, LOD herstel* en last ter voorkoming herhaling
	Bloed afgenomen bij te weinig dieren	B	Proces-verbaal en LOD herstel*	Proces-verbaal, LOD herstel* en last ter voorkoming herhaling
		C	Schriftelijke waarschuwing	Proces-verbaal

titel	Werkinstructie Monitoring Aviaire Influenza			
code	HH02 DGZ 31	Versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 8 van 9

	Te vroeg bloed afgenomen	B	Proces-verbaal en LOD herstel*	Proces-verbaal, LOD herstel* en last ter voorkoming herhaling
		C	Schriftelijke waarschuwing	Proces-verbaal
Per ronde/ per koppel	Geen bloed afgenomen	B	Proces-verbaal	Proces-verbaal en last ter voorkoming herhaling
		C	Schriftelijke waarschuwing	Proces-verbaal
	Bloed afgenomen bij te weinig dieren	B	Proces-verbaal	Proces-verbaal en last ter voorkoming herhaling
		C	Schriftelijke waarschuwing	Proces-verbaal
	Te vroeg bloed afgenomen	B	Proces-verbaal	Proces-verbaal en last ter voorkoming herhaling
		C	Schriftelijke waarschuwing	Proces-verbaal

* Indien herstel mogelijk is en herstel niet binnen een week heeft plaatsgevonden.

** Er is sprake van een herhaalde overtreding wanneer tijdens een (her)inspectie opnieuw een overtreding wordt geconstateerd van dezelfde wetgeving waarvoor in de daaraan voorafgaande periode van drie jaar reeds een overtreding werd vastgesteld.

Pluimveetype	Afwijking van de norm (klasse C overtreding)
Vleeskuikens	
Vleeseenden	
Kalkoenen (hennen en hanen)	
Kalkoenen (alleen hennen)	
Vermeerdering (vlees en leg)	
Opfok vermeerdering	
Leghennen	

titel	Werkinstructie Monitoring Aviaire Influenza			
code	HH02 DGZ 31	Versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 9 van 9

Opfok leg	
Vrije uitloop	

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 1 van 17

Versie	Datum	Toelichting
8.0	25-01-2022	Aanvullen/aanpassen
7.0	21-04-2021	Aanvullen/aanpassen werkinstructie AHR
6.0	19-05-2020	Aanvullen/aanpassen werkinstructie
5.0	12-04-2018	Aanvullen/aanpassen werkinstructie
4.0	26-10-2017	Aanpassing emailadres team maatregelen, paragraaf
3.0	30-6-2017	Aanpassing paragraaf 4.2, 4.3, 5.2, 7 en 7.1
2.0	30-08-2016	Herziening werkinstructie
1.1	04-08-2015	Aanpassing paragraaf 3.2 + aanpassing paragraaf 9.1
1.0	01-07-2015	Nieuwe werkinstructie

Inhoudsopgave

1	Onderwerp	2
2	Wettelijke basis	2
2.1	NL regelgeving zoönotische Salmonella.....	3
2.2	EU regelgeving zoönotische Salmonella.....	3
3	Benodigheden	3
4	Achtergrondinformatie	4
4.1	Monitoring primaire bedrijven.....	4
4.2	Officiële monitoring	5
4.3	Erkende laboratoria en analysemethoden	6
4.4	Bestrijding.....	6
5	Uitvoering	7
5.1	Inspectievoorbereiding	7
5.2	Inspectie uitvoering – Administratief	8
5.3	Inspectie uitvoering – Bedrijfsbezoek	10
6	Schema monitoring primaire bedrijven	11
7	Interventiebeleid	14
8	Registratie en archivering.....	15
	Registratie SPIN.....	15
	Hercontrole	15
	Bijlage 1: Toegestane testmethoden	16
	Bijlage 2: Begrippenlijst.....	17

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 2 van 17

1 Onderwerp

Salmonella is een bacterie en veroorzaakt de besmettelijke darmziekte Salmonellose bij mensen. Mensen worden vaak ziek door aanraking met voedingsmiddelen, zoals bijvoorbeeld door vlees en eieren van pluimvee.

De zoönotische *Salmonella* is een verzamelnaam voor verschillende serotypes *Salmonella*, die voedsel gerelateerd besmettelijk is voor mensen. Pluimvee is vaak drager van de zoönotische *Salmonella* bacterie, maar wordt meestal niet ziek. Pluimvee kan langdurig drager blijven en wordt vaak beschouwd als een reservoir voor *Salmonella*.

In Nederland zijn de volgende **6 zoönotische Salmonella serotypes** relevant:

- *Salmonella* Enteritidis (SE);
- *Salmonella* Typhimurium (ST) (inclusief de monofasische variant. Deze variant vormt een risico voor de volksgezondheid dat vergelijkbaar is met andere ST-stammen);
- *Salmonella* Hadar (SH);
- *Salmonella* Infantis (SI);
- *Salmonella* Virchow (SV);
- *Salmonella* Java (SJ).

De monitoring van zoönotische Salmonella op pluimveebedrijven is een Europese verplichting. De Europese regelgeving met betrekking tot zoönotische *Salmonella* heeft als doel dat er adequate en doeltreffende maatregelen worden getroffen voor de detectie en de bestrijding van *Salmonella*. Deze maatregelen worden toegepast in alle stadia van productie, verwerking en distributie van pluimveevlees, in het bijzonder op het niveau van de primaire productie met inbegrip van diervoeders. Met als uiteindelijke doel de prevalentie van *Salmonella* en het risico voor de volksgezondheid te verminderen.

Elke Europese lidstaat is, conform Verordening (EG) nr. 2160/2003, verplicht een nationaal bestrijdingsprogramma op te stellen, waarbij zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met de specifieke situatie in het betreffende land en ter voorkoming van *Salmonella* verspreiding naar opvolgende ketenschakels. In uitvoeringsverordeningen is vervolgens voor vermeerderingsdieren, leghennen, vleeskuikens en vleeskalkoenen een monitoringsprotocol uitgewerkt waarin onder andere beschreven staat hoe en hoe vaak er monsters genomen moeten worden. Daarnaast zijn ook regels vastgelegd met betrekking tot de laboratoria die de monsters onderzoeken. Alleen erkende laboratoria mogen Salmonella monsters in het kader van het monitoringsprogramma onderzoeken. De uitslagen van Salmonella monsters moeten worden geregistreerd in KIPnet, de aangewezen databank van de Stichting AVINED.

2 Wettelijke basis

De bestrijding van zoönotische *Salmonella* is op Europees niveau gereguleerd in verordening (EG) 2160/2003 en de daarop gebaseerde uitvoeringsverordeningen. Op nationaal niveau vormt de

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 3 van 17

Wet dieren in samenhang met het Besluit houders van dieren de wettelijke basis om uitvoering te geven aan de Europese regelgeving. De uitvoering hiervan is opgenomen in de Regeling houders van dieren.

2.1 NL regelgeving zoönotische Salmonella

- Regeling houders van dieren (hierna Regeling hvd);
- Besluit houders van dieren;
- Wet dieren;
- Regeling erkenning veterinaire laboratoria;
- Algemene wet bestuursrecht;
- Wet op de economische delicten.

2.2 EU regelgeving zoönotische Salmonella

- Verordening (EG) nr. 2160/2003 (Verordening bestrijding Salmonella);
- Richtlijn 2003/99/EG (inzake de bewaking van zoönosen en zoönoseverwekkers);
- Verordening (EU) nr. 200/2010 (Uitvoeringsverordening bij volwassen vermeerderingskoppels);
- Verordening (EU) nr. 517/2011 (Uitvoeringsverordening bij leghennen);
- Verordening (EU) nr. 200/2012 (Uitvoeringsverordening bij vleeskuikens);
- Verordening (EU) nr. 1190/2012 (Uitvoeringsverordening bij vermeerderings- en mestkalkoenen);
- Verordening (EU) 1177/2006 (Bestrijdingsmethoden Salmonella Pluimvee);
- Verordening (EU) 2017/625 (Controleverordening diergezondheid).

3 Benodigdheden

- SPIN;
- Digitaal Dossier;
- Werkinstructie I&R Gevogelte;
- Raadpleegaccount KIPnet (AVINED)*, toegang: [REDACTED]
- Raadpleegaccount I&R KIP (AVINED)*, toegang: [REDACTED]
- Toegang tot Pladmin*
- Gebruikershandleiding KIPnet en I&R KIP;
- Raadpleegvenster voor IKB certificering, toegang: [REDACTED]
- Algemeen en Specifiek Interventiebeleid te vinden op de Werkwijzer;
- Hygiëne- en ARBO protocol.

* Neem hiervoor contact op met Expertise Dier.

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 4 van 17

4 Achtergrondinformatie

De monitoring *Salmonella* op het primaire bedrijf bestaat uit 2 delen, namelijk een monitoring door de houder zelf en een officiële monitoring uitgevoerd in opdracht van de NVWA. De inspecties op het gebied van monitoring zoönotische *Salmonella* richten zich op de tijdige en juiste bemonstering op het pluimveebedrijf, de tijdige en juiste registratie van de analyse-uitslag in de daarvoor aangewezen databank en de geldigheid van de laboratoriumuitslag.

4.1 Monitoring primaire bedrijven

De basis voor de monitoring *Salmonella* is vastgelegd in Europese regelgeving. De nationale uitvoering van de monitoring *Salmonella* is geregeld in de Regeling houders van dieren (artikelen 7b.40 tot en met 7b.49)

In hoofdstuk 6 is een schema opgenomen voor de monitoring op primaire bedrijven. In dit schema staat per type bedrijf vermeld op welke *Salmonella* serotypen, op welke momenten en op welke wijze bemonsterd moet worden. Voor alle kippen en kalkoenen geldt dat zij moeten worden onderzocht op de belangrijkste serotypen *Salmonella enteritidis* en *Salmonella typhimurium*. Voor kippen die worden opgefokt tot vermeerderingsdieren, voor volwassen vermeerderingskoppels en voor vleeskuikens gelden daarnaast monitoringsvoorschriften voor andere serotypen.

In het schema in hoofdstuk 6 staat tevens vermeld door wie de monsternamen moet worden uitgevoerd. Uitgangspunt is dat de monsters worden genomen door of namens de pluimveehouder. De bemonstering die maximaal 3 weken voor de slacht bij vleeskuikens en leghennen plaatsvindt, moet worden uitgevoerd door een dierenarts of paraveterinair. Voor vleeskalkoenen en vermeerderingsdieren is het niet verplicht dat deze bemonstering wordt uitgevoerd door een dierenarts of paraveterinair.

De monsters die op het pluimveebedrijf genomen zijn, moeten op de werkdag na de dag waarop ze genomen zijn, worden verzonden naar het laboratorium. Het onderzoek van de monsters moet binnen 96 uur/4 dagen na de bemonstering worden aangevangen. Ook moeten de monsters binnen 48 uur na ontvangst van de monsters op het lab worden ingezet voor onderzoek. Indien de monsters positief worden getest op de aanwezigheid van *Salmonella*, moet serotypering worden uitgevoerd op de monsters.

Let op: in KIPnet kunnen twee analyses geregistreerd zijn bij een positieve uitslag, namelijk één detectie en één serotypering.

Alle analyse uitslagen moeten in de aangewezen databank KIPnet ingelezen worden. De werkafspraken met AVINED is dat de uitslagen de werkdag na de dag van uitslag vóór 10u in KIPnet worden geregistreerd. De uitslagen worden door het laboratorium ingevoerd. De pluimveehouder blijft hiervoor wel eindverantwoordelijk en kan de registratie controleren in Mijn AVINED.

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 5 van 17

Naast de wettelijk voorgeschreven bemonsteringsmomenten, kan een pluimveehouder op eigen initiatief *Salmonella* monsters nemen (van bijvoorbeeld dons). De analyse uitslag van deze monsters moet ook worden opgenomen in de databank KIPnet.

Indien er een Salmonellabesmetting wordt aangetoond moet de pluimveehouder bestrijdingsmaatregelen nemen (zie paragraaf 4.4).

4.2 Officiële monitoring

Officiële monitoring door C-mark

Naast de monitoring primaire bedrijven schrijft de EU regelgeving per deelsector een officiële monitoring voor. Vanaf 1 januari 2015 is de NVWA verantwoordelijk voor de uitvoering van de officiële monsternamen voor zoönotische *Salmonella*. Vanaf 1 juli 2017 is deze taak in het geheel gedelegeerd aan C-Mark B.V. Bij de planning wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met het schema van de monitoring primaire bedrijven. **Een officiële monitoring mag een monitoring primaire bedrijven vervangen.** Let op: C-Mark B.V. neemt monsters in één stal. De overige stallen moeten door de pluimveehouder of dierenarts/paraveterinair bemonsterd worden. De monsters die C-Mark neemt zijn in KIPnet terug te vinden als type onderzoek "Officieel" met als laboratorium Eurofins.

Officiële monsternames per deelsector per jaar:

- **Vermeerderingsdieren:** per bedrijf 3 monsternames per ronde (op ca 24, 39 en 54 weken leeftijd van het koppel);
- **Leghennen:** één koppel per bedrijf met meer dan 1.000 dieren (het oudst aanwezige koppel wordt bemonsterd);
- **Vleeskuikens en vleeskalkoenen:** één koppel per bedrijf (bij 10% van de bedrijven met meer dan 5.000 kuikens/500 kalkoenen).
- **Vermeerderingskalkoenen:** deze deelsector komt in Nederland op dit moment niet voor.

Aanvullende officiële monitoring door COKZ:

Sinds 2019 voert COKZ, in opdracht van de NVWA, een aanvullende officiële monitoring uit bij legeindbedrijven. Hiervoor wordt jaarlijks een risicoselectie gemaakt door COKZ. De monsternamen door COKZ wordt uitgevoerd onder VO (EU) 517/2011 Bijlage punt 2.1 onderdeel e. De monsters die COKZ neemt worden onderzocht door het laboratorium Mérieux. Mérieux registreert de uitslagen in KIPnet met als type monster "Officieel". **Een officiële monitoring mag een monitoring primaire bedrijven vervangen.** Let op: COKZ neemt monsters in één stal. De pluimveehouder dient zelf zorg te dragen voor de monsternamen(s) van andere stal(len).

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 6 van 17

4.3 Erkende laboratoria en analysemethoden

Een onderzoek naar zoönotische Salmonella dient uitgevoerd te worden door een erkend laboratorium. Door de NVWA zijn 15 Nederlandse laboratoria erkend voor de detectie van Salmonella. Elf van deze 15 laboratoria zijn daarnaast erkend voor de serotypering. Ook zijn er 6 buitenlandse laboratoria erkend voor de detectie van zoönotische Salmonella. Twee van deze laboratoria zijn ook erkend voor de serotypering. De erkende laboratoria zijn te vinden op de website van de NVWA:

<https://www.nvwa.nl/onderwerpen/salmonella/erkende-laboratoria-salmonella>.

4.4 Bestrijding

Een positieve Salmonella uitslag moet worden gemeld aan het NVWA Incident- en Crisiscentrum (NVIC). Een verdenking van of besmetting met zoönotische Salmonella bij pluimvee wordt afgehandeld door het NVIC. De wijze van afhandeling van een verdenking of besmetting verschilt per type bedrijf. Monsters genomen door het NVIC worden onderzocht door WBVR (Wageningen Bioveterinary Research) en worden geregistreerd in KIPnet als type onderzoek "Officieel".

(Opfok)vermeerderingskoppels

Als bij (opfok)vermeerderingskoppels één van de aangewezen serotypen aangetoond wordt of wanneer residuen van een relevant antimicrobieel middel worden aangetoond, wordt het koppel besmet verklaard. Tot januari 2020 werd bij (opfok)vermeerderingskoppels, na een eerste positieve testuitslag, een verificatieonderzoek uitgevoerd door de NVWA. Op aanwijzing van de Europese Commissie is dit gewijzigd, wat betekent dat er geen verificatieonderzoek meer wordt uitgevoerd en vermeerderingsdieren op basis van de door de houder genomen monsters besmet worden verklaard. Alleen in uitzonderlijke gevallen kan verificatieonderzoek worden toegepast wanneer er gerede twijfel is aan de juistheid van de eerste testuitslag. Een besmet koppel wordt geruimd of vervroegd logistiek geslacht (en moet worden verhit bij Se/ST positief) voordat het in de handel wordt gebracht. Bebroede eieren afkomstig van het besmette koppel moeten als categorie 2 materiaal worden vernietigd bij Rendac. De nog niet ingelegde eieren mogen worden afgevoerd naar de eierverwerkingsindustrie, waar zij een hittebehandeling ondergaan alvorens ze verder verwerkt worden.

(Opfok)legghennen

Tot januari 2021 had een houder bij (opfok)legkoppels de keuze om verificatie onderzoek uit te voeren, of de houder kon de besmetting van het koppel accepteren. Op aanwijzing van de Europese Commissie is dit gewijzigd, wat betekent dat er niet standaard meer een verificatieonderzoek kan worden uitgevoerd. Alleen in uitzonderlijke gevallen, wanneer er gerede twijfel is aan de juistheid van de testuitslag, kan verificatieonderzoek worden toegepast. Als een koppel besmet is verklaard, kan de houder er voor kiezen om het besmette koppel vervroegd te slachten of de legghennen kunnen hun legronde afmaken (bij Se/ST positief moet het vlees ook verhit worden). De eieren mogen dan alleen naar de eierverwerkingsindustrie, waar ze een hittebehandeling moeten ondergaan.

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 7 van 17

Vleeskuikens

Bij vleeskuikens volgt bij een positieve laboratoriumuitslag bij de monsternamen maximaal 3 weken voor de slacht een gecontroleerde afvoer van het pluimvee en pluimveeproducten (vlees en mest), waarbij de producten een hittebehandeling ondergaan. Voor vlees alleen in het geval er sprake is van Se/St positief.

Vleeskalkoenen

Vleeskalkoenen worden over het algemeen levend geëxporteerd en in Duitsland geslacht. Bij een positieve laboratoriumuitslag vindt een gecontroleerde afvoer van de kalkoenen, het vlees en de mest plaats, waarbij de producten een hittebehandeling ondergaan. Dit betekent dat de positieve Salmonella uitslagen ook bij de export moeten worden getoond en de positieve Salmonella status op het exportcertificaat moet worden vermeld. Dit laatste alleen in geval Se/St positief.

Slachthuizen

De NVWA (divisie V&I) houdt op de pluimveeslachtplaatsen toezicht op de gezondheidsstatus van de te slachten koppels pluimvee. En controleert, voor zover mogelijk, of het VKI naar waarheid is ingevuld bij een positief koppel.

5 Uitvoering

Houd je (in het kader van uniformiteit en kwaliteit) aan de werkinstructie en volg het interventiebeleid. Overleg over het afwijken van het interventiebeleid met de teamleider en de inspecteur-specialist, welke vervolgens kunnen overleggen met collega's van Expertise Dier.

De inspecties worden in de basis administratief uitgevoerd, indien nodig volgt er een bedrijfsbezoek (bijv. wanneer met de administratieve inspectie afwijkingen worden vastgesteld die op het bedrijf nader onderzocht dienen te worden). Ook wanneer er een PV opgemaakt moet worden, kan het bedrijf bezocht worden voor het opnemen van de verklaring.

5.1 Inspectievoorbereiding

Ter voorbereiding van het dossier kunnen de volgende systemen geraadpleegd worden (het geselecteerde KIP-nummer/locatie is leidend):

- **SPIN**
 - Inspectiehistorie in WDG;
 - Eventueel andere geplande inspecties (zoals een combinatie met bijv. I&R administratief of fysieke welzijnsinspectie).
- **KIPnet**
 - Laboratoriumuitslagen tot een jaar terug;
 - Controleer eventueel of er nog meer KIP-nummers op het betreffende adres staan geregistreerd.

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 8 van 17

- IKB-certificering (via <http://www.kipnet.nl/>).

- **KIP**

- Controleer welke koppels tot een jaar terug op het betreffende KIP-nummer staan geregistreerd.

- **Pladmin**

- Interne applicatie(divisie Keuren). Nagaan of de monsternamen binnen 21 voor de slacht is uitgevoerd en nagaan of een koppel salmonella positief of negatief is geslacht.

- **Digitaal Dossier**

- Raadpleeg de benodigde bedrijfsinformatie (GDI etc.)

Juistheid van de gegevens

De door de bevoegde autoriteit aangewezen databanken KIPnet en KIP (in de volksmond Avined genoemd) zijn op zichzelf staande databanken van de stichting AVINED. Hierdoor kan het voorkomen dat er onjuistheden zijn t.o.v. de RVO.nl registratie (BRS/NAW/GDI) of NVWA registratie (SPIN/Rebus). Daarnaast moeten de gegevens corresponderen met het betreffende KIPnummer. Bij bedrijven met meerdere KIPnummers is extra alertheid voor de juistheid van de gegevens van belang. In het geval van onjuistheden of onvolledigheden heeft de houder de verplichting om de gegevens te corrigeren (artikel 7b.49 lid 3 van de Regeling hvd). De houder kan contact opnemen met de beheerder van de aangewezen databanken KIPnet en KIP om de registratie op orde te brengen.

5.2 Inspectie uitvoering – Administratief

In het kader van efficiëntie worden de inspecties op het gebied van monitoring zoönotische *Salmonella* in principe administratief uitgevoerd. Er vindt in eerste instantie geen bedrijfsbezoek plaats. Tenzij het een combi controle omvat met bijvoorbeeld welzijn, dit wordt nagekeken in SPIN.

Controleer onderstaande gegevens met het schema monitoring primaire bedrijven (§6) en met het schema overtredingen en interventies (§7) om vast te stellen of omissies hebben plaatsgevonden.

1. Stel het bedrijfstype, het soort pluimvee en de geboorte/aanvoer/afvoerdatum vast. Op basis van deze vaststelling is het bijbehorende bemonsteringsprotocol/frequentie te bepalen;
2. Stel vast of de houder zich gehouden heeft aan het bemonsteringsprotocol. Dit kan worden vastgesteld aan de hand van de geregistreerde gegevens in KIPnet en KIP;

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 9 van 17

3. Stel vast of de houder deelnemer is van het kwaliteitssysteem Integrale Keten Beheersing (IKB). Kijk hiervoor op <http://www.kipnet.nl/> ;
4.
5. Stel aan de hand van bijlage 1 vast of het onderzoek is uitgevoerd door een erkend laboratorium met een geaccrediteerde testmethode. Een laboratoriumuitslag, uitgevoerd door een niet erkend laboratorium en/of met een niet geaccrediteerde testmethode is geen geldige laboratoriumuitslag (zie paragraaf 4.3 voor een link naar de erkende labs). Controleer ook welke serotypering het lab heeft gedaan en of het lab voor die serotypering geaccrediteerd is. Dit kun je via [deze link](#) bij de Raad voor Accreditatie opzoeken (vul het laboratorium in bij de zoekbalk, en download de "scope van accreditatie" in PDF).
6. Stel vast of een laboratoriumuitslag nog geldig is voor de periode waarvoor de uitslag is bedoeld (bijv. monstername 21 dagen voor de slacht: geldigheid 21 dagen). Wanneer de geldigheid is verlopen, zal een nieuwe monstername moeten plaatsvinden;
7. Stel vast of de houder voldoet aan de registratieplicht in KIPnet. Alle uitslagen (Salmonella aangetoond en niet-aangetoond) moeten de volgende werkdag vóór 10.00 uur in KIPnet zijn ingevuld. In de praktijk wordt dit gedaan door het laboratorium, maar de houder is verantwoordelijk voor de registratie. Stel ook vast of de gegevens juist zijn, zeker in geval van meerdere KIP-nummers. Dit stel je vast onder andere aan de hand van de registratie in KIPnet en KIP. Wanneer gegevens niet juist zijn, heeft de houder een correctieplicht;
8.
9. Stel vast of bij een positieve laboratoriumuitslag ook het serotype is vermeld. Het serotype moet op de laboratoriumuitslag worden vermeld;
10. Stel vast of de monsters tijdig aan het laboratorium zijn geleverd. De monsters moeten binnen 96 uur/4 dagen na bemonstering ingezet zijn door het laboratorium;
11.
12. Stel in het geval van een leghennenbedrijf vast of op het KIP-nummer gerelateerd aan leghennen de aanwezigheid van SE is aangetoond en of het bedrijf al dan niet is vrij verklaard. Indien het bedrijf niet vrij is verklaard dan mogen de leghennen alleen worden aangevoerd als ze zijn gevaccineerd tegen SE. Controleer of na het vaststellen van SE op een bedrijf leghennen zijn aangevoerd en ga na of deze zijn gevaccineerd (vraag de vaccinatiegegevens op bij de houder).

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 10 van 17

Bekijk in SPIN of het de eerste keer is dat deze houder een overtreding heeft begaan met betrekking tot monitoring pluimveeziekten.

Wanneer een casus niet via deze instructie uitgevoerd kan worden, neem contact op met de inspecteur-specialist.

5.3 Inspectie uitvoering – Bedrijfsbezoek

Indien uit de administratieve controle afwijkingen worden vastgesteld waarvoor verduidelijking nodig is die alleen bij de houder te vinden is, kan bedrijfsadministratie worden opgevraagd of kan er een bedrijfsbezoek plaatsvinden. Ook wanneer er al een fysieke inspectie (bijv. welzijn) gepland is, kan deze gecombineerd worden uitgevoerd in een bedrijfsbezoek. Tijdens dit bedrijfsbezoek kan achterhaald worden wat de afwijking is en of een overtreding heeft plaatsgevonden.

Denk ter aanvulling op paragraaf 5.2. bij het uitvoeren van een bedrijfsbezoek aan het volgende:

- Neem een afschrift mee/maak een kopie van de gegevens die uit de administratieve controle zijn gekomen:
 - Laboratoriumuitslagen (bedrijfstype, geboortedatum koppel, type monster, stalnummer, koppelnummer, monsternummer, naam laboratorium en datum onderzoek/inzet/uitslag);
 - I&R databank (leeftijd, het soort pluimvee, de aan- en afvoerdata).
- De houder is verplicht de aanwezige laboratoriumuitslagen en de verplichte I&R KIP administratie te tonen;
- Stel vast of de houder voldoet aan de bewaarplicht van 2 jaar.

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 11 van 17

6 Schema monitoring primaire bedrijven

Bedrijfstype (o.b.v. KIP)	Wettelijke basis (EU/NL)	Serotype	Bemonsteringsprotocol (Regeling Preventie / Bijlagen uitvoeringsverordeningen)
Vermeerderingsbedrijf (kip) (vermeerderingskoppels:, ouderdieren en grootouderdieren)	Europees: Bijlage van Vo. 200/2010 Nationaal vóór 21 april 2021: Regeling Preventie: Artikel 98 onder b Nationaal ná 21 april 2021: Regeling hvd: Artikel 7b.41 onder b	Leg: SE, ST, SH, SI en SV Vlees: SE, ST, SH, SI, SV en SJ	Ten minste 2 wekelijks (vanaf datum aanvoer): - Door de houder - Op het bedrijf - 5 paar overschoenen
Opfokbedrijf (leg) vermeerdering (opfok grootouderdieren en ouderdieren voor de productie van leghennen)	Europees: Bijlage van Vo. 200/2010 Nationaal vóór 21 april 2021: Regeling Preventie Artikel 98b, lid 1 en 2 + art. 98e, lid 1, 2 en 3 Nationaal ná 21 april 2021: Regeling hvd: Artikel 7b.43. lid 1 en 2 & artikel 7b.46 lid 1, 2 en 3.	Leg: SE, ST, SH, SI en SV	In de eerste 3 levensdagen (bij aanvoer eendagskuikens - inlegvel): - Door de houder - Per vrachtwagen of aanhanger - 40 mestmonsters (verzamelmonster) Op een leeftijd van 4 weken: - Door de houder - Per koppel - 150 monsters blindedarmmest / mest van de cloaca (per 25 samenvoegen) of 5 paar overschoenen
Opfokbedrijf (vlees) vermeerdering (opfok grootouderdieren en ouderdieren voor de productie van vleeskuikens)	Europees: Bijlage van Vo. 200/2010 Nationaal vóór 21 april 2021: Regeling Preventie: Artikel 98b + art. 98e, lid 1, 2 en 3 Nationaal ná 21 april 2021:	Vlees: SE, ST, SH, SI, SV en SJ	2 weken voor overgang / verplaatsing naar legfase / vermeerderingsbedrijf: - Door de houder - Per koppel - 150 monsters blindedarmmest / mest van de cloaca (per 25 samenvoegen) of 5 paar overschoenen

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 12 van 17

	Regeling hvd: Artikel 7b.43 & Artikel 7b.46, lid 1, 2 en 3.		
Opfokbedrijf leghennen (opfok leghennen voor de productie van consumptie-eieren)	Europees: Bijlage van Vo. 517/2011 Nationaal vóór 21 april 2021: Regeling Preventie: Artikel 98c + 98e, lid 1, 2 en 4, Nationaal ná 21 april 2021: Regeling hvd: Artikel 7b.44. & artikel 7b.46. lid 1, 2 en 4.	SE en ST	In de eerste 3 levensdagen (bij aanvoer eendagskuikens - inlegvel): - Door de houder - Per vrachtwagen of aanhanger - 40 mestmonsters (verzamelmonster) 2 weken voor overgang / verplaatsing naar legfase / legpluimveebedrijf: - Door de houder - Per koppel - 2 paar overschoenen* - * Bij koppels in kooien: 2x150g mest en bij koppels in volières of scharrelstallen: 2 paar overschoenen
Legpluimveebedrijf (leghennen)	Europees: Bijlage van Vo. 517/2011 Nationaal vóór 21 april 2021: Regeling Preventie: Artikel 98d, lid 2 + 98g, lid 1 onder b Nationaal ná 2021 april 2021: Regeling hvd: Artikel 7b.45, lid 2 & Artikel 7b.48, lid 1 onder b.	SE en ST	Ten minste elke 15 weken: - Op de leeftijd van 24 +/- 2 weken - Door de houder - Per koppel - 2 paar overschoenen* In de 3 weken voorafgaand aan de slacht: - Door een dierenarts of dierenartsassistent paraveterinair - Per koppel - 2 paar overschoenen* - * Bij koppels in kooien: 2x150g mest en bij koppels in volières of scharrelstallen: 2 paar overschoenen

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 13 van 17

Vleeskuiken bedrijf (koppels slachtkuikens)	<p>Europees: Bijlage van Vo. 200/2012 (2.1. onder a)</p> <p>Nationaal vóór 21 april 2021: Regeling Preventie: Artikel 98d, lid 1 + 98e, lid 1 en 2 + 98g, lid 1 onder a en lid 2,</p> <p>Nationaal ná 21 april 2021: Regeling hvd Artikel 7b.45 lid 1, Artikel 7b.46 lid 1 en 2 & Artikel 7b.48 lid 1 onder a.</p>	<p>Inlegvel: SE en ST</p> <p>3 weken voor slacht: SE, ST, SH, SI, SV en SJ</p>	<p>In de eerste 3 levensdagen (bij aanvoer eendagskuikens - inlegvel):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Door de houder - Per vrachtwagen of aanhanger - 40 mestmonsters (verzamelmonster) <p>Binnen 3 weken voor de slacht:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Door een dierenarts of dierenartsassistent paraveterinair - Per koppel, per stal - Ten minste 2 paar overschoenen# - # Bij koppels met vrije uitloop worden de monsters alleen binnen de stal verzameld
Vleeskalkoen bedrijf (in Nederland zijn momenteel alleen vleeskalkoenen bedrijven aanwezig)	<p>Europees: Bijlage van Vo. 1190/2012 (2.1. onder a. onderdeel i.)</p> <p>Nationaal: Geen aanvullende nationale eisen</p>	SE en ST	<p>Binnen 3 weken voor de slacht (vleeskalkoenen):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Per koppel - Ten minste 2 paar overschoenen# - # Bij koppels met vrije uitloop worden de monsters alleen binnen de stal verzameld

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 14 van 17

7 Interventiebeleid

Een sanctionerende interventie op het gebied van monitoring zoönotische Salmonella wordt strafrechtelijk afgedaan. De strafbaarstelling is geregeld in de Wet dieren en de Wet op de economische delicten (WED).

Naast de strafrechtelijke afdoening kan een bestuursrechtelijke herstelsanctie (LOD) worden opgelegd om herstel af te dwingen of herhaling te voorkomen. Zeker in de situaties waarbij een overtreding blijft voortduren en/of er sprake is van een herhaalde overtreding, kan het naast een proces-verbaal ook nodig zijn om een LOD traject in te zetten.

Voor het opmaken van een schriftelijke waarschuwing of een proces-verbaal kunnen tekstblokken gebruikt worden.

Er zijn in SPIN interventie twee formats voor een schriftelijke waarschuwing beschikbaar:

1. Schriftelijke waarschuwing: Deze wordt gebruikt indien de vastgestelde overtredingen niet hersteld kunnen worden;
2. Schriftelijke waarschuwing inclusief herstelmaatregelen: Deze wordt gebruikt indien de vastgestelde overtredingen wel hersteld kunnen worden. In deze waarschuwing kun je de gemaakte afspraken met de houder opnemen.

Tenlastelegging:

Vóór 21 april 2021 was de monitoring op Salmonella opgenomen in de Regeling preventie. Als tijdens de inspectie overtredingen geconstateerd worden van vóór 21 april 2021, wordt de "oude" Regeling preventie ten laste gelegd. Ná 21 april 2021 is de Regeling preventie vervangen door de Regeling houders van dieren. Indien er overtredingen zijn begaan voor én na 21 april 2021, worden deze opgesplitst in de Regeling preventie / Regeling houders van dieren.

Link interventiebeleid:

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 15 van 17

8 Registratie en archivering

Registratie SPIN

De inspecties worden verantwoord in het SPIN-programma 'Regeling preventie – monitoring zoönotische *Salmonella*'. Dit geldt ook voor meldingen van bijvoorbeeld het NVIC.

Sluit de verificatie direct na de eerste controle af. Indien er een hercontrole plaatsvindt, verantwoord deze dan in het programma 'Regeling preventie – monitoring zoönotische *Salmonella* – hercontrole'. Wanneer tot interventie wordt overgegaan, dan worden de bevindingen ook in SPIN Interventie verantwoord.

Hercontrole

Wanneer overtredingen zijn vastgesteld is in de meeste situaties een digitale hercontrole nodig om vast te stellen of de omissies zijn hersteld. Een hercontrole is een nieuw meetmoment. Bij een hercontrole wordt altijd een nieuwe verificatie aangemaakt in het verificatieprogramma 'Regeling preventie – monitoring zoönotische *Salmonella* – hercontrole'. Een hercontrole wordt nooit bij de eerste inspectie verantwoord. De hercontroles worden door Programmering ingelezen: je hoeft dus zelf geen hercontrole aan te maken, tenzij de hercontrole binnen een week uitgevoerd moet worden.

Retributie

Naast fysieke hercontroles zijn ook digitale hercontroles retribueerbaar middels een vast tarief. Dit houdt in dat de kosten van de hercontrole verhaald worden op de veehouder. Buiten de reikwijdte

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 16 van 17

Bijlage 1: Toegestane testmethoden

Detectie van Salmonella: (grensreactie / MSRV) in monsters van de primaire productie wordt uitgevoerd overeenkomstig de recentste versie van norm NEN-EN-ISO 6579 (matrix: Pluimvee producten voor de beoordeling van de status van de primaire productie, zoals mest, dons, ei, nek/borstvel en omgevingsmonsters)

Serotypering: wordt aan de hand van het Kaufmann-White-LeMinor schema uitgevoerd overeenkomstig de recentste versie van norm NPR-CEN-ISO/TR 6579-3 (matrix: Pluimvee Salmonella isolaten)

Alternatieve methode: gevalideerd en gecertificeerd volgens NEN-EN-ISO 16140 en die door het Nationaal Referentie Laboratorium (NRL) is toegestaan. NRL *Salmonella* is het RIVM.

titel	Werkinstructie Monitoring zoönotische Salmonella bij Pluimvee			
code	HH02 DGZ 33	versie 8.0	Ingangsdatum 25-01-2022	pag. 17 van 17

Bijlage 2: Begrippenlijst

Zie voor een compleet overzicht van alle begrippen, de regelgeving genoemd onder de wettelijke basis. De belangrijkste begrippen voor deze inspecties worden hier genoemd.

- **AVINED:** de overkoepelende stichting en erkend als brancheorganisatie voor het behartigen van de belangen van de pluimveesector. Tevens beheerder van KIPnet en I&R KIP;
- **Bedrijfsmatig pluimvee:** in Nederland wordt een ondergrens van 250 stuks aangehouden overeenkomstig de Regeling houders van dieren;
- **Eendagskuiken:** kippen die nog geen 72 uur oud zijn en die nog niet zijn gevoerd;
- **Exploitant:** iedere natuurlijke of rechtspersoon die verantwoordelijk is voor dieren of producten, ook als dat voor beperkte duur is, met uitzondering van houders van een gezelschapsdier of dierenartsen.
- **Houder:** eigenaar, houder of hoeder;
- **KIPnet:** de aangewezen Salmonella databank van de stichting AVINED;
- **KIP:** het Koppel Informatiesysteem Pluimvee, de aangewezen I&R databank van de stichting AVINED
- **Koppel:** alle pluimvee of in gevangenschap levende vogels met dezelfde gezondheidsstatus die in hetzelfde lokaal of binnen dezelfde uitloopruimte worden gehouden en die een epidemiologische eenheid vormen; in stallen omvat deze term alle dieren die hetzelfde omsloten luchtvolume delen;
- **Landdieren:** vogels, landzoogdieren, bijen en hommels
- **Leghen:** kip bestemd voor de productie van consumptie-eieren;
- **Minister:** Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit;
- **Relatienummer (BRS):** uniek nummer dat door de minister is toegekend aan een exploitant van een inrichting waar dieren worden gehouden;
- **Salmonella typhimurium:** hieronder wordt mede verstaan monofasische Salmonella typhimurium met de antigene formule 1, 4, [5], 12:i:-.
- **Slachtkoppel:** worden geladen, geslacht en bemonsterd op stalniveau;
- **Slacht uitlaad koppel:** is een kleine groep dieren die als eerste uit de stal worden geladen om te worden geslacht. Monstername gebeurt op bedrijfsniveau. Van 1 bedrijf mogen dieren uit verschillende stallen worden samengevoegd, wanneer onderzoek geen Salmonella is aangetoond;
- **Slacht weglaad koppel:** Het wegladen van alle overige dieren uit de stal om te worden geslacht. Monstername gebeurt op bedrijfsniveau. Van 1 bedrijf mogen dieren uit verschillende stallen worden samengevoegd, wanneer onderzoek geen Salmonella is aangetoond;
- **Uniek registratienummer (UBN):** een nummer dat overeenkomstig artikel 93 van Verordening (EU) 2016/629 door de bevoegde autoriteit aan een geregistreerde inrichting wordt toegekend;
- **Uniek subregistratienummer (KIP nummer):** een nummer dat overeenkomstig artikel 5a.1 lid 3 van de Regeling houders van dieren door de minister wordt toegekend aan een inrichting waar kippen, kalkoenen, parelhoenders, eenden, ganzen, kwartels, duiven, fazanten, patrijzen of loopvogels worden gehouden.
- **Vermeerderingsdier:** vogel bestemd voor de productie van broedeieren;
- **Vleeseend:** eend van 72 uur en ouder die worden opgefokt of gehouden voor de productie van vlees;
- **Vleeskalkoen:** kalkoen van 72 uur en ouder die worden opgefokt of worden gehouden voor de productie van vlees;
- **Vleeskuiken:** kip van 72 uur en ouder die worden opgefokt of worden gehouden voor de productie van vlees.
- **Zoönose:** ziekte of besmetting die van dier op mens kan overgaan.

titel	Werkinstructie Identificatie en Registratie van gevogelte			
code	HH02 I&R 180	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 1 van 8

Versie	Datum	Wijzigingen ten opzichte van vorige versie
2.0	21-04-2021	Aanpassing op basis van AHR
1.7	12-01-2021	Aanpassing werkwijze
1.6	07-09-2020	Aanpassing algehele update en toevoegen nieuwe SPEC
1.5	01-07-2019	Aanpassing interventiebeleid n.a.v. bestuurlijke boete per 1 juli 2019
1.4	25-07-2018	Aanpassing interventiebeleid
1.3	12-04-2018	Aanpassing administratieve controles
1.2	13-03-2017	Aanpassing hercontrole
1.1	19-12-2016	Toelichting hercontrole en retributie
1	01-06-2015	Nieuwe werkinstructie

Inhoudsopgave

1	Onderwerp	1
2	Wettelijke basis.....	2
3	Begrippen	2
4	Benodigheden.....	3
5	Werkwijze	3
5.1	Vorbereiding.....	3
5.2	Uitvoer controle.....	6
6	Rapportage en archivering	6
6.1	Registratie SPIN	6
6.2	Hercontrole.....	6
7	Interventie	7

1 Onderwerp

De regelgeving met betrekking tot identificatie en registratie van gevogelte is opgenomen in de Verordening (EU) 2016/429 en de Regeling houders van dieren.

Een houder van kippen, kalkoenen, parelhoenders, eenden, ganzen, kwartels, duiven, fazanten, patrijzen en loopvogels moet zijn bedrijf voordat hij deze dieren gaat houden registreren in het Koppel Informatiesysteem Pluimvee (KIP) van AVINED, de door de overheid aangewezen databank. Bij de registratie van het bedrijf moet een houder onder andere gegevens verstrekken over het soort en de categorie gevogelte en het doel waarvoor het gevogelte gehouden wordt. Ook moeten specifieke stalgegevens zoals type inrichting, maximale capaciteit, oppervlakte en houderijvorm gemeld worden.

Voor houders van kippen, kalkoenen, parelhoenders en eenden geldt, naast de hierboven genoemde registratieverplichting, ook een verplichting tot het melden van elke aan- en

titel	Werkinstructie Identificatie en Registratie van gevogelte			
code	HH02 I&R 180	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 2 van 8

afvoer op het bedrijf. De aan- en afvoer van pluimvee moet binnen 5 werkdagen worden gemeld in KIP.

2 Wettelijke basis

- Verordening (EU) 2016/429 (Animal Health Regulation/Diergezondheidsverordening);
- Gedelegeerde verordening (EU) 2019/2035;
- Gedelegeerde verordening (EU) 2020/688;
- Regeling houders van dieren (Regeling hvd);
- Besluit houders van dieren (Besluit hvd);
- Regeling handhaving en overige zaken wet dieren;
- Wet dieren;
- Algemene Wet Bestuursrecht.

3 Begrippen

Zie voor een compleet overzicht van alle begrippen, de regelgeving genoemd onder de wettelijke basis. De belangrijkste begrippen voor deze inspecties worden hier genoemd.

- **AVINED:** de overkoepelende stichting en erkend als brancheorganisatie voor het behartigen van de belangen van de pluimveesector. Tevens beheerder van KIPnet en I&R KIP;
- **Bedrijfsmatig pluimvee:** in Nederland wordt een ondergrens van 250 stuks aangehouden overeenkomstig de Regeling houders van dieren;
- **Eendagskuiken:** kippen die nog geen 72 uur oud zijn en die nog niet zijn gevoerd;
- **Exploitant:** iedere natuurlijke of rechtspersoon die verantwoordelijk is voor dieren of producten, ook als dat voor beperkte duur is, met uitzondering van houders van een gezelschapsdier of dierenartsen;
- **Geautomatiseerd gegevensbestand:** bestand als bedoeld in artikel 109, eerste lid, van verordening (EU) nr. 2016/429;
- **Gevogelte:** kippen, kalkoenen, parelhoenders, eenden;
- **Houder:** eigenaar, houder of hoeder;
- **Inrichting:** een ruimte, structuur of in geval van veehouderij waar dieren buiten worden gehouden, een milieu of plaats waar dieren of levende producten worden gehouden waar tijdelijke of permanente basis met uitzondering van a. huishoudens waar gezelschapsdieren worden gehouden, b. dierenartspraktijken en veterinaire klinieken;
- **KIP:** het Koppel Informatiesysteem Pluimvee, de aangewezen I&R databank van de stichting AVINED;
- **Koppel:** alle pluimvee of in gevangenschap levende vogels met dezelfde gezondheidsstatus die in hetzelfde lokaal of binnen dezelfde uitloopruijmt worden gehouden en die een epidemiologische eenheid vormen; in stallen omvat deze term alle dieren die hetzelfde omsloten luchtvolume delen;
- **Landdieren:** vogels, landzoogdieren, bijen en hommels;
- **Leghen:** kip bestemd voor de productie van consumptie-eieren;
- **Minister:** Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit;
- **Ouderdieren:** gevogelte bestemd voor de productie van broedeieren ter verkrijging van leghennen of vleespluimvee;

titel	Werkinstructie Identificatie en Registratie van gevogelte			
code	HH02 I&R 180	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 3 van 8

- **Relatienummer (BRS):** uniek nummer dat door de minister is toegekend aan een exploitant van een inrichting waar dieren worden gehouden;
- **Uniek registratienummer (UBN):** een nummer dat overeenkomstig artikel 93 van Verordening (EU) 2016/629 door de bevoegde autoriteit aan een geregistreerde inrichting wordt toegekend;
- **Uniek subregistratienummer (KIP nummer):** een nummer dat overeenkomstig artikel 5a.1 lid 3 van de Regeling houders van dieren door de minister wordt toegekend aan een inrichting waar kippen, kalkoenen, parelhoenders, eenden, ganzen, kwartels, duiven, fazanten, patrijzen of loopvogels worden gehouden;
- **Vermeerderingsdier:** vogel bestemd voor de productie van broedeieren;
- **Vleeseend:** eend van 72 uur en ouder die worden opgefokt of gehouden voor de productie van vlees;
- **Vleeskalkoen:** kalkoen van 72 uur en ouder die worden opgefokt of worden gehouden voor de productie van vlees;
- **Vleeskuiken:** kip van 72 uur en ouder die worden opgefokt of worden gehouden voor de productie van vlees.

4 Benodigheden

- SPIN
- Digitaal Dossier
- Werkinstructie I&R gevogelte
- Regeling houders van dieren
- Raadpleegaccount I&R KIP (AVINED)*,
toegang:
- * Neem voor een account contact op met Expertise Dier
- Raadpleegvenster voor IKB certificering,
toegang:
- Dashboard pluimvee
- Algemeen en Specifiek Interventiebeleid te vinden op de Werkwijzer:

- Hygiëne- en ARBO protocol (alleen bij fysieke inspecties)

5 Werkwijze

5.1 Voorbereiding

Ter voorbereiding op de controle, zoek je in KIP de houder(ij) op en bekijk je de gemelde registratiegegevens. Dit doe je door in het menu te klikken op 'Actieve registraties' of 'Alle registraties'. Vervolgens typ je het vijfcijferig KIP-nummer in de zoekbalk en klik op 'Zoek'. Alle verplaatsingen van het bedrijf kunnen geraadpleegd worden via 'Aanvoermeldingen' en 'Afvoermeldingen'. Voor het termijn van melden raadpleeg 'Formulieren alle versies':

- Voor alle aanvoermeldingen 'Aanvoermeldingen': Via 'Kipnr best' kan gefilterd worden op desbetreffende KIP-nummer;

titel	Werkinstructie Identificatie en Registratie van ge vogelte			
code	HH02 I&R 180	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 4 van 8

- Voor alle afvoermeldingen 'Afvoermeldingen': Via 'Kipnr herk' kan gefilterd worden op desbetreffende KIP-nummer; Door aanklikken van een stal kunnen per stal in een afzonderlijk tabblad de verplaatsingen bekeken worden;
- Voor meldtermijn van aanvoermeldingen 'Formulieren alle versies': Via 'Regnr naar' filteren op desbetreffende KIP-nummer;
- Voor meldtermijn van afvoermeldingen 'Formulieren alle versies': Via 'Regnr van' filteren op desbetreffende KIP-nummer;
- Controleer aan- en afvoermeldingen tot minimaal één jaar terug. Voor legkippen geldt: Indien er binnen één jaar geen meldingen zijn gedaan, controleer dan tot en met de laatste aan- en afvoermelding;
- [REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED].

De complete lijst kan gedownload worden via 'Acties' en dan 'Download'. Voor het downloaden van het Excelbestand klik op 'CSV'.

Bekijk in SPIN of het de eerste keer is dat deze houder een overtreding heeft begaan met betrekking tot identificatie en registratie.

5.1.1 Registratie

VO (EU) 2016/429, artikel 84, lid 1 en 2 + Regeling houders van dieren, artikel 5a.1. lid 1
De verplichtingen voor een houder van meer dan 250 stuks ge vogelte, bestaan in eerste instantie uit het melden bij de minister (Avined) van zijn (bedrijfs)gegevens.

Op basis van artikel 84, lid 1 onderdeel b van Vo (EU) nr. 2016/429 moet een pluimveehouder de volgende (bedrijfs)gegevens registreren:

- De naam en het adres van de betrokken exploitant;
- De locatie van de inrichting;
- Categorie ge vogelte;
- Soort ge vogelte;
- Capaciteit inrichting;
- Aantallen gehouden dieren die zij voornemens zijn te houden;
- Soort/type inrichting

In aanvulling op de Vo moet een pluimveehouder conform artikel 5a.1. van de Regeling houders van dieren het volgende registreren:

- a) De periode dat er in de inrichting geen dieren worden gehouden
- b) het nummer of de aanduiding van elk tot de inrichting behorend gebouw en indien van toepassing de afzonderlijke onderdelen binnen dat gebouw

titel	Werkinstructie Identificatie en Registratie van ge vogelte			
code	HH02 I&R 180	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 5 van 8

Na de volledige aanmelding in AVINED, ontvangt de houder een KIP-nummer en een UBN (KIP-nummer: artikel 5a.1 lid 3 Rhvd, UBN: artikel 93 VO (EU) 2016/429). Elke wijziging in bovenstaande gegevens dient binnen 30 dagen aan de minister, oftewel AVINED, kenbaar te worden gemaakt (artikel 5a.3. Rhvd).

5.1.2 Aan- en afvoermeldingen

Regeling houders van dieren artikel 5b.66 lid 1

Naast de registratieverplichting, geldt voor een houder van meer dan 250 stuks ge vogelte, zijnde kippen, kalkoenen, parelhoenders en eenden, ook een verplichting tot het melden van elke verplaatsing van en naar het bedrijf. De melding moet binnen 5 werkdagen, te rekenen vanaf de dag na de dag van de verplaatsing, worden gedaan (art. 5b.67, lid 1).

Bij de melding moeten de volgende gegevens worden verstrekt (artikel 5b.66 lid 2):

- UBN;
- Registratienummer (KIP-nummer) van herkomst én bestemming;
- Nummer of aanduiding stal van herkomst én bestemming voor zover binnen Nederland;
- Het land van herkomst of bestemming, indien buiten Nederland;
- Type verplaatsing;
- Datum verplaatsing;
- Registratienummer (KIP-nummer) waar de ouderdieren van het ge vogelte zijn gehouden;
- Aantal verplaatste dieren per geslacht;
- De geboortedatum van de verplaatste dieren;
- De soort ge vogelte;
- De categorie ge vogelte;
- Het doel waarvoor het ge vogelte wordt gehouden;
- Het ras

Onvolledig of onjuiste gegevens dienen gecorrigeerd te worden (art. 5b.66, lid 3 Rhvd).

Ook voor het doorgeven van de gecorrigeerde gegevens geldt een termijn van 5 werkdagen, te rekenen vanaf de dag na de dag dat de houder kennis heeft genomen van de onjuistheid of onvolledigheid (art. 5b.67, lid 2 Rhvd).

Het is toegestaan dat aan- en afvoermeldingen namens de houder door een andere partij worden gedaan; dit komt ook zeer vaak voor. De houder blijft echter ten alle tijden zelf verantwoordelijk dat alle meldingen juist en tijdig in KIP staan.

5.1.3 Stalbroed

Heeft de houder een stalbroedsysteem waarbij vleeskuikens uit het ei direct in de stal uitkomen? Dan moeten de kuikens worden aangemeld bij AVINED nadat deze zijn

titel	Werkinstructie Identificatie en Registratie van gevogelte			
code	HH02 I&R 180	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 6 van 8

uitgekomen. Omdat de kuikens niet allemaal tegelijk uitkomen werken we met een standaard nabroedperiode. Hiervoor gelden de volgende regels:

- De nabroedperiode is 3 dagen;
- Dag 1 van de nabroedperiode is de dag na inleg van de broedeieren;
- De eieren komen uit op dag 3;
- Dag 4 is dag 1 van de stalbroedkuikens in de stal;
- Dag 4 is de dag die wordt ingevuld als aanvoerdag voor de I&R-melding.

5.2 Uitvoer controle

Administratieve en fysieke controles worden in principe op dezelfde wijze voorbereid en uitgevoerd, alleen de locatie van de controle is verschillend. In eerste aanleg wordt een inspectie I&R gevogelte administratief uitgevoerd. Mocht er een fysieke welzijnsinspectie gepland staan bij een bedrijf, dan kan je deze I&R inspectie meenemen.

Check tijdens de administratieve controle de juistheid van de registratie en de volledigheid van de meldingen.

6 Rapportage en archivering

6.1 Registratie SPIN

De inspecties worden verantwoord in het SPIN-programma 'Identificatie en registratie van gevogelte'. Sluit de verificatie direct na de eerste controle af. Indien er een hercontrole plaatsvindt, verantwoord deze dan in het programma 'Identificatie en registratie van gevogelte – hercontrole'. Wanneer tot interventie wordt overgegaan, dan worden de bevindingen ook in SPIN Interventie verantwoord.

6.2 Hercontrole

Wanneer overtredingen zijn vastgesteld is in de meeste situaties een digitale hercontrole nodig om vast te stellen of de omissies zijn hersteld. Een hercontrole is een nieuw meetmoment. Bij een hercontrole wordt altijd een nieuwe verificatie aangemaakt in het verificatieprogramma 'Identificatie en registratie van gevogelte – hercontrole'. Een hercontrole wordt nooit bij de eerste inspectie verantwoord. Deze hercontroles worden door programmering ingelezen: je hoeft dus zelf geen hercontrole aan te maken, tenzij de hercontrole binnen een week uitgevoerd moet worden.

Retributie

Naast fysieke hercontroles zijn ook digitale hercontroles retribueerbaar middels een vast tarief. Dit houdt in dat de kosten van de hercontrole verhaald worden op de veehouder.

Buiten d

titel	Werkinstructie Identificatie en Registratie van ge vogelte			
code	HH02 I&R 180	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 7 van 8

7 Interventie

Overtredingen van I&R verplichtingen bij ge vogelte zijn bestuurlijk beboetbaar, wat inhoudt dat er een rapport van bevindingen (RvB) kan worden opgemaakt.

Naast de bestuurlijke boete kan een bestuursrechtelijke herstelsanctie (LOD) worden opgelegd om herstel af te dwingen of herhaling te voorkomen. Zeker in de situaties waarbij een overtreding blijft voortduren en/of er sprake is van een herhaalde overtreding, kan het naast een rapport van bevindingen ook nodig zijn om een LOD traject in te zetten.

Voor het opmaken van een schriftelijke waarschuwing of een rapport van bevindingen kunnen tekstblokken gebruikt worden.

Er zijn in SPIN interventie twee formats voor een schriftelijke waarschuwing beschikbaar:

1. Schriftelijke waarschuwing: Deze wordt gebruikt indien de vastgestelde overtredingen niet hersteld kunnen worden;
2. Schriftelijke waarschuwing inclusief herstelmaatregelen: Deze wordt gebruikt indien de vastgestelde overtredingen wel hersteld kunnen worden. In deze waarschuwing kun je de gemaakte afspraken met de houder opnemen.

Link interventiebeleid:

In de onderstaande tabel zijn de meest voorkomende overtredingen opgenomen, inclusief de afdoening conform het specifiek interventiebeleid (SPEC) I&R.

titel	Werkinstructie Identificatie en Registratie van gevogelte			
code	HH02 I&R 180	versie 2.0	Ingangsdatum 21-04-2021	pag. 8 van 8

Omissie	Overtredingsklasse	Herstel*	Interventie bij eerste overtreding	Interventie bij herhaalde overtreding**
Onjuiste of onvolledige registratie van gegevens in het systeem KIP	C	Ja	Schriftelijke waarschuwing	Bestuurlijke boete
	D (incidenteel) gering risico voor de traceerbaarheid	Ja	Mededeling ter plaatse, en/of corrigerende interventie en/of nalevingshulp	Schriftelijke waarschuwing, en/of corrigerende interventie
Niet melden van verplaatsingen / het niet volledig melden van gegevens bij verplaatsingen	B (structureel) Indien ontbrekende of foutieve gegevens een risico voor traceerbaarheid opleveren	Ja	Bestuurlijke boete en eventueel corrigerende interventie	Bestuurlijke boete en eventueel corrigerende interventie
	C (incidenteel) Indien ontbrekende of foutieve gegevens geen of een gering risico voor traceerbaarheid opleveren	Ja	Schriftelijke waarschuwing	Bestuurlijke boete en eventueel corrigerende interventie
Niet tijdig registreren van verplaatsingen	B (structureel) Meer dan 3 meldingen en meer dan 7 dagen te laat	Nee	Bestuurlijke boete en eventueel corrigerende interventie	Bestuurlijke boete en eventueel corrigerende interventie
	C (incidenteel) Minder dan 7 dagen te laat, of 3 of minder meldingen meer dan 7 dagen te laat	Nee	Schriftelijke waarschuwing	Bestuurlijke boete en eventueel corrigerende interventie

* Wanneer herstel nog mogelijk is, dan altijd aan de houder de opdracht geven om herstel uit te voeren. De inspecteur houdt toezicht of het herstel ook daadwerkelijk is uitgevoerd, dit kan altijd administratief d.m.v. inzicht in AVINED (KIP). Herstel niet uitgevoerd → een LOD traject starten. Neem voor meer informatie over het inzetten van een LOD traject contact op met de inspecteur-specialist, welke vervolgens kunnen overleggen met Expertise Dier en TBM.

** Er is sprake van een herhaalde overtreding wanneer tijdens een (her)inspectie opnieuw een overtreding wordt geconstateerd van de wetgeving met betrekking tot identificatie en registratie van dieren waarvoor in de daaraan voorafgaande periode van drie jaar reeds een overtreding werd vastgesteld.

Vertrouwelijk	Toelichting checklist hokverrijking varkens Wet dieren: H.2. § 4 Houden van varkens voor productie. art. 2.2, lid 10 Besluit houders van dieren: Art. 2.22, lid 1			
	Code	HH02 DWZ 07	Versie 01	Ingangsdatum:01-06-2019 Pagina's 8

Algemeen (H1 en H3)

De checklist en de toelichting 'hokverrijking varkens' zijn een aanvullende specificatie van het controle-item hokverrijking (punt 24 '(toelichting) checklist welzijn varkens') dat onderdeel uitmaakt van een inspectie op de naleving van welzijnsregels voor varkens.

Volgens **de wettelijke norm** voor hokverrijking (Europese richtlijn 2008/120/EC; Aanbeveling (EU) 2016/336) moeten varkens **permanent** kunnen beschikken over voldoende materiaal om te onderzoeken en mee te spelen en dat de gezondheid niet schaadt. Alléén een ketting is vanaf 1 juli 2007 niet meer voldoende (LNV, 2007).

Wanneer tegen de noodzaak om hokverrijking toe te passen of te verbeteren wordt ingegaan kan ter onderbouwing worden verwezen naar de brochure 'Hokverrijking' van Marion Kluivers (<http://edepot.wur.nl/465079>). Deze brochure is gebaseerd op de nieuwe aanbevelingen en het werkdokument van de Europese Commissie. De informatie in deze toelichting komt voornamelijk uit de brochure 'Hokverrijking'. Per onderdeel wordt verwezen naar één of meerdere hoofdstukken van deze brochure, aangegeven met een 'H'.

Kenmerken die aanleiding geven dat de hokverrijking (Artikel 2.22, lid 1) niet aan het doelvoorschrift voldoet waarin dieren zich goed voelen, gezond blijven en de productiviteit optimaal houdt, worden in deze toelichting omschreven. Juiste hokverrijking bestaat uit het op de juiste manier aanbieden (veilig, bereikbaar, schoon, beschikbaar en vernieuwend) van hokverrijking en uit het voldoen aan de verschillende eigenschappen (eetbaar, kauwbaar, wroetbaar en afbreekbaar) van hokverrijking zodat varkens hun natuurlijke gedrag kunnen uiten. Uit onderzoek blijkt dat onvoldoende hokverrijking **kan** leiden tot abnormaal gedrag, maar dat er ook **andere oorzaken kunnen** zijn van abnormaal gedrag. Kwantitatieve en kwalitatieve verbetering in hokverrijking is echter wel de eerst aangewezen aanpassing in het management op een bedrijf om waargenomen indicatoren van abnormaal gedrag te bestrijden (optimaliserende maatregelen): het gaat op het moment dan om staart/or/lichaam wonden dat bijtgedrag weergeeft. Het waarnemen van abnormaal gedragsindicatoren kan, ondanks aanwezigheid van hokverrijking, duiden op onvoldoende geschikte hokverrijking om dit gedrag te minimaliseren.

Bij constatering van onvoldoende hokverrijking en/of abnormaal gedrag op het bedrijf is het noodzakelijk om abnormaal gedrag te verminderen en het welzijn te verbeteren, één van de maatregelen hiervoor is meer hokverrijking toepassen, volgens de brochure 'Hokverrijking'.

Bepaling diercategorieën

Tijdens de inspectie komen verschillende dier- en leeftijdscategorieën aan bod. Het is van belang om alle varkens te bekijken en te beoordelen op niet-dierindicatoren en diersindicatoren. Extrapoleren van resultaten verkregen van een selectie dieren is niet mogelijk.

Biggen in kraamstal - Ondanks dat gelten/zeugen in de kraamstal standaard bekeken worden wat voor hokverrijking ze hebben, kan het toch voorkomen dat de biggen onvoldoende hokverrijking hebben. Het kan namelijk zijn afgestemd op de zeug.

Score indicatoren en interpretatie

Grenswaarden geven per onderdeel de vastgestelde norm weer waarmee beoogd wordt dat de hokverrijking nog net voldoende is om diervelzijn te borgen. Is een grenswaarde overschreden dan is de beoordeling 'niet-akkoord' (NA).

Wanneer niet-diergebonden indicatoren (Tabel I) en/of diergebonden indicatoren (Tabel II) niet-akkoord zijn heeft dat zijn weerslag op de dieren. Als alléén grenswaarden bij diergebonden indicatoren (Tabel II) zijn overschreden, dan bestaat de kans dat niet aan hokverrijking gerelateerde oorzaken hieraan ten grondslag liggen (zie 'Advies').

Vb1: Wanneer er géén hokverrijking aanwezig is of onveilige hokverrijking aanwezig is worden alle niet-diergebonden indicatoren van de desbetreffende hokken met niet-akkoord afgedaan. Er wordt direct bij deze hokken gekeken naar diergebonden indicatoren. Toelichting bij sectie 'Advies'.

Vb2: Wanneer de hokverrijking aan alle 9 eisen voldoet (Tabel I) en grenswaarden bij diersindicatoren niet overschreden zijn worden de desbetreffende hokken als akkoord afgedaan.

Vb3: Wanneer de hokverrijking aan alle 9 eisen voldoet, maar grenswaarden bij diersindicatoren wel overschreden zijn worden de desbetreffende hokken als akkoord afgedaan met advies om hokverrijking te optimaliseren. Mits de verwonde dieren incidenteel zijn. Verdere stap staat bij 'Advies'.

Vb4: Wanneer hokverrijking niet aan alle 9 eisen voldoet en grenswaarden bij diersindicatoren niet overschreden zijn worden desbetreffende hokken als niet-akkoord afgedaan.

Vb5: Wanneer hokverrijking niet aan alle 9 eisen voldoet en grenswaarden bij diersindicatoren wel overschreden zijn worden desbetreffende hokken als niet-akkoord afgedaan. En worden alle dieren geteld welke een score 2 of hoger hebben (grenswaarde =1).

Advies

- Géén (eetbare) hokverrijking
Wanneer (er beweert wordt dat) eetbare hokverrijking (bv. stro, hooi, luzerne) wordt verstrekt, dienen ten alle tijden resten zichtbaar te zijn. Eetbare hokverrijking is onvoldoende als er geen resten zichtbaar zijn en worden dan als niet-akkoord afgedaan.
- Hokverrijking optimaliseren
 - *Locatie (H6)*: door hokverrijking aan te bieden op een andere plek dan waar de varkens eten, rusten of mesten stimuleer je het gewenst gebruik van de hokruimte. Mestgedrag kan gedeeltelijk worden gestuurd, waardoor bevuilding van bijvoorbeeld hokverrijking voorkomen wordt.
 - *Afstand tot de muur (H5)*: hokverrijking moet minimaal 10 cm van de wand hangen voor optimaal gebruik.
 - *Materialen combineren*: een (nood)voorraad met hokverrijkingsmaterialen op het bedrijf waarmee de varkenshouder zijn varkens direct kan voorzien van nieuw/extra (eetbaar) hokverrijkingsmateriaal. Voorbeelden hiervan kunnen zijn stobalen in een opslag op het bedrijf of (een) kruiwagen(s) met stro/touw/karton.

[Redacted text block]

- Mogelijk andere factoren
Als er alléén grenswaarde overschrijdend wordt gescoord bij diergebonden indicatoren, kijk dan naar andere factoren (vb. klimaat). Deze andere factoren kunnen een rol spelen in de oorzaak van de gevonden grenswaarde overschrijdende scores bij staart- oor- en/of lichaam wonden.
Voor klimaat is er een apart protocol dat gebruikt kan worden om te zien of dit op het bedrijf oorzakelijk kan worden bevonden voor de niet-akkoord(en) bij de diergebonden indicatoren.

Bepaling afdoening

Voor de afdoening wordt gekeken naar indicatoren van Tabel I en aangevuld met informatie van Tabel II. De checklist bevat de Tabel 'Bepaling afdoening' waarbij per diercategorie moet worden aangeven hoeveel dieren er in totaal aanwezig zijn, daarnaast hoeveel dieren per categorie met niet-akkoord zijn beoordeeld op niet-diergebonden indicatoren en diergebonden indicatoren.

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

Let op: zaagsel en hout worden in ‘Besluit houders van Dieren’ én in de Europese richtlijn (2008/120/EG) genoemd als voorbeelden voor hokverrijking om te onderzoeken en om mee te spelen. Dit betekent **niet** dat de toepassing van deze voorbeelden opzichzelfstaand voldoende zijn om aan alle behoeftes van het varken te voldoen. In de wet staat **niet** dat die materialen voldoen aan alle nodige eigenschappen. Dit moet duidelijk worden gecommuniceerd naar de varkenshouder. De eigenschappen waar zaagsel en hout niet aan voldoen staan duidelijk weergegeven in de tabel in de bijlage en in de tabel in hoofdstuk 10 van de brochure.

Resultaat afdoening (SPIN)

In SPIN wordt ingevuld of de hokverrijking als akkoord of als niet-akkoord wordt afgedaan aan de hand van het berekende percentage bij ‘bepaling afdoening’. Indien niet-akkoord wordt aangevinkt komen alle diercategorieën in beeld. Geef per diercategorie aan waar hokverrijking niet-akkoord is bevonden. Hierna wordt ook aangevinkt aan welke criteria de hokverrijking niet voldeed, dit is over alle diercategorieën samen.

Motiveer in het hokje ‘opmerkingen’ op basis van feiten en omstandigheden indien afgeweken wordt van het specifiek interventiebeleid.

Resultaat afdoening (SPIN)

☐ Akkoord		☐ Niet akkoord	
Geen overtreding = 0 %		Overtreding = %	
<div>☐ Gelten/zeugen in groepen</div> <div>☐ Gelten/zeugen/beren individueel</div> <div>☐ Gelten/zeugen in kraamstal</div> <div>☐ Biggen in kraamstal</div> <div>☐ Gespeende biggen</div> <div>☐ Vleesvarkens</div> <div>☐ Gebruiksvarkens (opfokdieren)</div>	<div>☐ N.v.t.</div> <div>☐ N.v.t.</div> <div>☐ N.v.t.</div> <div>☐ N.v.t.</div> <div>☐ N.v.t.</div> <div>☐ N.v.t.</div> <div>☐ N.v.t.</div>	<div>☐ Gelten/zeugen in groepen</div> <div>☐ Gelten/zeugen/beren individueel</div> <div>☐ Gelten/zeugen in kraamstal</div> <div>☐ Biggen in kraamstal</div> <div>☐ Gespeende biggen</div> <div>☐ Vleesvarkens</div> <div>☐ Gebruiksvarkens (opfokdieren)</div>	<div>☐ N.v.t.</div> <div>☐ N.v.t.</div> <div>☐ N.v.t.</div> <div>☐ N.v.t.</div> <div>☐ N.v.t.</div> <div>☐ N.v.t.</div> <div>☐ N.v.t.</div>
		<div>De 9 criteria</div> <div>☐ 1. Aanwezig en veilig</div> <div>☐ 2. Eetbaar</div> <div>☐ 3. Kauwbaar</div> <div>☐ 4. Wroetbaar</div> <div>☐ 5. Afbreekbaar</div> <div>☐ 6. Interessant en vernieuwend</div> <div>☐ 7. Bereikbaarheid (juiste hoogte)</div> <div>☐ 8. Beschikbaarheid</div> <div>☐ 9. Schoon</div>	
		<div>Corrigerende interventie</div> <div>☐ Ter plekke hersteld</div> <div>☐ Rapport van bevindingen</div> <div>☐ Schriftelijke waarschuwing met herstelmaatregel(en)</div>	
		<div>Sanctionerende interventie</div> <div>☐ Proces-verbaal</div> <div>☐ Rapport van bevindingen</div> <div>☐ Schriftelijke waarschuwing</div>	

Opmerkingen

Tabel III. Extra diergebonden indicatoren (H11)

Eventueel kan ter onderbouwing van een niet-akkoord afdoening deze aanvullende indicatoren worden meegenomen in het rapport. Deze extra diergebonden indicatoren vloeien voort uit de brochure 'Hokverrijking'. Gedragsobservatie vereist een bepaalde observatiemethode en daarom kunnen deze extra indicatoren alleen eventueel worden gebruikt ter versterking in het besluit tot de afdoening.

Blijkt dat er bepaald abnormaal gedrag vaak wordt waargenomen tijdens inspecties dan kan dit argument zijn voor onderzoek om de (standaard) inspecties hiermee uit te breiden. Gedragsomschrijvingen aangegeven in Tabel III, dragen bij aan een uniformiteit in de gedragswaarneming(en) door inspecteurs. Ruimte is gegeven voor andere gedragsobservaties dan genoemd in Tabel III.

Belangrijk: Als deze extra diergebonden indicatoren worden waargenomen geeft het een mogelijk gebrek aan op het bedrijf (bijvoorbeeld onvoldoende hokverrijking). Worden deze extra diergebonden indicatoren **niet** waargenomen, betekent het **niets**. Dat wilt zeggen dat de dieren misschien teveel afgeleid zijn om abnormaal gedrag te vertonen, dat de dieren het nóg niet vertonen maar wel stress ervaren, etc. en daarom kan bij afwezigheid hiervan niets worden geconcludeerd. In dit geval wordt deze tabel ook niet ter ondersteuning gebruikt op de afdoening.

Te doen (samenvattend):

- Bekijk en beoordeel alle dier- en leeftijdscategorieën varkens aanwezig op het bedrijf.
- Beoordeel of indicatoren van Tabel I als akkoord of niet-akkoord kunnen worden afgedaan.
- Bereken het percentage dieren dat niet-akkoord is gescoord voor indicatoren uit Tabel I bij 'Berekening afdoening'.
- Tel het aantal dieren met score 2 of hoger waar niet-dierindicatoren niet-akkoord zijn en noteer de hoogste score tussen haakjes '(score)' achter het aantal dieren.
- Bepaal de afdoening aan de hand van de gegevens uit Tabel 'Bepaling afdoening' over alle dieren waar de norm betrekking op heeft.
- Extra: noteer abnormale gedragingen (Tabel III), indien aanwezig, ter ondersteuning op de afdoening.

Tabel I. Niet-diergebonden indicatoren

Diergezondheid en voedselveiligheid

1. Aanwezig en veiligheid (H5)

Hokverrijkmateriaal mag niet de gezondheid in gevaar brengen. Bacteriën, schimmels, virussen, verontreiniging met mest kan leiden tot ziekte. Splinters en metaal (uit autobanden) kan leiden tot verwondingen. Chemische (vb. Trespas Formaldehyde) en biologische verontreiniging kan leiden tot ongeschiktheid vleesconsumptie.

Akkoord = Bij aanwezigheid van veilige hokverrijking. Te allen tijden moet hokverrijking zichtbaar zijn. Bij het aanbieden van bijvoorbeeld stro (2x per dag) moeten resten te allen tijden zichtbaar zijn.

Niet akkoord = Bij onveilige hokverrijking en/of afwezigheid van hokverrijking; dan hokverrijking in het geheel als niet akkoord en direct over naar tabel II. Diergebonden indicatoren ter onderbouwing van de afdoening.

Materiaaleigenschappen (H5)

2. Eetbaar

Het materiaal kan opgegeten worden, heeft een smaak of geur en bij voorkeur enige voedingswaarde. Reguliere voeding wordt niet als hokverrijking gezien.

3. Kauwbaar

De varkens kunnen op het materiaal kauwen of erin bijten.

4. Wroetbaar

De varkens kunnen erin wroeten. Contact tussen snuit en vloer is noodzakelijk.

5. Afbreekbaar

De varkens kunnen de structuur of vorm ervan veranderen (kapot maken).

	Eetbaar	Kauwbaar	Wroetbaar	Afbreekbaar
Stro als bedding	+	+	+	+
Stro 2x per dag (20 gr/dier/dag)	+	+	+	+
Jutezak hangend	-	+	+/-	+
Zoutblok	+/-	-	-	-
Ketting	-	+/-	-	-
Plastic buizen	-	+	-	+/-

Voorbeeld 1: Stro als bedding als enige hokverrijking = akkoord

Voorbeeld 2: Stro 2x per dag als enige hokverrijking indien zichtbaar = akkoord

Voorbeeld 3: Jutezak hangend + Zoutblok = akkoord

Voorbeeld 4: Ketting + plastic buiten = niet akkoord

Akkoord = Als bij iedere eigenschap minimaal +/- gescoord kan worden.

Niet akkoord = Als er bij één of meerdere eigenschappen – gescoord is.

Optimaliserend = Als bij +/- gescoorde onderdelen wordt gecombineerd met andere materialen. En voeg permanente(re) hokverrijking toe wanneer enkel eetbare hokverrijking wordt verstrekt.

(Hanteer, indien mogelijk, de score van tabel 1, bijlage 1)

Wijze van aanbieden

6. Interessant en vernieuwend

Materiaal blijft langdurig interessant als het **minimaal wekelijks** wordt ververst, aangevuld of vervangen door andere materialen. Nieuwigheid is belangrijk voor een varken. Als de varkens de hokverrijking niet meer manipuleren, bijten op hokinrichting of hokgenoten en/of spelen met mest is dat een teken dat ze het materiaal niet meer interessant vinden.

Akkoord = Hokverrijking moet minstens +/- gescoord kunnen worden en hokverrijking dat niet opgegeten kan worden moet tenminste 1x per week worden vervangen.

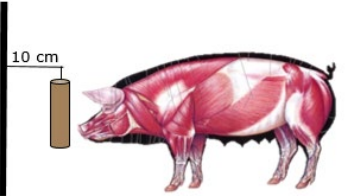
Niet akkoord = Hokverrijking dat met – gescoord wordt en/of niet tenminste 1x per week vervangen/ververst wordt.

Optimaliserend = Combineer hokverrijking dat +/- score krijgt voor langdurige interesse met andere materialen die een score + hebben.

(Hanteer, indien mogelijk, de score van tabel 1, bijlage 1)

7. Bereikbaarheid (juiste hoogte) (H5)

Ophanghoogte/grootte van de hokverrijking hangt af van de kleinste dieren bij opleg in het hok. Ideaal is minimaal 10 cm van de wand en maximaal op snuithoogte in normale positie (zie afbeelding). Reden: kop kan door (nek)spiers niet gemakkelijk omhoog bewegen. Hoe lager het materiaal wordt aangeboden, hoe beter. Varkens besteden meer tijd aan materiaal dat op de grond ligt dan wanneer het bv. 5 cm boven de vloer hangt. Laaghangend materiaal wordt weer meer gebruikt dan materiaal dat op snuithoogte hangt.

Akkoord = Als het maximaal op snuithoogte hangt van het kleinste dier in het hok in normale positie (zie afbeelding normale positie). Als het direct aan te passen is, wordt dit ook als akkoord afgedaan.

Niet akkoord = Als het hoger hangt dan de snuithoogte van het kleinste dier in het hok.

Optimaliserend = Als de hokverrijking minimaal 10 cm van de wand af hangt.

8. Beschikbaarheid (H5 + H7)

Alle dieren moeten gelijktijdig over materiaal kunnen beschikken. Varkens in een groep synchroniseren hun eet-, slaap- en onderzoekend gedrag, 80% van hun actieve tijd verkennen varkens (samen) de omgeving; voornamelijk een paar uur in de ochtend en in de middag. Vooral bij populaire hokverrijking kan een te lage beschikbaarheid leiden tot onnodige competitie en agressief gedrag. Ruwvoer of stro dat op de vloer wordt verstrekt is voor alle varkens tegelijk beschikbaar, mits voldoende materiaal wordt gegeven. Er kunnen meerdere vaste materialen tegelijkertijd aangeboden worden, verschillende materialen zijn voor varkens interessanter dan meer exemplaren van hetzelfde.

Akkoord = Hokverrijking moet minstens +/- gescoord kunnen worden. Vrijking dat de +/- score krijgt voor beschikbaarheid wordt bij geadviseerd om de hokverrijking anders aan te bieden.

Niet akkoord = Hokverrijking dat met - gescoord wordt.

(Hanteer, indien mogelijk, de score van tabel 1, bijlage 1).

9. Schoon (H5 + H6)

De hokverrijking mag niet vervuild zijn met mest, urine, stof of zichtbare schimmels (zie veiligheid). Opgehangen materialen worden minder snel vies, maar er kan niet in gewroet worden en varkens vinden dit minder interessant dan materiaal op de vloer (zie bereikbaarheid). Materialen die in een bak worden aangeboden, worden niet snel vies, nadeel: het aantal dieren dat het materiaal tegelijk kan gebruiken neemt hiermee wel af. Als vaste hokverrijking gewisseld wordt tussen hokken moet het tussentijds schoongemaakt worden om verspreiding van ziekteverwekkers te voorkomen. Hoe het opgehangen wordt, bepaalt hoelang het schoon blijft en heeft invloed op beschikbaarheid. Vb. extreem vuil zie afbeelding.

Akkoord = Als de hokverrijking geen vervuiling (mest, urine etc.) heeft of als het direct te vervangen of schoon te maken is.

Niet akkoord = Als het vies is en niet direct te vervangen of schoon te maken is.

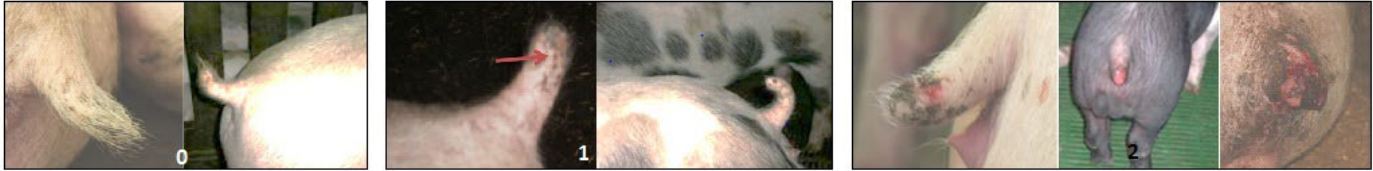
Tabel II. Diergebonden indicatoren

(Grenswaarde = 1 = akkoord)

De staart-, oor- en lichaamsscore wordt vastgelegd als score voor het hele hok. Zodra een dier score 2 of hoger heeft, krijgt het hele hok die score.

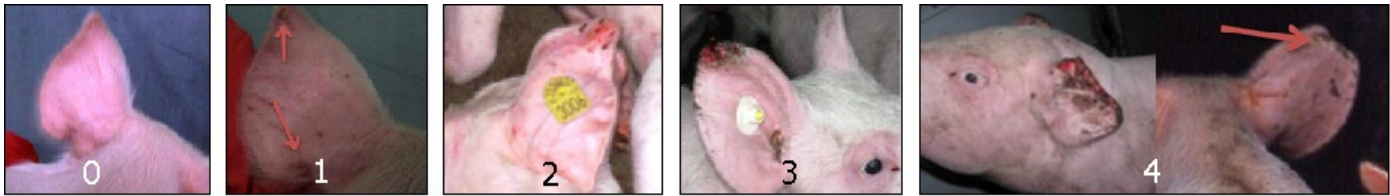
Staart wonden (Hopster en Vermeer, 2017; Welfare Quality Protocol, 2009)

- 0 = onbeschadigd, zichtbaar nog haartjes aanwezig op het uiteinde
- 1 = zwarte korsten, kleine wonden
- 2 = wonden met vers bloed

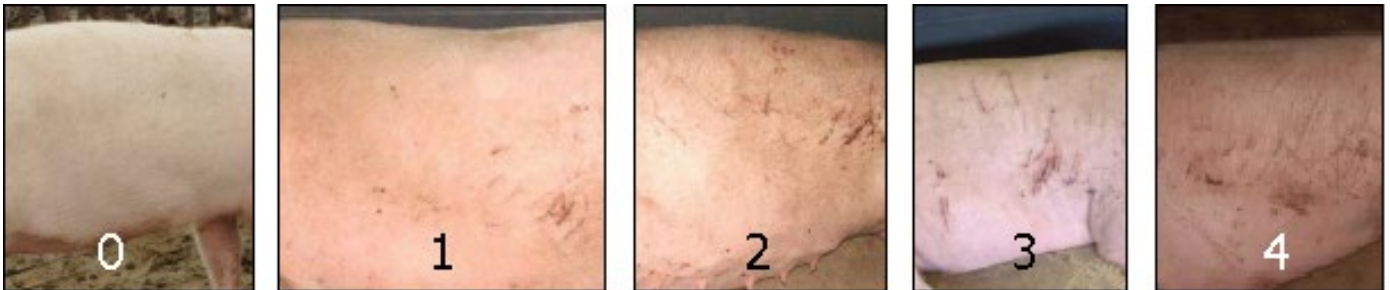
Oor wonden (Werkdocument ADP, 2019)

- 0 = onbeschadigd
- 1 = kleine bijtwonden zichtbaar, oor intact
- 2 = bijtwonden zichtbaar, oor intact
- 3 = heftige wond, deel van oor mist
- 4 = necrose

Lichaam wonden (Peet-Schwering et al, 2015)

- 0 = onbeschadigd
- 1 = een enkele of paar kleine krasjes
- 2 = krassen met vers bloed
- 3 = open wonden
- 4 = zeer grote wonden

Tabel III. Extra diergebonden indicatoren

Belangrijk: Als deze indicatoren worden waargenomen geeft het een mogelijk gebrek aan op het bedrijf (bijvoorbeeld onvoldoende hokverrijking). Worden deze indicatoren niet waargenomen, dan betekent het niets en kan er ook niets uit worden geconcludeerd.

Niet (meer) gebruiken van de hokverrijking

Geen zichtbare activiteit of sporen van knabbelen, zuigen, kauwen met de aanwezige hokverrijking (Peet-Schwering et al, 2015).

Bijten in hokinrichting

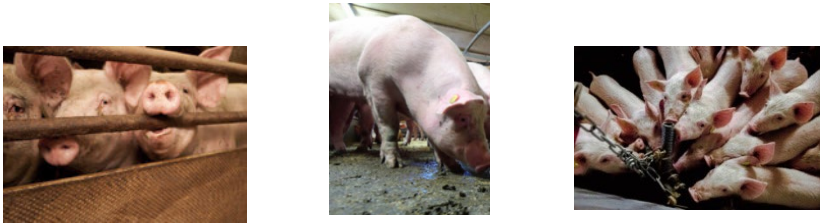
Zichtbare activiteit (knabbelen, zuigen, kauwen) met delen van het huisvestingssysteem zoals ijzeren staven, muren, deur, vloer etc. (Peet-Schwering et al, 2015).

Wroeten in of spelen met mest

Contact met mest op de grond met de snuit van het varken (Schouten et al, 1991).

Competitie om gebruik van hokverrijking

Competitie/agressief gedrag om bij hokverrijking te kunnen komen. Anders dan voor dominantie-hiërarchie (RDA, 2006).

(Bron: afbeelding 1: VIN (2015); afbeelding 2: -; afbeelding 3: Backx (2018))

Referenties:

Backx, K. (2018). Varkens op het potje en ze daarvoor belonen; het zijn net mensen. <https://www.bd.nl/uden-veghel-e-o/varkens-op-het-potje-en-ze-daarvoor-belonen-het-zijn-net-mensen~ace98705/>

Kluivers-Poodt, M., Vermeer, H.M., Hoofs, A.I.J., Peet van der, G.F.V. (2018). Brochure: Hokverrijking. Wageningen University & Research. <http://edepot.wur.nl/465079>

LNv (2007). Goede afleiding voor uw varkens. <https://docplayer.nl/14806846-Goede-afleiding-voor-uw-varkens.html>

Peet-Schwering, van der, C.M.C., Nieuwamerongen, van, S.E., Bolhuis, J.E., Troquet, L.M.P., Hoofs, A., Soede, N.M., (2015). *Groepskraamsysteem: analyse van de ontwikkeling van zeugen, biggen en vleesvarkens*. Wageningen, Wageningen UR (University & Research centre) Livestock Research, Livestock Research Rapport 880. <https://edepot.wur.nl/347002>

RDA (2006). Natuurlijk gedrag van varkens.

Schouten, W., Rushen, J., Passille, de A.M.B. (1991). Stereotypic behaviour and heart rate in pig. *Physiology & Behavior*, Vol. 50, pp. 617-624. Pergamon Press plc, 1991. <https://www.sciencedirect.com.ezproxy.library.wur.nl/science/article/pii/0031938491905553>

Varkens In Nood (VIN) (2015). 120 misstanden in de Nederlandse varkenshouderij anno 2015. <https://www.varkensinnood.nl/sites/dierenrecht.nl/files/field/attachment/dierenrecht-misstandenrapportvarkensinnoodoktober2015.pdf>

Vermeer, H., and Hopster, H. (2017) Signaalindicatoren bij handhaving van "Open Normen" voor dierenwelzijn: Pilot klimaat in varkensstallen. Rapport Wageningen Livestock research.

Welfare Quality Protocol (2009). Werkdocument van de diensten van de commissie. <http://www.welfarequality.net>

Werk document ADP (2019). Verkregen via de leerstoelgroep ADP. Bestand opvragen mogelijk.

Bijlage 1: Tabel hokverrijking (H10) (Kluiwers, 2018)

	Eigenschappen				Wijze van aanbieden	
	Eetbaar	Kauwbaar	Wroetbaar	Afbreekbaar	Lang interessant	Beschikbaar alle dieren*
Stro als bedding	+	+	+	+	+ (mits minimaal 2x/week aangevuld)	+
Stro 2x per dag (20 gr/dier/dag)	+	+	+	+	+	+
Strospeelbak	+	+	+	+	+	-
Hooi op vloer	+	+	+	+	+	+
Stro of ruwvoer in ruif of mand	+	+	+	+	+	+/-
Luzerne 2x per dag op de vloer (20 gr/dier/dag)	+	+	+	+	+	+
Strobriketten in strokoker	+	+/-	+	+	+ (mits 1,5-2 cm afstelling)	-
CCM (Corn Cob Mix) op de vloer (20 gr/dier/dag)	+	+/-	+	-	+	+
Aarde op de vloer	+/-	+/-	+	+	+	+
Houtkrullen ^	+/-	+/-	+	-		
Zaagsel ^	+/-	+/-	+	-	+	+
Papiersnippers (zonder inkt) op de vloer	+/-	+/-	+	+	+	+
Karton	+/-	+	+/-	+	+	+/-
Hout (zacht, onbewerkt) tot aan vloer ^	+	+/-	-	+/-	+/-	+/-
Houten balk of plank (zacht, onbewerkt) aan ketting op snuithoogte ^	+	+	-	+	-	+/-
Houten (zacht, onbewerkt) paal verticaal in houder ^	-	+	+	+	-	-
Touw (katoen, hennep, sisal)	+/-	+	-	+	+	+/-
Jutezak hangend	-	+	+/-	+	+	+/-
Zoutblok	+/-	-	-	-	+/-	-
Ketting	-	+/-	-	-	-	+/-
Plastic buizen	-	+	-	+/-	-	-
Bal	-	-	-	-	-	-
Hangend kruis thyleenslangen	-	+	-	+	-	+/-
Zacht rubber speeltje	-	+	-	+/-	+/-	-
Extra klepelbak met voer	+	+	+/-	+	+	-
Stenen	-	-	+	-	-	-

* 'Beschikbaar alle dieren':
Een + betekent dat **alle** dieren er tegelijk mee bezig kunnen zijn.
Een +/- betekent dat er **meerdere** dieren tegelijk mee bezig kunnen zijn (afhankelijk van grootte en manier van ophangen).
^ Deze verrijkmateriaal worden in het 'Besluit houders van Dieren' én in de Europese richtlijn (2008/120/EG) genoemd als voorbeelden voor hokverrijking om te onderzoeken en om mee te spelen. Dit betekent **niet** dat de toepassing van deze voorbeelden op zichzelfstaand voldoende zijn om aan alle behoeftes van het varken te voldoen. In de wet staat **niet** dat die materialen voldoen aan alle nodige eigenschappen. Dit moet duidelijk worden gecommuniceerd naar de varkenshouder.

titel	Werkinstructie Welzijn kalveren		
code	HH02 DWZ 10	versie 5	ingangsdatum 15-06-2021 pag. 1 van 11

versie	datum	wijzigingen
2.0	01-08-2015	volledig herschreven werkinstructie.
2.1	12-11-2015	item opengewerkte wanden eenlingboxen aangepast.
2.2	01-01-2017	item voedersystemen en retributie toegevoegd
3.0	01-11-2017	aanpassingen n.a.v. overgang handhaving dierenwelzijn van RVO.nl naar NVWA
4.0	01-01-2020	diverse aanpassingen
5.0	15-06-2021	diverse aanpassingen

1 Onderwerp

In het belang van dierenwelzijn zijn minimumvoorschriften voor de bescherming van kalveren vastgesteld in de Europese richtlijn 2008/119/EG.

Deze voorschriften zijn geïmplementeerd in het Besluit houders van dieren (hierna te noemen Besluit) in het bijzonder in H2 § 5.1 Houden van kalveren voor productie (*grondslag Wet Dieren: artikel 2.2 lid 9 en artikel 2.2 lid 10*)

Nota van toelichting bij Besluit houders van dieren

Bij het Besluit houders van dieren is ook een Nota van Toelichting verschenen.

Zie: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2014-210.html>

Hierin worden de achtergrond en de uitgangspunten m.b.t. het Besluit en de artikelen verder toegelicht.

Het bestaat uit een Algemeen Deel en een Artikelsgewijs Deel. Het Algemeen Deel omschrijft het wettelijk kader, de systematiek en de opbouw, de inhoudelijke aspecten, de handhaving, de regeldruk en de uitleg/wijzigingen m.b.t. ontvangen commentaren van belanghebbenden. Bij het Artikelsgewijs deel wordt alles per artikel verder uitgelegd. De hoofdstuk- en paragraafindeling is gelijk aan dat van het Besluit.

2 Wettelijke basis

EU-regelgeving

- Richtlijn 2008/119/EG van de Raad van 18 december 2008 tot vaststelling van minimumvoorschriften voor de bescherming van kalveren.

Nationale wetgeving

- Wet Dieren;
- Besluit houders van dieren.

LET OP: De specifieke eisen voor kalveren zijn van toepassing op:

- Een kalf met een leeftijd van ten hoogste 6 maanden;
- Die gehouden wordt voor de productie. Zowel de fokkerij als de mesterij;
- Bij de Europese richtlijn geldt een minimum van 6 aanwezige kalveren met een leeftijd van ten hoogste 6 maanden op het bedrijf. Dit minimum aantal is er **NIET** met betrekking tot het Besluit houders van dieren! Bij de inspectie is het aantal alleen van toepassing om de randvoorwaarden XC te beoordelen.

Voor kalveren ouder dan 6 maanden:

zie de Werkinstructie welzijn grazers en de Checklist welzijn grazers.

titel	Werkinstructie Welzijn kalveren		
code	HH02 DWZ 10	versie 5	ingangsdatum 15-06-2021 pag. 2 van 11

3 Begrippen

De begrippen worden gehanteerd zoals in de Wet dieren en het Besluit houders van dieren zijn opgenomen. Hieronder de begrippen uit artikel 2.29 van het Besluit houders van dieren.

- Eenlingbox : ruimte met ten minste drie wanden bestemd voor het huisvesten van één kalf.
- Kalf : rund behorend tot de soort *Bos primigenius taurus*, van ten hoogste zes maanden.
- Stal : ruimte bestemd voor het, al dan niet in eenlingboxen, houden van één of meer kalveren.
- Vleeskalf : kalf dat kennelijk wordt opgefokt tot een rund bestemd om met het oog op de vleesproductie te worden geslacht op een leeftijd van ten hoogste acht maanden.
- Vleesstierkalf : kalf van het mannelijk geslacht dat wordt opgefokt tot een rund bestemd om met het oog op de vleesproductie te worden geslacht op een leeftijd van ten minste acht maanden.

Daarnaast nog enkele veelgebruikte interne begrippen:

- RVO: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland is een uitvoerende dienst (agentschap) van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.
- NVWA JZ Team Bezwaar en Beroep: De afdeling Juridische Zaken, Team Bezwaar en Beroep van NVWA houdt zich onder andere bezig met het schrijven van een beslissing op bezwaar (BoB) en beroepszaken bij het College van Beroep voor bedrijfszaken (CBb)
- NVWA JZ Team Bestuurlijke maatregelen 1 LNV: De afdeling Juridische Zaken van de NVWA, Team Bestuurlijke maatregelen 1 LNV besluit over een RvB, zoals bestuurlijke maatregelen en bestuurlijke boetes
- RvB: Rapport van bevindingen
- BB: Bestuurlijke Boete
- LOD: Last onder dwangsom
- LOB: Last onder bestuursdwang
- Bedrijf: Het bedrijf op bedrijfsregistratienummer (BRS) niveau, ook wel relatienummer genoemd

Uniek registratienummer (voorheen UBN): Vo. 2019/2035 art. 2 onder 15

titel	Werkinstructie Welzijn kalveren			
code	HH02 DWZ 10	versie 5	ingangsdatum 15-06-2021	pag. 3 van 11

4 Benodigdheden

- Hygiënepakket: zie hygiëneprotocol bij het betreden van bedrijven met evenhoevigen en/ of pluimvee) → zie Intranet [REDACTED]
- Digitale afstandsmeter en/of rolmaat;
- Rekenmachine;
- Fototoestel;
- Checklist welzijn kalveren.

5 Werkwijze

5.1 Voorbereiding

Een bedrijf wordt geselecteerd a.d.h.v. een rebus- en/of BRS-nummer. Een bedrijf kan onder een BRS-nummer meerdere unieke registratie nummers (UBN's) geregistreerd hebben staan.

[REDACTED]

[REDACTED]

Aankondiging inspectie

Op basis van artikel 9, vierde lid van Verordening (EU) 2017/625 (de Controleverordening) dient de controle van dierenwelzijnsvoorschriften zonder voorafgaande kennisgeving uitgevoerd te worden, behalve wanneer die kennisgeving noodzakelijk en naar behoren gerechtvaardigd is om de officiële controle te kunnen uitvoeren.

titel	Werkinstructie Welzijn kalveren			
code	HH02 DWZ 10	versie 5	ingangsdatum 15-06-2021	pag. 4 van 11

5.2 Inspectie

Een inspectie vindt plaats aan de hand van de Checklist Welzijn Kalveren en het verificatieprogramma "Welzijn kalveren". Deze checklist en het verificatieprogramma zijn alleen bestemd voor controles van het welzijn van vleeskalveren (witvlees- en/of rosékalveren). Voor controles op het welzijn van kalveren bij melkveebedrijven en kalveren op roodvleesbedrijven wordt het verificatieprogramma "Welzijn grazers" gebruikt.

Projectmatig of bij meldingen

Indien de verificatie niet reeds is aangemaakt: een verificatie aanmaken met inspectie "Welzijn kalveren", handhavingsaspect "Besluit houders van dieren" en doelgroep "Houder van dieren - DW Kalveren". Bij niet akkoord inspecties wordt het specifiek interventiebeleid [IB02-SPEC02](#) geraadpleegd.

Cross compliance

De normen met betrekking tot het welzijn van kalveren zijn een EU-verplichting. Bij een XC controle worden deze normen aan de hand van de Raadpleeglijst XC gecontroleerd. Bij een niet-akkoord controle dient een verificatie Inspectie "Welzijn kalveren" met handhavingsaspect "Besluit houders van dieren" en doelgroep "Houder van dieren - DW Kalveren" te worden aangemaakt.

Hercontrole

Hercontrole vindt plaats conform het specifiek interventiebeleid. Dit wordt daar "follow up" genoemd. Bij een herhaalde overtreding volgt altijd een sanctionerende interventie, daarnaast indien nodig een corrigerende interventie.

Een hercontrole kan worden verantwoord in het verificatieprogramma "Dierenwelzijn - hercontrole" met handhavingsaspect "Besluit houders van dieren".

Afgesproken termijnen Rapport van bevindingen

De inspecteur houdt de termijnen in de gaten wanneer een hercontrole dient te worden uitgevoerd. Deze termijnen worden door Team Bestuurlijke maatregelen 1 LNV bepaald, vaak in overleg met de inspecteur, en zullen in de brief naar het bedrijf genoemd worden.

titel	Werkinstructie Welzijn kalveren		
code	HH02 DWZ 10	versie 5	ingangsdatum 15-06-2021 pag. 5 van 11

5.3 Aandachtspunten Besluit houders van dieren § 5.1 Besluit houders van dieren: Houden van kalveren voor productie

Hieronder volgen enkele aandachtspunten m.b.t. § 5.1 Houders van kalveren voor productie. Dit zijn punten die extra aandacht verdienen, omdat er een nadere interpretatie nodig is en/of omdat er specifieke beleidsafspraken gemaakt zijn.

Aanbinden

Nationale wetgeving:

In 2008 is een uitspraak van het Hof geweest die zich heeft uitgesproken over de term aanbinden: <http://zoeken.rechtspraak.nl/detailpage.aspx?ljn=BG0605>

"Kalveren mogen niet op hun plaats worden gehouden met een verbindingsmiddel, ongeacht de aard en de lengte daarvan en de redenen waarom het dier is vastgebonden".

Deze uitspraak geldt voor kalveren, met een leeftijd van jonger dan 6 maanden, die binnen en/of buiten in de weide worden gehouden.

Daarnaast is het toegestaan om kalveren in groepshokken aan te binden tijdens het voederen van melk of een melkvervangend preparaat voor ten hoogste één uur.

Europese regelgeving:

In artikel 1 van Richtlijn 2008/119/EG VAN DE RAAD van 18 december 2008 tot vaststelling van minimumnormen ter bescherming van kalveren worden de minimumnormen vastgesteld ter bescherming van kalveren die voor de fokkerij of mesterij **opgesloten** worden gehouden. Door het woord "opgesloten" valt een in een weide gehouden aangebonden kalf NIET hieronder. Ingevolge de Europese regelgeving mag een kalf met een leeftijd jonger dan 6 maanden wel aangebonden worden gehouden in een weide. Een controle op de randvoorwaarden XC kan hierdoor akkoord zijn terwijl de verificatie welzijn kalveren niet akkoord is.

Eenlingboxen

Er is verschil in de omschrijving tussen de Richtlijn en het Besluit waarin de Nationale wetgeving soepeler lijkt te zijn dan de Europese regelgeving.

- Artikel 3 lid 1 onder a van de Richtlijn 2008/119/EG van de Raad: een individueel hok voor kalveren (behalve de hokken voor het isoleren van zieke dieren) mag niet voorzien zijn van muren, maar moet bestaan uit open afscheidingen die een direct visueel en lichamelijk contact tussen de kalveren mogelijk maken;
- Artikel 2.33 lid 2 van het Besluit houders van dieren: met uitzondering van een eenlingbox die voor het isoleren van zieke dieren wordt gebruikt, zijn de wanden van een eenlingbox zodanig uitgevoerd dat naast elkaar gehouden kalveren elkaar kunnen zien en aanraken.

titel	Werkinstructie Welzijn kalveren		
code	HH02 DWZ 10	versie 5	ingangsdatum 15-06-2021 pag. 6 van 11

Uitzondering: een iglo wordt niet gezien als eenlingbox en behoeft niet te voldoen aan de eisen aan een eenlingbox. Een iglo valt onder de definitie van een stal (artikel 2.29 van het Besluit houders van dieren), omdat er een uitloop aan de iglo zit waardoor de kalveren meer ruimte hebben dan bij een eenlingbox.

In de nota van toelichting bij het Besluit houders van dieren wordt tevens aangegeven dat wanden zodanig moeten zijn uitgevoerd dat de kalveren in aangrenzende boxen elkaar kunnen zien en aanraken. En dat hiervan onder meer sprake is indien de kalveren over de wanden van de eenlingbox heen kunnen kijken.

Richtlijnen kunnen uit zichzelf geen verplichtingen opleggen aan burgers. Een richtlijn moet geïmplementeerd worden in de nationale regelgeving. De Nederlandse kalverhouders hebben zich dus te houden aan de bepalingen in het Besluit houders van dieren.

De randvoorwaarden uit de cross compliance controles hebben onder meer betrekking op het dierenwelzijn (artikel 93, lid 1, onder c en bijlage 2 verordening 1306/2013). Artikel 93, tweede lid EU-verordening 1306/2013 bepaalt dat beheerseisen gelden in de versie waarin zij van kracht zijn en voor zover het richtlijnen betreft, zoals deze zijn omgezet door de lidstaten. Nederland heeft EU-verordening 1306/2013 verder uitgewerkt in de Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB. In bijlage 3, onder RBE 11 van deze regeling zijn de randvoorwaarden uitgewerkt voor het welzijn van kalveren. Onder 11.17 is als randvoorwaarde genoemd dat moet worden voldaan aan artikel 2.33 lid 2 van het Besluit houders voor dieren. Kalverhouders die voldoen aan de bepalingen in het besluit, maar niet voldoen aan de richtlijn, kunnen dus niet worden gekort op de inkomenssteun.

Onnauwkeurigheidsmarge bij meting schofthoogte van kalveren ter bepaling van de vereiste boxbreedte van kalveren in éénlingboxen

Bij de bepaling van de schofthoogte van kalveren kan behalve met een rolmaat ook gebruik worden gemaakt van een schofthoogtemeter.

titel	Werkinstructie Welzijn kalveren		
code	HH02 DWZ 10	versie 5	ingangsdatum 15-06-2021 pag. 7 van 11

Meten van de boxbreedte van eenlingboxen en de hokoppervlakte bij groepshuisvesting

De breedte van eenlingboxen en de hokoppervlakte van kalveren in groepen worden vanuit het midden van de hokafscheiding gemeten. Dit geldt echter niet als bijvoorbeeld sprake is van muren die gebruikt worden als afscheiding van hokken.

Bij het bepalen van het aantal kalveren dat op basis van de wettelijke oppervlakenorm in een hok mag worden gehuisvest, wordt geen marge gehanteerd. Dus geen afronding van het aantal kalveren naar boven.

Voedersysteem

De afgelopen jaren wordt bij witvleeskalveren naast melk een steeds groter aandeel ruwvoer/krachtvoer verstrekt. Hier worden twee verschillende voersystemen voor gebruikt: niet ad libitum verstrekking van melk via het voerhek en ruwvoer door middel van voorraadvoeding (een voorraadbak).

Strikt gezien houdt de regelgeving geen rekening met het naast elkaar gebruiken van verschillende systemen, zoals een voerhek voor de verstrekking van melk en een systeem van voorraadvoeding voor ruwvoer zoals tegenwoordig in de praktijk wordt gehanteerd. Maar artikel 2.38 lid 3 kan als volgt worden geïnterpreteerd:

*2.38 lid 3. In stallen voorzien van een systeem van **alleen** voorraadvoeding beschikken kalveren over ten minste één eetplaats per drie kalveren.*

Wanneer er dus voorraadvoeding voor ruwvoer wordt gebruikt naast melkverstrekking hoeft er niet ten minste één eetplaats per drie kalveren te zijn bij het voorraadvoedersysteem.

Ingrepen

Op grond van artikel 2.4 aanwijzing toegestane ingrepen runderen van het Besluit diergeneeskundigen mag een houder van de kalveren zelf de kalveren onthoornen. Hij is hierbij gehouden aan artikel 2.28 aanhef en onder b van het Besluit houders van dieren: verrichten van de ingreep, bedoeld in [artikel 2.4, onderdeel a, van het Besluit diergeneeskundigen](#), mits de ingreep geschiedt op aanwijzing van een plaatselijk praktiserende dierenarts nadat deze een plaatselijke verdoving ten behoeve van deze ingreep heeft toegepast en voor zover deze handeling wordt verricht bij runderen jonger dan twee maanden met behulp van een elektrische of heteluchtmethode dan wel bij runderen ouder dan zes maanden door middel van een draadzaag.

titel	Werkinstructie Welzijn kalveren		
code	HH02 DWZ 10	versie 5	ingangsdatum 15-06-2021 pag. 8 van 11

Apparatuur (alarm/ noodvoorziening)

Een alarmsysteem bij gebruik van kunstmatige ventilatie is alleen verplicht indien de gezondheid en het welzijn van het kalf afhankelijk is van de kunstmatige ventilatie en er geen passend noodstelsel aanwezig is waarmee voldoende verse lucht kan worden aangevoerd. Indien er alleen gebruik gemaakt kan worden van kunstmatige ventilatie dient een alarm aanwezig te zijn die regelmatig wordt getest en op verzoek van de inspecteur getest kan worden.

Oppervlakte en ligruimte voor kalveren

In artikel 2.32 en artikel 2.36 staan de voorschriften voor de totale oppervlakte (vrije ruimte) voor kalveren en de oppervlakte van de ligruimte voor kalveren en de voorschriften voor de ligruimte.

Voor kalveren met een levend gewicht van minder dan 150 kg geldt dat zij de beschikking moeten hebben over ten minste 1,5 m² vrije ruimte, voor kalveren met een levend gewicht van 150 kg of meer maar minder dan 220 kg geldt een vrije ruimte van ten minste 1,7 m² en voor kalveren met een levend gewicht van 220 kg of meer een vrije ruimte van ten minste 1,8 m².

In artikel 2.36, derde lid van het Besluit houders van dieren staat dat kalveren met uitzondering van vleesstierkalveren ouder dan twee maanden beschikken over ligruimte die is ingestrooid of is voorzien van een kunststof mat, houten lattenrooster of rubber toplaag.

Dit betekent dat vrouwelijke kalveren van alle leeftijden en vleesstierkalveren tot een leeftijd van twee maanden niet op een kale betonroostervloer mogen worden gehouden. In de nota van toelichting bij de introductie van dit voorschrift in 1994 is dit als volgt toegelicht: *Voor de ligvloer is daarbij het uitgangspunt dat het welzijn van kalveren erbij gebaat is wanneer ze kunnen liggen op een vloer die relatief zacht is. Dit kan uiteraard ook de vloer van de eenlingbox of de ligbox zijn.*

In 2014 is in de nota van toelichting van het Besluit houders van dieren toegelicht: *Reden voor de uitzondering is dat voor deze kalveren geen volwaardig alternatief voor betonroostervloeren bestaat.* Voor de volledigheid kan worden opgemerkt dat het hierbij gaat om vleesstierkalveren ouder dan twee maanden.

De minimale oppervlakte van de ligruimte volgt uit artikel 2.36, vierde lid van het Besluit houders van dieren. Hierin staat dat de oppervlakte van de ligruimte in stallen waarin de kalveren niet zijn aangebonden of niet in eenlingboxen zijn gehuisvest, voor kalveren tot een leeftijd van drie maanden ten minste 0,50 m² beschikbare ruimte per kalf bedraagt en voor kalveren ouder dan drie maanden ten minste 0,70 m² beschikbare ruimte per kalf.

titel	Werkinstructie Welzijn kalveren		
code	HH02 DWZ 10	versie 5	ingangsdatum 15-06-2021 pag. 9 van 11

6 Registratie en archivering

6.1 Registratie SPIN

Vleeskalverenhouderij (witvlees- en/of rosékalveren):

Spin: verificatieprogramma "Welzijn kalveren"

Hercontrole: verificatieprogramma "Dierenwelzijn – hercontrole"

Kalveren op melkvee- of roodvleesbedrijven en de overige bedrijven:

Spin: verificatieprogramma "Welzijn grazers"

Hercontrole: verificatieprogramma "Dierenwelzijn - hercontrole"

De bevindingen van de inspectie worden in het verificatieprogramma verantwoord. Deze verificaties kunnen de inspecteur worden toegewezen, maar de inspecteur kan deze ook zelf aanmaken.

Geconstateerde afwijkingen worden in het verificatieprogramma vastgelegd. Indien sprake is van overtredingen van de Europese randvoorwaarden, worden deze op het tabblad 'Specificatie naleving' verantwoord en onderbouwd.

Voor het opmaken van een bestuurlijke en/of strafrechtelijke rapportage dient in Spin een interventie te worden aangemaakt.

6.2 Retributie

Buiten de reikwijdte

6.3 Routing & archivering

Schriftelijke Waarschuwing

De inspecteur maakt de schriftelijke waarschuwing aan vanuit SPIN in interventie en stuurt vervolgens het WORD document uit SPIN door in

titel	Werkinstructie Welzijn kalveren			
code	HH02 DWZ 10	versie 5	ingangsdatum 15-06-2021	pag. 10 van 11

Plaats het definitieve Rapport van Bevindingen TBM, inclusief bijlagen met de eventueel daarbij behorende veterinaire verklaring op de Share:

[REDACTED]. Het ondertekende RvB
incl. alle bijlagen wordt in pdf opgeslagen in een map [REDACTED]

Combinatie rapport van bevindingen TBM & proces-verbaal

Als er een proces-verbaal wordt aangezegd dan worden eventuele andere, bestuurlijk beboetbare overtredingen ook in het strafrecht afgedaan. Er hoeven dus geen twee rapporten te worden opgemaakt.

Rapport van Bevindingen (bestuurlijke maatregel)

Een rapport van bevindingen maak je op voor het mogelijk inzetten van bestuursdwang (opleggen bestuurlijke maatregel), een last onder bestuursdwang of voor het opleggen van een bestuurlijke boete. Geef in het rapport duidelijk aan waar het rapport voor bedoeld is.

Zie ook de werkinstructie HH02 DWZ 125 Werkinstructie Bestuurlijk handhaven dierwelzijn op de werkwijzer.

Mail het definitieve Rapport van Bevindingen (bestuurlijke maatregel), inclusief bijlagen met de eventueel daarbij behorende veterinaire verklaring binnen 1 week na aanzeggen van de te nemen maatregelen naar postbus [REDACTED] [REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED].

7 Interventie

Er wordt gewerkt conform het Specifieke Interventiebeleid Houders van dieren [IB02-SPEC02](#).

Afhankelijk van de feiten en omstandigheden kan eerst een waarschuwende interventie (schriftelijke waarschuwing) aangezegd worden, dan wel direct een sanctionerende interventie (proces-verbaal of rapport van bevindingen). Overwegingen die daarbij een rol spelen, zijn:

Aard en ernst van de overtreding

- Was het een incidentele en/of lichte overtreding, bijvoorbeeld betrof het slechts enkele dieren en/of was de afwijking van de wettelijke norm (bijv. voorgeschreven staloppervlakte) gering;
- Was het een zwaardere en/of meer structurele overtreding, bijvoorbeeld betrof het meer dan enkele dieren en/of was de afwijking ten opzichte van de wettelijke norm (bijv. voorgeschreven staloppervlakte) groter.

titel	Werkinstructie Welzijn kalveren		
code	HH02 DWZ 10	versie 5	ingangsdatum 15-06-2021 pag. 11 van 11

Eerdere overtredingen

- Zijn er eerder overtredingen vastgesteld die betrekking hebben op dezelfde bepaling? In dat geval kan ook bij het aantreffen van overtredingen van licht en/of niet structurele aard door de inspecteur besloten worden tot een sanctionerende interventie;
- Zijn er eerder overtredingen van dezelfde of vergelijkbare aard vastgesteld, bijv. overtredingen die allen betrekking op de eisen die aan de huisvesting gesteld worden, maar die niet betrekking hebben op dezelfde bepaling. In dat geval kan ook bij het herhaaldelijk aantreffen van overtredingen van licht en/of niet structurele aard door de inspecteur toch besloten worden tot een sanctionerende interventie.

Samengevat betekent dit het volgende:

Ernstige overtreding (klasse B)	Overtreding met (het risico op) ernstige gevolgen voor mens, dier en/of natuur	RvB/PV
Overtreding (klasse C)	Overtreding die dusdanig ongewenst is dat herhaling moet worden voorkomen, ter voorkoming van een ernstige overtreding	SW Bij herhaalde overtreding: RvB/PV
Geringe overtreding (klasse D)	Overtreding die incidenteel geen risico vormt, maar bij herhaling wel kan leiden tot een risico	Mededeling Bij herhaalde overtreding: SW en herinspectie

Raadpleeg voor een uitgebreide toelichting het algemeen interventiebeleid op de werkwijzer.

De inspecteur kan na overleg met teamleider/ afdelingshoofd, goed gemotiveerd, afwijken van het interventiebeleid. [REDACTED]

Daarnaast is er altijd de mogelijkheid om zo nodig corrigerende interventie (bijv. LOD) toe te passen. Bestuursrecht/ interventie is altijd gericht op herstel. Indien het herstel niet ter plaatse uitgevoerd kan worden dan dient altijd een hercontrole te volgen.

8 Arbo, milieu en veiligheid

Buiten de reikwijdte

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 1 van 24

versie	datum	toelichting
9	01-01-2021	Diverse wijzigingen
8	01-01-2019	Wijzigingen onder andere met betrekking tot brochure Hokverrijking, het gewijzigde interventiebeleid voor balkbreedte bij gedeeltelijke betonroostervloeren en verlenging vrijstelling gasverdooving biggen.
	01-07-2018	Wijziging Besluit houder van dieren m.b.t. spleetbreedte betonroostervloeren gebruiksvarkens.

1 Onderwerp

In het belang van dierenwelzijn zijn minimumvoorschriften vastgesteld in de Europese richtlijn 2008/120/EG. Deze voorschriften zijn geïmplementeerd in de Wet Dieren. Inspecteurs van de NVWA controleren de bepalingen opgenomen in de Wet Dieren, onderdeel Algemene bepalingen en § 4. Houden van varkens voor productie, Besluit houders van dieren, aan de hand van de checklist welzijn varkens. Dit document is een toelichting op de checklist welzijn varkens. De Checklist welzijn varkens dient als hulpmiddel voor inspecties op varkensbedrijven met als doel om de welzijnsvoorschriften van de dieren te toetsen aan de Nederlandse en de Europese normen.

2 Wettelijke basis

Wet Dieren

- Artikel 8.1 : Aanwijzing toezichthouders
- Artikel 8.2 : Aanvullende toezichtsbevoegdheden
- Artikel 8.3 : Monsterneming
- Artikel 8.4 : Medewerkingsplicht

Europese richtlijnen (en aanbeveling)

- * 2008/120/EG tot vaststelling van minimumnormen ter bescherming van varkens
- * 98/58/EG inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren
- * 2016/336 aanbeveling van de Commissie betreffende de toepassing van Richtlijn 2008/120/EG van de Raad tot vaststelling van minimumnormen ter bescherming van varkens wat maatregelen betreft om het couperen van staarten minder noodzakelijk te maken

Kaderwet

- * Wet dieren, artikelen 2.2, 2.8 en 2.9

Algemene maatregel van bestuur

- * Besluit houders van dieren
- * Besluit diergeneeskundigen

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 2 van 24

Regelingen

- * Beleidsregels dierenwelzijn 2009
- * Regeling diergeneesmiddelen

3 Begrippen

In de op te stellen strafrechtelijke- en/of bestuurlijke rapportage dienen de begrippen te worden gehanteerd zoals gebruikt in de specifieke regelgeving. Bijvoorbeeld in artikel 2.11 Besluit houders van dieren voor met name de verschillende diercategorieën. Definities zijn onder andere opgenomen in Hoofdstuk III van Beleidsregels dierenwelzijn 2009.

4 Benodigdheden

Voor de uitvoering van de inspectie zijn de navolgende hulpmiddelen en werkinstructies noodzakelijk of van belang:

- * hygiëne-pakket (zie hoofdstuk 8: NVWA Hygiëneprotocol betreden bedrijven en locaties met evenhoevigen en/of pluimvee, versie 03, ingangsdatum 01-05-2017)
- * digitale afstandmeter en/of rolmaat
- * luxmeter
- * spleetbreedtemeter
- * rekenmachine
- * klimaatmeter
- * checklist welzijn varkens
- * checklist hokverrijking varkens
- * checklist stalklimaat vleesvarkens resp. gespeende biggen
- * rekenblad verdeling zeugenplaatsen
- *
- * werkinstructie Cross Compliance raadpleeglijst randvoorwaarden
- *
- * werkinstructie bestuurlijk handhaven dierverwaarlozing
- *

5 Voorbereiding

De intentie van een goede voorbereiding is het inwinnen van informatie over het bedrijf dat je gaat inspecteren. Voor de voorbereiding kan gebruik worden gemaakt van de volgende data:

- Basisdossier, opdracht (digitaal dossier)
- Toelichting op checklist/wetgeving/bevoegdheden (werkwijzer)
- UBN/relatienummer/status bedrijf, registratie in I&R systeem (citrix; IR dieren)
- Indicatie aantallen dieren a.d.h.v. recent Gecombineerde Data Inwinning (GDI) (digitaal dossier)
- Plattegrond bedrijf / luchtfoto (digitaal dossier/geo explorer)

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 3 van 24

- Inspectiehistorie, eerdere overtredingen (spin) en eerdere handhaving. Let op bedrijfslocaties en vestigingsadres
- Kamer van Koophandel; wie is aanspreekpunt/bestuurder
- Traceringsverslag uit I&R systeem, bedrijfscontacten en uitval
- Rendac info, meldgedrag van varkenshouder
- Kengetallen
- Diergeneesmiddelenleveranties (online)

Uit GDI is verder nuttige info te halen o.a.: telefoonnummers/ e-mailadres / geboortjaar bedrijfshoofd, bedrijfsleider / KvK-nummer / brijvoer.

6 Aanvang inspectie

Laat varkenshouder op plattegrond aangeven waar welke 'soort' varken gehuisvest is en hokcapaciteit i.v.m. aantallen (kraamhokken, dekstal, dragende zeugen, biggen, vleesvarkens). Bepaal samen met varkenshouder de te volgen route door de stallen, jong naar oud, gezond naar ziek?

Noteer datum tijdstip aanvang inspectie

Noteer per afdeling (uitgebreid bij afwijkingen); **gebruik checklist**

Soort varken, aantal, bij overtredingen foto's maken.

Maak gebruik van het rekenblad verdeling zeugenplaatsen ter vaststelling van het aantal zeugen per categorie/stadium/groep.

7 Diergericht inspecteren

De regelgeving voor het welzijn van varkens bestaat uit vaste normen en open normen. Met name de open normen worden gecontroleerd door diergebonden indicatoren en niet-diergebonden indicatoren. Open normen vragen meer kennis en kunde van de inspecteur. Het is bij het diergericht inspecteren niet de bedoeling om een uitspraak te doen over de gezondheidstoestand van de dieren, dit is slechts voorbehouden aan een dierenarts, maar wel om via een gestructureerde manier een indruk te krijgen van de dieren en het te rapporteren. **Foto's kunnen de bevindingen ondersteunen.**

Dieren binnen een koppel staan vaak bloot aan gemeenschappelijke factoren, die de toestand van het dier kunnen beïnvloeden. Het diergericht inspecteren bestaat daarom niet alleen uit het opdoen van een algemene indruk van de toestand van de koppel of het individuele dier, maar ook uit een inspectie van de omgeving waarin de dieren gehouden worden, zoals huisvesting, voeding en water, klimaatregulatie, hygiëne en management. Daarnaast is het bedrijfsdossier ook een belangrijke informatiebron. Denk hierbij aan het diergeneesmiddelen gebruik en sterftepercentage per soort varken. Hiervoor kunnen de technische kengetallen van het bedrijf worden gevraagd.

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 4 van 24

Algemene indruk

Om een algemene indruk te krijgen van een koppel varkens wordt er eerst gekeken naar de varkens in rust en daarna ook nog als ze opgejaagd worden. Er wordt hierbij gekeken naar de volgende elementen:

Gedrag (en bewustzijnsniveau):

Hierbij wordt gelet op het gedrag van het dier en zijn reactie op de omgeving. Het gedrag van het dier wordt onder andere bepaald door de ruimte die er geboden wordt voor natuurlijk gedrag: eten (zoeken), wroeten, onderzoeken, onderling socialiseren (rangorde), nestgedrag.

Specifiek kan er tijdens de inspectie gekeken worden naar de volgende punten:

- Hokverrijkmateriaal
- Mate van agressie (beschadiging huid, staart, oren en flankbijten)
- Verwondingen
- Angst voor mensen
- Activiteit
- Rivaliteit
- Stereotype gedrag (stangbijten, luchtzuigen, water happen, bijten op de rand van de voerbak, knarsetanden en kauwen zonder voer)

Houding en gang

Hierbij wordt gelet op de houding en beweging van het dier. Men kijkt naar de wijze waarop kop, rug, staart en ledematen op elkaar zijn afgestemd. De houding bij het liggende dier kan eveneens aanwijzingen geven. Afwijkende houdingen worden door dieren vaak aangenomen om pijn te voorkomen

Lichaamsbouw: plaatsing en coördinatie van kop, romp, ledematen en staart

Gang: globale indruk van het voortbewegen

Voedingstoestand

Korte termijn (buikvulling)

Buikvulling zegt iets over de voeding tijdens de laatste 0-24 uur. Dit is in te schatten door inspectie van (vooral linker) flank. De buikvulling kan ook iets zeggen over de verteerbaarheid van het voer. Indien het rantsoen voornamelijk uit vezelrijk voer bestaat zal de darm sterk in omvang toenemen, en daardoor ook de buikomvang.

Lange termijn (conditie)

Conditie zegt iets over de voedselopname van de afgelopen dagen/weken (o.a. afhankelijk van grootte en leeftijd). Hierbij kan gelet worden op:

- Bepiering van nek, rug en broekspieren
- Vetdepots op billen, rug en nek
- Mate van uitsteken van benige delen van de wervelkolom, schouderbladen en bekken

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 5 van 24

Verzorgingstoestand

Het algemeen aspect, waarbij je de mate van de verzorging van het dier door zichzelf en de mate van verzorging door eigenaar meeneemt. Denk hierbij vooral aan hokbevuiling en klauwlengte bij oudere dieren.

Varkens die ziek of gewond lijken moeten op passende wijze verzorgd worden en afgezonderd worden in een adequate ziekenboeg dat zo nodig is voorzien van droog strooisel. Wanneer deze zorg onvoldoende blijkt, wordt een dierenarts geraadpleegd. Vraag aan varkenshouder welke en op welk tijdstip, na geboorte, hij ingrepen uitvoert.

Huid, beharing en hoornige structuren

- Kleur van de huid op niet gepigmenteerde delen

De 'gemiddelde' beoordeling van het gehele koppel en de uniformiteit moet beoordeeld worden.

- Haar

Varkens haar dient glad, glanzend en tegen de huid aan te liggen. Een ruwe haardracht is vaak een indicatie van verminderde gezondheid, verzorging en/of klimaatproblemen.

- Klauwen

De lengte van de klauwen is een redelijk betrouwbare indicatie van de werkelijke leeftijd. Lange klauwen bij een relatief klein varken zou kunnen wijzen op vertraagde groei van het dier. Tevens dient de kwaliteit van de klauw oppervlakkig beoordeeld te worden (aanwezigheid van scheuren etc).

In het oog/oor springende afwijkingen

Soms vallen bij het betreden van de stal of tijdens de inspectie zaken op, die een bijdrage kunnen leveren aan de algemene indruk. Hierbij kan men denken aan hoesten, diarree, kapotte knieën, kapotte staarten, etc.

Bij het opdoen van de algemene indruk van een koppel moet er altijd rekening gehouden worden met de *heterogeniteit*, wat wil zeggen dat de dieren op bepaalde punten van elkaar verschillen, binnen een koppel en de *interactie* tussen de individuele dieren, waardoor ze elkaar kunnen beïnvloeden. Het gevolg is dat binnen een koppel zowel dieren met als zonder een bepaalde aandoening voor kunnen komen, dieren met dezelfde aandoening verschillende verschijnselen laten zien en binnen een koppel verschijnselen waargenomen kunnen worden van een aandoening die we bij het individuele dier niet kunnen zien. Een voorbeeld van het laatste is het op een hoop liggen van biggen als ze koorts hebben.

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 6 van 24

Bij de inspectie van de omgeving waarin de dieren gehouden worden, worden de volgende onderdelen beoordeeld:

- Huisvesting
- Voeding en water
- Klimaat(regeling)
- Hygiëne
- Management

Huisvesting en hygiëne

Kijk hoe de varkens gehuisvest worden:

Bij vermoedelijke overtreding, beschrijf hokbevuiling en dierbevuiling (mestgedrag), schone en comfortabele ruimte, onderhoudstoestand gebouw/inrichting, rusten en ongehinderd opstaan, scherpe randen en uitsteeksels, diarree. Beschrijf de toestand van de huid (zie HBH): verwondingen, rood of bleek.

Voeding en water

Vrij van honger en dorst. Een indicatie hiervoor is de uniformiteit van een koppel en de buikvulling van een individueel varken. Ingevallen flanken kan een aanwijzing zijn dat een varken niet voldoende voer opneemt.

Klimaat

Voel, ruik, hoor en zie het klimaat in de stal gerelateerd naar het soort/leeftijd van de varkens:

Temperatuur, licht, luchtvochtigheid, luchtsnelheid (tocht), stofgehalte, ammoniak concentratie, lawaai.

Bij vermoedelijke overtreding, beschrijf het gedrag van de varkens (Zie gedrag). Hoesten, hijgen, niezen, pompende ademhaling, rillen, huddling, vieze en rode ogen.

Management

Vraag aan varkenshouder welke en op welk tijdstip, na geboorte, hij ingrepen uitvoert.

Een indicatie van overtreding bij hetgene wat in dit hoofdstuk is beschreven kunnen het diergeneesmiddelengebruik en sterftepercentage per soort varken zijn. Ook kan hiervoor het bedrijfsgezondheidsplan worden geraadpleegd. Hiervoor kunnen de technische kengetallen van het bedrijf worden gevraagd. Foto's ondersteunen de bevindingen.

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 7 van 24

8 Toelichting checklist per onderdeel

Algemene bepalingen varkens

25	<p><u>Hoektanden vijlen</u></p> <p>Het uniform verkleinen van de hoektanden mag niet routinematig worden uitgevoerd. Onder voorwaarde mag de ingreep door de houder worden uitgevoerd:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het dier is niet ouder dan zeven dagen - Er zijn beschadigingen aan de spenen van de zeug of aan de oren en/of staarten van andere varkens geconstateerd. - Getroffen maatregelen zijn niet werkzaam gebleken. De risicofactoren dienen daartoe onderzocht te zijn. - De tanden blijven glad en intact. <p>Vijlen geeft minder verwondingen en is vrijwel pijnloos voor de dieren als het goed wordt uitgevoerd. (Besluit houders van dieren, artikel 2.12 onder c. en Besluit diergeneeskundigen, artikel 2.3, onder c) i.c.m. artikelen 2.8 en 2.9 Wet dieren). De leeftijd van de biggen kan worden vastgesteld met behulp van hokadministratie/managementsysteem.</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]. Voor een check op de wijze van uitvoeren van de ingreep worden willekeurig gekozen biggen in de betreffende leeftijdscategorie gecontroleerd.</p>
26	<p><u>Welzijnscheck en staarten couperen</u></p> <p>Het verwijderen van een deel van de staart bij biggen mag niet routinematig worden uitgevoerd, maar alleen wanneer bepaalde kwetsuren van spenen bij zeugen of van oren en staarten bij andere varkens zijn geconstateerd. Het couperen van staarten bij varkens wordt uitgevoerd om staartbijten, een afwijkende gedraging die door verschillende factoren wordt veroorzaakt, te voorkomen. Deze praktijk veroorzaakt meestal pijn bij varkens en tast derhalve hun welzijn aan. In Richtlijn 2008/120/EG is bepaald dat voordat tot het couperen van staarten wordt besloten, maatregelen moeten worden getroffen om staartbijten en andere gedragsstoornissen te voorkomen, de omgeving en de varkensdichtheid in aanmerking genomen. Daartoe moeten ontoereikende omgevingsfactoren of beheerssystemen worden aangepast.</p> <p>Onder voorwaarde mag de ingreep door de houder worden uitgevoerd:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het dier is niet ouder dan vier dagen - Er zijn beschadigingen aan de spenen van de zeug of aan de oren en/of staarten van andere varkens geconstateerd - Getroffen maatregelen zijn niet werkzaam gebleken. De risicofactoren dienen daartoe onderzocht te zijn. <p>De leeftijd van de biggen kan worden vastgesteld met behulp van hokadministratie/managementsysteem (Besluit houders van dieren, artikel 2.12 onder b. en Besluit diergeneeskundigen, artikel 2.3, onder b) i.c.m. artikelen 2.8 en 2.9 Wet dieren).</p> <p>Staarten couperen van de onderkant van de staart naar boven branden.</p>

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 8 van 24

27 28	<p>De risicobeoordeling zoals bedoeld in aanbeveling (EU) 2016/336 van de Commissie is in NL geïmplementeerd met de welzijnscheck.</p> <p>De welzijnscheck is per 1 juli 2020 opgenomen in de voorschriften van de IKB's. Uiterlijk 31 december 2020 moeten de welzijnschecks voor de eerste keer zijn ingevuld, op papier of digitaal via een online tool op www.welzijnscheckvarkens.nl.</p> <p>Tijdens inspecties in 2021 wordt de welzijnscheck niet gecontroleerd door de NVWA. De welzijnscheck is opgenomen in de regels van IKB en daarom is de welzijnscheck onderdeel van IKB controles. Buiten de reikwijdte</p> <p>[Redacted text]</p> <p>[Redacted text]</p> <p>[Redacted text]</p> <p>[Redacted text]</p> <p>[Redacted text]</p> <p>[Redacted text]</p> <p><u>Geen onnodige pijn of letsel</u></p> <p>Stel vast of de toegestane ingreep plaatsvindt op een wijze dat dit geen onnodige pijn of letsel bij de dieren teweegbrengt (Artikel 2.7 Besluit diergeneeskundigen). Onnodige stress kan de weerstand van de dieren verminderen. Ook de hygiëne moet in acht worden genomen.</p> <p><u>Castreren</u></p> <p>Het castreren van varkens is een legale ingreep die onder voorwaarden door houders van varkens mag worden uitgevoerd. Bij beren ouder dan zeven dagen, moet castratie onder verdoving en door een dierenarts worden uitgevoerd (Besluit houders van dieren, artikel 2.12 onder a. en Besluit diergeneeskundigen, artikel 2.3, onder a) i.c.m. artikelen 2.8 en 2.9 Wet dieren).</p> <p>De Regeling diergeneesmiddelen geeft varkenshouders tot 1-1-2022, zonder tussenkomst van een dierenarts, de mogelijkheid om biggen onder gasverdoving te castreren.</p> <p>Aan deze vrijstelling zijn de volgende voorschriften verbonden:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. het gasmengsel, bedoeld in het eerste lid, bestaat uit een gasmengsel van 70% CO₂ en 30% O₂; b. het toepassen van het gasmengsel, bedoeld in het eerste lid, geschiedt ten behoeve van castratie van biggen die niet ouder zijn dan zeven dagen en voorafgaand aan die castratie; c. de castratie wordt uitgevoerd onder volledige verdoving; d. het gasmengsel, bedoeld in het eerste lid, wordt toegepast door middel van een gasverdovingsapparaat. Het gasverdovingsapparaat is voorzien van een zodanige beveiliging dat biggen voldoende lang aan het gasmengsel worden blootgesteld om de castratie onder volledige verdoving te kunnen uitvoeren en dat biggen niet langer dan twee minuten aan het gasmengsel worden blootgesteld; e. degene die het gasverdovingsapparaat, bedoeld in onderdeel d, bedient, heeft zich voorafgaand laten scholen in het verantwoord toepassen van het gasmengsel, bedoeld in het eerste lid, bij biggen met dit apparaat; f. de eigenaar of houder van biggen meldt vermoedelijke bijwerkingen aan het Bureau Diergeneesmiddelen bedoeld in artikel 1.1.
----------	---

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 9 van 24
29	<u>Management</u> Stel vast of het management van de bedrijfsvoering op orde is om de gezondheid/welzijn van de dieren op het bedrijf te garanderen. Indien je vaststelt dat de benodigde werkzaamheden op het bedrijf achter lopen, is het zaak om te proberen de oorzaak daarvan te achterhalen en in beeld te brengen. Vermoedens en mogelijke oorzaken van afwijkingen worden gerapporteerd om zo nodig herstel te bewerkstelligen.		
30	<u>Ziek of gewond varken</u> Een varken dat ziek of gewond lijkt moet onmiddellijk op passende wijze worden verzorgd. Zo nodig worden dieren afgezonderd in een comfortabel hok met zo nodig droog strooisel en met voldoende ruimte om zich om te kunnen draaien. Stel vast of zieke/gewonde dieren op het bedrijf tijdig zijn/worden behandeld door de houder en of er tijdig een dierenarts is geraadpleegd voor dieren waarvoor de verzorging kennelijk geen verbetering in de toestand van het dier heeft gebracht. Inzage van het diergeneesmiddelenlogboek kan een beeld geven over het management op dit punt. Stel eveneens vast of zieke/gewonde dieren tijdig in een ziekenboek worden afgezonderd. Kannibalisme en verdrukking door hokgenoten moet worden voorkomen, alsmede contact tussen mest en open wonden. Bepaal voor de zieke/gewonde dieren of droog strooisel in de ziekenboek noodzakelijk is ter voorkoming van gezondheids-/welzijnsrisico's. Een voergang wordt niet gezien als ziekenboek i.v.m. de kans op tocht door het ventilatiesysteem. Een ziekenboek moet kunnen voorzien in een hogere of lagere temperatuurbehoefte van zieke/gewonde dieren. Er zijn geen eisen gesteld aan de permanente aanwezigheid van een ziekenboek . Stel vast wat het beleid is ten aanzien van de euthanasie van zieke/gewonde dieren op het bedrijf. Inzage van het bedrijfsbehandelplan/bedrijfsgezondheidsplan kan hierbij een hulpmiddel zijn.		
31	<u>Voer</u> Stel aan de hand van de conditie van de varkens vast of de dieren voorzien worden van voldoende, voor de diercategorie geschikt voer. Doorligplekken kunnen een indicatie geven over de conditie van dieren. De hygiëne van het voer is een aandachtspunt. Schimmels vormen een bedreiging voor de voerkwaliteit, bijvoorbeeld in de bewaarplaatsen van het voer.		
32	<u>Behuizing vrij van scherpe delen</u> Stel vast of de behuizing van de varkens vrij is van scherpe randen of uitsteeksels die de varkens kunnen verwonden. Gesignaleerde verwondingen aan varkens kunnen het resultaat zijn van een onjuiste hokinrichting.		
33	<u>Vloeruitvoering</u> Stel de vloeruitvoering en de staat van onderhoud van de vloeren in de varkenshokken vast. Slijtage van rooster of draagconstructie, uitstekende delen, gladde of niet-egale vloeren kunnen een risico vormen voor de varkens. Verwondingen aan de poten van varkens kunnen wijzen op een onjuiste vloeruitvoering.		

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 10 van 24
34	<u>Controle varkens</u> Stel op basis van jouw waarnemingen op het bedrijf vast of alle varkens tenminste éénmaal per dag worden geïnspecteerd. De voersituatie, hygiëne en conditie van de varkens kunnen hiervoor een aanknopingspunt zijn.		
35	<u>Luchtkwaliteit</u> Varkens moet kunnen beschikken over voldoende verse lucht. De circulatie, stofgehalte, temperatuur en luchtvochtigheid en de gasconcentraties (NH3 en CO2) dienen niet schadelijk voor de varkens te zijn. Stel dit vast met behulp van eigen zintuigen; van ruiken en voelen. Kijk naar de varkens: hoesten, ademhaling, bevuiling van hok en varken, oogkleur, liggedrag. Betrek hierbij ook het %pleuritis en %longafwijkingen (zie hiervoor slachtgegevens). Maak bij twijfel gebruik van een gekalibreerde klimaatmeter voor concentratie NH3 en CO2. Kijk en voel in de stal: schimmel, condens, stof en temperatuur. De temperaturen in de afdelingen leest u bij twijfel af op het display van de klimaatcomputers. Bedien de klimaatcomputer niet zelf maar vraag de houder zonodig medewerking om de betreffende gegevens te tonen. Verifieer of de temperatuur in de individuele afdelingen van de betreffende diercategorie in overeenstemming is met de Richtlijnen klimaatinstellingen van het Klimaatplatform Varkenshouderij. Maak indien nodig gebruik van de checklisten stalklimaat vleesvarkens resp. gespeende biggen.		
36	<u>Noodvoorziening ventilatie</u> Indien in de stal de ventilatie wegvalt, dan kan bij veel stallen een noodvoorziening getroffen worden door het openen van deuren en ramen, zodat ook dan voldoende ventilatie kan plaats vinden. Bij stallen waar de ventilatie volledig afhankelijk is van mechanische ventilatie, bijvoorbeeld bij systemen met luchtafzuiging nabij de vloer of onder de roosters, kunnen ernstige welzijnsproblemen ontstaan, indien geen andere noodvoorzieningen aanwezig zijn. Voor dergelijke stallen moet de noodvoorziening tevens een noodaggregaat omvatten dat gebruikt kan worden voor het opwekken van elektrische energie voor de ventilatoren. In de situatie dat op het bedrijf geen noodvoorziening aanwezig is, en niet aantoonbaar is dat een noodvoorziening noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van de dieren, is dit akkoord.		
37	<u>Alarm</u> In alle gevallen waar in een stal mechanische ventilatie wordt gebruikt, moet er, indien de gezondheid en het welzijn van de varkens afhankelijk zijn van deze mechanische ventilatie, een alarmvoorziening aanwezig zijn die functioneert en die de varkenshouder waarschuwt zodra de ventilatie in de stal uitvalt. Het alarmsysteem moet de varkenshouder ook waarschuwen indien hij niet op het bedrijf is, tenzij iemand anders door het alarmsysteem wordt gewaarschuwd die op de hoogte is van de te treffen maatregelen. Het alarmsysteem moet regelmatig worden getest en bij twijfel over de werking laat je het alarm tijdens je inspectie door de houder testen.		

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 11 van 24
37	<p>Je vult de optie akkoord in op de checklist en in spin indien op het bedrijf geen alarm aanwezig is, en niet aantoonbaar is dat de mechanische ventilatie noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van de dieren.</p> <p>In artikel 2.5 lid 6 van het Besluit houders van dieren staat gesteld dat er bij een kunstmatig ventilatiesysteem een alarmsysteem moet zijn. Echter staat er geen verdere eis gesteld over dit alarm en de werking. Nu is het zo dat er soms bedrijven met staldieren zijn die een akoestisch alarmsysteem hebben, letterlijk soms een toeter, wat over het erf klinkt als er iets is. Maar als een houder overdag elders is, dan wordt dit alarm niet gehoord. Dit wordt beoordeeld als een onvoldoende werkend alarmsysteem. De houder is verantwoordelijk voor de gezondheid en het welzijn van dieren. Een alarm heeft een duidelijk doel en is in dit geval gekoppeld aan de werking van het ventilatiesysteem. De houder moet kunnen ingrijpen als daar iets mis mee is en moet dus ook regelen dat hij tijdig op de hoogte is van een falend ventilatiesysteem. Het is onderdeel van zijn verantwoordelijkheid voor het welzijn en de gezondheid van de dieren in zijn stallen dat hij bij het afgaan van een alarm direct kan handelen. Als het alarm zo is opgezet dat dit niet altijd voor houder kan leiden tot alarmering dan is het niet deugdelijk ingeregeld door de houder en achten wij dit verwijtbaar en reden voor handhaving.</p>		
38	Dagelijks controleren van noodzakelijke apparatuur voor gezondheid/welzijn van dieren en het onmiddellijk herstellen van defecten		
39	<p><u>Bijhouden medische zorg en geconstateerde sterfgevallen</u></p> <p>De volgende gegevens vallen onder het bijhouden van dit register:</p> <p>A. verstrekte medische zorg, dus diergeneeskundige handelingen. Dit is <u>onder andere</u>:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>het voorschrijven of uitvoeren van een behandeling of het onderzoeken van een dier, met het oog op het voorkomen, genezen, verzachten, onderkennen of opheffen van een aandoening, dierziekte, zoönose, ziekteverschijnsel, gebrek, of van in- of uitwendig letsel of pijn;</i> - <i>het voorschrijven of toepassen van een diergeneesmiddel of diervoeder met medicinale werking;</i> <p>De gegevens moeten tenminste 5 jaar worden bewaard.</p> <p>B. het bij iedere controle geconstateerde aantal sterfgevallen, ook doodgeboortes vallen hieronder. De gegevens moeten tenminste 3 jaar worden bewaard.</p> <p>Er is niet gedefinieerd hoe dit register er uit moet zien. Een overzicht van de verstrekte diergeneesmiddelen op een kalender kan bijvoorbeeld voldoende zijn.</p> <p>Het kan dus ook zijn dat het medisch register uit meerdere/diverse delen bestaat, waaronder bijvoorbeeld het diergeneesmiddelen logboek. Maar omdat mogelijk niet alle toedieningen van diergeneesmiddelen hierin staan, evenals andere lichamelijke ingrepen of het aantal sterfgevallen, zullen ook andere bronnen aanwezig moeten zijn.</p> <p>Een uitdraai van Rendac kan deel uitmaken van het register.</p> <p>Wees alert op met stift gemarkeerde varkens; het kan een indicatie zijn van behandelde dieren. De sterfte op een bedrijf kan een beeld geven over het management op bedrijf.</p> <p>Gebruik het voorschrift van een register medische zorg en geconstateerde sterfgevallen in elk geval ook bij zieke en/of gewonde dieren.</p>		

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 12 van 24
40	<p><u>Groepshuisvesting en stabiele groepen</u></p> <p>Stel vast of gespeende varkens, gebruiksvarkens en gelten + zeugen in afzonderlijke groepen worden gehouden. Het individueel houden van dieren is alleen toegestaan indien dit als uitzondering op groepshuisvesting is benoemd is in artikel 2.15 van het Besluit houders van dieren.</p> <p>Gespeende varkens en gebruiksvarkens moeten in stabiele groepen worden gehouden. Een groep gespeende varkens dient uiterlijk één week na het spenen te worden gevormd. Een groep gebruiksvarkens dient gevormd te worden uit varkens afkomstig uit één groep gespeende varkens. Aan een eenmaal gevormde groep gespeende varkens of gebruiksvarkens mogen geen varkens worden toegevoegd. Stel op een bedrijf het beleid van groepsvorming vast op basis van mededeling van de varkenshouder en zo nodig in combinatie met inzage van de hokadministratie/managementprogramma.</p>		
41	<p><u>Beperking agressie</u></p> <p>Stel vast of agressie in groepen varkens zoveel mogelijk wordt beperkt.</p> <p>Bekraste/hijgende/vechtende varkens kunnen een indicatie zijn voor een afwijking op dit item. Indien dit het geval is, probeer de oorzaak van agressie te achterhalen en welke maatregelen door de houder genomen kunnen/moeten worden om het probleem te voorkomen of op te lossen. Denk bijv. aan stabiele groepen, hokverrijkingsmateriaal en voldoende voer-/drinkvoorzieningen.</p>		
42	<p><u>Bevuiling dieren en hokken</u></p> <p>Stel vast of de hokken waarin varkens worden gehouden schoon en comfortabel zijn. Vuile, onhygiënische ruimten kunnen de weerstand tegen ziekten en/of het welzijn van de varkens aantasten. Stel vast hoe vuil de varkens zijn (maak foto's). Probeer de oorzaak van vuile hokken te achterhalen, bijv. aan de hand van de hokinrichting en/of het gedrag van de varkens. De oorzaak kan bijv. liggen aan een verkeerde hokinrichting, overbezetting of een onjuist klimaat in de stal.</p>		
43	<p><u>Hokverrijking</u></p> <p>Je stelt vast of alle varkens (incl. zeugen in groepen dan wel individueel gehuisvest) beschikken over voldoende geschikt hokverrijking, dat tegemoet komt aan het natuurlijk gedrag van onderzoeken en spelen. Voorwaarden zijn dat voldaan wordt aan de behoeften van de varkens, dat de dieren permanent over het materiaal kunnen beschikken en dat de gezondheid van het varken niet in gevaar komt (Trespa-delen en autobanden worden als schadelijk gezien). De (structurele) waarneming van staart- en/of oorbijters kan er op duiden dat ondanks de aanwezigheid van hokverrijking, er onvoldoende geschikte hokverrijking is om de problemen tot een minimum te beperken. Inventariseer de niet-diergebonden en de diergebonden indicatoren voor het bepalen van de afdoening. Maak gebruik van de checklist + toelichting hokverrijking varkens.</p> <p>In november 2018 is de brochure 'Hokverrijking' (WUR) tot stand gekomen en openbaar gemaakt. Uit de brochure blijkt dat goede hokverrijking dient te voldoen aan negen eisen. Vanaf 01-09-2019 is het specifiek interventiebeleid onverkort van toepassing.</p>		

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 13 van 24
46	<p><u>Licht</u></p> <p>Varkens mogen niet permanent in het duister worden gehouden. Zij kunnen zo niet tegemoet komen aan hun behoeftes op het gebied van gedrag en fysiologie. Zij moeten het dag/nachtritme kunnen volgen en om zich heen kunnen kijken. De lichtintensiteit in de stal dient verticaal op dierhoogte gemeten ten minste 40 lux te bedragen. De minimaal benodigde lichtintensiteit moet in ieder hok gemeten kunnen worden. Directe instraling van een schone TL balk is voldoende. Bij twijfel stel je de intensiteit vast m.b.v. een gekalibreerde luxmeter. Genoemde lichtintensiteit van 40 lux dient gedurende een periode van tenminste 8 uur per dag ter beschikking te zijn in de stal. In de praktijk is moeilijk vast te stellen of de varkens tenminste 8 uur per dag beschikken over 40 lux licht. Als de lampen aan zijn, moet de lichtintensiteit minimaal 40 lux zijn op dierhoogte.</p> <p>Meet altijd minimaal 1 meter uit de wanden, op dierhoogte, en in het voordeel van de varkenshouder, dus de opnemer van de luxmeter gericht op de lichtbron.</p>		
47	<p><u>Lawaai</u></p> <p>Stel op het bedrijf vast of constant of plotseling lawaai wordt vermeden. Zo niet, stel vast wat de oorzaak van het lawaai is en op welke wijze het probleem kan worden verholpen.</p>		
48	<p><u>Voerbaklengte</u></p> <p>Stel vast of varkens die in groepshuisvesting worden gehouden, al dan niet ad libitum of via automatisch individueel voersysteem worden gevoerd. Om rivaliteit tussen varkens tot een minimum te beperken moeten de varkens, indien geen sprake is van onbeperkte of automatische individuele voeding, tegelijkertijd kunnen eten aan de voertrog. Indien dit niet mogelijk is, meet de beschikbare voerbaklengte/varken. Voor geslachtsrijpe varkens dient per varken 0,30 m lengte voerbak beschikbaar te zijn.</p>		
49	<p><u>Voersysteem</u></p> <p>Stel vast of het voersysteem voldoet aan de eis dat de dieren tenminste eenmaal per dag van voer worden voorzien. Ben alert op (plaatselijke) storingen van het voersysteem. Een onjuist voersysteem kan de gezondheid/welzijn van de dieren aantasten en leiden tot afwijkende gedrag ten opzichte van hokgenoten.</p> <p>Stel vast of het voersysteem waarborgt dat alle varkens voldoende voedsel kunnen opnemen en dat op rivaliteit tussen de dieren tot het minimum wordt beperkt.</p>		
50	<p><u>Water</u></p> <p>Je stelt vast of alle varkens ouder dan twee weken permanent over voldoende vers water kunnen beschikken. 'Permanent' wordt zo uitgelegd dat varkens voortdurend over voldoende vers water moeten beschikken. (Bestuursrechter Rotterdam, zaaknummer ROT 18/3759 BC FL01) Voor brijvoederbedrijven geldt dat ook op deze bedrijven permanent vers water (naast wei, brijvoer etc.) beschikbaar moet zijn voor de varkens. Check of de toevoerleidingen van de drinkbakjes/nippels niet zijn afgesloten. Dit is o.a. mogelijke door steekproefsgewijs de werking van drinkbakjes/nippels te controleren.</p>		

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 14 van 24

50	<p><u>Water</u></p> <p>Het systeem van drinkwatervoorziening mag niet onnodig leiden tot rivaliteit tussen de dieren. Bij twijfel, check de beschikbare kengetallen m.b.t. het geadviseerde aantal drinkplaatsen voor de betreffende diercategorie. Stel eveneens vast of het drinkwatersysteem qua hygiëne geen kwetsbare punten heeft, zoals doorgezakte leidingen of open voorraadbakken die bijv. blootgesteld zijn aan stof/ongedierte.</p>
----	--

Gelten / Zeugen individueel

52	<p><u>4 dagen eis</u></p> <p>Het aangeboden houden van zeugen of gelten is verboden.</p> <p>Stel vast of gelten en zeugen afgezonderd van de overige diercategorieën in groepen worden gehouden op het bedrijf. [REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>De uitzondering op de eis van groepshuisvesting is alleen toegestaan indien dit als uitzondering op groepshuisvesting is benoemd in artikel 2.15 van het Besluit houders van dieren. Indien groepen gelten/zeugen op advies van de dierenarts om gezondheidsredenen individueel worden gehuisvest, moet dit met een concreet plan van aanpak schriftelijk kunnen worden onderbouwd (welke dieren/welk onderzoek/welke periode).</p> <p>De individuele zeugenkaarten die gebruikelijk nabij de betreffende zeugen hangen, kunnen behulpzaam zijn bij de bepaling van de leeftijd, dek-/inseminatiedatum en werpdatum van de gelten/zeugen, alsmede de datum waarop de biggen zijn gespeend.</p> <p>Stel vast of sprake is van tijdelijke afzondering van varkens uit de groep en of dit niet langer dan nodig is voor het uitvoeren van onderzoek/(be)handeling/voeren bij of van de varkens.</p> <p>Stel vast of afgezonderde dieren, welke ziek/gewond of agressief zijn, voldoende ruimte hebben om zich te kunnen omdraaien.</p>
54	<p><u>Voerligbox</u></p> <p>De voerligbox moet zodanig zijn geconstrueerd dat de zeug of gelt kan beschikken over een vrij beschikbare ruimte met een lengte van 200 cm. De voerligbox wordt gemeten vanaf de voorkant van de stand exclusief de trog (indien deze op de grond staat) tot de eventuele achterwand of andere afscheiding aan de achterzijde. De ruimte onder de trog mag volgens de Beleidsregels dierenwelzijn 2009 tot de ligruimte gerekend worden, als de trog omhoog is gebracht. De onderkant van de trog (hangende trog) moet minimaal 20 cm van de vloer zijn verwijderd. Het dier kan dan met de snuit onder de trog liggen. Bij gebruik van een verzonken trog (zonder obstakels) mag 15 cm ruimte boven de trog tot de ligruimte gerekend worden.</p> <p>De voerligbox moet het dier voldoende vrijheid geven om te bewegen opdat het varken zonder problemen kan liggen, rusten, opstaan en andere varkens kan zien. De voerligbox is een schone en comfortabele ruimte met een adequate waterafvoer.</p>

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 15 van 24
55	<u>Vloeroppervlakte</u> Elke gelt/ zeug die niet in een groep wordt gehouden, dient te kunnen beschikken over 1 m ² vloeroppervlak waarvan 0,4 m ² dichte vloeroppervlak indien het dier zwaarder is dan 110 kg, en over 0,8 m ² vloeroppervlak waarvan 0,32 m ² dichte vloeroppervlak indien het dier tussen 85 en 110 kg. zwaar is.		
56	<u>Spleetbreedte</u> In de stallen bestemd voor het houden van zeugen zonder biggen en gelten na dekking dienen de spleten tussen de balken van de roostervloer maximaal 20 mm te bedragen met een tolerantie van +/- 3 mm. Indien de spleetbreedte van de roostervloer niet voldoet aan de gestelde norm, leg ten behoeve van de vervolgrapportage de breedte vast die je hebt vastgesteld.		
58	<u>Vezelrijk voer</u> Aan zeugen zonder biggen moet een toereikende hoeveelheid bulk of vezelrijk en energierijk voer worden verstrekt.		

Gelten / zeugen in kraamstal

60	<u>Spenen</u> Biggen mogen niet worden gespeend voordat ze 28 dagen oud zijn. Hierop zijn twee uitzonderingen: <ol style="list-style-type: none"> Biggen mogen vanaf 21 dagen (zeven dagen eerder) wordt gespeend mits ze naar gespecialiseerde ruimtes worden gebracht die: <ul style="list-style-type: none"> volledig worden leeggemaakt en grondig worden gereinigd en ontsmet voordat een nieuwe groep biggen wordt binnen gebracht, en gescheiden zijn van de voorzieningen waar zeugen worden gehouden om het overdragen van ziekten op de biggen zoveel mogelijke te beperken. Dit betekent dat biggen jonger dan 28 dagen, na het spenen niet meer in het kraamopfokhok mogen blijven liggen. Incidenteel mogen biggen eerder worden gespeend als het welzijn of de gezondheid van de zeug of van de biggen in het gedrang komen. Dit mag echter geen structureel onderdeel zijn van de bedrijfsvoering. De geboortedatum van de biggen op het bedrijf kan worden vastgesteld aan de hand van de hokadministratie. 		
61	<u>Voldoende ruimte om te werpen</u> Stel vast of achter de zeug voldoende vrije ruimte aanwezig is voor het werpen van biggen door de zeug of om begeleiding bij het werpen mogelijk te maken.		
62	<u>Voldoende ruimte om te zogen</u> Stel vast of er voldoende vrije ruimte aanwezig is voor de biggen om door de zeug te worden gezoogd.		
63	<u>Dicht vloerdeel</u> In elk kraamhok moet voor zover daar een zeug met biggen gehouden wordt voor de toom biggen aaneengesloten 0,6 m ² dichte vloer/rubber mat aanwezig zijn.		

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 16 van 24

64	<u>Instrooien dicht deel</u> Het dichte deel van een betonvloer van een stal bestemd voor een zogende zeug met biggen dient te zijn ingestrooid of te zijn voorzien van een rubberen mat. Strooisel kan bestaan uit stro, hooi, houtkrullen, zaagsel, turf, compost of een mengsel daarvan.
65/ 66	<u>Nestmateriaal</u> Je stelt vast of de zeugen of gelten in de kraamafdeling de laatste week voor het werpen kunnen beschikken over nestmateriaal (bijv. jute zak bij de kop van de zeug). Zo niet, is het van belang om te achterhalen wat de reden van het ontbreken van het nestmateriaal is. Een uitzondering op de regel is als het technisch niet uitvoerbaar is in verband met de op het bedrijf gebruikte mengmestmethode. Indien de houder aangeeft dat die uitzondering voor zijn bedrijf van toepassing is, dient hij concreet aan te kunnen geven welk (type/kwaliteit) nestmateriaal hij wanneer heeft toegepast en welke problemen dit heeft veroorzaakt. Onderzoek of jute zakken op het bedrijf worden/zijn toegepast en of de gebruiksinstructies van WUR zijn opgevolgd om problemen te voorkomen. Indien de houder geen gebruik maakt van nestmateriaal en onvoldoende kan aantonen (op basis van gebruik van nestmateriaal in het verleden) dat de uitzondering op zijn bedrijf van toepassing is, is de afdoening niet-akkoord.
67	<u>Vloeruitvoering</u> Je stelt vast of de vloer geheel of gedeeltelijk roostervloer is. Geheel roostervloer is toegestaan als de roostervloer niet vervaardigd is van beton.
68	<u>Spleetbreedte</u> Je bepaalt de spleetbreedte van de roosterbalken. Deze verschilt naar de gebruikte materiaalsoort voor de vloeren.
69	<u>Balkbreedte</u> Je bepaalt de balkbreedte van de betonroosterbalken. Bij stallen bestemd voor het houden van zeugen met biggen dient de balkbreedte van de roosterbalken ten minste 50 mm te bedragen.

Gespeende biggen

71	<u>Vloeroppervlakte</u> De biggen dienen te beschikken over de volgende vloeroppervlaktes: tot 15 kg 0,20 m ² , van 15 tot 30 kg 0,30 m ² . Voor groepen van meer dan 40 varkens, met een gemiddeld gewicht van meer dan 15 kg., kan de beschikbare vloeroppervlakte per varken met 10% worden verkleind. Je beoordeelt of de varkens voldoende vrij beschikbare oppervlakte hebben, dus zonder obstakels zoals voerbakken/troggen.
----	--

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 17 van 24

72	<p><u>Dicht vloerdeel</u></p> <p>Je stelt vast of de vloer geheel of gedeeltelijk roostervloer is. Geheel roostervloer is toegestaan als deze niet vervaardigd is van betonrooster.</p> <p>Het dichte deel van de vloer moet zodanig lang en breed zijn dat een varken hier in zijn geheel op kan liggen (lengte varken x schofthoogte).</p> <p>Interpretatie: Indien in de kunststof roostervloer een klein gedeelte dicht is, hoeft dit niet te voldoen aan 0,12 m²/big.</p> <p>Indien in de kunststof roostervloer een klein (dicht) betonnen vloerdeel is gemaakt voor bevordering beenwerk biggen wordt dit toegestaan.</p>
73	<p><u>Spleetbreedte</u></p> <p>Je bepaalt de spleetbreedte van de roosterbalken. Deze verschilt naar de gebruikte materiaalsoort voor de vloeren. Voor betonvloeren geldt 14 mm, met een tolerantie van 2 mm. Bij gebruik van ander materiaal dan beton geldt 15 mm, met een tolerantie van 2 mm.</p>
74	<p><u>Balkbreedte</u></p> <p>Je bepaalt de balkbreedte van de roosterbalken. Deze verschilt per diersoort. Bij stallen bestemd voor het houden van biggen dient de balkbreedte van de roosterbalken ten minste 50 mm te bedragen. </p> <p></p>

Gelten/ zeugen in groepen

76	<p><u>Vloeroppervlakte</u></p> <p>Stel vast of de gelten na dekking/zeugen voldoende vrij beschikbaar vloeroppervlak ter beschikking hebben. Het betreft de netto-ruimte voor de varkens. Hieronder wordt verstaan de ruimte waarin varkens zich vrij, dus zonder gehinderd te worden door enig obstakel, kunnen bewegen en niet de ruimte waar de varkens maar slechts met een gedeelte van het lijf kunnen liggen. (HR 2018, zaaknummer S 16/05747 E). Bij groepshuisvesting met voerligboxen van minimaal twee meter kan de oppervlakte onder de trog bij het beschikbare vloeroppervlak worden opgeteld, mits de onderkant van de trog zich minimaal 20 cm boven de vloer bevindt en indien de varkens ongehinderd met de kop onder de trog kunnen rusten.</p>
77	<p><u>Dicht vloerdeel</u></p> <p>Stel vast of gelten na dekking /zeugen voldoende dicht vloeroppervlakte ter beschikking hebben. De norm is 1,3 m² dichte vloer per gelt na dekking/zeug, onafhankelijk de grootte van de groep. De norm van 1,3 m² dient een aaneengesloten oppervlakte te zijn, die vlak is uitgevoerd en waarin geen obstakels voorkomen. Het dichte deel van de vloer moet zodanig lang en breed zijn dat een varken hier in zijn geheel op kan liggen (lengte varken x schofthoogte). Kopse kanten van roosterbalken die aansluiten aan het dichte vloerdeel mogen mee worden gerekend. Houdt bij de bepaling van de oppervlakte rekening met de interpretatie van dichte vloer. De norm op basis van richtlijn 2008/120/EG geldt voor drachtige zeugen (1,3 m² dicht deel) en gelten na dekking (0,95 m² dicht deel).</p>
78	<p><u>Zijden van de stal</u></p> <p>De normen voor de lengte van de zijden van de stal voor groepen gelten/zeugen zijn van toepassing op <u>alle</u> zijden van de betreffende stal.</p>

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 18 van 24

79	<u>Spleetbreedte</u> In de stallen bestemd voor het houden van zeugen zonder biggen en gelten na dekking dienen de spleten tussen de balken van de roostervloer maximaal 20 mm te bedragen met een tolerantie van +/- 3 mm.
80	<u>Balkbreedte</u> Indien gelten/zeugen op gedeeltelijk betonroostervloer worden gehouden, is de minimale norm van 80 mm balkbreedte niet van toepassing.
81	<u>Welzijnsvoer</u> Aan zeugen zonder biggen moet een toereikende hoeveelheid bulk of vezelrijk en energierijk voer worden verstrekt. Het gaat hierbij niet zozeer om de voedingskundige waarde van het voer maar vooral om het aspect van afleiding van het dier. De fabrikanten van industrieel mengvoer (krachtvoer) spelen hierop in door 'strobok' aan te bieden met een gehalte aan ruwe celstof van ten minste 14% (welzijnsbrot). Ook is het toegestaan om voer wat voor minimaal 34% uit niet zetmeel-polysachariden (ook wel overige organische stof genoemd) bestaat te gebruiken. In de praktijk is het voldoende dat een veehouder voerbonden kan tonen waarop staat dat het voer geschikt is als "welzijnsvoer" of "dit voer is geschikt voor welfare-productie". Een zeugenhouder kan ook snijmaïs aanwenden die hij op zijn bedrijf heeft geteeld. In dat geval zal in de regel op het bedrijf een voorraad snijmaïs aanwezig zijn.

Beren

83	<u>Vloeroppervlakte</u> Stel de vloeroppervlakte van de berenhuisvesting vast in relatie met de leeftijd van de beer.
84	<u>Dicht vloerdeel</u> In het hok van een beer dient minimaal 2/3 deel van de wettelijk voorgeschreven minimale oppervlakte vloer dicht te zijn.
85	<u>Contact met andere varkens</u> Stel vast, dat een beer op zodanige wijze wordt gehuisvest dat hij andere varkens kan horen, ruiken en zien.
86	<u>Mogelijkheid omdraaien</u> Stel vast, dat een beer op zodanige wijze wordt gehuisvest dat hij zich kan omdraaien.
87	<u>Instrooien dicht vloerdeel</u> Het dichte deel van de vloer moet voorzien zijn van strooisel. Strooisel kan bestaan uit stro, hooi, houtkrullen, zaagsel, turf, compost of een mengsel daarvan. Strooisel is bedoeld als stalbedekking met een permanent karakter. Het verstrekken van voer op de grond wordt, gelet op het tijdelijke karakter, niet gezien als strooisel of 'ander geschikt materiaal'. Het is beginsel ook niet bedoeld als stalbedekking. (Bestuursrechter Rotterdam, zaaknummer ROT 18/3759 BC FL01).

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 19 van 24

Vleesvarkens / gebruiksvarkens

In mei 2017 is door WUR de systeemomschrijving "Plateau 2.0" vastgesteld (onder andere in samenwerking met het Ministerie van EZ) voor de toepassing bij gespeende biggen en gebruiksvarkens. De normen in de systeemomschrijving zijn niet wettelijk vastgelegd, maar kunnen tijdens inspecties als leidraad dienen om te beoordelen of de welzijnsregels voor varkens worden nageleefd. (https://www.wur.nl/upload_mm/3/2/4/2d1318fc-dcff-4619-843f-62ebba151f39_Systeemomschrijving%20Plateau%202.0-mei%202017.pdf)

89	<p><u>Vloeroppervlakte en dicht vloerdeel</u></p> <p>De voorgeschreven beschikbare oppervlakte en dicht vloerdeel is afhankelijk van het gemiddelde gewicht van de varkens en de groepsgrootte. Het betreft de netto-ruimte voor de varkens. Hieronder wordt verstaan de ruimte waarin varkens zich vrij, dus zonder gehinderd te worden door enig obstakel, kunnen bewegen en niet de ruimte waar de varkens maar slechts met een gedeelte van het lijf kunnen liggen. (HR 2004, zaaknummer 00895/03 E). Voor groepen van meer dan 40 varkens kan de beschikbare vloeroppervlakte per varken met 10% worden verkleind. Je bepaalt het aantal varkens per groep en het gemiddelde gewicht, zoals ze op dat moment in het hok aanwezig zijn. Dit zet je af tegen de vastgestelde hokoppervlakte. Je schatting dient zo mogelijk te worden onderbouwd aan de hand van gegevens m.b.t. oplegdata en -gewicht op de hokadministratie. Het dichte deel van de vloer moet zodanig lang en breed zijn dat een varken hier in zijn geheel op kan liggen (lengte varken x schofthoogte).</p> <div style="background-color: #cccccc; height: 15px; width: 100%; margin-bottom: 5px;"></div> <div style="background-color: #cccccc; height: 15px; width: 90%; margin-bottom: 5px;"></div> <div style="background-color: #cccccc; height: 15px; width: 85%;"></div> <p>Tot het dichte deel van de vloer mogen worden gerekend die delen die aansluitend zijn en waarover de varkens als dicht vloerdeel kunnen beschikken. Gelet hierop mogen kopse kanten van roosterbalken die aansluiten aan het dichte vloerdeel mee worden gerekend.</p>
----	---

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 20 van 24
90	<p><u>Spleetbreedte</u></p> <p>Op basis van richtlijn 2008/120/EG dient de maximale spleetbreedte van betonnen roostervloeren voor vleesvarkens in groepen ten hoogste 18 mm te bedragen. Deze norm geldt voor alle stallen sinds 1-1-2013.</p> <p>De Europese Commissie hanteerde in eerste instantie een uitleg van de richtlijn die onder omstandigheden ruimte bood voor toepassing van een maximum van 20 mm voor betonroostervloeren voor vleesvarkens. Die uitleg hing ermee samen dat in de Nederlandse regelgeving wordt vereist dat de vloer voor varkens slechts ten dele uit betonrooster mag bestaan en overigens dicht moet zijn. Artikel 2.21, onderdeel d, van het Besluit houders van dieren voor de spleetbreedte van (betonnen en andere) roostervloeren voor vleesvarkens een norm van 20 mm. Recent heeft de Europese Commissie te kennen gegeven dat het maximum van 18 mm ook in de Nederlandse situatie moet worden toegepast voor betonnen roostervloeren voor gebruiksvarkens, ofwel vleesvarkens. Met ingang van 01-07-2018 is die norm opgenomen in het Besluit houders van dieren. Er geldt een overgangsbepaling indien de gebruiker van de stal kan aantonen dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de betreffende betonroostervloer vóór 01-07-2018 in gebruik is genomen en - sinds 01-07-2018 voldoet aan de wettelijke norm voor spleetbreedte die gold voorafgaande aan de wijziging (max 20 mm) en - de vloer van de stal niet is verbouwd of vervangen na 01-07-2018. <p>Voor niet-betonnen roostervloeren voor vleesvarkens blijft de norm van 20 mm gelden.</p> <p>De Europese Commissie heeft gewezen op mogelijkheden die de productietoleranties van de CEN-normen bieden en dat hierdoor in de praktijk deze wijziging voor de sector geen extra lasten met zich mee zal brengen. [REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>Te brede spleten kunnen verwondingen geven aan het beenwerk van de dieren. Indien deze verwondingen zich voordoen, treed je op, op basis van artikel 1.8 van het Besluit houders van dieren. Hierin staat, dat behuizingen, waaronder begrepen de vloer, waarin een dier verblijft en inrichtingen voor de beschutting voor een dier zijn op zodanige wijze ontworpen, gebouwd en onderhouden dat bij de dieren geen letsel of pijn wordt veroorzaakt en bevatten geen scherpe randen of uitsteeksels waaraan het dier zich kan verwonden. Een zgn. mestspleet of milieuspleet langs 1 of meer randen van het hok wordt bij de bepaling van de spleetbreedte buiten beschouwing gelaten. Ten aanzien van de mestspleet adviseert de beleidsdirectie op basis van ervaring, voor mestvarkens (23-110 kg) bij gebruik van betonnen roosters een mestspleet van max. 10 cm en bij metalen roosters max. 9 cm. Bij grote koppels wordt niet aangeraden om over de gehele lange muurzijde een spleet te maken, maar alleen in de hoeken. Dit i.v.m. ongelukken door het rennen waardoor pootproblemen ontstaan.</p>		

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 21 van 24

91	<u>Balkbreedte</u> Indien gebruiksvarkens op gedeeltelijk betonroostervloer worden gehouden, is de minimale norm van 80 mm balkbreedte niet van toepassing.
----	---

9 Afwijkingen

Indien je afwijkingen vaststelt, dien je feitelijke gegevens te verzamelen, zoals maten en gewichten, die voor een rapportage van belang zijn. Bij verscheidene stallen en/of hokken de gegevens per hok of stal vermelden.

Indien tijdens een controle overtredingen worden geconstateerd t.a.v. de beschikbare vloeroppervlakte per dier dan ten behoeve van het Rapport van Bevindingen (TBM) de daadwerkelijk beschikbare vloeroppervlakte nauwkeurig opschrijven.

Toelichting spleetbreedte

Voor huisvesting op roostervloeren van diverse categorieën varkens worden de maximale spleetbreedte voorgeschreven waaraan de vloeren dienen te voldoen. Het is praktisch niet uitvoerbaar om bij een controle alle spleten te meten. De spleten dienen, om de uniformiteit te waarborgen, op onderstaande wijze te worden gemeten. Bij iedere inspectie dienen de spleetbreedte te worden vastgesteld door meting. De onderdelen A. en B. van de werkwijze dienen te worden gevolgd. Bij het opmaken van een Rapport van Bevindingen dient uitvoerig te worden gerelateerd aan de wijze waarop de vaststelling is gedaan, conform de onderdelen C. en D.

Werkwijze

A.

).

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 22 van 24

- [redacted]
[redacted]
- [redacted]
- [redacted]
[redacted]
[redacted]

Overtredingen over het complete roosterpakket

Dit heeft betrekking op de hele stal of afdeling waarbij bij (vrijwel) alle roosters dezelfde afwijking terugkomt. Het probleem zit dan in het standaard rooster dat een te grote spleetbreedte heeft. Hier dient altijd een Rapport van Bevindingen (TBM) voor opgemaakt te worden, waarin het resultaat van de metingen wordt weergegeven. [redacted]

[redacted]
[redacted]

[redacted] Een overzicht van alle metingen kan als bijlage bij het rapport van bevindingen worden gevoegd.

Incidentele of pleksgewijze overtredingen

Voorbeelden van incidentele of pleksgewijze overtredingen zijn:

- scheef liggende roosters
- plaatselijke slijtage (bv. bij voerbakken)
- gaten etc.

Met betrekking tot incidentele afwijkingen wordt minimaal een herstelbrief opgemaakt, met het oog op het noodzakelijke herstel van de situatie.

Beschrijf in het Rapport van Bevindingen de volgende punten:

- het soort afwijking
- hoe vaak dit terugkomt (bijv. in xx % van de hokken)
- maak duidelijk onderscheid tussen de pleksgewijze afwijking en de rest van het hok dat wel goed kan zijn.
- maak foto's en beschrijf de metingen goed

Het Besluit houders van dieren kent per diercategorie afzonderlijke normen, deze werkwijze geldt per diercategorie.

10 Registratie en archivering

De bevindingen van de inspectie worden in SPIN verantwoord in de toegewezen verificatieopdracht. Zo nodig wordt zelfstanding een (aanvullende) verificatie aangemaakt die gekoppeld wordt aan het benodigde verificatieprogramma om de bevindingen te kunnen rapporteren. Geconstateerde afwijkingen worden in het verificatieprogramma vastgelegd. Indien sprake is van overtredingen van de Europese randvoorwaarden, worden deze in "specificatie naleving" verantwoord en onderbouwd.

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 23 van 24

De tijdens inspectie ingevulde Checklist welzijn varkens is geen verplichte rapportage, maar slechts een hulpmiddel. Indien gewenst kunnen ingevulde checklisten, tezamen met eventuele overige aantekeningen digitaal worden gearhiveerd in SPIN.

Voor het opmaken van een bestuurlijke en/of strafrechtelijke rapportage dient in SPIN een interventie te worden opgemaakt.

11 Algemeen en specifiek interventiebeleid

Je geeft aan of het onderzoek (indien niet akkoord) wordt afgedaan met een:

- Sanctionerende interventie (PV/RvB TBM/SW)
- Corrigerende interventie (SW + herstelmaatregelen/RvB TBM/Ter plekke hersteld)

en je geeft bijzonderheden over de vastgestelde afwijkingen.

De NVWA hanteert het algemene interventiebeleid: Bij overtredingen wordt een Rapport van bevindingen (sanctionerend) of proces-verbaal opgemaakt naast een eventueel noodzakelijke corrigerende bestuursrechtelijke maatregel gericht op herstel. Bij overtredingen van geringe omvang of ernst (zie specifiek interventiebeleid Welzijn primair bedrijf) een waarschuwing/herstelbrief of indien specifiek noodzakelijk een Rapport van bevindingen (corrigerend) + hercontrole.

Afwijken van het interventiebeleid kan mits gemotiveerd (op basis van feiten en omstandigheden) en in overleg met de teamleider.

Indien een overtreding wordt vastgesteld, wordt met de varkenshouder de afspraak gemaakt dat er een hercontrole gaat plaatsvinden. Deze termijn is afhankelijk van de geconstateerde overtredingen en de benodigde tijd om maatregelen te treffen ter opheffing van de overtreding en zal in eerste aanleg bepaald worden door NVWA team bestuurlijke maatregelen (TBM).

Steeds zal de NVWA-inspecteur ter plekke een beoordeling en afweging moeten maken. Bij het nemen van maatregelen door gecontroleerde met betrekking tot de welzijnsnormen kan worden gedacht aan:

- het aanpassen, verbouwen of nieuwbouwen van een stal
- de aanvraag van een bouwvergunning/milieuvergunning
- bestelling van materialen
- het uitvoeren van een directe ingreep (bijv. minder varkens in een hok, raadplegen dierenarts en/of afzonderen zieke/gewonde dieren, (laten) uitvoeren spoedreparatie.)

Indien bij de aangezegde hercontrole blijkt dat door of namens gecontroleerde:

- voldoende maatregelen zijn genomen, dan zal de voortgang van de verder te nemen maatregelen worden bewaakt,
- geen, of onvoldoende maatregelen zijn genomen om een einde te maken aan de overtreding, dan wordt er verder opgetreden volgens het specifiek interventiebeleid.

titel	Toelichting checklist welzijn varkens		
code	HH02 DWZ 41 versie 9	ingangsdatum 01-01-2021	pag. 24 van 24

12 Arbo, milieu en veiligheid

Buiten de reikwijdte

.

Vertrouwelijk titel	Toelichting checklist stalklimaat vleesvarkens			
code	HH02 DWZ 70	versie 03	Ingangsdatum: 15-05-2018	pag. 1 van 4

Algemeen:

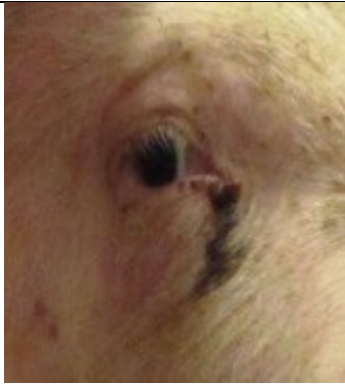

De checklist en de toelichting stalklimaat vleesvarkens zijn een specificatie van het controle-item klimaat dat onderdeel uitmaakt van een inspectie op de naleving van welzijnsregels voor varkens.

Indien een klimaatprobleem met name in een specifieke afdeling wordt geconstateerd, is het ook mogelijk om de bevindingen per afdeling op de checklist in te vullen. Algemene (achtergrond)informatie met betrekking tot een welzijnsinspectie op varkensbedrijven is vermeld in de Toelichting checklist welzijn varkens. De checklist welzijn varkens is als hulpmiddel beschikbaar voor inspectie op alle items van de welzijnsregels voor varkens.

Doel en werkwijze signaalindicatoren:

Het toepassen van signaalindicatoren is beschreven in het rapport 'Signaalindicatoren bij handhaving van "Open Normen" voor dierenwelzijn', opgesteld in april 2017 door Wageningen University & Research (WUR). Signaalkenmerken zijn kenmerken die een eerste aanwijzing geven dat het stalklimaat niet aan de norm voldoet waarin dieren zich goed voelen, gezond blijven en de productiviteit goed is. Het regelen van het stalklimaat bestaat uit het beheersen van de eigenschappen van lucht, te weten de luchtcirculatie, het stofgehalte van de lucht, de temperatuur, de relatieve vochtigheid en de gasconcentraties in de omgeving van varkens. (Artikel 2.5, lid 4 Besluit houders van dieren)

Uit de resultaten van het pilotproject klimaat in varkensstallen blijkt dat varkensbedrijven op basis van vijf signaalindicatoren gerangschikt kunnen worden naar risico's voor dierenwelzijn als gevolg van een suboptimaal stalklimaat. Het is een instrument dat vervolgonderzoek ten aanzien van het klimaat in stallen van individuele bedrijven kan rechtvaardigen.

Signaalindicatoren vleesvarkens			
Dierkenmerken (grenswaarde = 1)			
Ogen 0= wit en schoon, 1= rood en schoon, 2= wit en vuil, 3= rood en vuil De oogscore wordt vastgelegd als een score van het hele hok. Zodra een dier rode of vuile ogen heeft krijgt het hele hok die score.			
Score 0 = wit en schoon (slijmvliezen roze)	Score 1 = rood en schoon (slijmvliezen rood)		
			
Score 2 = wit en vuil (slijmvliezen roze, donker traanspoor, anders dan bevuiling van gehele kop)	Score 3 = rood en vuil (slijmvliezen rood + traanspoor)		
			

Vertrouwelijk titel	Toelichting checklist stalklimaat vleesvarkens			
code	HH02 DWZ 70	versie 03	Ingangsdatum: 15-05-2018	pag. 2 van 4

Dier bevulling

Dierbevulling: 0=0-20%, 1=20-50%, 2=>50% bevulling (foto: voorbeeld 0-1-2)

Staart

0= onbeschadigd, 1=kleine wondjes, 2=wonden met vers bloed

Score 0	Score 1	Score 2

Omgevingskenmerken

CO2 en NH3 (grenswaarde CO2 = 3000 ppm en grenswaarde NH3 = 20 ppm)

Meet in het varkenshok met een gasmeter (met geldig kalibratiecertificaat) respectievelijk het CO2-gehalte en het NH3-gehalte op dierniveau. De meting in het hok vindt bij voorkeur plaats vanuit de voergang, reikend over de hokafscheiding. Hiermee wordt verstoring van de dieren zoveel mogelijk voorkomen, hetgeen een valide/juiste meting ten goede komt. Deze werkwijze heeft ook de voorkeur uit oogpunt van hygiëne. Voorwaarde is wel dat dit een representatieve meetwaarde oplevert voor het gehele hok, rekening houdend met het ventilatiesysteem.

Houd de gasmeter tijdens de meting op afstand van de varkens, zodat directe uitademingslucht van de dieren de meting niet beïnvloedt.

Registreer op de checklist per hok de hoogst gemeten CO2-waarde respectievelijk NH3-waarde.

Hanteer de gebruiksaanwijzing van de gasmeter.

Vertrouwelijk titel	Toelichting checklist stalklimaat vleesvarkens			
code	HH02 DWZ 70	versie 03	Ingangsdatum: 15-05-2018	pag. 3 van 4

Score signaalindicatoren en interpretatie

Bovenstaande vijf signaalindicatoren worden in eerste instantie getoetst in zes hokken met vleesvarkens, verspreid over de aanwezige gewichtscategorieën.

Bij een score van drie of meer overschrijdingen van grenswaarden in tenminste één van de zes hokken, waaronder in ieder geval NH3- en/of CO2-concentratie, is er reden tot verdubbeling van het aantal geobserveerde hokken. Het vermoeden bestaat dat het klimaat voor de dieren ontoereikend is.

Voorbeeld 1: in één van de zes hokken is sprake van 3000 ppm NH3 (grenswaarde 3000 ppm) én 15 ppm CO2 (grenswaarde 20 ppm) én de oogscore van de varkens is 3 (grenswaarde = 1) én de staartscore is 2 (grenswaarde = 1) én de dierbevuiling is score 2 (grenswaarde = 1). Er is sprake van drie overschrijdingen van grenswaarden voor dierenkenmerken, maar niet van de omgevingskenmerken NH3 en/of CO2. Het aantal geobserveerde hokken hoeft niet te worden verdubbeld en de totaalscore van overschrijdingen dier en CO2 en/of NH3 hoeft niet te worden ingevuld op de checklist.

Voorbeeld 2: in één van de zes hokken is sprake van 3500 ppm NH3 (grenswaarde = 3000 ppm) én 25 ppm CO2 (grenswaarde = 20 ppm) én de oogscore van de varkens is 2 (grenswaarde = 1). Er is sprake van drie overschrijdingen van grenswaarden, waaronder NH3 en CO2. Het aantal geobserveerde hokken dient te worden verdubbeld. De totaalscore van overschrijdingen dier (optelling van scores hoger dan grenswaarde 1 in alle 12 hokken) **plus** het aantal keer dat een grenswaarde van NH3 en/of CO2 is overschreden.

Als vervolgens bij verdubbeling van het aantal hokken dit vermoeden bevestigd wordt (als richtlijn geldt voor dier- én omgevingskenmerken een cijferscore van méér dan 30 overschrijdingen van de grenswaarden ten aanzien van 12 hokken), dan is de kans groot dat het klimaat ongeschikt is voor varkens. Nader onderzoek moet uitwijzen in hoeverre er sprake is van overtreding van de geformuleerde open norm voor stalklimaat.

Nader onderzoek (fysiek) dier- en omgevingskenmerken

Om te voorkomen dat er teveel nadruk komt te liggen op een beperkte set van signaalkenmerken, is ook blijvende aandacht nodig voor de overige bedrijfsgegevens en dier- en omgevingskenmerken. Andere betrouwbare kenmerken om klimaat te toetsen en die als ondersteunend bewijs kunnen dienen zijn:

- Oorbijten, hokbevuiling, hijgen, pompen, hoesten/niezen, huddling en rillen.

De staat van onderhoud van de gebouwen/inrichting, de hygiëne in stallen/afdelingen en de bevindingen met betrekking tot de noodzakelijke klimaatapparatuur kunnen ook een indicatie geven of sprake is van een adequate klimaatregeling. Let bijvoorbeeld op:

- verstoorde luchtstromen als gevolg van kapotte isolatieplaten, luchtkanalen, toegangsdeuren en/of gaten/kieren in de buitengevel;
- eventueel stof- en/of vuilafzetting op (temperatuur)voelers, meetwaaiers en/of ventilatoren;
- de luchtvochtigheid (is sprake van schimmelvorming op muren/leidingen en/of mist in afdelingen?);
- de weergegeven afdelingstemperatuur op het display van de klimaatcomputer en in vergelijking met de voor betreffende diercategorie geldende Richtlijnen klimaatinstellingen van WUR (aug. 2014)
- de werking van alarmapparatuur/noodvoorziening indien sprake is van een kunstmatig ventilatiesysteem. Knipperende lampjes op de klimaatcomputer kunnen er op wijzen dat het alarm (tijdig) is uitgeschakeld en/of dat sprake is van een storing.

Nader administratief onderzoek

Afgezien van bovengenoemde dier- en omgevingskenmerken kunnen ook de bedrijfsgegevens van de varkenshouder als ondersteunend bewijs dienen. Let bijvoorbeeld op:

- technische kengetallen (bijv. sterfte in logboek of periodieke rapporten);
- adviesrapporten/facturen van extern klimaatonderzoek;
- facturen van klimaatonderhoud en/of reparatie door deskundigen;
- logboek (BBP, BGP, visitebrieven) met betrekking tot specifieke vermeldingen over stalklimaat;
- slachthuisbevindingen (bijv. % afgekeurde longen en/of pleuritis)

Vertrouwelijk titel	Toelichting checklist stalklimaat vleesvarkens			
code	HH02 DWZ 70	versie 03	Ingangsdatum: 15-05-2018	pag. 4 van 4

Afdoening onderzoek

Indien geconstateerd wordt dat sprake is van één of meer afwijkingen met betrekking tot het stalklimaat in de omgeving van varkens, is de aanpak primair gericht op herstel van de overtreding.

De Werkinstructie bestuurlijk handhaven dierverwaarlozing is een hulpmiddel om dit doel te bereiken.

Er vindt altijd een hercontrole plaats. De hersteltermijn (op onderdelen) is afhankelijk van de mate van spoed en in relatie tot de gezondheid en het welzijn van de varkens.

Het algemeen- en specifieke interventiebeleid is leidend voor de aanpak die gekozen wordt. Alleen in die gevallen waarbij het vermoeden van benadeling van gezondheid/welzijn van de varkens kan worden onderbouwd, vindt een sanctionerende interventie plaats. Een veterinaire verklaring is hierbij een goed schriftelijk bewijsstuk.

Vertrouwelijk titel	Toelichting checklist stalklimaat gespeende biggen			
code	HH02 DWZ 114	versie 03	Ingangsdatum: 15-05-2018	pag. 1 van 4

Algemeen:

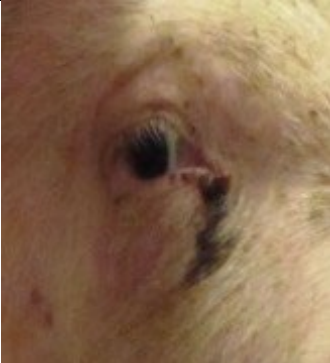

De checklist en de toelichting stalklimaat biggen zijn een specificatie van het controle-item klimaat dat onderdeel uitmaakt van een inspectie op de naleving van welzijnsregels voor varkens.

Indien een klimaatprobleem met name in een specifieke afdeling wordt geconstateerd, is het ook mogelijk om de bevindingen per afdeling op de checklist in te vullen. Algemene (achtergrond)informatie met betrekking tot een welzijnsinspectie op varkensbedrijven is vermeld in de Toelichting checklist welzijn varkens. De checklist welzijn varkens is als hulpmiddel beschikbaar voor inspectie op alle items van de welzijnsregels voor varkens.

Doel en werkwijze signaalindicatoren:

Het toepassen van signaalindicatoren is beschreven in het rapport 'Signaalindicatoren bij handhaving van "Open Normen" voor dierenwelzijn', opgesteld in april 2017 door Wageningen University & Research (WUR). Signaalkenmerken zijn kenmerken die een eerste aanwijzing geven dat het stalklimaat niet aan de norm voldoet waarin dieren zich goed voelen, gezond blijven en de productiviteit goed is. Het regelen van het stalklimaat bestaat uit het beheersen van de eigenschappen van lucht, te weten de luchtcirculatie, het stofgehalte van de lucht, de temperatuur, de relatieve vochtigheid en de gasconcentraties in de omgeving van varkens. (Artikel 2.5, lid 4 Besluit houders van dieren)

Uit de resultaten van het pilotproject klimaat in varkensstallen blijkt dat varkensbedrijven op basis van vijf signaalindicatoren gerangschikt kunnen worden naar risico's voor dierenwelzijn als gevolg van een suboptimaal stalklimaat. Het is een instrument dat vervolgonderzoek ten aanzien van het klimaat in stallen van individuele bedrijven kan rechtvaardigen.

Signaalindicatoren biggen			
Dierkenmerken (grenswaarde = 1)			
Ogen 0= wit en schoon, 1= rood en schoon, 2= wit en vuil, 3= rood en vuil De oogscore wordt vastgelegd als een score van het hele hok. Zodra een dier rode of vuile ogen heeft krijgt het hele hok die score.			
Score 0 = wit en schoon (slijmvliezen roze)		Score 1 = rood en schoon (slijmvliezen rood)	
			
Score 2 = wit en vuil (slijmvliezen roze, donker traanspoor, anders dan bevuiling van gehele kop)		Score 3 = rood en vuil (slijmvliezen rood + traanspoor)	
			

Vertrouwelijk titel	Toelichting checklist stalklimaat gespeende biggen			
code	HH02 DWZ 114	versie 03	Ingangsdatum: 15-05-2018	pag. 2 van 4

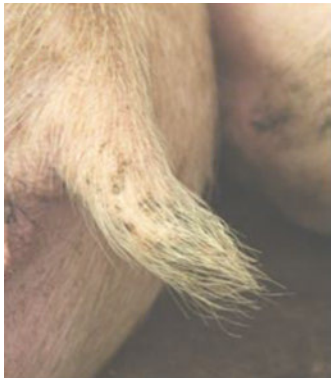

Oren

0= onbeschadigd, 1= zwarte korsten, 2= verse rode wonden

Score 0	Score 1	Score 2
		

Staart

0= onbeschadigd, 1=kleine wondjes, 2=wonden met vers bloed

Score 0	Score 1	Score 2
		
		

Omgevingskenmerken

CO2 en NH3 (grenswaarde CO2 = 3000 ppm en grenswaarde NH3 = 20 ppm)

Meet in het varkenshok met een gasmeter (met geldig kalibratiecertificaat) respectievelijk het CO2-gehalte en het NH3-gehalte op dierniveau. De meting in het hok vindt bij voorkeur plaats vanuit de voergang, reikend over de hokafscheiding. Hiermee wordt verstoring van de dieren zoveel mogelijk voorkomen, hetgeen een valide/juiste meting ten goede komt. Deze werkwijze heeft ook de voorkeur uit oogpunt van hygiëne. Voorwaarde is wel dat dit een representatieve meetwaarde oplevert voor het gehele hok, rekening houdend met het ventilatiesysteem.

Houd de gasmeter tijdens de meting op afstand van de varkens, zodat directe uitademingslucht van de dieren de meting niet beïnvloedt.

Registreer op de checklist per hok de hoogst gemeten CO2-waarde respectievelijk NH3-waarde.

Hanteer de gebruiksaanwijzing van de gasmeter.

Vertrouwelijk titel	Toelichting checklist stalklimaat gespeende biggen			
code	HH02 DWZ 114	versie 03	Ingangsdatum: 15-05-2018	pag. 3 van 4

Score signaalindicatoren en interpretatie

Bovenstaande vijf signaalindicatoren worden aanvankelijk getoetst in zes hokken met biggen, verspreid over de aanwezige gewichtscategorieën.

Bij een score van drie of meer overschrijdingen van grenswaarden voor één van de zes hokken, waaronder in ieder geval NH₃- en/of CO₂-concentraties, is er reden tot verdubbeling van het aantal geobserveerde hokken. Het vermoeden bestaat dat het klimaat voor de dieren ontoereikend is.

Voorbeeld 1: in één van de zes hokken is sprake van 3000 ppm NH₃ (grenswaarde 3000 ppm) én 15 ppm CO₂ (grenswaarde 20 ppm) én de oogscore van de varkens is 3 (grenswaarde = 1) én de staartscore is 2 (grenswaarde = 1) én de oorscore is 2 (grenswaarde = 1). Er is sprake van drie overschrijdingen van grenswaarden voor dierkenmerken, maar niet van de omgevingskenmerken NH₃ en/of CO₂. Het aantal geobserveerde hokken hoeft niet te worden verdubbeld en de totaalscore van overschrijdingen dier en CO₂ en/of NH₃ hoeft niet te worden ingevuld op de checklist.

Voorbeeld 2: in één van de zes hokken is sprake van 3500 ppm NH₃ (grenswaarde = 3000 ppm) én 25 ppm CO₂ (grenswaarde = 20 ppm) én de oogscore van de varkens is 2 (grenswaarde = 1). Er is sprake van drie overschrijdingen van grenswaarden, waaronder NH₃ en CO₂. Het aantal geobserveerde hokken dient te worden verdubbeld. De totaalscore van overschrijdingen dier (optelling van scores hoger dan grenswaarde 1 in alle 12 hokken) **plus** het aantal keer dat een grenswaarde van NH₃ en/of CO₂ is overschreden.

Als vervolgens bij verdubbeling van het aantal hokken dit vermoeden bevestigd wordt (als richtlijn geldt een cijferscore van méér dan 30 ten aanzien van 12 hokken), dan is de kans groot dat het klimaat ongeschikt is voor varkens. Nader onderzoek moet uitwijzen in hoeverre er sprake is van overtreding van de geformuleerde open norm voor stalklimaat.

Nader onderzoek (fysiek) dier- en omgevingskenmerken

Om te voorkomen dat er teveel nadruk komt te liggen op een beperkte set van signaalkenmerken, is ook blijvende aandacht nodig voor de overige bedrijfsgegevens en dier- en omgevingskenmerken. Andere betrouwbare kenmerken om klimaat te toetsen en die als ondersteunend bewijs kunnen dienen zijn:

- Dierbevuiling, hokbevuiling, hijgen, pompen, hoesten/niezen, huddling en rillen.

De staat van onderhoud van de gebouwen/inrichting, de hygiëne in stallen/afdelingen en de bevindingen met betrekking tot de noodzakelijke klimaatapparatuur kunnen ook een indicatie geven of sprake is van een adequate klimaatregeling. Let bijvoorbeeld op:

- verstoorde luchtstromen als gevolg van kapotte isolatieplaten, luchtkanalen, toegangsdeuren en/of gaten/kieren in de buitengevel;
- eventueel stof- en/of vuilafzetting op (temperatuur)voelers, meetwaaiers en/of ventilatoren;
- de luchtvochtigheid (is sprake van schimmelvorming op muren/leidingen en/of mist in afdelingen?);
- de weergegeven afdelingstemperatuur op het display van de klimaatcomputer en in vergelijking met de voor betreffende diercategorie geldende Richtlijnen klimaatinstellingen van WUR (aug. 2014)
- de werking van alarmapparatuur/noodvoorziening indien sprake is van een kunstmatig ventilatiesysteem. Knipperende lampjes op de klimaatcomputer kunnen er op wijzen dat het alarm (tijdig) is uitgeschakeld en/of dat sprake is van een storing.

Nader administratief onderzoek

Afgezien van bovengenoemde dier- en omgevingskenmerken kunnen ook de bedrijfsgegevens van de varkenshouder als ondersteunend bewijs dienen. Let bijvoorbeeld op:

- technische kengetallen (bijv. sterfte in logboek of periodieke rapporten);
- adviesrapporten/facturen van extern klimaatonderzoek;
- facturen van klimaatonderhoud en/of reparatie door deskundigen;
- logboek (BBP, BGP, visitebrieven) met betrekking tot specifieke vermeldingen over stalklimaat;
- slachthuisbevindingen (bijv. % afgekeurde longen en/of pleuritis)

Vertrouwelijk titel	Toelichting checklist stalklimaat gespeende biggen			
code	HH02 DWZ 114	versie 03	Ingangsdatum: 15-05-2018	pag. 4 van 4

Afdoening onderzoek

Indien geconstateerd wordt dat sprake is van één of meer afwijkingen met betrekking tot het stalklimaat in de omgeving van varkens, is de aanpak primair gericht op herstel van de overtreding.

De Werkinstructie bestuurlijk handhaven dierverwaarlozing is een hulpmiddel om dit doel te bereiken.

Er vindt altijd een hercontrole plaats. De hersteltermijn (op onderdelen) is afhankelijk van de mate van spoed en in relatie tot de gezondheid en het welzijn van de varkens.

Het algemeen- en specifieke interventiebeleid is leidend voor de aanpak die gekozen wordt. Alleen in die gevallen waarbij het vermoeden van benadeling van gezondheid/welzijn van de varkens kan worden onderbouwd, vindt een sanctionerende interventie plaats. Een veterinaire verklaring is hierbij een goed schriftelijk bewijsstuk.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 1 van 25

versie	datum	toelichting
01	01-03-2016	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden
02	07-03-2016	Toevoegen toelichting boxoppervlakte en overgangstermijn
03	22-12-2016	Aanpassen tekst inleiding naar 2017, aanpassen tekst mbt stands en GvGP en toevoegen tekst drinkwater met oa Welzijnsmonitor Paardenhouderij
04	22-09-2017	Aanpassingen voor project 2017 (risicogericht welzijn) met onderwerpen uit checklist Risicogericht Welzijn paard 2017
05	25-2-2022	Aanpassing tekst drinkwater

INHOUD

Inhoud	1
1 Inleiding	2
2 Toelichting checklist.....	2
3 Achtergrondinformatie	5
3.1. Bedrijfstype	7
3.2. Type huisvesting.....	8
3.3. Staloppervlakte	8
3.4. Schone en droge ligplek	10
3.5. Voldoende licht.....	12
3.6. Beweging.....	12
3.7. Hoefverzorging	14
3.8. Voedingsconditie – bodyconditiescore	15
3.9. Aanwezigheid en behandeling zieke dieren.....	16
3.10. Sociaal contact	16
3.11. Belemmering stereotiep gedrag.....	17
3.12. Voldoende schuil-mogelijkheid/beschutting bij slechte weersomstandigheden	17
3.13. Voldoende ruwvoer.....	19
3.14. Voldoende kwaliteit ruwvoer	19
3.15. Drinkwater	20
3.16. Voldoende kwaliteit drinkwater.....	21
3.17 Luchtkwaliteit	22
3.18. Dieren kunnen zich niet verwonden.....	22
3.19. Prikkelraad	22
3.20. Ongeschikte bodembedekking	23
4 Werkwijze	23

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 2 van 25

1 INLEIDING

De werkinstructie Welzijn Paarden wordt gebruikt bij de inspecties op dierenwelzijn, dierenverwaarlozing en dierenmishandeling bij paardenhouderijen met paarden niet gehouden voor productie (vlees, melk etc.).

In het najaar van 2017 zal er een project welzijn paard plaats vinden, ditmaal risicogericht. De focus zal liggen op mogelijke risicobedrijven en de aandachtspunten uit vorige project zullen worden meegenomen. Na runderen en schapen worden over paarden de meeste dierenwelzijnsmeldingen opgepakt binnen de NVWA. Mede daarom zullen bij bedrijven waar in het verleden bij inspecties, naar aanleiding van een melding ook welzijnsovertredingen zijn geconstateerd, opnieuw inspecties uitgevoerd worden.

Daarnaast worden bedrijven waarbij paarden worden verhandeld in het lagere prijssegment als een risico gezien. Deze bedrijven besteden mogelijk vanwege geringe winstmarges minder zorg aan de dieren en worden daarom als mogelijke risicobedrijven beschouwd. Bijvoorbeeld door het niet tijdig inschakelen van een dierenarts of hoefsmid. Ook worden paarden met bemerkingen aangekocht om weer te verkopen. Daarnaast ligt een mogelijke risico-categorie bij handelaren die paarden maar voor een korte duur in bezit hebben en deze willen verhandelen.

Het project Risicogericht Welzijn paarden 2017 bestaat uit 50 inspecties. De inspecties vinden plaats bij bedrijven waar risico's met betrekking tot dierenwelzijn worden verwacht.

De selectie bestaat uit 4 onderdelen:

- Bedrijven niet akkoord historie naar aanleiding van een melding
- Mogelijke risicobedrijven laag prijssegment
- (voormalig) aandachtsbedrijven met paarden
- Mogelijke risicobedrijven naar aanleiding van signalen inspecteurs (beginnen met 10 adressen)

Dit wordt gedaan door een 'Welzijn algemeen' controle uit te voeren en daarnaast een aparte checklist Risicogericht Welzijn paard 2017 te gebruiken.

2 TOELICHTING CHECKLIST

De checklist Welzijn Paarden bestaat uit 4 delen:

1. Bedrijfsgegevens (type bedrijf, aantal paarden)
2. Huisvesting
3. Beweging
4. Dierkenmerken

Voor paarden gelden alleen de algemene huisvesting- en verzorgingsnormen uit het Besluit houders van dieren en de Wet dieren. Het doel van de checklist is om meer inzicht te krijgen in de welzijnsrisico's bij het houden van paarden, in eerste instantie ter inventarisatie, maar bij afwijkingen dient gehandhaafd worden volgens het interventiebeleid. De vragen zijn een hulpmiddel voor de inspecteur om mogelijke welzijnsrisico's en daaruit volgende overtredingen te koppelen aan de algemene wet- en regelgeving.

In dit hoofdstuk wordt per onderwerp van de checklist een korte toelichting gegeven. Per onderwerp is het artikel uit het Besluit houders van dieren weergegeven dat van toepassing is. Naast het Besluit houders van dieren is bij een overtreding het volgende artikel uit de Wet dieren van toepassing:

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 3 van 25

Artikel 2.1. Dierenmishandeling

1. Het is verboden om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen.

Artikel 2.2 Houden van dieren

8. Het is houders van dieren verboden aan deze dieren de nodige verzorging te onthouden

Vraag	Toelichting	Wet- en regelgeving
Bedrijfstype (meerdere keuzes mogelijk)	Geef aan wat voor type bedrijf het is of dat de paarden hobbymatig worden gehouden. Zie voor een omschrijving van de verschillende bedrijfstypes paragraaf 3.1.	nvt
Aantal paarden en pony's	Geef aan hoeveel paarden op het bedrijf/bij de houder worden gehouden. Paarden in pension, niet in eigendom tellen ook mee. Het gaat om het aantal gehouden dieren.	nvt
Type huisvesting (meerdere keuzes mogelijk)	Geef aan in wat voor type huisvesting de paarden worden gehouden. Zie voor een omschrijving van de verschillende systemen paragraaf 3.2.	nvt
Hoe groot zijn de boxen voor paarden (stokmaat >1,56m)? (meerdere antwoorden mogelijk)	Indien de paarden in boxen worden gehouden, meet deze stallen op. Als de stallen verschillende oppervlaktes hebben, geef dan meerdere antwoorden aan. De stallen voor pony's worden in een andere vraag verantwoord. De norm uit de literatuur is minimaal 10m ² of (2 x stokmaat) ² . Zie paragraaf 3.3. voor meer achtergrondinformatie.	nvt
Hoeveel paarden staan er in een stal kleiner dan (2 x stokmaat) ² ?	De norm uit de literatuur is minimaal 10m ² of (2 x stokmaat) ² . Zie paragraaf 3.3. voor meer achtergrondinformatie. Geef aan hoeveel paarden in een box kleiner dan (2 x stokmaat) ² worden gehouden.	Indien te weinig ligruimte per dier en bewegingsvrijheid is beperkt: Besluit houders van dieren: 1.6 lid 1 en lid 2. (onderbouwen met literatuur en eventueel veterinaire verklaring).
Toelichting	Geef een korte toelichting over de paarden in de stallen kleiner dan (2 x stokmaat) ² .	nvt
Hoe groot zijn de boxen voor pony's (stokmaat <1,56m)? (meerdere antwoorden mogelijk)	Indien de pony's in boxen worden gehouden, meet deze stallen op. Als de stallen verschillende oppervlaktes hebben, geef dan meerdere antwoorden aan. De stallen voor paarden worden in een andere vraag verantwoord. De norm uit de	nvt

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 4 van 25

	literatuur is minimaal 10m ² of (2 x stokmaat) ² . Zie paragraaf 3.3. voor meer achtergrondinformatie.	
Hoeveel pony's staan er in een stal kleiner dan (2 x stokmaat) ² ?	De norm uit de literatuur is minimaal (2 x stokmaat) ² . Zie paragraaf 3.3. voor meer achtergrondinformatie. Geef aan hoeveel pony's in een box kleiner dan (2 x stokmaat) ² worden gehouden.	Indien te weinig ligruimte per dier en bewegingsvrijheid is beperkt: Besluit houders van dieren: 1.6 lid 1 en lid 2. (onderbouwen met literatuur en eventueel veterinaire verklaring).
Toelichting	Geef een korte toelichting over de pony's in de stallen kleiner dan (2 x stokmaat) ² .	nvt
Hebben alle dieren een schone en droge ligplaats?	Geef aan of alle dieren (tegelijkertijd) over een schone en droge ligplaats kunnen beschikken. Indien nee, omschrijf de situatie en geef aan hoeveel dieren niet. Zie paragraaf 3.4. voor meer achtergrondinformatie.	Besluit houders van dieren 1.7d
Is er voldoende licht?	Beoordeel of er in de stallen voldoende licht is. Indien stallen naar oordeel te donker zijn, meet dan de hoeveelheid lux. Zie paragraaf 3.5. voor meer achtergrondinformatie.	Indien onvoldoende verlicht en verduisterd om aan de ethologische en fysiologische behoeften van het dier te voldoen: Besluit houders van dieren 1.8 lid 1.
Welke faciliteiten zijn er om de paarden beweging te geven (excl. Rijden/training) (meerdere antwoorden mogelijk)	Indien de dieren in een box of stand worden gehuisvest, geef aan welke faciliteiten er zijn om de dieren naast rijden/training beweging te geven.	nvt
Krijgen alle paarden volgens de houder dagelijks meerdere uren beweging?	Geef aan of alle paarden volgens de houden dagelijks beweging (incl. rijden/training) krijgen. Zie paragraaf 3.6. voor meer achtergrondinformatie. Als dit seizoensafhankelijk is, houdt dan de periode van de inspectie aan.	Indien te weinig beweging volgens de ethologische en fysiologische behoefte van het paard: Besluit houders van dieren: 1.6 lid 2. (onderbouwen met literatuur en eventueel veterinaire verklaring).
Hoeveel uur komen de paarden volgens de houder per dag in de weide/paddock? (meerdere antwoorden mogelijk)	Geef aan hoeveel uur de paarden gemiddeld per dag in de paddock/weide (vrije beweging)? Bij verschillende antwoorden tussen paarden zijn er meerdere antwoorden mogelijk. Zie paragraaf 3.6. voor meer achtergrondinformatie.	Indien te weinig beweging volgens de ethologische en fysiologische behoefte van het paard: Besluit houders van dieren: 1.6 lid 2. (onderbouwen met literatuur en eventueel veterinaire verklaring).
Toelichting beweging	Geef een toelichting over de bewegingshoeveelheid en de manier van bewegen de paarden krijgen.	nvt
Hoefconditie: Zijn er dieren met score 1, zo ja hoeveel?	Hoeveel van de aanwezige paarden hebben een hoofconditie met score 1? Zie voor meer achtergrondinformatie paragraaf	Besluit houders van dieren: 1.7c.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 5 van 25

	3.7. Score 0 is geen aanwijzing voor ernstige afwijkingen van de hoefconditie en/of verwaarlozing van de hoeven. Bij score 1 zijn hier wel aanwijzingen voor, bijvoorbeeld veels te lang of ernstige scheuren.	
Indien ja, toelichting hoefconditie	Geef een toelichting over de hoefconditie van deze dieren.	nvt
Voedingsconditie: Zijn er dieren met voedingsconditie -2? Zo ja hoeveel?	Geef aan of en hoeveel dieren er met voedingsconditie -2 zijn. Zie paragraaf 3.8. voor meer achtergrond informatie en over het beoordelen van de bodyconditiescore.	nvt
Zijn er zieke of gewonde paarden?	Geef aan of en hoeveel zieke en/of gewonde dieren er zijn.	nvt
Indien dieren met score -2 en/of zieke of gewonde paarden, hoe zijn deze dieren behandeld? <i>Meerdere antwoorden mogelijk</i>	Geef aan hoe de dieren met bodyconditiescore -2 worden behandeld en/of hoe zieke of gewonde dieren zijn behandeld. Heeft de houder ze zelf onder behandeling, is de dierenarts ingeschakeld? Zie voor meer achtergrondinformatie paragraaf 3.9.	Indien de houder bij een te lage voedingsconditie van een dier hier onvoldoende aan werkt: door primaire oorzaak (bijvoorbeeld te weinig voer): Besluit houders van dieren 1.7e. Door secundaire oorzaak (bijvoorbeeld ziekte): Besluit houders van dieren 1.7c. Indien niet (tijdig) inschakelen dierenarts bij zieke en/of gewonde paarden: Besluit houders van dieren: 1.7c.
Toelichting dieren score -2, ziek of gewond en evt. behandeling	Omschrijf de situatie en of en hoe deze dieren behandeld zijn.	nvt
Opmerkingen	Ruimte voor overige relevante opmerkingen	nvt

3 ACHTERGRONDINFORMATIE

In deze werkinstructie worden verschillende bronnen als achtergrondinformatie genoemd. Deze bronnen kunnen gebruikt worden als onderbouwing bij een overtreding. Ondanks de verwijzing naar de Gids voor Goede Praktijken in de nota van toelichting en recent door de bestuursrechter blijft het **Besluit houders van dieren het uitgangspunt voor de handhaving**. De genoemde gidsen zijn slechts richtlijnen en kunnen gebruikt worden ter onderbouwing van de regelgeving. **De genoemde richtlijnen zijn een leidraad en dus geen norm!** Afwijking van de genoemde richtlijnen zijn dus niet direct een overtreding, maar moeten per situatie beoordeeld worden en getoetst worden aan het Besluit houders van dieren. De genoemde normen zijn echter wel breed gedragen door de sector en wetenschappelijk onderbouwd. Aarzel dus niet om deze te gebruiken.

Gids voor Goede Praktijken

In augustus 2011 heeft de Sectorraad Paarden een [Gids voor Goede Praktijken](#). Deze eerste versie is geschreven in opdracht van Staatsecretaris Bleker van het ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie (EL&I). De Sectorraad Paarden (SRP) is een zelfstandige stichting (sinds 1 januari 2007) en is het aanspreekpunt voor de paardensector richting overheid en de spreekbuis van de paardensector richting overheid. De Sectorraad Paarden behartigt de collectieve belangen van de paardensector in Nederland en

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 6 van 25

wordt gevormd door samenwerkende partijen in de Nederlandse paardensector. De gemeenschappelijke belangen vanuit een samenwerking tussen de sport (KNHS), de fokkerij (KWPN, Koepel Fokkerij) en de ondernemers (FNHO (Federatie Nederlandse Hippische Ondernemer) en LTO) worden behartigt.¹

De gids geeft paardenhouders richtlijnen op het gebied van voeding, huisvesting en beweging, gezondheid, gedrag en transport. De gids wordt breed gedragen, zowel de sector, het destijds ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie en Wageningen Livestock UR zien de gids als een goed basisniveau van paardenwelzijn.

De Gids voor Goede Praktijken van het Sectorraad Paarden kan waar nodig als leidraad dienen in de handhaving. Dit is ook aangegeven in de nota van toelichting bij het Besluit houders van dieren:

Een verantwoorde invulling van de in de artikelen 1.6 tot en met 1.8 opgenomen basiseisen kan daarnaast ook worden verkregen door middel van door brancheorganisaties of andere organisaties van houders opgestelde gidsen voor goede praktijken, zoals de door de Sectorraad Paarden ontwikkelde Gids voor Goede Praktijken.

In februari 2016 werd er door de bestuursrechter ook naar deze nota van toelichting en de Gids voor Goede Praktijken verwezen voor de onderbouwing van de artikelen 1.6 tot en met 1.8: *Van belang is dat in de Nota van toelichting op het Bhd (pagina 64) is opgemerkt dat een verantwoorde invulling van de in de artikelen 1.6 tot en met 1.8 opgenomen basiseisen ook verkregen kan worden door middel van door brancheorganisaties of andere organisaties van houders opgestelde gidsen voor goede praktijken, zoals de door de Sectorraad Paarden ontwikkelde Gids voor Goede Praktijken. Aan dergelijke praktijken kan verder daarom eveneens onder meer bedoeld bewijs ontleen.*

(zie hier de volledige uitspraak <http://deeplink.rechtspraak.nl/uitspraak?id=ECLI:NL:CBB:2016:29>)

Reactie op Gids voor Goede Praktijken van de Sectorraad Paarden

Op verzoek van de staatssecretaris heeft de Wageningen Universiteit (WUR/LR) een reactie op de gids gegeven. Volgens deze universiteit biedt de gids paardenhouders voldoende mogelijkheden om een basisniveau van welzijn voor paarden te waarborgen.²

Het volledige rapport van Wageningen UR Livestock Research op de Gids voor Goede Praktijken is hier te vinden: <https://www.wageningenur.nl/nl/Publicatie-details.htm?publicationId=publication-way-343131383936>

Paardsignalen

Het boek Paardsignalen van Menke Steenberg (dierenarts) en Jan Hulsen (Vetvice): *Paarden zenden voortdurend signalen uit over hun gezondheid, welzijn, voeding en gedrag. Het is de kunst deze signalen op te vangen, te begrijpen en te gebruiken.* Het boek Paardsignalen legt uit hoe de signalen die paarden geven begrepen kunnen worden en hoe in de praktijk hierop op de juiste manier gereageerd kan worden. Dit boek is tijdens het project in 2016 uitgereikt aan de inspecteurs.

¹ <http://www.sectorraadpaarden.nl/>

² <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2011/11/09/goede-richtlijnen-paardenwelzijn-in-gids-voor-goede-praktijken>

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 7 van 25

Welzijnsmonitor Paardenhouderij

De [Welzijnsmonitor Paardenhouderij](#) van Wageningen UR Livestock Research is gebaseerd op de internationaal erkende methodiek van Welfare Quality® waarbij niet primair naar de omgeving van het dier, maar vooral naar het dier zelf gekeken wordt. Hierbij worden alle aspecten van welzijn meegenomen: voeding, huisvesting, gezondheid en gedrag. Het is een meetprotocol waarmee getrainde auditors het welzijn op het bedrijf kunnen beoordelen. De Welzijnsmonitor wordt gebruikt om het totale welzijn op het bedrijf te beoordelen, maar uit de wegingsfactoren in de beslisbomen kan wel worden opgemaakt wat zwaarwegende welzijnspunten zijn.

3.1. Bedrijfstype

Omschrijving van de bedrijfstypes zoals gebruikt door het Sectorraad Paarden en Vereniging van de Nederlandse gemeenten³:

Manege:	Een bedrijf kan als manege worden beschouwd indien de activiteiten bestaan uit het geven van instructie in één of meerdere disciplines aan derden met gebruik van paarden in eigendom van het bedrijf of aan derden met eigen paarden en het bieden van huisvesting aan die paarden. Ook kunnen er wedstrijden worden georganiseerd voor ruiters en amazones die met hun paarden van buitenaf komen. De meeste maneges hebben een kantine/foyer ingericht om klanten te ontvangen en waar gebruik kan worden gemaakt van een consumptie.
Pensionstal:	Een bedrijf kan als pensionstal worden beschouwd indien de activiteiten bestaan uit het houden van paarden van derden. Hieronder wordt verstaan de verhuur van stalling met accommodatie en/of weiland en het verzorgen van de paarden.
Fokkerij:	Een bedrijf kan als fokkerij worden beschouwd, indien de omzet uitsluitend of in hoofdzaak wordt behaald uit de inzet van meerdere merries voor de fokkerij en/of door de inzet van een of meerdere hengsten voor de fokkerij door natuurlijke dekking of kunstmatige inseminatie.
Opfokstal:	Een bedrijf kan als opfokbedrijf worden beschouwd indien de omzet uitsluitend of in hoofdzaak wordt behaald uit de huisvesting van jonge paarden, al dan niet in eigendom, in de leeftijd van 4 maanden tot en met het 4e levensjaar. Veelal worden de groepen jonge paarden gedurende de zomerperiode volledige weidegang geboden en worden in de winterperiode deze groepen in groepshuisvesting gestald.
Handelsstal:	Een bedrijf kan als handelsstal worden beschouwd indien de omzet wordt behaald uit de in- en verkoop van paarden. In tegenstelling tot de handel in vee en andere veesoorten worden paarden vaak langer aangehouden en niet direct doorverkocht of naar de slacht gebracht. Een handelsstal, met name een sportpaardenhandelsstal, doet veelal eerst aan waardevermeerdering voordat een paard weer doorverkocht wordt.
Trainingsstal:	Dit kan een africhtings- of een sportstal zijn. Een bedrijf kan als africhtingsstal worden beschouwd indien de omzet wordt behaald uit het africhten van paarden. Hieronder wordt verstaan het zadelmak maken, het betuigen, het keuringsklaar maken enzovoort. Een bedrijf kan als sportstal worden beschouwd indien de omzet wordt behaald uit een combinatie van training van paarden al dan niet in eigendom, het uitbrengen van paarden in de sport en het geven van instructie aan derden op paarden die niet in eigendom zijn van het bedrijf. Als de klanten naar het bedrijf komen met hun paard kan de instructie plaatsvinden op het bedrijf.

³ De paardenhouderij in het omgevingsrecht, handreiking voor de praktijk, Sectorraad Paarden, 2014

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 8 van 25

Veel paardenhouderijen vallen onder meerdere bedrijfstypes en zijn bijvoorbeeld zowel een pensionstal als manege of zowel een fokkerij als training- en handelsstal. In deze situaties kunnen er meerdere bedrijfstypes geselecteerd worden in de checklist.

Hobbyhouder: Houder houdt de dieren niet bedrijfsmatig, maar de paarden worden als hobby gehouden. De houder heeft niet als doel om winst te maken door het houden van paarden.

3.2. Type huisvesting

Omschrijving van de verschillende types huisvesting met zoals gebruikt door het Sectorraad Paarden en Vereniging van de Nederlandse gemeenten⁴:

Box Een ruimte met vier (deels) dichte wanden, bedoeld voor verblijf van één paard.

Stand Een ruimte die aan maximaal drie zijden is voorzien van een afscheiding bestaande uit een balk, schot of (deels) dichte wand bedoeld voor huisvesting van 1 aangeboden paard, waarbij dit paard niet de mogelijkheid heeft een ander paard te bijten of te trappen.

Groepshuisvesting (binnen) Een gesloten loopstal voor de huisvesting van meerdere paarden.

24/7 buiten zonder schuilstal De paarden staan buiten in bijvoorbeeld een weiland of paddock en hebben niet de beschikking over een schuilstal (overdekte ruimte waarvan het paard gebruik van kan maken met als doel bescherming tegen extreme weersomstandigheden in zowel zomer als winter).

24/7 buiten met schuilstal De paarden staan buiten in bijvoorbeeld een weiland of paddock en hebben de beschikking over een schuilstal (overdekte ruimte waarvan het paard gebruik van kan maken met als doel bescherming tegen extreme weersomstandigheden in zowel zomer als winter).

3.3. Staloppervlakte

De afmetingen van de stal dienen zodanig te zijn dat paarden zich vlot kunnen draaien, gaan liggen en weer opstaan. Aan de hand hiervan wordt gekeken of huisvesting in een stand, wettelijk gezien, wel of niet toegelaten is.

Rekentabel (2 x stokmaat)²

Veel bronnen houden (2 x stokmaat)² aan als richtlijn voor voldoende staloppervlakte.

Stokmaat in meter	(2 x stokmaat) ²
0,90	3,24
1,00	4,00
1,10	4,84
1,20	5,76
1,30	6,76
1,40	7,84
1,50	9,00
1,60	10,24
1,70	11,56

⁴ De paardenhouderij in het omgevingsrecht, handreiking voor de praktijk, Sectorraad Paarden, 2014

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 9 van 25

1,80	12,96
1,90	14,44

Volgens deze richtlijn zou een stal voor een pony met stokmaat 1,30 m minimaal 6,76m² moeten zijn en een stal voor een paard van 1,60m minimaal 10,24 m² moeten zijn.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

De afmetingen dienen zodanig te zijn dat paarden zich vlot kunnen draaien, gaan liggen en weer opstaan. De boxoppervlakte voor individuele huisvesting is minimaal (2 x stokmaat)² voor pony's kleiner dan 1,56 meter; De boxoppervlakte is minimaal 10 m² voor paarden groter dan 1,56 meter. Per 1 januari 2012 wordt deze maat als standaard genomen bij toetsing van aanvragen voor nieuw- en verbouw van stallen. Er geldt een overgangsperiode van 15 jaar voor bestaande stallen om per 1 januari 2027 boxmaten aangepast te hebben; De oppervlakte van de box voor hoogdrachtige merries tijdens het veulen en voor een merrie met een veulen is minimaal 12 m² tenzij er minimaal 8 uur weidegang per dag wordt toegepast; Stands, waarin paarden permanent aangebonden worden gehouden, zijn per 1 januari 2017 verboden. Paarden die voor korte tijd worden aangebonden met als doel hoefverzorging, het verrichten van medische handelingen of tijdens pauze bij (buiten)ritten en evenementen/wedstrijden worden in het voorgaande niet meegenomen.

Aanvulling Wageningen UR⁶:

Paarden en pony's hebben een minimale ruimte nodig om gemakkelijk te kunnen gaan liggen, opstaan en rollen in de box. Bij kleinere boxen hebben paarden meer moeite om weer op te gaan staan. Hierdoor zouden paarden minder geneigd kunnen zijn om te gaan liggen, waardoor de kans op een chronische slaapdeprivatie toeneemt. Voor het kunnen doorlopen van alle slaapcycli is het van belang dat paarden ook lateraal kunnen liggen. Voor de minimale box oppervlakte wordt in de richtlijnen en de uitwerking daarvan gebruik gemaakt van de formule (2xstokmaat)². Dit is een internationaal erkende richtlijn die in een groot aantal Noord-West Europese landen wordt gebruikt. Er van uit gaande dat de formule van (2xstokmaat)² het paard voldoende bewegingsruimte in de box biedt (het paard kan met gestrekte benen op de linker of rechterzij liggen), is het aan te bevelen om de richtlijnen voor de boxen voor grotere paarden ruimer te stellen. In de richtlijnen zou bijvoorbeeld opgenomen kunnen worden dat voor pony's tot 1,55m een box van minimaal 10m², voor paarden tot 1,65m minimaal 11m² en voor paarden groter dan 1,65m minimaal 12m² moeten bedragen.

Paardsignalen⁷:

In een box moet een paard ten minste kunnen gaan liggen, opstaan, omdraaien, eten, drinken, mesten en misschien ook rollen. De minimale maat is hoofdstaartlengte, plus 50 cm extra. Dit komt overeen met 2x de schofthoogte. De minimale (!) boxmaat bedraagt dus 2x schofthoogte bij 2x schofthoogte. Dit is voor een groot paard (1.70 m schofthoogte): 3,40 x 3,40 = 11,5 m².

Groepshuisvesting: gespeende veulens 4m² per veulen, jaarlingen 6m² per paard, volwassen paarden 12 m² per paard, merrie met veulen 16 m² per merrie.

⁵ Gids voor Goede Praktijken, Sectorraad Paarden, 2011

⁶ Reactie op Gids voor Goede Praktijken van de Sectorraad Paarden, Wageningen UR Livestock Research, 2011

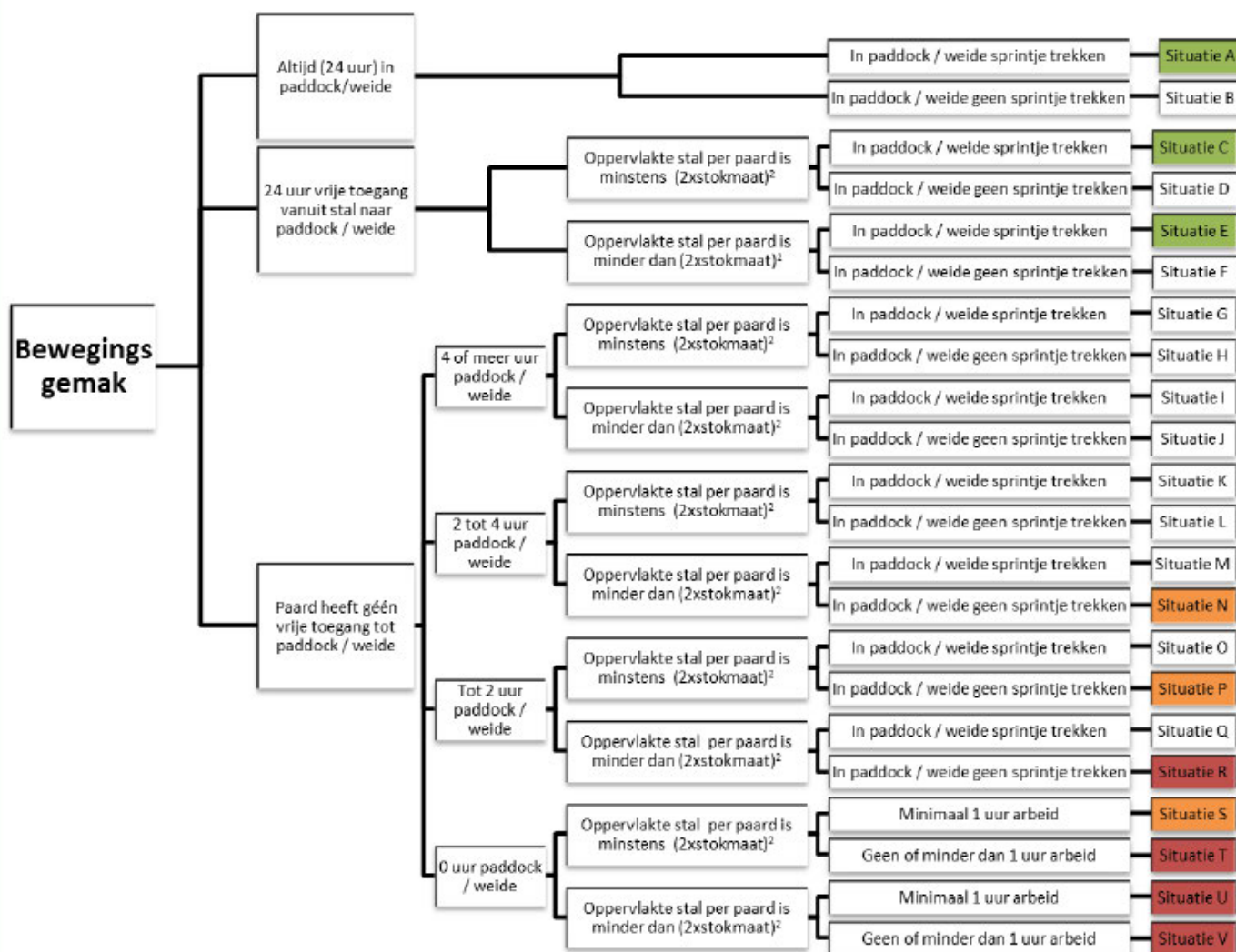
⁷ Paardsignalen, Menke Steenbergen en Jan Hulsen, Roodbont Uitgeverij, 2012

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 10 van 25

Welzijnsmonitor Paardenhouderij⁸:

Bewegings-gemak

Situaties met een score boven de 80 zijn groen, situaties met een score tussen de 30 en 80 zijn wit, situaties met een score tussen de 20 en 30 zijn oranje, situaties met een score beneden de 20 zijn rood. Een groene situatie is **uitstekend**, een oranje situatie is een **waarschuwing** en een rode situatie is **niet acceptabel**.

3.4. Schone en droge ligplek

Dieren dienen schoon en droog te kunnen liggen. Niet alleen in de stal, maar ook als de dieren buiten worden gehouden.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Voor een goede gezondheid van de hoeven is een schone, droge stal noodzakelijk. In verband met ziektepreventie: Zorg voor een schone, droge stal;

⁸ Welzijnsmonitor Paardenhouderij – Dataverwerking en waardering resultaten versie 3.0, Wageningen UR Livestock Research, 2012

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 11 van 25

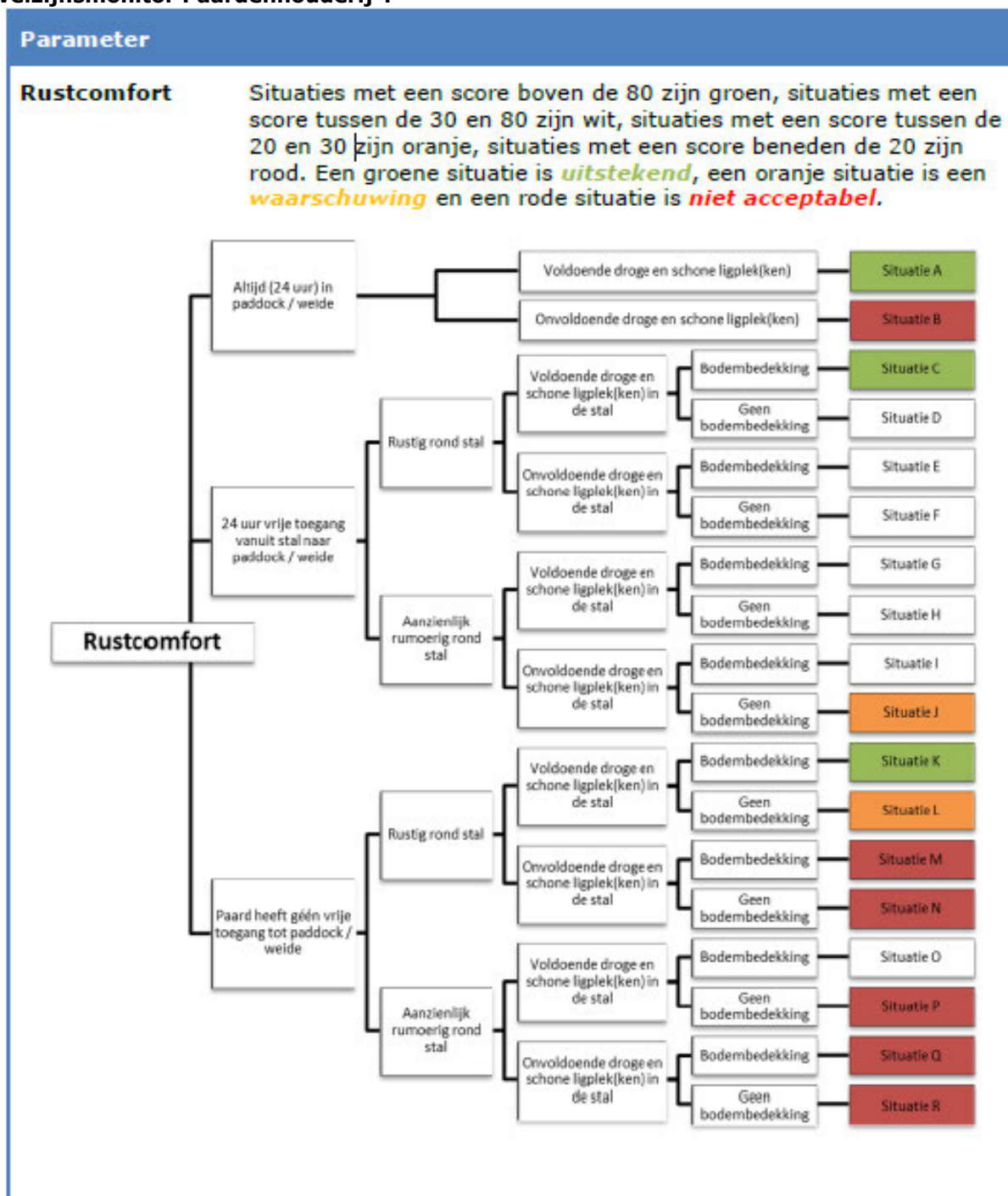
Aanvulling Wageningen UR⁶:

Met name bij de combinatie van neerslag en (sterke) wind lijken paarden meer behoefte te hebben aan schuilgelegenheid. Paarden moeten om goed te kunnen slapen lateraal kunnen liggen; deze houding is nodig om alle slaapfases te kunnen doorlopen. Het hebben van een droge ligplek (...) lijkt daarbij van belang.

Paardsignalen⁷:

De vloer in de stal moet zacht, droog en niet glad zijn. Zodat een paard er graag en gemakkelijk op gaat liggen. Liggend rust een paard meer uit, is hierdoor mentaal fitter en kan beter met stress omgaan.

Welzijnsmonitor Paardenhouderij⁹:

⁹ Welzijnsmonitor Paardenhouderij – Dataverwerking en waardering resultaten versie 3.0, Wageningen UR Livestock Research, 2012

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 12 van 25

3.5. Voldoende licht

Er dient voldoende licht te zijn voor een dag- nachtritme.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Voldoende licht is nodig voor een goede verzorging en controle van de paarden. Hiernaast is licht noodzakelijk voor een goede gezondheid (aanmaak van vitaminen), oriëntatie en de voortplantingscyclus. Zo worden merries pas goed hengstig bij het lengen van de dagen.

Aanvulling Wageningen UR⁶:

Voor de dagelijkse inspectie van paarden in de stal is ook voldoende licht nodig. Volgens het Algemeen Reglement voor Arbeidsbescherming is 100 lux nodig voor werkzaamheden die slechts een geringe waarneming van details vergen, zoals uitpakken en sorteren. In toiletten, hallen, ontvangstruimten wordt meestal 100 lux gemeten. Op kantoor wordt meestal 500 lux gemeten. Gebaseerd op bovenstaande lijkt de 80 lux zoals die in de richtlijnen is opgenomen onvoldoende om een goede inspectie van de dieren te doen.

Paardsignalen⁷:

Voldoende licht maakt paarden actief en alert. En als je zelf ook alles goed kunt zien, kun je het werk in de stal goed en veilig doen. Als minimumnorm voor paarden geldt 250 lux.

3.6. Beweging

Paarden dienen voldoende beweging te krijgen. Bij twijfel doorvragen bij de paardenhouder. Zijn er bijvoorbeeld voldoende faciliteiten (paddocks, weides) om alle paarden voldoende vrije beweging te geven? Is er een schema?

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Paarden in individuele huisvesting krijgen dagelijks minimaal 4 uur beweging buiten de box, tenzij dit niet mogelijk is door specifieke omstandigheden onder andere een gezondheidsrisico, ziekte of gebrek.

De dagbesteding van een paard, met andere woorden de combinatie van stalling, verzorging en beweging is belangrijk. Aanbevolen wordt beweging te geven in de vorm van training en weidegang. Het aantal uren is en blijft wel maatwerk en mag geen extra risico's opleveren en is mede afhankelijk van de behoeften en mogelijkheden van het paard en de weersomstandigheden.

Beweging is essentieel voor de gezondheid van een paard. Beweging bevordert de circulatie in het bloedstelsel en het lymfestelsel, waardoor beide effectief werken. De circulatie van lichaamsvloeistoffen bevordert ook de spijsvertering en het afvoeren van afvalstoffen, onder andere via zweet. Het ademhalingsstelsel wordt beter ontwikkeld, waardoor ook de aanvoer van zuurstof naar spieren verbetert. De spieren worden gestimuleerd, waardoor ze soepel worden en in goede conditie blijven.

Aanvulling Wageningen UR⁶:

Beweging is voor paarden een van de belangrijkste basisbehoeften en is noodzakelijk voor een goede opbouw van bot- en spierweefsel. Er zijn nauwelijks experimentele en wetenschappelijke studies gedaan naar het effect van vrije versus niet vrije beweging, of het minimaal aantal uren beweging, op het welzijn van paarden. Desondanks wordt door ethologen gepleit voor vooral ook een aantal uren vrije beweging per dag. Vrije beweging bevordert de natuurlijke bewegingen van het paard en zorgt voor een goede ontwikkeling van bot- en spierweefsel zonder daarbij verplicht een bepaalde, soms niet natuurlijke houding, aan te nemen.

Paardsignalen⁷:

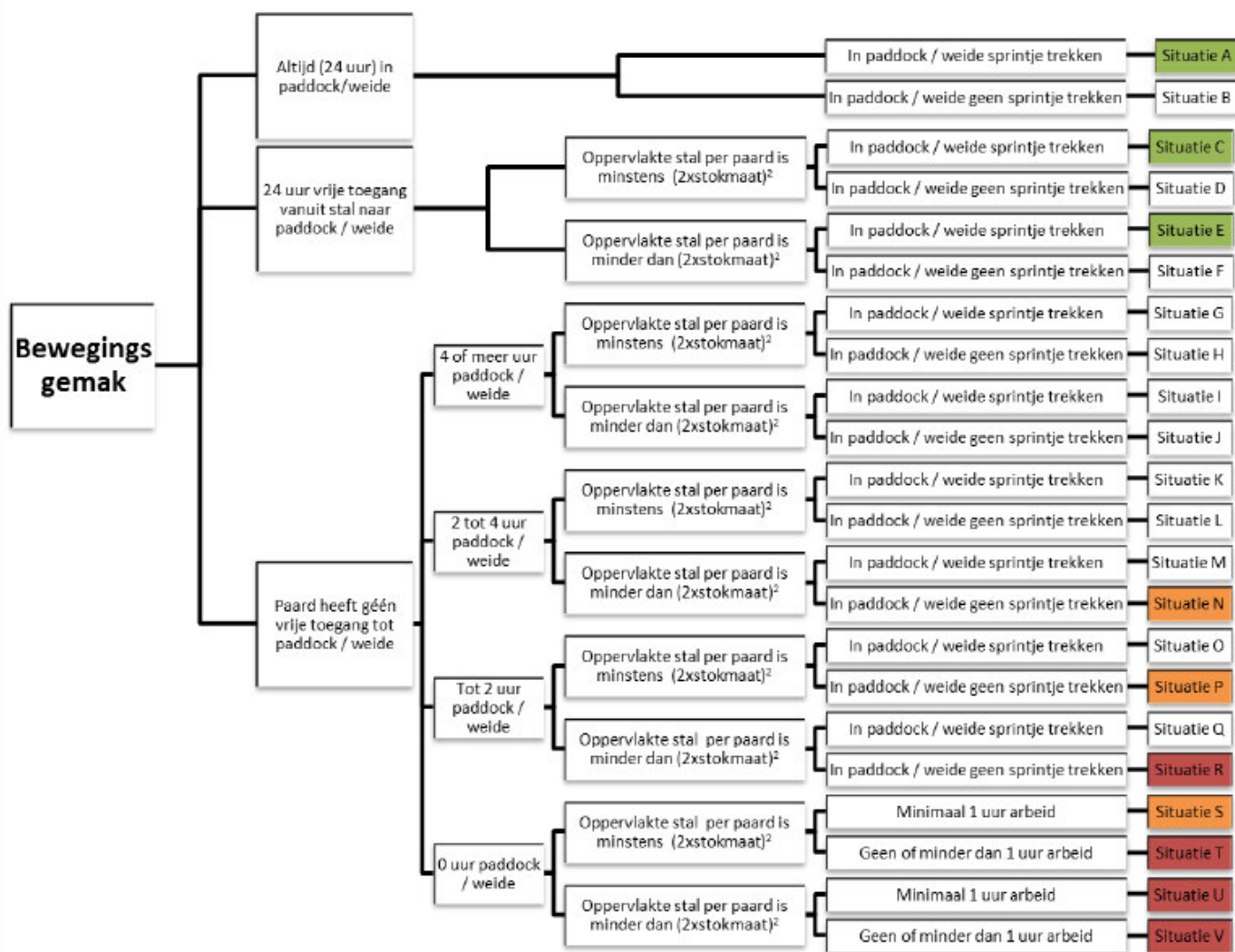
In de natuur loopt een paard gemiddeld 10 tot 30 kilometer per dag. Om zijn minimale bewegingsbehoefte te bevredigen moet een paard 4 uur per dag buiten de stal doorbrengen, in een wei of paddock, of aan het werk. In een groepshuisvesting kunnen paarden de hele dag bewegen.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 13 van 25

Welzijnsmonitor Paardenhouderij⁸

Bewegings- gemak

Situaties met een score boven de 80 zijn groen, situaties met een score tussen de 30 en 80 zijn wit, situaties met een score tussen de 20 en 30 zijn oranje, situaties met een score beneden de 20 zijn rood. Een groene situatie is **uitstekend**, een oranje situatie is een **waarschuwing** en een rode situatie is **niet acceptabel**.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 14 van 25

3.7. Hoefverzorging

De hoeven dienen voldoende verzorgd te zijn, niet te lang en geen grote scheuren.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Hoeven moeten zo vaak worden bekapt als nodig, om de gezondheid van de hoof te behouden. De frequentie van bekappen hangt af van diverse factoren zoals leeftijd, seizoen, voeding en het gebruik van het paard. Als richtlijn kan worden aangehouden, dat de hoeven elke 6-8 weken gecontroleerd dienen te worden en hoefijzers, indien aanwezig, vervangen dienen te worden. Voor een goede gezondheid van de hoeven is een schone, droge stal noodzakelijk.

Welzijnsmonitor Paardenhouderij¹⁰

Titel	Hoefconditie
Type parameter	Dierparameter
Beschrijving methode	Beoordeel de conditie/verzorging van de hoeven op een harde en vlakke ondergrond. Let daarbij op tekenen van verwaarlozing van de hoofconditie zoals veel te lange voeten, opwippende tonen, ernstig divergerende groeiringen, ernstige scheuren en 'pantoffels'.
Classificatie	0 – geen aanwijzingen voor ernstige afwijkingen van de hoofconditie en/of verwaarlozing van de hoeven 1 – aanwijzingen voor een ernstige afwijkingen van de hoofconditie en/of verwaarlozing van de hoeven

Score 0

Score 1

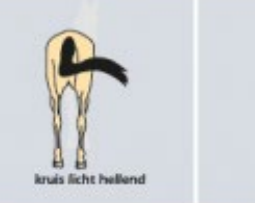
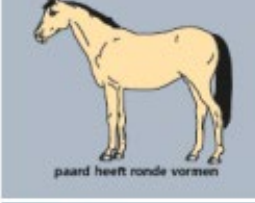

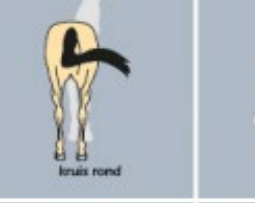

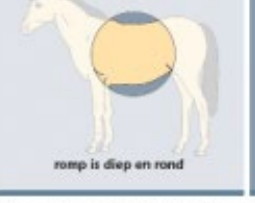
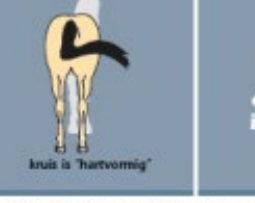
Score 1

¹⁰ Welzijnsmonitor Paardenhouderij – Het meetprotocol versie 3.0, Wageningen UR Livestock Research, 2012

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 15 van 25

3.8. Voedingsconditie – bodyconditiescore

Beoordeel de bodyconditiescore van de paarden aan de hand van het onderstaande schema¹¹: Op de website van paardenarts.nl staan ook video's met uitleg om de bodyconditiescore te beoordelen.

Bonpard Body Condition Score				
Hele paard	Nek	Romp	Kruis	Conclusie
 skelet teveel zichtbaar, kruis ingevallen, heupkop steekt uit	 opvallend dunne nek	 ribben en wervels zeer goed zichtbaar, sterk opgetrokken buik	 kruis hol van vorm	-2 te mager: ingrijpen
 heupkop niet zichtbaar, kruis is hoekig	 nek iets dun	 ribben goed zichtbaar	 kruis dakvormig	-1 opletten
 paard goed in verhouding	 duidelijke overgang van hals naar schouder	 ribben niet zichtbaar	 kruis licht hellend	0 goed
 paard heeft ronde vormen	 dikke nek	 ribben niet zichtbaar, diepe romp	 kruis rond	+1 opletten
 hoofd relatief klein, kruis lijkt te hoog, "overboud"	 hals is zwaar en breed, manenkam geweldig, "bol"	 romp is diep en rond	 kruis is "hartvormig"	+2 obesitas: ingrijpen

www.bonpard.com

De Bonpard speciaalvoerders voor paarden zijn verkrijgbaar bij de dierenarts

Paardsignalen⁷:

Wat te doen bij welke score?

-2: Laat uw paard onderzoeken door de dierenarts

-1: Houd het paard in de gaten, condition-score mag niet verder dalen

0: Optimale voedingstoestand. Ga zo door!

+1: Geef meer beweging of pas het rantsoen aan

+2: Gevaar voor hoeftbevangenheid. Ga naar de dierenarts en start een non-obesitasprogramma.

¹¹ www.paardenarts.nl, Body condition score kaart

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 16 van 25

3.9. Aanwezigheid en behandeling zieke dieren

Als er zieke of gewonde dieren aanwezig zijn dan dient er contact te zijn opgenomen met de dierenarts. Het behandelingsadvies van de dierenarts moeten worden opgevolgd.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Neem altijd contact op met de dierenarts bij acute gezondheidsproblemen en als er tekenen zijn van veranderende gezondheid. De dierenarts schat de ernst van de situatie in;

3.10. Sociaal contact

Paarden zijn kuddedieren, het hebben van sociaal contact is een ethologische behoefte van het paard. In de nota van toelichting bij het Besluit houders van dieren wordt hierover het volgende gezegd: *Voorts moet een dier op grond van het tweede lid van artikel 1.6 voldoende ruimte worden gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften. Dit betekent dat een dier voldoende ruimte moet worden geboden voor soortspecifiek, natuurlijk en sociaal gedrag, waaronder interactie met mensen en soortgenoten.*

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Sociaal contact met andere paarden moet dagelijks mogelijk zijn binnen gezichtsafstand of met besnuffelen, dan wel aanraking. Als er geen noodzaak is (om veiligheidsredenen of gezondheidsredenen) om geïsoleerd te staan, is het wenselijk dat paarden met een soortgenoot fysiek contact (minimaal met hoofd en nek) met elkaar kunnen hebben. Paarden blijven dieren met eigen ervaringen en karakters die elkaar mogen of niet. Dus moet er soms gezocht worden naar een goede combinatie van paarden die (met de hoofden) bij elkaar kunnen.

Aanvulling Wageningen UR⁶:

Om aan de sociale behoefte van het paard tegemoet te komen zouden paarden in een vrije omgeving (d.w.z. niet tijdens arbeid, werken of trainen, maar in de huisvesting binnen of buiten) minimaal enkele uren per dag sociaal contact met andere paarden moeten kunnen hebben waarbij minimaal snuffelcontact mogelijk is.

Paardsignalen⁷:

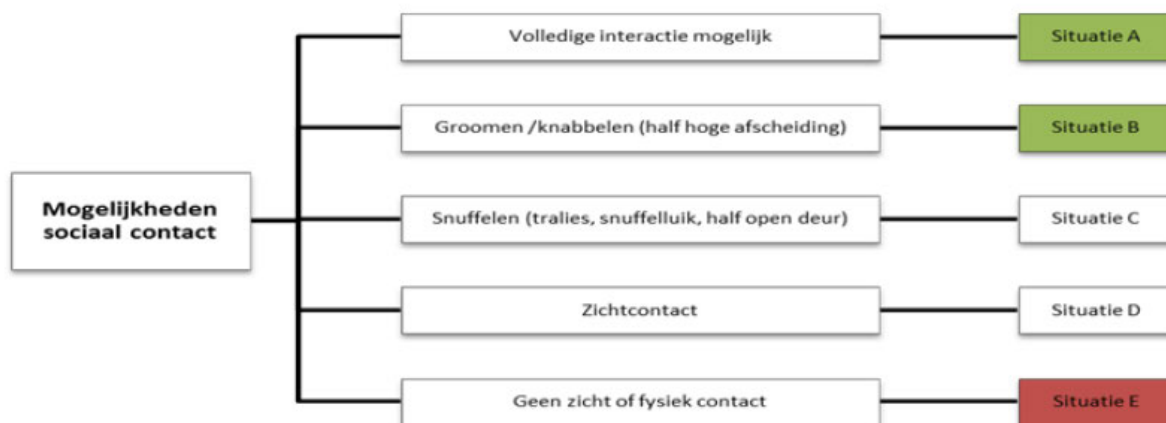
Paarden zijn groepsdieren en moeten altijd contact hebben met andere paarden. Bij voorkeur staan paarden in een groepshuisvesting. Kan dit niet, zorg dan dat een paard een ander paard zoveel mogelijk kan zien en aanraken.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 17 van 25

Welzijnsmonitor Paardenhouderij⁸

Sociaal contact

Situaties met een score boven de 80 zijn groen, situaties met een score tussen de 30 en 80 zijn wit, situaties met een score tussen de 20 en 30 zijn oranje, situaties met een score beneden de 20 zijn rood. Een groene situatie is *uitstekend*, een oranje situatie is een *waarschuwing* en een rode situatie is *niet acceptabel*.

3.11. Belemmering stereotiep gedrag

Het belemmeren van het uiten van stereotiep gedrag kan tot extra frustratie lijden en mag daarom niet belemmerd worden. Tenzij door een dierenarts is aangegeven dat het stereotiep gedrag gezondheidsrisico's met zich meebrengt en om deze reden belemmerd moet worden. Stereotiep gedrag kan een signaal zijn dat het paard zijn natuurlijk gedrag niet kan vertonen. Het is belangrijk dat de paardenhouder de oorzaak van het stereotiep gedrag vindt. Veelal is dit een management probleem. Denk aan tekort aan beweging, sociaal contact of ruwvoer. De oorzaak kan in samenwerking met een dierenarts worden gevonden.

Voorbeelden van stereotiep gedrag:

Weven: <https://www.youtube.com/watch?v=VgIG2C4seDs>

Luchtzuigen/kribbebijten: https://www.youtube.com/watch?v=DBUnMgbQy_U

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Stereotiep gedrag mag niet worden belemmerd, mits de gezondheid van het paard niet in het geding komt; De belangrijkste reden voor het ontstaan van stereotypieën is gerelateerd met het langdurig niet of onvoldoende kunnen uitvoeren van natuurlijk gedrag. Maar ook paarden die elkaar niet mogen of "gewoon" verveling kunnen aanleiding zijn tot stereotiep gedrag. Paarden kunnen zo "verslaafd" aan hun gedrag zijn, dat zij hiermee doorgaan ook als er geen frustratie meer is en de omgeving voldoende mogelijkheden biedt om natuurlijk gedrag te vertonen. Een stalondeugd kan alleen behandeld worden als de onderliggende oorzaken aangepakt worden.

Aanvulling Wageningen UR⁶:

In de richtlijnen van de Gids voor Goede Praktijken is opgenomen dat stereotiep gedrag niet belemmert mag worden. Dat is een goed uitgangspunt, want het belemmeren van de uitvoering van stereotypieën zoals luchtzuigen en weven zorgt voor extra stress; het paard zal een andere manier moeten zoeken om zich aan te passen aan de situatie.

3.12. Voldoende schuil-mogelijkheid/beschutting bij slechte weersomstandigheden

Afhankelijk van de situatie van het dier kan beschutting noodzakelijk zijn om koude- of hittestress te voorkomen.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 18 van 25

Kou

Een dier zijn weerstand tegen de koude hangt af van de gezondheidstoestand en van wat het dier gewoon is (habituatie). Dieren die geen koude gewoon zijn (bijvoorbeeld omdat ze altijd op stal gestaan hebben), hebben een minder dikke vacht en/of vetlaag (afhankelijk van de diersoort en het ras) opgebouwd. Daarom zullen deze gevoeliger zijn aan de kou dan dieren die dat wel gedaan hebben omdat ze (meestal in de buitenlucht) een geleidelijke overgang van warme naar koude omstandigheden hebben doorgemaakt. Bepaalde rassen met dikke vacht en afkomstig uit koude streken zoals bijvoorbeeld Shetlanders en IJslanders zijn onder andere door hun dikke vacht, beter bestand tegen koude dan de doorsnee rassen. Ook de leeftijd is een belangrijke factor: jonge dieren kunnen minder goed koude temperaturen verdragen dan oudere dieren.

De benedengrenzen van comfort voor veulens zijn tot 10 a 5 graden Celsius versus paarden zeker tot 0 graden Celsius, met dikke vacht mogelijk kouder.

Bij extreme en aanhoudende koude is het belangrijk om koudestress te voorkomen door dieren binnen te halen of een vorm van beschutting in de open lucht aan te bieden. In open lucht kan beschutting geboden worden in de vorm van een schuilhok, maar ook door bomen of struiken. Belangrijk is dat harde, gure wind wordt gebroken en neerslag (geheel of gedeeltelijk) wordt tegengehouden. Dat doen bomen en struiken ook, en heggen, houtwallen of aardewallen gedeeltelijk. Verder is het belangrijk dat er genoeg beschutting is, zodat de dieren geen competitie moeten aangaan voor schaarse schuilplaats wat tot agressie kan lijden.

Hitte

Als dieren last hebben van de hitte, vertonen ze afwijkend gedrag ten opzichte van de andere dieren. Als dieren rustig staan te grazen of allemaal liggen, is er niets aan de hand. Gedragmatige symptomen van hittestress zijn: samenscholen bij drinkplaatsen en zichzelf (proberen) nat te maken, winderige, hoger gelegen plaatsen opzoeken voor afkoeling, samenscholen om in schaarse schaduw (soms elkaars schaduw) te kunnen staan, algemene lusteloosheid en minder voeropname. Een snelle (verhoogde) ademhaling (hijgen) is een belangrijk symptoom van hittestress bij alle diersoorten. Schaduw is belangrijk om hittestress te voorkomen bij hoge temperaturen. Het is belangrijk dat er genoeg schaduw is, zodat de dieren niet te dicht opeengepakt moeten staan of geen competitie moeten aangaan voor schaarse beschutting.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Er is een schuilgelegenheid in de vorm van een schuilstal of bossage (bomen of struiken) aanwezig voor paarden die dag en nacht buiten verblijven.

Aanvulling Wageningen UR⁶:

Met name bij de combinatie van neerslag en (sterke) wind lijken paarden meer behoefte te hebben aan schuilgelegenheid. Paarden moeten om goed te kunnen slapen lateraal kunnen liggen; deze houding is nodig om alle slaapfases te kunnen doorlopen. De aanvullingen van een droge ligplek en toegang tot voldoende ruwvoer zouden opgenomen kunnen worden in de richtlijnen en de uitwerking daarvan.

Paardsignalen⁷:

Om te schuilen voor brandende zon, gure wind en heftige regen zal het paard een heg, boom of schuilstal in de wei waarderen.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 19 van 25

3.13. Voldoende ruwvoer

Dieren dienen in voldoende voedingsconditie te zijn en voldoende ruwvoer te krijgen.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Tenminste tweemaal daags wordt voldoende ruwvoer aangeboden, tenzij er sprake is van beweiding in een wei met voldoende gras. Voer minimaal 1,2 kilogram hooi per 100 kilogram lichaamsgewicht per paard per dag; Geef nooit meer krachtvoer dan ruwvoer;

Aanvulling Wageningen UR⁶:

Voor paarden is het belangrijk dat ze met enige regelmaat voer tot hun beschikking hebben. Hier is in de Gids voor Goede Praktijken aandacht voor. In de achtergronden voor voeding wordt gesproken over het belang dat het paard "frequent structuurrijk voer nodig" voor het produceren van speeksel dat vervolgens onder andere de zuurgraad in de maag kan bufferen. In de richtlijnen wordt gesproken over minimaal twee maal per dag. Dat kan in een groot aantal omstandigheden nog onvoldoende in overeenstemming met de natuurlijke frequentie van voeropname zijn: wanneer een paard om 08:00 uur en om 16:00 uur gevoerd wordt, is de kans groot dat het ruwvoer na 24:00 uur op is en het paard tot 08:00 uur moet 'vasten'. Paarden zullen in de natuur niet uit vrije wil meer dan 4 uur vasten. De nadelige effecten hiervan voor het paard zijn te grote schommelingen van de zuurgraad in de maag, en suboptimale omstandigheden voor een gezonde darmflora.

Door het kauwen komt de speekselproductie op gang waarmee de zuurgraad in de maag geneutraliseerd kan worden. Door eerst krachtvoer te geven, gevolgd door ruwvoer, wordt de zuurgraad in de maag tijdelijk erg laag. Dit kan leiden tot ontstekingen en maagzweren. Uit verschillende studies in het buitenland, maar recentelijk ook in Nederland, blijkt dat meer dan de helft van de sportpaarden (dressuur-, eventing-, springsport, en dravers) maagzweren heeft. Risicofactoren voor het ontstaan van maagzweren zijn te lage zuurgraad in de maag in combinatie met intensieve training. Paarden zouden daarom eerst ruwvoer en pas daarna krachtvoer moeten krijgen.

Paardsignalen⁷:

Per dag heeft een paard minimaal 1 kg droge stof aan ruwvoer per 100 kg lichaamsgewicht(LG) nodig. Dit komt neer op 1,2 kg hooi en 1,2 tot 1,5 kg kuilvoer per 100 kg LG. Begin de dag met ruwvoer, verdeel het ruwvoer in minimaal drie tot vier porties over de dag, met een maximale tussentijd van acht uur. Het maagdarmstelsel is erop ingesteld dat het paard de hele dag kleine beetjes voer opneemt.

3.14. Voldoende kwaliteit ruwvoer

Ruwvoer dient van voldoende kwaliteit te zijn; langstengelig, geen schimmel of veel stof. Daarnaast dient het ruwvoer geschikt te zijn voor paarden. Koeienkuil is ongeschikt, dit is te eiwitrijk en bevat te weinig structuur.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Hooi met veel stof of schimmels is schadelijk voor de gezondheid. Een pak kuilvoer dat geopend wordt, kan binnen enkele dagen beschimmeld raken. Schimmels zijn belangrijke oorzaken van koliek.

Aanvulling Wageningen UR⁶:

Naast een check op eventueel beschimmeld ruwvoer is het daarnaast van belang dat het er voldoende vezels in het ruwvoer zitten en dat het daarmee structuurrijk ruwvoer is. Paarden zijn van nature dieren die op schralere gronden kunnen grazen met veel vezels, inclusief takken, twijgen en boomschors. Hier is hun maagdarmstelsel op ingesteld. Zoals ook in de achtergrond staat beschreven, zijn vezels noodzakelijk voor een gezonde darmflora.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 20 van 25

Paardsignalen⁷:

Veel paarden eten voer dat niet gezond voor ze is toch gewoon op. Voordat je een paard voert, moet jij dus altijd zijn voer beoordelen op geur, stof, schimmels en andere sporen van bederf op verandering. Voor de meeste paarden kies je ruwvoer met veel stengels (oud gras).

3.15. Drinkwater

Het paard heeft toegang tot een toereikende hoeveelheid drinkwater. Er doen zich bij paarden specifieke situaties voor, bijv. voor dat dieren om welzijnsredenen gedurende korte periodes op de dag weidegang krijgen of in de paddock gelaten worden en hier niet altijd de toegang tot water hebben. In deze gevallen moet de inspecteur per situatie een afweging tot handhaven maken. Dit is onder andere afhankelijk van de weersomstandigheden, conditie van het paard, en verstrekt voer en de duur van het verblijf in de paddock of weide. Dit kan op basis van de Gids voor goede Praktijken, Paardsignalen en de [Welzijnsmonitor Paardenhouderij](#) van de WUR. Gebruik hiervoor ook de opgestelde handhavingslijn water, zie werkinstructie '[Welzijn grazers](#)'.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Het paard heeft vrije toegang tot voldoende schoon drinkwater. De dagelijkse behoefte aan water kan variëren van 20 tot 70 liter, afhankelijk van de temperatuur en luchtvochtigheid, lichaamsgewicht, mate van activiteit en gezondheid.

Paardsignalen:

In rust heeft een paard per dag 3 tot 4 liter water per 100 kg lichaamsgewicht nodig. Maar het paard drinkt meer en vaker als hij heet is, als hij veel zweet, als het voer droog is en als zij melk geeft. Zorg dus dat er altijd volop water aanwezig is.

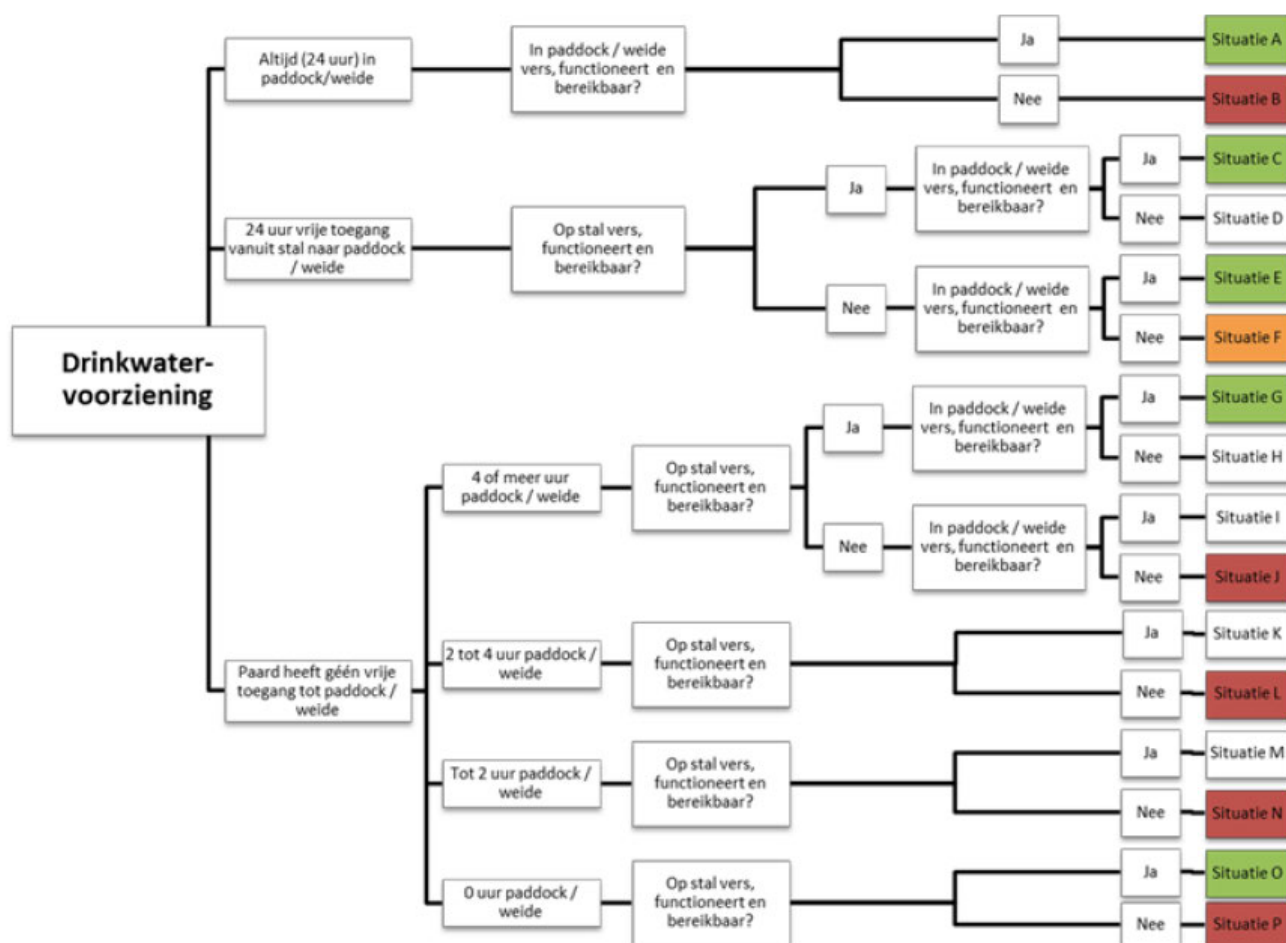
Ook in het land hebben paarden schoon drinkwater nodig, ondanks dat gras zelf ook veel vocht bevat.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 21 van 25

Welzijnsmonitor Paardenhouderij WUR⁸:

Drinkwatervoorziening

Situaties met een score boven de 80 zijn groen, situaties met een score tussen de 30 en 80 zijn wit, situaties met een score tussen de 20 en 30 zijn oranje, situaties met een score beneden de 20 zijn rood. Een groene situatie is **uitstekend**, een oranje situatie is een **waarschuwing** en een rode situatie is **niet acceptabel**.

3.16. Voldoende kwaliteit drinkwater

De paarden hebben de beschikking over schoon drinkwater van voldoende kwaliteit.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Water is helder en stinkt niet. Aanbevolen wordt de kwaliteit van het water te laten controleren, indien water van een eigen bron gebruikt wordt;

Paardsignalen⁷:

Ook in het land hebben paarden schoon drinkwater nodig, ondanks dat gras zelf ook veel vocht bevat. Het beste geef je leidingwater. Wanneer je zeker weet dat het slootwater schoon is kunnen paarden hier goed uit drinken, Laat bij twijfel een wateranalyse doen.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 22 van 25

3.17 Luchtkwaliteit

De dieren moeten voldoende verse lucht en zuurstof krijgen. Geen sterke ammoniaklucht of grote hoeveelheid stof.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Stof kan nadelig zijn voor de gezondheid van paarden. Opstrooien van de boxen wordt bij voorkeur gedaan in afwezigheid van de paarden. Gezondheidsproblemen kunnen ontstaan door irriterende gassen, die het paard meestal zelf produceert. Een voorbeeld hiervan is ammoniak. Vooral bij het uitmesten kan het ammoniakgehalte in de stal toenemen. Uitmesten gebeurt bij voorkeur in afwezigheid van de paarden. Als de ammoniak concentratie te hoog is, wanneer de paardenhouder/eigenaar zelf ammoniak ruikt, moet vaker worden uitgemest. Ook kan de mest verder van de stal worden opgeslagen en moet beter worden geventileerd.

Aanvulling Wageningen UR⁶:

Een te hoge concentratie aan ammoniak geeft luchtwegproblemen bij paarden. Ammoniak kan bij 5ppm door mensen geroken worden, gemiddeld ruikt men ammoniak bij 17 ppm. Bij 50 ppm raken de ogen en luchtwegen bij mensen geïrriteerd. Voor paarden is een dergelijke grens (nog) niet vastgesteld. Maar aanbevolen wordt om de ammoniakconcentratie in stallen niet hoger dan 20ppm te laten zijn.

Paardsignalen⁷:

Voorkom verontreiniging van de lucht en zorg voor voldoende schone lucht door voldoende ventilatie. De lucht in de stal is onvermijdelijk verontreinigd met stof, schadelijke gassen en micro-organismen. Blootstelling aan verontreinigde lucht geeft kleine beschadigingen aan de luchtwegen. Wanneer het paard langdurig in verontreinigde lucht staat blijven er vaak onherstelbare longbeschadigingen bestaan. Ammoniak is het meest schadelijke gas in stallen, je kunt het goed ruiken. Ammoniak tast de luchtwegen aan. Andere schadelijk gassen zijn methaan en koolstofdioxide. Al deze gassen worden in natte gedeelten van de stal gemaakt door bacteriën die mest en urine omzetten. Probeer het strooisel zo schoon en droog mogelijk te houden en zorg voor uitstekende ventilatie in de box of stal.

3.18. Dieren kunnen zich niet verwonden

De stallen, weides en paddocks zijn zo ingericht dat de dieren zich niet kunnen verwonden aan scherpe of uitstekende delen en losliggende materialen.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵: *Stallen en weides zijn deugdelijk en veilig. Er zijn geen uitsteeksels of andere zaken waaraan een paard zich zou kunnen verwonden;*

Paardsignalen⁷:

De stal en het terrein moeten saai, strak en ruim zijn, want dit ervaart het paard als veilig. Paarden in een stal zijn prooidieren, opgesloten in een kleine ruimte. Ze schrikken snel en maken gemakkelijk ongelukken. Smalle doorgangen, uitstekende (stal)onderdelen en gladde vloeren vormen een risico.

3.19. Prikkel draad

Gebruik van prikkeldraad is af te raden. De vacht van een paard in combinatie met het vluchtgedrag van een paard maakt prikkeldraad ongeschikt als afrastering van paardenweides.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

Bij de afrastering van paardenweides mag geen prikkeldraad worden gebruikt;

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 23 van 25

Paardsignalen⁷:

Zet een paard niet in een wei met prikkeldraad of schapengaas. Paarden raken heel gemakkelijk met een been verstrikt in afrasteringsdraad, zeker als er geen stroom op staat. Zo kunnen vervelende wonden ontstaan.

3.20. Ongeschikte bodembedekking

De bodembedekking mag niet ongeschikt of gevaarlijk zijn voor het dier, je kunt hier ook denken aan ongeschikte bodembedekking zoals bijvoorbeeld vervuilde voerresten.

Gids voor Goede Praktijken SRP⁵:

De constructie van de vloer dient zodanig te zijn dat urine en water snel worden afgevoerd en voldoende stroef zijn om uitglijden te voorkomen;

Paardsignalen⁷:

De stal en het terrein moeten saai, strak en ruim zijn, want dit ervaart het paard als veilig. Paarden in een stal zijn prooidieren, opgesloten in een kleine ruimte. Ze schrikken snel en maken gemakkelijk ongelukken. Smalle doorgangen, uitstekende (stal)onderdelen en gladde vloeren vormen een risico.

4 WERKWIJZE

Spin verantwoording

De inspecties op de paardenhouderijen zijn gepland onder .

De checklist Risicogericht Welzijn paard 2017 moet op eigen initiatief worden toegevoegd onder het tabblad 'Onderwerp' (opplussen). Onder lijst met waarden selecteer je het Handhavingsaspect Besluit houders van dieren – Risicogericht Welzijn paard 2017.

De afdoening van de opgepluste checklist onder het tabblad naleving wordt op niet van toepassing gezet.

Zie een stapsgewijze toelichting in de onderstaande afbeeldingen (Welzijn Geit is als voorbeeld genomen, de werkwijze voor Risicogericht Welzijn paard 2017 is hetzelfde).

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 24 van 25

Verificatie Systeem / AID

Bestand Bewerken Zoekvraag Programma **Opgave** Ras Planning Uitvoering Rapporten Facturatie Beheer Venster Help

Registreren inspectie

Geselecteerde activiteit

Relatie AID Test

Activiteit 3174105 10 C administratieve en fysieke controle

Selectiecriteria

Toegewezen? Sortering Op deadline activiteit

Gereed? Aanmaken inspectie

Overzicht Aanleiding Onderwerp **Opgave** Bevinding Naleving Specificatie Naleving Verslag Tijd Interne Controle

Onderwerp	Prioriteit	Verplichte toetsingsaspecten
Algemeen	Verplicht	6, waarvan 6 open
Besluit houders van dieren	Verplicht	1, waarvan 1 open
Wet dieren (algemene bepalingen)	Verplicht	1, waarvan 1 open
Wet dieren (ingrepen)	Verplicht	1, waarvan 1 open
	Eigen initiatief	

Programma Welzijn algemeen

Selectiereden onderwerp

Actualiseer inspectielijst Download gegevens Upload gegevens Print Inspectielijst Digitaal Dossier

Lijst met waarden voor Onderwerp

Zoekcriteria

Handhavingsaspect %besluit%

Onderwerp

Doelgroep

Handhavingsaspect	Onderwerp
Besluit houders van dieren	Protocol stalklimaat biggen
Besluit houders van dieren	Protocol stalklimaat vleesvarkens
Besluit houders van dieren	Welzijn Geit 2017
Besluit houders van dieren	Welzijn Paarden
Besluit houders van dieren	Welzijn Schaap 2017

Omschrijving onderwerp

Begindatum 01-03-2017

Einddatum

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden			
code	L&N03 DWZ 77	versie 05	ingangsdatum 25-22-2022	pag. 25 van 25

Verificatie Systeem / AID

Bestand Bewerken Zoekvraag Programma Opgave Bas Planning Uitvoering Rapporten Facturatie Beheer Venster Help

Registreren Inspectie

Geselecteerde activiteit

Relatie: AID Test

Activiteit: 3174105 10 C administratieve en fysieke controle

Selectiecriteria

Toegewezen? Sortering: Op deadline activiteit

Gereed? Aanmaken inspectie

Overzicht Aanleiding Onderwerp Opgave Bevinding Naleving Specificatie Naleving Verslag Tijd Interne Controle

Onderwerp	Prioriteit	Conclusie	Toetsingsdatum	Verplichte specificatie
Algemeen	Verplicht			
Besluit houders van dieren	Verplicht			
Vet dieren (algemene bepalingen)	Verplicht			
Vet dieren (ingrepen)	Verplicht			
Welzijn Geit 2017	Eigen initiatief	Niet van toepassing	03-03-2017	-
Welzijn Schaaap 2017	Eigen initiatief	Hersteld		

Programma: Welzijn algemeen

Toelichting conclusie

Eindoordeel

Toelichting

Conclusie Datum

Interventie aanmaken Digitaal Dossier

Indicatie om aan te geven of het oordeel akkoord is bevonden

Record: 5/6

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paardenmarkten			
code	HH02 DWZ 110	versie 02	ingangsdatum 01-08-2017	pag. 1 van 6

versie	datum	toelichting
01	01-08-2016	Toelichting en werkinstructie Welzijn paardenmarkten
02	01-08-2017	Update 2017

1 INLEIDING

Paardenmarkten hebben de aandacht van dierenwelzijnsorganisaties en de politiek. Paardenmarkten leiden regelmatig tot Kamervragen, waarin ook naar de inzet en bevindingen van de NVWA wordt gevraagd. In het najaar van 2017 zal de NVWA een aantal welzijnsinspecties op paardenmarkten uitvoeren. Markten met een minimaal verwachte aantal van 300 paarden zullen bezocht worden. Bij deze inspecties op dierenwelzijn wordt de werkinstructie Welzijn Paardenmarkten gebruikt.

De welzijnsinspecties op de Paardenmarkten bestaan uit een 'Welzijn algemeen' controle en daarnaast een aparte checklist 'Paardenmarkt - welzijn'. Doel van deze checklist is meer inzicht krijgen in de welzijnsrisico's op paardenmarkten.

2 SAMENWERKING ANDERE DOMEINEN

Naast welzijn worden er ook andere inspecties op paardenmarkten uitgevoerd. De vervoersteam, [REDACTED]. Daarnaast kunnen er inspecties op diergeneesmiddelen en I&R worden gedaan. Per paardenmarkt is er een overzicht van de aanwezige inspecteurs en domeinen. Dit zal per markt door Expertise Dier [REDACTED]) worden gecommuniceerd naar de betrokken inspecteurs.

3 WET- EN REGELGEVING PAARDENMARKTEN

Op de paardenmarkt zijn onder andere de volgende wet- en regelgeving van toepassing:

Welzijn

- Wet dieren
- Besluit houders van dieren
- Regeling houders van dieren
- Werkinstructie Welzijn dieren algemeen L&N03 DWZ 15

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Buiten de reikwijdte

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paardenmarkten			
code	HH02 DWZ 110	versie 02	ingangsdatum 01-08-2017	pag. 2 van 6

Diergeneesmiddelen

Op (paarden)markten worden vaak diergeneesmiddelen aangeboden en verkocht. Veelal zijn het AR vergunninghouders die diergeneesmiddelen willen verkopen, waaronder ook gekanaliseerde diergeneesmiddelen. In het Besluit diergeneesmiddelen en de Regeling diergeneesmiddelen is omschreven waar een vergunninghouder aan moet voldoen wanneer hij diergeneesmiddelen wil verkopen en worden regels gesteld met betrekking tot de plaatsen waar voorgeschreven diergeneesmiddelen worden verhandeld. Dit mag uitsluitend vanuit een lokaal dat voldoet aan bepaalde eisen op het gebied van ontwerp, inrichting, uitrusting en hygiëne. Dit betekent dat ambulante handel, waaronder markthandel en handel vanuit de kofferbak, is verboden.

Wanneer het nodig is kan een inspecteur met ervaring in diergeneesmiddelen ingeschakeld worden.

Voor de verantwoording in Spin zal contact gezocht moeten worden met de afdeling Regie en Expertise (voorheen Toezichtontwikkeling) [REDACTED]

Wanneer geen gekanaliseerde diergeneesmiddelen verhandeld worden kan de verificatie op naam van de paardenmarkt aangevraagd worden. Wanneer er wel gehandeld wordt kan de verificatie op naam van de handelaar.

Transport

De vervoersteams zijn hier in eerste instantie verantwoordelijk voor. Indien zij niet aanwezig zijn op de markt, dan kan er hier door de andere inspecteurs naar worden gekeken.

- Verordening (EG) nr. 1/2005
- Regeling handel levende dieren en levende producten
- Algemene werkinstructies: [h](#) [REDACTED]

Paarden met gecoupeerde staart

Zie ook de werkinstructie L&N03 DWZ 107 Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers

Tijdens controles kunnen paarden aangetroffen worden met een gecoupeerde staart. Dit wordt voornamelijk aangetroffen bij de trekpaardenrassen. Het couperen van de staarten bij paarden is niet toegestaan en een overtreding van artikel 2.8 lid 1 van de Wet dieren.

Diergeneeskundige noodzaak

Het couperen van een staart bij paarden uit oogpunt van een diergeneeskundige noodzaak vormt hierop de uitzondering conform artikel 2.8 lid 2 aanhef en onder a van de Wet dieren. Het preventief couperen van de staarten bij paarden is echter niet toegestaan en een overtreding van artikel 2.8 lid 1 van de Wet dieren.

Verkopen, deelname aan wedstrijden, tentoonstellingen of keuringen

- Artikel 2.7 lid 3 van de Wet dieren: het is niet toegestaan om dieren met een gecoupeerde staart, uitgezonderd vanwege een diergeneeskundige noodzaak, voor de verkoop in voorraad te hebben, voor de verkoop aan te bieden, te verkopen en te kopen.
- Artikel 2.15 lid 5 en lid 6 en artikel 2.16 lid 3 en lid 4 van de Wet dieren: het is niet toegestaan om aan wedstrijden, tentoonstellingen of keuringen deel te nemen of dieren toe te laten met een gecoupeerde staart.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paardenmarkten			
code	HH02 DWZ 110	versie 02	ingangsdatum 01-08-2017	pag. 3 van 6

Uitspraak College van Beroep voor Bedrijfsleven (CBb)

In december 2016 heeft het College van Beroep voor Bedrijfsleven (CBb) uitspraak gedaan over het toe laten van paarden met een verboden lichamelijke ingreep op een tentoonstelling of keuring. In deze uitspraak oordeelt het CBb dat dit verbod geldt voor paarden die na 1 december 2016 zijn gecoupeerd.

Zie de volledige uitspraak hier:

<https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:CBB:2016:400>

Uitzondering:

In 2001 is er een verbod gekomen op het couperen van de staart bij paarden. Paarden geboren voor 2001 met een gecoupeerde staart vallen niet onder voornoemde artikelen daar ze nog legaal gecoupeerd zijn in Nederland.

Daarnaast zijn er paarden die in het buitenland gecoupeerd zijn. Paarden die buiten Nederland gecoupeerd zijn voor 1 december 2016 vallen hier ook buiten conform de uitspraak van het CBb. Bij controles zal name de focus liggen op veulens geboren in 2017 en later waarvan de staart gecoupeerd is.

Het verbod van paarden met een gecoupeerde staart is ook een onderdeel van het Protocol paardenmarkten. Indien er paarden met een gecoupeerde staart op een markt worden aangetroffen, dan kan ook de marktorganisatie hier op worden gewezen.

Bij het aantreffen van veulens met gecoupeerde staart zonder medisch attest dient er te worden gehandhaafd volgens het interventiebeleid. Bij aantreffen van veulens met gecoupeerde staart en met een medisch attest, noteer de gegevens van het paard, de houder en de dierenarts van het medisch attest en neem contact op met inspecteur [REDACTED].

4 PROTOCOL PAARDENMARKTEN

In 2011 is door de organisatoren van de grotere paardenmarkten (Zuidlaren, Hedel en Elst), Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD), Sectorraad Paarden (SRP) en de Dierenbescherming het Protocol Welzijn Paardenmarkten opgesteld.

<http://www.sectorraadpaarden.nl/uploads/definitief-protocol-paardenmarkten-1.pdf>

De afspraken zijn gemaakt om het welzijn van paarden tijdens paardenmarkten te verbeteren. De partijen willen dat gemeenten de afspraken als voorwaarde gaan stellen voor het verlenen van een vergunning voor een paardenmarkt.

In september 2015 is de Dierenbescherming uit dit protocol gestapt, omdat er volgens de Dierenbescherming niet voldoende vooruitgang werd geboekt, het protocol onduidelijk is en niet ver genoeg gaat.

De Raad voor Dieraangelegenheden heeft op verzoek van de Staatssecretaris een zienswijze opgesteld over paardenmarkten. In maart 2017 heeft de Raad deze Zienswijze gepubliceerd en aangeboden aan de Staatssecretaris.

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/03/17/aanbieding-zienswijze-rda-over-paardenmarkten>

De Raad doet de volgende aanbevelingen om het welzijn van paarden op paardenmarkten te borgen:

- 1. Aanscherping en uitbreiding van het Protocol Welzijn Paardenmarkten;*
- 2. Versterking van de handhaving van de regelgeving; Als onderdeel daarvan beveelt de Raad onder meer aan om een welzijnsevaluatie voor het bevoegd gezag op te nemen als verplichting voor de organisatoren van de markt;*
- 3. Preventie van lange transporten die voorkómen kunnen worden en het sluitend maken van de identificatie en registratie (I&R) van paarden.*

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paardenmarkten			
code	HH02 DWZ 110	versie 02	ingangsdatum 01-08-2017	pag. 4 van 6

De tweede fase waarin de RDA in overleg is met de betrokken gemeenten over de wijze waarop het beoogde nieuwe protocol onderdeel gaat vormen van de door de gemeente af te geven paardenmarktvergunningen loopt nog.

De handhaving op het protocol ligt bij de marktorganisatie en de gemeente. De gemeente kan in de APV-verordening voorwaarden stellen aan de vergunning. Deze voorwaarden kunnen worden gehandhaafd door de lokale overheid.

5 CHECKLIST PAARDENMARKT - WELZIJN

Om de welzijnsrisico's op paardenmarkten in goed beeld te brengen is er een checklist opgesteld. In deze checklist kunnen de aangetroffen welzijnsrisico's worden aangegeven ongeacht of hier handhavend voor is opgetreden. Op deze manier worden ook de ter plaatse herstelde welzijnsrisico's in beeld gebracht.

6 AANDACHTSPUNTEN

Op basis van bevindingen tijdens eerdere controles door de NVWA op paardenmarkten en de aanbevelingen van de Sectorraad Paarden zijn er de volgende aandachtspunten:

- Bij de aanvoer op de paardenmarkt zou elk paard door een dierenarts gecontroleerd moeten worden. Paarden met verwondingen, tekenen van verwaarlozing en/of mogelijk infectieuze ziekten zouden niet mogen worden toegelaten. Wanneer de inspecteur NVWA op de paardenmarkt toch zo een paard tegenkomt dan kan hiertegen handhavend worden opgetreden. In overleg met de NVWA dierenarts en de dierenarts van de paardenmarkt zal bekeken worden of het paard direct diergeneeskundige verzorging nodig heeft. Op de paardenmarkt is hiervoor een behandelruimte aanwezig. Indien de houder hier niet aan mee wenst te werken dan kan dit middels spoeddwang worden afgedwongen. Hiervoor dient contact te worden opgenomen met RVO.
- Wanneer op de paardenmarkt een veulen, geboren na 1 december 2016, wordt aangetroffen met een gecoupeerde staart dan zal onderzoek moeten plaatsvinden of de ingreep legaal heeft plaatsgevonden. De houder zal een medisch attest moeten kunnen tonen waaruit blijkt dat er een medische noodzaak was om de staart te couperen.
- Er is beschikking over voldoende vers drinkwater en de paarden moeten de gelegenheid hebben te drinken. De ervaring is dat er grote watercontainers staan voor de paarden met daarnaast emmers waarmee het water aangeboden kan worden aan de paarden.
- Alle paarden hebben de beschikking over ruwvoer van goede kwaliteit en de paarden moeten regelmatig de gelegenheid hebben te eten.
- De paarden staan op een geschikte, niet gladde ondergrond.
- De paarden dienen op een, voor het dier, veilige manier aangebonden te zijn.
- Onnodige onrust (door bv. lawaai van kermisattracties) voor de dieren die tot vluchtgedrag kan leiden dient te worden vermeden.
- Het aanbieden van een dier als prijs, direct of indirect, via een verloting of iets dergelijks is niet toegestaan.
- Dieren die op welke wijze dan ook een gevaar vormen voor zichzelf, andere paarden of bezoekers moeten van de markt worden verwijderd of apart worden gezet. Paarden die zonder toezicht van de houder worden achtergelaten op de paardenmarkt of de exportplaats en een gevaar kunnen vormen, kunnen door de organisatie worden overgebracht naar de aanwezige schutstal. Daarnaast kan er handhavend worden opgetreden tegen de houder van het paard daar de houder een zorgplicht heeft voor het paard.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paardenmarkten			
code	HH02 DWZ 110	versie 02	ingangsdatum 01-08-2017	pag. 5 van 6

7 SPIN VERANTWOORDING

Aanwezigheid op de markt

De grootste welzijnsrisico's op de markt worden verwacht aan het begin van de markt (aanvoer) en aan het einde van de markt. Het is van belang om in ieder geval tijdens deze momenten op de markt aanwezig te zijn.

Spin verantwoording - markt

De inspecties op de paardenmarkten zijn gepland onder het programma [REDACTED] op naam van de paardenmarkt.

De checklist 'Paardenmarkt – welzijn' moet op eigen initiatief worden toegevoegd onder het tabblad 'Onderwerp' (opplussen). Onder lijst met waarden selecteer je het Handhavingsaspect Besluit houders van dieren – Paardenmarkt - welzijn.

Tip: Gebruik control om meerdere opties te selecteren.

De afdoening van de opgepluste checklist onder het tabblad naleving wordt op niet van toepassing gezet.

Zie een stapsgewijze toelichting in de onderstaande afbeeldingen.

Vennicatie Systeem / AID

Bestand Bewerken Zoekvraag Programma Opgave Ras Planning Uitvoering Rapporten Facturatie Beheer Venster Help

Registreren Inspectie

Geselecteerde activiteit

Relatie: AID Test

Activiteit: 3174105 10 C administratieve en fysieke controle

Selectiecriteria

Toegewezen? [dropdown] Sortering: Op deadline activiteit

Gereed? [dropdown] Aanmaken inspectie

Overzicht Aanleiding Onderwerp Opgave Bevinding Naleving Specificatie Naleving Verslag Tijd Interne Controle

Onderwerp	Prioriteit	Verplichte toetsingsaspecten
Algemeen	Verplicht	6, waarvan 6 open
Besluit houders van dieren	Verplicht	1, waarvan 1 open
Wet dieren (algemene bepalingen)	Verplicht	1, waarvan 1 open
Wet dieren (ingrepen)	Verplicht	1, waarvan 1 open
	Eigen initiatief	

Programma: Welzijn algemeen

Selecteer onderwerp: [dropdown]

Actualiseer inspectielijst Download gegevens Upload gegevens Print inspectielijst Digitaal Dossier

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn Paardenmarkten			
code	HH02 DWZ 110	versie 02	ingangsdatum 01-08-2017	pag. 6 van 6

Lijst met waarden voor Onderwerp

Zoekcriteria

Handhavingsaspect %besluit%

Onderwerp

Doelgroep

Handhavingsaspect	Onderwerp
☐ Besluit houders van dieren	Paardenmarkt - welzijn
☐ Besluit houders van dieren	Protocol stalklimaat biggen
☐ Besluit houders van dieren	Protocol stalklimaat vleesvarkens
☒ Besluit houders van dieren	Welzijn Geit 2017
☐ Besluit houders van dieren	Welzijn Paarden

Omschrijving onderwerp

Begindatum

Einddatum

Spin verantwoording – individuele houders

Indien individuele houders op de markt worden geïnspecteerd, moet hiervoor zelf een verificatie ' ' onder de naam van de houder worden aangevraagd. Geef bij het aanvragen aan dat het om een inspectie uit het project Welzijn paardenmarkten 2017, met selectiecode 7DW193, gaat.

Spin verantwoording – andere onderwerpen

Inspecties op andere onderwerpen bij individuele houders zoals bijvoorbeeld I&R en diergeneesmiddelen moeten ook onder een verificatie op naam van de individuele houder worden verantwoord.

titel	Werkinstructie hitte bij paarden			
code	HH02 DWZ 127	versie 1.0	ingangsdatum 11-06-2021	pag. 1 van 8

versie	datum	toelichting
1.0	11-06-2021	Werkinstructie hitte bij paarden

1. Onderwerp & inleiding

Dit document beschrijft een praktische en uniforme toetsingswijze van regelgeving inzake de bescherming van paarden bij hitte en wordt gebruikt om vast te stellen of sprake is van een overtreding van artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren. Het doel van dit artikel is dat dieren bescherming geboden wordt tegen slechte weersomstandigheden, waaronder hitte. Het artikel beoogt daarmee te bewerkstelligen dat houders preventieve maatregelen nemen bij (aankomende) hitte.

De werkinstructie biedt geen veterinair toetsingskader voor hittestress. Dat is ook niet het doel van de instructie. De werkinstructie beoogt slechts onderscheid te maken tussen een lichte en ernstige overtreding. Dit onderscheid is altijd arbitrair. Wel is beoogd om ervoor te zorgen dat de scheidslijn aan de hand van objectieve criteria uniform kan worden toegepast. Voor de set uiterlijke kenmerken voor een *ernstige* overtreding wordt – als praktische benaming – de term 'hittestress' gehanteerd. Bij deze set uiterlijke kenmerken is het op grond van wetenschappelijke literatuur aannemelijk te maken dat de lichaamstemperatuur boven de fysiologische normaalwaarden ligt.

2. Wettelijke basis en wet- en regelgeving

2.1. Wettelijke basis

Wet dieren

Artikel 2.1. Dierenmishandeling

1. Het is verboden om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen.

Artikel 2.2 houden van dieren

8. Het is houders van dieren verboden aan deze dieren de nodige verzorging te onthouden.

Besluit houders van dieren

Artikel 1.6. Houden van dieren

2. Een dier wordt voldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften.

3. Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren.

3. Achtergrond

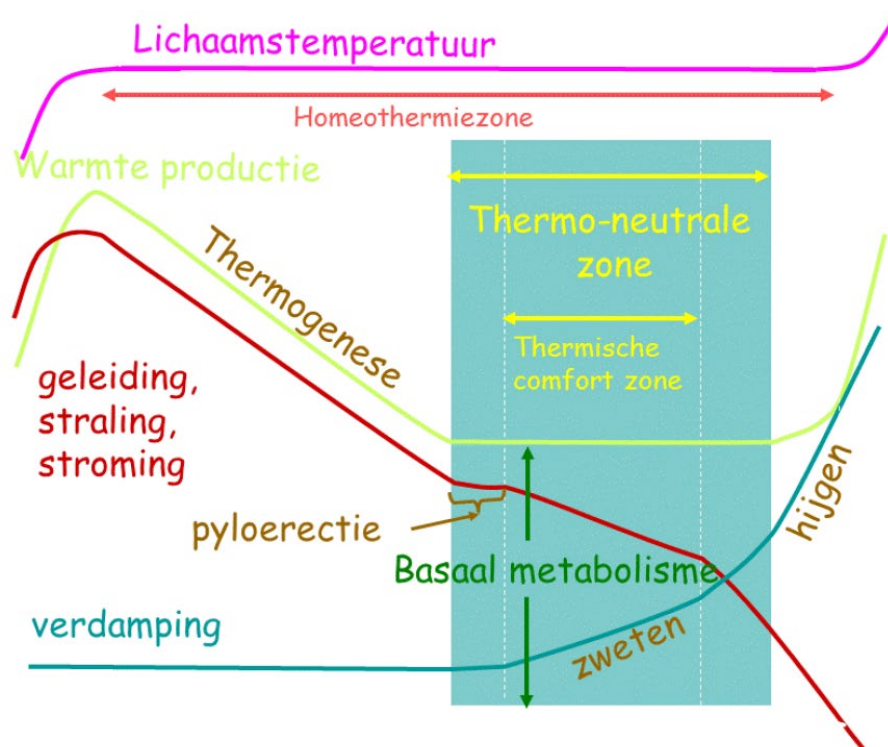
Hittestress

Hittestress ontstaat als een dier door hoge temperaturen en luchtvochtigheid niet meer in staat is om de warmte kwijt te kunnen. Dit heeft negatieve gevolgen voor gezondheid en welzijn.

Thermoneutrale zone

De thermoneutrale zone is de temperatuurzone waarbinnen het dier de lichaamstemperatuur op korte termijn constant kan houden met een minimaal energiegebruik.ⁱ Bij paardachtigen (paarden en pony's) loopt de thermoneutrale zone van ca. 5 ° tot 25 °C.ⁱⁱ Buiten de thermoneutrale zone is aanvullend energiegebruik nodig om de lichaamstemperatuur constant te houden. Bij koude door warmteproductie. Bij warmte door te hijgen.ⁱⁱⁱ

titel	Werkinstructie hitte bij paarden			
code	HH02 DWZ 127	versie 1.0	ingangsdatum 11-06-2021	pag. 2 van 8

Figuur 1 Thermoregulatie, naar F.J.C.M van Eerdenburg

Temperature Humidity Index (THI)

Bij veel diersoorten wordt de THI gebruikt als hulpmiddel om het risico van hittestress in te schatten. Er is thans nog geen goed wetenschappelijk onderbouwd THI-model voor paarden beschikbaar. De THI wordt daarom bij de beoordeling niet toegepast.^{iv} Bij academisch onderzoek wordt soms de THI voor runderen gebruikt.^{v,vi}

Schuilgedrag

Schaduw zorgt voor een verlaagde niveau van zonnestraling en een lagere rectale temperatuur.^{vii} Bij warmte, ofwel weer boven de thermoneutrale-zone, neemt het schuilgedrag van paarden in een zeeklimaat aanzienlijk en significant toe.^{viii} Opgemerkt zij dat niet alleen de temperatuur, maar ook de overlast van insecten een rol speelt bij schuilgedrag.^{ix} Uit de literatuur volgt dat schaduwvoorziening bij paarden bijdraagt aan thermaal comfort en normale gedragsuitingen.^{x,xi} Ook in het Protocol extreme weersomstandigheden voor paarden van de Sectorraad Paarden, wordt schaduw als een vereiste aangemerkt bij hitte.^{xii} Hetzelfde geldt voor de OIE-richtlijn (artikel 7.12.7)^{xiii} en het door de Brusselse Raad voor dierenwelzijn gebruikte Protocol extreme weersomstandigheden voor paarden^{xiv}.

Drempelwaarde temperatuur

Als grens voor het vereiste van schaduw wordt thans aangesloten bij het (nationale) hitteplan dat ingaat vanaf 27 °C en het hitteprotocol zoals geldt binnen de NVWA. Deze grens wordt ook gebruikt door de Sectorraad paarden en ligt boven de bovengrens van de thermoneutrale-zone van paarden.

4. Uitvoering

Minimale beschermingsmaatregelen die genomen dienen te worden vanaf 27 °C

Beoordeel of voldaan wordt aan de volgende minimale beschermingsmaatregelen.

- Schaduw voor alle aanwezige dieren, bijvoorbeeld door voldoende bosschage of beschikbare schuilstal. Als het aannemelijk is dat dieren zeer kortstondig geen toegang tot schaduw hebben, bijvoorbeeld omdat de stal op dat moment wordt uitgemest, is er geen sprake van een overtreding.

titel	Werkinstructie hitte bij paarden			
code	HH02 DWZ 127	versie 1.0	ingangsdatum 11-06-2021	pag. 3 van 8

- Voldoende toegang tot water. In de (nog uit te werken) Werkinstructie water, wordt beschreven hoe beoordeeld wordt of een dier voldoende toegang tot water heeft.

Beoordeling set uiterlijke kenmerken "hittestress"

In deze werkinstructie wordt voor de definitie van "hittestress" aangesloten bij die van Pritchard et al.^{xv} Er is sprake van een ernstige overtreding en "hittestress" als vier of meer in de onderstaande tabel 1 genoemde uiterlijke kenmerken aanwezig zijn. De link naar de video toont een paard met hittestress.

Tabel 1 Kenmerken voor de beoordeling van hittestress; zie voor video van paard met kenmerken hittestress:

<http://www.youtube.com/embed/uwF3KWjy9rg?start=200&end=360>

Kenmerk	Normaal	Kenmerk hittestress
Opengesperde neusgaten	Ontspannen 	Opengesperd
Verhoogde ademhaling (bekijk flank)	Ca. 10-20 per minuut	>20 per minuut Bij hittestress vaak tussen de 62-108 ademhalingen per minuut.
Diepere ademhaling	Normale ademhaling	Meer 'pompen'
Hoofd bewegingen	Ontspannen	Onrustig knikken met het hoofd
Apathie	Belangstelling voor omgeving of rustend. Observerend paard (links); rustend paard (rechts)	Geen belangstelling voor omgeving, depressieve indruk. Postuur: vaak lagere 'horizontale' hals.

Aanvullende beschrijvingen

- Bij een diergeneeskundig onderzoek kan ook de temperatuur worden gemeten. Bovengrens normale rectale temperatuur is circa 38,5 °C. ^{xvi} Bij hittestress vaak boven de 38,5 °C (vaak tussen de 38,8 °C en 39,6 °C). ^{xvii} Vanwege de veiligheid wordt van inspecteurs niet verwacht dat zij zelf de rectale temperatuur opnemen.
- Kijk of sprake is van excessief zweten. ^{xviii} Echter: bij hittestress kan de zweetproductie ook juist afnemen.

titel	Werkinstructie hitte bij paarden			
code	HH02 DWZ 127	versie 1.0	ingangsdatum 11-06-2021	pag. 4 van 8

5. Overtreding & interventie

- Het [Specifiek interventiebeleid dierenwelzijn primair bedrijf IB02-spec02](#) wordt gebruikt. Als een houder onvoldoende beschermingsmaatregelen neemt, overtreedt deze houder artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren.
- Leg alle bevindingen/verklaringen vast in een transparante rapportage, zodat een compleet beeld ontstaat over de feiten en omstandigheden van de inspectie.
- Lichte overtreding van artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren bij afwezigheid hittestress. Afdoening: schriftelijke waarschuwing.
- Bij aanwezigheid hittestress, zonder beschermingsmaatregelen, zwaardere overtreding van artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren. Afdoening: opmaken rapport van bevindingen voor opstarten proces bestuurlijke boete en in overleg met TBM last met maatregelen om situatie snel op te heffen.

6. Bijlagen

Spin vragen bij een melding met betrekking tot extreme weersomstandigheden

6	Inspectie had betrekking op	☐ Productiedieren ☐ Niet voor productie gehouden dieren ☐ Melding melkweigering ☐ Extreme weersomstandigheden ☐ Doden van dieren - primair bedrijf of particulier ☐ Levend kadaver – Rendac ☐ Melding uit het buitenland
Vragen specifiek voor inspectie 'Extreme weersomstandigheden'		

titel	Werkinstructie hitte bij paarden			
code	HH02 DWZ 127	versie 1.0	ingangsdatum 11-06-2021	pag. 5 van 8

44	Wat was het resultaat van de inspectie extreme weersomstandigheden?	☐ Akkoord (<i>ga naar vraag 67</i>) ☐ Niet akkoord
45	Wat was de weersomstandigheid die leidde tot dierenwelzijnsproblemen?	☐ Relatief hoge luchtvochtigheid buiten ☐ Relatief hoge buitentemperatuur ☐ Relatief lage buitentemperatuur ☐ Hevige neerslag ☐ Overstroming ☐ Anders, namelijk
46	Toelichting andere extreme weersomstandigheden	Open veld
47	Soort locatie (meerdere antwoorden mogelijk)	☐ Stal ☐ Weiland ☐ Buitenverblijf
48	Hoeveel dieren waren ongeveer aanwezig op deze locatie?	Aantal dieren
49	Vertoonden de dieren tijdens de inspectie symptomen van hittestress?	☐ Ja ☐ Nee (<i>ga naar vraag 51</i>)
50	Welke symptomen van (mogelijke) hittestress vertoonden de dieren?	☐ Verhoogde ademprequentie / hijgen ☐ Kwijlen ☐ Schuimbekken ☐ Zweten ☐ Trillen ☐ Coördinatieverlies ☐ Braken ☐ Diarree ☐ Koliek ☐ Sterfte ☐ Anders
51	Ongeveer hoeveel dieren zijn gestorven?	Aantal dieren
52	Heeft de houder voorafgaand aan het extremere weer extra maatregelen getroffen?	☐ Ja ☐ Nee (<i>ga naar vraag 55</i>)
53	Genomen extra maatregelen (meerdere antwoordmogelijkheden)	☐ S 'nachts / vroeg voeren ☐ Extra vitamine C aan drinkwater toegevoegd ☐ Vernevelingsinstallatie aan ☐ Koeling/sproeiers dak ☐ Koeling van binnenkomende lucht ☐ Dieren overdag binnen houden ☐ Dieren s 'nachts binnen houden ☐ Beschuttingsplekken gecreëerd ☐ Extra watervoorziening geplaatst ☐ Stalbezetting aangepast ☐ Extra ventilatoren geplaatst ☐ Luchtsnelheid in de stal verhoogd ☐ Bezettingsgraad verlaagd ☐ Relatieve luchtvochtigheid in stal verlaagd ☐ Verwarming hoger gezet ☐ Stalcontrole verhoogd ☐ Anders, namelijk

titel	Werkinstructie hitte bij paarden			
code	HH02 DWZ 127	versie 1.0	ingangsdatum 11-06-2021	pag. 6 van 8

54	Toelichting genomen maatregelen (bij alle antwoorden laten inklappen)	
55	Hadden de dieren toegang tot voldoende water van passende kwaliteit?	☐ Ja ☐ Nee
56	Hadden de dieren voldoende beschutting?	☐ Ja voldoende beschutting ☐ Nee onvoldoende beschutting
57	Wordt in de stal(len) gebruik gemaakt van natuurlijke of mechanische ventilatie?	☐ Mechanische ventilatie (inklappen volgende vragen over ventilatie en alarm) ☐ Natuurlijke ventilatie
58	Heeft de ventilatieapparatuur in de stal gewerkt?	☐ Ja ☐ Ja, maar ventilatiecapaciteit is onvoldoende gebleken ☐ Nee, ventilatie en noodstelsel zijn uitgevallen ☐ Nee, ventilatie uitgevallen, geen noodstelsel aanwezig ☐ Nee, ventilatie uitgevallen, noodstelsel onvoldoende ☐ Onbekend
59	Wanneer is de capaciteit en de werking van het ventilatiesysteem voor het laatst getest? (inklappen bij mechanisch en stal)	☐ < 2 weken geleden (inklappen) ☐ 2 weken - 1 maand geleden (inklappen) ☐ 1 - 2 maanden geleden (inklappen) ☐ 3 - 12 maanden geleden (inklappen) ☐ > 12 maanden geleden (inklappen) ☐ Nooit
60	Hoe heeft de houder het ventilatiesysteem getest of laten testen? (meerdere antwoordmogelijkheden)	☐ Door klimaatexpert ☐ Door adviseur voerleverancier ☐ Door dierenarts ☐ Door analyse computergegevens ☐ Zelf getest ☐ Rooktest uitgevoerd / laten uitvoeren ☐ Anders, namelijk
61	Kan de houder aantonen dat het ventilatiesysteem is getest?	☐ Ja ☐ Nee, alleen eigen verklaring
62	Toelichting testen ventilatiesysteem	Open veld
63	Heeft het alarmsysteem gewerkt?	☐ Ja (inklappen volgende vraag) ☐ Ja, maar niet of niet tijdig op gereageerd (inklappen volgende vraag) ☐ Nee (inklappen volgende vraag) ☐ Geen alarmsysteem aanwezig ☐ Onbekend (inklappen volgende vraag)
64	Wanneer is het alarmsysteem voor het laatst getest?	☐ < 2 weken geleden (inklappen) ☐ 2 weken - 1 maand geleden (inklappen) ☐ 1 - 2 maanden geleden (inklappen) ☐ 3 - 12 maanden geleden (inklappen) ☐ > 12 maanden geleden (inklappen) ☐ Nooit
65	Kan de houder aantonen dat het alarmsysteem is getest?	☐ Ja ☐ Nee, alleen eigen verklaring
66	Soort alarmsysteem (laten inklappen bij alarm aanwezig)	☐ Akoestisch ☐ Melding via telefoon ☐ Melding via extern bedrijf ☐ Anders
67	Toelichting onderzoek ter plaatse	Open veld

ⁱ K. Morgan, 'Thermoneutral zone and critical temperatures of horses', *J Therm Biol* 1998, afl. 1,

Thermoneutral
zone and critical ten
pp. 59-61.

ⁱⁱ K. Morgan, 'Thermoneutral zone and critical temperatures of horses', *J Therm Biol* 1998, afl. 1,
pp. 59-61.

titel	Werkinstructie hitte bij paarden			
code	HH02 DWZ 127	versie 1.0	ingangsdatum 11-06-2021	pag. 7 van 8

iii E.A. Raven, *Is de Serrestal een geschikt huisvestingssysteem voor modern melkvee onder*

Eindverslag (1).pdf

Nederlandse omstandigheden?, Utrecht: Universiteit Utrecht 2010.

iv B. Nivelles, L. Vermeulen, S. van Beirendonck, J. van Thielen, B. Driessen, 'Horse Transport to Three South American Horse Slaughterhouses: A Descriptive Study.' *Animals* 2020, afl.

Horse Transport to
Three South America
4/602.

v B. Nivelles, L. Vermeulen, S. van Beirendonck, J. van Thielen, B. Driessen, 'Horse Transport to Three South American Horse Slaughterhouses: A Descriptive Study.' *Animals* 2020, afl. 4/602.

vi J. Noordhuizen & T. Noordhuizen, 'Heat Stress in (Sport) Horses: (I) Occurrence, Signs & Diagnosis, (II) Practical Management and Preventive Measures', *Dairy and Vet Sci J.* 2017; afl.

Heat Stress in
(Sport) Horses (I) Oc
5/555597.

vii K.E. Holcomb, C.B. Tucker, & C.L. Stull, 'Physiological, behavioral, and serological responses of horses to shaded or unshaded pens in a hot, sunny environment', *Journal of animal science* 2013,

Holcomb et al.
(2013) Physiological,
afl. 12, pp. 5926–5936.

viii M.G. Snoeks, C.P.H. Moons, F.O. Ödberg, M. Aviron, R. Geers, 'Behavior of horses on pasture in relation to weather and shelter—A field study in a temperate climate', *Journal of Veterinary Behavior* 2015,

Behavior of horses
on pasture in relat
afl. 6, pp. 561-568 ; K. Holcomb, C. Tucker and C. Stull. 'Preference of domestic horses for shade in a hot, sunny environment.' *Journal of animal science* 2014, afl. 4, pp. 1708-17

HolcombTuckerStull
_2014_PreferenceDo ; K.E. Holcomb, C.L. Stull, 'Effect of time and weather on preference, frequency, and duration of shade use by horses', *Journal of Animal Science* 2016, afl. 4, pp. 1653–1661.

ix M.G. Snoeks, C.P.H. Moons, F.O. Ödberg, M. Aviron, R. Geers, 'Behavior of horses on pasture in relation to weather and shelter—A field study in a temperate climate', *Journal of Veterinary Behavior* 2015, afl. 6, pp. 561-568.

x K.E. Holcomb, C.B. Tucker, & C.L. Stull, 'Physiological, behavioral, and serological responses of horses to shaded or unshaded pens in a hot, sunny environment', *Journal of animal science* 2013, afl. 12, pp. 5926–5936.

xi K.E. Holcomb, 'Is shade for horses a comfort resource or a minimum requirement?', *Journal of Animal Science* 2017, afl. 9, pp. 4206-4212.

xii M.M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan, *Protocol extreme weersomstandigheden voor*

Protocol-extreme-te
mpertaturen-voor-pa
paarden, Ermelo: Sectorraad paarden 2020 ; Brusselse Raad voor Dierenwelzijn,
Protocol extreme weersomstandigheden voor paarden, Brussel: Brusselse Raad voor Dierenwelzijn

advies_betreffende
_minimale_normen_
2018 .

xiii OIE, *Terrestrial Animal Health Code*, Parijs: OIE 2019, article 7.12.7.

titel	Werkinstructie hitte bij paarden			
code	HH02 DWZ 127	versie 1.0	ingangsdatum 11-06-2021	pag. 8 van 8

^{xiv} Brussels Raad voor Dierenwelzijn, *Protocol extreme weersomstandigheden voor paarden*, Brussel: Brussels Raad voor Dierenwelzijn 2018.

^{xv} J.C. Pritchard, A.R. Barr, H.R. Whay, 'Validity of a behavioural measure of heat stress and a skin tent test for dehydration in working horses and donkeys.' *Equine Vet J.* 2006, afl. 5, pp. 433-

Validity of a
8. behavioural measure

^{xvi} E.J. Hall, A.J. Carter, A.G. Stevenson, C. Hall, 'Establishing a Yard-Specific Normal Rectal Temperature Reference Range for Horses', *Journal of Equine Veterinary Science* 2019, afl. 74, pp.

Rectal
51-55. Temperature.pdf

^{xvii} J.C. Pritchard, A.R. Barr, H.R. Whay, 'Validity of a behavioural measure of heat stress and a skin tent test for dehydration in working horses and donkeys.' *Equine Vet J.* 2006, afl. 5, pp. 433-8.

chapitre_aw_worki
ng_equids.pdf

^{xviii} OIE, *Terrestrial Animal Health Code*, Parijs: OIE 2019, article 7.12.7.

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 1 van 15

versie	datum	toelichting
1.0	14-07-2021	Werkinstructie hitte bij runderen

1. Onderwerp & inleiding

Dit document beschrijft een praktische en uniforme toetsingswijze van regelgeving inzake de bescherming van jongvee en volwassen runderen (melkvee en vleesvee) bij hitte en wordt gebruikt om vast te stellen of sprake is van een overtreding van artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren. Het doel van dit artikel is dat dieren bescherming geboden wordt tegen slechte weersomstandigheden, waaronder hitte. Het artikel beoogt daarmee te bewerkstelligen dat houders preventieve maatregelen nemen bij (aankomende) hitte.

De werkinstructie biedt geen veterinair toetsingskader voor hittestress. Dat is ook niet het doel van de instructie. De werkinstructie beoogt slechts onderscheid te maken tussen een lichte en ernstige overtreding. Dit onderscheid is altijd arbitrair. Wel is beoogd om ervoor te zorgen dat de scheidslijn aan de hand van objectieve criteria uniform kan worden toegepast. Voor de uiterlijke kenmerken voor een *ernstige* overtreding wordt – als praktische benadering – de Panting Score (PS) gehanteerd. De score is op wetenschappelijke literatuur gebaseerd en toont de intensiteit waarmee een koe reageert om de overvloedige warmte kwijt te raken via haar ademhaling, lichaamshouding, hijgen en kwijlen.

2. Wettelijke basis en wet- en regelgeving

2.1. Wettelijke basis

Wet dieren

Artikel 2.1. Dierenmishandeling

1. Het is verboden om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen.

Artikel 2.2 houden van dieren

8. Het is houders van dieren verboden aan deze dieren de nodige verzorging te onthouden.

Besluit houders van dieren (Bhvd)

Artikel 1.6. Houden van dieren

2. Een dier wordt voldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften.

3. Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren.

3. Achtergrond

Hittestress

Hittestress ontstaat als een dier door hoge temperaturen en luchtvochtigheid niet meer in staat is om de warmte kwijt te kunnen. Dit heeft negatieve gevolgen voor gezondheid en welzijn.

Thermoneutrale zone

De thermoneutrale zone is de temperatuurzone waarbinnen het dier de lichaamstemperatuur op korte termijn constant kan houden met een minimaal energiegebruik.ⁱ De thermoneutrale zone voor melkvee loopt tot 20 graden Celsius.ⁱⁱ De bovenste kritieke temperatuur is geschat op basis van onderzoek in klimaatkamers en ligt voor Holstein koeien tussen de 20 en 24 graden Celsius, en voor Jersey en kruisling-koeien tussen 24 en 28 graden Celsius.ⁱⁱⁱ Van Laer et al. (2014) geeft aan dat de bovengrens van de thermoneutrale zone tussen de 25 en 28 graden Celsius ligt. Luchtvochtigheid en zonnestraling dragen ook bij aan het thermisch comfort, hierdoor kunnen lagere temperaturen in combinatie met een hoge luchtvochtigheid of intense zonnestraling al leiden tot hittestress.^{xiii}

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 2 van 15

Gevolgen hittedruk

Buiten de thermoneutrale zone is aanvullend energiegebruik nodig om de lichaamstemperatuur constant te houden. Bij koude door warmteproductie. Bij warmte door te hijgen.ⁱⁱ Voor het bepalen of een klimaatomgeving hittestress kan veroorzaken in koeien wordt gebruikt gemaakt van hittestress indicatoren zoals de Temperatuur Luchtvochtigheid Index (THI).ⁱⁱⁱ

Temperature Humidity Index (THI)

Bij veel diersoorten wordt de THI gebruikt als hulpmiddel om het risico van hittestress in te schatten. De THI gebruikt de twee belangrijkste en makkelijk te meten parameters, namelijk temperatuur en relatieve luchtvochtigheid, om het effect van het klimaat op de dierrespons te meten.ⁱⁱⁱ Uit onderzoek van Van Laer et al. (2014) kwam een drempelwaarden voor van 62 als THI voor West-Europese Holstein Koeien door gebruik te maken van de Panting Score (PS).^{xiii} Onderzoek van Gorniak et al. (2014) liet vergelijkbare resultaten zien. Bij een THI van hoger dan 60 namen de melkproductie en voeropname af. Voor vleesvee is in een studie van Mader et al. (2006) de volgende THI index gebruikt normaal, ≤ 74 ; alert, $74 < \text{THI} < 79$; gevaar, $79 \leq \text{THI} < 84$; noodgeval, $\text{THI} \geq 84$, waarbij gebruik is gemaakt van de Panting Score (PS).^{xvi}

Voor runderen is aangesloten bij de THI op basis van de formule¹ zoals gebruikt door Van Laer et al. (2015a)^x en de drempelwaarde van Zom (2016).^{xiii} Deze formule wordt ook door de Royal Gezondheidsdienst voor dieren (Royal GD) gebruikt.

THI = hittestress index (op basis van temperatuur en luchtvochtigheid)

T = temperatuur in graden Celsius

Tdb= temperatuur gemeten met een droge bol thermometer (= klassieke thermometer)

RH of RV = relatieve luchtvochtigheid in percentages.

Hittestress risico klassen voor melkkoeien en vleesvee¹, zie ook figuur 1:

THI lager dan 68: Geen hittestress

THI van 68 tot en met 75: Milde hittestress

THI van 76 tot en met 85: Hittestress

THI van 86 tot en met 95: Ernstige hittestress

THI hoger dan 95: Dodelijke hittestress

Temp. (°C)	Relative Luftfeuchtigkeit (%)																					
	0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100	
15	58	58	58	58	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	
16	59	59	59	59	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	61	61	61	
17	60	60	60	60	61	61	61	61	61	61	61	61	62	62	62	62	62	62	62	62	62	
18	61	61	61	61	62	62	62	62	62	62	63	63	63	63	63	63	64	64	64	64	64	
19	62	62	62	62	63	63	63	63	63	63	64	64	64	64	65	65	65	65	66	66	66	
20	62	63	63	63	64	64	64	64	64	65	65	65	65	66	66	66	67	67	67	67	68	
21	63	64	64	64	65	65	65	65	66	66	66	67	67	67	68	68	68	69	69	69	70	
22	64	64	65	65	66	66	66	66	67	67	67	68	68	69	69	69	70	70	70	71	72	
23	65	65	66	66	67	67	67	67	68	68	69	69	70	70	70	71	71	72	72	73	73	
24	66	66	67	67	68	68	68	69	69	70	70	71	71	72	72	73	73	74	74	75	75	
25	66	67	67	68	69	69	70	70	71	71	72	72	73	73	74	74	75	75	76	76	77	
26	67	68	68	69	70	70	71	71	72	72	73	74	74	75	75	76	76	77	78	78	79	
27	68	69	69	70	71	71	72	72	73	74	74	75	76	76	77	77	78	79	79	80	81	
28	69	69	70	71	72	72	73	74	74	75	76	76	77	78	78	79	80	80	81	82	82	
29	70	70	71	72	73	73	74	75	75	76	77	78	78	79	80	81	81	82	83	83	84	
30	70	71	72	73	74	74	75	76	77	77	78	79	80	81	81	82	83	84	84	85	86	
31	71	72	73	74	75	75	76	77	78	79	80	80	81	82	83	84	84	85	86	87	88	
32	72	73	74	75	76	76	77	78	79	80	81	82	83	83	84	85	86	87	88	89	90	
33	73	74	75	76	77	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	90	91	
34	74	75	76	77	78	79	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	
35	74	75	76	77	80	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	
36	75	76	77	78	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	94	95	96	97	
37	76	77	78	79	81	82	83	84	85	86	87	88	90	91	92	93	94	95	96	97	99	
38	77	78	79	80	82	83	84	85	86	87	89	90	91	92	93	95	96	97	98	99	100	
39	78	79	80	81	83	84	85	86	87	89	90	91	92	94	95	96	97	99	100	101	102	
40	78	80	81	82	84	85	86	87	89	90	91	92	94	95	96	98	99	100	101	103	104	

Figuur 1. Temperatuur Luchtvochtigheid Index op basis van de formule zoals gebruikt door Van Laer et al. (2015a) met de drempelwaarde van Zom (2016) waarbij: groen = geen hittestress, geel = milde hittestress, oranje = hittestress, donkeroranje = ernstige hittestress, rood = dodelijke hittestress.ⁱⁱⁱ

¹ Formule: $\text{THI} = 0,8 \times T + ((\text{RV}/100) \times (T - 14,4)) + 46,4$ (formule van Van Laer et al (2015))

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 3 van 15

Hulpmiddel THI

Via de website www.hittestresscheck.nl wordt de THI voor een aantal diersoorten (melkkoeien, schapen, geiten, varkens en pluimvee) 7 dagen vooruit voorspeld aan de hand van de postcode. Bij stap 1 vul je de postcode van het gebied in en bij stap 2 het diersoort. Daarnaast kunnen houders wekelijks een voorspelling in hun mailbox ontvangen zodat ze vroegtijdig actie kunnen ondernemen en tevens is een berekening opgenomen om het hittestressrisico in de stal te kunnen berekenen. Dit is gebaseerd op de bovenstaande toelichting van de THI. De website, THI-berekening en adviezen zijn voor iedereen beschikbaar.^{iv}

Heat Load Index (HLI) in bijzondere situaties

Bij een inspectie kun je een situatie tegenkomen waarbij de windsnelheid een dusdanige rol speelt, dat het gebruik van de THI niet voldoende onderbouwend is om een beoordeling te maken van de weersomstandigheden. In die gevallen kan de Heat Load Index (HLI) worden gebruikt voor de beoordeling.²

Vanaf wanneer speelt de wind een zodanige rol, dat hierbij rekening kan worden gehouden? Dit is vanaf een windsnelheid van 4 meter per seconde. De KNMI omschrijft dit als het moment waarop stof opwaait en in de HLI wordt er gesproken over bewegende twijgen. Per weerstation kun je dit opzoeken via <https://www.knmi.nl/nederland-nu/weer/waarnemingen>.

De HLI wordt berekend op basis van de relatieve luchtvochtigheid (RV, in %), de windsnelheid (WS, in m/sec) en de zwarte bol temperatuur (ZBT, in °C). In figuur 2 zie je de waarde van de HLI bij een luchtvochtigheid van 70% en een zwarte bol temperatuur > 25°C in combinatie met de windsnelheid. Deze figuur is opgesteld voor runderen.^x

Er wordt nog onderzocht of de NVWA apparatuur kan bestellen om het meten van de HLI te vergemakkelijken. Op dit moment is het aan de deskundige beoordeling van de inspecteur om hier een afweging in te maken. De informatie in figuur 2 en de KNMI website kan hierbij gebruikt worden.

Heat Load Index (HLI)																					
windsnelheid	km	m	Zwarte bol temperatuur (ZBT) in °C																		
	/h	/sec	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
kleine takken	36	10	46	48	49	50	51	53	71	72	74	75	77	78	80	81	83	84	86	88	89
bewegen	18	5	51	53	54	55	56	58	73	75	76	78	79	81	82	84	85	87	89	90	92
twijgen bewegen	14	4	52	54	55	56	57	59	74	75	77	78	80	81	83	85	86	88	89	91	92
wind merkbaar,	11	3	53	55	56	57	58	60	75	76	78	79	81	82	84	85	87	89	90	92	93
bladeren ritselen	7	2	54	56	57	58	59	61	76	78	79	81	82	84	85	87	88	90	92	93	95
bladeren bewegen	4	1	55	57	58	59	60	62	79	81	82	84	85	87	88	90	91	93	95	96	98
niet	0	0	56	58	59	60	61	63	87	88	90	91	93	94	96	97	99	100	102	104	105
bij % luchtvochtigheid = 70																					
Hittestress-graad stijgt naarmate de kleur donkerder wordt																					
Gaughan et al. (2008) ontwikkelden volgende classificatie:																					
HLI ≤70: Thermoneutrale omstandigheden, geen hittestress.			70 < HLI ≤77: Warme omstandigheden, milde hittestress					77 < HLI ≤86: Hete omstandigheden, ernstige hittestress							HLI > 86: Zeer hete omstandigheden, zeer ernstige / extreme hittestress						

Figuur 2. HLI op basis van de formule zoals gebruikt door door Gaughan et al. (2008) bij een Zwarte bol temperatuur van >25°C

Drempelwaarde bescherming tegen slechte weersomstandigheden

De drempelwaarde voor het beschermen tegen slechte weersomstandigheden, waaronder minimaal het bieden van schaduw, en waarbij naar grote waarschijnlijkheid hittestress optreedt is bij runderen een THI van 68 of hoger en een HLI van 70 of hoger.

² Wanneer de zwarte bol temperatuur (ZBT) hoger is dan 25°C wordt de

'Heat Load Index' (HLI) berekend als: $HLI = 8,62 + 0,38 * RV + 1,55 * ZBT - 0,5 * WS + e^{(2,4 - WS)}$.

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 4 van 15

Schuilgedrag

Uit resultaat van onderzoek van Tucker et al. (2008) blijkt dat het gebruik van schaduw door koeien toeneemt als de gemiddelde zonnestraling toeneemt. Koeien waren meer geneigd gebruik te maken van schaduw wanneer de zonnestraling het hoogst was tijdens de dag. Ook bleken koeien meer gebruik te maken van schaduwdoeken als deze een hoger percentage zonnestraling blokkeerden.^v Onderzoek van Schütz et al. (2010) toonde bij een toenemende warmtebelasting, naast het langer verblijven van de koeien onder de schaduwdoeken, aan dat de dieren minder tijd lagen. De tijd die werd gespendeerd bij de waterbak nam toe naarmate weinig of geen schaduw werd verstrekt. En er waren meer agressieve interacties als er onvoldoende schaduw beschikbaar was.^{vi} Het aandeel van koeien dat gebruik maakt van schaduw neemt toe naarmate er meer schaduw beschikbaar is.^{vii} Resultaten van Nieuw-Zeelands onderzoek geeft aan dat de behoefte aan schaduw tijdens warme dagen relatief hoog is, omdat melkkoeien er voor kozen om te gaan staan in de schaduw bij hoge temperaturen in plaats van te gaan liggen op een plek zonder schaduw, nadat ze 12 uur niet hadden kunnen liggen.^{viii} Ook blijken koeien de voorkeur te geven aan schaduw boven sprinklers. Ondanks dat de sprinklers de ademhalingsfrequentie en insectenontwijkend gedrag meer verlaagden, nam de voorkeur voor schaduw toe met luchttemperatuur, zonnestraling en afname van windsnelheid.^{ix}

In een verkennende studie van Timmerman et al. (2011) worden de belangrijkste resultaten t.a.v. schaduwverstrekking op het gedrag weergegeven:

- Koeien maken gebruik van kunstmatige schaduw als ze dat wordt aangeboden.
- Bij toenemende warmtebelasting neemt het gebruik van schaduw toe.
- Er worden verschillen in gedrag waargenomen, maar de resultaten zijn niet altijd significant.
- Er wordt minder tijd gespendeerd bij de waterbak.
- Koeien blijken een voorkeur te hebben voor schaduw boven sprinklers.
- Koeien blijken bij hoge temperaturen het staan in de schaduw te verkiezen boven liggen op een plek zonder schaduw.ⁱⁱⁱ

4. Uitvoering

Beoordeling hittestress

Stel vast of een dier wel of geen uiterlijke symptomen van hittestress vertoont. In beide gevallen dienen vanaf een THI van 68 en een HLI van 70 beschermingsmaatregelen te worden genomen en is herstel het uitgangspunt! Zie hoofdstuk 5 Overtreding & Interventie voor de verdere afdoening en bijlage 1 voor een overzichtelijk stappenplan.

In deze werkinstructie wordt gebruik gemaakt van de Panting Score (PS) om de mate van hittestress die koeien ervaren te scoren. De score is gebaseerd op de intensiteit waarmee een koe reageert om de overvloedige warmte kwijt te raken via haar ademhaling, lichaamshouding, hijgen en kwijlen. De score gaat van 0 (normale ademhaling, niet hijgen of kwijlen) tot 4,5 (overmatig kwijlen met de bek open, de tong volledig uit en gestrekte nek). Een score gelijk aan of hoger dan 2 bij schattenderwijs 10% of meer van de koeien op de betreffende locatie wordt als grenswaarde gehanteerd om ernstig thermisch discomfort te definiëren en dan spreken we van een zware overtreding (ernstige overtreding). De overgang van score 2,5 naar 4,5 kan bij ernstige hitte heel snel gebeuren. Wanneer 10% van de kudde een score van 3,5 of hoger heeft, is er een verhoogde kans op sterfte.ⁱⁱⁱ Let op dat je hierbij ook oog hebt voor het individuele dier, als er 1 dier is met een duidelijk hogere PS dan is dit ook een zwaardere overtreding.

x, vii

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 5 van 15

Panting Score (PS)	Toelichting hittestress kenmerken	Foto^x
0	Normale ademhaling, niet hijgen of kwijlen. Thoraxbeweging nauwelijks zichtbaar.	
1	Licht hijgen, mond gesloten, geen kwijl en/of schuim aanwezig. Thoraxbewegingen duidelijk zichtbaar	
2	Snel ademen met mond gesloten. Wel kwijl en/of schuim aanwezig.	
2,5	Snelle ademhaling (hijgen) met mond gesloten en af en toe open. Tong niet uit mond. Wel kwijl en/of schuim aanwezig.	

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 6 van 15

3	Hijgen met open mond en kwijlen. Nek gestrekt en hoofd (meestal) omhoog.	
3,5	Hijgen met open mond en tong deels naar buiten en voor korte periodes helemaal uitgestoken. Nek gestrekt en hoofd omhoog.	
4	Hijgen met open mond en tong volledig naar buiten voor langere perioden. Overmatig kwijlen. Nek gestrekt en hoofd omhoog.	
4,5	Hijgen en (overmatig kwijlen) met de bek open en de tong volledig naar buiten. Een gestrekte nek met het hoofd omlaag. Duidelijke pompende ademhaling vanuit de flank. In deze fase kan het kwijlen ook gestopt zijn.	

Minimale beschermingsmaatregelen die genomen dienen te worden vanaf een THI van 68 en een HLI van 70

Beoordeel of voldaan wordt aan de volgende minimale beschermingsmaatregelen:

- Schaduw voor alle aanwezige dieren, bijvoorbeeld door voldoende bosschage of een beschikbare schuilstal. Schaduw van bomen werkt het beste, omdat bomen het licht absorberen, waardoor het onder een boom koeler is dan onder een afdak of parasol. Echter ook met een parasol, afdak of op een andere manier kan schaduw worden aangeboden. Als

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 7 van 15

aannemelijk is dat dieren zeer kortstondig geen toegang tot schaduw hebben, bijvoorbeeld omdat de stal op dat moment wordt uitgemest, is er geen sprake van een overtreding.

- Toegang tot een toereikende hoeveelheid water (artikel 1.7, onder deel f Bhdv). In de (nog uit te werken) Werkinstructie water, wordt beschreven hoe beoordeeld wordt of een dier toegang tot water heeft.

5. Overtreding & interventie

- Het [Specifiek interventiebeleid dierenwelzijn primair bedrijf IB02-spec02](#) wordt gebruikt. Als een houder onvoldoende beschermingsmaatregelen neemt, overtreedt deze houder artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren.
- Leg alle bevindingen/verklaringen vast in een nauwkeurige en zo volledig mogelijke rapportage, zodat een compleet beeld ontstaat over de feiten en omstandigheden van de inspectie.
- **Lichte overtreding** van artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren bij afwezigheid symptomen van hittestress. Afdoening: schriftelijke waarschuwing en herstel ter plaatse laten uitvoeren. Indien de houder niet direct tot herstel overgaat dient contact met TBM te worden opgenomen i.v.m. een last met maatregelen (spoeddwang) om de situatie alsnog snel te kunnen opheffen.
- Bij aanwezigheid hittestress, zonder beschermingsmaatregelen, **zwaardere overtreding** van artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren. Afdoening: opmaken rapport van bevindingen voor opstarten proces bestuurlijke boete en in overleg met TBM last met maatregelen (spoeddwang) om de situatie snel op te heffen indien de houder niet tot direct herstel overgaat.
- Herstel van de overtreding is bij deze overtredingen heel belangrijk, zorg dat de veehouder zo snel mogelijk hersteld en pas indien nodig spoeddwang toe.
- Let daarnaast ook op of de overtreding incidenteel of structureel is.

Cross Compliance (XC)

Gelet op het feit dat veel verplichtingen genoemd in deze werkinstructie tevens randvoorwaarden zijn voor de Cross Compliance dient bij een niet-akkoord controle het tabblad "Specificatie Naleving" ingevuld te worden conform de daarvoor geldende instructie, zie NVWA intranet werkwijzer:

[REDACTED]. Vul ook de toelichtingen volledig in. Het overtreden van een randvoorwaarde XC moet ook aan verdachte medegedeeld worden

Hercontrole en retributie

Een hercontrole is een inspectie die volgt op te nemen maatregelen die zijn vastgelegd in een bevindingenbrief of toezichtrapport. Als alle maatregelen zijn hersteld, is het traject afgerond. Bij een nieuwe situatie, bijv. na een melding, dien je dan weer te starten met een inspectie welke je verantwoord in een nieuwe verificatie. Zie voor een overzicht van de vragen 'Checklist Dierenwelzijn hercontrole'.

Vanaf 1 januari 2020 is de werkwijze met de 'Termijn hercontrole als volgt:

- Binnen 1 week - ZELF hercontrole aanmaken in Spin
- Binnen 1 maand / 3 maanden / langer - Team Programmering regelt dat de hercontrole op jouw naam wordt ingelezen en klaar gezet. In elk hercontroleprogramma wordt gevraagd naar het nummer van de activiteit van de oorspronkelijke verificaties. Dit zodat deze aan elkaar te koppelen zijn. Vragen hierover? [REDACTED] [@nvwa.nl](mailto:[REDACTED]@nvwa.nl)

Wanneer uit de inspectie blijkt dat alle maatregelen tijdig zijn opgelost mag een afschrift van het verificatieverslag aan Team Bestuurlijke maatregelen 1 LNV

[REDACTED]@nvwa.nl) worden gemaild om te informeren dat aan de maatregelen is voldaan. Geef bij 'opmerkingen inspecteur' aan welke maatregelen is voldaan en om welk besluit (nummer) het gaat. Vermeld ook zichtbaar het relatienummer van de geïnspecteerde.

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 8 van 15

Buiten de reikwijdte

6. Benodigdheden inspectie

Benodigdheden inspectie

- Hygiënepakket: zie hygiëneprotocol bij het betreden van bedrijven met evenhoevigen en/of pluimvee)
- Digitale afstandsmeter en/of rolmaat;
- Thermometer omgeving
- Thermometer dier (liefst ook een reserve);
- Rekenmachine (smartphone);
- Fototoestel voor het maken van kwalitatief goede foto's en video's;

7. Verantwoording SPIN en Hitte-app

Waarom verantwoorden in SPIN en de Hitte-app primair bedrijf

Wanneer volgens de weersvoorspelling van het KNMI voor de komende 24 uur in de Bilt een temperatuur van 27 graden Celsius of meer wordt verwacht (in KNMI app 'Het weer in Nederland'), treedt het Hittedraaiboek in werking. Elke dag na een dag met temperaturen boven de 27 graden Celsius vindt het hitte-overleg plaats. In dit overleg sluiten alle afdelingen aan die te maken hebben met een onderdeel van het proces, zoals Keuren, Inspectie Dier, Expertise, Team Meldingen en Vragen (TMV), het Klantcontactcentrum (KCC) en Communicatie. In dit overleg worden de resultaten, bijzonderheden en eventuele knelpunten besproken.

Het op de juiste manier verantwoorden in SPIN en de hitte-app is nodig voor een volledige terugkoppeling in bijvoorbeeld het hitte-overleg, evaluaties en de beantwoording van pers- en Kamervragen. Daarnaast bleek het vorig jaar niet haalbaar om de inspectiebevindingen binnen 24 uur in SPIN te verantwoorden, daarom is daarnaast de hitte-app geïntroduceerd. Deze app is bedoeld om een globaal beeld te geven van de inspectieresultaten met betrekking tot hitte (zowel voor meldingen als reguliere inspecties).

Wanneer verantwoorden als hitte-inspectie

Hitte gerelateerde meldingen die bij TMV binnen komen en waar diergezondheid en dierenwelzijn in het geding (kan) komen, worden altijd beoordeeld (en indien nodig uitgezet naar inspectie), ongeacht de temperatuur. Het is dus belangrijk om hitte-inspecties ook altijd op onderstaande manier te verantwoorden in SPIN en de hitte-app, ook bij hitte-inspecties onder de 27 graden Celsius. In MOS is een hitte melding te herkennen aan 'Hitte' in de omschrijving. Daarnaast kan het zijn dat een dierwelzijnsmelding gericht op een ander onderwerp of een reguliere inspectie ook tijdens de hitte wordt uitgevoerd en dan is deze instructie dus ook van toepassing.

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 9 van 15

Toelichting verantwoording hitte inspectie in SPIN

De inspecties worden verantwoord in het programma 'Welzijn grazers'. Zorg dat deze bevindingen uiterlijk binnen 3 werkdagen na de inspectie in SPIN staan. Dit gaat om de verificatie, niet om het opsporingsgedeelte. Bij inspecties van meldingen moet daarnaast altijd het MOS-nummer (zonder.00) worden ingevuld.

Let op: Het is belangrijk dat je voor deze inspecties bij de vraag 'De inspectie had betrekking op' altijd aan klikt dat het gaat om 'Extreme weersomstandigheden', zoals in figuur 3. Dit geldt dus zowel voor reguliere inspecties als voor meldingen. Dit zodat uit de analyses duidelijk blijkt welke inspecties te maken hadden met hitte. Bij een niet akkoord inspectie komen een aantal extra vragen naar voren.

Code	Omschrijving
a	Niet van toepassing
b	Melding melkweigering
c	Extreme weersomstandigheden
d	Doden van dieren - primair bedrijf of particulier
e	Levend kadaver - Rendac

Figuur 3. Beantwoording vraag 'De inspectie had betrekking op'

Toelichting verantwoording Hitte-app primair bedrijf

Het doel van deze app is om snel een globaal beeld te krijgen van de uitgevoerde resultaten van de inspecties van die dag. Deze resultaten worden direct zichtbaar in een dashboard die besproken wordt in het hitte-overleg. Je kunt het beste de app direct invullen op de locatie van een hitte inspectie (zowel bij een hitte melding als een reguliere hitte inspectie), omdat de gegevens van de locatie en tijd gelijk worden opgeslagen in de app. Het invullen kost een paar minuten tijd. In figuur 4 is een overzicht weergegeven van de vragen die worden gesteld in de hitte-app.

Het invullen van een nieuwe inspectie in de hitte-app kan op twee manieren:

- Via de Explorer-app. In deze app vindt je de map 'NVWA dierenwelzijn'. Vervolgens kies je voor de kaartlaag 'Hitte-inspecties dierenwelzijn'. Via het zwarte vierkantje bovenin kan je kiezen om verschillende kaartlagen aan en uit te zetten. In de kaartlaag MOS-meldingen zie je alle binnen gekomen MOS-meldingen. Zoek jouw MOS-melding op door in te zoomen op dat gebied in de kaart en klik op de melding om deze te openen. In de melding zie je een link staan naar 'Survey123_Hitte_inspecties'. Als je daar op klikt dan opent de Hitte-app vanzelf en vult deze zich automatisch met een aantal standaardgegevens.
- Via de Survey123 app. Als je hier hebt ingelogd dan kan je kiezen voor Hitte_2021_v1. Druk vervolgens op verzamelen om een nieuwe inspectie in te voeren.

Voor technische vragen over de installatie en het gebruik van de hitte app kan je of benaderen.

Hitte inspecties 2021

Datum en tijd inspectie *

vrijdag 11 juni 2021 11:12

Locatie op kaart

Inspectietype

☐ Vervoer ☒ Primair bedrijf

Primair Bedrijf

kies Reguliere inspectie of MOS melding

☐ Reguliere inspectie ☒ MOS melding

MOS meldingsnr *

UBNnr/kipnr

Relatiennaam

Adres

Plaats

Locatie *

☐ Stal ☐ Weiland ☐ Buiten verblijf

Diersoort *

☐ Varkens ☐ Pluimvee

☐ Runderen ☐ Paarden

☐ Schapen ☐ Geiten

☐ Overig

(Voorlopig) inspectie resultaat *

☐ Akkoord ☒ Niet Akkoord

(Voorlopig) oordeel

☐ Schriftelijke waarschuwing

☐ Rapport van bevinding

☐ Proces verbaal

☐ Onbekend

Figuur 4. Overzicht vragen hitte-app primair bedrijf

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 10 van 15

8. Arbo, milieu en veiligheid

Buiten de reikwijdte

9. Administratie en routing

Geconstateerde afwijkingen worden in het programma vastgelegd. Indien sprake is van overtredingen van de Europese randvoorwaarden, worden deze in 'specificatie naleving' verantwoord en onderbouwd. Voor het opmaken van een bestuurlijke en/of strafrechtelijke rapportage dient in Spin een interventie te worden opgemaakt.

Route rapportage

Het rapport hoeft niet fysiek naar de NVWA te worden opgestuurd. Spin is voldoende. Denk aan een collegiale toets voordat je het rapport of de brief afsluit.

Route Schriftelijke waarschuwing

Je zorgt zelf voor de versturing de TA Eindhoven. Van daaruit wordt de brief aan de houder verzonden.

Route Rapport van Bevindingen TBM

Zie ook de werkinstructie 'Bestuurlijk handhaven dierenwelzijn' op Werkwijzer.

Route Rapport van bevindingen voor bestuurlijke maatregel

Een rapport van bevindingen voor een bestuurlijke maatregel maak je op voor het inzetten van bestuursdwang. Last onder dwangsom of last onder bestuursdwang. Mail het definitieve Rapport van Bevindingen TBM (bestuurlijke maatregel), inclusief bijlagen met de eventueel daarbij behorende veterinaire verklaring binnen 1 week na aanzeggen van de te nemen maatregelen naar TBM (JZ): [redacted]@nvwa.nl. Geef duidelijk in de titel van de mail aan waar het om gaat. Het is belangrijk dat alle informatie in één mail staat. Dit voorkomt dat stukken zoek raken.

Let op: Zijn de bestanden te groot om te mailen, dan kun je het rapport ook plaatsen in de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA. Adres:

Route rapport van bevindingen TBM (bestuurlijke boete)

Rapport van bevindingen TBM (boeterapport) aanmaken in Spin, interventie. Gebruik de tekstblokken. Dit rapport ondertekenen. Sla vervolgens het rapport op als PDF file. Dit rapport plaats je met alle bijbehorende bijlagen (zoals een veterinaire verklaring) in een map. De map geef je als naam het Spinrapportnummer. Dit rapport plaats je op de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA. Adres:

Let op: als het rapport een combinatie is van een bestuurlijke boete en een bestuurlijke maatregel dan volg je de manier van inzenden van de bestuurlijke maatregel.

Route Proces-verbaal

Het proces-verbaal moet binnen zes weken in tweevoud naar Eindhoven worden gestuurd.

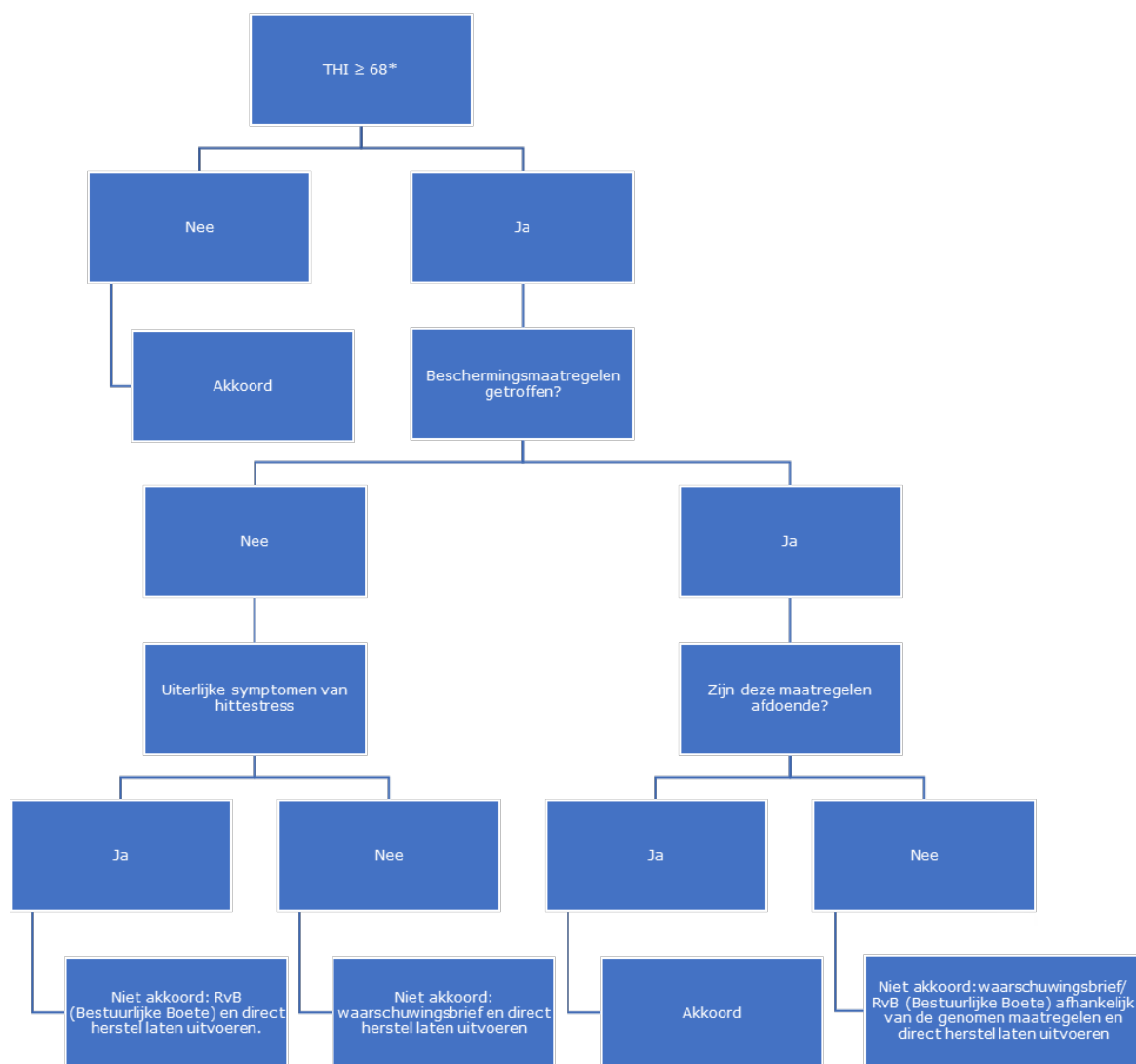
Combinatie rapport van bevindingen TBM & proces-verbaal

Als er voor bijvoorbeeld artikel 2.1 of 2.2 lid 8 Wet dieren een proces-verbaal wordt aangezegd dan worden eventuele andere, bestuurlijk beboetbare overtredingen ook in het strafrecht afgedaan. Er hoeven dus geen twee rapporten te worden opgemaakt.

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 11 van 15

10. Bijlagen

Bijlage 1 Stappenplan³

Bijlage 2 SPIN

Spin vragen bij een melding met betrekking tot extreme weersomstandigheden

6	Inspectie had betrekking op	☐ Productiedieren ☐ Niet voor productie gehouden dieren ☐ Melding melkweigering ☐ Extreme weersomstandigheden ☐ Doden van dieren - primair bedrijf of particulier ☐ Levend kadaver – Rendac ☐ Melding uit het buitenland
---	-----------------------------	--

³ Deze THI is het uitgangspunt bij een gemiddeld genomen dier. Deze kan per leeftijd, ras, conditie van het dier verschillen (maatwerk).

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 12 van 15

Vragen specifiek voor inspectie 'Extreme weersomstandigheden'		
44	Wat was het resultaat van de inspectie extreme weersomstandigheden?	☐ Akkoord (<i>ga naar vraag 67</i>) ☐ Niet akkoord
45	Wat was de weersomstandigheid die leidde tot dierenwelzijnsproblemen?	☐ Relatief hoge luchtvochtigheid buiten ☐ Relatief hoge buitentemperatuur ☐ Relatief lage buitentemperatuur ☐ Hevige neerslag ☐ Overstroming ☐ Anders, namelijk
46	Toelichting andere extreme weersomstandigheden	Open veld
47	Soort locatie (meerdere antwoorden mogelijk)	☐ Stal ☐ Weiland ☐ Buitenverblijf
48	Hoeveel dieren waren ongeveer aanwezig op deze locatie?	Aantal dieren
49	Vertoonden de dieren tijdens de inspectie symptomen van hittestress?	☐ Ja ☐ Nee (<i>ga naar vraag 51</i>)
50	Welke symptomen van (mogelijke) hittestress vertoonden de dieren?	☐ Verhoogde ademfrequentie / hijgen ☐ Kwijlen ☐ Schuimbekken ☐ Zweten ☐ Trillen ☐ Coördinatieverlies ☐ Braken ☐ Diarree ☐ Koliek ☐ Sterfte ☐ Anders
51	Ongeveer hoeveel dieren zijn gestorven?	Aantal dieren
52	Heeft de houder voorafgaand aan het extremere weer extra maatregelen getroffen?	☐ Ja ☐ Nee (<i>ga naar vraag 55</i>)
53	Genomen extra maatregelen (meerdere antwoordmogelijkheden)	☐ S 'nachts / vroeg voeren ☐ Extra vitamine C aan drinkwater toegevoegd ☐ Vernevelingsinstallatie aan ☐ Koeling/sproeiers dak ☐ Koeling van binnenkomende lucht ☐ Dieren overdag binnen houden ☐ Dieren s 'nachts binnen houden ☐ Beschuttingsplekken gecreëerd ☐ Extra watervoorziening geplaatst ☐ Stalbezetting aangepast ☐ Extra ventilatoren geplaatst ☐ Luchtsnelheid in de stal verhoogd ☐ Bezettingsgraad verlaagd ☐ Relatieve luchtvochtigheid in stal verlaagd ☐ Verwarming hoger gezet ☐ Stalcontrole verhoogd ☐ Anders, namelijk

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 13 van 15

54	Toelichting genomen maatregelen (bij alle antwoorden laten inklappen)	
55	Hadden de dieren toegang tot voldoende water van passende kwaliteit?	☐ Ja ☐ Nee
56	Hadden de dieren voldoende beschutting?	☐ Ja voldoende beschutting ☐ Nee onvoldoende beschutting
57	Wordt in de stal(len) gebruik gemaakt van natuurlijke of mechanische ventilatie?	☐ Mechanische ventilatie (inklappen volgende vragen over ventilatie en alarm) ☐ Natuurlijke ventilatie
58	Heeft de ventilatieapparatuur in de stal gewerkt?	☐ Ja ☐ Ja, maar ventilatiecapaciteit is onvoldoende gebleken ☐ Nee, ventilatie en noodstelsel zijn uitgevallen ☐ Nee, ventilatie uitgevallen, geen noodstelsel aanwezig ☐ Nee, ventilatie uitgevallen, noodstelsel onvoldoende ☐ Onbekend
59	Wanneer is de capaciteit en de werking van het ventilatiesysteem voor het laatst getest? (inklappen bij mechanisch en stal)	☐ < 2 weken geleden (inklappen) ☐ 2 weken - 1 maand geleden (inklappen) ☐ 1 - 2 maanden geleden (inklappen) ☐ 3 - 12 maanden geleden (inklappen) ☐ > 12 maanden geleden (inklappen) ☐ Nooit
60	Hoe heeft de houder het ventilatiesysteem getest of laten testen? (meerdere antwoordmogelijkheden)	☐ Door klimaatexpert ☐ Door adviseur voerleverancier ☐ Door dierenarts ☐ Door analyse computergegevens ☐ Zelf getest ☐ Rooktest uitgevoerd / laten uitvoeren ☐ Anders, namelijk
61	Kan de houder aantonen dat het ventilatiesysteem is getest?	☐ Ja ☐ Nee, alleen eigen verklaring
62	Toelichting testen ventilatiesysteem	Open veld
63	Heeft het alarmsysteem gewerkt?	☐ Ja (inklappen volgende vraag) ☐ Ja, maar niet of niet tijdig op gereageerd (inklappen volgende vraag) ☐ Nee (inklappen volgende vraag) ☐ Geen alarmsysteem aanwezig ☐ Onbekend (inklappen volgende vraag)
64	Wanneer is het alarmsysteem voor het laatst getest?	☐ < 2 weken geleden (inklappen) ☐ 2 weken - 1 maand geleden (inklappen) ☐ 1 - 2 maanden geleden (inklappen) ☐ 3 - 12 maanden geleden (inklappen) ☐ > 12 maanden geleden (inklappen) ☐ Nooit
65	Kan de houder aantonen dat het alarmsysteem is getest?	☐ Ja ☐ Nee, alleen eigen verklaring
66	Soort alarmsysteem (laten inklappen bij alarm aanwezig)	☐ Akoestisch ☐ Melding via telefoon ☐ Melding via extern bedrijf ☐ Anders
67	Toelichting onderzoek ter plaatse	Open veld

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 14 van 15

11. Literatuur

ⁱ K. Morgan, 'Thermoneutral zone and critical temperatures of horses', *J Therm Biol* 1998, afl. 1, pp. 59-61.

Thermoneutral
zone and critical ten

ⁱⁱ E.A. Raven, *Is de Serrestal een geschikt huisvestingssysteem voor modern melkvee onder Nederlandse omstandigheden?*, Utrecht: Universiteit Utrecht 2010.

ⁱⁱⁱ Timmerman, M., K. van Reenen, H. Holster, A. Evers, 2018. Verkennende studie naar hittestress bij melkvee tijdens weidegang in gematigde klimaatstreken. Wageningen Livestock Research, Rapport 1117.

verkennende_studi
e_naar_hittestress_b

^{iv} Voorkomen van hittestress wees voorbereid. LTO. 2021.

Bijlage 1 Hittestress
achtergrond inform

^v Tucker, C. B., A. R. Rogers, en K. E. Schütz. 2008. Effect of solar radiation on dairy cattle behaviour, use of shade and body temperature in a pasture-based system. *Applied Animal Behaviour Science* 109 (2-4):141-154. doi 10.1016/j.applanim.2007.03.015

Effect of solar
radiation on dairy ca

^{vi} Schütz, K. E., A. R. Rogers, Y. A. Poulouin, N. R. Cox, en C. B. Tucker. 2010. The amount of shade influences the behavior and physiology of dairy cattle. *Journal of Dairy Science* 93 (1):125-133. doi 10.3168/jds.2009-2416

The amount of
shade influences th

^{vii} Schütz, K. E., N. R. Cox, en C. B. Tucker. 2014. A field study of the behavioral and physiological effects of varying amounts of shade for lactating cows at pasture. *Journal of Dairy Science* 97 (6):3599-3605. doi 10.3168/jds.2013-7649

A field study of the
behavioral and phys

^{viii} Schütz, K. E., N. R. Cox, en L. R. Matthews. 2008. How important is shade to dairy cattle? Choice between shade or lying following different levels of lying deprivation. *Applied Animal Behaviour Science* 114 (3-4):307-318. doi 10.1016/j.applanim.2008.04.001

How important is
shade to dairy cattle

^{ix} K. E., A. R. Rogers, N. R. Cox, J. R. Webster, en C. B. Tucker. 2011. Dairy cattle prefer shade over sprinklers: Effects on behavior and physiology. *Journal of Dairy Science* 94 (1):273-283. doi 10.3168/jds.2010-3608

titel	Werkinstructie hitte bij runderen			
code	HH02 DWZ 128	versie 1.0	ingangsdatum 14-07-2021	pag. 15 van 15

Dairy cattle prefer shade over sprinkler

^x Van Laer, E., F. Tuytens, L. Vandaele, S. De Campeneere, en B. Sonck. 2015b. Detectie, gevolgen en preventie van hittestress bij rundvee op de weide. Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek, Merelbeke.

Detectie, gevolgen en preventie van hit

^{xi} Van Laer, E., C. P. H. Moons, B. Ampe, B. Sonck, L. Vandaele, S. De Campeneere, en F. A. M. Tuytens. 2015a. Effect of summer conditions and shade on behavioural indicators of thermal discomfort in Holstein dairy and Belgian Blue beef cattle on pasture. *Animal* 9 (9):1536-1546. doi 10.1017/s1751731115000804

Effect of summer conditions and shac

^{xii} Zom, R. 2016. Heat management strategies on dairy farms, Wageningen Livestock Research

Heat management strategies on dairy f

^{xiii} MOONS, Christel, et al. Effect of heat load on shade use and panting score in Holstein dairy and Belgian Blue beef cattle on pasture. In: Benelux ISAE conference 2014. International Society of Applied Ethology, 2014. p. 16.

<https://www.applied-ethology.org/hres/09Oct10%20Proceedings%20Benelux%20ISAE%202014.pdf>

^{xiv} Gorniak, T., U. Meyer, K. H. Südekum, en S. Dänicke. 2014. Impact of mild heat stress on dry matter intake, milk yield and milk composition in mid-lactation Holstein dairy cows in a temperate climate. *Archives of Animal Nutrition* 68 (5):358-369. doi 10.1080/1745039x.2014.950451

Gorniak2014AANIm pactofmildheatstres

^{xv} Van laer E, Moons CPH, Sonck B and Tuytens FAM 2014. Importance of outdoor shelter for cattle in temperate climates. *Livestock Science* 159, 87–101.

Importance of outdoor shelter for

^{xvi} Mader, Terry L.; Davis, M. S.; and Brown-Brandl, Tami, "Environmental Factors Influencing Heat Stress in Feedlot Cattle" (2006). Faculty Papers and Publications in Animal Science. 608.

Heat Stress Feedlot Cattle. Mader.pdf

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 1 van 15

versie	datum	toelichting
2.0	31-05-2022	Literatuur in los document geplaatst om bestandsgrootte behapbaar te houden
1.0	14-07-2021	Werkinstructie hitte bij schapen

1. Onderwerp

Dit document beschrijft een praktische en uniforme toetsingswijze van regelgeving inzake de bescherming van schapen bij hitte en wordt gebruikt om vast te stellen of sprake is van een overtreding van artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren. Het doel van dit artikel is dat dieren bescherming geboden wordt tegen slechte weersomstandigheden, waaronder hitte. Het artikel beoogt daarmee te bewerkstelligen dat houders preventieve maatregelen nemen bij (aankomende) hitte.

De werkinstructie biedt geen veterinair toetsingskader voor hittestress. Dat is ook niet het doel van de instructie. De werkinstructie beoogt slechts onderscheid te maken tussen een lichte en ernstige overtreding. Dit onderscheid is altijd arbitrair. Wel is beoogd om ervoor te zorgen dat de scheidslijn aan de hand van objectieve criteria uniform kan worden toegepast. Voor de uiterlijke kenmerken voor een *ernstige* overtreding wordt – als praktische benadering – de Panting Score (PS) gehanteerd. De score is op wetenschappelijke literatuur gebaseerd en toont de intensiteit waarmee een schaap reageert om de overvloedige warmte kwijt te raken via haar ademhaling, lichaamshouding en hijgen.

2. Wettelijke basis en wet- en regelgeving

2.1. Wettelijke basis

Wet dieren

Artikel 2.1. Dierenmishandeling

1. Het is verboden om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen.

Artikel 2.2 houden van dieren

8. Het is houders van dieren verboden aan deze dieren de nodige verzorging te onthouden.

Besluit houders van dieren (Bhvd)

Artikel 1.6. Houden van dieren

2. Een dier wordt voldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften.

3. Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren.

Artikel 1.7 aanhef en onder f. Verzorgen van dieren

Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier:

f. toegang heeft tot een toereikende hoeveelheid water van passende kwaliteit of op een andere wijze aan zijn behoefte aan water kan voldoen.

3. Achtergrond

Hittestress

Hittestress ontstaat als een dier door hoge temperaturen en luchtvochtigheid niet meer in staat is om de warmte kwijt te kunnen. Dit heeft negatieve gevolgen voor gezondheid en welzijn. Een toename van de ademhalingsfrequentie boven de normaalwaarde van een schaap in rust, duidt op een dier dat moeite moet doen om de warmte kwijt te kunnen aan de omgeving.¹ Om de mate van hittestress die schapen ervaren te meten wordt gebruik gemaakt van de Panting Score (PS).

Thermoneutrale zone

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 2 van 15

De thermoneutrale zone is de temperatuurzone waarbinnen het dier de lichaamstemperatuur op korte termijn constant kan houden met een minimaal energiegebruik.ⁱⁱ De bovengrens van de thermoneutrale zone ligt tussen de 25 graden en 30 graden Celsius.^{ix}

Gevolgen hittedruk

Als de temperatuur boven de 23 °C stijgt en schaduw ontbreekt, kunnen schapen hittestress ondervinden. Hittestress geeft een verhoogde ademhalingsfrequentie, extra vochtopname, verminderde eetlust en lagere melkgift. Ook beneden 23 °C kan hittestress optreden bij melkgevende en drachtige ooien door de eigen warmteproductie. Uit onderzoek gebaseerd op veranderingen in lichaamstemperatuur, warmteproductie en warmteverlies bij schapen in Egypte blijkt dat bij een temperatuur tussen de 25 – 28 °C (THI van 70-85) er matige hittestress optreedt. Bij een temperatuur boven de 28 °C en een THI van 85 en hoger ontstaat er ernstige hittestress.

Temperature Humidity Index (THI)

Bij veel diersoorten wordt de THI gebruikt als hulpmiddel om het risico van hittestress in te schatten. De THI gebruikt de twee belangrijkste en makkelijk te meten parameters, namelijk temperatuur en relatieve luchtvochtigheid, om het effect van het klimaat op de dierrespons te meten.^{iv}

Voor schapen is aangesloten bij de THI op basis van de formule¹ zoals gebruikt door Van Laer et al. (2015a).^x Deze formule wordt ook door de Royal Gezondheidsdienst voor dieren (Royal GD) gebruikt.

THI = hittestress index (op basis van temperatuur en luchtvochtigheid)

T = temperatuur in graden Celsius

Tdb= temperatuur gemeten met een droge bol thermometer (= klassieke thermometer)

RH of RV = relatieve luchtvochtigheid in percentages.

De hittestress risicoklassen bij schapen zijn (zie figuur 1):

THI lager dan 71: Geen hittestress (eerste gedeelte tot lijn)

THI van 71 tot en met 75: Milde hittestress (vanaf 1^e lijn tot 2^e zwarte lijn, start oranje)

THI van 76 tot en met 80: Ernstige hittestress (vanaf 2^e lijn tot 3^e lijn)

THI hoger dan 80: Dodelijke hittestress (alles boven 3^e lijn)

¹ Formule: $THI = 0,8 \times T + ((RV/100) \times (T-14,4)) + 46,4$ (formule van Van Laer et al (2015))

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 3 van 15

Temp. (°C)	Relatieve Luchtvochtigheid (%)																				
	0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100
15	58	58	58	58	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59	59
16	59	59	59	59	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	61	61	61	61
17	60	60	60	60	61	61	61	61	61	61	61	61	62	62	62	62	62	62	62	62	63
18	61	61	61	61	62	62	62	62	62	62	63	63	63	63	63	64	64	64	64	64	64
19	62	62	62	62	63	63	63	63	63	64	64	64	64	65	65	65	65	66	66	66	66
20	62	63	63	63	64	64	64	64	65	65	65	65	66	66	66	67	67	67	67	68	68
21	63	64	64	64	65	65	65	66	66	66	67	67	67	67	68	68	68	69	69	69	70
22	64	64	65	65	66	66	66	67	67	67	68	68	69	69	69	70	70	70	71	71	72
23	65	65	66	66	67	67	67	68	68	69	69	70	70	70	71	71	72	72	73	73	73
24	66	66	67	67	68	68	68	69	69	70	70	71	71	72	72	73	73	74	74	75	75
25	66	67	67	68	69	69	70	70	71	71	72	72	73	73	74	74	75	75	76	76	77
26	67	68	68	69	70	70	71	71	72	72	73	74	74	75	75	76	76	77	78	78	79
27	68	69	69	70	71	71	72	72	73	74	74	75	76	76	77	77	78	79	79	80	81
28	69	69	70	71	72	72	73	74	74	75	76	76	77	78	78	79	80	80	81	82	82
29	70	70	71	72	73	73	74	75	75	76	77	78	78	79	80	81	81	82	83	83	84
30	70	71	72	73	74	74	75	76	77	77	78	79	80	81	81	82	83	84	84	85	86
31	71	72	73	74	75	75	76	77	78	79	80	80	81	82	83	84	84	85	86	87	88
32	72	73	74	75	76	76	77	78	79	80	81	82	83	83	84	85	86	87	88	89	90
33	73	74	75	76	77	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	90	91
34	74	75	76	77	78	79	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93
35	74	75	76	77	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95
36	75	76	77	78	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	94	95	96	97
37	76	77	78	79	81	82	83	84	85	86	87	88	90	91	92	93	94	95	96	97	99
38	77	78	79	80	82	83	84	85	86	87	89	90	91	92	93	95	96	97	98	99	100
39	78	79	80	81	83	84	85	86	87	89	90	91	92	94	95	96	97	99	100	101	102
40	78	80	81	82	84	85	86	87	89	90	91	92	94	95	96	98	99	100	101	103	104

Figuur 1. Temperatuur Luchtvochtigheid Index op basis van de formule zoals gebruikt door Van Laer et al. (2015a) ^x. Let op: gebieden tussen zwarte lijnen, niet naar kleuren kijken, zie toelichting.

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 4 van 15

Hulpmiddel THI

Via de website www.hittestresscheck.nl wordt de THI voor een aantal diersoorten (melkkoeien, schapen, geiten, varkens en pluimvee) 7 dagen vooruit voorspeld aan de hand van de postcode. Bij stap 1 vul je de postcode van het gebied in en bij stap 2 de diersoort. Daarnaast kunnen houders wekelijks een voorspelling in hun mailbox ontvangen zodat ze vroegtijdig actie kunnen ondernemen en tevens is een berekening opgenomen om het hittestressrisico in de stal te kunnen berekenen. Dit is gebaseerd op de bovenstaande toelichting van de THI. De website, THI-berekening en adviezen zijn voor iedereen beschikbaar.^v

Heat Load Index (HLI) in bijzondere situaties

Bij een inspectie kun je een bijzondere situatie tegenkomen waarbij de windsnelheid een dusdanige rol speelt, dat het gebruik van de THI niet voldoende onderbouwend is om een beoordeling te maken van de weersomstandigheden. In die gevallen kan de Heat Load Index (HLI) worden gebruikt voor de beoordeling.²

Vanaf wanneer speelt de wind een zodanige rol, dat hierbij rekening kan worden gehouden? Dit is vanaf een windsnelheid van 4 meter per seconde. De KNMI omschrijft dit als het moment waarop stof opwaait en in de HLI wordt er gesproken over bewegende twijgen. Per weerstation kun je dit opzoeken via <https://www.knmi.nl/nederland-nu/weer/waarnemingen>.

De HLI wordt berekend op basis van de relatieve luchtvochtigheid (RV, in %), de windsnelheid (WS, in m/sec) en de zwarte bol temperatuur (ZBT, in °C). In figuur 2 zie je de waarde van de HLI bij een luchtvochtigheid van 70% en een zwarte bol temperatuur > 25°C in combinatie met de windsnelheid. Deze figuur is opgesteld voor runderen.^{xii} Voor schapen is de indeling uit onderzoek van Stockman et al. (2007) aangehouden voor de drempelwaarden van de HLI:^{ix}

HLI lager dan 74: Geen hittestress

HLI van 74 tot en met 78: Milde hittestress

HLI van 78 tot en met 84: Ernstige hittestress

HLI hoger dan 84: Dodelijke hittestress

Er wordt nog onderzocht of de NVWA apparatuur kan bestellen om het meten van de HLI te vergemakkelijken. Op dit moment is het aan de deskundige beoordeling van de inspecteur om hier een afweging in te maken. De informatie in figuur 2 en de KNMI website kan hierbij gebruikt worden.

Heat Load Index (HLI)																			
windsnelheid	km /h		Zwarte bol temperatuur (ZBT) in °C																
	m /sec		20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
kleine takken	36	10	46	48	49	50	51	53	71	72	74	75	77	78	80	81	83	84	86
bewegen	18	5	51	53	54	55	56	58	73	75	76	78	79	81	82	84	85	87	89
twijgen bewegen	14	4	52	54	55	56	57	59	74	75	77	78	80	81	83	85	86	88	89
wind merkbaar,	11	3	53	55	56	57	58	60	75	76	78	79	81	82	84	85	87	89	90
bladeren ritselen	7	2	54	56	57	58	59	61	76	78	79	81	82	84	85	87	88	90	92
bladeren bewegen	4	1	55	57	58	59	60	62	79	81	82	84	85	87	88	90	91	93	95
niet	0	0	56	58	59	60	61	63	87	88	90	91	93	94	96	97	99	100	102
bij % luchtvochtigheid = 70																			

Figuur 2. HLI op basis van de formule zoals gebruikt door Gaughan et al. (2008) en een drempelwaarde indeling van Stockman et al. 2007. **Let op:** kijk naar drempelwaarde indeling hierboven, kleuren wijken af.

Drempelwaarde bescherming tegen slechte weersomstandigheden

De drempelwaarde voor het beschermen tegen slechte weersomstandigheden, waaronder minimaal het bieden van schaduw, en waarbij naar grote waarschijnlijkheid hittestress optreedt is bij schapen een THI van 71 of hoger en een HLI van 74 of hoger.

² Wanneer de zwarte bol temperatuur (ZBT) hoger is dan 25°C wordt de

'Heat Load Index' (HLI) berekend als: $HLI = 8,62 + 0,38 * RV + 1,55 * ZBT - 0,5 * WS + e^{(2,4 - WS)}$.

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 5 van 15

Schuilgedrag

Schaduw zorgt voor een verlaagd niveau van zonnestraling en een lagere rectale temperatuur. Voldoende schaduw op warme dagen vermindert het ongerief.ⁱⁱⁱ Onderzoek van Marcone et al. (2021) toont aan dat schapen in matige warme omstandigheden ook hittestress ervaren. En dat schapen zonder schaduw hogere ademhalingsfrequenties en panting scores hebben. Schapen moeten daarom toegang hebben tot schaduw in de wei.^{vi}

4. Uitvoering

Stel vast of een dier wel of geen uiterlijke symptomen van hittestress vertoont. In beide gevallen dienen vanaf een THI van 71 en een HLI van 74 beschermingsmaatregelen te worden genomen en is herstel het uitgangspunt! Zie hoofdstuk 5 Overtreding & Interventie voor de verdere afdoening en bijlage 1 voor een overzichtelijk stappenplan.

In deze werkinstructie wordt gebruik gemaakt van de Panting Score (PS) om de mate van hittestress die schapen ervaren te scoren. De score is gebaseerd op de intensiteit waarmee een schaap reageert om de overvloedige warmte kwijt te raken via haar ademhaling, lichaamshouding en hijgen. De score gaat van 0 (geen hittestress: normale ademhaling en niet hijgen) tot 4 (extreme hittestress: Hijgen met open mond en tong volledig naar buiten voor langere perioden. Een gestrekte nek met het hoofd omlaag en diepe ademhaling).^{vii} Een score gelijk aan of hoger dan 2 bij schattenderwijs 10% of meer van de schapen op de betreffende locatie wordt als grenswaarde gehanteerd om thermisch discomfort te definiëren (een ernstige overtreding), omdat vanaf dan matige hittestress optreedt.^{viii} Let op dat je hierbij ook oog hebt voor het individuele dier, als er 1 dier is met een duidelijk hogere PS dan is dit ook een zwaardere overtreding.

Panting Score (PS)	Toelichting hittestress kenmerken	Foto^x
0	Normale ademhaling, niet hijgen. Thoraxbeweging nauwelijks zichtbaar.	
1	Licht hijgen, mond gesloten. Thoraxbewegingen duidelijk zichtbaar	Verschil met a niet zichtbaar op foto.
1,5	Snel hijgen, mond gesloten. Snelle thoraxbewegingen duidelijk zichtbaar.	Verschil met a niet zichtbaar op foto.
2	Snel hijgen, mond een klein beetje open. Tong niet uit mond. Snelle thoraxbewegingen duidelijk zichtbaar.	

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 6 van 15

2,5	Hijgen met mond af en toe verder open. Tong niet uit mond.	
3	Hijgen met open mond en tong naar buiten. Nek gestrekt en hoofd omhoog. Snelle ademhaling.	
4	Hijgen met open mond en tong volledig naar buiten voor langere perioden. Een gestrekte nek met het hoofd omlaag en diepe ademhaling (wat voor korte perioden kan leiden tot een lagere ademhaling).	

Aanvullend op deze beoordeling kan je nog vaststellen:

- Zweten (alleen aan het begin van hittestress), en/of
- Verminderde eetlust.

Minimale beschermingsmaatregelen die genomen dienen te worden vanaf een THI van 71 en een HLI van 74

Beoordeel of voldaan wordt aan de volgende minimale beschermingsmaatregelen.

- Schaduw voor alle aanwezige dieren, bijvoorbeeld door voldoende bosschage of een beschikbare schuilstal. Schaduw van bomen werkt het beste, omdat bomen het licht absorberen, waardoor het onder een boom koeler is dan onder een afdak of parasol. Echter ook met een parasol, afdak of op een andere manier kan schaduw worden aangeboden. Als het aannemelijk is dat dieren zeer kortstondig geen toegang tot schaduw hebben, bijvoorbeeld omdat de stal op dat moment wordt uitgemest, is er geen sprake van een overtreding.

- Toegang tot een toereikende hoeveelheid water (artikel 1.7, onder deel f Bhdv). Voldoende, koel drinkwater heeft een positief effect op onder andere de wateropname en de lichaamstemperatuur. Dieren verliezen bij warm weer meer dan gemiddeld lichaamsvocht door zweten en via de (versnelde) ademhaling (door verdamping) en moeten dit verlies snel kunnen aanvullen. Wel of niet scheren

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 7 van 15

Zijn de schapen geschoren? De adviezen voor het wel of niet scheren van schapen verschillen per ras en type bedrijf. Houders moeten er zorg voor dragen dat ze hun schapen (laten) scheren, vóórdat het warm wordt en niet tijdens de hitte. Scheren vermindert dit ongerief en de kans op gevaarlijke voedingsstoornissen.ⁱⁱⁱ

Als argument om niet te scheren wordt aangegeven dat de wol een isolerende werking kan hebben tegen zonnestraling.^{ix} Indien je tijdens de inspectie constateert dat schapen niet zijn geschoren, en je wil de houder adviseren om de schapen te laten scheren, laat de houder de schapen dan in de avond scheren of op een moment dat het koeler is. Schapen scheren tijdens de hittestress verhoogt de stress en dat moet worden voorkomen.

Daarnaast zijn er nog andere manieren om de schapen enige vorm van verkoeling te bieden, enkele voorbeelden:^{xi}

- Laat ze zoveel mogelijk met rust tijdens warme dagen (geen extra behandelingen, niet transporteren en niet vaccineren),
- aanbieden van een plek waar ze met de poten het water in kunnen (ondiepe poel met een zandbodem),
- zet ze in een stal met goede ventilatie,
- Vermijdt overbezetting in de stal
- Zorg voor goede vliegenbestrijding/ madenpreventie, en/of
- spuit ze nat met koud water, dit werkt alleen als de schapen zijn geschoren.

5. Overtreding & interventie

- Het [Specifiek interventiebeleid dierenwelzijn primair bedrijf IB02-spec02](#) wordt gebruikt. Als een houder onvoldoende beschermingsmaatregelen neemt, overtreedt deze houder artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren.
- Leg alle bevindingen/verklaringen vast in een nauwkeurige en zo volledig mogelijke rapportage, zodat een compleet beeld ontstaat over de feiten en omstandigheden van de inspectie.
- **Lichte overtreding** van artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren bij afwezigheid symptomen van hittestress. Afdoening: schriftelijke waarschuwing en herstel ter plaatse laten uitvoeren. Indien de houder niet direct tot herstel overgaat dient contact met TBM te worden opgenomen i.v.m. een last met maatregelen (spoeddwang) om de situatie alsnog snel te kunnen opheffen.
- Bij aanwezigheid hittestress, zonder beschermingsmaatregelen, **zwaardere overtreding** van artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren. Afdoening: opmaken rapport van bevindingen voor opstarten proces bestuurlijke boete en in overleg met TBM last met maatregelen (spoeddwang) om de situatie snel op te heffen indien de houder niet tot direct herstel overgaat.
- Herstel van de overtreding is bij deze overtredingen heel belangrijk, zorg dat de veehouder zo snel mogelijk hersteld en pas indien nodig spoeddwang toe.
- Let daarnaast ook op of de overtreding incidenteel of structureel is.

Cross Compliance (XC)

Gelet op het feit dat veel verplichtingen genoemd in deze werkinstructie tevens randvoorwaarden zijn voor de Cross Compliance dient bij een niet-akkoord controle het tabblad "Specificatie Naleving" ingevuld te worden conform de daarvoor geldende instructie, zie NVWA intranet werkwijzer:

[REDACTED]. Vul ook de toelichtingen volledig in. Het overtreden van een randvoorwaarde XC moet ook aan verdachte medegedeeld worden

Hercontrole en retributie

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 8 van 15

Een hercontrole is een inspectie die volgt op te nemen maatregelen die zijn vastgelegd in een bevindingenbrief of toezichtrapport. Als alle maatregelen zijn hersteld, is het traject afgerond. Bij een nieuwe situatie, bijv. na een melding, dien je dan weer te starten met een inspectie welke je verantwoord in een nieuwe verificatie. Zie voor een overzicht van de vragen 'Checklist Dierenwelzijn hercontrole'.

Vanaf 1 januari 2020 is de werkwijze van 'Termijn hercontrole' als volgt:

- Binnen 1 week - ZELF hercontrole aanmaken in Spin
- Binnen 1 maand / 3 maanden / langer - Team Programmering regelt dat de hercontrole op jouw naam wordt ingelezen en klaar gezet. In elk hercontroleprogramma wordt gevraagd naar het nummer van de activiteit van de oorspronkelijke verificaties. Dit zodat deze aan elkaar te koppelen zijn. Vragen hierover kan je stellen via het emailadres:

____@nvwa.nl

Wanneer uit de inspectie blijkt dat alle maatregelen tijdig zijn opgelost mag een afschrift van het verificatieverslag aan Team Bestuurlijke maatregelen 1 LNV

____@nvwa.nl) worden gemaild om hen te informeren dat aan de maatregelen is voldaan. Geef bij 'opmerkingen inspecteur' aan welke maatregelen is voldaan en om welk besluit (nummer) het gaat. Vermeld ook zichtbaar het relatienummer van de geïnspecteerde.

Buiten de reikwijdte _____

6. Benodigdheden inspectie

Benodigdheden inspectie

- Hygiënepakket: zie hygiëneprotocol bij het betreden van bedrijven met evenhoevigen en/of pluimvee)
- Digitale afstandsmeter en/of rolmaat;
- Thermometer omgeving
- Thermometer dier (liefst ook een reserve);
- Rekenmachine (smartphone);
- Fototoestel voor het maken van kwalitatief goede foto's en video's;

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 9 van 15

7. Verantwoording SPIN en Hitte-app

Waarom verantwoorden in SPIN en de Hitte-app primair bedrijf

Wanneer volgens de weersvoorspelling van het KNMI voor de komende 24 uur in de Bilt een temperatuur van 27 graden Celsius of meer wordt verwacht (in KNMI app 'Het weer in Nederland'), treedt het Hittedraaiboek in werking. Elke dag na een dag met temperaturen boven de 27 graden Celsius vindt het hitte-overleg plaats. In dit overleg sluiten alle afdelingen aan die te maken hebben met een onderdeel van het proces, zoals Keuren, Inspectie Dier, Expertise, Team Meldingen en Vragen (TMV), het Klantcontactcentrum (KCC) en Communicatie. In dit overleg worden de resultaten, bijzonderheden en eventuele knelpunten besproken.

Het op de juiste manier verantwoorden in SPIN en de hitte-app is nodig voor een volledige terugkoppeling in bijvoorbeeld het hitte-overleg, evaluaties en de beantwoording van pers- en Kamervragen. Daarnaast bleek het vorig jaar niet haalbaar om de inspectiebevindingen binnen 24 uur in SPIN te verantwoorden, daarom is daarnaast de hitte-app geïntroduceerd. Deze app is bedoeld om een globaal beeld te geven van de inspectieresultaten met betrekking tot hitte (zowel voor meldingen als reguliere inspecties).

Wanneer verantwoorden als hitte-inspectie

Hitte gerelateerde meldingen die bij TMV binnen komen en waar diergezondheid en dierenwelzijn in het geding (kan) komen, worden altijd beoordeeld (en indien nodig uitgezet naar inspectie), ongeacht de temperatuur. Het is dus belangrijk om hitte-inspecties ook altijd op onderstaande manier te verantwoorden in SPIN en de hitte-app, ook bij hitte-inspecties onder de 27 graden Celsius. In MOS is een hitte melding te herkennen aan 'Hitte' in de omschrijving. Daarnaast kan het zijn dat een dierwelzijnsmelding gericht op een ander onderwerp of een reguliere inspectie ook tijdens de hitte wordt uitgevoerd en dan is deze instructie dus ook van toepassing.

Toelichting verantwoording hitte inspectie in SPIN

De inspecties worden verantwoord in het programma 'Welzijn grazers'. Zorg dat deze bevindingen uiterlijk binnen 3 werkdagen na de inspectie in SPIN staan. Dit gaat om de verificatie, niet om het opsporingsgedeelte. Bij inspecties van meldingen moet daarnaast altijd het MOS-nummer (zonder.00) worden ingevuld.

Let op: Het is belangrijk dat je voor deze inspecties bij de vraag 'De inspectie had betrekking op' altijd aan klikt dat het gaat om 'Extreme weersomstandigheden', zoals in figuur 3. Dit geldt dus zowel voor reguliere inspecties als voor meldingen. Dit zodat uit de analyses duidelijk blijkt welke inspecties te maken hadden met hitte. Bij een niet akkoord inspectie komen een aantal extra vragen naar voren.

Code	Omschrijving
a	Niet van toepassing
b	Melding melkweigering
c	Extreme weersomstandigheden
d	Doden van dieren - primair bedrijf of particulier
e	Levend kadaver - Rendac

Figuur 3. Beantwoording vraag 'De inspectie had betrekking op'

Toelichting verantwoording Hitte-app primair bedrijf

Het doel van deze app is om snel een globaal beeld te krijgen van de uitgevoerde resultaten van de inspecties van die dag. Deze resultaten worden direct zichtbaar in een dashboard die besproken wordt in het hitte-overleg. Je kunt het beste de app direct invullen op de locatie van een hitte inspectie (zowel bij een hitte melding als een reguliere hitte inspectie), omdat de gegevens van de locatie en tijd gelijk worden opgeslagen in de app. Het invullen kost een paar minuten tijd. In figuur 4 is een overzicht weergegeven van de vragen die worden gesteld in de hitte-app.

Het invullen van een nieuwe inspectie in de hitte-app kan op twee manieren:

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 10 van 15

- Via de Explorer-app. In deze app vindt je de map 'NVWA dierenwelzijn'. Vervolgens kies je voor de kaartlaag 'Hitte-inspecties dierenwelzijn'. Via het zwarte vierkantje bovenin kan je kiezen om verschillende kaartlagen aan en uit te zetten. In de kaartlaag MOS-meldingen zie je alle binnen gekomen MOS-meldingen. Zoek jouw MOS-melding op door in te zoomen op dat gebied in de kaart en klik op de melding om deze te openen. In de melding zie je een link staan naar 'Survey123_Hitte_inspecties'. Als je daar op klikt dan opent de Hitte-app vanzelf en vult deze zich automatisch met een aantal standaardgegevens.
- Via de Survey123 app. Als je hier hebt ingelogd dan kan je kiezen voor Hitte_2021_v1. Druk vervolgens op verzamelen om een nieuwe inspectie in te voeren.

Voor technische vragen over de installatie en het gebruik van de hitte app kan je [redacted] of [redacted] benaderen.

Figuur 4. Overzicht vragen hitte-app primair bedrijf

8. Arbo, milieu en veiligheid

Buiten de reikwijdte

9. Administratie en routing

Geconstateerde afwijkingen worden in het programma vastgelegd. Indien sprake is van overtredingen van de Europese randvoorwaarden, worden deze in 'specificatie naleving' verantwoord en onderbouwd. Voor het opmaken van een bestuurlijke en/of strafrechtelijke rapportage dient in Spin een interventie te worden opgemaakt.

Route rapportage

Het rapport hoeft niet fysiek naar de NVWA te worden opgestuurd. Spin is voldoende. Denk aan een collegiale toets voordat je het rapport of de brief afsluit.

Route Schriftelijke waarschuwing

Je zorgt zelf voor de versturing de TA Eindhoven. Van daaruit wordt de brief aan de houder verzonden.

Route Rapport van Bevindingen TBM

Zie ook de werkinstructie 'Bestuurlijk handhaven dierenwelzijn' op Werkwijzer.

Route Rapport van bevindingen voor bestuurlijke maatregel

Een rapport van bevindingen voor een bestuurlijke maatregel maak je op voor het inzetten van bestuursdwang. Last onder dwangsom of last onder bestuursdwang. Mail het definitieve Rapport van Bevindingen TBM (bestuurlijke maatregel), inclusief bijlagen met de eventueel daarbij behorende veterinaire verklaring binnen 1 week na aanzeggen van de te nemen maatregelen naar TBM (JZ): [redacted]@nvwa.nl. Geef duidelijk in de titel van de mail aan waar het om gaat. Het is belangrijk dat alle informatie in één mail staat. Dit voorkomt dat stukken zoek raken.

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 11 van 15

Let op: Zijn de bestanden te groot om te mailen, dan kun je het rapport ook plaatsen in de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA. Adres:

Route rapport van bevindingen TBM (bestuurlijke boete)

Rapport van bevindingen TBM (boeterapport) aanmaken in Spin, interventie. Gebruik de tekstblokken. Dit rapport ondertekenen. Sla vervolgens het rapport op als PDF file. Dit rapport plaats je met alle bijbehorende bijlagen (zoals een veterinaire verklaring) in een map. De map geef je als naam het Spinrapportnummer. Dit rapport plaats je op de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA. Adres:

Let op: als het rapport een combinatie is van een bestuurlijke boete en een bestuurlijke maatregel dan volg je de manier van inzenden van de bestuurlijke maatregel.

Route Proces-verbaal

Het proces-verbaal moet binnen zes weken in tweevoud naar Eindhoven worden gestuurd.

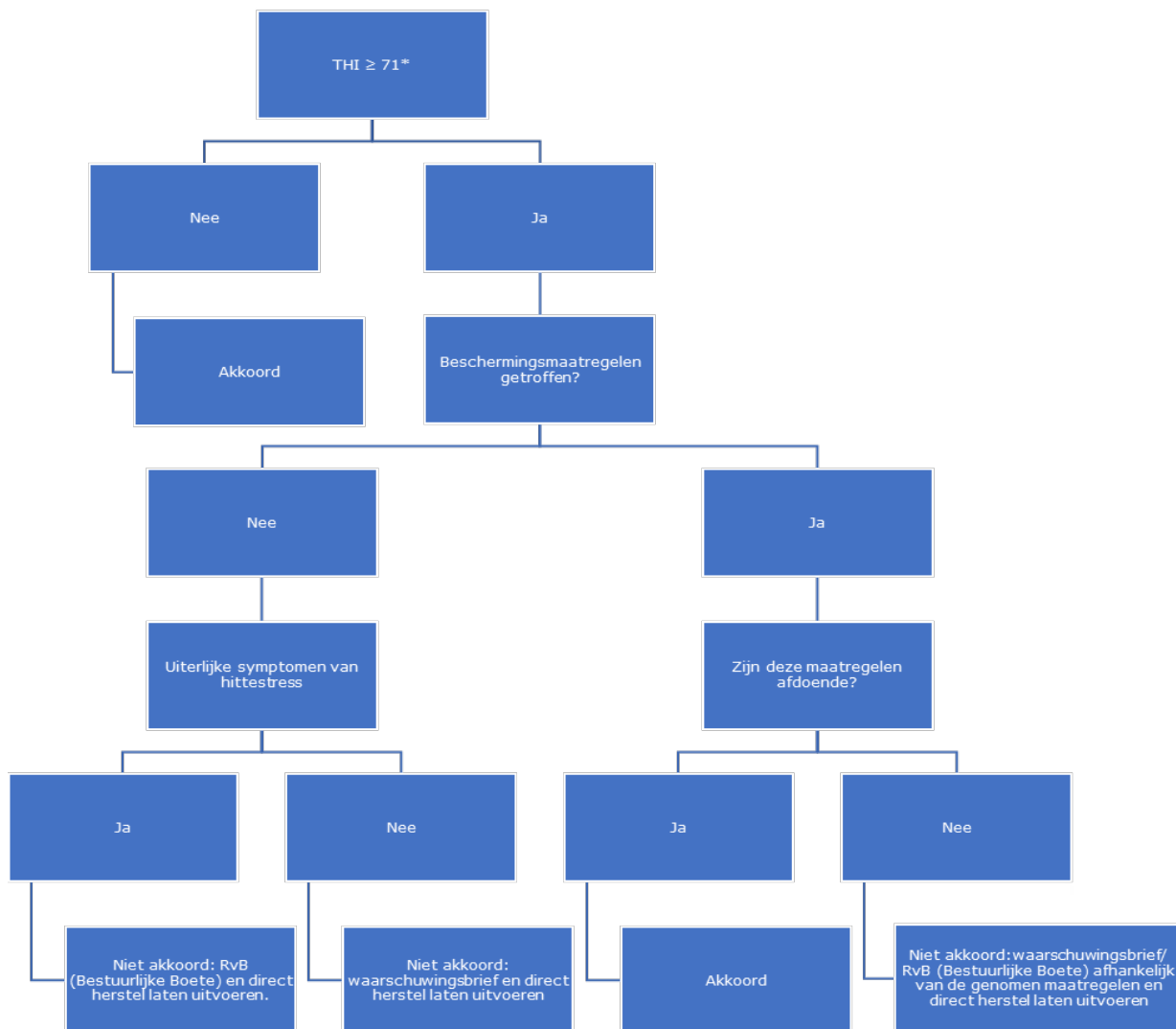
Combinatie rapport van bevindingen TBM & proces-verbaal

Als er voor bijvoorbeeld artikel 2.1 of 2.2 lid 8 Wet dieren een proces-verbaal wordt aangezegd dan worden eventuele andere, bestuurlijk beboetbare overtredingen ook in het strafrecht afgedaan. Er hoeven dus geen twee rapporten te worden opgemaakt.

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 12 van 15

10. Bijlagen

Bijlage 1 Stappenplan³

Bijlage 2 SPIN

Spin vragen bij een melding met betrekking tot extreme weersomstandigheden

6	Inspectie had betrekking op	☐ Productiedieren ☐ Niet voor productie gehouden dieren ☐ Melding melkweigering ☐ Extreme weersomstandigheden ☐ Doden van dieren - primair bedrijf of particulier ☐ Levend kadaver – Rendac ☐ Melding uit het buitenland
Vragen specifiek voor inspectie 'Extreme weersomstandigheden'		

* Deze THI is het uitgangspunt bij een gemiddeld genomen dier. Deze kan per leeftijd, ras, conditie van het dier verschillen (maatwerk).

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 13 van 15

44	Wat was het resultaat van de inspectie extreme weersomstandigheden?	☐ Akkoord (<i>beantwoord vraag 45 en 67</i>) ☐ Niet akkoord
45	Wat was de weersomstandigheid die leidde tot dierenwelzijnsproblemen? / Wat was de weersomstandigheid waarop de inspectie betrekking had?	☐ Relatief hoge luchtvochtigheid buiten ☐ Relatief hoge buitentemperatuur ☐ Relatief lage buitentemperatuur ☐ Hevige neerslag ☐ Overstroming ☐ Anders, namelijk
46	Toelichting andere extreme weersomstandigheden	Open veld
47	Soort locatie (meerdere antwoorden mogelijk)	☐ Stal ☐ Weiland ☐ Buitenverblijf
48	Hoeveel dieren waren ongeveer aanwezig op deze locatie?	Aantal dieren
49	Vertoonden de dieren tijdens de inspectie symptomen van hittestress?	☐ Ja ☐ Nee (<i>ga naar vraag 51</i>)
50	Welke symptomen van (mogelijke) hittestress vertoonden de dieren?	☐ Verhoogde ademfrequentie / hijgen ☐ Kwijlen ☐ Schuimbekken ☐ Zweten ☐ Trillen ☐ Coördinatieverlies ☐ Braken ☐ Diarree ☐ Koliek ☐ Sterfte ☐ Anders
51	Ongeveer hoeveel dieren zijn gestorven?	Aantal dieren
52	Heeft de houder voorafgaand aan het extremere weer extra maatregelen getroffen?	☐ Ja ☐ Nee (<i>ga naar vraag 55</i>)
53	Genomen extra maatregelen (meerdere antwoordmogelijkheden)	☐ S 'nachts / vroeg voeren ☐ Extra vitamine C aan drinkwater toegevoegd ☐ Vernevelingsinstallatie aan ☐ Koeling/sproeiers dak ☐ Koeling van binnenkomende lucht ☐ Dieren overdag binnen houden ☐ Dieren s 'nachts binnen houden ☐ Beschuttingsplekken gecreëerd ☐ Extra watervoorziening geplaatst ☐ Stalbezetting aangepast ☐ Extra ventilatoren geplaatst ☐ Luchtsnelheid in de stal verhoogd ☐ Bezettingsgraad verlaagd ☐ Relatieve luchtvochtigheid in stal verlaagd ☐ Verwarming hoger gezet ☐ Stalcontrole verhoogd ☐ Anders, namelijk

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 14 van 15

54	Toelichting genomen maatregelen (bij alle antwoorden laten inklappen)	
55	Hadden de dieren toegang tot voldoende water van passende kwaliteit?	☐ Ja ☐ Nee
56	Hadden de dieren voldoende beschutting?	☐ Ja voldoende beschutting ☐ Nee onvoldoende beschutting
57	Wordt in de stal(len) gebruik gemaakt van natuurlijke of mechanische ventilatie? (als bij vraag 47 stal wordt gekozen)	☐ Mechanische ventilatie (inklappen volgende vragen over ventilatie en alarm) ☐ Natuurlijke ventilatie
58	Heeft de ventilatieapparatuur in de stal gewerkt?	☐ Ja ☐ Ja, maar ventilatiecapaciteit is onvoldoende gebleken ☐ Nee, ventilatie en noodstelsel zijn uitgevallen ☐ Nee, ventilatie uitgevallen, geen noodstelsel aanwezig ☐ Nee, ventilatie uitgevallen, noodstelsel onvoldoende ☐ Onbekend
59	Wanneer is de capaciteit en de werking van het ventilatiesysteem voor het laatst getest? (inklappen bij mechanisch en stal)	☐ < 2 weken geleden (inklappen) ☐ 2 weken - 1 maand geleden (inklappen) ☐ 1 - 2 maanden geleden (inklappen) ☐ 3 - 12 maanden geleden (inklappen) ☐ > 12 maanden geleden (inklappen) ☐ Nooit
60	Hoe heeft de houder het ventilatiesysteem getest of laten testen? (meerdere antwoordmogelijkheden)	☐ Door klimaatexpert ☐ Door adviseur voerleverancier ☐ Door dierenarts ☐ Door analyse computergegevens ☐ Zelf getest ☐ Rooktest uitgevoerd / laten uitvoeren ☐ Anders, namelijk
61	Kan de houder aantonen dat het ventilatiesysteem is getest?	☐ Ja ☐ Nee, alleen eigen verklaring
62	Toelichting testen ventilatiesysteem	Open veld
63	Heeft het alarmsysteem gewerkt?	☐ Ja (inklappen volgende vraag) ☐ Ja, maar niet of niet tijdig op gereageerd (inklappen volgende vraag) ☐ Nee (inklappen volgende vraag) ☐ Geen alarmsysteem aanwezig ☐ Onbekend (inklappen volgende vraag)
64	Wanneer is het alarmsysteem voor het laatst getest?	☐ < 2 weken geleden (inklappen) ☐ 2 weken - 1 maand geleden (inklappen) ☐ 1 - 2 maanden geleden (inklappen) ☐ 3 - 12 maanden geleden (inklappen) ☐ > 12 maanden geleden (inklappen) ☐ Nooit
65	Kan de houder aantonen dat het alarmsysteem is getest?	☐ Ja ☐ Nee, alleen eigen verklaring
66	Soort alarmsysteem (laten inklappen bij alarm aanwezig)	☐ Akoestisch ☐ Melding via telefoon ☐ Melding via extern bedrijf ☐ Anders
67	Toelichting onderzoek ter plaatse	Open veld

titel	Werkinstructie hitte bij schapen			
code	HH02 DWZ 129	versie 2.0	ingangsdatum 31-05-2022	pag. 15 van 15

11. Literatuur

De PDF bestanden van deze literatuur zijn te vinden in een los document op de werkwijzer.

ⁱ AWIN, 2015. AWIN Welfare Assessment Protocol for Sheep. AWIN, Berlin, Germany.

ⁱⁱ K. Morgan, 'Thermoneutral zone and critical temperatures of horses', *J Therm Biol* 1998, afl. 1, pp. 59-61.

ⁱⁱⁱ Welzijnswijzer voor de beginnende schapenhouder, 2009, Animal Sciences Group, Wageningen UR <http://edepot.wur.nl/5282>

^{iv} Timmerman, M., K. van Reenen, H. Holster, A. Evers, 2018. Verkennende studie naar hittestress bij melkvee tijdens weidegang in gematigde klimaatstreken. Wageningen Livestock Research, Rapport 1117.

^v Voorkomen van hittestress wees voorbereid. LTO. 2021.

^{vi} G. Marcone, T. Kaart, P. Piirsalu, D.R. Arney, Panting scores as a measure of heat stress evaluation in sheep with access and with no access to shade, *Applied Animal Behaviour Science*, Volume 240, 2021, 105350, ISSN 0168-1591, <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2021.105350>.

^{vii} Lees, A.M., Sullivan, M.L., Olm, J.C.W., Cawdell-Smith, A.J., Gaughan, J.B., 2019. A panting score index for sheep. *Int. J. Biometeorol.* 63, 973–978. <https://doi.org/10.1007/s00484-019-01711-3>

^{viii} Department of Agriculture and Water Resources 2018, Heat Stress Risk Assessment: Issues Paper, Live Animal Exports Branch, Canberra, September. CC BY 4.0. ISBN 978-1-76003-171-8

^{ix} STOCKMAN, Catherine Ann. The physiological and behavioural responses of sheep exposed to heat load within intensive sheep industries. 2006. PhD Thesis. Murdoch University.

^x Van Laer, E., C. P. H. Moons, B. Ampe, B. Sonck, L. Vandaele, S. De Campeneere, en F. A. M. Tuytens. 2015a. Effect of summer conditions and shade on behavioural indicators of thermal discomfort in Holstein dairy and Belgian Blue beef cattle on pasture. *Animal* 9 (9):1536-1546. doi 10.1017/s1751731115000804

^{xi} <https://www.qddiergezondheid.nl/nl/Hittestress/adviezen-hittestress-schaap>

^{xii} Van Laer, E., F. Tuytens, L. Vandaele, S. De Campeneere, en B. Sonck. 2015b. Detectie, gevolgen en preventie van hittestress bij rundvee op de weide. Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek, Merelbeke.

Titel	Werkinstructie controle opslaghouder RVO.nl gezelschapsdieren			
code	HH02 DWZ 03	versie 3	ingangsdatum 01-04-2017	pag. 1 van 4

versie	datum	toelichting
01	01-11-2013	
02	01-10-2015	Aantal wijzigingen: oa DR gewijzigd in RVO.nl, gewijzigde wet- en regelgeving
03	05-04-2017	Update werkinstructie tbv NVWA controle opslaghouders van RVO.nl 2017 en nummerwijziging

1 Onderwerp

Achtergrond

Eén van de regelingen die RVO.nl uitvoert is de regeling In Beslaggenomen Goederen (IBG). De afdeling IBG draagt onder andere zorg voor de bewaring van in beslag en in bewaring genomen gezelschapsdieren.

Onder meer vanwege dierenverwaarlozing, dierenmishandeling en/of andere overtredingen worden dieren bij de eigenaar of verzorger weggehaald. Dit kan gebeuren op basis van het strafrecht of bestuursrecht¹. RVO.nl is er verantwoordelijk voor tijdelijke opvang en verzorging van deze dieren. Dit gebeurt in afwachting van een beslissing over de bestemming van het dier. In sommige gevallen worden de dieren teruggegeven, in andere gevallen worden de dieren verkocht, geschonken of ingeslapen.

De opvang en verzorging van in beslag genomen dieren besteed RVO.nl uit. Daarvoor sluit RVO.nl een aantal overeenkomsten met derden, die voldoende kennis en ervaring hebben om dieren op een diervriendelijke wijze professioneel op te vangen. Op die manier wordt de zorg voor de dieren, die vaak al in verminderde conditie zijn, voldoende gegarandeerd. De opdracht voor de opvang en verzorging van landbouwhuisdieren en paarden wordt per diercategorie afzonderlijk aanbesteed. Dit gebeurt vanwege de specifieke eisen die aan kennis en ervaring worden gesteld.

In beslag name gebeurt altijd naar aanleiding van een controle door opsporingsinstanties als de NVWA of de LID en (dieren)politie. Op het moment dat de dieren bijvoorbeeld bij ernstige verwaarlozing niet bij de huidige eigenaar of verzorger kunnen blijven worden ze in overleg met het Openbaar Ministerie en/of RVO.nl in beslag genomen.

Voor de overdracht ontvangt de opslaghouder een bericht van de opdrachtgever wanneer er in beslag genomen dieren aankomen, zodat hij alvast de nodige voorbereidingen kan treffen, zoals het gereedmaken van de verblijven.

Vanaf het moment van overdracht aan de opslaghouder is RVO.nl verantwoordelijk voor de dieren. Omdat RVO.nl het opvangen en verzorgen van de dieren uitbesteedt aan de opslaghouders delen de opslaghouders deze verantwoordelijkheid met RVO.nl. Gedurende de opvangperiode zorgt de opslaghouder voor de opvang en verzorging van de dieren. Hiervoor krijgt de opslaghouder een vergoeding. Bij in beslag genomen dieren is extra medische zorg niet zeldzaam. Regelmatig contact met de opdrachtgever en de vaste dierenarts is dan ook een vereiste voor de opslaghouder.

In beslag genomen dieren worden op het terrein van de opslaghouder nagekeken door een dierenarts – extra medische zorg is vaak nodig-. De opsporingsambtenaar/toezichthouder en de opslaghouder nemen foto's van het dier/de dieren. Andere specialistische zorg (bv. hoefsmid/klauwbekapper, tandarts) moet ook vaak ingeschakeld worden. Daarnaast komt er vaak een taxateur langs om de waarde van de dieren te bepalen.

Na ontvangst zorgt de opslaghouder in samenwerking met RVO.nl voor het identificeren en registreren van de dieren.

Op het moment dat RVO.nl een eindbestemming voor het dier heeft, stuurt RVO.nl een bericht naar de opslaghouder, meestal in de vorm van een opdrachtbrief. De mogelijke

¹ Bij strafrechtelijke zaken worden dieren strafrechtelijk in beslag genomen. De officier van justitie neemt bij strafrechtelijke zaken de beslissing tot in beslag name. Bij bestuursrechtelijke zaken worden dieren onder bestuursdwang meegevoerd en opgeslagen. RVO.nl (Afdeling handhaving Dier, Natuur en Handhavingsregie) neemt bij bestuurlijke zaken de beslissing tot in bewaring name. Bij zowel strafrechtelijke zaken als bestuursrechtelijke zaken worden in dit bestek gemakshalve gesproken over in beslagname.

Titel	Werkinstructie controle opslaghouder RVO.nl gezelschapsdieren			
code	HH02 DWZ 03	versie 3	ingangsdatum 01-04-2017	pag. 2 van 4

eindbestemmingen voor in beslag genomen dieren zijn teruggave, verkoop, schenken of het laten inslapen van een dier. In de meeste gevallen regelt RVO.nl de afhandeling van de eindbestemming, al heeft de opslaghouder hier wel een adviserende en uitvoerende rol in.

Aanbesteding

In 2017 is er een aanbesteding voor opslaghouders van gezelschapsdieren geweest. Deze aanbesteding was opgedeeld in vijf percelen:

1. Perceel 1 Honden;
2. Perceel 2 Katten;
3. Perceel 3 Konijnen;
4. Perceel 4 Knaagdieren;
5. Perceel 5 Marterachtigen.

Het was mogelijk om voor één of voor meerdere percelen in te schrijven.

Na de beoordeling van de ontvangen inschrijvingen zijn er een aantal bedrijven geselecteerd. Deze bedrijven worden jaarlijks gecontroleerd door de NVWA. Deze controles worden op dezelfde wijze uitgevoerd als de controles tijdens de aanbesteding. De basis hiervoor is hetgeen in het bestek staat aangegeven.

2 Wettelijke basis

Om als opslaghouder in aanmerking te kunnen komen moet de inschrijver voldoen aan alle geldende wet- en regelgeving. Via www.wetten.overheid.nl kunnen volledige wetsteksten worden opgezocht.

Informatie over de verplichtingen die gelden in Nederland en die gedurende de looptijd van de overeenkomst op de verrichtingen van inschrijver van toepassing zijn, zijn verkrijgbaar bij:

- Voor bepalingen inzake belastingen: de Belastingdienst; www.belastingdienst.nl
- Voor bepalingen inzake milieubescherming: het ministerie van Infrastructuur en Milieu: www.rijksoverheid.nl
- Voor bepalingen inzake arbeidsbescherming en arbeidsvoorwaarden: het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid: www.rijksoverheid.nl.

3 Begrippen

In deze werkinstructie en bijbehorende stukken wordt met de begrippen inschrijver of opdrachtnemer de opslaghouder bedoeld.

4 Benodigdheden

Voor het uitvoeren van de controle kan gebruik worden gemaakt van de volgende zaken:

- Deze werkinstructie
- Checklist controle opslaghouder RVO.nl gezelschapsdieren:

checklist controle
opslaghouder gezelsc

- Overige wet- en regelgeving: www.wetten.overheid.nl
- Bestek:

offerteaanvraag MA
Opvang gezelschaps

offerteaanvraag
Opvang gezelschaps

offerteaanvraag
Opvang gezelschaps

offerteaanvraag
Opvang gezelschaps

offerteaanvraag
Opvang Gezelschaps

Titel	Werkinstructie controle opslaghouder RVO.nl gezelschapsdieren			
code	HH02 DWZ 03	versie 3	ingangsdatum 01-04-2017	pag. 3 van 4

5 Werkwijze

De controle van de NVWA vindt plaats bij de inschrijvers. Het is niet toegestaan de controle aan te kondigen. In eerste instantie zal altijd een fysiek bezoek plaatsvinden. Alleen in dwingende gevallen mag de controle worden aangekondigd. Deze zal dan **wel** binnen 48 uur na aankondiging dienen te worden uitgevoerd. Indien een controle wordt aangekondigd, dan moet dit altijd in het controlerapport worden vermeld onder datum en tijdstip van de aankondiging.

Vindt de controle na aankondiging plaats, dan dient **altijd** met reden te worden omschreven waarom de controle is aangekondigd, in het rapport onder 'opmerkingen'.

Voor de uitvoer van de controle kan gebruik worden gemaakt van de checklist controle opslaghouder RVO.nl gezelschapsdieren.

Beoordeel alleen de vragen die betrekking hebben op de percelen waarop de opslaghouder ingeschreven heeft.

Alle onderdelen van het bestek wat voor fysieke controle in aanmerking kan komen zijn verwerkt. In een aantal gevallen is fysieke controle moeilijk, bijvoorbeeld omdat een goede beoordeling alleen mogelijk is indien er dieren gehuisvest zijn. In de checklist zijn zoveel mogelijk goed controleerbare punten opgenomen om zo de controleerbaarheid te verhogen. Ga er bij beoordeling vanuit dat de verblijven wel bezet zijn.

Geef bij de bevindingen die als niet akkoord worden afgedaan ook een toelichting bij opmerkingen inspecteur. Doe dit ook in de gevallen als je twijfelt. Ook per 'onderwerp' is hier de mogelijkheid voor.

Tip: maak foto's.

In spin geef je aan op welke diersoort(en) de inspectie betrekking had. Dan komen alleen de voor dat diersoort relevante vragen naar voren. Er wordt een afdoening gevraagd per onderwerp. Pas indien er een afwijking is vastgesteld dient dit in Spin worden verantwoord.

Aandachtspunten

- Bespreek met de gecontroleerde inschrijver de controleresultaten en bevraag actief indien er afwijkingen zijn geconstateerd en vermeld dit bij 'Opmerkingen inspecteur' of 'Opmerkingen geïnspecteerde'.
- Hou de voorschriften van het hygiëneprotocol in acht.
- Alleen bijlagen die in het spinrapport worden geplakt, zoals bijvoorbeeld digitale foto's, kunnen als bijlagen bij het rapport worden gevoegd.

6 Registratie en archivering

Rapportage en SPIN

Van het controlebezoek wordt NVWA 671 Rapport controle opslaghouders RVO.nl gezelschapsdieren (optioneel in geval van bijzonderheden: NVWA 13i).

Handavingsaspect: Besluit houders van dieren

Verificatieprogramma: Controle opslaghouder RVO.nl gezelschapsdieren

Doelgroep: Opslaghouders RVO.nl gezelschapsdieren

De adressen worden voorafgaand aan de controles gepland en toegewezen.

Uitwisseling met RVO.nl gebeurt via de share. Er hoeft geen handgeschreven rapport te worden opgemaakt. De CVS is als IC functionaris toegevoegd.

7 Interventie

RVO.nl besluit onder andere op basis van de rapportage van de NVWA of een inschrijver in aanmerking komt als opslaghouder of als opslaghouder kan blijven functioneren.

Mocht je op de overige geldende wet- en regelgeving afwijking constateren, dan dien je je uiteraard te houden aan het geldende verbaliserings- dan wel interventiebeleid.

8 Arbo, milieu en veiligheid

Geen aanvullingen op normale en hygiëne- en arboprotocol.

Titel	Werkinstructie controle opslaghouder RVO.nl gezelschapsdieren			
code	HH02 DWZ 03	versie 3	ingangsdatum 01-04-2017	pag. 4 van 4

9 Divers

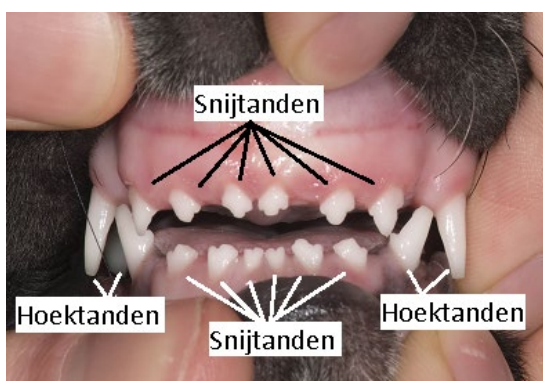
N.v.t.

titel	NVWA protocol leeftijdsbepaling pups			
code	HH02 HOH 18	versie 01	ingangsdatum 18-03-2016	pag. 1 van 4

Versie	Goedkeuring datum	Wijzigingen ten opzichte van eerdere versie
03		
02		
01	18-3-16	

1 Onderwerp

Honden mogen pas op 15 weken leeftijd in Nederland worden binnen gevoerd. Dit heeft te maken met de verplichte Rabiësvaccinatie. De leeftijd die de hond volgens het paspoort heeft, hoeft niet in alle gevallen te kloppen. Door te kijken naar het gebit kan een schatting worden gemaakt van de leeftijd van de hond. Dit is mogelijk omdat honden volgens een vast tijdsschema hun tanden wisselen. De snij- en hoektanden zijn hierbij vooral van belang.

De wisseltijden van deze tanden zijn:

- Snijtanden: 3-5 maanden
- Hoektanden: 5-7 maanden

Onderzoek naar de juistheid van dit schema bij verschillende rassen loopt nog.

Op basis van dit schema zal op een leeftijd van 15 weken bij een deel van de honden dus de snijtanden al gewisseld zijn. Anders gezegd: wanneer bij een grote groep geïmporteerde honden nog geen enkele snijtand gewisseld is, is het onwaarschijnlijk dat deze honden allemaal 15 weken of ouder zijn.

2 Begrippen

n.v.t.

titel	NVWA protocol leeftijdsbepaling pups			
code	HH02 HOH 18	versie 01	ingangsdatum 18-03-2016	pag. 2 van 4

3 Werkwijze

Stap 1: het selecteren van pups

Kies pups waarvan je twijfelt of ze al 15 weken zijn. Indicaties kunnen zijn: **grootte**, **gewicht** en **gedrag**. Kies pups van zowel grote als kleine rassen.

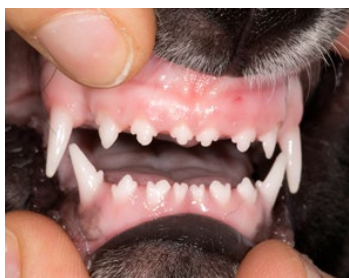
Stap 2: het hanteren van de pup

- Laat de fokker/handelaar de pup optillen met de kop van de hond van zich af en naar jou toe.
- Bekijk alle snij- en hoektanden. Hiertoe is het nodig om de lippen voor de tanden weg te houden. De pup zal waarschijnlijk protesteren, houd daarom met de vrije hand de kop vast.

Stap 3: bekijk welke tanden gewisseld zijn

Maak onderscheid in de volgende categorieën.

- Nog geen tand gewisseld

- Eén of meerdere snijtanden gewisseld

- Alle snijtanden en één of meerdere hoektanden gewisseld

Stap 4: foto maken

Maak een foto van de gebitten waarvan nog geen tand is gewisseld. Noteer van deze honden ook het chipnummer en controleer het paspoort.

- Laat fokker/handelaar met hond op schoot zitten.

titel	NVWA protocol leeftijdsbepaling pups			
code	HH02 HOH 18	versie 01	ingangsdatum 18-03-2016	pag. 3 van 4

- Laat hem of haar de lippen van de hond met beide handen voorzichtig voor de tanden wegtrekken.
- Maak zelf de foto.

4 Arbo, milieu en veiligheid

Het is zeer onwaarschijnlijk dat je tijdens de inspectie te maken krijgt met een hond met Rabiës. Gezien de grote gevaren die een mogelijk besmetting met zich mee kan brengen zijn goede hygiënevoorschriften op dit gebied toch zeer raadzaam.

- Draag altijd plastic handschoenen.
- Vervang de handschoenen als ze beschadigd zijn.
- Laat eventueel de fokker/handelaar de pup hanteren. Zorg in dit geval wel dat je alle snij- en hoektanden van de pup ziet.

Zie ook de [NVWA intranetpagina over ARBO](#). In dit dossier vind je ARBO informatie en voorschriften over Arbo.

5 Divers

5.1 Bijlagen

n.v.t.

titel	NVWA protocol leeftijdsbepaling pups			
code	HH02 HOH 18	versie 01	ingangsdatum 18-03-2016	pag. 4 van 4

5.2 Etc.

5.2.1 Subparagraaf.

- Opmaak voor NVWA opsomming

–

- 1 Opmaak voor NVWA nummering

a

titel	WERKINSTRUCTIE HANDEL EN WELZIJN GEZELSCHAPSDIEREN			
code	L&N03 HOH 13	Versie 05	ingangsdatum 05-04-2017	pag. 1 van 6

Versie	Datum	Toelichting
01	01-09-2014	Nieuwe wetgeving
02	25-04-2016	Combinatie welzijn en handel, aanvulling informatie
03	20-01-2017	Aanvulling JZ + invulling algemeen en specifiek interventiebeleid en handhavingskaders
04	31-01-2017	Aanpassing route SW en toevoeging begrip houder
05	07-04-2017	Aanpassing Bijlage 1: stroomschema straf en herstel

1 Onderwerp

Deze werkinstructie is opgesteld als leidraad bij het uitvoeren van inspecties met betrekking tot het (bedrijfsmatig) houden en verzorgen en verhandelen van gezelschapsdieren, waarbij de focus ligt op de handel en het fokken van honden. Na de totstandkoming van de Wet dieren is sinds 17 juni 2014 het Besluit houders van dieren van kracht geworden. Daarin zijn regels gesteld met betrekking tot fokken en bedrijfsmatige activiteiten van gezelschapsdieren. Het Honden- en kattenbesluit 1999 is hiermee komen te vervallen.

2 Wettelijke basis

De wetgeving is voor veel artikelen van middelvoorschriften naar doelvoorschriften gewijzigd (dus het doel moet worden gehaald zonder dat er precieze middelvoorschriften zijn gegeven). Ondanks dat er veel doelvoorschriften, ofwel open normen, in de nieuwe artikelen m.b.t. het houden van gezelschapsdieren staan wordt voor het huisvesten van honden en katten toch ook terugverwezen naar de normen zoals die in het Honden- en kattenbesluit 1999 stonden. Dit blijven de minimumnormen.

Relevante nationale en internationale regelgeving:

- Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (GWWD)
 - o Regeling handel levende dieren en levende producten
 - Verordening (EG) nr. 576/2013
 - Verordening (EG) nr. 577/2013
 - Richtlijn 92/65/EEG
 - o Besluit identificatie en registratie van dieren
 - o Regeling identificatie en registratie van dieren
- Wet Dieren
 - o Besluit houders van dieren
 - o Regeling houders van dieren
 - o Besluit met betrekking tot bewijs van vakbekwaamheid als bedoeld in art. 3.11 Besluit houders.
- Verordening (EG) nr. 1/2005 (transport)

titel	WERKINSTRUCTIE HANDEL EN WELZIJN GEZELSCHAPSDIEREN			
code	L&N03 HOH 13	Versie 05	ingangsdatum 05-04-2017	pag. 2 van 6

3. Begrippen

- **Houder:** eigenaar, houder of hoeder (artikel 1.1, Wet dieren)

In principe geldt dat de wet en de daarop gebaseerde uitvoeringsregelgeving uitsluitend van toepassing is op dieren die worden gehouden (artikel 1.2, eerste lid). Wat onder een gehouden dier moet worden verstaan, wordt op grond van artikel 3:107 van het BW

aan de hand van verkeersopvattingen bepaald. Volgens jurisprudentie is hiervan in ieder geval sprake indien een dier zich in de beschikkingsmacht van de mens bevindt, hetgeen met zich brengt dat de mens verantwoordelijkheid voor deze dieren draagt. Voor een aantal bepalingen ter bescherming van het dier die los staan van het houderschap, bestaat een uitzondering op dit principe. Dit betreft de artikelen 2.1, 2.8,

2.9, 4.2, 5.4 en 5.10 van de wet. Deze bepalingen hebben betrekking op dieren mishandeling, de plicht om aan hulpbehoevende dieren de nodige zorg te verlenen, diergeneeskundige handelingen, ingrepen, preventie en bestrijding van dierziekten, zoönosen en ziekteverschijnselen en het treffen van maatregelen met betrekking tot dieren die een schadelijke stof hebben opgenomen of waarvan dit wordt vermoed. Deze voorschriften gelden – evenals de ter uitvoering daarvan in het onderhavige besluit opgenomen bepalingen – voor alle dieren, gehouden of niet gehouden.

Daarnaast zijn in hoofdstuk 1 van de wet de bepaling inzake de intrinsieke waarde (artikel 1.3) en de algemene zorgplicht ten aanzien van dieren (artikel 1.4) opgenomen.¹

- **Bedrijfsmatig:** als de activiteiten met huisdieren met een zekere omvang en regelmaat worden uitgeoefend. In de meeste gevallen is dit duidelijk, zoals bij een dieren speciaalzaak of een dierenpension. Is het minder duidelijk, dan zijn er indicaties om iets als bedrijfsmatig te beschouwen. Voor honden en katten geldt in eerste instantie een getalsmatige indicatie: de fokker heeft in een aaneengesloten periode van 12 maanden in totaal meer dan 20 honden of katten verkocht, afgeleverd, opgevangen of gefokt. Deze getalsmatige indicatie is, net zoals onder het Honden- en Kattenbesluit, een richtsnoer. Beoordeling of sprake is van bedrijfsmatigheid gebeurt in twijfelgevallen (bij minder dan 20 dieren) voor honden en katten ook aan de hand van deze indicaties (deze indicaties hoeven niet allemaal van toepassing te zijn om iets als bedrijfsmatig te beschouwen):

- ✓ De fokker fokt niet om de dieren zelf te houden als huisdier en ook niet voor familie en vrienden.
- ✓ De fokker verkoopt of levert de dieren af aan anderen dan familie en vrienden.
- ✓ De fokker vangt de dieren op tegen een vergoeding en plaatst hiervoor advertenties.
- ✓ De fokker heeft ruimtes speciaal ingericht voor opvang, handel of fokken van de dieren.
- ✓ De fokker is geregistreerd bij de Kamer van koophandel of heeft een BTW-nummer.
- ✓ De fokker adverteert.
- ✓ De fokker oefent de activiteiten uit om winst te maken.

4. Benodigheden

- Chipreader
- Uitdraai I&R registraties fokker
- Lux meter
- Watjes voor de watjetest
- Checklist handel en welzijn gezelschapsdieren

¹ Zie nota van toelichting Besluit houders van dieren

titel	WERKINSTRUCTIE HANDEL EN WELZIJN GEZELSCHAPSDIEREN			
code	L&N03 HOH 13	Versie 05	ingangsdatum 05-04-2017	pag. 3 van 6

5. Werkwijze

De controles worden in principe onaangekondigd uitgevoerd zodat het meest reële beeld m.b.t. de naleving wordt verkregen.

1. Na het nemen van de diverse hygiëne maatregelen controleer je de aanwezige honden en/of katten.
2. Vul de checklist handel en welzijn gezelschapsdieren in.
3. Tijdens de controles wordt conform het algemene en specifieke interventiebeleid opgetreden. Als hulpmiddel voor het toepassen van het specifiek interventiebeleid zijn een aantal handhavingskaders opgesteld:
[- Handhavingskader Wet dieren Besluit houders van dieren algemeen en particulier](#)
[Versie 4 26 september 2016.](#)
[- Handhavingskader bedrijfsmatig gehouden gezelschapsdieren versie 26 sept 2016.](#)
[- Handhavingskader ingrepen excl. landbouwhuisdieren.](#)
4. Indien er afwijkingen worden geconstateerd dient er een hercontrole plaats te vinden.

6. Registratie in SPIN en routing van de rapporten

Spin

Op dit moment kan gebruik worden gemaakt van de bestaande programma's:

- ✓ Welzijn gezelschapsdieren
- ✓ Welzijn gezelschapsdieren hercontrole

NB: indien de aanleiding van de controle een melding was, goed het meldingsnummer invullen, ook indien het meerdere meldingen betreft.

In deze SPIN programma's worden komen alle controleonderwerpen aan bod. Het rapport en de checklists hoeven niet fysiek worden opgestuurd. Spin is voldoende. Denk aan een collegiale toets voordat je het rapport of de brief afsluit en vergeet het niet te laten fatteren in spin.

Opmaak en routing documenten

Naar aanleiding van controles dient, afhankelijk van te volgen route (straffen/herstellen), de opmaak plaats te vinden van een of meer van de onderstaande documenten. In bijlage 1 is weergegeven welke routes gevolgd kunnen worden en welke rapporten hierbij horen. Voor de veterinaire overtredingen is de (paarse) route van de bestuurlijke boete nog niet beschikbaar! I&R overtredingen kunnen alleen **strafrechtelijk** worden afgedaan.

Route schriftelijke waarschuwing

Een schriftelijke waarschuwing wordt opgemaakt en verzonden aan nVWA pb

Route Bevindingenbrief

Een bevindingenbrief wordt opgemaakt en verzonden aan

Route Rapport van Bevindingen

Een rapport van bevindingen maak je op voor het inzetten van bestuursrecht (Last onder dwangsom of last onder bestuursdwang). Zo spoedig mogelijk, maar in ieder geval
 via interventie een bevindingenrapport opmaken en insturen naar:

1. De afdeling Juridische Zaken (JZ) van de NVWA (@nvwa.nl) wanneer het veterinaire overtredingen betreft én in geval van combinatie veterinaire

titel	WERKINSTRUCTIE HANDEL EN WELZIJN GEZELSCHAPSDIEREN			
code	L&N03 HOH 13	Versie 05	ingangsdatum 05-04-2017	pag. 4 van 6

overtredingen met overtredingen op gebied van welzijn/Besluit houders en/of transport;

2. RVO.nl (rvo.nl) wanneer het overtredingen betreft die alleen over welzijn/Besluit houders (inclusief fokken) en artikel 2.1 (dierenmishandeling) of 2.2 lid 8 (onthouden nodige zorg) Wet dieren gaan. Zij zorgen voor de verdere afhandeling.

Route Boeterapport

Boeterapport aanmaken in Spin, interventie. Wordrapport uit Spin leegmaken en via 'Huisstijl' het rapport maken. Gebruik de tekstblokken. Dit rapport ondertekenen. Zie hiervoor de instructie. Sla vervolgens het rapport op als PDF file. Dit rapport plaats je met alle bijbehorende bijlagen in een map. De map geef je als naam het Spinrapportnummer. Dit rapport plaats je op de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA. Adres: [\[redacted\]](#)

Route Proces-verbaal

Het proces-verbaal moet binnen zes weken in tweevoud naar TA Eindhoven worden gestuurd. Adres: [\[redacted\]](#)

Combinatie boeterapport & proces-verbaal

Als er voor bijvoorbeeld artikel 2.1 (dierenmishandeling) of 2.2 lid 8 (onthouden nodige zorg) Wet dieren een proces-verbaal wordt aangezegd dan worden eventuele andere (bestuurlijk beboetbare) overtredingen ook in het strafrecht afgedaan. Er hoeven dus geen twee rapporten te worden opgemaakt.

7. Interventie

Tijdens de controles wordt opgetreden conform het geldende [algemeen interventiebeleid](#). Het Algemeen interventiebeleid NVWA is gepubliceerd in de Staatscourant op 7 juli 2016. Het specifiek interventiebeleid is op die datum nog niet volgens het nieuwe kader aangepast; dat doet de NVWA zo snel mogelijk. Totdat het specifiek interventiebeleid is aangepast, geldt een overgangstermijn. Daarbij geldt voor de onder toezicht gestelde het meest gunstige alternatief: oud specifiek interventiebeleid of nieuw algemeen.

Specifiek interventiebeleid:

- Wet dieren / besluit houders van dieren (nieuwe nog in ontwikkeling):

[IB02-SPEC02 Specifiek interventiebeleid Dierenwelzijn primair bedrijf.](#)

Als hulpmiddel voor het toepassen van het specifiek interventiebeleid zijn een aantal handhavingskaders opgesteld (zie H5: Werkwijze). Deze handhavingskaders welzijn gezelschapsdieren en hobbydieren zijn in samenwerking tussen LID, RVO, politie en NVWA opgesteld. Dit kader wordt met enige regelmaat aangepast naar aanleiding van wijzigingen in de regelgeving of gedeelde wijziging van inzichten ten aanzien van interpretatie van de regelgeving. Op basis van dit centrale kader is door de NVWA een handhavingskader opgesteld t.a.v. de welzijnsartikelen over bedrijfsmatig gehouden gezelschapsdieren (in casu hondenhandel- en fokkerij). Daarnaast is er een apart handhavingskader met betrekking tot het niet bedrijfsmatig houden van gezelschapsdieren, opgesteld door de Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming (LID). De basisnormen zijn in alle gevallen gelijk en gestoeld op het algemeen interventiebeleid en het specifiek interventiebeleid dierwelzijn primair bedrijf.

- Regeling handel levend dieren en dierwelzijn: specifiek interventiebeleid voor import nog in ontwikkeling.

titel	WERKINSTRUCTIE HANDEL EN WELZIJN GEZELSCHAPSDIEREN			
code	L&N03 HOH 13	Versie 05	ingangsdatum 05-04-2017	pag. 5 van 6

- Besluit identificatie en registratie van dieren en Regeling identificatie en registratie van dieren: specifiek interventiebeleid nog in ontwikkeling op dit moment wordt gewerkt met het volgende document:

[L&N03 HOH 07 Toelichting en instructie I&R hond.doc](#)

- Transportverordening (nieuwe nog in ontwikkeling):

[IB01-SPEC17 V03.doc](#)

Indien een overtreding niet in het specifiek interventiebeleid staat is het algemeen interventiebeleid van toepassing waardoor bij vastgestelde overtredingen proces-verbaal wordt opgemaakt, tenzij er aanleiding is om middels een officiële waarschuwing op te treden. Indien een overtreding in het interventiebeleid is benoemd als bestuurlijk beboetbaar, dient een boeterapport te worden opgemaakt. Naast het sanctionerend optreden (door middel van waarschuwing, Boeterapport of PV), kan er ook corrigerend worden opgetreden. Dit kan door middel van het opleggen van bijvoorbeeld van een last onder bestuursdwang of een last onder dwangsom. Hiervoor dient een Rapport van Bevindingen worden opgemaakt. Let op: indien je verwacht dat overtreder wel de nodige aanpassingen gaat doen (en het LOD/LOB traject waarschijnlijk toch niet op hoeft te starten), maar je wilt toch een stok achter de deur. Kies er dan voor om een bevindingenbrief op te sturen. Kijk voor meer informatie ook in de werkinstructie bestuursrechtelijk handhaven. Indien er afwijkingen worden geconstateerd dient er een **hercontrole** plaats te vinden.

In het interventiebeleid wordt ook gesproken over naleefhulp. Dit kan bijvoorbeeld bestaan uit het aangeven waar de overtreder informatie op kan vragen om wel aan de geldende wet- en regelgeving te voldoen. Voor algemene vragen omtrent de regelgeving en overige zaken kun je doorverwijzen naar het RVO.nl, bereikbaar via:

Inspecteurs nemen voor een toelichting op regelgeving contact op met de desbetreffende inspecteur TO. Indien nodig kan TO een vraag voorleggen aan JZ via de functionele postbus nvwa.nl.

8. Arbo, milieu en veiligheid

Buiten de reikwijdte

Buiten de reikwijdte

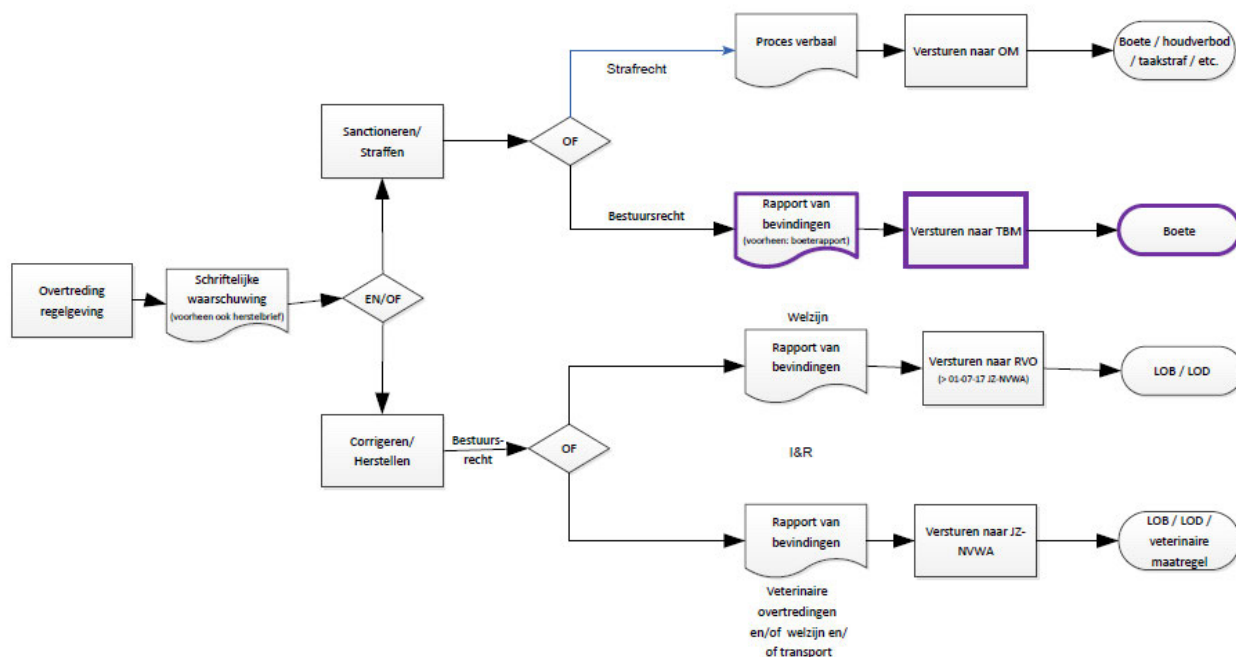
titel	WERKINSTRUCTIE HANDEL EN WELZIJN GEZELSCHAPSDIEREN			
code	L&N03 HOH 13	Versie 05	ingangsdatum 05-04-2017	pag. 6 van 6

Bijlage 1 Stroomschema overtredingen straf en herstel

Processtappen n.a.v. overtredingen in kader hondenhandel. Betreffende veterinaire, welzijns- en transportregelgeving en t.a.v. I&R hond.

Bestuursrechtelijk sanctionerend optreden (paars) is nog niet mogelijk voor:

- 1) overtredingen m.b.t. I&R hond
- 2) veterinaire overtredingen van de Regeling handel levende dieren en levende producten.

Figuur 1. Stroomschema overtredingen straf en herstel.

titel	Artikel 3.4 Fokkerij (Bhvd.) – uiterlijke kenmerken: Kortsnuitige honden		
code	HHxx DWZ xxx	versie 1.0	pag. 1 van 10

Versie	datum	Wijzigingen ten opzichte van vorige versie
1.0	00-11-2019	Pilot werkinstructie
2.0	27-10-2021	Wijzigingen voor toepassing outcross en toevoeging uitgebreid wettelijk
3.0	11-08-2022	Uitbreiding en uniformering werkinstructie en webpagina

Inhoud

1.	Onderwerp.....	1
2.	Wettelijke basis	2
3.	Begrippen.....	3
4.	Benodigdheden	3
5.	Werkwijze	3
6.	Registratie en archivering	8
7.	Interventie.....	10
8.	Bijlage	10
I.	Informatieflyer om achter te laten.....	10
II.	Informatieblad voor dierenartsen.....	10

1. Onderwerp

Deze werkinstructie is opgesteld als leidraad bij het uitvoeren van inspecties met betrekking tot het fokken van kortsnuitige honden. Artikel 3.4 van het Besluit houders van dieren is een inspanningsverplichting, geformuleerd als een open norm. De inspanningsverplichting ziet er op, dat een houder o.a. zo veel als mogelijk moet voorkomen dat nakomelingen met ernstige gebreken of erfelijke aandoeningen worden gefokt. Hoe dat 'zoveel als mogelijk' moest worden gezien voor uiterlijke kenmerken, was lange tijd onduidelijk.

Achtergrond

Een handavingsverzoek van Stichting DierenRecht (D&R) uit 2016 voor kortsnuitige honden leidde tot onderzoek. Sinds 2017 zijn LNV, NVWA (en LID) aan het onderzoeken in hoeverre het mogelijk is om het verbod op het schadelijke fokken van gezelschapsdieren beter handhaafbaar te maken. Gezocht is naar criteria die zowel voor alle rasdieren als voor niet-rasdieren (lookalikes) gebruikt konden worden. Toen bleek er een grote behoefte te bestaan aan eenvoudig te meten criteria, die gemakkelijk in het veld gebruikt kunnen worden bij de handhaving door zowel inspecteurs als dierenartsen. In het jaar 2018 heeft LNV daarom aan de Faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht de opdracht gegeven om dergelijke criteria te ontwikkelen.

Op 16 maart 2019 heeft LNV het rapport ([Fokken met kortsnuitige honden](#)) van de Universiteit Utrecht aan de Tweede Kamer aangeboden en in de aanbiedingsbrief richting de Tweede Kamer aangegeven dat deze criteria zullen worden benut door de NVWA en de LID bij de handhaving van de regels op het terrein van fokkerij. De criteria gelden dan voor alle kortsnuitige honden en dus niet alleen voor rashonden.

Eind 2019 heeft de NVWA als pilot verschillende fokkers gecontroleerd, van zowel rashonden als zogenaamde lookalikes. Hiermee is niet rechtstreeks aan het handavingsverzoek van D&R voldaan, maar wel aan de strekking van het verzoek. Feedback en aandachtspunten uit de training zijn in deze werkinstructie verwerkt.

De 6 criteria zijn dus een invulling van de inspanningsverplichting voor fokkers en opgesteld als toetsingskader voor de handhaving door de NVWA (en de LID). Als de dieren minimaal aan deze

titel	Artikel 3.4 Fokkerij (Bhvd.) – uiterlijke kenmerken: Kortsnuitige honden		
code	HHxx DWZ xxx	versie 1.0	pag. 2 van 10

criteria voldoen, dan wordt voor het deel ‘kortsnuitige honden’ voldaan aan de inspanningsverplichting.

Deze criteria moeten worden getoetst bij beide ouderdieren alvorens gefokt mag worden. De NVWA kan, door het uitvoeren van diezelfde toets, achteraf bepalen of gefokt had mogen worden (en of dat in de toekomst mag). Dit is de lijn die is afgestemd en die breed wordt uitgedragen en breed is gecommuniceerd:

- Dit is door de Minister gecommuniceerd richting de Tweede Kamer en de sector
- Het staat toegelicht op de website van de NVWA, die van RVO.nl, de KNMvD, etc.
- De communicatie:
 - <https://www.nvwa.nl/onderwerpen/honden-en-katten/huisdieren-fokken>
 - <https://www.nvwa.nl/onderwerpen/honden-en-katten/huisdieren-fokken/regels-voor-dierenartsen-over-fokbeleid-kortsnuitige-honden>
 - <https://www.nvwa.nl/onderwerpen/honden-en-katten/nieuws/2020/05/22/nvwa-geeft-handvatten-voor-naleven-fokverbod-kortsnuitige-honden>

De rol van de NVWA vs. praktiserend dierenartsen

Als NVWA bepalen wij aan de hand van de 6 criteria of de fokkruising had mogen plaatsvinden.

Heeft de fokker wel op de 6 criteria laten toetsen bij een praktiserend dierenarts, dan kan de betreffende inspecteur of dierenarts die verklaring nalopen. Bij twijfel over de resultaten wordt alsnog door de inspecteur of dierenarts zelf de 6 criteria getoetst bij het dier/ de dieren.

Beleidsregel

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) is bezig met het opstellen van een beleidsregel.

2. Wettelijke basis

De grondslag voor deze controles is de te vinden in de Wet dieren, artikel 2.6 lid 1 en 2:

1. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden regels gesteld voor de uitvoering van bindende onderdelen van EU-rechtshandelingen over het fokken van en het voor de fok gebruiken van dieren behorende tot bij die maatregel aangewezen diersoorten of diercategorieën.
2. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen voor het onderwerp, bedoeld in het eerste lid, regels worden gesteld voor bij deze maatregel aangewezen diersoorten of diercategorieën die betrekking hebben op onder meer:
 - a. een verbod op het fokken op het voor de fok gebruiken van:
 - 1°.dieren die beschikken over een bepaalde aandoening die, of een uiterlijk kenmerk dat, de gezondheid of het welzijn van het dier of de nakomelingen van het dier kan aantasten;
 - 2°.dieren die een gevaar kunnen opleveren voor de veiligheid van mens of dier, en
 - 3°.andere bij of krachtens algemene maatregel van bestuur aangewezen dieren, diersoorten of diercategorieën;
 - b. de methode van fokken, waaronder een verbod op bepaalde methoden van fokken;
 - c. het voorafgaand aan het fokken door de fokker te verrichten of te doen verrichten onderzoek bij dieren waarmee wordt gefokt naar de aanwezigheid van aandoeningen die de gezondheid of het welzijn van de dieren of de nakomelingen van die dieren kunnen aantasten;
 - d. hygiëne, het voorkomen van de verspreiding van dierziekten, zoönosen en ziekteverschijnselen, en het weren van ziekteverwekkers;
 - e. het aantal nesten dat dieren gedurende een bepaalde periode krijgen, en
 - f. de bij te houden en over te leggen gegevens.

titel	Artikel 3.4 Fokkerij (Bhvd.) – uiterlijke kenmerken: Kortsnuitige honden		
code	HHxx DWZ xxx	versie 1.0	pag. 3 van 10

Dit is verder uitgewerkt in het Besluit houders van dieren, artikel 3.4, tweede lid onder b Fokken met gezelschapsdieren:

1. Het is verboden te fokken met gezelschapsdieren op een wijze waarop het welzijn en de gezondheid van het ouderdier of de nakomelingen wordt benadeeld.
2. In ieder geval wordt bij het fokken, bedoeld in het eerste lid, voor zover mogelijk voorkomen dat:
 - a. ernstige erfelijke afwijkingen en ziekten worden doorgegeven aan of kunnen ontstaan bij nakomelingen;
 - b. uiterlijke kenmerken worden doorgegeven aan of kunnen ontstaan bij nakomelingen die schadelijke gevolgen hebben voor welzijn of gezondheid van de dieren;**
 - c. ernstige gedragsafwijkingen worden doorgegeven aan of kunnen ontstaan bij nakomelingen;
 - d. voortplanting op onnatuurlijke wijze plaatsvindt;
 - e. het aantal nesten of nakomelingen dat een gezelschapsdier krijgt de gezondheid of het welzijn van dat dier of de nakomelingen benadeelt.
3. Een hond krijgt binnen een aaneengesloten periode van twaalf maanden ten hoogste één nest.
4. Een kat krijgt binnen een aaneengesloten periode van twaalf maanden ten hoogste twee nesten of ten hoogste drie nesten in een aaneengesloten periode van vierentwintig maanden.

3. Begrippen

Outcross: Als er geen of erg lage onderlinge verwantschap is, bijvoorbeeld bij een fokcombinatie buiten de gesloten populatie; of als het een ander ras betreft.

Meetleeftijd: Het scoringsformulier kan worden gebruikt vanaf het moment dat de hond volledig is uitgegroeid. Voor de meeste rassen ligt deze leeftijd tussen één en anderhalf jaar.

4. Benodigdheden

- Chipreader
- Uitdraai I&R registraties fokker
- Meetinstrumenten zoals rolmaat en schuifmaat.
- Aanvullende werkinstructies:
 - [Werkinstructie Handel en welzijn gezelschapsdieren](#)
 - [Werkinstructie Identificatie en registratie honden](#)
 - [Meevoeren en opslaan gezelschapsdieren](#)
- Werkinstructies betreft Arbo, milieu en veiligheid
 - [Werkinstructie Hygiëne en ARBOv](#)
 - [ARBO-protocol Covid-19 \(primaire\)bedrijven](#)
 - [\(Covid19\) ARBO-protocol Covid-19 huiselijke sfeer](#)

5. Werkwijze

Observatie en meting:

- Als een nest jonger is dan 2 weken, wordt het moederdier niet gemeten, om te veel stress te voorkomen.
- Bij twijfel of het een kortsnuitige hond is wordt het dier ook getoetst op de 6 criteria.
- Beide ouderdieren moeten worden getoetst op de 6 criteria om te bepalen of de fokcombinatie akkoord was.
- Voer de meting uit op een lichte plek, bij voorkeur op een tafel
- Zorg ervoor dat de dieren rustig zijn. Laat indien mogelijk de houder de dieren vasthouden
- Maak foto's van alle kanten, in ieder geval een vooraanzicht een zijaanzicht.
- Meet als laatste de neus- en schedellengte.
- Leg alle waarnemingen van de criteria vast in het scoringsformulier (Bijlage ..)

titel	Artikel 3.4 Fokkerij (Bhvd.) – uiterlijke kenmerken: Kortsnuitige honden		
code	HHxx DWZ xxx	versie 1.0	pag. 4 van 10

De 6 criteria

Lid 1 en 2 onderdeel b van artikel 3.4, zijn ingevuld voor kortsnuitige honden door de faculteit diergeneeskunde van de Universiteit van Utrecht. Er zijn 6 criteria ten behoeve van de handhaving van de NVWA tijdens inspecties opgesteld. Het volledige rapport met de beschreven criteria is hier te downloaden: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/03/18/fokken-met-kortsnuitige-honden>

- 1. Abnormaal ademgeluid in rust
- 2. Neusopeningen
- 3. De relatieve neusverkorting / craniofaciale ratio
- 4. Neusplooi
- 5. Zichtbaar oogwit (ten gevolge van een ondiepe oogkas bij alerte, recht naar voren kijkende hond)
- 6. Sluiting oogleden bij opwekken ooglidreflex

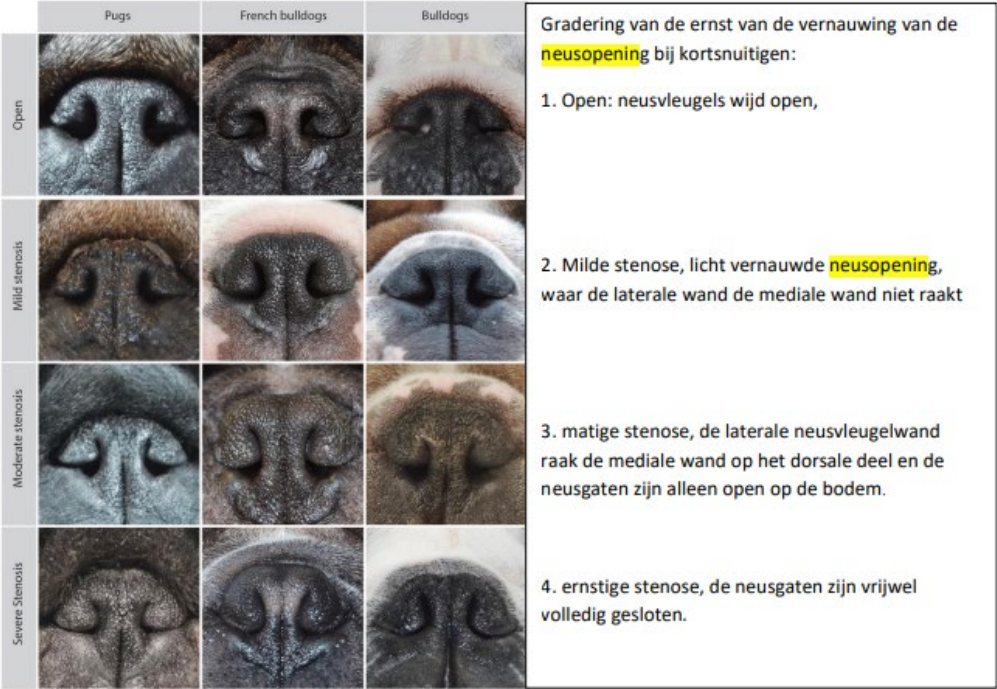
Abnormaal ademgeluid in rust

Canine brachycephalic obstructive airway syndrome (BOAS) is een verzameling van verschillende aandoeningen van de luchtwegen bij kortsnuitige honden. Ze kunnen bij een individu allemaal tegelijk voorkomen, maar dat hoeft niet. De verschillende aandoeningen zijn: ▪ Stenose, vernauwde neusgaten ▪ Te lang en/of dik palatum molle (zacht gehemelte) ▪ Vergrote tonsillen (keelamandelen) ▪ Dysmorfie van de larynx, afwijkende vorm van het strottenhoofd ▪ Trachea hypoplasie, te nauwe luchtpijp

Hierom is elk waarneembaar ademgeluid *in rust* (zowel snuivend, snurkend of zingend) een score rood.

Neusopeningen

Een vernauwde neusopening is, afhankelijk van de ernst, een beperking van de luchtstroom.

Afbeelding 1. De Gradering van de ernst van de vernauwing van de neusopening volgens de methode Liu, 2016.

titel	Artikel 3.4 Fokkerij (Bhvd.) – uiterlijke kenmerken: Kortsnuitige honden		
code	HHxx DWZ xxx	versie 1.0	pag. 5 van 10

Relatieve neusverkorting (craniofaciale ratio: CFR)

Hierbij deel je de neuslengte door de schedellengte. Meet vanaf stop tot bovenop de achterhoofdsknobbel en vanaf stop tot einde neus (is lijn langs neusspiegel).

Vanuit de pilot bleek dat er geen 'gouden standaard' is betreft de metingen en er meetverschillen kunnen zijn tussen inspecteurs en dierenartsen en tussen twee metingen door dezelfde persoon. Daarom is besloten dat, ondanks de minimale CFR 0.3 moet zijn, pas het criterium als rood wordt gescoord bij een CFR van ≤ 0.25 .

neuslengte (A-B)
craniale lengte (B-C)

Afbeelding 2. Illustratie van de bepaling van de relatieve neusverkorting door het delen van de neuslengte van A tot B en de craniale lengte van B tot C. De relatieve neusverkorting van de afgebeelde Cavalier King Charles Spaniël is 0.27: neuslengte 28mm/ craniale lengte 102mm (bron: rapport: Fokken met kortsnuitige honden)

Neusplooi

Naast de CRF blijkt ook de aanwezigheid van een neusplooi een goede graadmeter voor de ernst van kortsnuitigheid, en het daarmee gepaarde risico op oogproblemen.

De aanwezigheid van een neusplooi wordt gedefinieerd als een waarneembare huidplooi op de dorsale oppervlak van de snuit die aanwezig is zonder manipulatie van de huid, en gemakkelijk tussen een schuifmaat kan worden ingehouden.

Zichtbaar oogwit

Zichtbaarheid van het oogwit is een maat voor de anatomische verhouding tussen de oogkas (schedel) en de oogbolgrootte. Bij kortsnuitigen is de oogkas te plat en ondiep om de oogbol voldoende te kunnen dragen (en/of de oogspleet te ruim). Daarom puilen de ogen uit en is er meer oogwit zichtbaar dan bij een gezonde verhouding. Kortsnuitige honden hebben een grotere kans dat de oogbol uit de oogkas komt.

De aanwezigheid van zichtbaar 'oogwit' (sclera) wordt bepaald aan de hond die recht naar voren kijkt.

Sluiting oogleden

Indien een hond de ogen niet volledig kan sluiten, droogt dat deel van de cornea waar de oogleden niet over heen glijden uit, worden de ogen droog en is er een groter risico op het ontstaan van oogproblemen. Ook is dit een indicatie voor de diepte van de oogkas.

Beoordeling hond

Voor de 6 criteria kan gebruik worden gemaakt van het scoringsformulier kortsnuitige honden of van de digitale PETscan om de hond te beoordelen. Uit dit scoringsformulier kan de hond de score **goed**, **voldoende** of **onvoldoende** krijgen

PETscan

PETscan is het diagnoseregistratiesysteem van de faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht. Het biedt dierenartsen een digitaal scoringsformulier voor kortsnuitige honden waar de handhavingcriteria ingevuld kunnen worden. Zodra snuit- en schedellengte zijn ingevuld wordt automatisch de craniofaciale ratio berekend. Onder in het formulier wordt aangegeven of het dier voldoet aan de gestelde criteria. Dit ingevulde formulier kan worden afgedrukt als dierenartsverklaring.

titel	Artikel 3.4 Fokkerij (Bhvd.) – uiterlijke kenmerken: Kortsnuitige honden		
code	HHxx DWZ xxx	versie 1.0	pag. 6 van 10

Het formulier in PETscan bevat de criteria die zijn opgesteld in het rapport “Fokken met kortsnuitige honden”. Daarnaast wordt de informatie anoniem opgeslagen in een centrale database, waar het beschikbaar is voor onderzoek. Na gratis aanmelding kunt u gebruik maken van de PETscan. Hiermee kunt u naast het scoren van de handhavingscriteria ook de gestelde diagnoses registreren, die daarna zowel in uw eigen patiëntenkaart geregistreerd worden alsook in de database van de Universiteit Utrecht. De anoniem opgeslagen gegevens worden gebruikt voor gezondheidsonderzoek bij honden en katten. Meer weten? Mail petscan@uu.nl of bezoek de website

Criterium	Meting/observatie			
1. Abnormaal ademgeluid in rust	Afwezig	Aanwezig: snuivend	Aanwezig: snurkend	Aanwezig: zingend
2. Neusopeningen (Figuur 1)	Open	Gering vernauwd	Matig vernauwd	Ernstig vernauwd
3. Relatieve neusverkorting (Figuur 2) Neuslengte: cm Schedellengte: cm Ratio: N/S=	≥0,5	0,3-0,5	≤0,3	
4. Neusplooi	Afwezig	Aanwezig: <ul style="list-style-type: none">• Waarneembare huidplooi bovenop neus: kan gemakkelijk tussen een schuifmaat worden ingehouden• Geen contact met het oog• Geen zichtbare ontstekingsverschijnselen van het oog	Aanwezig: In contact met het oog	Zichtbare ontstekingsverschijnselen
5. Zichtbaar oogwit ten gevolge van een ondiepe oogkas bij alerte, recht naar voren kijkende hond (Figuur 3)	Geen	In 1 kwadrant	In ≥2 kwadranten	
6. Sluiting oogleden bij opwekken ooglidreflex	Volledig	Onvolledig		

Overige opmerkingen:

Algemene gezondheid?

Zijn er andere erfelijke aandoeningen of gebreken bekend?

Legenda	
<div></div>	Groen = Goed Als alle criteria groen scoren is het (voor wat betreft deze criteria) het risico voor het doorgeven van ernstige schedel- en snuitmisvorming het kleinst
<div></div>	Oranje = Voldoende Als criteria oranje scoren is er sprake van een verhoogd risico op het doorgeven van ernstige schedel- en snuitmisvorming aan de nakomelingen. De hond kan onder voorwaarde van een zorgvuldig gekozen combinatie worden ingezet voor de fok.
<div></div>	Rood = Onvoldoende Als criteria rood scoren is er sprake van een te hoog risico op het doorgeven van ernstige schedel- en snuitmisvorming aan de nakomelingen. Dit is in strijd met art. 3.4. Er wordt tijdelijk toegestaan om te fokken met outcross om de gezondheid van het ras te verbeteren. Dit betekent dat een ouderdier met een CFR van <0,3 enkel gekruist mag worden met een ouderdier met een CFR van >0,3 en die tevens voldoet aan de overige 5 handhavingscriteria. Het moet dan wel aan te tonen zijn dat het leidt tot vitalere nakomelingen.

titel	Artikel 3.4 Fokkerij (Bhvd.) – uiterlijke kenmerken: Kortsnuitige honden		
code	HHxx DWZ xxx	versie 1.0	pag. 7 van 10

Outcross: vitale fokkruisingen

Het doel is om toe te werken naar gezonde ouderdieren en nakomelingen. Dat betekent dat de aanwezigheid van schadelijke raskenmerken bij nakomelingen zoveel mogelijk vermindert of voorkomen moet worden. Uiteraard kan een combinatie met een hond van dezelfde rashondenpopulatie gekozen worden, mits deze groen scoort voor de zes criteria.

Binnen (gesloten) rashondenpopulaties zijn niet altijd gezonde kruisingen mogelijk. Er wordt tijdelijk toegestaan om te fokken met outcross om de gezondheid van het ras te verbeteren. Dit betekent dat een ouderdier met een CFR van 0,3 en die tevens voldoet aan de overige 5 handhavingscriteria. Het moet dan wel aan te tonen zijn dat het leidt tot vitalere nakomelingen. Ook moet ook aannemelijk worden gemaakt dat het moederdier zonder problemen de dracht en de partus natuurlijk kan volbrengen.

Andere fokkerij verplichtingen

Kunstmatige inseminatie (KI)

In ieder geval wordt bij het fokken, bedoeld in het eerste lid, voor zover mogelijk voorkomen dat: voortplanting op onnatuurlijke wijze plaatsvindt (Art. 3.4 tweede lid onder d): Structurele kunstmatige inseminatie is niet toegestaan.

Dekking en dracht moet zoveel mogelijk via de natuurlijke weg verlopen. Bij het toepassen van KI wordt de dierenarts geadviseerd vast te leggen waarom daarvoor gekozen is.

Er zijn 2 uitzonderingen waarbij u kunstmatige inseminatie wel mag toepassen.

- 1. Natuurlijke dekking niet mogelijk:* Natuurlijke dekking is voor de teef of reu niet mogelijk vanwege een kortdurende blessure, zoals bijvoorbeeld kreupelheid. Voorwaarde hierbij is wel dat het dier volledig geschikt moet zijn voor de fokkerij en in staat moet zijn om de dracht volledig uit te dragen.
- 2. Verbreding genetische basis:* Het sperma van de dekreu komt uit een ander land of van een overleden reu die beiden gunstige eigenschappen hebben die leiden tot verbreding van de genetische basis van een ras in Nederland.

Keizersnede

Een dierenarts mag een keizersnede bij (kortsnuitige) honden alleen uitvoeren als dit medisch noodzakelijk is. De bevalling moet zoveel mogelijk via natuurlijke weg plaatsvinden.

Toch komt bij sommige hondenrassen een keizersnede vaak voor, zoals bij brachycephale rassen en honden met een relatief te smal bekken. Het komt ook voor bij hondenrassen die een relatief te breed hoofd hebben om op een natuurlijke wijze te kunnen werpen.

Wilt een fokker voor een keizersnede kiezen vanwege rasgebonden en/of erfelijke afwijkingen? Dan zou de dierenarts de fokker adviseren om het dier in de toekomst niet meer voor de fok in te zetten. Ook hierbij is het advies aan de dierenarts om de uitgevoerde keizersnede te registreren op de patiëntenkaart, inclusief de reden.

Aantal nesten per jaar

Een hond krijgt binnen een aaneengesloten periode van twaalf maanden ten hoogste één nest.

titel	Artikel 3.4 Fokkerij (Bhvd.) – uiterlijke kenmerken: Kortsnuitige honden			
code	HHxx DWZ xxx	versie 1.0		pag. 8 van 10

6. Registratie en archivering

Vastlegging criteria

- Gebruik onderstaand formulier om de waarnemingen per fokdier vast te leggen.
- Leg vast of er nesten zijn aangetroffen: aantallen pups, geboortedatum, fokcombinatie en chipgegevens en paspoortgegevens indien al gechipt
- De dierenarts legt de bevindingen vast in een veterinaire verklaring
- De inspecteur maakt een schriftelijke waarschuwing of een rapport van bevindingen op.

Voorbeeld Veterinaire verklaring

Basis verklaring
Kortsnuiten honden

Formulier 6 criteria kortsnuitige honden

Kennelnaam:					
Naam hond					
Criteria					
Chipnummer					
Ademgeluid					
Neusopening					
Neuslengte*					
CFR					
Neusplooi					
Oogwit					
Sluiting ogen					
Opmerkingen NVWA-DA					
Conclusie					

*

titel	Artikel 3.4 Fokkerij (Bhvd.) – uiterlijke kenmerken: Kortsnuitige honden		
code	HHxx DWZ xxx	versie 1.0	pag. 9 van 10

SPIN

Verificatieprogramma: **Gezelschapsdieren – SPEC** of **Gezelschapsdieren hercontrole – SPEC**

Bij de vraag: **'Aanleiding inspectie GZD- welzijn'** kan de inspecteur kiezen voor:

- *Handhavingsverzoek: art 3.4 bhvd.*
- *Selectie internettoezicht: art 3.4 bhvd.*
- *Melding en vervolgens bij de vraag 'Soort melding': Fokkerij (art 3.4 Bhvd.)*

Dan komen de benodigde vragen naar voren in SPIN als bij diersoort 'Hond' of 'Honden en katten' is ingevuld. Zoals in de checklist staan bij de risicoaspecten 'Aanvullend hondenfokkerij SPEC'.

Denk aan een collegiale toets voordat je het rapport of de brief afsluit en vergeet het niet te laten fiatteren in spin.

Opmaak en routing documenten

Naar aanleiding van controles dient, afhankelijk van te volgen route (straffen/herstellen), de opmaak plaats te vinden van een of meer van de onderstaande documenten. In bijlage 1 is weergegeven welke routes gevolgd kunnen worden en welke rapporten hierbij horen.

Voor de veterinaire overtredingen is de (paarse) route van de bestuurlijke boete nog niet beschikbaar! I&R overtredingen kunnen alleen strafrechtelijk worden afgedaan.

Route schriftelijke waarschuwing Een schriftelijke waarschuwing wordt opgemaakt en verzonden aan nVWA pb KCD TAEindhoven LenN ([redacted]@vwa.nl).

Route Bevindingenbrief Een bevindingenbrief wordt opgemaakt en verzonden aan nVWA pb KCD TAEindhoven LenN ([redacted]@vwa.nl).

Route Rapport van Bevindingen Een rapport van bevindingen maak je op voor het inzetten van bestuursrecht (Last onder dwangsom, een last onder bestuursdwang of bestuurlijke boete. Zo spoedig mogelijk, maar in ieder geval binnen twee weken via interventie een bevindingenrapport opmaken en insturen naar:

- Team Bestuurlijke maatregelen 1(JZ) van de NVWA ([redacted]@nvwa.nl)
of bij grote bestanden via de T-schijf:
[redacted]

Route Boeterapport Boeterapport aanmaken in Spin, interventie. Wordrapport uit Spin leegmaken en via 'Huisstijl' het rapport maken. Gebruik de tekstblokken. Dit rapport ondertekenen. Zie hiervoor de instructie. Sla vervolgens het rapport op als PDF file. Dit rapport plaats je met alle bijbehorende bijlagen in een map. De map geef je als naam het Spinrapportnummer. Dit rapport plaats je op de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA. Adres:
[redacted]

Route Proces-verbaal

Het proces-verbaal moet binnen zes weken in tweevoud naar TA Eindhoven worden gestuurd.
Adres: [redacted].

Combinatie boeterapport & proces-verbaal

Als er voor bijvoorbeeld artikel 2.1 (dierenmishandeling) of 2.2 lid 8 (onthouden nodige zorg) Wet dieren een proces-verbaal wordt aangezegd dan worden eventuele andere (bestuurlijk beboetbare) overtredingen ook in het strafrecht afgedaan. Er hoeven dus geen twee rapporten te worden opgemaakt, tenzij er naast het strafrechttraject ook herstelmaatregelen nodig zijn. Dan dient er een rapport van bevindingen worden opgemaakt ten behoeve van maatregelen

titel	Artikel 3.4 Fokkerij (Bhvd.) – uiterlijke kenmerken: Kortsnuitige honden			
code	HHxx DWZ xxx	versie 1.0		pag. 10 van 10

7. Interventie

- [Procedure Veterinair tuchtcollege rapportages](#)
- [Specifiek interventiebeleid Dierenwelzijn \(IB02-SPEC02\)](#)

Wet- en regelgeving	Normbeschrijving	Overtredingsklasse	Motivering overtredingsklasse	Interventie bij eerste overtreding	Interventie bij herhaalde overtreding
Besluit houders van dieren, artikel 3.4, tweede lid, onderdeel b	In ieder geval wordt bij het fokken, bedoeld in het eerste lid, voor zover mogelijk voorkomen dat uiterlijke kenmerken worden doorgegeven aan of kunnen ontstaan bij nakomelingen die schadelijke gevolgen hebben voor welzijn of gezondheid van de dieren.	B - Zwaarder en/of meer structureel karakter	(Risico op) ernstige aantasting dierenwelzijn	Bestuurlijke boete en eventueel corrigerende interventie(s)	Bestuurlijke boete en eventueel corrigerende interventie(s)
		C - Licht en incidenteel van aard	(Risico op) ernstige aantasting dierenwelzijn	Schriftelijke waarschuwing, eventueel nalevingshulp	Bestuurlijke boete en eventueel corrigerende interventie(s)

8. Bijlage

I. Informatieflyer om achter te laten

70999_NVWA_Fokk
en met Gezelschap

II. Informatieblad voor dierenartsen

Informatieblad
dierenartsen_Uitgav

titel	WERKINSTRUCTIE HANDEL EN WELZIJN GEZELSCHAPSDIEREN			
code	HH02 HOH 13	Versie 05	ingangsdatum 05-04-2017	pag. 1 van 6

Versie	Datum	Toelichting
01	01-09-2014	Nieuwe wetgeving
02	25-04-2016	Combinatie welzijn en handel, aanvulling informatie
03	20-01-2017	Aanvulling JZ + invulling algemeen en specifiek interventiebeleid en handhavingkaders
04	31-01-2017	Aanpassing route SW en toevoeging begrip houder
05	07-04-2017	Aanpassing Bijlage 1: stroomschema straf en herstel

1 Onderwerp

Deze werkinstructie is opgesteld als leidraad bij het uitvoeren van inspecties met betrekking tot het (bedrijfsmatig) houden en verzorgen en verhandelen van gezelschapsdieren, waarbij de focus ligt op de handel en het fokken van honden. Na de totstandkoming van de Wet dieren is sinds 17 juni 2014 het Besluit houders van dieren van kracht geworden. Daarin zijn regels gesteld met betrekking tot fokken en bedrijfsmatige activiteiten van gezelschapsdieren. Het Honden- en kattenbesluit 1999 is hiermee komen te vervallen.

2 Wettelijke basis

De wetgeving is voor veel artikelen van middelvoorschriften naar doelvoorschriften gewijzigd (dus het doel moet worden gehaald zonder dat er precieze middelvoorschriften zijn gegeven). Ondanks dat er veel doelvoorschriften, ofwel open normen, in de nieuwe artikelen m.b.t. het houden van gezelschapsdieren staan wordt voor het huisvesten van honden en katten toch ook terugverwezen naar de normen zoals die in het Honden- en kattenbesluit 1999 stonden. Dit blijven de minimumnormen.

Relevante nationale en internationale regelgeving:

- Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (GWWD)
 - o Regeling handel levende dieren en levende producten
 - Verordening (EG) nr. 576/2013
 - Verordening (EG) nr. 577/2013
 - Richtlijn 92/65/EEG
 - o Besluit identificatie en registratie van dieren
 - o Regeling identificatie en registratie van dieren
- Wet Dieren
 - o Besluit houders van dieren
 - o Regeling houders van dieren
 - o Besluit met betrekking tot bewijs van vakbekwaamheid als bedoeld in art. 3.11 Besluit houders.
- Verordening (EG) nr. 1/2005 (transport)

titel	WERKINSTRUCTIE HANDEL EN WELZIJN GEZELSCHAPSDIEREN			
code	HH02 HOH 13	Versie 05	ingangsdatum 05-04-2017	pag. 2 van 6

3. Begrippen

- **Houder:** eigenaar, houder of hoeder (artikel 1.1, Wet dieren)

In principe geldt dat de wet en de daarop gebaseerde uitvoeringsregelgeving uitsluitend van toepassing is op dieren die worden gehouden (artikel 1.2, eerste lid). Wat onder een gehouden dier moet worden verstaan, wordt op grond van artikel 3:107 van het BW

aan de hand van verkeersopvattingen bepaald. Volgens jurisprudentie is hiervan in ieder geval sprake indien een dier zich in de beschikkingsmacht van de mens bevindt, hetgeen met zich brengt dat de mens verantwoordelijkheid voor deze dieren draagt. Voor een aantal bepalingen ter bescherming van het dier die los staan van het houderschap, bestaat een uitzondering op dit principe. Dit betreft de artikelen 2.1, 2.8,

2.9, 4.2, 5.4 en 5.10 van de wet. Deze bepalingen hebben betrekking op dierenmishandeling, de plicht om aan hulpbehoevende dieren de nodige zorg te verlenen, diergeneeskundige handelingen, ingrepen, preventie en bestrijding van dierziekten, zoönosen en ziekteverschijnselen en het treffen van maatregelen met betrekking tot dieren die een schadelijke stof hebben opgenomen of waarvan dit wordt vermoed. Deze voorschriften gelden – evenals de ter uitvoering daarvan in het onderhavige besluit opgenomen bepalingen – voor alle dieren, gehouden of niet gehouden.

Daarnaast zijn in hoofdstuk 1 van de wet de bepaling inzake de intrinsieke waarde (artikel 1.3) en de algemene zorgplicht ten aanzien van dieren (artikel 1.4) opgenomen.¹

- **Bedrijfsmatig:** als de activiteiten met huisdieren met een zekere omvang en regelmaat worden uitgeoefend. In de meeste gevallen is dit duidelijk, zoals bij een dierenpeciaalzaak of een dierenpension. Is het minder duidelijk, dan zijn er indicaties om iets als bedrijfsmatig te beschouwen. Voor honden en katten geldt in eerste instantie een getalsmatige indicatie: de fokker heeft in een aaneengesloten periode van 12 maanden in totaal meer dan 20 honden of katten verkocht, afgeleverd, opgevangen of gefokt. Deze getalsmatige indicatie is, net zoals onder het Honden- en Kattenbesluit, een richtsnoer. Beoordeling of sprake is van bedrijfsmatigheid gebeurt in twijfelgevallen (bij minder dan 20 dieren) voor honden en katten ook aan de hand van deze indicaties (deze indicaties hoeven niet allemaal van toepassing te zijn om iets als bedrijfsmatig te beschouwen):

- ✓ De fokker fokt niet om de dieren zelf te houden als huisdier en ook niet voor familie en vrienden.
- ✓ De fokker verkoopt of levert de dieren af aan anderen dan familie en vrienden.
- ✓ De fokker vangt de dieren op tegen een vergoeding en plaatst hiervoor advertenties.
- ✓ De fokker heeft ruimtes speciaal ingericht voor opvang, handel of fokken van de dieren.
- ✓ De fokker is geregistreerd bij de Kamer van koophandel of heeft een BTW-nummer.
- ✓ De fokker adverteert.
- ✓ De fokker oefent de activiteiten uit om winst te maken.

4. Benodigheden

- Chipreader
- Uitdraai I&R registraties fokker
- Lux meter
- Watjes voor de watjetest
- Checklist handel en welzijn gezelschapsdieren

¹ Zie nota van toelichting Besluit houders van dieren

titel	WERKINSTRUCTIE HANDEL EN WELZIJN GEZELSCHAPSDIEREN			
code	HH02 HOH 13	Versie 05	ingangsdatum 05-04-2017	pag. 3 van 6

5. Werkwijze

6. Registratie in SPIN en routing van de rapporten

Spin

Op dit moment kan gebruik worden gemaakt van de bestaande programma's:

- ✓ Welzijn gezelschapsdieren
- ✓ Welzijn gezelschapsdieren hercontrole

NB: indien de aanleiding van de controle een melding was, goed het meldingsnummer invullen, ook indien het meerdere meldingen betreft.

In deze SPIN programma's worden komen alle controleonderwerpen aan bod. Het rapport en de checklists hoeven niet fysiek worden opgestuurd. Spin is voldoende. Denk aan een collegiale toets voordat je het rapport of de brief afsluit en vergeet het niet te laten fiatteren in spin.

Opmaak en routing documenten

Naar aanleiding van controles dient, afhankelijk van te volgen route (straffen/herstellen), de opmaak plaats te vinden van een of meer van de onderstaande documenten. In bijlage 1 is weergegeven welke routes gevolgd kunnen worden en welke rapporten hierbij horen. Voor de veterinaire overtredingen is de (paarse) route van de bestuurlijke boete nog niet beschikbaar! I&R overtredingen kunnen alleen **strafrechtelijk** worden afgedaan.

Route schriftelijke waarschuwing

Een schriftelijke waarschuwing wordt opgemaakt en verzonden aan nVWA pb KCD TAEindhoven LenN [redacted]@vwa.nl).

Route Bevindingenbrief

Een bevindingenbrief wordt opgemaakt en verzonden aan nVWA pb KCD TAEindhoven LenN [redacted]@vwa.nl).

Route Rapport van Bevindingen

Een rapport van bevindingen maak je op voor het inzetten van bestuursrecht (Last onder dwangsom of last onder bestuursdwang). Zo spoedig mogelijk, maar in ieder geval binnen twee weken via interventie een bevindingenrapport opmaken en insturen naar:

1. De afdeling Juridische Zaken (JZ) van de NVWA [redacted]@nvwa.nl) wanneer het veterinaire overtredingen betreft én in geval van combinatie veterinaire

titel	WERKINSTRUCTIE HANDEL EN WELZIJN GEZELSCHAPSDIEREN			
code	HH02 HOH 13	Versie 05	ingangsdatum 05-04-2017	pag. 4 van 6

overtredingen met overtredingen op gebied van welzijn/Besluit houders en/of transport;

2. RVO.nl (rvo.nl) wanneer het overtredingen betreft die alleen over welzijn/Besluit houders (inclusief fokken) en artikel 2.1 (dierenmishandeling) of 2.2 lid 8 (onthouden nodige zorg) Wet dieren gaan. Zij zorgen voor de verdere afhandeling.

Route Boeterapport

Boeterapport aanmaken in Spin, interventie. Wordrapport uit Spin leegmaken en via 'Huisstijl' het rapport maken. Gebruik de tekstblokken. Dit rapport ondertekenen. Zie hiervoor de instructie. Sla vervolgens het rapport op als PDF file. Dit rapport plaats je met alle bijbehorende bijlagen in een map. De map geef je als naam het Spinrapportnummer. Dit rapport plaats je op de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA. Adres: [REDACTED]

Route Proces-verbaal

Het proces-verbaal moet binnen zes weken in tweevoud naar TA Eindhoven worden gestuurd. Adres: [REDACTED]

Combinatie boeterapport & proces-verbaal

Als er voor bijvoorbeeld artikel 2.1 (dierenmishandeling) of 2.2 lid 8 (onthouden nodige zorg) Wet dieren een proces-verbaal wordt aangezegd dan worden eventuele andere (bestuurlijk beboetbare) overtredingen ook in het strafrecht afgedaan. Er hoeven dus geen twee rapporten te worden opgemaakt.

7. Interventie

Tijdens de controles wordt opgetreden conform het geldende [algemeen interventiebeleid](#). Het Algemeen interventiebeleid NVWA is gepubliceerd in de Staatscourant op 7 juli 2016. Het specifiek interventiebeleid is op die datum nog niet volgens het nieuwe kader aangepast; dat doet de NVWA zo snel mogelijk. Totdat het specifiek interventiebeleid is aangepast, geldt een overgangstermijn. Daarbij geldt voor de onder toezicht gestelde het meest gunstige alternatief: oud specifiek interventiebeleid of nieuw algemeen.

Specifiek interventiebeleid:

- Wet dieren / besluit houders van dieren (nieuwe nog in ontwikkeling):

[IB02-SPEC02 Specifiek interventiebeleid Dierenwelzijn primair bedrijf.](#)

Als hulpmiddel voor het toepassen van het specifiek interventiebeleid zijn een aantal handhavingskaders opgesteld (zie H5: Werkwijze). Deze handhavingskaders welzijn gezelschapsdieren en hobbydieren zijn in samenwerking tussen LID, RVO, politie en NVWA opgesteld. Dit kader wordt met enige regelmaat aangepast naar aanleiding van wijzigingen in de regelgeving of gedeelde wijziging van inzichten ten aanzien van interpretatie van de regelgeving. Op basis van dit centrale kader is door de NVWA een handhavingskader opgesteld t.a.v. de welzijnsartikelen over bedrijfsmatig gehouden gezelschapsdieren (in casu hondenhandel- en fokkerij). Daarnaast is er een apart handhavingskader met betrekking tot het niet bedrijfsmatig houden van gezelschapsdieren, opgesteld door de Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming (LID). De basisnormen zijn in alle gevallen gelijk en gestoeld op het algemeen interventiebeleid en het specifiek interventiebeleid dierwelzijn primair bedrijf.

- Regeling handel levend dieren en dierwelzijn: specifiek interventiebeleid voor import nog in ontwikkeling.

titel	WERKINSTRUCTIE HANDEL EN WELZIJN GEZELSCHAPSDIEREN			
code	HH02 HOH 13	Versie 05	ingangsdatum 05-04-2017	pag. 5 van 6

- Besluit identificatie en registratie van dieren en Regeling identificatie en registratie van dieren: specifiek interventiebeleid nog in ontwikkeling op dit moment wordt gewerkt met het volgende document:

[L&N03 HOH 07 Toelichting en instructie I&R hond.doc](#)

- Transportverordening (nieuwe nog in ontwikkeling):

[IB01-SPEC17 V03.doc](#)

Indien een overtreding niet in het specifiek interventiebeleid staat is het algemeen interventiebeleid van toepassing waardoor bij vastgestelde overtredingen proces-verbaal wordt opgemaakt, tenzij er aanleiding is om middels een officiële waarschuwing op te treden. Indien een overtreding in het interventiebeleid is benoemd als bestuurlijk beboetbaar, dient een boeterapport te worden opgemaakt. Naast het sanctionerend optreden (door middel van waarschuwing, Boeterapport of PV), kan er ook corrigerend worden opgetreden. Dit kan door middel van het opleggen van bijvoorbeeld van een last onder bestuursdwang of een last onder dwangsom. Hiervoor dient een Rapport van Bevindingen worden opgemaakt. Let op: indien je verwacht dat overtreder wel de nodige aanpassingen gaat doen (en het LOD/LOB traject waarschijnlijk toch niet op hoeft te starten), maar je wilt toch een stok achter de deur. Kies er dan voor om een bevindingenbrief op te sturen. Kijk voor meer informatie ook in de werkinstructie bestuursrechtelijk handhaven. Indien er afwijkingen worden geconstateerd dient er een **hercontrole** plaats te vinden.

In het interventiebeleid wordt ook gesproken over naleefhulp. Dit kan bijvoorbeeld bestaan uit het aangeven waar de overtreder informatie op kan vragen om wel aan de geldende wet- en regelgeving te voldoen. Voor algemene vragen omtrent de regelgeving en overige zaken kun je doorverwijzen naar het RVO.nl, bereikbaar via: [REDACTED].

Inspecteurs nemen voor een toelichting op regelgeving contact op met de desbetreffende inspecteur TO. Indien nodig kan TO een vraag voorleggen aan JZ via de functionele postbus [REDACTED]@nvwa.nl.

8. Arbo, milieu en veiligheid

Buiten de reikwijdte

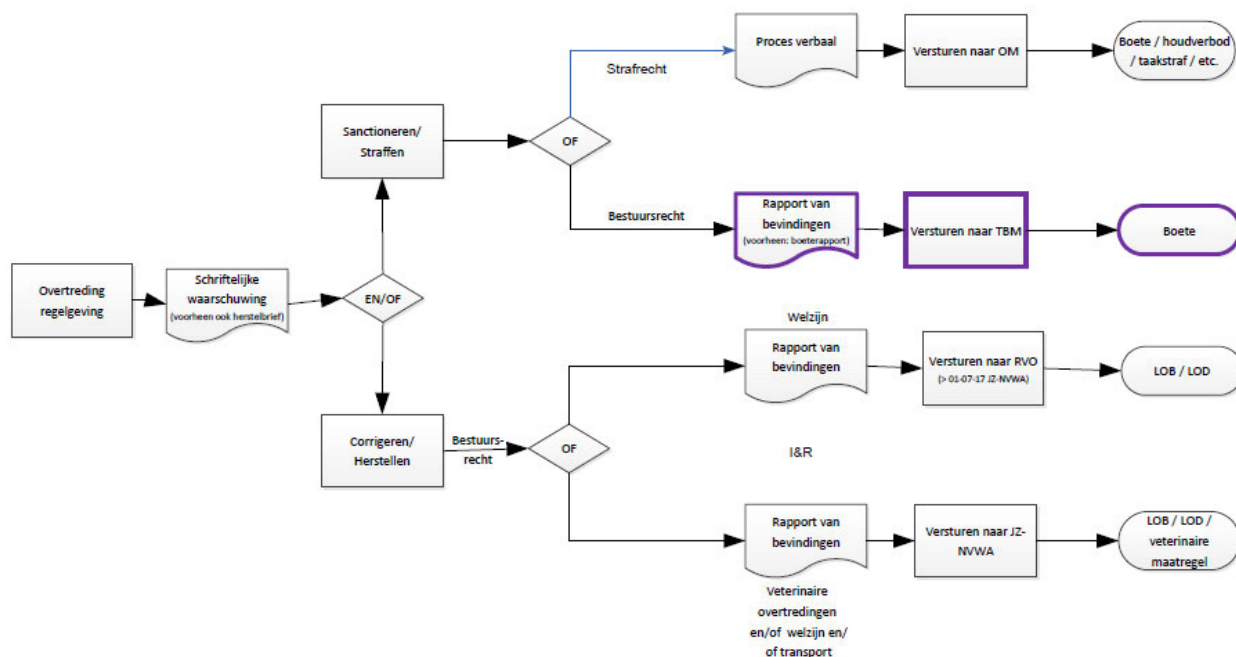
titel	WERKINSTRUCTIE HANDEL EN WELZIJN GEZELSCHAPSDIEREN			
code	HH02 HOH 13	Versie 05	ingangsdatum 05-04-2017	pag. 6 van 6

Bijlage 1 Stroomschema overtredingen straf en herstel

Processtappen n.a.v. overtredingen in kader hondenhandel. Betreffende veterinaire, welzijns- en transportregelgeving en t.a.v. I&R hond.

Bestuursrechtelijk sanctionerend optreden (paars) is nog niet mogelijk voor:

- 1) overtredingen m.b.t. I&R hond
- 2) veterinaire overtredingen van de Regeling handel levende dieren en levende producten.

Figuur 1. Stroomschema overtredingen straf en herstel.

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 1 van 15

Versie	Datum	Toelichting
01	01-01-2020	Nieuwe werkinstructie, samenvoeging werkinstructie algemeen, meldingen en risicobedrijven
02	17-07-2020	Wijzigingen
03	18-01-2021	Wijzigingen
04	11-02-2021	Verwijzingen mappen TBM en bijlage aangepast
05	24-02-2022	Wijziging verantwoording SPIN en toevoeging Handhavingslijn water

Inhoudsopgave

1	Onderwerp en wettelijke basis	2
1.1	Algemene bepalingen welzijn	2
1.2	Ingrepen	2
1.3	Huisvestings- en verzorgingsnormen	3
2	Begrippen	3
3	Benodigdheden	4
4	Werkwijze	4
4.1	Spin verantwoording	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
4.2	Welzijn Verscherpt Toezicht	8
4.3	Overbezetting runderen	5
4.4	Kalveren	8
4.5	Cross Compliance (XC)	9
4.6	Hercontrole	9
4.7	Retributie	9
5	Arbo, milieu en veiligheid	10
6	Administratie en routing	10
7	Interventie	11
6.1	Sanctionerende interventie	11
6.2	Corrigerende interventie	11
8	Bijlage 1	12
9	Bijlage 2	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 2 van 15

1 Onderwerp en wettelijke basis

De werkinstructie 'Welzijn grazers' wordt gebruikt voor welzijnsinspecties van runderen, kalveren (melkvee- en roodvlees), paarden, schapen, geiten, overige productiedieren en niet voor productie gehouden dieren. Dit gaat om welzijnsprojecten en inspecties naar aanleiding van MOS-meldingen. Voor klimaatinspecties zijn aparte werkinstructies opgesteld: [Werkinstructie hitte runderen](#), [Werkinstructie hitte schapen](#) en [Werkinstructie hitte paarden](#).

De inspectie dierenwelzijn is van toepassing op Richtlijn 98/58/EG van de Raad van 20 juli 1998 inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren, de Wet dieren en het Besluit houders van dieren en bestaat uit de volgende 3 onderwerpen:

- Algemene bepalingen welzijn;
- ingrepen;
- huisvestings- en verzorgingsnormen.

1.1 Algemene bepalingen welzijn

De algemene bepalingen hebben betrekking op:

Artikel 2.1. Dierenmishandeling

1. Het is verboden om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen.
2. Tot de in het eerste lid verboden gedragingen worden in ieder geval gerekend:
 - a. een dier arbeid doen verrichten die kennelijk zijn krachten te boven gaat of waartoe het uit hoofde van zijn toestand ongeschikt is;
 - b. een koe met overvolle uier vervoeren of op een markt of openbare verkoping ten verkoop houden;
 - c. bij de verlossing van een koe gebruikmaken van dierlijke trekkracht of van een niet daarvoor toegelaten krachttoestel, en
 - d. een hond als trekkracht gebruiken met uitzondering van de sledehondensport, voor zover toegelaten.
3. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen voorts gedragingen worden aangewezen die in ieder geval worden gerekend tot de verboden gedragingen, bedoeld in het eerste lid.
4. Bij ministeriële regeling kunnen regels worden gesteld voor een toelating als bedoeld in het tweede lid, onderdeel c en d, of voor de bij algemene maatregel van bestuur, bedoeld in het derde lid, aangewezen gedragingen.
5. Van de krachtens het derde lid aangewezen gedragingen kan, al dan niet in daarbij aangewezen gevallen, deel uitmaken het gebruik van voorwerpen die bij dieren pijn of letsel kunnen veroorzaken, dan wel de gezondheid of het welzijn kunnen benadelen.
6. Een ieder verleent een hulpbehoevend dier de nodige zorg.
7. Het bij en krachtens het eerste tot en met het zesde lid bepaalde is tevens van toepassing ten aanzien van andere dan gehouden dieren.

Artikel 2.2 Houden van dieren

8. Het is houders van dieren verboden aan deze dieren de nodige verzorging te onthouden.

1.2 Ingrepen

De ingrepen hebben betrekking op (Zie werkinstructie '[Niet toegelaten ingrepen Grazers](#)')

Artikel 2.7 Handel in dieren

3. Het is verboden dieren waarbij een bij artikel 2.8 verboden lichamelijke ingreep is verricht voor de verkoop in voorraad te hebben, voor de verkoop aan te bieden, te verkopen en te kopen.

Artikel 2.8. Diergeneeskundige handelingen

1. Het is verboden:
 - a. lichamelijke ingrepen te verrichten.
2. Het verbod, bedoeld in het eerste lid, is niet van toepassing ten aanzien van:
 - a. lichamelijke ingrepen waarvoor een diergeneeskundige noodzaak bestaat;
 - b. bij of krachtens algemene maatregel van bestuur aangewezen lichamelijke ingrepen;

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 3 van 15

c. overige bij of krachtens enig wettelijk voorschrift verplichte dan wel toegestane lichamelijke ingrepen.

Artikel 2.16 Vertoning dieren

3. Het is verboden deel te nemen aan tentoonstellingen of keuringen met dieren waarbij een bij artikel 2.8 verboden lichamelijke ingreep is verricht.
4. Het is verboden dieren waarbij een bij artikel 2.8 verboden lichamelijke ingreep is verricht, tot een tentoonstelling of keuring toe te laten.

1.3 Huisvestings- en verzorgingsnormen

Grondslagen voor het Besluit houders van dieren zijn de artikelen 2.2, lid 9 en 10 van de Wet dieren en de richtlijn nr. 98/95/EG van de Raad van de Europese Unie van 20 juli 1998 inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren (PbEG L 221).

Dieren die onder dit besluit vallen

Het Besluit houders van dieren is van toepassing op alle dieren die worden gehouden. Hoofdstuk 1 is van toepassing op alle dieren (zoogdieren, reptielen, amfibieën, vogels en vissen), terwijl hoofdstuk 2 geldt voor dieren welke voor landbouwdoeleinden worden gehouden. De algemene huisvestings- en verzorgingsnormen voor productiedieren worden in het laatstgenoemde hoofdstuk behandeld.

Paarden

Paarden die wel worden gehouden voor landbouwdoeleinden (melk, vlees, etc.) zijn productiedieren, overige paarden (maneges, fokkerijen, pensionstallen en particulier gehouden paarden) zijn niet voor productie gehouden dieren en vallen onder hoofdstuk 1 van het Besluit houders van dieren.

Artikelen Besluit houders van dieren (Zie bijlage 1 voor artikelinhoud)

Algemene huisvestings- en verzorgingsnormen

Artikel 1.6. Houden van dieren

Artikel 1.7. Verzorgen van dieren

Artikel 1.8. Behuizing

Algemene huisvestings- en verzorgingsnormen productiedieren

Artikel 2.3. Houden van productiedieren

Artikel 2.4. Verzorging van productiedieren

Artikel 2.5. Verlichting en ventilatie

Artikel 2.10. Bijhouden van gegevens.

Zie [Toelichting 2.10 medisch register](#) op de Werkwijzer.

2 Begrippen

De begrippen worden gehanteerd zoals in de Wet dieren en het Besluit houders van dieren zijn opgenomen.

Houder: eigenaar, houder of hoeder (artikel 1.1, Wet dieren)

In principe geldt dat de wet en de daarop gebaseerde uitvoeringsregelgeving uitsluitend van toepassing is op dieren die worden gehouden (artikel 1.2, eerste lid). Wat onder een gehouden dier moet worden verstaan, wordt op grond van artikel 3:107 van het BW aan de hand van verkeersopvattingen bepaald. Volgens jurisprudentie is hiervan in ieder geval sprake indien een dier zich in de beschikkingsmacht van de mens bevindt, hetgeen met zich brengt dat de mens verantwoordelijkheid voor deze dieren draagt. Voor een aantal bepalingen ter bescherming van het dier die los staan van het houderschap, bestaat een uitzondering op dit principe. Dit betreft de artikelen 2.1, 2.8, 2.9, 4.2, 5.4 en 5.10 van de wet. Deze bepalingen hebben betrekking op dieren mishandeling, de plicht om aan hulpbehoevende dieren de nodige zorg te verlenen, diergeneeskundige handelingen, ingrepen, preventie en bestrijding van dierziekten, zoönosen en ziekteverschijnselen en het treffen van maatregelen met betrekking tot dieren die een schadelijke stof hebben opgenomen of waarvan dit wordt vermoed. Deze voorschriften gelden – evenals de ter uitvoering daarvan in het onderhavige besluit opgenomen bepalingen – voor alle dieren,

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 4 van 15

gehouden of niet gehouden. Daarnaast zijn in hoofdstuk 1 van de wet de bepaling inzake de intrinsieke waarde (artikel 1.3) opgenomen.¹

3 Benodigdheden

- Hygiënepakket: zie hygiëneprotocol bij het betreden van bedrijven met evenhoevigen en/ of pluimvee)
- Digitale afstandsmeter en/of rolmaat;
- Rekenmachine (smartphone);
- Fototoestel;

4 Werkwijze

4.1 Spin verantwoordelijkheid

Alle inspecties m.b.t. runderen, kalveren (melkvee- en roodvlees), paarden, schapen, geiten, overige productiedieren en niet voor productie gehouden dieren worden verantwoord in het programma 'Welzijn grazers'. Er geldt een uitzondering m.b.t. vleeskalveren, deze inspecties verantwoord je in het programma 'Welzijn kalveren'.

Zie '[Checklist Welzijn grazers](#)' op de werkwijzer, voor een compleet overzicht van het Spin programma 'Welzijn grazers'.

Let op: de hoofddiersoort telt, dus als er runderen zijn en ook een paar hobbyvarkens hoef je niet apart een varkensverificatie aan te maken.

Herinspecties worden verantwoord in het programma 'Dierenwelzijn – hercontrole'.

Specificatie naleving

In het tabblad specificatie naleving moet alleen het risicoaspect 'Algemeen grazers' verplicht worden ingevuld. Dit betekent dat als één van de onderdelen in de verificatie niet akkoord is je het risicoaspect 'Algemeen grazers' altijd op niet akkoord moet zetten.

Aandachtspunt verantwoording 'Aanleiding inspectie'

Om goed te kunnen herleiden wat de aanleiding van een inspectie was, is het belangrijk om deze vraag zorgvuldig in te vullen. Bij de vraag 'Aanleiding inspectie' heb je keuze uit de volgende opties:

- Melding

Hier verantwoord je alle MOS-meldingen onder. Bij inspecties van meldingen moet altijd het MOS-nummer (zonder.00) worden ingevuld.

- Specifiek project

Verantwoording van inspecties in een project. Hierbij hoort de vervolgvraag 'Welk project' en voor het project 'Select grazers' de vraag 'Welk subproject' met de keuze uit 'DW22112-03 Risicobedrijven met historie', 'DW22112-04 Inspectie in opdracht van OM' en 'DW22112-05 Selectie zonder historie, toets risicomodel'

- Eigen initiatief

Een eigen initiatief inspectie kan alleen na overleg en toestemming van een leidinggevende. Dit in verband met het jaarplan en de opdrachten die er liggen.

- Bedrijf in verscherpt toezicht

Hier verantwoord je alle bedrijven onder die onder Verscherpt toezicht staan, ook de bedrijven in de nazorgfase. Dit geldt ook voor bedrijven uit deelproject 2 DW22112-02 Risico Verscherpt toezicht, gezien deze bij een niet-akkoord onder VeTo vallen.

¹ Zie nota van toelichting Besluit houders van dieren

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 5 van 15

4.2 Overbezetting runderen

Handhaving op overbezetting bij bedrijven met welzijnsovertredingen, waarbij als maatregel de bezettingsgraad maximaal 100% mag zijn. Als uitgangspunt door middel van een last onder dwangsom.

Ten aanzien van andere overtredingen (mogelijke gevolgen van de overbezetting) zoals onhygiënische huisvesting en veel kreupele dieren kunnen daarnaast maatregelen worden opgelegd middels een last onder bestuursdwang. Deze overtredingen kunnen namelijk, indien nodig, ter plaatse hersteld worden door bijvoorbeeld het inschakelen van Agrarische Bedrijfsverzorging.

Motivatatie voor deze handhavingsstrategie

- Uit welzijnsoogpunt zeer verdedigbaar op basis van de literatuur en gezaghebbende adviezen.
- In lijn met richtlijnen/wetgeving in andere Europese landen².
- EU advies: EU Recommendations concerning cattle: In loose housing, the number of animals housed should not exceed the number of cubicles available nor, if roughage is not provided ad lib., the number of eating places. It is advisable that spare cubicles should be available.
- Juridisch afbreuk risico is beperkt; deze lijn is succesvol gebleken in een recente uitspraak van het CBb van 18 december 2018.
- Er is sprake van een urgentie bij deze groep bedrijven.

Tegelijkertijd moet de sector in haar eigen rol en verantwoordelijkheid gezet worden en blijven. Met name de kwaliteitssystemen spelen hier een grote rol. Hierin zijn al eisen ten aanzien van bezettingsgraad opgenomen. De groep bedrijven waar sprake is van welzijnsproblematiek zoals aangeduid in deze nota is een subgroep met specifieke problematiek en niet representatief voor de sector als geheel. Dit rechtvaardigt een specifieke aanpak. Voor een uitgebreide toelichting op basis van de door de projectgroep gevolgde werkwijze: zie bijlage 2.

4.3 Handhavingslijn water grazers

Deze handhavingslijn is toepasbaar op de diersoorten runderen, kalveren, schapen, geiten en paarden. Voor paarden kan daarnaast gebruik worden gemaakt van de onderbouwing uit de Gids voor goede Praktijken, Paardsignalen en de Welzijnsmonitor Paardenhouderij van de WUR, zie hiervoor de [Toelichting en werkinstructie Welzijn Paarden](#).

Doorloop de volgende stappen bij het beoordelen of degene die een dier houdt, er zorg voor draagt dat een dier toegang heeft tot een toereikende hoeveelheid water van passende kwaliteit of op een andere wijze aan zijn behoefte aan water kan voldoen (conform Art 1.7 Verzorgen van dieren, aanhef en onder f, Besluit houders van dieren.):

1. Beoordeel op basis van onderstaande indicatoren en de beslisboom of de houder zorg draagt dat de dieren toegang hebben tot een toereikende hoeveelheid water van passende kwaliteit of op een andere wijze aan de behoefte aan water kan voldoen.
2. Beoordeel de feiten en omstandigheden en leg deze vast.
3. Indien er sprake is van een overtreding, bepaal dan aan de hand van het SPEC welke interventie (C of B) volgt.
4. Periodiek zullen de uitkomsten van de inspecties op water worden gemonitord door de teamleiders DWZ en worden besproken in de teams en team overstijgend.

Ten algemene: op voorhand is niet vast te stellen welke indicatoren van toepassing zullen zijn op een bedrijf. Voor iedere casus is daarom maatwerk nodig.

² Engeland: Defra Code of Recommendations for the Welfare of Livestock, Cattle, DEFRA march 2003
Duitsland, Niedersachsen: Landwirtschaftskammer Niedersachsen en Niedersächsisches Landesamt für Verbraucherschutz, Tierschutzleitlinie für die Milchkühhaltung
Zwitserland: <https://www.blv.admin.ch/blv/de/home/tiere/tierschutz/nutztierhaltung/rinder/haltung-rind.html>
Oostenrijk: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003820>

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 6 van 15

Indicatoren

Om vast te stellen of er sprake is van een overtreding zijn de volgende indicatoren gedefinieerd. Beoordeel onder andere aan de hand van de volgende indicatoren (niet limitatief!) of er toegang is tot een toereikende hoeveelheid water gelet op de behoefte van het dier:

1. Observeren van drinkreactie van de dieren bij toegang tot water.
 - Hoe gedraagt het dier zich na het vullen van de bak met water. Laat de bak indien mogelijk door de houder vullen en observeer de drinkreactie enige tijd:
 - Gaat het dier direct op het water af?
 - Hoeveel dieren uit de groep (indien van toepassing) gaan drinken vanwege de behoefte aan water of benaderen ze de waterbak uit nieuwsgierigheid?
 2. Conditie van de dieren. Wat is je indruk van de dieren? Zijn er indicatoren van uitdroging aanwezig (turgor (huidplooi), slijmvliezen)?
 3. Watervoorziening op het bedrijf: Is dit direct beschikbaar / inzetbaar / toegankelijk / toereikend?
 - Grootte (inhoud in liters) van de drinkbakken in verhouding tot aantal dieren en de waterbehoefte voor betreffende diersoort(en).
 - Plaatsing van de bakken ten opzichte van de dieren.
 - Hoeveel dieren kunnen tegelijkertijd drinken uit de bakken (gelet op vorm/ grootte bak)?
 4. Is het water van voldoende kwaliteit?
 - Check waterkwaliteit a.d.h.v. temperatuur, geur, kleur, troebel en of smaak.
 - Check of de waterbakken schoon zijn.
 - Check of er meerdere bakken/drinkgelegenheden aanwezig zijn bij constatering vervuiling in één of enkele bakken.
 - In geval van twijfel waterkwaliteit: monsternamen voor laboratoriumonderzoek.
 5.
- Eventueel kijken in bedrijfsbehandelplan of andere gegevens van controle instanties welke er veelal ook zijn. Check op opmerkingen omtrent water.
6. Situatie is recent meerdere keren aangetroffen. Voorgeschiedenis bedrijf kan een rol spelen bij het vaststellen van de ernst van de overtreding indien de situatie eerder niet akkoord is bevonden.
 7. Geen water aanwezig op één plek of bij meerdere afdelingen/plekken?

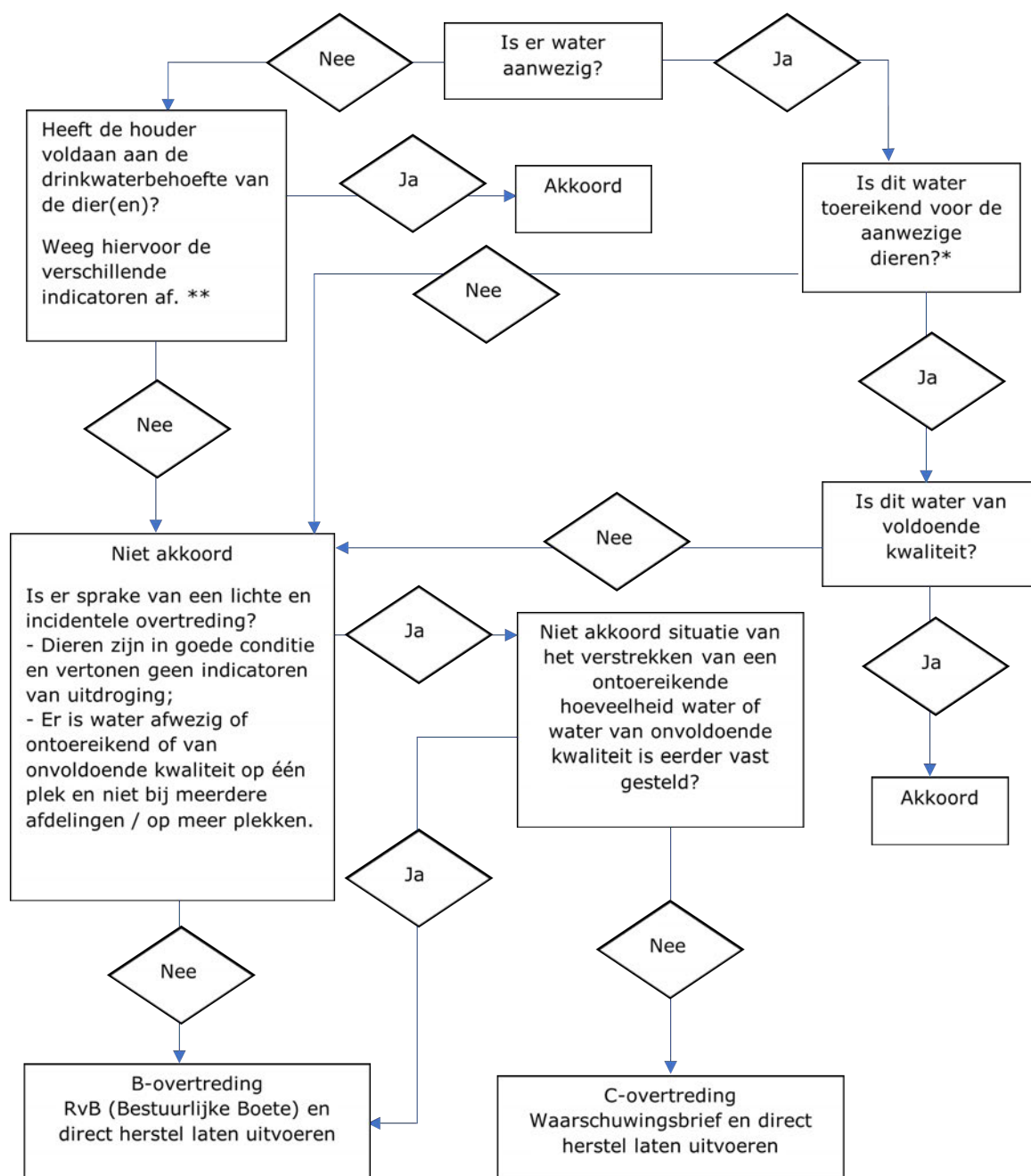
Kennisvoorwaarden

Kennisvoorwaarden voor het beoordelen van de situatie aan de hand van de bovenstaande indicatoren zijn:

1. De drinkwaterbehoefte dier / diersoort;
2. Verschillende manieren van waterverstrekking;
3. Voorgeschiedenis van het bedrijf.

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 7 van 15

Beslisboom toereikende hoeveelheid water van passende kwaliteit

* Bij varkens en kalveren (warm weer en ziekte) is een permanente toegang tot water wettelijk verplicht. Kijk ook naar plaatsing en inhoud van de bakken (grootte in verhouding tot aantal dieren en waterbehoefte).

** Water aanwezig op één of meer plekken, observeren drinkreactie, indicatoren van uitdroging, gegevens bedrijfsbehandelplan en andere controle-instanties en verklaring houder. Zie uitgebreide toelichting in paragraaf 'Toereikende hoeveelheid water'.

Let op: bij uitblijven herstel dient overleg met TBM plaats te vinden om herstel af te kunnen

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 8 van 15

4.4 Kalveren

Zie werkinstructie '[Welzijn kalveren](#)' en indien sprake van hoge sterfte: [Werkinstructie hoge sterfte melkvee](#).

4.5 Risicobedrijven en Verscherpt toezicht

Risicobedrijven zijn bedrijven waar hoge risico's voor het dierenwelzijn en dierenwelzijnsovertredingen zijn geconstateerd. Risicobedrijven worden jaarlijks geselecteerd aan de hand van de inspectiehistorie. Selectie van bedrijven vindt plaats op het aantal niet-akkoord inspecties waarbij een rapport van bevindingen en/of een proces-verbaal zijn opgelegd in de afgelopen 2 jaar.

Het uitgangspunt is dat volgens het algemeen en specifiek interventiebeleid (dierenwelzijn) wordt gewerkt. Gestreefd wordt naar een uniforme handhavingsaanpak waarbij bestuurs- en strafrecht zo effectief mogelijk worden ingezet voor bedrijven die structureel niet naleven. Bedrijven die onder Verscherpt toezicht vallen zijn:

- de 'entreecontrole' voor verscherpt toezicht niet-akkoord is. Een dergelijke 'entreecontrole' voor verscherpt toezicht vindt plaats indien er 3 inspecties zijn geweest, naar aanleiding waarvan interventies (Rapporten van Bevindingen (boete of maatregel) en/of PV) zijn opgelegd in de afgelopen 2 jaar naar aanleiding van overtredingen van de Wet dieren en/of onderliggende regelgeving.
- of bedrijven die bij een eerste inspectie een situatie laten zien die dusdanig slecht is dat direct wordt besloten ze onder Verscherpt toezicht te plaatsen.

Buiten de reikwijdte

4.6 Vertrouwensloket

Het [Vertrouwensloket Landbouwhuisdieren](#) richt zich samen met erfbetreders op preventie van dierverwaarlozing door tijdige signalering van verminderde zorg voor dieren. Ook kan het Vertrouwensloket met de inzet van preventie- en vertrouwensteams hulp aan veehouders bieden. Vroegtijdig hulp bieden aan een veehouder kan ertoe bijdragen dat verminderde zorg voor dieren niet tot verwaarlozing gaat leiden. Het is van belang om in een zo vroeg mogelijk stadium de signalen te herkennen en actie te ondernemen. Zie hiervoor ook [de signalenkaart](#) die het Vertrouwensloket hiervoor heeft opgemaakt. Daarnaast is door Nederlandse Zuivelorganisatie (NZO), LTO, Stichting Zorg om Boer en Tuinder en Vertrouwensloket Welzijn Landbouwhuisdieren de [Agrozorgwijzer](#) ontwikkeld. Via de Agrozorgwijzer kunnen betrokkenen uitleg krijgen over signalen die wijzen op psychosociale problemen. Ze krijgen ook advies over hoe zij dit bespreekbaar kunnen maken met de ondernemer in kwestie en welke acties er verder mogelijk en/of nodig zijn.

Als NVWA-inspecteur kan je hier ook een rol inspelen. Bespreek in passende gevallen de mogelijkheid tot het inschakelen van het Vertrouwensloket met de veehouder. In een vroeg stadium voelt de veehouder mogelijk nog ruimte voor het inschakelen van hulp van anderen en kan verder afglijden en dierverwaarlozing worden voorkomen. Dat vergt uiteraard goede inschatting van de situatie en in gesprek kunnen komen met de veehouder over zijn drijfveren en mogelijkheden om het bedrijf (beter) te managen/beter zorg te dragen voor welzijn van de dieren.

Er zijn [flyers](#) beschikbaar met informatie over het Vertrouwensloket welke aan de veehouder kunnen worden verstrekt. De veehouder kan zelf contact opnemen met het loket.

Het Vertrouwensloket kan ook ingeschakeld worden door de NVWA als aan de onderstaande voorwaarden is voldaan:

- Veehouder moet medewerking aan situatieverbetering en inschakelen van het Vertrouwensloket willen verlenen;
- Veehouder moet in het kader van Wet bescherming persoonsgegevens toestemming geven aan de NVWA-inspecteur om contact op te nemen met het Vertrouwensloket (schriftelijk vastgelegd). Hiervoor is [een brief](#) beschikbaar.

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 9 van 15

- De situatie moet reële mogelijkheden bieden om de zaken weer op de rails te krijgen.
 - Het inschakelen van het Vertrouwensloket gaat via de contactpersonen bij de NVWA.
- Neem voor meer informatie over het inschakelen van het Vertrouwensloket contact op met [redacted] of [redacted] (contactpersonen NVWA).

4.7 Cross Compliance (XC)

Gelet op het feit dat veel verplichtingen genoemd in deze werkinstructie tevens randvoorwaarden zijn voor de Cross Compliance dient bij een niet-akkoord controle het tabblad "Specificatie Naleving" ingevuld te worden conform de daarvoor geldende instructie, zie NVWA intranet werkwijzer:

[redacted] Vul ook de toelichtingen volledig in. Het overtreden van een randvoorwaarde XC moet ook aan verdachte medegedeeld worden.

4.8 Hercontrole

Een hercontrole is een inspectie die volgt op te nemen maatregelen die zijn vastgelegd in een bevindingenbrief of toezichtrapport. Als alle maatregelen zijn hersteld, is het traject afgerond. Bij een nieuwe situatie, bijv. na een melding, dien je dan weer te starten met een inspectie welke je verantwoord in een nieuwe verificatie. Zie voor een overzicht van de vragen '[Checklist Dierenwelzijn hercontrole](#)'.

Vanaf begin 2019 krijg je in Spin de vraag 'termijn hercontrole'. Dit is ingebouwd met als doel er voor te zorgen dat je een hercontrole niet zelf hoeft 'klaar te zetten' in Spin. Vanaf 1 januari 2020 is de werkwijze als volgt:

Termijn hercontrole	☐ Binnen 1 week - ZELF hercontrole aanmaken in Spin
	☐ Binnen 1 maand / 3 maanden / langer - Team Programmering regelt dat de hercontrole op jouw naam wordt ingelezen en klaar gezet.

Vragen hierover kan je stellen via het emailadres: [redacted]@nvwa.nl

In elk hercontroleprogramma wordt gevraagd naar het nummer van de activiteit van de oorspronkelijke verificaties. Dit zodat deze aan elkaar te koppelen zijn.

Wanneer uit de inspectie blijkt dat alle maatregelen tijdig zijn opgelost mag een afschrift van het verificatieverslag aan Team Bestuurlijke maatregelen 1 LNV [redacted]@nvwa.nl worden gemaïld om hen te informeren dat aan de maatregelen is voldaan. Geef bij 'opmerkingen inspecteur' aan welke maatregelen is voldaan en om welk besluit (nummer) het gaat. Vermeld ook zichtbaar het relatienummer van de geïnspecteerde.

4.9 Retributie

Buiten de reikwijdte [redacted]

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 10 van 15

5 Arbo, milieu en veiligheid

Met betrekking tot de uitvoering van inspecties zijn de navolgende protocollen van toepassing:

* **Buiten de reikwijdte**

*

*

6 Administratie en routing

Geconstateerde afwijkingen worden in het programma vastgelegd. Indien sprake is van overtredingen van de Europese randvoorwaarden, worden deze in 'specificatie naleving' verantwoord en onderbouwd. Voor het opmaken van een bestuurlijke en/of strafrechtelijke rapportage dient in Spin een interventie te worden opgemaakt.

Route rapportage

Het rapport hoeft niet fysiek naar de NVWA te worden opgestuurd. Spin is voldoende. Denk aan een collegiale toets voordat je het rapport of de brief afsluit.

Route Schriftelijke waarschuwing

Je zorgt zelf voor de versturing de TA Eindhoven. Van daaruit wordt de brief aan de houder verzonden.

Route Rapport van Bevindingen TBM

Buiten de reikwijdte

Route Rapport van bevindingen voor bestuurlijke maatregel

Een rapport van bevindingen voor een bestuurlijke maatregel maak je op voor het inzetten van bestuursdwang. Last onder dwangsom of last onder bestuursdwang. Mail het definitieve Rapport van Bevindingen TBM (bestuurlijke maatregel), inclusief bijlagen met de eventueel daarbij behorende veterinaire verklaring binnen 1 week na aanzeggen van de te nemen maatregelen naar TBM (JZ): spin@nvwa.nl. Geef duidelijk in de titel van de mail aan waar het om gaat. Het is belangrijk dat alle informatie in één mail staat. Dit voorkomt dat stukken zoek raken.

Let op: Zijn de bestanden te groot om te mailen, dan kun je het rapport ook plaatsen in de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA. Adres:

Route rapport van bevindingen TBM (bestuurlijke boete)

Rapport van bevindingen TBM (boeterapport) aanmaken in Spin, interventie. Gebruik de tekstblokken. Dit rapport ondertekenen. Sla vervolgens het rapport op als PDF file. Dit rapport plaats je met alle bijbehorende bijlagen (zoals een veterinaire verklaring) in een map. De map geef je als naam het Spinrapportnummer. Dit rapport plaats je op de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA. Adres:

Let op: als het rapport een combinatie is van een bestuurlijke boete en een bestuurlijke maatregel dan volg je de manier van inzenden van de bestuurlijke maatregel.

Route Proces-verbaal

Het proces-verbaal moet binnen zes weken in tweevoud naar Eindhoven worden gestuurd.

Combinatie rapport van bevindingen TBM & proces-verbaal

Als er voor bijvoorbeeld artikel 2.1 of 2.2 lid 8 Wet dieren een proces-verbaal wordt aangezegd dan worden eventuele andere, bestuurlijk beboetbare overtredingen ook in het strafrecht afgedaan. Er hoeven dus geen twee rapporten te worden opgemaakt.

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 11 van 15

7 Interventie

Het Specifiek interventiebeleid dierenwelzijn primair bedrijf IB02-spec02 wordt gebruikt. Veel artikelen uit het Besluit houders van dieren zijn bestuurlijk beboetbaar. Een bestuurlijke boete is net als een proces-verbaal een sanctionerende interventie. Naast de bestuurlijke boete kan corrigerend worden opgetreden, waarbij bestuursdwang toegepast kan worden. Dit is de corrigerende interventie.

7.1 Sanctionerende interventie

Afhankelijk van de omstandigheden kan een inspecteur eerst waarschuwend optreden. Overwegingen die daarbij een rol spelen zijn:

- Aard en ernst van de situatie. Was het een incidentele en/of lichte overtreding. Bijvoorbeeld het betrof enkele dieren en/of was de afwijking van de wettelijke norm gering?
- Was het een zware en/of structurele overtreding. Bijvoorbeeld betrof het meer dan enkele dieren en/of was de afwijking ten opzichte van de wettelijke norm groter?
- Eerdere overtredingen. Zijn er eerder overtredingen vastgesteld die betrekking hebben op dezelfde bepaling? In dat geval kan ook aantreffen van overtredingen van licht en/of niet structurele aard door de inspecteur toch besloten worden tot een sanctionerende interventie.

De inspecteur kan een andere gedragslijn kiezen. In het rapport moet de inspecteur motiveren hoe de geconstateerde overtreding is ingeschat, gelet op bovenstaande overwegingen.

7.2 Corrigerende interventie

Als de situatie hersteld dient te worden, wordt dit vastgelegd in een waarschuwingsbrief of in een rapport van bevindingen TBM.

Wanneer maak je een waarschuwingsbrief op?

- Bij een eerste keer;
- Bij kleine afwijkingen;
- Als je er wel vertrouwen in hebt dat de omissies door de overtreder binnen de afgesproken termijn opgelost gaan worden.

Wanneer maak je een rapport van bevindingen TBM op?

- Bij de uitvoering van spoed bestuursdwang;
- Bij grotere afwijkingen;
- Als de inschatting is dat de houder zelf niet (alle) maatregelen zal gaan uitvoeren en er grotere druk nodig is;
- Als de houder eerder een waarschuwing heeft gehad.

Bij grote overtredingen en/of overtredingen met een lange hersteltermijn kan geen waarschuwingsbrief opgemaakt worden, maar zal een last onder bestuursdwang of een last onder dwangsom noodzakelijk zijn.

Buiten de reikwijdte

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 12 van 15

8 Bijlage 1

Algemene huisvestings- en verzorgingsnormen

Artikel 1.6. Houden van dieren

1. De bewegingsvrijheid van een dier wordt niet op zodanige wijze beperkt dat het dier daardoor onnodig lijden of letsel wordt toegebracht.
2. Een dier wordt voldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften.
3. Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren.
4. De houder van een dier dat in een gebouw of kooi wordt gehouden, draagt er zorg voor dat het dier daaruit niet kan ontsnappen.

Artikel 1.7. Verzorgen van dieren

Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier:

- a. wordt verzorgd door een persoon die beschikt over de voor die verzorging nodige kennis en vaardigheden;
- b. slechts onder de hoede wordt gesteld van een persoon die kennelijk tot de verzorging in staat is;
- c. dat ziek of gewond lijkt onmiddellijk op passende wijze wordt verzorgd;
- d. een toereikende behuizing heeft onder voldoende hygiënische omstandigheden;
- e. een voor dat dier toereikende hoeveelheid gezond en voor de soort en de leeftijd geschikt voer krijgt toegediend op een wijze die past bij het ontwikkelingsstadium van het dier;
- f. toegang heeft tot een toereikende hoeveelheid water van passende kwaliteit of op een andere wijze aan zijn behoefte aan water kan voldoen;
- g. voldoende verse lucht of zuurstof krijgt.

Artikel 1.8. Behuizing

1. Een ruimte waarin een dier wordt gehouden, wordt voldoende verlicht en verduisterd om aan de ethologische en fysiologische behoeften van het dier te voldoen.
2. Behuizingen, waaronder begrepen de vloer, waarin een dier verblijft en inrichtingen voor de beschutting voor een dier zijn op zodanige wijze ontworpen, gebouwd en onderhouden dat bij de dieren geen letsel of pijn wordt veroorzaakt en bevatten geen scherpe randen of uitsteeksels waaraan het dier zich kan verwonden.
3. In de ruimte waarin een dier wordt gehouden, worden geen materialen en, in voorkomend geval, bodemdekking gebruikt die ongeschikt of schadelijk zijn voor het dier.
4. De materialen, bedoeld in het derde lid, kunnen eenvoudig worden gereinigd en ontsmet

Algemene huisvestings- en verzorgingsnormen productiedieren

Artikel 2.3. Houden van productiedieren

Wanneer een dier permanent of geregeld wordt aangebonden, vastgeketend of geïmmobiliseerd, wordt het voldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften.

Artikel 2.4. Verzorging van productiedieren

1. Een dier wordt verzorgd door een voldoende aantal vakbekwame personen.
2. Een dier dat wordt gehouden in een veehouderijsysteem waar zijn welzijn afhangt van frequente verzorging door de mens, wordt ten minste eenmaal per dag gecontroleerd.
3. Een dier dat in een ander systeem wordt gehouden dan het systeem, bedoeld in het tweede lid, wordt zo vaak gecontroleerd dat lijden wordt voorkomen.
4. Een ziek of gewond dier wordt zo nodig afgezonderd in een passend onderkomen dat zo nodig is voorzien van droog strooisel.
5. Wanneer de zorg, bedoeld in artikel 1.7, aanhef en onderdeel c, geen verbetering in de toestand van het dier brengt, wordt zo spoedig mogelijk een dierenarts geraadpleegd.
6. Een dier krijgt voedsel met ten minste de tussenpozen die bij zijn fysiologische behoeften passen.
7. Het toegediende voer en drinken alsmede de wijze van toediening brengen het dier geen onnodig lijden of letsel toe.

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 13 van 15

Artikel 2.5. Verlichting en ventilatie

1. Onverminderd artikel 1.8, eerste lid, wordt een dier niet permanent in het duister of in kunstlicht gehouden zonder dat dit voor een passende periode wordt uitgeschakeld en is, indien het beschikbare natuurlijke licht niet voldoende is voor de ethologische en fysiologische behoeften van het dier, in de ruimte waarin het dier wordt gehouden geschikt kunstlicht aanwezig.
2. In een ruimte waarin dieren worden gehouden is voldoende verlichting aanwezig voor een grondige controle van die dieren op elk willekeurig tijdstip.
3. Het materiaal dat wordt gebruikt voor de behuizing waarin een dier wordt gehouden is niet schadelijk voor het dier en kan grondig gereinigd en ontsmet worden.
4. De luchtcirculatie, het stofgehalte van de lucht, de temperatuur, de relatieve luchtvochtigheid en de gasconcentraties in de omgeving van het dier zijn niet schadelijk voor het dier.
5. Indien de gezondheid en het welzijn van een dier afhankelijk is van een kunstmatig ventilatiesysteem, is dat voorzien van een passend noodstelsel waarmee voldoende verse lucht kan worden aangevoerd om de gezondheid en het welzijn van het dier te waarborgen als het hoofdsysteem uitvalt.
6. Indien het ventilatiesysteem, bedoeld in het vijfde lid, uitvalt, treedt een alarmsysteem in werking, dat regelmatig wordt getest.
7. Voeder- of drinkinstallaties zijn zo ontworpen, gebouwd en geplaatst dat het gevaar voor verontreiniging van voer en water, alsmede mogelijke schadelijke gevolgen van rivaliteit tussen dieren tot een minimum worden beperkt.
8. De in dit artikel bedoelde apparatuur die noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van een dier wordt ten minste eenmaal per dag gecontroleerd.
9. Indien bij de controle, bedoeld in het achtste lid, defecten worden geconstateerd, worden deze onmiddellijk hersteld of, indien herstel niet mogelijk is, worden de nodige maatregelen getroffen om de gezondheid en het welzijn van het dier veilig te stellen.

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 14 van 15

9 Bijlage 2

Toelichting op basis van gevolgde werkwijze van de projectgroep

1] Definitie bezettingsgraad en juridische duiding

Onder bezettingsgraad wordt verstaan het aantal aanwezige dieren in relatie tot het aantal beschikbare en geschikte ligplaatsen. Een bezettingsgraad van 110 % betekent dat er 10 % meer dieren aanwezig zijn, dan dat er geschikte ligplaatsen beschikbaar zijn. In de Wet dieren of het Besluit houders van dieren ontbreekt een bepaling die letterlijk spreekt van de bezettingsgraad bij melkvee. De wettelijke grondslag voor het beoordelen van de bezettingsgraad is te herleiden tot artikel 1.6 lid 2, *Besluit houders van dieren* en de daarin opgenomen open norm: een dier wordt voldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften.

Het hier genoemde art 1.6, lid 2 Besluit houders van dieren (Bhvd) geldt voor alle diersoorten waarop het Bhvd van toepassing is. Voor melkvee zijn verder geen specifieke normen hieromtrent opgenomen en daarmee wordt duidelijk dat het hier om een doelvoorschrift gaat (bewoordingen als 'voldoende' en 'toereikend').

Onder de fysiologische en ethologische behoeften wordt dan in dit kader verstaan het gedrag dat een rund kan gaan liggen op het moment dat het dier daar behoefte aan heeft, op een ligplaats die ook geschikt is om te gaan liggen. Schoon, droog en comfortabel.

Overbezetting kan tevens een overtreding opleveren van Besluit houders van dieren, artikel 1.7, onder d ('toereikende behuizing met droge en schone ligplaatsen'), en artikel 2.2 lid 8 ('onthouden nodige verzorging') Wet dieren. Overbezetting kan hier zelfstandig onderdeel van de welzijnsproblematiek zijn, maar ook als risicofactor andere problematiek in de hand werken op het gebied van diergezondheid en/of dierenwelzijn. Benadelen van welzijn, zonder redelijk doel, is verboden volgens artikel 2.2 Wet dieren.

2] Beoordeling wetenschappelijke inzichten t.a.v. bezettingsgraad en eventuele overbezetting/opvattingen van gezaghebbende experts

Er is een breed scala aan wetenschappelijke en andere publicaties bekeken, daarnaast is er een gesprek gevoerd met een gezaghebbende expert³. De voornaamste conclusies hieruit zijn:

- Gebrek aan ligplaatsen leidt altijd tot welzijnsaantasting de ranglagere dieren ondervinden hiervan de grootste nadelen. Dit zijn zowel waarneembare als niet waarneembare welzijnsaantastingen. Overbezetting leidt tot verminderde gedragssynchronisatie, minder liggen, meer staan, meer agonistisch⁴ gedrag, hogere infectiedruk, immunosuppressie als gevolg van chronische stress met daaruit voortkomend meer kans op ziektes.
- In tweede instantie kan dit (=welzijnsaantasting) tot aantasting van de gezondheid gaan leiden, zoals klauwproblemen, uierinfecties, hoog celgetal, echter geen gezondheidsaantasting wil niet zeggen dat er geen aantasting van het welzijn plaats vindt.
- Er is een lineair effect betreffende ligtijd: de mate van meetbare welzijnsaantasting, door verminderde ligtijd/meer staan neemt toe naarmate de overbezetting toeneemt. Overige welzijnsaantastingen; stress, verhoogde infectiedruk, verminderde gedragssynchronisatie gelden voor de gehele koppel.
- Onder de wetenschappelijke experts, ook die in bovengenoemde artikelen, lijkt een consensus te bestaan, dat de bezettingsgraad de 100 % niet zou mogen overschrijden. Diverse wetenschappelijke bronnen adviseren onderbezetting; d.w.z. méér ligplaatsen dan koeien. Frank van Eerdenburg (Faculteit Diergeneeskunde Utrecht) adviseert een ideale bezettingsgraad van 80%. Koeien moeten te allen tijde over een ligplaats kunnen beschikken. Zij moeten synchronisatie (kuddegedrag) kunnen vertonen.
- Overbezetting is een risicofactor voor het optreden van gezondheidseffecten en andere welzijnseffecten, andere risicofactoren kunnen het negatieve effect van overbezetting weer versterken.

³ dr. F.J.C.M. (Frank) van Eerdenburg, Universitair hoofddocent, Departement Gezondheidszorg Landbouwhuisdieren, Universiteit Utrecht.

⁴ Agonistisch gedrag is elk sociaal gedrag gerelateerd aan vechten. De term heeft een bredere betekenis dan het vertoon van agressief gedrag (vechten) omdat het ook gedrag daaraan voorafgaand of juist gedrag ter vermijding van agressie betreft. Bijvoorbeeld bedreigingen, vertonen/pronken, terugtrekken en onderdanig gedrag. Het is gedrag wat vertoont wordt wanneer er competitie is tot bepaalde bronnen zoals ligboxen of toegang tot het voerhek. Voorbeelden zijn dreigen, stoten, duwen of vechten.

titel	Werkinstructie Welzijn grazers			
code	HH02 DWZ 15	versie 05	ingangsdatum 24-02-2022	pag. 15 van 15

- Er is een factor tijd, naarmate de blootstelling aan risicofactoren toeneemt, neemt ook de kans op zichtbaar effect toe. Zichtbare gezondheidseffecten ontstaan doordat het lichaam de welzijnsaantastingen niet meer heeft kunnen compenseren.
- Uit bedrijfseconomische analyses van melkveebedrijven, met en zonder, overbezetting is gebleken dat overbezetting nadelig is voor het bedrijfseconomisch resultaat. Hoewel economische overwegingen geen rol spelen bij de beoordeling van het welzijn van dieren, is dit aspect van belang om te noemen, om te onderbouwen dat het verlagen van de bezettingsgraad naar maximaal 100% voor een melkveebedrijf financieel voordeliger is dan overbezetting in stand te houden. (Eerdenburg Fv. Veehouder en Veearts-2018_01_04_Overbezetting kost geld)

De conclusie van deze analyse is dat er bij controles op dierenwelzijn ook naar eventuele overbezetting moet worden gekeken. Zeker op die bedrijven waar al welzijnsproblematiek speelt.

3] Uitspraak CBb 18 december 2018

Een aantal overwegingen uit de uitspraak van het CBb zijn relevant voor het voorgestelde advies voor handhaving. Deze betreffen onder andere:

- De NVWA heeft in casu aangetoond dat er sprake was van overbezetting door beschrijving van aangetroffen concrete omstandigheden op het bedrijf en de verwijzing naar wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke bronnen. De NVWA heeft de open normen niet uitgelegd als een absolute norm.
- De NVWA heeft toegelicht dat het gelet op de algehele inrichting van het bedrijf, niet mogelijk is om zodanige omstandigheden te creëren dat de runderen voldoende kunnen compenseren voor nadelige effecten als gevolg van de overbezetting. De NVWA heeft voldoende onderbouwing gegeven voor het opleggen van de maatregel dat de houder ervoor dient te zorgen dat in alle afdelingen op het bedrijf het aantal dieren in overeenstemming dient te zijn met het aantal beschikbare ligplaatsen, waarbij de bezetting maximaal 100% mag zijn. Die maatregel is in dit concrete geval gerechtvaardigd.

Het CBb geeft dus aan dat er voor het individuele geval duidelijk gemaakt moet worden waarom een maatregel wordt opgelegd om de bezettingsgraad terug te dringen tot maximaal 100%.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 1 van 18

versie	datum	toelichting
01	01-03-2017	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten 2017
1.1	27-03-2017	Toevoegen optie melkgeitenhouderij mest eigen bokjes en toelichting mestbokken
2.0	21-01-2021	Diverse aanpassingen en samengevoegd met werkinstructie geitenbokjes
3.0	29-01-2021	Toevoegingen informatie doden van dieren en diergeneesmiddelen

1 Onderwerp en achtergrond

De werkinstructie 'Welzijn geiten' wordt gebruikt voor welzijnsinspecties van geiten. Dit gaat om inspecties in welzijnsprojecten, maar de instructie kan ook worden gebruikt bij een inspectie naar aanleiding van een melding. Voor klimaatinspecties is een aparte werkinstructie opgesteld: 'Werkinstructie klimaatinspectie grazers'.

In 2017 heeft de NVWA inspecties bij melkgeitenbedrijven en bokkenmesters uitgevoerd. Tijdens deze inspecties kwam door data-analyse naar voren dat bij deze bokkenmesters sprake is van hoge sterfte onder de bokjes. Gemiddeld 31% van de aangeleverde dieren sterft bij de bokkenmester, met uitschieters tot 61%. Toen de hoge sterfte tijdens het project in 2017 bij bokkenmesters in beeld kwam is de aanpak geïntensiveerd, alle bij de NVWA bekende bokkenmesters zijn geïnspecteerd. Bij 3 bedrijven zijn door de NVWA verzwakte, stervende en dode bokjes aangetroffen. Over één van deze drie bedrijven is door organisatie Eyes on Animals een melding gedaan en videobeelden gemaakt van dode en verzwakte bokjes. Deze beelden hebben geleid tot politieke aandacht en vragen over dit onderwerp. In september 2017 heeft er een 30-ledendebat in de Tweede Kamer plaats gevonden over geitenbokjes. De sector heeft naar aanleiding hiervan een plan van aanpak¹ opgesteld om juiste zorg voor geitenbokjes te garanderen. Dit plan is medio november 2017 aan LNV gestuurd en maakt per 1 januari 2018 onderdeel uit maken van het KwaliGeit protocol.²

In 2018 en 2019 zijn ook inspecties uitgevoerd bij bokkenmesters en melkgeitenhouders. [REDACTED]

[REDACTED] Daarnaast is in 2018 en 2019 een aantal keren opgetreden voor het niet bijhouden van de sterftegevallen in het medisch register. In een informatietraject zijn de dierstromen van de lammeren in kaart gebracht. Hieruit blijkt dat het aantal bokkenmesters daalt (in 2020 waren er nog maar 3 actief) en melkgeitenbedrijven meer bokjes zelf gaan afmesten. Gemiddelde sterft 38% van de bokjes bij deze bokkenmester (cijfers tot 10 september 2020). Ook 16% van de geitenhouders met meer dan 50 geiten had een geregistreerde sterfte tussen de 20-50% (in 2019).³

De economische waarde van geitenbokjes dieren is laag. In Nederland is er weinig markt voor bokkenvlees. De beperkte mogelijkheden voor het vermarkten van deze mannelijke dieren kunnen welzijnsrisico's met zich meebrengen. Er is sprake van (zeer) hoge sterfte en een risico op aantasting van dierenwelzijn en onthouden nodige zorg op de bedrijven. Daarom is het belangrijk om het welzijn van deze dieren te blijven monitoren.

¹ Plan van aanpak Welzijn geitenbokken: <https://edepot.wur.nl/431430>

² https://www.ngzo.nl/uploads/files/KwaliGeit%20documenten/December%202019/Handboek2020_1.pdf

³ De registratieplicht van melden en merken van geiten ging pas in vanaf dat een geit 6 maanden oud was of indien een geit werd afgevoerd of over de openbare weg werd verplaatst. Door deze lange aanmeldtermijn was een realistische inschatting van de geboorte en sterfte niet te maken. Dit heeft tot een aanpassing in de Regeling identificatie en registratie geleid. Per 1 november 2020 is de merk- en meldtermijn van geiten op een melkgeitenbedrijf verkort van 6 maanden naar 7 dagen, te rekenen vanaf dag na dag van geboorte. Hierbij moet nu het geslacht van het geboren geitje vermeld worden. Daarnaast moeten vanaf 1 november ook doodgeboortes gemeld gaan worden, binnen dezelfde meldtermijn van 7 dagen.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 2 van 18

2 Wettelijke basis

EU-regelgeving

- Richtlijn 98/58/EG

Nationale wetgeving

- Wet Dieren
- Besluit houders van dieren (hierna: Bhvd)

Zie bijlage 1 voor overzicht van artikelen.

3 Begrippen

Duurmelken = opzettelijk wanneer geiten aan de melk zijn niet drachtig laten worden, zodat lange lactaties ontstaan. Langer melken van geiten zonder te lammeren waardoor er minder geiten worden geboren.

Melkgeitenhouderij: bedrijf waarop op enig moment in het kalenderjaar 50 geiten of meer worden gehouden ten behoeve van de bedrijfsmatige productie van melk;

Doodgeboorte: geboorte van een geit vanaf de laatste week van dracht waarbij de geit op het moment van geboorte niet levend is, of sterft voordat bij de geit een merk is aangebracht.

Bedwelmen: Iedere bewust gebruikte methode die een dier pijnloos in een staat van bewusteloosheid en gevoelloosheid brengt, met inbegrip van methoden die onmiddellijk de dood tot gevolg hebben.

Doden: Iedere bewust gebruikte methode die resulteert in de dood van een dier; denk hierbij aan verbloeden of pithing.

Pithing: Het beschadigen van het weefsel van het centrale zenuwstelsel met een lang en staafvormig, in de schedelholte (*via het schietgat*) ingebracht instrument.

4 Benodigdheden

- Hygiënepakket: zie hygiëneprotocol bij het betreden van bedrijven met evenhoevigen en/ of pluimvee) zie Intranet ([L&N03 HYG 01](#))
- Digitale afstandsmeter en/of rolmaat;
- Rekenmachine;
- Fototoestel;
- Checklist welzijn geiten.

5 Werkwijze

5.1 Inspectie

Inspectie vind plaats aan de hand van de checklist "Welzijn geiten" en het verificatieprogramma "welzijn grazers".

5.2 Aandachtspunten

5.2.1 Verzorging van de lammeren

Hoe is de verzorging van de lammeren op het bedrijf? Krijgen de dieren voldoende biest (zie 5.2.4. Biestverstrekking) /melk verstrekt en controleert de houder of de dieren ook voldoende binnen krijgen? Kijk hiervoor naar de conditie van de lammeren. Zijn de lammeren uitgedroogd (turgor voelen)? Hebben ze een ingevallen pensinhoud (zie onderstaande foto)?

Bij een te lage voedingsconditie van een lam door te weinig, ongeschikt voer of een ongeschikte wijze van toedienen is dit een overtreding van artikel 1.7 aanhef en onder e van het Besluit houders van dieren.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 3 van 18

Figuur 1. Lam met slechte voedingsconditie

Zijn er op het moment van inspectie zieke / zwakke dieren aanwezig? Worden de zieke / zwakke bokjes behandeld door de houder en/of de dierenarts? Worden de zieke/ zwakke dieren ondergebracht in een ziekenboeg? Indien dit niet zo is dan kan er sprake zijn van een overtreding van artikel 1.7 aanhef en onder c en 2.4 lid 4 en 5 van het Besluit houders van dieren.

Zie 5.2.5. Ziektes bij lammeren voor veel voorkomende ziektes bij lammeren.

Indien de sterfte op het bedrijf hoog is vraag bij de houder dan door naar de oorzaak van de sterfte en welke maatregelen de houder heeft genomen om de sterfte omlaag te brengen. Hiervoor kun je naar visitebrieven vragen en naar een eventueel bedrijfsbehandelplan (niet verplicht voor melkgeiten). Wanneer de houder is aangesloten bij KwaliGeit kun je ook naar de rapporten van Qlip vragen, brieven van KwaliGeit met betrekking tot signalering van een hoog sterftepercentage -en naar het plan van aanpak bij hoge sterfte welke de houder dient op te stellen in opdracht van KwaliGeit bij geen verbetering in het sterftepercentage.

Heeft de houder geen of onvoldoende maatregelen genomen om de zorg te verbeteren en de sterfte omlaag te krijgen, dan kan dit een overtreding van het onthouden van de nodige zorg zijn (Wet dieren artikel 2.2 lid 8). In dit geval wordt een Rapport van bevindingen opgemaakt, zodat de houder een voornemen tot een last onder dwangsom (LOD) kan worden opgelegd.

In het voornemen tot een LOD staat opgenomen dat de houder maatregelen moet treffen, in samenwerking met zijn/haar dierenarts, om de sterfte omlaag te brengen. Hij dient onderzoek te laten doen naar de oorzaken en aan te geven welke maatregelen hij zal treffen om dit sterftepercentage omlaag te brengen. Dit zal omschreven dienen te worden in een plan van aanpak welke opgevolgd dient te worden door de houder.

5.2.2. Sterftepercentage

Op staat een rekenmodel om het sterftepercentage van de geiten te berekenen over 2019, 2020 en 2021 tot nu toe. Dit model rekt op basis van I&R-gegevens en het bedrijfsregister.

5.2.3. Medisch register

Artikel 2.10. Bijhouden van gegevens

- 1. Onverminderd artikel 1.25 en het overigens krachtens de artikelen 2.2, negende of tiende lid, en 2.19 van de wet bepaalde wordt door de houder van een dier een register bijgehouden van de verstrekte medische zorg en het bij iedere controle geconstateerde aantal sterfgevallen.*
- 2. De gegevens, bedoeld in het eerste lid, worden ten minste drie jaar door de houder bewaard*

Houdt de houder een medisch register bij en is dit medisch register volledig? Dus toegediende diergeneesmiddelen, verstrekte medische zorg en aantal sterfgevallen. Het register kan nu worden

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 4 van 18

aangevuld met I&R gegevens m.b.t. de sterfte. Niet alleen koppelbehandelingen, maar ook de behandeling van individuele dieren moet in het medisch register zijn opgenomen.

5.2.4. Biestverstrekking

De Gezondheidsdienst voor dieren schrijft het volgende over biestverstrekking bij geitenlammeren⁴:

Biest: veel, vlug en vaak is goed. Maar de keuze voor een type biest bij melkgeitenlammeren is helemaal afhankelijk van de bedrijfssituatie en het doel van de lammeren. Het gebruik van biest biedt grote voordelen, maar kan ook gevaren opleveren. Ziektes als CAE, CL en paratuberculose worden zeer effectief overgedragen op de pasgeboren lammeren.

Mogelijkheden

Er zijn diverse mogelijkheden. Eigen geiten, vooral oudere, hebben specifieke bedrijfseigen afweerstoffen. Als het bedrijf vrij is van CAE en CL en er geen aanwijzingen zijn voor paratuberculose, is eigen geitenbiest een goede keuze. Één op één biest, zoals de natuur het bedoeld heeft, is logistiek een hele opgave, tenzij de lammeren zelf bij de geit mogen drinken. Daarnaast is droogstand voor de bevalling het beste: als de geit is doorgemolken voor de geboorte van de lammeren is een groot deel van de biest weg. Biest van opfokgeiten is er altijd, en is vaak veiliger. Oudere geiten geven namelijk wel kwalitatief betere biest, maar bij aanwezigheid van CAE, CL of paratuberculose, is het besmettingsgevaar nog groter (want: hoe langer de ziekte aanwezig is, des te groter het besmettingsgevaar).

Het doel van de lammeren is ook van belang bij de keuze voor het type biest. Voor bokjes die weggaan voor de mesterij kan andere biest gebruikt worden dan voor beoogde opfokdieren. Daarbij is een meng-koebiest een betere optie dan volledig koebiest. Sommige koeien maken afweerstoffen aan die bloedafbraak bij de geitenlammeren kunnen veroorzaken. Bij gebruik van mengbiest is dat risico verminderd. Beter is om biest van verschillende koeien niet te mengen, maar achtereenvolgens te geven.

Wie helemaal veilig wil zijn, kan kunstbiest gebruiken. Daarbij is het wel belangrijk om de fabrikant te vragen waar de grondstoffen vandaan komen en hoe ze bewerkt zijn.

Hoeveelheid

In de natuur drinken lammeren veel, vlug en vaak. Vaak kleine beetjes is de beste manier, maar kan alleen als ze zelf mogen drinken en dat kan logistiek lastig zijn. Bij het aanbieden van biest is het goed om de hoeveelheid aan te passen aan het geboortegewicht, zie daarvoor de onderstaande tabel. Het eerste biestmaal kan binnen een uur na de geboorte aangeboden worden, binnen zes uur na de geboorte dient het lam tenminste één volledig biestmaal te hebben gehad. Bij voorkeur drinken de lammeren zelf, dat voorkomt dat ze pensdrinkers worden (anders worden ze kleischijters). Ingeven met een sonde kan alleen als zelf drinken echt niet wil.

<i>Biestbehoefte bij geitenlammeren</i>		
<i>Geboortegewicht (kg)</i>	<i>Eerste biestmaal: 1 – 6 uur na geboorte (50-75 ml/kg)</i>	<i>Dagelijkse behoefte (ml)</i>
3	150-200	600
4	200-300	850
5	250-475	1100

5.2.5. Ziektes bij lammeren

Volgens de risicoanalyse dierwelzijn zuivelketen van de Universiteit van Wageningen⁵ zijn de meest voorkomende ziektes bij geitenlammeren endoparasitaire aandoeningen, luchtwegproblemen,

⁴ Gezondheidsdienst voor dieren (2014), Biestgift bij melkgeitenlammeren, <http://www.gddiergezondheid.nl/actueel/nieuws/2014/03/biestgift-bij-melkgeitenlammeren>

⁵ Visser, K., Rommers, J., Ipema, B., Verkaik, J., Gerritzen, M., & van Reenen, K. (2015). *Risicoanalyse dierwelzijn zuivelketen: Deskstudie en expert opinie* (No. 869). Wageningen UR Livestock Research. <http://edepot.wur.nl/430035>

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 5 van 18

diarree, rotkreupel, gewrichtsontsteking en ecthyma. Deze ziekten en de eventuele consequenties voor het welzijn worden hieronder individueel behandeld.

Luchtwegproblemen

Luchtwegproblemen bij geiten hebben eigenlijk altijd een infectieuze oorzaak en daarom is het mengen van dieren een risicofactor. Deze dieren nemen verschillende micro-organismen, bijvoorbeeld virussen, bacteriën schimmels of parasieten, mee van de primaire bedrijven en dus heeft een individueel dier niet alle antilichamen tegen ieder micro-organisme.⁶ Ook een slecht klimaat en een onvoldoende hygiënische leefomgeving zijn risicofactor voor het krijgen van een luchtwegaandoening⁷

Maagdarm stoornissen

Maagdarm stoornissen komen bij ongeveer 10% van de geitenlammeren voor en tonen zich vaak in de vorm van diarree.⁸ Diarree kan leiden tot uitdroging, verzwakking en zelfs sterfte en is dus een welzijnsrisico. De oorzaak van maagdarm stoornissen kan een inadequate voeding zijn maar ook endoparasieten zoals cryptosporidiën of coccidiën. De risicofactoren voor ziekte door endoparasieten zijn het mengen van dieren van verschillende leeftijden of koppels, onvoldoende hygiëne, nat strooisel en overbezetting. De indicator voor maagdarmstoornissen is de bevulde achterhand van de lammeren door de diarree of het algemeen vies zijn van de dieren door bevuild of nat strooisel⁶.

Rotkreupel

Rotkreupel is een besmettelijke, pijnlijke ontsteking van de tussenklauwhuid, met als gevolg dat de aangedane dieren kreupel lopen. Rotkreupel komt bij 1% van de geitenlammeren voor⁹. De risicofactoren voor rotkreupel zijn een onhygiënische, natte ondergrond, een slecht klimaat en/of een te hoge bezetting¹⁰.

Ecthyma (zere bekjes)

Ecthyma, ook wel zere bekjes genoemd, wordt door het Ecthyma-virus veroorzaakt. Een infectie met het virus geeft blaren en korsten vooral op het mondslijmvlies van jonge lammeren. Ecthyma komt voor bij 30% van de mestbokjes, tegen 1-5% van de foklammeren¹⁰. Ecthyma is een pijnlijke aandoening en heeft als het gevolg dat lammeren minder kunnen gaan drinken. Het samenvoegen van lammeren van verschillende herkomst en een verminderde afweer zijn risicofactoren voor het krijgen van zere bekjes¹¹.

Figuur 2 Geitenlam met Ecthyma

⁶ Larson, B. L., Heary Jr, H. L., & Devery, J. E. (1980). Immunoglobulin production and transport by the mammary gland. *Journal of Dairy Science*, 63(4), 665-671. [https://www.journalofdairyscience.org/article/S0022-0302\(80\)82988-2/pdf](https://www.journalofdairyscience.org/article/S0022-0302(80)82988-2/pdf)

⁷ Piet Vellema, 2014, Gezonde Schapen

⁸ Leenstra, F. R., Rommers, J. M., Koene, P., Ruis, M. A. W., Schuiling, H. J., & Verkaik, J. C. (2009). *Ongerief bij konijnen, kalkoenen, eenden, schapen en geiten; inventarisatie en prioritering= Discomfort among rabbit, turkey, duck, sheep and goat; inventory and prioritization* (No. 160). Animal Sciences Group. <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/4983>

⁹ Leenstra, F. R., Rommers, J. M., Koene, P., Ruis, M. A. W., Schuiling, H. J., & Verkaik, J. C. (2009). *Ongerief bij konijnen, kalkoenen, eenden, schapen en geiten; inventarisatie en prioritering= Discomfort among rabbit, turkey, duck, sheep and goat; inventory and prioritization* (No. 160). Animal Sciences Group. <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/4983>

¹⁰ Piet Vellema, 2014, Gezonde Schapen

¹¹ Visser, K., Rommers, J., Ipema, B., Verkaik, J., Gerritzen, M., & van Reenen, K. (2015). *Risicoanalyse dierenwelzijn zuivelketen: Deskstudie en expert opinie* (No. 869). Wageningen UR Livestock Research. <http://edepot.wur.nl/430035>

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 6 van 18

Gewrichtsontsteking

Gewrichtsontsteking is een belangrijke ziekte bij jonge geitenlammeren. Deze ontsteking kan door verschillende bacteriën worden veroorzaakt welke in het lichaam kunnen komen via de navelstreng¹². Bij de geboorte breekt de navelstreng van het geitenlam waarna de navel een open verbinding tussen het bloed en de buitenwereld vormt. Ontsmetting van de navel is daarom van belang om zo de entree van bacteriën in het bloed te voorkomen. De ontsmetting van de navel bij kalveren is een factor die geassocieerd is met een verlaagde kans op sterfte¹². Het ontsmetten van de navel kan met jodium of soortgelijke desinfectantia. Bij een normale genezing is de navel van een geitenlam gemummificeerd na 7 dagen. In het geval van een ontsteking is sprake van een verlengde duur van genezing, en duurt de mummificatie langer dan 7 dagen¹³. Er zijn bedrijven die er alles aan doen om de lammeren, tijdens het aflammeren, op te vangen om zodoende contact met smetstoffen te voorkomen of te verminderen. De bedrijven die het personeel niet hebben om dit op deze manier te doen zullen zichtbaar meer risico lopen op gewrichtsontsteking.

5.2.6. Diergeneesmiddelen bij Geiten (lammeren)

Het gebruik van diergeneesmiddelen zal bij de melkgevende geit, in de meeste gevallen, individueel gebeuren door middel van injectie van al dan niet vergunde diergeneesmiddelen voor deze diersoort. Het oraal toepassen van diergeneesmiddelen, bij melkgevende geiten, geniet niet de voorkeur omdat dit nadelige invloed heeft op de darmflora bij de volwassen geiten. In de opfok van geitenlammeren en geitenbokjes, jongvee, ligt dit wat anders. Uit onderzoeken die een aantal jaren geleden zijn uitgevoerd bij melkgeitenhouders bleek dat bij het jongvee vaker alle geiten met orale diergeneesmiddelen werden behandeld. Toediening van deze diergeneesmiddelen gebeurt via de melk en dus via de drinkautomaten. De meest voorkomende reden voor toediening van diergeneesmiddelen via de drinkautomaat was navelontsteking en daarmee verband houdende gewrichtsontsteking (zie '5.2.5. Ziektes bij lammeren' voor deze en andere ziektes).

Beschikbaarheid diergeneesmiddelen voor geiten

In Nederland zijn voor de diersoort "geit" niet veel diergeneesmiddelen vergund. Daarom werden bij geiten diergeneesmiddelen, welke waren vergund voor andere diersoorten, ingezet. Volgens de Cascaderegeling betekent dit dat dan de wachttijd voor vlees ook naar 28 dagen ging voor het vlees. Dit gaf nog al wat problemen, vooral bij jongvee en specifiek de bokken, aangezien met deze toepassing de slachtdatum ver vooruit diende te worden geschoven. Bovendien was het risico op residuen van diergeneesmiddelen in vlees ook groot. Door inzet van de sector is er, in overleg met het Ministerie, een tijdelijke uitzondering gemaakt voor het beschikbaar krijgen van met name in Frankrijk vergunde diergeneesmiddelen voor geiten.

In [Bijlage 4 Regeling diergeneesmiddelen](#) onder H, zijn deze diergeneesmiddelen genoemd.

Let op! Dat kan alleen maar door tussenkomst van een dierenarts. Er zal dus altijd een dierenarts moet zijn geweest die deze diergeneesmiddelen heeft voorgeschreven en afgeleverd.

Mocht je tegen de voorraad diergeneesmiddelen aanlopen houd hier dan rekening mee. Dat wil zeggen vraag naar de logboeken die zijn verstrekt door de dierenarts. Naast deze logboeken en het eerder genoemde medisch register, dient de veehouder ook een diergeneesmiddelen logboek bij te houden. Uit dit logboek moet blijken wanneer welk diergeneesmiddel aan welk dier is toegediend. Dus een koppel toepassing kan en mag mits goed is geadministreerd welke dieren in die koppel zitten.

De toepassing van diergeneesmiddelen aan het jongvee gebeurt meestal in koppilverband, maar individuele toediening kan ook. Indien de veehouder aan het jongvee orale diergeneesmiddelen

¹² Lance, S. E., Miller, G. Y., Hancock, D. D., Bartlett, P. C., Heider, L. E., & Moeschberger, M. L. (1992). Effects of environment and management on mortality in preweaned dairy calves. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 201(8), 1197-1202.

¹³ Verkaik, J., van Dixhoorn, I., Gunnink, H., van Hattum, T., & Ouweltjes, W. (2016). *Monitoring van het helingsproces van de navelstrengen van geitenlammeren* (No. 992). Wageningen Livestock Research. <http://edepot.wur.nl/399811>

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 7 van 18

toedient via een drinkautomaat krijgen alle geiten die drinken uit die automaat, dit middel toegediend. Hiervoor is van belang dat de dieren in een egaal koppel zitten, ook als het gaat om leeftijd. Indien koppels te groot zijn en/of het verschil in leeftijd groot, kan het zijn dat de oudere dieren langer worden blootgesteld aan een toegediend middel dan de jongere dieren. Dit is ongewenst en is in strijd met de vergunning van het middel. De voorkeur gaat hierbij ook uit naar twee voerautomaten per groep of een aparte drinkautomaat voor toediening van diergeneesmiddelen.

Als het gaat om antibiotica voor orale toepassing mag er niet meer op voorraad zijn dan een gebruikshoeveelheid die op dat moment noodzakelijk is. Dus geen voorraad opbouwen. Het moment van toepassen van orale diergeneesmiddelen, is vaak kort na de geboorte. Daarom zouden juist egale koppels van jonge dieren een trigger kunnen zijn om ook even naar de inzet van diergeneesmiddelen te kijken. Het kan zijn dat het tekort aan verzorging van jonge dieren wordt hersteld door inzet van (antimicrobiële) diergeneesmiddelen.

Let op dit is geen standaard onderdeel van de welzijnsinspectie, maar dient ter informatie. Mochten er signalen of vragen zijn neem dan contact op met één van de domeinspecialisten diergeneesmiddelen.

5.2.7. Doden van geitenbokjes

Het doden van productiedieren om economische redenen is niet bij wet verboden.

Artikel 2.10 Wet dieren lid 1 gaat over het verbod op het doden van dieren van aangewezen soorten. Vervolgens worden honden, katten en ganzen in het Besluit (art 1.9) aangewezen. Overige dieren worden dus niet aangewezen. Voor geiten is er dus geen verbod op het doden.

Artikel 2.10 lid 2 en 3 Wet dieren regelt wel dat er regels zijn voor de wijze waarop deze dieren gedood mogen worden en eventueel onder welke omstandigheden.

Wetgeving

- Verordening (EG) nr. 1099/2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden;
- Wet dieren;
- Besluit houders van dieren;
- Regeling houders van dieren.

Minimumeisen

- De dieren wordt elke vermijdbare vorm van pijn, spanning of lijden bespaard (artikel 3, lid 1 Vo).
- Dieren worden uitsluitend gedood nadat zij zijn bedwelmd volgens de methoden beschreven in bijlage I van de Verordening (zie tabel volgende pagina). De toestand van bewusteloosheid en gevoelloosheid wordt aangehouden tot het dier dood is (artikel 4, lid 1 Vo).
- Het doden van dieren mag uitsluitend worden uitgevoerd door personeel dat over het passende vakbekwaamheidsniveau beschikt om dit te kunnen doen zonder enige vermijdbare vorm van pijn, spanning, of lijden bij de dieren te veroorzaken (artikel 7 lid 1 Vo). Voor deze dodingen is geen 'getuigschrift van vakbekwaamheid' nodig.

Inspectie

Allereerst moet achterhaald worden wat de veehouder met de geitenbokjes doet. Is er een afvoer, sterven de dieren zonder tussenkomst van de houder of worden de dieren op het bedrijf gedood?

Als de bokjes op het bedrijf worden gedood, dan is het van belang om de veehouder te laten vertellen hoe dit in zijn werk gaat. Welke methode wordt gebruikt (zie tabel voor dodingsmethoden geiten) en hoe wordt die methode uitgevoerd. Laat de veehouder dit met documenten (vergunningen, rekeningen) of met apparatuur onderbouwen. Wanneer de houder nog een dodingsmethode moet toepassen (penschiettoestel / elektrisch), hoe wordt dat dan gedaan? Bij

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 8 van 18

verbloeden moet het bloed worden opgevangen en afgevoerd naar Rendac. Pithing vergt een vaardigheid van de veehouder en zullen veel veehouders niet graag toepassen.

Ga na of de veehouder controleert of de bokjes echt dood zijn, en hoe hij dit vaststelt. De makkelijkste manier om te controleren of een dier echt dood is, is om te kijken naar de pupilreflex. Als er nog dode bokjes aanwezig zijn, controleer het verhaal van de veehouder dan met het uiterlijk van de dode bokjes.

In het volgende schema staan de dodingsmethoden voor geiten, met voorwaarden:

Bedwelmsmethoden	GEITEN			voorwaarde
	< 5 kg	5-10 kg	> 10 kg	
Penetrerend penschiettoestel	ja	ja	ja	Er moet een dodingsmethode volgen zoals verbloeden of pithing. Men moet een vergunning hebben voor de munitie.
Elektrisch	ja	ja	ja	Er moet een dodingsmethode volgen zoals verbloeden of pithing
Percuterende slag op de kop	ja	nee	nee	Mag niet als standaardmethode worden gebruikt
Euthanasie	ja	ja	ja	Door dierenarts
Vuurwapen met vrij projectiel	ja	ja	ja	Niet toegestaan op basis van vergunning wapenwet
niet-penetrerend penschiettoestel	nee	nee	nee	Niet toegestaan voor doden.

Afdoening

Wanneer de veehouder 1 van de toegelaten bovenstaande methodes gebruikt, inventariseer dan vooral hoe de veehouder dit doet en ga hierover het gesprek aan. Belangrijkste is dat bij het doden elke vermijdbare vorm van pijn, spanning of lijden bespaard wordt en dat het dier echt dood is.

Wanneer er andere methoden worden gebruikt of bij het doden wordt niet elke vermijdbare vorm van pijn, spanning of lijden bespaard dan is, wordt er gehandeld volgens het specifiek interventiebeleid [IB02 - Spec72 doden van gehouden dieren](#).

Let op: De eventuele overtredingen zullen dan wel bewezen moeten worden. Alleen het verhaal van de veehouder is niet genoeg.

Wanneer er vragen zijn of twijfels, leg dan alles goed vast en leg het voor aan de domeinspecialisten of Expertise.

Zie voor meer informatie over doden van dieren de werkinstructie

5.2.8. Geheelde navels

Volgens de Europese wetgeving mogen jonge lammeren pas getransporteerd worden over een afstand langer dan 100 kilometer, indien ze ouder zijn dan een week. Voor alle transporten, kort en lang, geldt dat de navel compleet moet zijn geheel. Om een indicatie te krijgen van het uitwendige helingsproces van navels is door Wageningen University & Research op twee geitenbedrijven in Nederland het indrogings- en mummificatieproces van de navels gevolgd en vastgelegd met foto's.

Uit dit onderzoek kwam naar voren dat de duur van het mummificatieproces van de uitwendige navel varieert. Op 2 dagen na geboorte heeft 50% een volledig gemummificeerde navel en op 4 dagen na de geboorte is dat meer dan 90 %. Op een leeftijd van 7 dagen lijkt de mummificatie van de navelstreng van alle geitenlammeren voltooid.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 9 van 18

Op basis van dit onderzoek wordt ingeschat dat het afvallen van de navel pas na 21 dagen na geboorte gebeurt. Het geboortegewicht, de diameter van de navelstreng of de lengte van de navelstreng zijn geen goede indicatoren voor het helingproces van de navels.

Lees het volledige onderzoek [hier](#).

Figuur 3 Gemummificeerde navels

5.2.9. Onthoornen

Het onthoornen van geiten die gehouden worden met het oog op de melkproductie is toegestaan volgens artikel 2.5 lid b Besluit Diergeneeskundigen:

Artikel 2.5. Aanwijzing toegestane ingrepen overige dieren

Als lichamelijke ingrepen als bedoeld in artikel 2.8, tweede lid, onderdeel b, van de wet worden aangewezen:

b. het onthoornen van geiten die gehouden worden met het oog op de melkproductie, van schapen en van dieren die in een dierentuin worden gehouden;

Deze ingreep mag alleen uitgevoerd worden door de houder onder de volgende voorwaarden uit het Besluit houders van dieren:

Artikel 2.77. Verrichten van ingrepen door de houder

Als handelingen als bedoeld in artikel 2.9, derde lid, van de wet worden aangewezen het door de houder van een op een landbouwbedrijf gehouden dier:

- a. verrichten van de ingreep, bedoeld in artikel 2.5, onderdeel b, van het Besluit diergeneeskundigen, bij geiten die worden gehouden met het oog op de melkproductie, mits de ingreep geschiedt op aanwijzing van een dierenarts nadat deze een plaatselijke verdoving ten behoeve van deze ingreep heeft toegepast en voor zover deze handeling wordt verricht bij geiten jonger dan één maand met behulp van een elektrische of heteluchtmethode dan wel bij geiten ouder dan zes maanden door middel van een draadzaag;*

De houder mag deze ingreep dus alleen doen als de dierenarts hierbij aanwezig is om aanwijzingen te geven en het dier eerst plaatselijk te verdoven. Dit kan gecontroleerd worden door naar bijvoorbeeld visitebrieven / logboekformulier van de dierenarts te vragen.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 10 van 18

5.2.10. Liguimte

Indien te weinig liguimte is per dier, dan is de bewegingsvrijheid beperkt: artikel 1.6 lid 1 van het Besluit houders van dieren en/of wordt een dier onvoldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoefte: artikel 1.6 lid 2 van het Besluit houders van dieren.

5.2.11. Voerhek

Indien de dieren door overbezetting bij het voerhek niet kunnen beschikken over voldoende voer is dit een overtreding van: artikel 1.7 aanhef en onder e van het Besluit houders van dieren. *Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier: een voor dat dier toereikende hoeveelheid gezond en voor de soort en de leeftijd geschikt voer krijgt toegediend op een wijze die past bij het ontwikkelingsstadium van het dier'.*

Om te bepalen of de geiten voldoende ruimte hebben bij het voerhek, is de eerste stap om het gedrag van de geiten te observeren en te kijken naar het aantal 'wachtende' geiten. Onderstaande voorbeelden komen uit het AWIN welfare assessment protocol for goats¹⁵:

Omschrijving	Voorbeeld
Normaal eetgedrag, geen geit is aan het wachten	

¹⁴ Schuiling, E. (2000). Handboek Geitenhouderij. <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/17277>

¹⁵ AWIN, 2015, AWIN welfare assesment protocol for goats <http://www.animal-welfare-indicators.net/site/flash/pdf/AWINProtocolGoats.pdf>

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 11 van 18

Normaal eetgedrag, de geiten zijn onderweg naar het voerhek	
Wachten bij het voerhek, 2 geiten zijn aan het wachten	
Wachten bij het voerhek, 6 geiten zijn aan het wachten	

Het AWIN welfare assesment protocol for goats⁴ schrijft het volgende over wachten voor het voerhek: *Wachten voor het voerhek is een gedraging van geiten die wachten, achter de geiten die staan te eten. Deze gedraging kan gebruikt worden om dieren te detecteren die honger lijden dankzij onvoldoende vreetplaatsen of onvoldoende verspreiding van het voer over het voerhek. Daarnaast zijn geiten vrij goed gesynchroniseerde dieren en de beperking om het eetgedrag te synchroniseren kan leiden tot (of veroorzaakt worden door) aangepast sociaal gedrag (bijvoorbeeld laag in rang geplaatste dieren, aanwezigheid van dieren met en zonder hoorns).*

5.2.12. Klauwconditie en bewegingsscore

Indien er sprake is van slechte klauwconditie, doordat de veehouder niet tijdig de klauwen heeft verzorgd kan dit een overtreding zijn van artikel 2.2 lid 8 van de Wet dieren:

Het is houders van dieren verboden aan deze dieren de nodige verzorging te onthouden.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 12 van 18

Afhankelijk van of een dier wel of niet is behandeld bij slechte klauwconditie of een slechte bewegingsscore kan er sprake zijn van een overtreding van artikel 1.7 aanhef en onder c ,artikel 2.4 lid 4 en 5 van het Besluit houders van dieren.

Artikel 1.7 Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier
c. dat ziek of gewond lijkt onmiddellijk op passende wijze wordt verzorgd;

Artikel 2.4

4. Een ziek of gewond dier wordt zo nodig afgezonderd in een passend onderkomen dat zo nodig is voorzien van droog strooisel.

5. Wanneer de zorg, bedoeld in artikel 1.7, aanhef en onderdeel c, geen verbetering in de toestand van het dier brengt, wordt zo spoedig mogelijk een dierenarts geraadpleegd.

Een klauw wordt als overgroeid gezien als de normale lengte en/of de breedte van de klauw leidt tot een afwijking van de normale driehoekige vorm.

Definitie en score volgens het AWIN welfare assesment protocol for goats¹⁶:

Score	Omschrijving	Voorbeeld
0	Normale klauw: Uitstekende gezonde klauw, goede afmeting en vorm. Klauwen hebben verschillende vormen afhankelijk van het ras. Daarom is het belangrijk om te verifiëren of de gebruikelijke driehoekvorm aanwezig is.	
0	Klauw met gemiddelde overgroei (acceptabel): deze klauw is een voorbeeld van een overmaat van hoornweefsel, maar het profiel is nog niet verloren. Deze klauw is nog niet overgroeid.	
1	Overgroeide klauw, er is een overmaat aan hoornweefsel en de driehoekvorm is geheel niet meer aanwezig, dit leidt tot een totaal vervormde klauw	

¹⁶ AWIN, 2015, AWIN welfare assesment protocol for goats <http://www.animal-welfare-indicators.net/site/flash/pdf/AWINProtocolGoats.pdf>

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 13 van 18

5.2.13. Conditie score volwassen geiten

Bij een te lage voedingsconditie van een dier door primaire oorzaak (bijvoorbeeld te weinig / ongeschikt voer) is dit een overtreding van artikel 1.7 aanhef en onder e van het Besluit houders van dieren.

Door secundaire oorzaak (bijvoorbeeld ziekte): artikel 1.7 aanhef en onder c, artikel 2.4 lid 4 en 5 van het Besluit houders van dieren.

De conditiescore wordt beoordeeld volgens het AWIN welfare assesment protocol for goats¹⁷:

Score	Omschrijving	Voorbeeld
-1	Erg dun, magere geit met ruggengraat en sommige ribben zichtbaar. Heupbotten en zitbeenknobbel zijn duidelijk zichtbaar. De lijn die het heupbot en de heupkom verbindt is hol. Er is weinig bespiering en/of vet tussen de huid en botten.	
0	Normaal, Ruggengraat is niet duidelijk, maar nog wel zichtbaar. De ribben zijn moeilijk te zien met het oog. De heupbotten en zitbeenknobbel zijn nog zichtbaar, maar niet duidelijk. De lijn die het heupbot en de heupkom verbindt is licht hol of recht. Het is mogelijk om bespiering en/of vet tussen de huid en botten te zien.	
1	Erg vet, Ruggengraat en ribben zijn niet zichtbaar, Geit oogt rond, soms met zichtbaar buikvet. Heupbotten en zitbeenknobbel zijn moeilijk te zien. De lijn die het heupbot en de heupkom verbindt heeft een bolle vorm. De gehele romp is bedekt met spieren en vet, wat bedraagt aan het ronde uiterlijk van de geit.	

¹⁷ AWIN, 2015, AWIN welfare assesment protocol for goats <http://www.animal-welfare-indicators.net/site/flash/pdf/AWINProtocolGoats.pdf>

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 14 van 18

6 Registratie en archivering

6.1 Registratie SPIN

Spin: verificatieprogramma "Welzijn grazers"

Hercontrole: verificatieprogramma "Welzijn - hercontrole"

Door bij de vraag 'Aanleiding inspectie' te kiezen voor antwoordoptie: 'Specifiek project'. En bij de vervolgvraag 'Welk project' de keuze te maken voor 'DW21115 GEITENBOKJES PB' komen de vragen welzijn geiten naar voren.

Een onderdeel van deze inspecties is ook het 'Doden van dieren'. Deze vragen komen naar voren door bij de vraag 'Inspectie had betrekking op' de keuze te maken voor 'Doden van dieren - primair bedrijf of particulier'.

De bevindingen van de inspectie worden in het verificatieprogramma verantwoord. Deze verificaties kunnen de inspecteur worden toegewezen, maar de inspecteur kan deze ook zelfstandig aanmaken.

Geconstateerde afwijkingen worden in het verificatieprogramma vastgelegd. Indien sprake is van overtredingen van de Europese randvoorwaarden, worden deze op het tabblad 'Specificatie naleving' verantwoord en onderbouwd. Voor het opmaken van een bestuurlijke en/of strafrechtelijke rapportage dient in Spin een interventie te worden aangemaakt.

6.2 Retributie

Buiten de reikwijdte

6.3 Routing & archivering

Geconstateerde afwijkingen worden in het verificatieprogramma vastgelegd. Indien sprake is van overtredingen van de Europese randvoorwaarden, worden deze in het tabblad 'specificatie naleving' verantwoord en onderbouwd. Voor het opmaken van een bestuurlijke en/of strafrechtelijke rapportage dient in Spin een interventie te worden opgemaakt.

Route rapportage

Het rapport hoeft niet fysiek naar de NVWA te worden opgestuurd. Spin is voldoende. Denk aan een collegiale toets voordat je het rapport of de brief afsluit. Bijlagen zoals foto's, plan van aanpak en dergelijke kunnen opgenomen worden in het bijlagenrapport.

Route Schriftelijke waarschuwing

Je zorgt zelf voor de versturing van de waarschuwingsbrief via de email naar [REDACTED]
[REDACTED] Van daaruit wordt de brief ondertekent en aan de houder verzonden.

Route Rapport van Bevindingen TBM

Buiten de reikwijdte

Route Rapport van bevindingen voor bestuurlijke maatregel

Een rapport van bevindingen voor een bestuurlijke maatregel maak je op voor het inzetten van een last onder dwangsom of last onder bestuursdwang. Mail het definitieve Rapport van Bevindingen (bestuurlijke maatregel), inclusief bijlagen met de eventueel daarbij behorende veterinaire verklaring binnen 1 week na aanzeggen van de te nemen maatregelen naar postbus NVWA pb team Maatregelen 1 EZ ovv 'Wet Dieren'. Het is belangrijk dat alle informatie in één mail staat. Dit voorkomt dat stukken zoek raken.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 15 van 18

Route rapport van bevindingen TBM (bestuurlijke boete)

Rapport van bevindingen TBM (boeterapport) aanmaken in Spin, interventie. Dit rapport ondertekenen. Sla vervolgens het rapport op als PDF file. Dit rapport plaats je met alle bijbehorende bijlagen (zoals een veterinaire verklaring) in een map. De map geef je als naam het Spinrapportnummer. Dit rapport plaats je op de T-schijf voor het Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM) van de NVWA. A [REDACTED]

De termijn is binnen 6 weken na de inspectie.

Let op: als het rapport een combinatie is van een bestuurlijke boete en een bestuurlijke maatregel dan volg je de manier van inzenden van de bestuurlijke maatregel. Zie ook de BJZ-TBM-002 Procesbeschrijving NVWA Opleggen Bestuurlijke Boete

Route Proces-verbaal

Het proces-verbaal moet binnen zes weken in tweevoud naar Eindhoven worden gestuurd.

Combinatie rapport van bevindingen TBM & proces-verbaal

Als er voor bijvoorbeeld artikel 2.1 of 2.2 lid 8 Wet dieren een proces-verbaal wordt aangezegd dan worden eventuele andere, bestuurlijk beboetbare overtredingen ook in het strafrecht afgedaan. Er hoeven dus geen twee rapporten te worden opgemaakt.

Het is belangrijk dat alle informatie in één mail staat. Dit voorkomt dat stukken zoek raken.

7 Interventie

Er wordt gewerkt conform het Specifieke Interventiebeleid Houders van dieren [IB02-SPEC02](#).

8 Arbo, milieu en veiligheid

Met betrekking tot de uitvoering van inspecties zijn de navolgende protocollen van toepassing:

- **Buiten de reikwijdte** [REDACTED]

Buiten de reikwijdte [REDACTED]

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 16 van 18

BIJLAGE 1

Wet dieren

Artikel 2.1. Dierenmishandeling

1. Het is verboden om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen.
2. Tot de in het eerste lid verboden gedragingen worden in ieder geval gerekend:
 - a. een dier arbeid doen verrichten die kennelijk zijn krachten te boven gaat of waartoe het uit hoofde van zijn toestand ongeschikt is;
 - b. een koe met overvolle uier vervoeren of op een markt of openbare verkoping ten verkoop houden;
 - c. bij de verlossing van een koe gebruikmaken van dierlijke trekkracht of van een niet daarvoor toegelaten krachttoestel, en
 - d. een hond als trekkracht gebruiken met uitzondering van de sledehondensport, voor zover toegelaten.
3. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen voorts gedragingen worden aangewezen die in ieder geval worden gerekend tot de verboden gedragingen, bedoeld in het eerste lid.
4. Bij ministeriële regeling kunnen regels worden gesteld voor een toelating als bedoeld in het tweede lid, onderdeel c en d, of voor de bij algemene maatregel van bestuur, bedoeld in het derde lid, aangewezen gedragingen.
5. Van de krachtens het derde lid aangewezen gedragingen kan, al dan niet in daarbij aangewezen gevallen, deel uitmaken het gebruik van voorwerpen die bij dieren pijn of letsel kunnen veroorzaken, dan wel de gezondheid of het welzijn kunnen benadelen.
6. Een ieder verleent een hulpbehoevend dier de nodige zorg.
7. Het bij en krachtens het eerste tot en met het zesde lid bepaalde is tevens van toepassing ten aanzien van andere dan gehouden dieren.

Artikel 2.2 Houden van dieren

8. Het is houders van dieren verboden aan deze dieren de nodige verzorging te onthouden.

Artikel 2.7 Handel in dieren

3. Het is verboden dieren waarbij een bij artikel 2.8 verboden lichamelijke ingreep is verricht voor de verkoop in voorraad te hebben, voor de verkoop aan te bieden, te verkopen en te kopen.

Artikel 2.8. Diergeneeskundige handelingen

1. Het is verboden:
 - a. lichamelijke ingrepen te verrichten.
2. Het verbod, bedoeld in het eerste lid, is niet van toepassing ten aanzien van:
 - a. lichamelijke ingrepen waarvoor een diergeneeskundige noodzaak bestaat;
 - b. bij of krachtens algemene maatregel van bestuur aangewezen lichamelijke ingrepen;
 - c. overige bij of krachtens enig wettelijk voorschrift verplichte dan wel toegestane lichamelijke ingrepen.

Besluit houders van dieren: Algemene huisvestings- en verzorgingsnormen

Artikel 1.3. Verboden gedragingen ten aanzien van dieren

Als gedragingen als bedoeld in artikel 2.1, derde lid, van de wet worden aangewezen:

- a. het zich ontdoen van een dier;
- b. het schoppen van een dier;
- c. het zodanig slaan van een dier dat dit letsel ten gevolge heeft;
- d. het onderwerpen van een dier aan een explosieve, bijtende of brandende stof;
- e. het weiden van een dier op niet beweidbaar land of, anders dan voor korte duur, weiden op slecht beweidbaar land;
- f. het zich vervoeren of verplaatsen, het zich laten vervoeren of laten verplaatsen of een ander doen vervoeren of doen verplaatsen op een dier of in of op een vervoermiddel dat wordt voortbewogen door een dier, indien dat vervoeren of verplaatsen de krachten van dat dier kennelijk te boven gaat, of indien het dier daartoe kennelijk niet geschikt is;
- g. het gebruik van of het vastbinden of aanlijnen van een dier met een voorwerp waarmee het dier door middel van scherpe uitsteeksels pijn kan worden toegebracht.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 17 van 18

Artikel 1.6. Houden van dieren

1. De bewegingsvrijheid van een dier wordt niet op zodanige wijze beperkt dat het dier daardoor onnodig lijden of letsel wordt toegebracht.
2. Een dier wordt voldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften.
3. Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren.
4. De houder van een dier dat in een gebouw of kooi wordt gehouden, draagt er zorg voor dat het dier daaruit niet kan ontsnappen.

Artikel 1.7. Verzorgen van dieren

Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier:

- a. wordt verzorgd door een persoon die beschikt over de voor die verzorging nodige kennis en vaardigheden;
- b. slechts onder de hoede wordt gesteld van een persoon die kennelijk tot de verzorging in staat is;
- c. dat ziek of gewond lijkt onmiddellijk op passende wijze wordt verzorgd;
- d. een toereikende behuizing heeft onder voldoende hygiënische omstandigheden;
- e. een voor dat dier toereikende hoeveelheid gezond en voor de soort en de leeftijd geschikt voer krijgt toegediend op een wijze die past bij het ontwikkelingsstadium van het dier;
- f. toegang heeft tot een toereikende hoeveelheid water van passende kwaliteit of op een andere wijze aan zijn behoefte aan water kan voldoen;
- g. voldoende verse lucht of zuurstof krijgt.

Artikel 1.8. Behuizing

1. Een ruimte waarin een dier wordt gehouden, wordt voldoende verlicht en verduisterd om aan de ethologische en fysiologische behoeften van het dier te voldoen.
2. Behuizingen, waaronder begrepen de vloer, waarin een dier verblijft en inrichtingen voor de beschutting voor een dier zijn op zodanige wijze ontworpen, gebouwd en onderhouden dat bij de dieren geen letsel of pijn wordt veroorzaakt en bevatten geen scherpe randen of uitsteeksels waaraan het dier zich kan verwonden.
3. In de ruimte waarin een dier wordt gehouden, worden geen materialen en, in voorkomend geval, bodemdekking gebruikt die ongeschikt of schadelijk zijn voor het dier.
4. De materialen, bedoeld in het derde lid, kunnen eenvoudig worden gereinigd en ontsmet

Besluit houders van dieren: Algemene huisvestings- en verzorgingsnormen productiedieren

Artikel 2.3. Houden van productiedieren

Wanneer een dier permanent of geregeld wordt aangebonden, vastgeketend of geïmmobiliseerd, wordt het voldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften.

Artikel 2.4. Verzorging van productiedieren

1. Een dier wordt verzorgd door een voldoende aantal vakbekwame personen.
2. Een dier dat wordt gehouden in een veehouderijsysteem waar zijn welzijn afhangt van frequente verzorging door de mens, wordt ten minste eenmaal per dag gecontroleerd.
3. Een dier dat in een ander systeem wordt gehouden dan het systeem, bedoeld in het tweede lid, wordt zo vaak gecontroleerd dat lijden wordt voorkomen.
4. Een ziek of gewond dier wordt zo nodig afgezonderd in een passend onderkomen dat zo nodig is voorzien van droog strooisel.
5. Wanneer de zorg, bedoeld in artikel 1.7, aanhef en onderdeel c, geen verbetering in de toestand van het dier brengt, wordt zo spoedig mogelijk een dierenarts geraadpleegd.
6. Een dier krijgt voedsel met ten minste de tussenpozen die bij zijn fysiologische behoeften passen.
7. Het toegediende voer en drinken alsmede de wijze van toediening brengen het dier geen onnodig lijden of letsel toe.

Artikel 2.5. Verlichting en ventilatie

1. Onverminderd artikel 1.8, eerste lid, wordt een dier niet permanent in het duister of in kunstlicht gehouden zonder dat dit voor een passende periode wordt uitgeschakeld en is, indien het beschikbare natuurlijke licht niet voldoende is voor de ethologische en fysiologische behoeften van het dier, in de ruimte waarin het dier wordt gehouden geschikt kunstlicht aanwezig.
2. In een ruimte waarin dieren worden gehouden is voldoende verlichting aanwezig voor een grondige controle van die dieren op elk willekeurig tijdstip.
3. Het materiaal dat wordt gebruikt voor de behuizing waarin een dier wordt gehouden is niet schadelijk voor het dier en kan grondig gereinigd en ontsmet worden.
4. De luchtcirculatie, het stofgehalte van de lucht, de temperatuur, de relatieve luchtvochtigheid en de gasconcentraties in de omgeving van het dier zijn niet schadelijk voor het dier.

titel	Toelichting en werkinstructie Welzijn geiten			
code	HH02 DWZ 103	versie 3.0	ingangsdatum 29-01-2020	pag. 18 van 18

5. Indien de gezondheid en het welzijn van een dier afhankelijk is van een kunstmatig ventilatiesysteem, is dat voorzien van een passend noodstelsel waarmee voldoende verse lucht kan worden aangevoerd om de gezondheid en het welzijn van het dier te waarborgen als het hoofdstelsel uitvalt.

6. Indien het ventilatiesysteem, bedoeld in het vijfde lid, uitvalt, treedt een alarmsysteem in werking, dat regelmatig wordt getest.

7. Voeder- of drinkinstallaties zijn zo ontworpen, gebouwd en geplaatst dat het gevaar voor verontreiniging van voer en water, alsmede mogelijke schadelijke gevolgen van rivaliteit tussen dieren tot een minimum worden beperkt.

8. De in dit artikel bedoelde apparatuur die noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van een dier wordt ten minste eenmaal per dag gecontroleerd.

9. Indien bij de controle, bedoeld in het achtste lid, defecten worden geconstateerd, worden deze onmiddellijk hersteld of, indien herstel niet mogelijk is, worden de nodige maatregelen getroffen om de gezondheid en het welzijn van het dier veilig te stellen.

Artikel 2.10. Bijhouden van gegevens

1. Onverminderd artikel 1.25 en het overigens krachtens de artikelen 2.2, negende of tiende lid, en 2.19 van de wet bepaalde wordt door de houder van een dier een register bijgehouden van de verstrekte medische zorg en het bij iedere controle geconstateerde aantal sterfgevallen.

2. De gegevens, bedoeld in het eerste lid, worden ten minste drie jaar door de houder bewaard

Artikel 2.77. Verrichten van ingrepen door de houder

Als handelingen als bedoeld in artikel 2.9, derde lid, van de wet worden aangewezen het door de houder van een op een landbouwbedrijf gehouden dier:

- a. verrichten van de ingreep, bedoeld in artikel 2.5, onderdeel b, van het Besluit diergeneeskundigen, bij geiten die worden gehouden met het oog op de melkproductie, mits de ingreep geschiedt op aanwijzing van een dierenarts nadat deze een plaatselijke verdoving ten behoeve van deze ingreep heeft toegepast en voor zover deze handeling wordt verricht bij geiten jonger dan één maand met behulp van een elektrische of heteluchtmethode dan wel bij geiten ouder dan zes maanden door middel van een draadzaag;
- b. verrichten van de ingreep, bedoeld in artikel 2.6, onderdeel a, van het Besluit diergeneeskundigen, bij schapen, geiten, vissen en paarden;
- c. verrichten van de ingreep, bedoeld in artikel 2.6, onderdeel b, van het Besluit diergeneeskundigen, bij schapen en geiten;
- d. verrichten van de ingreep, bedoeld in artikel 2.6, onderdeel c, van het Besluit diergeneeskundigen, bij schapen en geiten;
- e. verrichten van ingrepen als bedoeld in artikel 2.6, onderdelen j en k, van het Besluit diergeneeskundigen;
- f. openleggen van zoolzweren bij schapen en geiten.

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 1 van 22

versie	datum	toelichting
01	01-03-2017	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven hoge kalversterfte
02	01-02-2019	Update voor project 2019
03	02-01-2020	Update voor project 2020
04	22-02-2022	Update voor project 2022

1 Inleiding

Uit 102 inspecties op melkveebedrijven in 2016 blijkt dat het gemiddelde sterftepercentage op een melkveebedrijf boven de KWIN-norm 2014-2015 ligt. Bij 11 van de 102 geïnspecteerde bedrijven lag het sterftepercentage in een of meerdere leeftijdscategorieën boven de 20%. Deze cijfers geven aan dat een verhoogd sterftepercentage extra aandacht verdient. Deze resultaten waren aanleiding om in 2017 een risicogericht project sterfte op melkveebedrijf te starten. Door middel van data-analyse zijn bedrijven met de hoogste sterfte te geselecteerd. Uit een eerste analyse kwam naar voren dat er 960 melkveebedrijven met 1 UBN zijn in Nederland die niet onlangs voor een welzijnsinspectie zijn bezocht door de NVWA en waar in één of meerdere leeftijdscategorieën meer dan 20% sterfte was. Bedrijven met meer dan 1 UBN en die al door de NVWA bezocht waren in 2016 vielen buiten deze selectie. Vermoedelijk zijn er dus nog veel meer dan de 960 gevonden bedrijven. Er kan dus gesproken worden over een sectorbreed probleem. Na deze eerste bevindingen zijn de selectiecriteria aangescherpt en zijn 40 bedrijven met de hoogste sterfte geselecteerd voor inspectie in 2017.

Hoge kalversterfte heeft ook de aandacht van de sector en de media. In februari 2017 heeft stichting Dier&Recht een rapport en persbericht¹ uitgebracht over de stijgende kalversterfte in Nederland. Dit bericht is door meerdere kranten en nieuwsprogramma's overgenomen. Ook kwamen er initiatieven vanuit de sector om de kalversterfte omlaag te brengen en een betere kwaliteit kalf af te leveren, zoals Vitaal, Gezond en Duurzaam Kalf² en 'Veal the difference' van Denkavit³. De zuivelondernemingen hebben in 2018 KalfOk⁴ in hun kwaliteitssystemen geïntroduceerd, een instrument dat inzicht geeft in de kalversterfte van een bedrijf. LTO (Land- en Tuinbouworganisatie Nederland) organiseerde verschillende kennisnetwerken over kalveropfok voor melkveehouders en kalverhouders⁵.

Daarnaast spelen er nog meer zaken in de sector. De sector verkeerde in de afgelopen jaren in zwaar weer vanwege het wegvallen van het melkquotum. Dit leidde tot lage melk- en kalverprijzen en onzekerheden in verband met fosfaatrechten.

Tijdens de inspecties in 2017 heeft de NVWA verschillende situaties aangetroffen en mogelijke oorzaken van hoge kalversterfte. Bedrijven waar duidelijk sprake was van dierverwaarlozing, onhygiënische stallen etc. Maar ook bedrijven waar op het eerste oog geen welzijnsovertredingen geconstateerd worden of bedrijven waar de dierenarts aangaf dat de oorzaak lag bij ziektes op het bedrijf zoals Rotacorona of verminderde biestkwaliteit door duurmelken (langer doormelken van de melkkoe en soms niet droogzetten).

Hoge kalversterfte is een multifactorieel en dus een complex probleem. Handhaving alleen is niet de oplossing en daarnaast niet haalbaar om alle bedrijven met hoge kalversterfte te bezoeken. Ook zijn er al veel initiatieven vanuit de sector. Hierdoor zullen door middel van handhavingsregie ook andere instrumenten door de NVWA moeten worden ingezet om de kalversterfte in Nederland omlaag te brengen. In 2018 is een doelgroepanalyse bestaande uit een omgevings- en gedragsanalyse uitgevoerd voor dit onderwerp. Uit deze doelgroepanalyse kwamen de volgende punten naar voren: bedrijfsblindheid, onvoldoende aanpassing aan het seizoen, het niet bewust zijn

¹ <https://www.dierenrecht.nl/petitie-kalversterfte>

² <http://edepot.wur.nl/378959>

³ <https://denkavit.com/nl/vleeskalveren/veal-the-difference/>

⁴ <https://www.zuivelnl.org/programmas/diergezondheid-dierenwelzijn/diergezondheid-dierenwelzijn-in-kader-duurzame-zuivelketen>

⁵ <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2016/08/31/lto-start-kennisnetwerken-kalveropfok>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 2 van 22

van de problematiek, lage prioritering van de zorg voor kalveren, ziekte zien als oncontroleerbare factor, het fosfaatreductieplan, onbalans tussen arbeidscapaciteit en bedrijfsgrootte, lage kalverprijs en gewoonten zijn factoren die kunnen bijdragen aan het onthouden van zorg aan kalveren. Daarnaast worden het toepassen van kennis, de bedrijfsstructuur en hygiëne als verbeterpunten gezien. Het als veehouders onderling niet spreken over kalverenzorg kan ook bijdragen aan het onthouden van zorg aan kalveren. Hetzelfde geldt voor de perceptie van de kleine meldings- en controlekans, de wisselende relatie met de NVWA, de hoge regeldruk die wordt ervaren en het niet uitbesteden van de kalverenzorg.

In 2019 is gestart met de ontwikkeling van een handhavingsmix en zijn inspecties uitgevoerd bij bezochte bedrijven uit 2017 met weinig verbetering in kalversterfte.

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

2 Werkwijze

2.2 Kalversterfte berekening

De kalversterfte per bedrijf is te vinden in het excel bestand met de geselecteerde bedrijven. In de tabbladen zijn ook per bedrijf grafieken te vinden die de sterfte van 2019, 2020, 2021 en het Nederlandse gemiddelde vergelijken. Gebruik voor dit project dus niet de bereken excel voor rundvee sterfte. Dat excel bestand gebruikt namelijk een iets andere, simpelere berekening dan in dit project wordt gebruikt. In dit project wordt dezelfde berekening gebruikt als waarmee de sector kalversterfte berekent (berekening wordt uitgevoerd door de Gezondheidsdienst voor Dieren).

Het kalversterftepercentage wordt uitgerekend door het aantal gestorven dieren in een jaar te delen door het aantal aanwezige dieren in die leeftijdscategorie in een jaar, waarbij we de tijd dat ze op het bedrijf aanwezig zijn in de berekening meenemen. Deze berekeningsmethode houdt rekening met de tijd (in dagen) dat een kalf daadwerkelijk op het bedrijf is geweest.

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 3 van 22

Zie het rekenvoorbeeld waarbij de sterfte is uitgewerkt voor een kalf in de categorie 0-14 dagen:

Rekenmethode - voorbeeld

(A) Tijdvak	15	
(B) Aantal kalveren	4	
(C) Aantal dode kalveren	1	
(D) Hoeveel dagen is elk kalf op het bedrijf aanwezig geweest?		
• Kalf 1	15	dagen
• Kalf 2	15	dagen
• Kalf 3	14	dagen
• Kalf 4	5	dagen
	+	
(A) Aantal dier-dagen	49	dagen
(F) Aantal dier-eenheden		
Aantal dier-dagen (E)	49	
Tijdvak (A)	15	
	=	3,3
(G) Sterfte index		
Aantal dode kalveren (C)	1	
Aantal dier-eenheden (F)	3,3	
	=	0,303

1. Bereken Dierdagen (dagen dat een dier op het bedrijf is geweest)

Als de afvoerdatum later is dan de datum natuurlijke dood is de afvoerdatum veranderd naar datum natuurlijke dood. Het aantal dierdagen is berekend per leeftijdscategorie binnen een zelf bepaalde periode waarbij de aanvoerdatum wel en de afvoerdatum niet wordt meegenomen als een dag.

2. Bereken Natuurlijke Dood

Er wordt bepaald of het dier een natuurlijke dood is gestorven op het UBN binnen een leeftijdscategorie en de zelf bepaalde periode.

3. Sommeer per unieke UBN en BRS combinatie

Het aantal dierdagen, het aantal natuurlijke dood dieren en aantal dieren wordt gesommeerd per unieke UBN en BRS combinatie en leeftijdscategorie.

4. Bereken Sterfte Index

De sterfte index per unieke UBN en BRS combinatie en leeftijdscategorie wordt berekend door het aantal dieren dat een natuurlijke dood is gestorven te delen door het aantal dier-tijds eenheden, welke wordt berekend door het totaal aantal dierdagen te delen door het aantal dagen van een leeftijdscategorie. De sterfte index is maximaal 1 (100%), een hogere sterfte index wordt gecorrigeerd naar 1.

Zo lang een kalf op een bedrijf aanwezig is, loopt het risico om te sterven en telt het mee in de berekeningen. Wanneer het kalf wordt afgevoerd is het niet meer op het bedrijf aanwezig en wordt vanaf dat moment dus niet meer meegeteld. Veel kalveren worden tussen dag 14 en 21 afgevoerd richting de vleeskalverhouder en kalveren die naar de opfok gaan zijn vaak ook maar een deel van de periode aanwezig. Deze berekeningsmethode houdt hier rekening mee. Doordat de meeste kalveren pas na dag 14 worden afgevoerd is dit nog niet zo relevant voor de leeftijdscategorie van 0-14 dagen, maar wel bij de oudere leeftijdscategorieën.

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 4 van 22

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 5 van 22

3 Toelichting checklist Hoge kalversterfte melkveebedrijf

Zie checklist [Hoge kalversterfte melkveebedrijf](#). Het doel van de checklist is inventarisatie en een hulpmiddel voor de achterliggende oorzaak van de verhoogde kalversterfte. Handhaving en interventie vinden plaats aan de hand van de Welzijn grazers controle. De vragen uit de checklist helpen de inspecteur bij het achterhalen van de factoren die de verhoogde kalversterfte op het bedrijf veroorzaken. In de checklist zijn inventariserende vragen over biestverstrekking, bedrijfsziektes en huisvesting en verzorging opgenomen. Dit zijn allen factoren die de gezondheid van het kalf kunnen beïnvloeden en daarmee mogelijke sterfte beïnvloeden.

Inspectiebelevindingen

Nr	Vraag	Wet- en regelgeving
1	Oorzaak hoge sterfte?	
2	Welke andere oorzaak hoge sterfte?	
3	Wanneer eerste biest verstrekt?	Besluit houders van dieren, Artikel 2.42 lid 3: <i>Kalveren krijgen zo spoedig mogelijk, maar in elk geval binnen zes uur na hun geboorte, koebiest te drinken.</i>
4	Hoe wordt de biest verstrekt?	
5	Toelichting andere biestverstrekking	
6	Wordt er (soms) gebruik gemaakt een geboortekrik/veeverlosser?	Regeling houders van dieren Artikel 9.2. Toelating krachttoestel over de eisen en voorwaarden van het gebruik van de geboortekrik.
7	Toelichting gebruik geboortekrik/veeverlosser	
8	Aparte afkalfstal?	Wet dieren, Artikel 2.2. lid 8
9	Indien afkalfstal aanwezig, is er voldoende capaciteit voor de piekperiode?	

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 6 van 22

10	Toelichting onvoldoende capaciteit afkalfstal piekperiode	
11	Hoe wordt de afkalfstal gereinigd na gebruik?	
12	Toelichting andere reiniging afkalfstal	
13	Hoe is de huisvesting van de jonge kalveren (tot 2 weken)?	Besluit houders van dieren, Artikel 2.31 t/m 2.36
14	Toelichting andere huisvesting van de jonge kalveren	
15	Is er voldoende capaciteit voor de piekperiode? <i>Norm GD: 15%</i>	
16	Toelichting onvoldoende capaciteit piekperiode	
17	Hoe worden de eenlingboxen/iglo's schoongemaakt voor er nieuwe dieren in worden gehuisvest?	Besluit houders van dieren, Artikel 2.44, lid 1: <i>De stal, eenlingboxen, uitrusting en gereedschap voor kalveren worden op passende wijze gereinigd en ontsmet teneinde kruiscontaminatie en ziekteverwekkers te voorkomen.</i>
18	Toelichting anders schoonmaken eenlingboxen/iglo's	
19	Huisvesting kalveren 2 weken tot 8 weken?	Besluit houders van dieren, Artikel 2.31 t/m 2.36
20	Toelichting type roostervloer	Besluit houders van dieren artikel 2.36 lid 3 <i>Kalveren met uitzondering van vleesstierkalveren ouder dan twee maanden beschikken over ligruimte die is ingestrooid of is voorzien van een kunststof mat, houten lattenrooster of rubber toplaag.</i>
21	Toelichting huisvesting kalveren 2 weken tot 8 weken	
22	Huisvesting kalveren ouder dan 8 weken	Besluit houders van dieren, Artikel 2.31 t/m 2.36
23	Toelichting type roostervloer	Besluit houders van dieren artikel 2.36 lid 3 <i>Kalveren m.u.v. vleesstierkalveren ouder dan twee maanden beschikken over ligruimte die is ingestrooid of is voorzien van een kunststof mat, houten lattenrooster of rubber toplaag.</i>
24	Toelichting huisvesting kalveren ouder dan 8 weken	
25	Hoe is de hygiëne in de huisvesting van de kalveren?	Besluit houders van dieren. Artikel 1.7d: <i>een toereikende behuizing heeft onder voldoende hygiënische omstandigheden</i> Besluit houders van dieren, Artikel 2.44: <i>1. De stal, eenlingboxen, uitrusting en gereedschap voor kalveren worden op passende wijze gereinigd en ontsmet teneinde kruiscontaminatie en ziekteverwekkers te voorkomen.</i> <i>2. Uitwerpselen, urine en niet opgegeten of gemorst voer worden zo vaak mogelijk verwijderd, zodat de reuk zoveel mogelijk wordt beperkt en geen vliegen en knaagdieren worden aangetrokken</i>
26	Toelichting hygiëne huisvesting kalveren	

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 7 van 22

27	Welke ziekten zijn aanwezig op het bedrijf? <i>Via VeeOnline heeft de veehouder een overzicht over diergezondheid met labuitslagen, bedrijfsgezondheidsplan (BGP) en bedrijfsbehandelplan (BBP) en gezondheidsstatussen en deelnames aan GD programma's</i>	
28	Toelichting andere ziekte	
29	Wat wordt er aan gedaan (vaccinatie, dierenarts, gezondheidsprogramma GD, secties door GD ect)	<p>Besluit houders van dieren, Artikel 1.7c: <i>dat ziek of gewond lijkt onmiddellijk op passende wijze wordt verzorgd;</i></p> <p>Besluit houders van dieren, Artikel 2.4 <i>4. Een ziek of gewond dier wordt zo nodig afgezonderd in een passend onderkomen dat zo nodig is voorzien van droog strooisel.</i> <i>5. Wanneer de zorg, bedoeld in artikel 1.7, aanhef en onderdeel c, geen verbetering in de toestand van het dier brengt, wordt zo spoedig mogelijk een dierenarts geraadpleegd.</i></p> <p>Besluit houders van dieren, Artikel 2.45 <i>Het afzonderen, bedoeld in artikel 2.4, vierde lid, vindt plaats in een adequate ruimte die is voorzien van droog en comfortabel strooisel en die plaats biedt aan ten minste 1% van het aantal gehouden kalveren en indien dit minder is dan één, aan ten minste één kalf.</i></p>
30	Is de verhoogde kalversterfte onderdeel van het bedrijfsgezondheidsplan?	<p>Besluit houders van dieren, Artikel 1.28 lid 2: <i>Een houder van dieren handelt overeenkomstig het bedrijfsgezondheidsplan en het bedrijfsbehandelplan dat in overleg met hem is opgesteld, tenzij een diergeneeskundige noodzaak vereist dat hiervan wordt afgeweken.</i></p> <p>Regeling Diergeneeskundigen, Artikel 5.13: <i>Een dierenarts stelt het bedrijfsgezondheidsplan en het bedrijfsbehandelplan, bedoeld in artikel 5.9, eerste lid, van het besluit, op op basis van de specifieke situatie op het bedrijf van de houder, bedoeld in artikel 1.28, eerste lid, van het Besluit houders van dieren.</i></p> <p>Regeling Diergeneeskundigen, Artikel 5.14. <i>1. Het bedrijfsgezondheidsplan bevat:</i> <i>a. de naam van de dierenarts die het plan heeft opgesteld en het nummer waaronder hij is opgenomen in het register, bedoeld in artikel 4.3, eerste lid, van de wet;</i> <i>b. de naam van de houder voor wie het plan wordt opgesteld;</i> <i>c. het UBN, bedoeld in artikel 3, eerste lid, van de Regeling identificatie en registratie van dieren, van de houder;</i> <i>d. de datum van opstellen van het plan;</i> <i>e. de diersoort en diercategorie;</i> <i>f. een analyse van de diergezondheidssituatie van de dieren en de inzet van diergeneesmiddelen bij deze dieren;</i></p>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 8 van 22

		<p><i>g. een overzicht van maatregelen die worden getroffen ter verbetering van de diergezondheidssituatie van de dieren, waaronder in ieder geval maatregelen gericht op vermindering van de toepassing van antimicrobiële middelen bij de dieren, aan welke maatregelen een uitvoeringstermijn wordt verbonden.</i></p> <p><i>2. Het bedrijfsgezondheidsplan wordt door de dierenarts en de houder ondertekend.</i></p> <p>Regeling Diergeneeskundigen, Artikel 5.16.</p> <p><i>Indien het bedrijfsgezondheidsplan wordt opgesteld voor een houder van kalveren, omvat de analyse, bedoeld in artikel 5.14, onderdeel f, ten minste de volgende onderdelen:</i></p> <p><i>a. verteringsproblemen; b. luchtwegaandoeningen; c. uitval.</i></p>
31	Toelichting BGP	

4 Spin verantwoordig

De inspecties op de melkveebedrijven zijn gepland onder het programma 'Welzijn grazers'. In dit programma kunnen alle vragen over runderen melkvee, kalveren (incl. specifieke vragen) en de checklist hoge kalversterfte worden verantwoord.

Let op! Kies bij 'Aanleiding inspectie' voor 'Specifiek project' en bij 'Welk project' voor 'DW22115 JONGVEESTROMEN'. Alleen op die manier komen alle relevante vragen voor dit project naar voren.

5 Achtergrondinformatie

5.1 Sterftepercentage

De sterftepercentages zijn berekend aan de hand van I&R gegevens. De percentages zijn berekend op basis van het aantal geboortes en het aantal doodmeldingen. . Ook in de actuele grafieken (zie excel bestand met geselecteerde bedrijven) vergelijken we het sterftepercentage op het bedrijf met het Nederlandse gemiddelde in 2021. Dit gemiddelde is berekend over alle rundveehouders met minstens 20 geboortes in 2021.

Leeftijdscategorie	Gemiddelde sterftepercentage NL 2021
0-14 dagen	2,88%
15-55 dagen	3,97%
56-182 dagen	1,83%
182-365 dagen	0,79%
1-2 jaar	1,35%
2 jaar en ouder	4,13%

Voorheen vergeleken we sterftepercentages op een bedrijf met de KWIN norm (Kwantitatieve Informatie Veehouderij). Deze norm is gebaseerd op economische berekeningen. We gebruiken nu dus het landelijk gemiddelde, dat aan de veehouder laat zien dat veel anderen het wel een lager sterftepercentage kunnen realiseren.

Een hoog sterftepercentage op het melkveebedrijf zijn kan een signaal zijn dat een bedrijf problemen heeft met de gezondheid van de kalveren en mogelijk ook potentiële restkalveren aflevert. De sterftcijfers kunnen gebruikt worden om bewustwording te creëren bij de veehouder. Daarnaast dienen de sterftcijfers als een signaalmeting. De verhoogde sterftcijfers zijn een gevolg van andere aandachtspunten op het bedrijf zoals bijvoorbeeld hygiëne en behandeling van zieke dieren.

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 9 van 22

In de volgende paragrafen worden mogelijke risicofactoren voor een hoge sterfte verder uitgelicht.

5.2. Biestverstrekking

In het boek Standaard werkwijze Jongveeopfok van Vetvice⁶ staat het volgende:

Een kalf wordt geboren zonder antistoffen, doordat een passage van de antistoffen van het moederdier door de placenta naar de vrucht niet mogelijk is. Het kalf is pas na een paar weken in staat om zelf antistoffen aan te maken. Tot het moment dat het kalf biest opneemt is het volledig onbeschermd, daarom is biest voor het kalf van levensbelang.

Bij het geven van biest staan de vier V's centraal: Vlug Veel Vaak Vers. Hieronder wordt verstaan:

Vlug: direct na de geboorte

Veel: de eerste dag minimaal 5,5 liter, daarna circa 5 liter per kalf per dag gedurende 2 dagen

Vaak: kleine porties verstrekken

Vers: direct na het melken van de koe de biest aan het kalf verstrekken

Wanneer het kalf met de speenfles gevoerd wordt, moet het na 2 uur in elk geval 2 liter biest binnen hebben gekregen. Na 12 uur moet het kalf in totaal 4 liter biest hebben gekregen en na 24 uur in totaal 5,5 liter. De twee dagen erna krijgt het kalf 2 x daags 2,5 liter biest (5 liter/ dag), waarbij de totale biestgift uitkomt op zo'n 15,5 liter per kalf.

De Gezondheidsdienst voor Dieren⁷ geeft de volgende adviezen:

Biest bevat veel voedingsstoffen, zoals hoge concentraties antistoffen (IgG), energie, eiwit, mineralen, vitaminen en stoffen die een positieve invloed hebben op de ontwikkeling van de dunne darm. Goede biest bevat ten minste 50 gram IgG per liter, en het streven is dat het kalf de eerste levensdag ten minste 250 gram IgG opneemt. Dit is erg belangrijk voor de weerstand. De eerste biest bevat de hoogste IgG-concentratie, bij de tweede biest is deze concentratie al gehalveerd.

Tijdens de eerste levensuren kan het kalf de antistoffen uit de biest goed opnemen vanuit de darm naar de bloedbaan. Vanaf het vierde levensuur daalt deze opnamemogelijkheid sterk en na 24 uur is de darm geheel gesloten voor opname van antistoffen in het bloed. Daarna is het geven van biest nog wel zinvol, maar werken de antistoffen alleen nog op darmniveau, oftewel binnen de darm.

Biestadviezen op een rij:

- Scheidt het kalf direct na geboorte van de koe;*
- Melk de koe geheel uit;*
- Geef het kalf meteen 2 tot 2,5 liter biest met een speenemmer of fles met speen;*
- Geef na zes tot acht uur nog 1,5 tot 2 liter eerste biest, zodat het kalf dan in totaal ten minste 4 liter eerste biest heeft gehad (bij voorkeur 5 liter);*
- Geef als de derde voeding op de eerste levensdag nogmaals 1,5 liter eerste biest, zodat het kalf op de eerste levensdag in totaal 5 à 6 liter eerste biest heeft gehad;*
- Het beste is om alleen biest van de eigen koe te geven. Is deze biest van onvoldoende kwaliteit, of geeft de koe te weinig biest, geef dan biest van een andere koe. Het is dus handig altijd een voorraadjie goede biest in de diepvries te hebben.*
- Geef op de tweede dag driemaal daags 1,5 liter tweededaagsbiest van de eigen koe.*

5.3. Niet droogzetten melkvee

Op een aantal van de bezochte bedrijven in het project 2017 bleek na doorvragen van de inspecteurs dat niet alle melkkoeien werden drooggezet voor het afkalven. Wageningen UR heeft een onderzoeksproject 'Why Dry' met een vervolgproject 'Droogstand op maat'. 'Why Dry' is in september 2014 afgerond: *Binnen WHY DRY is het effect onderzocht van droogstandslengte (0, 30*

⁶ Standaard werkwijze Jongveeopfok, basisboek, H.C.J. Schoemaker, 2006

<http://www.vetvice.nl/upload/files/Future%20Farming/StandaardwerkwijzenJongvee.pdf>

⁷ Gezondheidsdienst voor Dieren, Biestadviezen op een rij,

<http://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/management/biest>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 10 van 22

of 60 dagen) op de melkproductie, energiebalans, koegezondheid, vruchtbaarheid, kalvergroei en het netto bedrijfsresultaat. De eerste resultaten laten zien dat een verkorte droogstandsstrategie interessant kan zijn voor specifieke koeien en bedrijven. 'Droogstand op Maat' richt zich op de optimale toepassing van een verkorte droogstand en onderzoekt de gevolgen voor zowel het individuele dier (rantsoen, welzijn, gezondheid), als het bedrijf (winstgevendheid) en de keten (milieu, antibioticagebruik)⁸. Door het weglaten van de droogstand wordt de biestkwaliteit minder: De biestkwaliteit was minder, ten opzichte van de korte of traditionele droogstand, wat ook resulteerde in een lagere concentratie antistoffen in het bloed van de kalveren tot 6 weken leeftijd.⁹

In het onderzoek werden echter geen effecten gezien van de lagere biestkwaliteit op de kwaliteit van de kalveren:

Opmerkelijk was dat de lagere biestkwaliteit van koeien zonder droogstand, maar zeer beperkt consequenties had voor de kalveren van deze koeien. De verwachting was dat de lage biestkwaliteit een risico kan zijn voor kalvergezondheid en -groei. Binnen deze studie werden de kalveren echter vanaf dag 2 na geboorte verder opgefokt op een ander bedrijf. Dit was een opfokbedrijf voor enkel kalveren van Dairy Campus Lelystad en heeft daarmee potentieel een bovengemiddelde gezondheidsstatus.¹⁰

Het doormelken van melkkoeien op een normaal melkveebedrijf kan wel degelijk een risico vormen. Het Handboek Melkveehouderij 2018/19 van Wageningen Livestock Research¹¹ schrijft er het volgende over:

Droogstand verkorten

Het *verkorten* van de droogstand naar 30 dagen resulteerde in een beperkte reductie in totale melkproductie (1,5-4,1%, afhankelijk van pariteit) en melkopbrengst, maar met een duidelijke verbetering van de energiebalans en stofwisseling van de koe in de daaropvolgende lactatie. Verkort droogzetten had geen effect op het celgetal in de melk, de biestkwaliteit, en groei en gezondheid van de kalveren. Een tweede lactatie opnieuw verkort droogzetten was goed mogelijk. Daarmee kan het verkorten van de droogstand naar 30 dagen een interessante strategie zijn om de energiebalans in de vroege lactatie te verbeteren met zeer beperkte gevolgen voor de totale lactatieproductie.

Droogstand weglaten

Het *weglaten* van de droogstand resulteerde in een sterke reductie in totale melkproductie (10,8-17,3%, afhankelijk van pariteit) en melkopbrengst, maar de energiebalans en stofwisseling werden sterk positief beïnvloed. De biestkwaliteit was minder, ten opzichte van de korte of traditionele droogstand, wat ook resulteerde in een lagere concentratie antistoffen in het bloed van de kalveren tot 6 weken leeftijd. Verder bestond het risico dat koeien vervetten en de melkproductie niet persistent genoeg was om een tweede lactatie tot aan afkalven gemolken te worden. Voor bepaalde koeien leek deze strategie echter wel succesvol. Koeien met een hoge dagproductie enkele maanden voor afkalven kenden geen negatieve gevolgen voor de melkproductie in de totale volgende lactatie wanneer zij gemolken werden tot aan afkalven.

5.4. Melkverstrekking

In het boek Standaard werkwijze Jongveeopfok van Vetvice¹² staat het volgende over kunstmelk en koemelkverstrekking aan kalveren:

Kunstmelk

De samenstelling van kunstmelk is constant en uitgebalanceerd. Kunstmelk bevat alles wat een kalf nodig heeft; energie, eiwitten, vitaminen, mineralen en spoorelementen. Door het lagere vetpercentage in kunstmelk heeft het kalf minder snel een verzadigingsgevoel. Daardoor neemt het

⁸ <https://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Leerstoelgroepen/Dierwetenschappen/Adaptatiefysiologie/Droogstand-op-Maat-2.htm>

⁹ <https://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Leerstoelgroepen/Dierwetenschappen/Adaptatiefysiologie/Why-Dry-1.htm>

¹⁰ <http://edepot.wur.nl/324413> p. 81

¹¹ Handboek Melkveehouderij 2018/19, Wageningen Livestock Research <http://www.wur.nl/nl/show/Handboek-Melkveehouderij.htm>

¹² Standaard werkwijze Jongveeopfok, basisboek, H.C.J. Schoemaker, 2006 <http://www.vetvice.nl/upload/files/Future%20Farming/StandaardwerkwijzenJongvee.pdf>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 11 van 22

meer en sneller ruw-en krachtvoer op, waardoor het kalf eerder gespeend kan worden en er een goede voormaagontwikkeling plaatsvindt.

Koemelk

Melkkoeien zijn voortdurend gefokt en geselecteerd op de productie (meer kg melk, vet en eiwit), waardoor de gehalten vitamines, mineralen en spoorelementen in koemelk minder zijn geworden. Hierdoor is er een gezondheidsrisico ontstaan voor het kalf. Door de productie van hoge vetgehalten door de hedendaagse melkkoeien wordt de vetvertering bij een hoge infectiedruk snel verstoord. Daarbij krijgen de kalveren melk van verschillende koeien, waardoor het vetpercentage per voerbeurt schommelt. Het hoge vetpercentage zorgt ervoor dat het kalf eerder een verzadigingsgevoel heeft, waardoor het minder ruw-en krachtvoer zal opnemen. Gevolgen: het kalf wordt later gespeend en de voormaagontwikkeling wordt vertraagd. Bij koemelk-voeding wordt vaak uitgehouden melk gebruikt, omdat dit anders wordt weggegooid. Uitgehouden melk is echter niet geschikt voor kalveren; hoog celgetal melk kan het kalf mogelijk besmetten met de *Staphylococcus aureus* bacterie en melk met antibiotica kan aanleiding geven tot verteringsstoornissen en bacteriële resistentie-ontwikkeling bij het kalf.

Het Handboek Melkveehouderij 2018/19 van Wageningen Livestock Research¹³ geeft aan dat koemelk in ruime mate aanwezig is om te verstrekken aan jonge kalveren, maar dat het ook risico's heeft. De plussen en minnen van kunstmelk en koemelk zijn naast elkaar gezet:

Tabel 6.3 Plussen en minnen van kunstmelk en koemelk

	Kunstmelk	Koemelk
Samenstelling melk	+	-
Inhoud melk	++	-
Overdracht ziektekiemen	+	+/-
Kosten	-	-
Groei kalveren	++	+

Bij het verstrekken van koemelk wordt veelal van willekeurige koeien de melk aan de kalveren verstrekt. Wanneer er consequent van dezelfde koe, bijvoorbeeld de moeder, melk wordt verstrekt heeft ook koemelk voordelen.

5.5. Gebruik geboortekrik/veeverlosser

Volgens artikel 9.2 van de Regeling houders van dieren is het gebruik van de geboortekrik onder bepaalde voorwaarden toegestaan:

Artikel 9.2. Toelating krachttoestel

1 Als krachttoestel als bedoeld in artikel 2.1, tweede lid, onderdeel c, van de wet is toegelaten een krachttoestel dat voldoet aan de volgende eisen:

- het toestel is te stabiliseren tegen de achterhand van een staande of liggende koe;
- het toestel beschikt over een flexibele tweedelige beugel die om de achterhand van de koe past;
- de bevestiging van de stang aan de beugel maakt variatie in trekrichting mogelijk;
- de lengte van de stang bedraagt 1,8 tot 2 meter;
- de trekkracht van de stang is tijdelijk te verminderen zonder afkoppelen of afglijden van het toestel;
- het toestel is eenvoudig te reinigen en te desinfecteren, en
- het toestel bevat een trekkrachtindicator.

2 Het gebruik van het in het eerste lid bedoelde krachttoestel is uitsluitend toegestaan bij een niet vorderende partus bij een normale voorwaartse of achterwaartse ligging van het kalf, indien:

- de koe niet eigenmachtig de geboorte kan voltooien, en
- redelijkerwijs vaginale verlossing mogelijk is.

¹³ Handboek Melkveehouderij 2018/19, Wageningen Livestock Research <http://www.wur.nl/nl/show/Handboek-Melkveehouderij.htm>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 12 van 22

3 In afwijking van het eerste lid, is tot 1 januari 2025 een krachttoestel toegelaten dat voldoet aan de eisen, genoemd in onderdelen a tot en met f, indien deze is aangeschaft vóór 1 juli 2015.

5.6. Afkalfstal en ziekenboeg

In het rapport Jongveeopfok in bedrijfsverband van Wageningen UR Livestock Research¹⁴ staat het volgende over huisvesting en hygiëne tijdens afkalven:

Ziekten tijdens de eerste levensfase kunnen voor een groot deel voorkomen worden door specifiek aandacht te schenken aan hygiëne, huisvesting en voeding. Zo moet de geboorte van het kalf zo hygiënisch mogelijk plaatsvinden. Melkkoeien moeten dan ook in een aparte, schone afkalfstal afkalven. Deze afkalfstal mag niet als ziekenstal worden gebruikt. Indien dit wel gebeurt, komen onnodig veel bacteriën en/of virussen in een omgeving waar even later een schoon, maar gevoelig kalf wordt geboren (Muskens, 1998).

Het Handboek Melkveehouderij 2018/19 van Wageningen Livestock Research⁴ schrijft het volgende over huisvesting van zieke dieren en voor het afkalven:

Met een goede preventieve gezondheidszorg zijn ziekte, vroegtijdige uitstoot en sterfte onder het vee te beperken. Tref daarom goede voorzieningen voor zieke en afkalvende dieren: een afzonderingsstal, een afkalfstal en een ziekenstal. Het aantal benodigde plaatsen is afhankelijk van het aantal aanwezige melkkoeien.

Als richtlijn gelden de volgende percentages van het aantal aanwezige koeien:

- *afzonderingsstal: 4 procent*
- *afkalfstal: 3 procent*
- *ziekenstal: 3 procent*

Voor kleine aantallen koeien is een combinatie van de bijruimten te maken. Hiervoor gelden de volgende percentages:

- *afzonderings- en ziekenstal: 3 tot 4 procent*
- *afkalfstal: 3 procent*

¹⁴ Jongveeopfok in bedrijfsverband, Wageningen UR Livestock Research, 2013, <http://edepot.wur.nl/261479>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 13 van 22

Afzonderingsstal of separatieruimte

Deze stal is bedoeld om dieren met een afwijking, zoals mastitis of klauwaandoening, een behandeling te geven en na korte tijd weer in de koppel te laten. Ook tochtige dieren zijn op deze wijze makkelijk af te zonderen. Situeer de afzonderingsstal daarom zo dicht mogelijk bij de uitloop van de melkstal, bijvoorbeeld aan de terugloopgang. Een vangbeugel of een aangepast zelfsluitend voerhek kan dienstdoen als vastzetsysteem.

Afkalfstal

Wanneer de afkalfstal aan de voergang ligt, worden de dieren hier enkele dagen voor het afkalven geplaatst. Ze blijven hier tot circa 24 uur na het afkomen van de nageboorte. Bovendien moet het dier goed gezond zijn voor het weer in de koppel komt. Na iedere geboorte moet de stand in de afkalfstal worden gereinigd en gedesinfecteerd. Als vastzetsysteem zijn er nekbeugels met halsriem, hangkettingen of vangbeugels. Een afkalfstal moet minimaal 4 meter diep zijn: er blijft dan voldoende ruimte achter de dieren over om hulp te geven bij het afkalven. Ook worden aparte strohokken gebruikt. De grootte van een afkalfstal is minimaal 10 vierkante meter

Gezondheidsdienst voor dieren¹⁵ geeft de volgende adviezen over de afkalfruimte:

De afkalfruimte bevindt zich idealiter naast of in de nabijheid van de (close-up groep) droge koeien. De afkalvende koe wil zich graag separeren van haar koppelgenoten, maar wel in contact (gezicht, reuk, gehoor) blijven met de groep waar ze zich het laatst bevond. Met een lage, dichte afscheiding tussen droge koeien en afkalfruimte is dit te verwezenlijken. Een ruime box (3,60 x 3,60 m of 3 x 4 m) met daarin een dikke laag schoon stro voldoet uitstekend. Een goede test van de kwaliteit van het ligbed is een "knieëntest": de knieën blijven schoon en droog en zijn niet pijnlijk. Een stro-opslag dichtbij is handig. Liever geen gehakseld stro of zaagsel in de afkalfruimte gebruiken. Het is belangrijk dat de afkalfruimte goed en gemakkelijk gereinigd kan worden.

In de afkalfruimte is het gemakkelijk werken met grote deuren of draaibare hekken. Bij problemen (downer) kunnen liggende runderen relatief eenvoudig worden verplaatst. De koe gaat het liefst achterin liggen, daarom is het belangrijk dat de ruimte niet te diep en smal is.

Als norm is er per 25 tot 30 melkkoeien een afkalfruimte.

Een vastzetsysteem in de afkalfruimte is gemakkelijk. Een aansluiting op de vacuümleiding en/of elektriciteit om ter plekke de eerste biest te kunnen melken is belangrijk. Toegang tot drinkwater en mogelijkheden om de koe goed te voeren zijn vanzelfsprekend, evenals een uitstekende verlichting. De afkalfruimte(s) ligt het liefst in een rustige omgeving en liever niet vlak naast de melkstal.

5.7. Huisvesting en hygiëne

De Gezondheidsdienst voor dieren¹⁶ geeft de volgende adviezen over de stalinrichting voor kalveren tot zes maanden:

Om gezonde, goed ontwikkelde melkkoeien te krijgen die in potentie veel lactaties meegaan, is het van belang dat de opfokperiode optimaal verloopt. In de praktijk komen op veel bedrijven tijdens de opfokperiode problemen met diarree en luchtwegaandoeningen voor en is de uitval in veel gevallen hoog. Door een optimale huisvesting worden veel problemen voorkomen.

Leeftijdscheiding

Om verspreiding van ziektekiemen binnen het bedrijf zo veel mogelijk te beperken is het van groot belang om de kalveren tot zes maanden leeftijd in een aparte stal, volledig gescheiden van oudere dieren, te huisvesten.

Op grotere bedrijven is het mogelijk om de jongste dieren binnen deze groep in aparte afdelingen te huisvesten en hier het all-in-all-out-systeem toe te passen.

¹⁵ Gezondheidsdienst voor dieren, Stalinrichting melkvee,

<http://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/management/stalklimaat-en-huisvesting/stalinrichting-melkvee>

¹⁶ Gezondheidsdienst voor Dieren, Stalinrichting kalveren tot 6 maanden,

<http://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/management/stalklimaat-en-huisvesting/stalinrichting-kalveren>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 14 van 22

De kalveren tot zes maanden zijn wat betreft de huisvesting onder te verdelen in drie leeftijdscategorieën:

- a. tot 2 à 3 weken in éénlingboxen of tot circa 5 weken in iglo's;
- b. van 2 à 3 weken tot circa 8 à 16 weken in strohokken;
- c. vanaf 12 à 16 weken op roosters met ligboxen, waarvan de grootte is aangepast aan de leeftijd

Huisvesting en aandachtspunten van de verschillende leeftijdscategorieën wordt in de volgende paragrafen besproken.

5.7.1. Eenlingboxen en iglo's

In het rapport Jongveeopfok in bedrijfsverband van Wageningen UR Livestock Research¹⁷ staat het volgende over huisvesting en hygiëne:

Direct na de geboorte is het goed de navel van het kalf te ontsmetten en het kalf bij de moeder weg te halen door het in een schone eenlingbox of een iglo te plaatsen (Brand et al., 2001). Kalveren tot 5 dagen oud moeten worden gescheiden van kalveren van 6-15 dagen ter voorkoming van besmetting met rota/corona virusinfecties door oudere kalveren (Huyben, 1998). Het individueel huisvesten van kalveren heeft daarom een verlagend effect op de prevalentie van rotavirussen (Boersema et al., 2010).

De Gezondheidsdienst voor dieren¹⁸ geeft de volgende adviezen over het huisvesten van kalveren in eenlingboxen of iglo's:

Tot 2 à 3 weken leeftijd verblijven kalveren in eenlingboxen of iglo's. In iglo's kunnen kalveren eventueel langere tijd verblijven.

Een 30 cm verhoogde vloer van lattenrooster, voorzien van stro, heeft de voorkeur. Het is uiterst praktisch om de éénlingboxen individueel of in clusters van 3 tot 4 verrijdbaar te maken door wielen te monteren. De clusters worden dan doeltreffend en efficiënt buiten de kalverstal gereinigd. Wanneer de boxen droog zijn worden ze weer in gebruik genomen. Het gewenste percentage éénlingboxen is circa 15 procent van het aantal melkkoeien. In het kader van preventie van ziekte-insleep door bijvoorbeeld handelaren of vervoeders is het wenselijk de stierkalveren in een aparte ruimte onder te brengen die dan tevens dient als aflevertuimte.

Iglo's worden bij voorkeur met de open zijde naar het oosten of zuidoosten geplaatst, op een harde, gemakkelijk te reinigen ondergrond. Reinig de iglo na elk gebruik. Wanneer er diarreeproblemen zijn, is het zaak de iglo bovendien op een andere plek te plaatsen.

5.7.2. Strohokken

In het rapport Jongveeopfok in bedrijfsverband van Wageningen UR Livestock Research⁸ staat het volgende over huisvesting en hygiëne:

In de praktijk wordt geadviseerd om kalveren pas vanaf een leeftijd van 2 à 3 weken te verplaatsen naar groepshokken op stro. Verder moeten ter preventie van Para-TBC kalveren jonger dan 6 maanden gescheiden gehouden worden van ouder jongvee, koeien en aangekochte kalveren.

De Gezondheidsdienst voor dieren⁹ geeft de volgende adviezen over het huisvesten van kalveren in strohokken:

Bij voorkeur worden per strohok maximaal vier dieren gehuisvest, zodat er voldoende controle is dat elk kalf zijn portie melk krijgt. Per kalf wordt een oppervlakte van ten minste 3 m² aangehouden en een hokdiepte van drie meter. De kalveren moeten onbeperkt de beschikking hebben over vers drinkwater uit een drinkbakje. Plaats deze zodanig dat het risico van verontreiniging met mest minimaal is en de controlemogelijkheden maximaal zijn.

¹⁷ Jongveeopfok in bedrijfsverband, Wageningen UR Livestock Research, 2013, <http://edepot.wur.nl/261479>

¹⁸ Gezondheidsdienst voor Dieren, Stalinrichting kalveren tot 6 maanden, <http://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/management/stalklimaat-en-huisvesting/stalinrichting-kalveren>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 15 van 22

Strokhokken met een zelfsluitend voerhek hebben de voorkeur. De kalveren moeten geen mogelijkheid hebben grote plukken hooi of voordroogkuil het hok in te trekken, vanwege extra kans op coccidiose; gehakseld voer verstrekken heeft de voorkeur.

Kiest u voor een hooiruif in het hok, dan is het gewenst om hieronder een morsbak te bevestigen. Dit voorkomt dat het hooi op de vloer valt en met mest besmeurd wordt opgenomen door de kalveren.

Als de drinkmelkvoorziening met een drinkmelkautomaat gebeurt, is de groepsgrootte bij voorkeur niet groter dan circa 15 kalveren en worden de kalveren tot een leeftijd van circa vier weken gescheiden van de oudere kalveren geplaatst. Ook is in verband met goede controlemogelijkheden van de gezondheid en groei van de individuele kalveren een beperkte groepsgrootte aan te bevelen.

5.7.3. Ligboxen voor jongvee

In het rapport Jongveeopfok in bedrijfsverband van Wageningen UR Livestock Research¹⁹ staat het volgende over huisvesting:

Na deze stroperiode kunnen (vanaf 4 maanden leeftijd) de kalveren in ligboxjes worden gehuisvest, deze boxjes dienen wel ingestrooid te worden. De kalveren hebben een warm ligbed nodig; een volledig roostervloer is daarom geen goed alternatief. Kalveren moeten op grootte (ontwikkeling) worden ingedeeld en niet op leeftijd (Brand et al., 2001). Van belang hierbij is de huisvesting in volledig gescheiden ruimtes van verschillende leeftijdsgroepen. Hoe meer de verschillende leeftijden apart worden gehuisvest, hoe beter dit is ter preventie van ziekten. Pinken van 6 tot 23 maanden kunnen apart worden gehuisvest in een jongveestal. De pinken dienen gehuisvest te worden op roosters die niet te glad zijn in combinatie met voor de leeftijd en gewicht passende ligboxen. In de stal moet voldoende licht zijn, wat mede van belang is voor een goede tochtigheidscontrole (Vellema, 1998). Om een gezond stalklimaat voor het jongvee te realiseren, is daarnaast een goede ventilatie een voorvereiste. Het beste wordt stallucht verversd met een goede natuurlijke ventilatie.

De Gezondheidsdienst voor dieren²⁰ geeft de volgende adviezen over het huisvesten van jongvee: *Vanaf een leeftijd van 12 à 16 weken tot ongeveer een half jaar is de meest gebruikelijke vorm van huisvesting een ligboxenstal met op de leeftijd aangepaste ligboxjes (zie tabel). Hierin ligt een verhoogde boxvloer (12 tot 15 cm), de loopruimte is 200 cm breed. De boxvloer is liefst voorzien van een comfortabel matras om een comfortabel ligbed te creëren en mogelijke damslapers te voorkomen. Ook andere huisvestingssystemen, zoals een met stro ingestrooide verdiepte ligruimte in combinatie met een gedeelte met roostervloer, worden toegepast.*

Afmetingen jongveehuisvesting 3 tot 6 maanden:

Boxlengte	Boxbreedte	Schoftboomhoogte	Eetbreedte
160 cm	70 cm	75 cm	40-45 cm

5.8. Longproblemen

In het rapport Jongveeopfok in bedrijfsverband van Wageningen UR Livestock Research¹⁰ staat het volgende over longproblemen:

De kritieke maanden voor de jongveeopfok ten aanzien van luchtwegaandoeningen liggen tussen de tweede en tiende maand van het eerste levensjaar. Belangrijke virale veroorzakers daarbij zijn Pinkengriep, BVD, Para-Influenza, Adenovirus en IBR. Deze virale luchtweginfecties verspreiden zich vaak snel over de koppel kalveren. Doordat deze infecties het immuunsysteem van de kalveren verzwakt, maken ze vervolgens de weg vrij voor bacteriële luchtweginfecties (met o.a. Mannheimia hemolytica, Pasteurella multocida, Histophilus somni, Salmonella en Mycoplasma bovis).

¹⁹ Jongveeopfok in bedrijfsverband, Wageningen UR Livestock Research, 2013, <http://edepot.wur.nl/261479>

²⁰ Gezondheidsdienst voor Dieren, Stalinrichting kalveren tot 6 maanden, <http://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/management/stalklimaat-en-huisvesting/stalinrichting-kalveren>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 16 van 22

Kalveren tot een half jaar zijn doorgaans veel gevoeliger voor luchtweginfecties dan oudere dieren. Deze oudere dieren vormen echter vaak een belangrijke besmettingsbron voor jongere dieren. Jonge dieren moeten zodoende zo veel mogelijk gescheiden van het oudere vee gehuisvest worden. Daarnaast is een fris stalklimaat met voldoende ventilatie van belang, maar moeten grote temperatuurschommelingen door bijvoorbeeld tocht, worden voorkomen. Open front stallen zijn daarom niet geschikt voor kalveren tot 9 maanden leeftijd. Daarnaast is het mogelijk tegen Pinkengriep, M. hemolytica en Para-influenza te vaccineren (Boersema et al., 2010).

Het Handboek Melkveehouderij 2018/19 van Wageningen Livestock Research²¹ geeft het volgende aan over longproblemen:

Longproblemen die worden veroorzaakt door longworm, zijn grotendeels te voorkomen met goede preventieve maatregelen. Hoesten en een snelle achteruitgang van de conditie zijn verschijnselen die duiden op een longwormbesmetting. Een dergelijke besmetting kan via mestonderzoek worden vastgesteld.

Een andere luchtwegaandoening is pinkengriep. Deze wordt veroorzaakt door een infectie met het Bovine Respiratoire Syncytiaal Virus (BRSV), dat een ontsteking van de dieper gelegen luchtwegen veroorzaakt. Kalveren van drie tot tien maanden kunnen hier last van hebben.

De lichaamstemperatuur van de dieren stijgt en ze krijgen traanogen. De neusuitvoeiing is slijmerig en de dieren zijn vaak erg benauwd. De ziekte treedt vaak op in de herfst, omstreeks het opstallen. De virusinfectie zelf valt niet te bestrijden. Ook is het gevaar aanwezig dat er bijkomende infecties optreden. Hiervoor zijn preventieve maatregelen noodzakelijk. Toch optredende bijkomende infecties moeten in overleg met de dierenarts worden bestreden. Een goede, ruime ventilatie draagt bij aan het voorkomen van luchtwegproblemen. Huisvest kalveren jonger dan vijf maanden bij voorkeur gescheiden van oudere dieren.

5.9. Diarree

In het rapport Jongveeopfok in bedrijfsverband van Wageningen UR Livestock Research²² staat het volgende over diarree:

Gedurende de eerste levensweken is het kalf met name gevoelig voor het optreden van diarree. Bij diarree verliest het kalf naast vocht veel lichaamssouten en is een snelle behandeling noodzakelijk. Afhankelijk van de ernst, kunnen de economische verliezen aanzienlijk zijn door het optreden van sterfte of een vertraagde groei, waardoor vaarzen pas op latere leeftijd afkalven. Bovendien brengt het behandelingskosten met zich mee (Brand et al., 2001).

Diarree kan optreden als gevolg van een voedingsfout, maar is meestal het gevolg van een infectie met micro-organismen. Een infectieuze diarree onderscheidt zich van voedingsdiarree door het optreden van koorts en een slecht drinkgedrag bij het kalf. Bij een infectieuze diarree vermeerderen schadelijke micro-organismen zich in het maagdarmkanaal. Mogelijke veroorzakers hierbij zijn 1) bacteriën (E.coli, vnl. in de eerste week, Paratyfus vnl. vanaf week 2 t/m 6), 2) virussen (rota- en coronavirus, vnl. in de tweede week, Bovine Virus Diarree) en 3) parasieten (cryptosporidium, coccidiosis). Een bacteriële infectie is in principe te bestrijden met antibiotica. Gezien het besmettelijke karakter moeten hygiënische maatregelen genomen worden om een verdere verspreiding tegen te gaan. In het geval van een virale infectie helpt antibioticum niet, maar wordt het soms ingezet ter voorkoming van secundaire bacteriële infecties. Het herstel van kalveren die besmet zijn met het rota- of corona virus kan versneld worden door een behandeling met elektrolytenmix. Ook hier geldt dat hygiënische maatregelen genomen moeten worden om verspreiding tegen te gaan. In het geval van een parasitaire infectie kan coccidiosisstatica een uitkomst bieden.

²¹ Handboek Melkveehouderij 2018/19, Wageningen Livestock Research <http://www.wur.nl/nl/show/Handboek-Melkveehouderij.htm>

²² Jongveeopfok in bedrijfsverband, Wageningen UR Livestock Research, 2013, <http://edepot.wur.nl/261479>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 17 van 22

Het Handboek Melkveehouderij 2018/19 van Wageningen Livestock Research²³ schrijft het volgende over diarree:

De belangrijkste gezondheidsproblemen die bij jongvee voorkomen, zijn diarree en luchtwegproblemen. Bij jonge kalveren tot ongeveer twee weken oud komt vaak diarree voor. Dit kan voedingsdiarree zijn of een infectie. Bij een bedrijfsprobleem zijn cryptosporidiën en infecties met rotavirus, coronavirus en/of E. coli vaak de oorzaak. De verschijnselen van een rotavirus-infectie kunnen sterk variëren: van een milde vorm tot een ernstige vorm met uitdroging. In het kader van de diagnostiek van diarree bij jonge kalveren is het verstandig de mest te laten onderzoeken op mogelijke pathogenen, zoals rotavirus of E. coli. De GD heeft hiervoor een speciale test. De uitslag is de leidraad voor managementmaatregelen om nieuwe gevallen te voorkomen. Bij kalveren van 3-4 weken tot 6 maanden oud kan coccidiose de oorzaak zijn van diarree. Coccidiose is een darmontsteking die door eencellige parasieten (Eimeria spp.) wordt veroorzaakt. Ook dit is via mestonderzoek aan te tonen.

5.10. Salmonellose

Het Handboek Melkveehouderij 2018/19 van Wageningen Livestock Research²⁴ schrijft het volgende over Salmonellose:

Volgens de diergezondheidsmonitoring van de GD was in het eerste kwartaal van 2018 92% van de melkveebedrijven in Nederland Salmonella-onverdacht. Zowel Salmonella dublin als Salmonella typhimurium kan runderen besmetten en ziek maken. Deze bacteriën komen overal in het milieu voor, maar horen niet thuis op een melkveebedrijf. Eenmaal op het bedrijf verspreidt de bacterie zich zeer snel. De belangrijkste ziekteverschijnselen bij het rund zijn hoge koorts (41°C), diarree, verwerpen en productiedaling. De besmetting kan via rauwe melk, niet-gepasteuriseerde melkproducten, zieke dieren of besmette mest overgaan op mensen. Er is dus sprake van een zoönose. Mensen vertonen bij salmonellose de volgende ziekteverschijnselen: hoge koorts, diarree en soms huidontstekingen. Vooral kwetsbare groepen, oudere en jongere mensen en dieren, zijn gevoelig voor besmetting.

De Gezondheidsdienst voor Dieren schrijft het volgende over salmonellose²⁵:

Salmonellose veroorzaakt bij melkkoeien een algemeen ziektebeeld dat gemakkelijk kan worden verward met andere ziekten, zoals BVD. De dieren vertonen meestal gedurende twee tot vijf dagen ziekteverschijnselen. Het percentage zieke dieren kan bij een uitbraak sterk variëren. Ziekteverschijnselen op het bedrijf worden meestal gedurende één tot drie maanden waargenomen. De salmonellabacterie kan van de dieren overgedragen worden op mensen. Zowel S. Dublin als S. Typhimurium, de twee belangrijkste serotypes bij rundvee, veroorzaken vaak hoge koorts (41°C), diarree (soms met bloed), verwerpen en sterfte. Jonge kalveren (tot drie maanden) zijn extra gevoelig voor een salmonellabesmetting en kunnen de infectie gemakkelijk aan elkaar doorgeven. De infectie kan zonder ziekteverschijnselen verlopen.

De runderen nemen de salmonellabacteriën via de bek op. De bacteriën nestelen zich vervolgens in het maagdarmkanaal van het rund, waar ze voor ontstekingen zorgen. Vanuit het maagdarmkanaal kunnen de bacteriën zich via de lymfe- en bloedbaan verspreiden. Na de besmetting scheiden de dieren gedurende enkele weken miljoenen salmonellabacteriën met de mest uit. Opname van één gram mest is al voldoende om bij een gezond dier ziekte te veroorzaken. De meest gevoelige leeftijd voor een infectie ligt tussen de twee weken en drie maanden.

Besmettingsroute

Tussen bedrijven wordt de infectie overgedragen door aankoop van runderen, in- en uitscharen, aanvoer van besmette mest en via mest die door bezoekers, transportmiddelen, werktuigen,

²³ Handboek Melkveehouderij 2018/19, Wageningen Livestock Research <http://www.wur.nl/nl/show/Handboek-Melkveehouderij.htm>

²⁴ Handboek Melkveehouderij 2018/19, Wageningen Livestock Research <http://www.wur.nl/nl/show/Handboek-Melkveehouderij.htm>

²⁵ Gezondheidsdienst voor Dieren, Salmonellose, <http://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/dierziekten/de-ziekte-salmonellose-bij-rundvee>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 18 van 22

kleding, gereedschap of instrumenten wordt meegebracht. Ook met besmette mest bevuild water, voer en melk kunnen een bron van infectie zijn. De salmonellabacterie kan buiten het dier lang in leven blijven. In de drijfmestopslag bijvoorbeeld, kan de bacterie enkele maanden overleven; in water nog langer.

Binnen het besmette bedrijf vindt besmetting vooral plaats door direct contact tussen de dieren en door contact met mest van besmettelijke dieren. Maatregelen die dit beperken, zoals het gescheiden huisvesten van de verschillende leeftijdsgroepen, zijn bij een salmonella-infectie daarom effectief. Jonge kalveren zijn zeer gevoelig voor salmonella. Op bedrijven met salmonellose worden daarom vaak ook infecties bij jonge kalveren vastgesteld.

Meer informatie op de website van de GD:

<http://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/dierziekten/de-ziekte-salmonellose-bij-rundvee>

5.11. IBR (koeiengriep)

De Nederlandse rundveehouderij wil de dierziekten IBR en BVD uitroeien. Om dat te realiseren is een landelijke aanpak opgezet. Deze is op 1 april 2018 voor de melkveehouderij een volgende fase ingegaan. Melkveebedrijven dienen, afhankelijk van hun zuivelonderneming, sinds 1 april 2018 deel te nemen aan een bestrijdingsprogramma (routes) voor IBR en BVD. De meeste zuivelondernemingen hebben dat in hun leveringsvoorwaarden en/of kwaliteitsborgingsprogramma's opgenomen. Zie ook: <https://www.zuivelnl.org/bestrijding-ibr-bvd-algemeen/>

Het Handboek Melkveehouderij 2018/19 van Wageningen Livestock Research¹⁵ schrijft het volgende over Infectieuze Bovine Rhinotracheïtis (IBR of koeiengriep):

IBR of koeiengriep wordt veroorzaakt door een infectie met het Bovine Herpesvirus type 1 (BHV1). Die veroorzaakt een ontsteking van de voorste luchtwegen. De tijd tussen besmetting en ziekteverschijnselen varieert van enkele dagen tot een week. Verschijnselen van IBR zijn: snotteren en/of snurken, neusuitvloeiing in de vorm van slijmerige etter, ooguitvloeiing, koorts (tot 41°C), verminderde eetlust, daling van de melkproductie, roodheid en beschadigingen van de neusslijmvliezen, verwerpen en soms sterfte. Het virus kan ook door het koppel gaan zonder dat er specifieke verschijnselen worden opgemerkt. Wel treden dan vaak vruchtbaarheidsproblemen en een verminderde melkgift op. De infectie kan zich in zeven tot tien dagen over het hele bedrijf verspreiden. Het virus verspreidt zich sneller als alle dieren in één stal zijn gehuisvest. De meeste uitbraken treden dan ook tijdens de stalperiode op.

In het eerste kwartaal van 2018 had 71% van de melkveebedrijven status IBR-vrij of tankmelk onverdacht.

De Gezondheidsdienst voor Dieren²⁶ geeft aanvullende informatie over IBR:

Oorzaak

IBR wordt veroorzaakt door Bovine Herpesvirus type 1 (BoHV1). Dit virus is verwant aan het Aujeszky-virus en andere herpesvirussen. Na besmetting is een rund levenslang virusdrager. Het virus kan jarenlang in de koe aanwezig blijven zonder dat het ziekte veroorzaakt. Vervolgens kan het ineens weer actief worden (reactivatie), bijvoorbeeld na een periode van weerstandsvermindering zoals na transport, ziekte of afkalven. Het rund gaat het virus dan gedurende enkele dagen weer uitscheiden en kan zo andere runderen besmetten.

Besmettingsroute

Tussen dieren op één bedrijf

Uit onderzoek blijkt dat als op IBR-vrije bedrijven BoHV-1 virusintroductie plaatsvindt, op het merendeel van deze bedrijven een grote uitbraak optreedt (meer dan vijftig procent van de vrije dieren raakt besmet). Afhankelijk van de bedrijfsvoering kan de infectie zich binnen 4 tot 8 weken

²⁶ Gezondheidsdienst voor dieren, IBR, <https://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/dierziekten/ibr>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 19 van 22

over het hele bedrijf verspreiden. Virusverspreiding treedt sneller op bij intensieve contact mogelijkheden, bijvoorbeeld wanneer alle dieren in één stal zijn gehuisvest.

Tussen bedrijven

Bij een uitbraak van IBR op een bedrijf vindt er in beperkte mate verspreiding naar andere bedrijven plaats. Bij een veedichtheid van meer dan 20 rundveebedrijven binnen een straal van één kilometer is er een grotere kans op transmissie.

Schade

Alhoewel het merendeel van de IBR infecties symptoomloos verloopt, kan in een koppel runderen dat niet is geënt, een IBR-uitbraak leiden tot forse schade als gevolg van sterfte, verminderde melkproductie, vruchtbaarheidsstoornissen, verwerpen en beperkingen in de afzet van fokvee (export en K.I.).

Meer informatie is te vinden op de website van de GD:

<https://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/dierziekten/ibr>

5.12. Paratbc

Het Handboek Melkveehouderij 2018/19 van Wageningen Livestock Research²⁷ schrijft het volgende over Paratbc:

Paratuberculose of para-tbc is een besmettelijke ziekte, die wordt veroorzaakt door een ongeneeslijke darmontsteking als gevolg van een besmetting met de bacterie *Mycobacterium avium subsp. paratuberculosis*. Deze bacterie heeft een stevige waslaag en kan hierdoor meer dan een jaar buiten het dier overleven, bijvoorbeeld in kuilgras, mest, water en grond. Veel geiten zijn besmet met para-tbc. Zij kunnen de ziekte overdragen op runderen. Geschat wordt dat ook veel rundveebedrijven niet vrij van besmetting zijn. Besmette runderen scheiden de bacterie vooral uit via de mest en daarnaast via melk en biest. Infectie vindt plaats via de bek door opname van besmette mestdeeltjes, biest, melk, voer en drinkwater. Het ongeboren kalf kan ook worden besmet via de baarmoeder. Runderen zijn vooral tijdens het eerste levensjaar gevoelig voor een besmetting. Hier geldt: hoe jonger, hoe gevoeliger. Runderen vanaf één jaar oud zijn duidelijk minder gevoelig. Wanneer zij de para-tbc-bacterie opnemen, worden ze niet ziek en brengen ze geen besmetting over.

Kenmerkend voor een besmetting met de bacterie die para-tbc veroorzaakt, is de zeer lange incubatietijd: de tijd tussen besmetting en de eerste ziekteverschijnselen. Deze incubatietijd varieert van anderhalf tot meer dan tien jaar. Veelal worden de eerste ziekteverschijnselen op een leeftijd van drie tot zes jaar gesignaleerd. Een besmet dier kan de para-tbc-bacterie echter al op tweejarige leeftijd gaan verspreiden.

Mogelijke ziekteverschijnselen zijn: daling van de melkgift met 10 tot 20 procent; afnemende conditie ondanks een goede eetlust; te laag geboortegewicht van de kalveren; uiteindelijk aanhoudende diarree, waarbij vaak gasbelletjes zichtbaar zijn; een verdere daling van de melkproductie en sterfte. Opvallend is dat er bij para-tbc geen koorts optreedt. Door de lange incubatietijd en de niet erg specifieke ziekteverschijnselen zijn veel rundveebedrijven besmet zonder dat dit wordt opgemerkt. Het is onzeker of para-tbc ook voor mensen besmettelijk is. Wel zijn er vermoedens dat para-tbc bij de mens de ziekte van Crohn bewerkstelligt.

²⁷ Handboek Melkveehouderij 2016/17, Wageningen Livestock Research <http://www.wur.nl/nl/show/Handboek-Melkveehouderij.htm>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 20 van 22

In het verleden werden voor de diagnostiek vooral mestmonsters onderzocht (bacteriekweek). Mestkweek geeft een redelijk betrouwbaar beeld, maar soms ook onbruikbare resultaten. Bovendien is de methode tijdrovend. Hierdoor was de drempel voor deelname aan het Intensief Programma Paratuberculose van de GD, wat is gebaseerd op tweejaarlijks individueel mestonderzoek, voor veel veehouders te hoog. Inmiddels kan een besmetting ook worden aangetoond met onderzoek van individuele bloed- en melkmonsters op afweerstoffen. Voor dieren waarbij afweerstoffen zijn aangetoond geldt het advies ze – al of niet na bevestigingsonderzoek – af te voeren omdat ze anders (in tegenstelling tot Neospora) andere dieren kunnen besmetten. Kern van het GD-Programma Paratuberculose is het individuele melk- of bloedonderzoek. Er is een vergelijkbaar programma voor niet melkleverende bedrijven wat puur is gebaseerd op bloedonderzoek. De aanpak is gericht op het voorkomen van nieuwe infecties. Voor deelnemende bedrijven zijn drie statussen mogelijk:

- A: geen besmetting aangetoond;
- B: besmet, de besmette dieren worden afgevoerd;
- C: besmet, geen afvoer van besmette dieren.

Bedrijven met een A-status kunnen voor bewaking volstaan met tweejaarlijks individueel bloed of melkonderzoek. De andere bedrijven moeten dit onderzoek jaarlijks laten uitvoeren. In het eerste kwartaal van 2018 had 75% van de melkveebedrijven status A.

Meer informatie over Paratbc hier: <http://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/dierziekten/de-ziekte-paratuberculose-bij-runderen>

5.13. BVD

De Nederlandse rundveehouderij wil de dierziekten IBR en BVD uitroeien. Om dat te realiseren is een landelijke aanpak opgezet. Deze is op 1 april 2018 voor de melkveehouderij een volgende fase ingegaan. Melkveebedrijven dienen, afhankelijk van hun zuivelonderneming, sinds 1 april 2018 deel te nemen aan een bestrijdingsprogramma (routes) voor IBR en BVD. De meeste zuivelondernemingen hebben dat in hun leveringsvoorwaarden en/of kwaliteitsborgingsprogramma's opgenomen. Zie ook: <https://www.zuivelnl.org/bestrijding-ibr-bvd-algemeen/>

Het Handboek Melkveehouderij 2018 van Wageningen Livestock Research²⁸ schrijft het volgende over BVD:

BVD wordt veroorzaakt door een BVD-virusinfectie. De infectie veroorzaakt een algehele weerstandsvermindering, doordat het aantal witte bloedcellen in het bloed tijdelijk is verlaagd. Dit virus kent twee verschillende typen: BVD type 1 en BVD type 2. In Nederland veroorzaakt BVD type 1 de meeste infecties.

BVD veroorzaakt veel schade. De klinische verschijnselen van een BVD-infectie hangen onder meer af van het feit of het dier afweerstoffen tegen het virus heeft. Is een dier ooit besmet geraakt met het BVD-virus, dan zal het hiertegen (waarschijnlijk) levenslang afweerstoffen aanmaken. Een herbesmetting zal dan vaak ongemerkt voorbijgaan, want dieren met afweerstoffen vertonen geen ziekteverschijnselen bij een herinfectie en verwerpen niet. Dieren die nooit eerder met het BVD-virus in aanraking zijn geweest, maken geen afweerstoffen aan. Ook bij deze dieren kan een BVD-infectie echter zonder symptomen verlopen.

Een infectie met BVD type 1 van een drachtig dier kan de volgende ziekteverschijnselen veroorzaken: ontsteking van de slijmvliezen, waardoor diarree, koorts, speekselen, verminderde eetlust en/of uitdroging kunnen ontstaan. De vrucht kan afsterven, vervolgens worden gemummificeerd of geresorbeerd, of worden verworpen. Verwerpen door BVD kan gedurende de hele dracht optreden. Ook kunnen kalveren worden geboren met waarneembare afwijkingen, zoals oog-, vacht- en hersenafwijkingen. Verder kunnen persistent met BVD-virus geïnfecteerde kalveren worden geboren. Na de geboorte blijft zo'n kalf voortdurend het BVD-virus uitscheiden. Zodoende vormt het dus een continue besmettingsbron voor zijn omgeving. Andere mogelijke verschijnselen zijn: productiedaling, diarree in de opfok, en sterfte. Een infectie met BVD type 2 is agressiever en veroorzaakt soms ook bloedingen, voornamelijk zwarte of bloederige diarree en bloedingen op de slijmvliezen. Besmette dieren sterven veelal binnen 48 uur.

²⁸ Handboek Melkveehouderij 2018/19 Wageningen Livestock Research, Hoofdstuk 8 Gezondheid
<http://www.wur.nl/nl/show/Handboek-Melkveehouderij.htm>

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 21 van 22

Voor bestrijding en bewaking van BVD heeft de GD verschillende programma's voor melkvee:

- De GD QuickScan BVD: een eenmalige screening.
- GD Programma's BVD-virusvrij: aanpak van problemen op bedrijven met virusdragers door opsporing en afvoer. Hiervoor zijn 4 verschillende routes: via intake virus en bewaking jongvee antistoffen, via oorbiopten, via jongvee antistoffen en via tankmelk.

In het eerste kwartaal van 2018 was 65% van de melkveebedrijven BVD-virusvrij of tankmelk onverdacht.

Tankmelkonderzoek is vooral interessant als er geen aanwijzingen zijn dat er een besmetting op het bedrijf is (monitoring). Elk kwartaal wordt een monster genomen en onderzocht. Alleen bedrijven zonder BVD-antistoffen in de tankmelk kunnen deelnemen aan deze route. Na 2 jaar met gunstige uitslagen kan op eenvoudige wijze gecertificeerd worden. Via de dierenarts kunnen veehouders een checklist aanvragen waarmee de risico's op BVD-besmetting te beoordelen zijn. Er is een vaccin op de markt om de veestapel extra te beschermen tegen BVD-besmetting.

Meer informatie over BVD hier: <https://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/dierziekten/bvd>

In het bedrijfsgezondheidsplan staat weergegeven of een bedrijf BVD vrij is of niet.

5.14. Bedrijfsgezondheidsplan

Vraag het bedrijfsgezondheidsplan op bij de veehouder en voeg dit plan toe aan het rapport. Dit kan bijvoorbeeld via VeeOnline. Via VeeOnline heeft de veehouder een overzicht over diergezondheid. In VeeOnline zijn labuitslagen, bedrijfsgezondheidsplan (BGP) en bedrijfsbehandelplan (BBP) en een overzicht van de gezondheidsstatussen en deelnames aan GD programma's in te zien. De veehouder kan hier een uitdraai van weergeven

Heeft de houder een recent bedrijfsgezondheidsplan? Is de verhoogde sterfte onderdeel van dit bedrijfsgezondheidsplan en handelt de veehouder ook volgens de adviezen in dit plan? Meer

Volgens artikel 1.28 van het Besluit houders van dieren dient de veehouder een bedrijfsgezondheidsplan en een bedrijfsbehandelplan hebben en overeenkomstig dit plan te handelen.

Artikel 1.28. Bedrijfsgezondheidsplan en bedrijfsbehandelplan

1. Een houder van dieren draagt er in bij ministeriële regeling aan te wijzen gevallen zorg voor dat er overeenkomstig artikel 5.9, eerste lid, van het Besluit diergeneeskundigen een bedrijfsgezondheidsplan en een bedrijfsbehandelplan worden opgesteld.
2. Een houder van dieren handelt overeenkomstig het bedrijfsgezondheidsplan en het bedrijfsbehandelplan dat in overleg met hem is opgesteld, tenzij een diergeneeskundige noodzaak vereist dat hiervan wordt afgeweken.
3. Artikel 5.9, derde lid, van het Besluit diergeneeskundigen is van toepassing

Een aandachtspunt is om te controleren of de berekende sterftecijfers overeen komen met de sterftecijfers in het bedrijfsgezondheidsplan.

5.14.1. Koe-Kompas (melkveebedrijf)

Koe-Kompas is een vorm van bedrijfsbegeleiding door de eigen dierenarts. Samen met de dierenarts worden er 40 meetpunten beoordeeld, verdeeld over zeven categorieën: melken, voeding en water, huisvesting, dierwelzijn, werkrouines, dierziekte-incidentie en jongvee-opfok. Uit deze punten ontstaat het spinnenweb. De veehouder en dierenarts formuleren samen de doelen waaraan het

titel	Toelichting en werkinstructie Melkveebedrijven - hoge kalversterfte			
code	HH02 DWZ 105	versie 04	ingangsdatum 22-02-2022	pag. 22 van 22

komende halfjaar gewerkt gaat worden. De veehouder ontvangt hiervan een rapport. Bij het volgende Koe-Kompas bezoek wordt er weer een volledig nieuw Koe-Kompas opgesteld. De actiepunten van de vorige keer worden besproken en er zullen weer nieuwe actiepunten worden opgesteld.

De exploitatie van Koe-Kompas is ondergebracht in stichting Koe-Kompas. Nagenoeg alle Nederlandse zuivelondernemingen hebben een samenwerkingsovereenkomst gesloten met stichting Koe-Kompas. Daarmee is Koe-Kompas beschikbaar voor bijna alle Nederlandse melkveehouders.

Meer informatie op: <https://zuivelplatform.nl/over-koe-kompas>

Het Koe-Kompas kan gebruikt worden als het bedrijfsgezondheidsplan en geeft uitgebreide informatie over de situatie op het bedrijf. Vanwege deze uitgebreide informatie en adviezen is het aan te raden om de veehouder om een uitdraai van het Koe-Kompas te laten maken. Omdat het Koe-Kompas een vervanging is van het bedrijfsgezondheidsplan dient de veehouder zich aan de adviezen uit het rapport te houden.

5.15. Streefwaarden voor effectieve opfok

Het rapport Jongveeopfok in bedrijfsverband van Wageningen UR Livestock Research²⁹ geeft de streefwaarden die horen bij een economisch effectieve opfok van Nederlands zwart bont jongvee. Zie de onderstaande tabel. Deze kengetallen kunnen gebruikt worden om de situatie op het geïnspecteerde bedrijf te vergelijken met de streefwaarden.

Tabel 1_2 Streefwaarden voor een effectieve opfok van Nederlands zwart bont jongvee

Primaire kengetallen	Streefwaarde
leeftijd afkalven	24 maanden
gewicht na afkalven	550-580 kg
conditiescore bij afkalven	3- 3,5
kruishoogte bij afkalven	145 cm
sterfte tot afkalven	< 10%
Secundaire kengetallen	Streefwaarde
sterfte binnen 24 uur na geboorte	<6%
sterfte tussen 1-30 dagen leeftijd	<2%
sterfte tussen 31-60 dagen leeftijd	<1%
sterfte tussen 3-24 maanden	<1%
diarree gedurende de opfok	<20%
longproblemen gedurende de opfok	<6%
mastitis gedurende de opfok	<5%
kreupelheid gedurende de opfok	<5%
gemiddelde groeisnelheid tot spenen (2 mnd)	650 gram/dag [*]
gemiddelde groeisnelheid na spenen tot 10 mnd	840 gram/dag [*]
gemiddelde groeisnelheid na 10 mnd tot laatste 2 mnd dracht	675 gram/dag [*]
groeisnelheid laatste 2 maanden dracht	375 gram/dag [*]
leeftijd bij drachtig worden	15 maanden
drachtigheidspercentage bij eerste inseminatie	70%
aantal inseminaties per dracht	1,3
vaarzen met afkalfproblemen	< 10%

^{*}) geadviseerde groei exclusief de groei van kalf en de inhoud van de baarmoeder (Bron: DLV, 2013)
Overige streefwaarden zijn gebaseerd op Boersema et al., 2010 en Brand et al., 2001

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 1 van 16

Versie	Goedkeuring datum	Wijzigingen ten opzichte van vorige versie
1.0	25-04-2017	Volledig herschreven werkinstructie.
1.1	03-05-2017	Aanpassen nav advies onthoornen kalveren KNMvD
1.2	02-11-2017	Verwijderen routing bestuursrecht, niet van toepassing voor ingrepen en aanpassen begrippen na overgang handhaving dierenwelzijn van RVO.nl naar NVWA.
1.3	23-07-2018	Toevoegen artikel 2.8 Besluit diergeneeskundigen, aanpassen werkwijze gecoupeerde veulens, doorvoeren wijzigingen Besluit houders van dieren (onthoornen geiten kinderboerderij).
1.5	06-01-2020	Aanvulling tijdelijke vrijstelling vriesbranden/koudmerken.
1.6	25-3-2020	Kleine aanpassing tijdelijke vrijstelling vriesbranden/koudmerken

Inhoud

1 Niet toegelaten ingrepen grazers	2
1.1 Perforerende neusring bij vrouwelijk rundvee	2
1.2 Couperen	3
1.2.1 Schapen	3
1.2.2 Runderen	3
1.2.3 Paarden	3
1.3 Derde identificatiemiddel	5
1.3.1 Koudmerken/ vriesbranden bij runderen	5
1.3.2 3 ^e merk bij schapen/ geiten	6
1.3.3 3 ^e merk bij runderen	6
1.4 Onthoornen	6
1.4.1 Runderen	6
1.4.2 Schapen	7
1.4.3 Geiten	7
2 Wettelijke basis	7
2.1 Wet dieren	7
2.2 Besluit diergeneeskundigen	9
2.3 Regeling diergeneeskundigen	11
2.4 Besluit houders van dieren	12
3 Begrippen	13
4 Benodigdheden	14
5 Inspectie	14
6 Randvoorwaarden GLB	15
7 Registratie en archivering	15
7.1 Registratie SPIN	15
7.2 Routing & Archivering	15
7.3 Collegiale toets	15
8 Interventie	15
9 Arbo, milieu en veiligheid	16

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 2 van 16

1 Niet toegelaten ingrepen grazers

1.1 Perforerende neusring bij vrouwelijk rundvee

Tijdens controles kunnen vrouwelijke runderen aangetroffen worden met een perforerende roestvrijstalen neusring. Deze metalen ring, wordt aangebracht door het tussenschot van de neus van het dier. Het aanbrengen van een perforerende roestvrijstalen neusring is sinds 1 september 2001 verboden en een overtreding van artikel 2.8 lid 1 van de Wet dieren (strafrecht). De ingreep heeft al plaats gevonden. Dit kan niet worden hersteld. Wel is het zaak de neusring te laten verwijderen, want elke keer als het rund haar neus stoot geeft de ring een pijnprikkel.

Op basis van het Ingrepenbesluit was het tot 1 september 2001 toegestaan om ter voorkoming van melkzuigen een gladde perforerende roestvrijstalen neusring aan te brengen bij runderen. Bij de inwerkingtreding van het Ingrepenbesluit in 1996 is deze ingreep weer opgenomen met als randvoorwaarde dat dit nog zou worden toegestaan voor een periode van vijf jaar, oftewel tot 1 september 2001.

In de toelichting bij het Ingrepenbesluit uit 1996 staat deze randvoorwaarde toegelicht. De ingreep was ongewenst, maar moest nog worden toegelaten omdat er geen praktisch uitvoerbaar en economisch haalbaar alternatief beschikbaar was. Daarbij werd aangegeven dat de verwachting was dat binnen een periode van vijf jaar alternatieven ontwikkeld zouden zijn.

De (on)handelbaarheid van een koe, melkzuigen en urinezuigen kunnen oorzaken zijn om tot toepassen van de ingreep over te gaan.

Uitspraak VTC

Op 27 oktober 2016 heeft het Veterinair Tuchtcollege uitspraak gedaan omtrent het aanbrengen van een perforerende roestvrijstalen neusring bij 2 vrouwelijke runderen door een dierenarts:

"Ten overvloede wordt overwogen dat het aanbrengen van een roestvrijstalen perforerende perforerende roestvrijstalen neusring bij een vrouwelijk rund een verboden lichamelijke ingreep betreft, waarmee evident hinder en pijn bij het dier in kwestie wordt toegebracht en inbreuk wordt gemaakt op het welzijn en de integriteit van het dier. Met betrekking tot deze lichamelijke ingreep bij vrouwelijke runderen is bij AMvB ook geen uitzondering toegestaan. Dit brengt mee dat ten alle tijden dient te worden getracht de ingreep te vermijden en dat eerst dient te worden gezocht naar minder ingrijpende oplossingen voor het probleem -in casu melkzuigen- zoals maatregelen in de huisvestingsomstandigheden, toepassing van ander voer of gebruik van een halster of neusklem die het tussenschot niet doorboort. Daarbij mag naar het oordeel van het college worden verwacht dat uit een controleerbare verslaglegging blijkt dat alle alternatieve oplossingen stapsgewijs en zonder succes zijn doorlopen. Eerst wanneer zulks is aangetoond, dan zou de hier bedoelde ingreep vanwege een veterinaire noodzaak toelaatbaar kunnen zijn, hetgeen echter niet snel kan worden aangenomen."

Hieruit kan worden opgemaakt dat het aanbrengen van een perforerende roestvrijstalen neusring niet snel gezien zal worden als een veterinaire noodzaak.

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 3 van 16

1.2 Couperen

1.2.1 Schapen

Tijdens een controle kunnen schapen aangetroffen worden met gecoupeerde staarten of lammeren waarbij een strak elastiekje om de staart zit met het doel de staart te couperen. De belangrijkste reden waarom schapenstaarten gecoupeerd worden is om de hygiëne. Urine en met name dunne mest kunnen tot irritatie en ontstekingen van de huid van staart en achterhand van het schaap leiden. Dunne aanhangende mest kan ook vliegen aantrekken met risico op ontstaan van myiasis. Er werd gezegd dat schapen met een gecoupeerde staart minder kans zouden hebben op myiasis. Onderzoek heeft echter uitgewezen dat een schaap met een ongekoupeerde staart evenveel risico loopt myiasis te krijgen als een schaap met een gecoupeerde staart. Sinds 1 januari 2008 is het verboden om staarten bij schapen te couperen en een overtreding van artikel 2.8 lid 1 van de Wet dieren.

Voorkomen myiasis

De kans op myiasis kan verkleind worden door:

- Tijdig scheren.
- Preventief behandelen.
- Vliegenbestrijding.
- Regelmatige controle door de houder, zeker in de warmere periode.
- Juiste voeding om diarree te voorkomen (voldoende ruwvoer).
- Juist graslandbeheer.

Enkele rassen uitgezonderd

Artikel 2.5 onder a van het Besluit diergeneeskundigen: het verwijderen van een deel van de staart bij ooien van het ras Suffolk, Hampshire Down en Clun Forest is toegestaan als het dier niet ouder is dan zeven dagen en de ouderdieren onderdeel zijn van het stamboek of organisatie. Documenten waaruit blijkt dat ze zijn ingeschreven dienen tijdens de controle te kunnen worden overlegd. Deze ingreep mag alleen door een dierenarts worden uitgevoerd. Deze uitzondering voor deze schapenrassen is gemaakt omdat hun staarten langer en wolliger is dan bij andere schapenrassen. Dat neemt niet weg dat een houder dezelfde maatregelen bij deze schapenrassen dient te nemen ter voorkoming van myiasis.

1.2.2 Runderen

Tijdens controles kunnen ook runderen aangetroffen worden waarbij de staart is gecoupeerd of kunnen kalveren aangetroffen worden met nog een strak elastiekje om de staart met als doel de staart te couperen. In de kalverhouderij wordt deze ingreep (met name bij rosé kalveren in de laatste fase van de afmestperiode), vooral in gevallen van overbezetting en ter voorkoming (of behandeling) van staartbetrapingen, uitgevoerd.

Het couperen van de staart van runderen is verboden, maar artikel 2.8 lid 2 aanhef en onder a van de Wet dieren zegt dat het is toegestaan wanneer er een diergeneeskundige noodzaak bestaat. Bij aantreffen van runderen met een gecoupeerde staart zal onderzoek gedaan moeten worden of er daadwerkelijk sprake was van een diergeneeskundige noodzaak. Preventief couperen is niet toegestaan en een overtreding van artikel 2.8 lid 1 van de Wet dieren. De ingreep dient ook plaats te vinden door de dierenarts, de houder mag dus niet zelf elastieken om de staarten van de dieren plaatsen

1.2.3 Paarden

Tijdens controles kunnen paarden aangetroffen worden met een gecoupeerde staart. Dit wordt voornamelijk aangetroffen bij de trekpaardenrassen. Het couperen van de staarten bij paarden is niet toegestaan en een overtreding van artikel 2.8 lid 1 van de Wet dieren.

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 4 van 16

Diergeneeskundige noodzaak

Het couperen van een staart bij paarden uit oogpunt van een diergeneeskundige noodzaak vormt hierop de uitzondering conform artikel 2.8 lid 2 aanhef en onder a van de Wet dieren. Het preventief couperen van de staarten bij paarden is echter niet toegestaan en een overtreding van artikel 2.8 lid 1 van de Wet dieren.

Verkopen, deelname aan wedstrijden, tentoonstellingen of keuringen

- Artikel 2.7 lid 3 van de Wet dieren: het is niet toegestaan om dieren met een gecoupeerde staart, uitgezonderd vanwege een diergeneeskundige noodzaak, voor de verkoop in voorraad te hebben, voor de verkoop aan te bieden, te verkopen en te kopen.
- Artikel 2.15 lid 5 en lid 6 en artikel 2.16 lid 3 en lid 4 van de Wet dieren: het is niet toegestaan om aan wedstrijden, tentoonstellingen of keuringen deel te nemen of dieren toe te laten met een gecoupeerde staart.

Uitspraak College van Beroep voor Bedrijfsleven (CBB)

In december 2016 heeft het College van Beroep voor Bedrijfsleven (CBB) uitspraak gedaan over het toe laten van paarden met een verboden lichamelijke ingreep op een tentoonstelling of keuring. In deze uitspraak oordeelt het CBB dat dit verbod geldt voor paarden die na 1 december 2016 zijn gecoupeerd.

Zie de volledige uitspraak hier:

<https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:CBB:2016:400>

Uitzondering:

In 2001 is er een verbod gekomen op het couperen van de staart bij paarden. Paarden geboren voor 2001 met een gecoupeerde staart vallen niet onder voornoemde artikelen daar ze nog legaal gecoupeerd zijn in Nederland.

Daarnaast zijn er paarden die in het buitenland gecoupeerd zijn. Paarden die buiten Nederland gecoupeerd zijn voor 1 december 2016 vallen hier ook buiten conform de uitspraak van het CBB. [REDACTED]

Medisch attest

Wanneer paarden geboren na 1 december 2016 met gecoupeerde staart en een medisch attest (gecoupeerde vanwege diergeneeskundige noodzaak) worden aangetroffen op een markt of tentoonstelling, vallen deze buiten het verbod op verkoop of deelname aan tentoonstellingen. Wel wil de NVWA graag inventariseren om hoeveel dieren dit gaat en welke dierenarts deze ingreep heeft uitgevoerd. Leg daarom de volgende punten vast bij aantreffen:

- Foto van dit attest
- Foto (s) van de eerste bladzijdes en pagina 26, ivm uitsluiting, van het paspoort
- Foto van de blz als het veulen/paard wel of niet behandeld is met diergeneesmiddelen
- Foto van het veulen/paard waarop te zien is dat het veulen/paard is gecoupeerd
- Naam en chipnummer veulen/paard
- Controleren en uitlezen van de transponder bij het veulen/paard
- Gegevens eigenaar
- Gegevens dierenarts

Stuur deze informatie door naar [REDACTED] van Expertise Dier.

[REDACTED]

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 5 van 16

1.3 Derde identificatiemiddel

1.3.1 Koudmerken/ vriesbranden bij runderen

Tijdens controles kan men runderen aantreffen die door middel van koudmerken of vriesbranden een derde identificatie op het lichaam hebben. Het koudmerken/vriesbranden van runderen is naast de 2 verplichte oormerken een derde ingreep ter identificatie. Volgens artikel 2.8 lid 1 van de Wet dieren en artikel 2.7 lid 2 van het Besluit diergeneeskundigen is deze ingreep niet toegestaan. In december 2017 is [een motie](#) aangenomen dat koudmerken zal worden uitgefaseerd.

In Artikel 7.4 van de Regeling diergeneeskundigen is een tijdelijke vrijstelling voor deze derde ingreep opgenomen. Houders moesten zelf de tijdelijk vrijstelling aanvragen bij RVO.nl. Na de sluitingsdatum zijn de tijdelijke vrijstellingen verleend door RVO.nl. Een houder zonder tijdelijke vrijstelling mag geen gebruikmaken van koudmerken of vriesbranden. Het kan natuurlijk wel zo zijn dat er gekoudmerkte dieren op een bedrijf zonder vrijstelling aanwezig zijn indien die dieren zijn gemerkt in de tijd voordat het verbod was ingesteld.

Tijdelijke vrijstelling

De tijdelijke vrijstelling wordt met de vlag 'Vrijstelling vriesbranden' getoond op de stallijst in het I&R systeem. Indien een veehouder een tijdelijke vrijstelling heeft ontvangen van RVO.nl dan mag hij/zij tot en met 31 december 2022 runderen blijven vriesbranden onder de volgende voorwaarden:

- Het vriesbranden van runderen was vóór 1 juni 2019 al onderdeel van de bedrijfsvoering.
- De vrijstelling geldt per UBN (uniek bedrijfsnummer).
- Bij beëindiging of overname van het bedrijf vervalt de vrijstelling.
- De vrijstelling is niet overdraagbaar.

Niet voldaan aan voorwaarden tijdelijke vrijstelling:

Als wordt vastgesteld dat de veehouder niet voldoet aan de voorwaarden die gelden voor de vrijstelling, dan kan deze geen beroep doen op de vrijstelling en is niet vrijgesteld. De veehouder is in overtreding. Naast het opmaken van de interventie moet ook RVO.nl hiervan op de hoogte worden gesteld, zodat de tijdelijke vrijstelling kan worden ingetrokken.

Het rapport van bevindingen met een toelichting op de situatie kan worden opgestuurd naar I&R Handhaving ([@rvo.nl](#)). Op basis van dit rapport kan RVO.nl de vrijstelling intrekken en de houder hiervan op de hoogte brengen met het Overzicht Maatregelen en Meldingen (OVMM) of een brief. De veehouder kan hier dan bezwaar tegen maken bij RVO.nl.

Indien je op een bedrijf komt die voor 1 juni 2019 geen gebruik maakte van vriesbranden en op dat moment ook nog niet, maar dit bedrijf heeft wel een vrijstelling, dan is deze vrijstelling onterecht verleend. De houder heeft dan geen overtreding begaan, maar het onterecht hebben van de vrijstelling moet dan wel aan RVO.nl worden gerapporteerd, zodat deze kan worden ingetrokken.

Kamervragen

Zie ook de beantwoording op de Kamervragen over koudmerken in december 2016:
<https://zoek.officiëlebezoekingen.nl/kst-28286-902.html>

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 6 van 16

1.3.2 3^e merk bij schapen/ geiten

Tijdens controles kunnen schapen of geiten aangetroffen worden welke voorzien zijn van de verplichte merken met daarnaast een zogenoemde 3^e merk oftewel een bedrijfseigen merk. Daarnaast kunnen lammeren aangetroffen worden die nog niet voorzien zijn van de verplichte merken, maar wel voorzien zijn van een bedrijfseigen merk. Dit bedrijfseigen merk valt niet onder de verplichte toegelaten merken ter identificatie van de dieren conform de Regeling identificatie en registratie van dieren.

Het aanbrengen van een 3^e merk is niet toegestaan en is een overtreding van artikel 2.8 lid 1 van de Wet dieren en artikel 2.7 lid 2 van het Besluit diergeneeskundigen.

Artikel 2.7 lid 2 van het Besluit Diergeneeskundigen: het aanbrengen van een 3e oormerk ter identificatie is niet toegestaan, maximaal 2 oormerken ter identificatie zijn toegestaan.

1.3.3 3^e merk bij runderen

Op sommige melkveebedrijven wordt gebruik gemaakt van een voerherkenningssysteem. Dit voerherkenningssysteem herkent de runderen aan de hand van een transponder in het oor. Tijdens controles op deze bedrijven kunnen runderen aangetroffen worden welke naast de 2 verplichte oormerken zijn voorzien van een 3^e merk, een transponder ter herkenning van dit voerherkenningssysteem. Echter zijn er toegelaten merken in de handel waar deze transponder in zit verwerkt en is het aanbrengen van een 3^e merk niet nodig. Het aanbrengen van een 3^e merk is hiermee een overtreding van artikel 2.8 lid 1 van de Wet dieren en artikel 2.7 lid 2 van het Besluit diergeneeskundigen.

Artikel 2.7 lid 2 van het Besluit diergeneeskundigen: het aanbrengen van een 3e oormerk ter identificatie is niet toegestaan, maximaal 2 oormerken ter identificatie zijn toegestaan.

1.4 Onthoornen

1.4.1 Runderen

Toegestane ingreep

Het onthoornen van runderen is toegestaan volgens artikel 2.4 aanhef en onder a van het Besluit diergeneeskundigen mits voldaan is aan de voorwaarden genoemd in artikel 2.28 aanhef en onder b van het Besluit houders van dieren:

- De houder mag deze ingreep zelf uitvoeren, mits de ingreep geschiedt op aanwijzing van een praktiserend dierenarts nadat deze een plaatselijke verdoving ten behoeve van deze ingreep heeft toegepast, en
- voor zover deze handeling wordt verricht bij runderen jonger dan twee maanden met behulp van een elektrische of heteluchtmethode dan wel bij runderen ouder dan zes maanden door middel van een draadzaag.

Niet toegestane ingreep

Het onthoornen van runderen tussen de 2 en 6 maanden mag niet door de houder worden gedaan. Voor het onthoornen van kalveren door dierenartsen is geen wettelijk vastgelegde leeftijdsgrens. Er is individuele variatie in ontwikkeling van kalveren en de grootte van hun hoornpitten, ook tussen rassen. De [KNMvD](#) geeft zelf aan dat een maximum leeftijd van

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 7 van 16

ongeveer 3 maanden voor het onthoornen gehanteerd dient te worden. De grootte van de hoornpitten en de vorm van het schedeldak van het kalf zijn bepalend voor de beoordeling of onthoornen na 2 maanden leeftijd nog verantwoord mogelijk is. Vanaf 6 maanden kan er onthoorn worden door middel van een draadzaag.

1.4.2 Schapen

Artikel 2.5 aanhef en onder b van het Besluit diergeneeskundigen: het onthoornen van schapen is toegestaan. Deze ingreep mag echter niet door de houder worden gedaan, maar moet volledig door een dierenarts worden gedaan.

1.4.3 Geiten

Artikel 2.5 aanhef en onder b van het Besluit diergeneeskundigen: het onthoornen van geiten die gehouden worden met het oog op de melkproductie is toegestaan of die worden gehouden op kinderboerderijen.

Volgens artikel 2.77 aanhef en onder a van het Besluit houders van dieren mag de houder onder de volgende voorwaarden deze ingreep zelf uitvoeren bij geiten die worden gehouden met het oog op de melkproductie:

- de ingreep geschiedt op aanwijzing van een dierenarts, nadat deze een plaatselijke verdoving ten behoeve van deze ingreep heeft toegepast, en
- voor zover deze handeling wordt verricht bij geiten jonger dan één maand met behulp van een elektrische of heteluchtmethode dan wel bij geiten ouder dan zes maanden door middel van een draadzaag

Niet toegestane ingreep

Het onthoornen van geiten tussen de 1 en 6 maanden mag niet door de houder worden gedaan. Voor het onthoornen van geiten door dierenartsen is geen wettelijk vastgelegde leeftijdsgrens. De grootte van de hoornpitten en de vorm van het schedeldak van de geit zijn bepalend voor de beoordeling of onthoornen na 1 maand leeftijd nog verantwoord mogelijk is. Vanaf 6 maanden kan er onthoorn worden door middel van een draadzaag.

2 Wettelijke basis

2.1 Wet dieren

Artikel 2.7. Handel in dieren

Lid 3: Het is verboden dieren waarbij een bij [artikel 2.8](#) verboden lichamelijke ingreep is verricht voor de verkoop in voorraad te hebben, voor de verkoop aan te bieden, te verkopen en te kopen.

Artikel 2.8. Diergeneeskundige handelingen

Lid 1: Het is verboden:

- a. lichamelijke ingrepen te verrichten;
- b. diergeneesmiddelen waarvoor geen vergunning als bedoeld in [artikel 2.19, eerste lid](#), is verstrekt, bij dieren toe te passen, of
- c. diergeneesmiddelen toe te passen in strijd met voorschriften en beperkingen als bedoeld in [artikel 2.19, derde lid, onderdeel a](#), die zijn verbonden aan de vergunning die ten behoeve van dat diergeneesmiddel is verstrekt.

Lid 2: Het verbod, bedoeld in het eerste lid, is niet van toepassing ten aanzien van:

- a. lichamelijke ingrepen waarvoor een diergeneeskundige noodzaak bestaat;
- b. bij of krachtens algemene maatregel van bestuur aangewezen lichamelijke ingrepen;
- c. overige bij of krachtens enig wettelijk voorschrift verplichte dan wel toegestane lichamelijke ingrepen, en

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 8 van 16

d. het toepassen van diergeneesmiddelen als bedoeld in het eerste lid, onderdelen b en c, in bij of krachtens algemene maatregel van bestuur aangewezen gevallen.

Lid 3: Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden regels gesteld voor de uitvoering van bindende onderdelen van EU-rechtshandelingen over het verrichten van diergeneeskundige handelingen.

Lid 4: Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen voor het onderwerp, bedoeld in het derde lid, regels worden gesteld die betrekking hebben op onder meer:

- a. de verplichting om daarbij aangewezen diergeneeskundige handelingen te verrichten;
- b. de wijze waarop en de voorwaarden waaronder diergeneeskundige handelingen worden verricht;
- c. de aanwijzing van dieren waarbij of met betrekking tot welke de daarbij aangewezen diergeneeskundige handelingen mogen worden verricht;
- d. de inrichting en het gebruik van de ruimten waarin diergeneeskundige handelingen worden verricht;
- e. de hoedanigheid, het voorhanden of in voorraad hebben, het aanbieden, het afleveren, het verkopen, het kopen, het in de handel brengen, het in en buiten Nederland brengen en het gebruik van hulpmiddelen, waaronder apparatuur, die bij het verrichten van diergeneeskundige handelingen worden gebruikt, en
- f. het bijhouden, overleggen, controleren, bewaren en melden van gegevens over verrichte diergeneeskundige handelingen;
- g. de bedrijfsbegeleiding door een dierenarts.

Lid 5: Voor de toepassing van het eerste lid en vierde lid en de daarop berustende bepalingen wordt met het toepassen van een diergeneesmiddel bij een dier gelijkgesteld het toepassen van een diergeneesmiddel bij materiaal van dierlijke herkomst, uitgezonderd cel- of weefselcultures.

Lid 6: Het bij en krachtens het eerste tot en met het vijfde lid bepaalde is tevens van toepassing ten aanzien van andere dan gehouden dieren.

Lid 7: Het bij en krachtens het eerste tot en met zesde lid bepaalde is tevens van toepassing ten aanzien van diervoeders met medicinale werking.

Artikel 2.9. Bevoegdheid tot het verrichten van diergeneeskundige handelingen

Lid 1: Het beroepsmatig verrichten van diergeneeskundige handelingen is verboden voor een ieder die daartoe niet bij of krachtens [artikel 4.1](#) is toegelaten.

Lid 2: Het anders dan beroepsmatig verrichten van lichamelijke ingrepen is verboden voor anderen dan de personen, bedoeld in het eerste lid.

Lid 3: De verboden, bedoeld in het eerste en tweede lid, zijn niet van toepassing op bij of krachtens algemene maatregel van bestuur aangewezen diergeneeskundige handelingen. De aanwijzing van diergeneeskundige handelingen kan worden beperkt tot het in een bepaalde hoedanigheid verrichten van de aangewezen handeling.

Lid 4: Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen andere diergeneeskundige handelingen dan lichamelijke ingrepen worden aangewezen waarvan het anders dan beroepsmatig verrichten bij dieren, verboden is.

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 9 van 16

Lid 5: Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen regels worden gesteld met betrekking tot de kwalificaties van andere personen dan die bij of krachtens [artikel 4.1](#) zijn toegelaten, die diergeneeskundige handelingen verrichten, waaronder de opleiding en bij- of nascholing.

Lid 6: Het bij en krachtens het eerste tot en met het vijfde lid bepaalde is tevens van toepassing op het verrichten van diergeneeskundige handelingen bij andere dan gehouden dieren.

Artikel 2.15. Wedstrijden met dieren

Lid 5: Het is verboden deel te nemen aan wedstrijden met dieren waarbij een bij [artikel 2.8](#) verboden lichamelijke ingreep is verricht.

Lid 6: Het is verboden dieren waarbij een bij [artikel 2.8](#) verboden lichamelijke ingreep is verricht, tot een wedstrijd toe te laten.

Artikel 2.16. Vertoning dieren

Lid 3: Het is verboden deel te nemen aan tentoonstellingen of keuringen met dieren waarbij een bij [artikel 2.8](#) verboden lichamelijke ingreep is verricht.

Lid 4: Het is verboden dieren waarbij een bij [artikel 2.8](#) verboden lichamelijke ingreep is verricht, tot een tentoonstelling of keuring toe te laten.

2.2 Besluit diergeneeskundigen

Hoofdstuk 2. Ingrenen

§ 1. Toegestane ingrepen

Artikel 2.1. Aanwijzing toegestane ingrepen algemeen

Als lichamelijke ingrepen als bedoeld in [artikel 2.8, tweede lid, onderdeel b, van de wet](#) worden aangewezen:

- het verrichten van lichamelijke ingrepen betreffende het onvruchtbaar maken van dieren, met uitzondering van mannelijke varkens;
- het inbrengen van een injectienaald;
- het aanbrengen van een oormerk ter bestrijding van vliegen, tenzij reeds een oormerk als bedoeld in [artikel 2.6, onderdeel c](#), of een bij of krachtens enig ander wettelijk voorschrift verplicht of toegestaan oormerk is aangebracht;
- het verwijderen van bijspenen;
- het verrichten van een endoscopische geslachtsbepaling bij diersoorten zonder geslachtsdimorfisme;
- het verrichten van een keizersnede ter verkrijging van specifiek pathogen free dieren of gnotobionten;
- het verrichten van lichamelijke ingrepen betreffende een transvaginale follikelpunctie ten behoeve van het winnen van eicellen bij een zoogdier.

Artikel 2.4. Aanwijzing toegestane ingrepen runderen

Als lichamelijke ingrepen als bedoeld in [artikel 2.8, tweede lid, onderdeel b, van de wet](#) worden aangewezen:

- het onthoornen van runderen;
- het aanbrengen van een gladde roestvrijstalen neusring bij mannelijke runderen, mits:
 - de ingreep geschiedt met het oog op de veiligheid van mens of dier, en
 - het dier wordt gehouden of aantoonbaar bestemd is te worden gehouden voor de fokkerij.

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 10 van 16

Artikel 2.5. Aanwijzing toegestane ingrepen overige dieren

Als lichamelijke ingrepen als bedoeld in [artikel 2.8, tweede lid, onderdeel b, van de wet](#) worden aangewezen:

- a. het verwijderen van een deel van de staart bij ooien van de rassen Suffolk, Hampshire Down en Clun Forest, mits:
 - 1°. het dier niet ouder is dan zeven dagen, en
 - 2°. documenten kunnen worden overlegd waaruit blijkt dat de ouderdieren van de ooien zijn ingeschreven bij:
 - I. een organisatie die het stamboek van genoemde rassen bijhoudt;
 - II. een organisatie die niet zelf het stamboek voor genoemde rassen bijhoudt, maar die aantoont dat zij de beginselen die zijn vastgelegd door de organisatie of vereniging die het oorspronkelijke stamboek voor genoemde rassen bijhoudt, in acht neemt;
- b. het onthoornen van geiten die worden gehouden met het oog op de melkproductie of die worden gehouden op kinderboerderijen, van schapen en van dieren die in een dierentuin worden gehouden;
- c. het verwijderen van het gewei bij herten;
- d. het verrichten van lichamelijke ingrepen bij ongewervelden;
- e. het nemen van schubben bij vissen, mits dit geschiedt met het oog op leeftijdsonderzoek of visstandbeheer.

Voor zover zij dienen ter identificatie van een dier worden als lichamelijke ingrepen als bedoeld in [artikel 2.8, tweede lid, onderdeel b, van de wet](#) aangewezen:

- a. het aanbrengen van een tatoeage;
- b. het subcutaan of intramusculair aanbrengen van micro-elektronica;
- c. het aanbrengen van een oormerk in één oor bij varkens, runderen, schapen en geiten;
- d. het vriesbranden bij runderen, paarden en vissen;
- e. het aanbrengen van een merkteken aan een vleugel bij kippen;
- f. het inknippen van teenvliezen bij kippen en eenden, mits het dier niet ouder is dan twee dagen;
- g. het verwijderen van een deel van de oorschelp bij knaagdieren, onvruchtbaar gemaakte verwilderde zwerfkatten en dieren die in een dierentuin in groepen worden gehouden;
- h. het verwijderen van een teen bij pasgeboren knaagdieren;
- i. het nemen van ten hoogste vijf schubben bij reptielen;
- j. het verwijderen of perforeren van delen van vinnen, vetvinnen of vinstralen bij vissen;
- k. het aanbrengen bij vissen van een uitwendig merkteken, mits dit geschiedt door middel van het met een draad in de huid, in onderliggend spierweefsel of in een bekhoek te bevestigen genummerd metalen of kunststof plaatje of genummerd kunststof pijpje of slangetje;
- l. het pneumatisch merken van varkens;
- m. het handmatig merken van varkens;
- n. het verwijderen van de kammen bij wit bevederde mannelijke kippen, mits:
 - 1°. het dier jonger is dan twee dagen, en
 - 2°. nakomelingen van het dier gewoonlijk worden gehouden voor het leggen van eieren voor de menselijke consumptie of voor de productie van vaccineieren.

Artikel 2.7. Voorwaarden uitvoeren ingrepen

Lid 1: De ingrepen, bedoeld in de [artikelen 2.1 tot en met 2.6](#), worden uitgevoerd op zodanige wijze dat bij het dier geen onnodige pijn of onnodig letsel wordt veroorzaakt en dat het dier niet meer dan nodig is in zijn functioneren wordt belemmerd.

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 11 van 16

Lid 2: Bij een dier worden ten hoogste twee lichamelijke ingrepen ter identificatie als bedoeld in [artikel 2.6](#) verricht.

§ 2. Verrichten van diergeneeskundige handelingen

Artikel 2.8. Beroepsmatig verrichten van diergeneeskundige handelingen

1 Als diergeneeskundige handelingen als bedoeld in [artikel 2.9, derde lid, van de wet](#) worden aangewezen:

- a. het beroepsmatig verrichten van ingrepen als bedoeld in de artikelen 2.2, onderdelen b, c en e, 2.5, onderdeel e, 2.6, onderdelen a, b, c, d, f, j, k, l, m en n;
- b. het beroepsmatig verrichten van de ingreep, bedoeld in artikel 2.1, onderdeel b, bij vissen;
- c. het beroepsmatig verrichten van de ingreep, bedoeld in artikel 2.2, onderdeel d, mits de ingreep bij een legkip als bedoeld in artikel 2, tweede lid, onderdeel a, van Richtlijn 1999/74/EG, wordt uitgevoerd door gekwalificeerd personeel;
- d. het beroepsmatig verrichten van de ingreep, bedoeld in artikel 2.6, onderdeel e, mits het dier niet ouder is dan twee dagen;
- e. het beroepsmatig openleggen van zoolzweren bij runderen, schapen en geiten;
- f. het beroepsmatig injecteren van een mineralenoplossing bij gevogelte, mits:
 - 1°. het dier niet ouder is dan twee dagen, en
 - 2°. de handeling dient ter voorkoming van uitdroging;
- g. het beroepsmatig in opdracht van een houder afnemen van bloed bij pluimvee, voor zover deze handeling niet krachtens een ander wettelijk voorschrift aan anderen is voorbehouden;
- h. het beroepsmatig toepassen van een diergeneesmiddel waarvan toepassing krachtens een voorschrift als bedoeld in artikel 2.19, derde lid, onderdeel a, van de wet is toegestaan, waaronder begrepen het verrichten van een lichamelijke ingreep, indien die ingreep onderdeel uitmaakt van de voor dat diergeneesmiddel voorgeschreven toedieningswijze, voor zover de toediening subcutaan of intramusculair plaatsvindt en de handeling niet krachtens een ander wettelijk voorschrift aan anderen is voorbehouden.

2 Bij ministeriële regeling kunnen regels worden gesteld omtrent de voorwaarden waaronder het afnemen van bloed bij pluimvee, bedoeld in het eerste lid, onderdeel g, en het toepassen van een diergeneesmiddel, bedoeld in het eerste lid, onderdeel h, is toegestaan.

2.3 Regeling diergeneeskundigen

Artikel 7.2. Vrijstelling derde ingreep varkens en runderen

Lid 1: Van het verbod, bedoeld in [artikel 2.8, eerste lid, van de wet](#) en [artikel 2.7, tweede lid, van het besluit](#) wordt, voor zover aan het eerste lid van laatstbedoeld artikel wordt voldaan, vrijstelling verleend voor het verrichten van de lichamelijke ingreep, bedoeld in [artikel 2.6, onderdeel c, van het besluit](#) voor zover het betreft het aanbrengen van één oormerk in een oor bij zeugen en gelten kennelijk bestemd voor de fokkerij ten behoeve van herkenning van het dier bij het voederen in groepshuisvesting naast de bij of krachtens enig ander wettelijk voorschrift voorgeschreven of toegestane identificatie-ingrepen tot 1 januari 2017.

Lid 2: Van het verbod, bedoeld in [artikel 2.8, eerste lid, van de wet](#) en [artikel 2.7, tweede lid, van het besluit](#) wordt, voor zover aan het eerste lid van laatstbedoeld artikel wordt voldaan, vrijstelling verleend voor het verrichten van de lichamelijke ingreep, bedoeld in [artikel 2.6, onderdeel d, van het besluit](#) voor zover het runderen betreft, naast de bij of krachtens enig ander wettelijk voorschrift voorgeschreven of toegestane identificatie-ingrepen, tot het tijdstip waarop een besluit tot een daartoe strekkende wijziging van het besluit in werking treedt.

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 12 van 16

2.4 Besluit houders van dieren

§ 6. Diergeneeskundige handelingen en diergeneesmiddelen

Artikel 1.21. Verrichten van ingrepen door de houder

Als diergeneeskundige handeling als bedoeld in [artikel 2.9, derde lid, van de wet](#) wordt aangewezen het door de houder van een dier bij dat dier toepassen van een diergeneesmiddel waarvan toepassing krachtens [artikel 2.19, derde lid, van de wet](#) aan die houder is toegestaan, waaronder begrepen het verrichten van een lichamelijke ingreep, indien die ingreep onderdeel uitmaakt van de voor dat diergeneesmiddel voorgeschreven toedieningswijze, voor zover de toediening subcutaan of intramusculair plaatsvindt en de handeling niet krachtens een ander wettelijk voorschrift aan anderen is voorbehouden.

§ 3. Diergeneeskundige handelingen en diergeneesmiddelen

Artikel 2.6. Verrichten van ingrepen door de houder

Als handeling als bedoeld in [artikel 2.9, derde lid, van de wet](#) wordt aangewezen het door de houder van het dier verrichten van de ingreep, bedoeld in [artikel 2.5, onderdeel d, van het Besluit diergeneeskundigen](#).

§ 5. Houden van runderen voor productie

Artikel 2.28. Verrichten van ingrepen door de houder

Als handelingen als bedoeld in [artikel 2.9, derde lid, van de wet](#) worden aangewezen het door houder van het rund:

- verrichten van de ingreep, bedoeld in [artikel 2.1, onderdeel d, van het Besluit diergeneeskundigen](#), bij runderen, mits het dier jonger is dan vier weken;
- verrichten van de ingreep, bedoeld in [artikel 2.4, onderdeel a, van het Besluit diergeneeskundigen](#), mits de ingreep geschiedt op aanwijzing van een plaatselijk praktiserende dierenarts nadat deze een plaatselijke verdoving ten behoeve van deze ingreep heeft toegepast en voor zover deze handeling wordt verricht bij runderen jonger dan twee maanden met behulp van een elektrische of heteluchtmethode dan wel bij runderen ouder dan zes maanden door middel van een draadzaag;
- verrichten van ingrepen als bedoeld in de [artikelen 2.4, onderdeel b](#), en [2.6, onderdelen b en c, van het Besluit diergeneeskundigen](#);
- het intraveneus toedienen aan een rund van een vloeistof die als werkzame bestanddelen uitsluitend calcium en magnesium bevat in een hoeveelheid van ten hoogste 450 ml;
- openleggen van zoolzweren bij runderen.

§ 7. Houden van overige dieren voor productie

Artikel 2.77. Verrichten van ingrepen door de houder

Als handelingen als bedoeld in [artikel 2.9, derde lid, van de wet](#) worden aangewezen het door de houder van een op een landbouwbedrijf gehouden dier:

- verrichten van de ingreep, bedoeld in [artikel 2.5, onderdeel b, van het Besluit diergeneeskundigen](#), bij geiten die worden gehouden met het oog op de melkproductie, mits de ingreep geschiedt op aanwijzing van een dierenarts nadat deze een plaatselijke verdoving ten behoeve van deze ingreep heeft toegepast en voor zover deze handeling wordt verricht bij geiten jonger dan één maand met behulp van een elektrische of heteluchtmethode dan wel bij geiten ouder dan zes maanden door middel van een draadzaag;
- verrichten van de ingreep, bedoeld in [artikel 2.6, onderdeel a, van het Besluit diergeneeskundigen](#), bij schapen, geiten, vissen en paarden;
- verrichten van de ingreep, bedoeld in [artikel 2.6, onderdeel b, van het Besluit diergeneeskundigen](#), bij schapen en geiten;
- verrichten van de ingreep, bedoeld in [artikel 2.6, onderdeel c, van het Besluit diergeneeskundigen](#), bij schapen en geiten;

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 13 van 16

e. verrichten van ingrepen als bedoeld in [artikel 2.6, onderdelen j en k, van het Besluit diergeneeskundigen](#);

f. openleggen van zoolzweren bij schapen en geiten.

3 Begrippen

De benodigde begrippen en definities zijn te vinden in de regelingen en besluiten die de basis vormen voor de uitvoering van deze controles.

lichamelijke ingreep: ingreep bij een dier, waarbij de natuurlijke samenhang van levende weefsels wordt verbroken, met inbegrip van het afnemen van bloed en het geven van injecties, en met uitzondering van het doden van een dier.

Daarnaast nog enkele veelgebruikte interne begrippen:

RVO.nl:	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland is een uitvoerende dienst (agentschap) van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.
NVWA JZ Team Bezwaar en Beroep:	De afdeling Juridische Zaken, Team Bezwaar en Beroep van NVWA houdt zich onder andere bezig met het schrijven van een beslissing op bezwaar (BoB) en beroepszaken bij het College van Beroep voor bedrijfszaken (CBb)
NVWA JZ Team 1 Bestuurlijke maatregelen:	De afdeling Juridische Zaken van de NVWA, Team Bestuurlijke maatregelen handelt de bestuurlijke maatregelen en bestuurlijke boetes af.
RVB TBM:	Rapport van bevindingen (voor zowel bestuurlijke boete als bestuurlijke maatregel).
BB:	Bestuurlijke Boete
LOD:	Last onder dwangsom
LOB:	Last onder bestuursdwang
Bedrijf:	Het bedrijf op bedrijfsregistratienummer (BRS) niveau, ook wel relatienummer genoemd.
UBN:	Uniek Bedrijfsnummer

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 14 van 16

4 Benodigheden

- Hygiënepakket: zie hygiëneprotocol bij het betreden van bedrijven met evenhoevigen en/ of pluimvee) →

- Fototoestel.

5 Inspectie

Tijdens een reguliere controle kan een inspecteur een dier waarbij een niet toegelaten ingreep is verricht tegenkomen. Als voorbeeld een of meer vrouwelijk(e) rund(eren) met een perforerende roestvrijstalen neusring.

Bij de verboden ingreep zijn verschillende situaties mogelijk:

- het aanbrengen van een perforerende roestvrijstalen neusring,
- het houden van runderen met een perforerende roestvrijstalen neusring, en
- het kopen en/of verkopen van runderen met een perforerende roestvrijstalen neusring.

Het (laten) aanbrengen van een perforerende roestvrijstalen neusring door de veehouder is niet toegestaan en een overtreding van artikel 2.8 van de Wet dieren.

Het houden van runderen met een perforerende roestvrijstalen neusring is niet verboden. In de artikelen 2.7 en 2.8 van de Wet dieren staat het houden van dieren met een verboden ingreep niet genoemd.

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 15 van 16

6 Randvoorwaarden GLB

Artikel 2.8 lid 1 onderdeel a in samenhang met lid 2 onderdelen a, b en c van de Wet dieren en Hoofdstuk 2 van het Besluit diergeneeskundigen is een randvoorwaarde GLB, zie de raadpleeglijst randvoorwaarden.

Geconstateerde afwijkingen worden in het verificatieprogramma vastgelegd. Indien sprake is van overtredingen van de Europese randvoorwaarden, worden deze op het tabblad "Specificatie naleving" verantwoord en onderbouwd. Een verboden ingreep is een afwijking van nummer 13.23 van de checklist.

Ingrepen: het verbod een of meer lichamelijke ingrepen bij een dier te verrichten, tenzij dit onder voorwaarden is toegestaan.

7 Registratie en archivering

7.1 Registratie SPIN

Spin: verificatieprogramma "Welzijn grazers"

Hercontrole: verificatieprogramma "Dierenwelzijn – hercontrole"

De bevindingen van de inspectie worden in het verificatieprogramma verantwoord. Voor het opmaken van een bestuurlijke en/of strafrechtelijke rapportage dient in Spin een interventie te worden aangemaakt.

7.2 Routing & Archivering

Schriftelijke Waarschuwing

De inspecteur maakt de schriftelijke waarschuwing aan vanuit SPIN in interventie en stuurt vervolgens het WORD document uit SPIN door in een mail naar de Technische administratie (TA) te Eindhoven via mailbox: [REDACTED]. Een herstelbrief of een waarschuwingsbrief vallen beide onder de term schriftelijke waarschuwing.

Proces-verbaal

Het proces-verbaal moet binnen zes weken naar het kantoor te Eindhoven worden gestuurd. Voor het verzenden van een proces-verbaal dient het proces-verbaal geaccordeerd te worden in Spin door een collega onder Interventie -> Registreren Interne Controles
Afdoeningsrapporten -> Nummer afdoeningsrapport invoeren -> F8 -> Tabblad IC
toetsvragen.

7.3 Collegiale toets

Binnen elk team worden afspraken gemaakt over het uitvoeren van de collegiale toets. De resultaten van de collegiale toets worden in SPIN vastgelegd. Hiervoor zijn een aantal extra vragen in het verificatie-programma opgenomen.

8 Interventie

In het Specifieke Interventiebeleid: IB SPEC Diergeneesmiddelen staat geschreven dat wanneer een niet toegelaten ingreep wordt aangetroffen hier sanctionerend (proces-verbaal) voor moet worden opgetreden.

Afhankelijk van de feiten en omstandigheden kan door de inspecteur echter eerst een waarschuwende interventie (schriftelijke waarschuwing) aangezegd worden, dan wel direct

titel	Werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers			
code	HH02 DWZ 107	Versie 1.6	ingangsdatum 25-03-2020	pag. 16 van 16

een sanctionerende interventie (proces-verbaal). Overwegingen die daarbij een rol spelen, zijn:

Aard en ernst van de overtreding

- Was het een incidentele en/of lichte overtreding, bijvoorbeeld betrof het slechts enkele dieren;
- Was het een zwaardere en/of meer structurele overtreding, bijvoorbeeld betrof het meer dan enkele dieren.

[REDACTED]

Eerdere overtredingen

- Zijn er eerder overtredingen vastgesteld die betrekking hebben op dezelfde bepaling? In dat geval kan ook bij het aantreffen van overtredingen van licht en/of niet structurele aard door de inspecteur besloten worden tot een sanctionerende interventie;
- Zijn er eerder overtredingen van dezelfde of vergelijkbare aard vastgesteld, bijv. overtredingen die allen betrekking op de eisen die aan de huisvesting gesteld worden, maar die niet betrekking hebben op dezelfde bepaling. In dat geval kan ook bij het herhaaldelijk aantreffen van overtredingen van licht en/of niet structurele aard door de inspecteur toch besloten worden tot een sanctionerende interventie.

De inspecteur kan, goed gemotiveerd, afwijken van het Interventiebeleid. In het rapport moet de inspecteur duidelijk motiveren hoe de geconstateerde overtreding is ingeschat, gelet op bovenstaande overwegingen.

Daarnaast is er altijd de mogelijkheid om zo nodig en indien mogelijk corrigerende interventie (bijv. LOD) toe te passen en zijn er zo nodig ook nog mogelijkheden met betrekking tot naleefhulp. Zie **Buiten de reikwijdte**

9 Arbo, milieu en veiligheid

Buiten de reikwijdte

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 1 van 17

Versie	Datum	Wijzigingen ten opzichte van vorige versie
3.0	30-08-2019	Vernieuwde werkinstructie
3.5	17-08-2020	Toelichting Regeling diergeneesmiddelen, controle van dierenartsverklaring, acties te laat vaccineren, aanvulling interventies
4.0	08-04-2022	Wijzigingen wetgeving
5.0	04-05-2022	Wijzigingen wetgeving beboetbaarheid

Inhoudsopgave

1 Onderwerp	1
2 Wettelijke basis.....	2
2.1 Maatregelenpakket.....	2
3 Benodigheden.....	5
4 Werkwijze	5
4.1 Inleiding	5
4.2 Inspectie voorbereiding	6
4.3 Inspectie uitvoering	7
4.4 Terugkoppeling met de houder	8
4.5 Herinspectie	9
5 Rapportage en archivering	10
5.1 Registratie SPIN	10
5.2 Collegiale toets.....	10
6 Interventie	10
6.1 Bestuursrecht.....	10
6.2 Strafrecht	12
6.3 Herstel afdwingen – LOB-traject.....	13
7 Arbo, milieu en veiligheid	14
8 Bijlagen	15
8.1 Schema termijnen vaccineren – basisvaccinatie en herhalingsvaccinatie.....	15
8.2 Acties openstellen locatie voor publiek	16
8.3 Casussen wat te doen bij te late vaccinaties.....	17

1 Onderwerp

Houders van schapen en geiten op publieksbedrijven hebben een aantal verplichtingen met betrekking tot Q-koorts. Publieksbedrijven zijn bedrijven die opengesteld zijn voor publiek met het oogmerk om direct contact tussen publiek en dieren te faciliteren. Hierbij valt te denken aan kinderboerderijen, zorgboerderijen en dierentuinen, maar ook bedrijven waar bijvoorbeeld lammetjesaaidagen worden georganiseerd of schaapskuddes in natuurgebieden. De NVWA is belast met het toezicht op de naleving van de wettelijke verplichtingen voor schapen- en geitenhouders. Op de website van de NVWA (www.NVWA.nl/q-koorts) is informatie beschikbaar waarin de geldende wettelijke regels per bedrijfscategorie worden weergegeven.

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 2 van 17

2 Wettelijke basis

De volgende wet- en regelgeving is van toepassing:

- Wet dieren;
- Besluit houder van dieren (hierna: Besluit houders);
- Regeling houders van dieren (hierna: Regeling houders);
- Regeling handhaving en overige zaken wet dieren;

2.1 Maatregelenpakket

Vaccineren tegen Q-koorts (Besluit houders: artikel 1.46)

Een houder van schapen en/of geiten laat de dieren tegen Q-koorts vaccineren wanneer:

- Schapen of geiten gehouden worden op een inrichting die is opengesteld voor het publiek met het oogmerk om direct contact tussen bezoekers en dieren te faciliteren (hierna: publieke functie);
- De dieren worden vervoerd naar een tentoonstelling, keuring of ander evenement;
- De dieren worden vervoerd naar een inrichting met een publieke functie.

Dit houdt in:

Alle schapen en/of geiten moeten gevaccineerd zijn tenminste 3 weken en ten hoogste 12 maanden voorafgaand aan:

- De openstelling voor het publiek van de inrichting, met het oogmerk om direct contact tussen bezoekers en dieren te faciliteren;
- Het dekken door, onderscheidenlijk gedekt of geïnsemineerd worden van de dieren, indien de dieren worden gehouden op een professioneel bedrijf of inrichting met publieke functie;
- Het vervoeren van de dieren naar een professioneel bedrijf en/of naar een inrichting met een publieke functie;
- Het vervoer van de dieren naar een tentoonstelling, keuring of ander evenement.
- Met uitzondering van:
 - Schapen en geiten die in het eerste levensjaar worden geslacht en geen ander dier dekken, onderscheidenlijk gedekt of geïnsemineerd worden;
 - Schapen en geiten jonger dan 3 maanden.

Let op: voor schapen of geiten waarmee niet wordt gefokt, maar die niet in het eerste levensjaar geslacht worden, geldt WEL de vaccinatieplicht indien gehouden op een bedrijf onder a of b genoemd.

- Een basisvaccinatie bestaat uit twee entingen met een tussentijd van 3 weken: een eerste vaccinatie ('primer') en een tweede 'booster' vaccinatie;
- Dieren die nog niet eerder zijn gevaccineerd hebben nog geen weerstand tegen Q-koorts opgebouwd. Voor deze dieren is het belangrijk dat ze conform de bijsluiters worden gevaccineerd, dus met een tussentijd van 3 weken [REDACTED]
- Schapen en geiten die eerder gevaccineerd zijn, moeten binnen een jaar een hervaccinatie krijgen. hervaccinatie meer dan 12 maanden na de vorige vaccinatie werd uitgevoerd, is het herstel afhankelijk van het tijdsverloop sinds de vorige/laatste vaccinatie:

- [REDACTED]
[REDACTED]

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 3 van 17

- [REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Administratie (Besluit houders: artikel 1.47)

- Een vaccinatie moet binnen 7 dagen nadat de vaccinatie is uitgevoerd in het I&R-systeem geregistreerd zijn.
Let op: in het geval van een basisvaccinatie moet de datum van de tweede enting (booster) geregistreerd zijn.
- De volgende informatie moet geadministreerd zijn en ondertekend door de dierenarts:
 - De hoeveelheid gebruikt vaccin;
 - Het aantal gevaccineerde dieren;
 - De vaccinatiedatum;
 - Een visitebrief, vaccinatieformulier of factuur inclusief alle bovenstaande gegevens en handtekening van de houder en dierenarts die de vaccinatie heeft uitgevoerd voldoet;
- De administratie wordt 2 jaar bewaard.

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 4 van 17

Buiten de reikwijdte

Documentatie De exploitant van schapen of geiten houdt de volgende documentatie bij (Regeling houders: artikel 5b.3):

- Datum waarop de schapen of geiten zijn gedekt of geïnsemineerd;
- Wanneer het precieze moment van dekking niet bekend is, het moment waarop de schapen of geiten kunnen worden gedekt;

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 5 van 17

- De documentatie wordt bewaard en bijgehouden op papier of in elektronische vorm en kan op verzoek van de bevoegde autoriteit direct ter beschikking worden gesteld;
- Termijnen bijhouden en bewaren gegevens (Regeling houders: artikel 5b.4):
 - De gegevens moeten binnen 3 werkdagen vastgelegd worden, te rekenen vanaf de dag na de dag waarop de gebeurtenis heeft plaatsgevonden;
 - De documentatie wordt 3 jaar bewaard.

Afzonderen (Besluit houders: artikel 1.45)

Schapen en geiten die aflammeren moeten volledig afgezonderd worden van publiek. Dit houdt in dat bezoekers de stal, waar schapen en/of geiten aflammeren, niet kunnen betreden. Met uitzondering van:

- Personen voor wie het noodzakelijk is de stal te betreden voor de uitoefening van beroep of bedrijf (o.a. dierenarts en ambtenaren van de NVWA).

3 Benodigdheden

De volgende benodigdheden zijn van toepassing:

- Actuele werkinstructies, handleidingen en projectprotocol op de Werkwijzer van 'Afdeling Dier' en 'Domein Diergezondheid'.
- [Arboprotocol Q-koorts](#)
- [Hygiëneprotocol betreden bedrijf evenhoevigen of pluimvee](#)

4 Werkwijze

LET OP: Q-koorts is een **zoönose**! Q-koorts wordt veroorzaakt door een bacterie die met miljoenen vrij komt bij het (ver)werpen, in de uitwerpselen en urine. Vooral na het opdrogen kan de bacterie verspreid worden. Het risico van de verspreiding van de Q-koorts bacterie is dus erg groot bij stofvorming.

Neem de ARBO en HYGIËNEREGELS in acht!

Draag bij het betreden van de stallen, of bij een controle op het uitrijden van (vaste) mest, voldoende beschermende kleding en gebruik ook mondkapjes. Zie hiervoor ook het [Arboprotocol Q-koorts](#).

4.1 Inleiding

Sinds 21 april 2021 is de Animal Health Regulation (AHR; Diergezondheidsverordening) van kracht. Per die datum vervallen o.a. Regeling I&R (grotendeels), Regeling tijdelijke maatregelen dierziekten en de GWWD. De bepalingen met betrekking tot I&R en Q-koorts worden vanaf die datum opgenomen in Regeling houders van dieren, Besluit houders van dieren, de uitvoerings-, gedelegeerde verordeningen of in de AHR zelf.

Belangrijke wijziging is:

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 6 van 17

Grens 1 augustus: De grens van 1 augustus als uiterste datum om te vaccineren is vervallen. Houders van schapen of geiten die verplicht zijn te vaccineren tegen Q-koorts, moeten jaarlijks hun dieren vanaf een leeftijd van 3 maanden vaccineren, ten minste 3 weken en ten hoogste 12 maanden voorafgaande aan bepaalde gebeurtenissen (zie §2.1 Vaccineren tegen Q-koorts).

Bij het uitzetten van de inspecties wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met het ideale controlemoment en combinaties van werkzaamheden, zoals I&R schaap/geit. Het is ook mogelijk dat een Q-koorts inspectie wordt uitgevoerd, zonder dat deze reeds in SPIN is gepland. In

Voer de inspectie uit volgens deze werkinstructie. Deze instructie is bindend voor de inspectie-uitvoering.

4.2 Inspectie voorbereiding

1. Bekijk de inspectiehistorie van de houder in SPIN.
2. Kijk of de houder geregistreerd is in het I&R-systeem.

Let op: bedrijven met een publieksfunctie kunnen van naam of locatie gewijzigd zijn. Probeer te achterhalen of dit het geval is, Google en het Digitaal Dossier kunnen hierbij handig zijn.

3. Stel via inzage in het I&R-systeem vast:
 - Hoeveel schapen en/of geiten er op het bedrijf geregistreerd staan;
 - Hoeveel schapen en/of geiten jonger dan 3 maanden op het bedrijf aanwezig zijn (deze hoeven nog niet gevaccineerd te zijn).

Tip:

- Controleer steekproefsgewijs of er op elk van de geregistreerde ID-codes een "vaccinatie"-vlag is geregistreerd; De geregistreerde vlaggen kunnen op UBN en dierniveau worden geraadpleegd. Let op tijdens een project wordt deze informatie aangeleverd, controleer dan alleen de nieuwste wijzigingen die niet in het bestand voorkomen.
- Controleer of de vaccinaties tijdig zijn gedaan. Dit houdt in:
 - Tenminste 3 weken en ten hoogste 12 maanden voorafgaand aan openstelling voor publiek, vervoeren van dieren, etc.;
 - In het geval van een herhalingsvaccinatie, binnen een jaar na de vorige vaccinatie.
- Controleer of de registratie van de vaccinaties tijdig heeft plaatsgevonden. Dit houdt in:
 - Binnen 7 dagen na vaccinatie.

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 7 van 17

4.3 Inspectie uitvoering

Algemeen

Stel het aantal aanwezige dieren d.m.v. telling vast. Hierbij een onderscheid maken tussen de mannelijke en vrouwelijke dieren. Vergelijk dit getelde aantal met het aantal dieren dat volgens de stallijst op het bedrijf aanwezig moeten zijn.

- Stel vast of de betreffende locatie een publieksfunctie heeft. Let hierbij op de aanwezigheid van een publieksparkerplaats, bezoekersruimte en andere publieke voorzieningen. Ook het organiseren van 'lammetjesaaidagen' valt onder de categorie publieksfunctie. [REDACTED]

- Vraag wie de feitelijke houder en/of eindverantwoordelijke is (vaak zijn ook vrijwilligers aanwezig die de dieren alleen verzorgen).
- Wanneer het aantal aanwezige dieren anders is dan het aantal dat geregistreerd is in het I&R-systeem, bespreek dan met de houder waar dit verschil in zit en bespreek dat de I&R meldingen gedaan worden. Laat de houder aantonen welke ID-codes niet corresponderen met de actuele stallijst.

Voor eventuele verschillen zal de veehouder een verklaring moeten hebben, bijv. gestorven of aangevoerd. Verschillen zullen uit onderliggende stukken moeten blijken (destructie, slachtbewijzen etc.). Indien van toepassing, pas een interventie toe conform het interventiebeleid.

Let op: dieren jonger dan 6 maanden hoeven nog niet geregistreerd te zijn, tenzij de inrichting 50 melkgeiten of meer houdt ten behoeve van de bedrijfsmatige melkproductie (dan is de meldtermijn 7 dagen).

Afzondering

- Stel vast of de aanwezige schapen en/of geiten aan het aflammeren zijn.
 - Bekijk waar aflammerende schapen en/of geiten gehuisvest zijn en controleer of dit toegankelijk is voor publiek.
 - Spreek met de houder af, wanneer aflammerende dieren niet afgezonderd zijn, dat de dieren alsnog zo snel mogelijk afgezonderd worden of dat er helemaal geen publiek wordt toegelaten totdat het aflammeren voorbij is. Pas de interventie toe, zoals opgenomen in het interventiebeleid.
 - Voer een herinspectie uit wanneer de dieren in eerste instantie niet afgezonderd zijn. [REDACTED]
- [REDACTED] Denk in beide gevallen aan het toepassen van een retributie.

Vaccinatie en administratie

- Vraag aan de houder wanneer de dieren gevaccineerd zijn en vraag hierbij naar de verplichte administratie (zie §2).

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 8 van 17

- Stel op basis van de administratie het volgende vast:
 - Is er gevaccineerd en zo ja, is dit tijdig gedaan?
 - Controleer, in het geval van een basisvaccinatie, of de dierenarts ook daadwerkelijk twee keer op het bedrijf is geweest.
 - Controleer, in het geval van een herhalingsvaccinatie, of deze binnen een jaar na de vorige vaccinatie is gegeven.
 - Zijn de vaccinaties gemeld in het I&R-systeem en zo ja, is dit tijdig gedaan?
 - Wordt de verplichte administratie bijgehouden en is deze compleet?

Let op: wanneer de houder een bok bij de schapen/geiten heeft gehad en niet exact weet wanneer de dieren gedekt zijn, moet de houder op zijn minst aan kunnen tonen in welke periode de bok bij de schapen/geiten is geweest.
- Neem eventueel contact op met de betreffende dierenarts en vraag ter verificatie de factuur ook bij de dierenarts op.

Tip: De visitebrief vermeldt het aantal dieren dat gevaccineerd is. Op de factuur staat over het algemeen het aantal ml vaccin dat gegeven is. Door deze informatie te koppelen kan uitgerekend worden of de dieren voldoende vaccin toegediend hebben gekregen (zie §2.1).

4.4 Terugkoppeling met de houder

- Als blijkt dat aan één of meerdere verplichtingen niet is voldaan, wijs de houder er dan op dat hij/zij dit zo snel mogelijk alsnog doet.
- Spreek met de houder een hersteltermijn af en zeg een herinspectie aan. Leg ook uit dat de herinspectie retribueerbaar is. Als de houder niet mee wil werken aan het herstellen van de overtredingen, kan herstel bestuursrechtelijk worden afgedwongen, zie §5.1.
- Op de website van de NVWA (www.nvwa.nl/Q-koorts) is informatie te vinden over Q-koorts. Wijs de houder hierop voor als er nog vragen of onduidelijkheden zijn.

4.4.1 Opheffing publieksfunctie

Wanneer blijkt dat niet alle schapen en/of geiten (tijdig) zijn gevaccineerd, wordt de publieksfunctie per direct opgeheven of er worden maatregelen genomen om contact tussen mens en dier te voorkomen (zoals verplaatsing van niet gevaccineerde schapen/geiten naar andere locatie). De opheffing van de publieksfunctie geldt totdat alle schapen/geiten op de locatie volledig gevaccineerd zijn, overeenkomstig artikel 1.46, Besluit houders (artikel 4.17). De NVWA kan een preventieve last onder dwangsom opleggen op het moment dat er nog geen overtreding is, maar het 'klaarblijkelijke

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 9 van 17

gevaar' dat een overtreding zal worden begaan wel kan worden aangetoond. Leg na een aantal dagen opnieuw een bedrijfsbezoek af om te controleren of de publieksfunctie daadwerkelijk is opgeheven/maatregelen ter voorkoming van herhaling zijn genomen.

Indien het niet meer mogelijk is om de schapen/geiten te voorzien van de volledige vaccinatie, omdat de dieren al gedekt/geïnsemineerd/drachtig zijn [REDACTED] dan blijft de locatie gesloten voor publiek. Zie voor verdere uitleg §4.4.2 en het schema in Bijlage 8.2.

Let op: het controleren van opheffing publieksfunctie/maatregelen ter voorkoming van herhaling is ook een herinspectie. Je voert dan een herinspectie uit op artikel 4.17, het is verboden om schapen en geiten die niet zijn gevaccineerd overeenkomstig artikel 1.46 te houden op een inrichting die is opengesteld voor publiek met het oogmerk om direct contact tussen bezoekers en dieren te faciliteren.

4.4.2 Acties bij te laat vaccineren

[REDACTED]

[REDACTED]

4.5 Herinspectie

Na het constateren van een overtreding dient altijd een (digitale) herinspectie te worden uitgevoerd. Een herinspectie kan zowel fysiek als administratief (op afstand) uitgevoerd worden, om vast te stellen of de omissies zijn hersteld.

[REDACTED]

Buiten de reikwijdte [REDACTED]

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 10 van 17

5 Rapportage en archivering

5.1 Registratie SPIN

Alle bevindingen en besteedde tijd worden verantwoord in het verificatieprogramma 'Q-koorts – houderijen met publieksfunctie'. Van elke controle moet een 'AID 755 Rapport Q- koorts houderijen met publieksfunctie' aangemaakt worden. Aangetroffen afwijkingen dienen altijd vermeld te worden in het rapport, ongeacht het te hanteren handhavingsbeleid.

Een herinspectie wordt verantwoord in het programma 'Q-koorts – hercontrole'.

Het 'AID 13I bedrijfscontrole rapport intern-(algemeen)' kan gebruikt worden om kopieën van de verplichte administratie toe te voegen in SPIN, tenminste:

- Dek- of inseminatiedatum (of periode dat de bok erbij was);
- Geboortedata lammeren;
- Vaccinatieformulier/visitebrief;
- Factuur vaccinaties;
- Eventuele foto's;

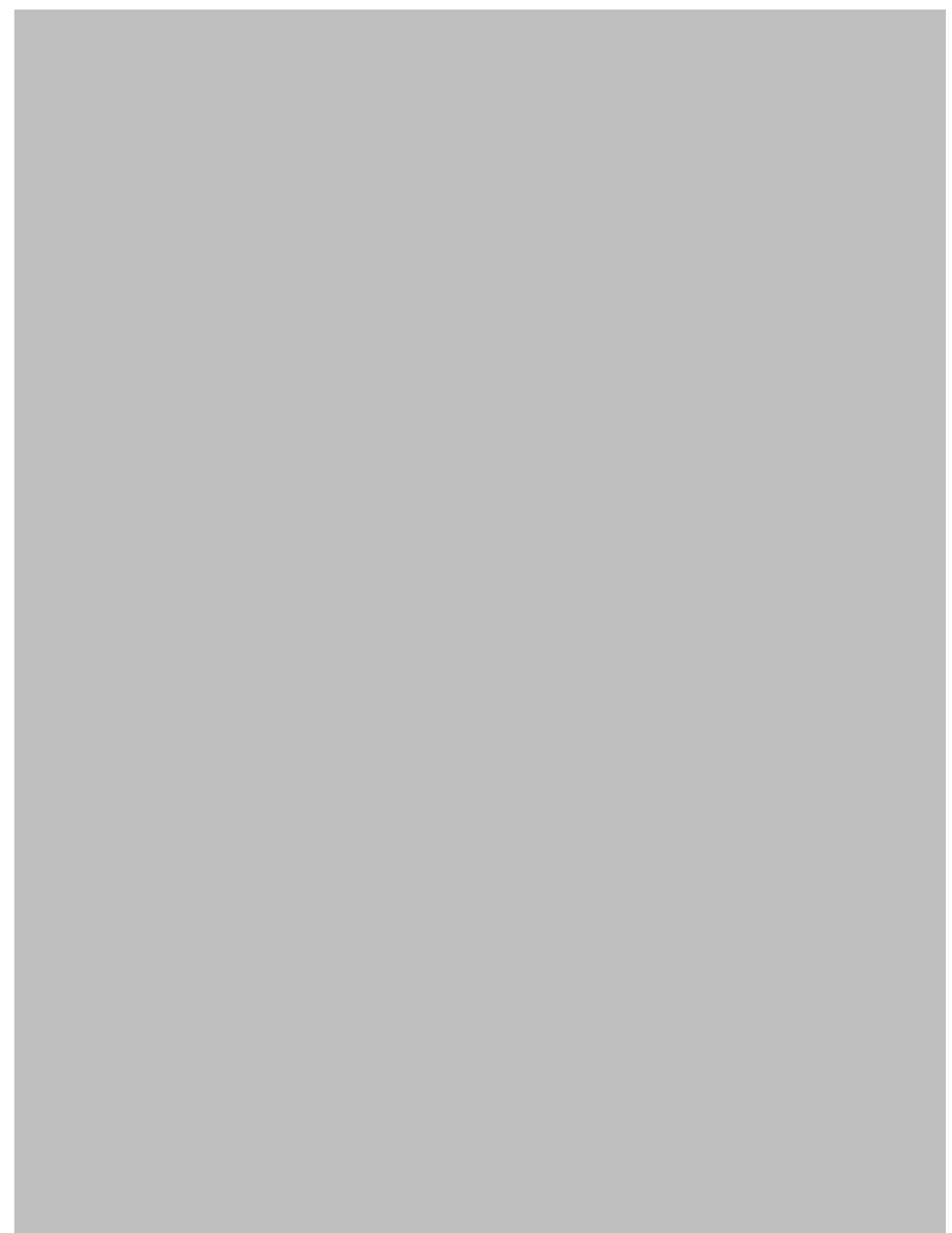
Andere administratie waaruit gebleken is dat wel of niet voldaan is aan de verplichtingen.

5.2 Collegiale toets

Binnen elk team worden afspraken gemaakt over het uitvoeren van de collegiale toets. De resultaten van de collegiale toets worden in SPIN vastgelegd. Hiervoor zijn een aantal extra vragen in het verificatieprogramma opgenomen.

6 Interventie

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 11 van 17

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 12 van 17

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 13 van 17

6.3 Herstel afdwingen – LOB-traject

Het kan voorkomen dat de houder niet mee wil werken aan het herstellen van de vastgestelde overtredingen. [REDACTED]

[REDACTED]. In dit geval kan een bestuursrechtelijke maatregel (LOB) ingezet worden om herstel af te dwingen. Dit traject loopt via Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM).

Stuur een e-mail aan: t [REDACTED]@nvwa.nl. Neem hierin tenminste het volgende op:

- Bedrijfsgegevens (naam, adres, BRS, UBN etc.);
- Bevindingen:
 - Vastgestelde overtreding;
 - Betrokken dieren of in ieder geval het aantal dieren;
 - Andere relevante informatie;
- Het rapport van bevindingen als deze al beschikbaar is.

TBM stelt een brief op, verzendt deze aan de houder en zal een kopie van de brief aan de inspecteur sturen zodat deze op de hoogte zijn van de gestelde termijn voor herstel en zodat de inspecteur weet wanneer een herinspectie plaats kan vinden.

Vervolg

Voer na de gestelde termijn een herinspectie op het bedrijf uit.

- Als voldaan is aan de LOB, wordt geen bestuursdwang toegepast en is de herinspectie akkoord.
- Als niet voldaan is aan de LOB, dan wordt de opdracht overgenomen en worden de dieren in opdracht van de NVWA gevaccineerd op kosten van de houder.

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

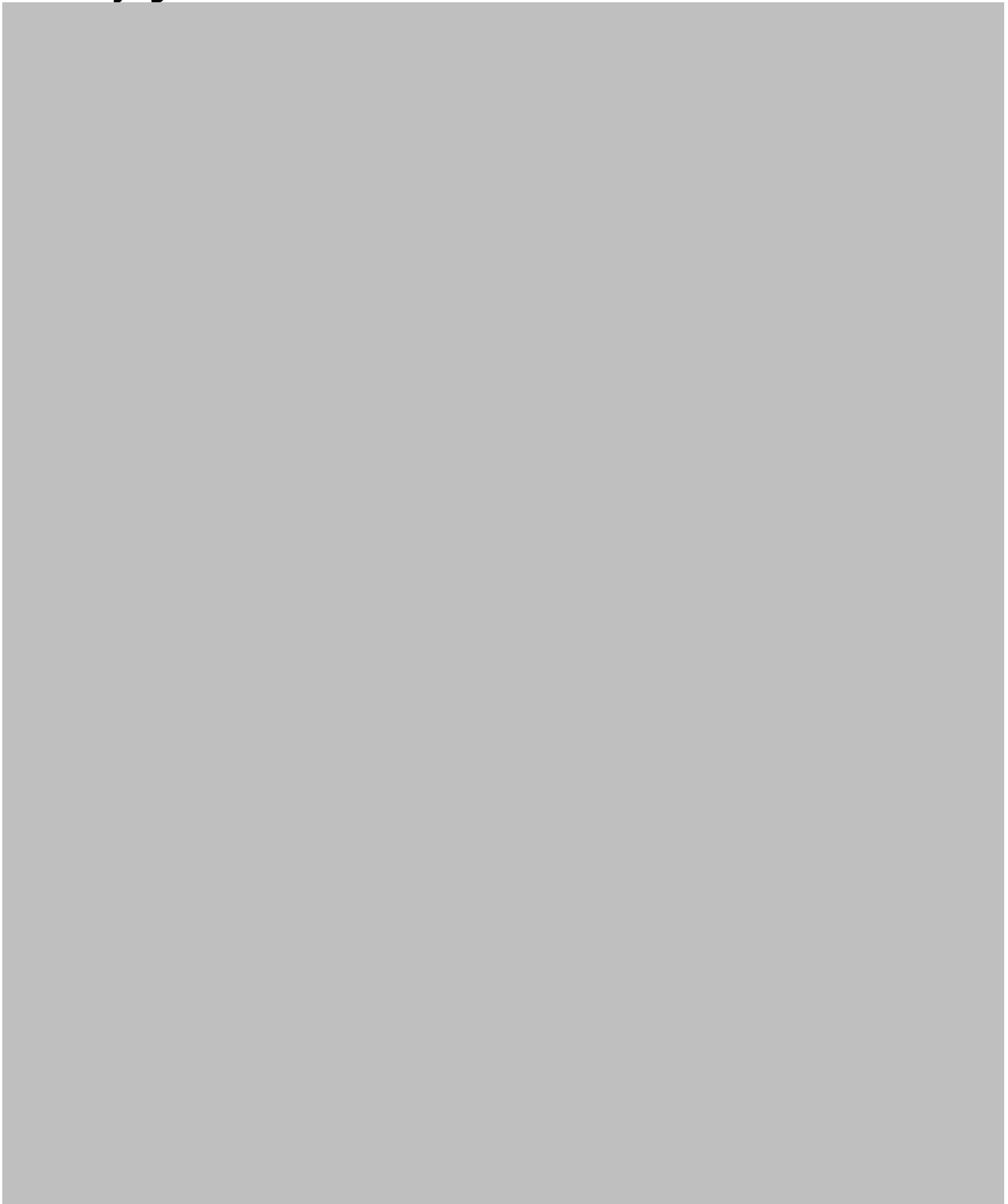
Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 14 van 17

7 Arbo, milieu en veiligheid

Buiten de reikwijdte

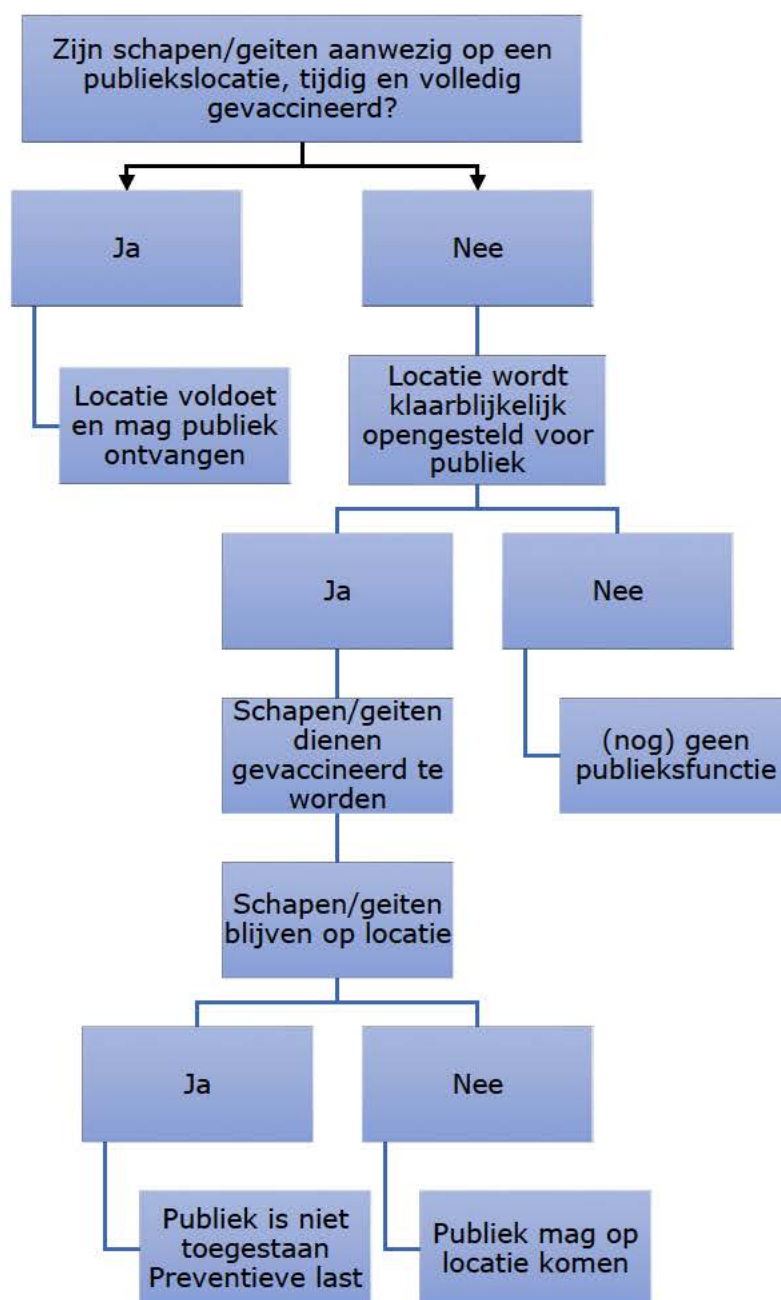
Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 15 van 17

8 Bijlagen

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 16 van 17

8.2 Acties openstellen locatie voor publiek

Titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie – houderijen met een publieke functie			
Code	HH02 DGZ 8	Versie 5.0	Ingangsdatum 4-5-2022	Pag. 17 van 17

8.3 Casussen wat te doen bij te late vaccinaties

[Redacted text block containing multiple paragraphs of content, some starting with blue square markers.]

Intern gebruik titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie - Professionele houderijen			
code	HH02 DGZ 10	versie 8.2	ingangsdatum 04-05-2022	pag. 1 van 13

versie	goedkeuringsdatum	wijzigingen ten opzichte van vorige versie
7.0	30-08-2019	Vernieuwde werkinstructie
7.5	17-08-2020	Toelichting Regeling diergeneesmiddelen, controle van dierenartsverklaring, acties te laat vaccineren, aanvulling interventies
8.0	01-10-2021	Beboetbaarheid te late vaccinaties + aanpassingen i.v.m. AHR
8.1	15-11-2021	Algemene update
8.2	22-4-2022	Kleine wijzigingen
8.3	04-05-2022	Wijziging wetgeving beboetbaarheid

Inhoudsopgave

1	Onderwerp	1
2	Wettelijke basis.....	2
2.1	Maatregelenpakket	2
3	Benodigheden	5
4	Werkwijze	5
4.1	Inleiding.....	5
4.2	Inspectievoorbereiding	6
4.3	Inspectie-uitvoering	6
4.4	Terugkoppeling met de houder	8
4.5	Herinspectie	8
5	Registratie en archivering	9
5.1	Registratie SPIN	9
5.2	Collegiale toets	9
6	Interventie	9
7	Arbo, milieu en veiligheid	12
8	13

1 Onderwerp

Houders van meer dan 50 schapen en geiten gehouden voor de bedrijfsmatige melkproductie (inclusief opfokbedrijven) hebben een aantal verplichtingen met betrekking tot Q-koorts. Daarnaast gelden regels voor besmette en verdachte bedrijven. De NVWA is belast met het toezicht op de naleving van de wettelijke verplichtingen voor schapen- en geitenhouders.

Op de website van de NVWA (www.NVWA.nl/q-koorts) is informatie beschikbaar waarin de geldende wettelijke regels per bedrijfscategorie worden weergegeven.

Intern gebruik titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie - Professionele houderijen			
code	HH02 DGZ 10	versie 3	ingangsdatum 04-05-202	pag. 2 van 13

2 Wettelijke basis

De volgende wet- en regelgeving is van toepassing:

- Wet dieren;
- Besluit houder van dieren (hierna: Besluit houders);
- Regeling houders van dieren (hierna: Regeling houders);
- Regeling handhaving en overige zaken wet dieren;

2.1 Maatregelenpakket

Vaccineren tegen Q-koorts (Besluit houders: artikel 1.46)

Een houder van schapen en/of geiten laat de dieren tegen Q-koorts vaccineren wanneer:

- Schapen of geiten gehouden worden op een inrichting die is opengesteld voor het publiek met het oogmerk om direct contact tussen bezoekers en dieren te faciliteren (hierna: publieke functie);
- De dieren worden vervoerd naar een tentoonstelling, keuring of ander evenement;
- De dieren worden vervoerd naar een inrichting met meer dan 50 schapen of geiten op een inrichting ten behoeve van de bedrijfsmatige productie van melk of voor de opfok ten behoeve van die productie (hierna: professioneel bedrijf);
- De dieren worden vervoerd naar een inrichting met een publieke functie.

Dit houdt in:

Alle schapen en/of geiten moeten gevaccineerd zijn ten minste 3 weken en ten hoogste 12 maanden voorafgaand aan:

- De openstelling voor het publiek van de inrichting, met het oogmerk om direct contact tussen bezoekers en dieren te faciliteren;
- Het dekken door, onderscheidenlijk gedekt of geïnsemineerd worden van de dieren, indien de dieren worden gehouden op een professioneel bedrijf of inrichting met publieke functie;
- Het vervoeren van de dieren naar een professioneel bedrijf en/of naar een inrichting met een publieke functie;
- Het vervoer van de dieren naar een tentoonstelling, keuring of ander evenement.
- Met uitzondering van:

- Schapen en geiten die in het eerste levensjaar worden geslacht en geen ander dier dekken, onderscheidenlijk gedekt of geïnsemineerd worden;
- Schapen en geiten jonger dan 3 maanden.

Let op: voor schapen of geiten waarmee niet wordt gefokt, maar die niet in het eerste levensjaar geslacht worden, geldt WEL de vaccinatieplicht.

- Een basisvaccinatie bestaat uit twee entingen met een tussentijd van 3 weken: een eerste vaccinatie ('primer') en een tweede 'booster' vaccinatie;
- Schapen en geiten die eerder gevaccineerd zijn, kunnen binnen een jaar gevaccineerd worden met een enkele herhalingsvaccinatie. Als de vorige vaccinatie langer dan een jaar geleden is, dan moet er opnieuw een basisvaccinatie gegeven worden;

Intern gebruik titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie - Professionele houderijen			
code	HH02 DGZ 10	versie 3	ingangsdatum 04-05-202	pag. 3 van 13

Administratie (Besluit houders: artikel 1.47)

- Een vaccinatie moet binnen 7 dagen nadat de vaccinatie is uitgevoerd in het I&R-systeem geregistreerd zijn.
Let op: in het geval van een basisvaccinatie moet de datum van de tweede enting (booster) geregistreerd zijn.
- De volgende informatie moet geadministreerd zijn en ondertekend door de dierenarts:
 - De hoeveelheid gebruikt vaccin;
 - Het aantal gevaccineerde dieren;
 - De vaccinatiedatum;
 - Een visitebrief, vaccinatieformulier of factuur inclusief alle bovenstaande gegevens en handtekening voldoet;
- De administratie wordt 2 jaar bewaard.

Buiten de reikwijdte

Intern gebruik titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie - Professionele houderijen			
code	HH02 DGZ 10	versie 3	ingangsdatum 04-05-202	pag. 4 van 13

Buiten de reikwijdte

Documentatie

- De exploitant van schapen of geiten houdt de volgende documentatie bij (Regeling houders: artikel 5b.3):
 - Datum waarop de schapen of geiten zijn gedekt of geïnsemineerd;
 - Wanneer het precieze moment van dekking niet bekend is, het moment waarop de schapen of geiten kunnen worden gedekt;
- De documentatie wordt bewaard en bijgehouden op papier of in elektronische vorm en kan op verzoek van de bevoegde autoriteit direct ter beschikking worden gesteld;
- Termijnen bijhouden en bewaren gegevens (Regeling houders: artikel 5b.4):
 - De gegevens moeten binnen 3 werkdagen vastgelegd worden, te rekenen vanaf de dag na de dag waarop de gebeurtenis heeft plaatsgevonden;
 - De documentatie wordt 3 jaar bewaard.

Afzonderen (Besluit houders: artikel 1.45)

Schapen en geiten die aflammeren en pasgeboren lammeren moeten volledig afgezonderd worden van publiek. Dit houdt in dat bezoekers de stal, waar schapen en/of geiten aflammeren, niet kunnen betreden. Met uitzondering van:

- Personen voor wie het noodzakelijk is de stal te betreden voor de uitoefening van beroep of bedrijf (o.a. dierenarts en ambtenaren van de NVWA).

Tankmelkmonitoring (Besluit houders: artikel 2.76ig)

Een houder die meer dan 50 schapen of geiten houdt ten behoeve van de bedrijfsmatige productie van melk neemt deel aan de maandelijkse tankmelkmonitoring. Hierbij wordt een monster van melk, die wordt bewaard in een melkkoeltank en die geen behandeling heeft ondergaan, onderzocht op de aanwezigheid van *Coxiella burnettii*.

Voor Q-koorts verdachte bedrijven, besmette bedrijven [redacted] geldt de tweewekelijkse monitoring. De monsternamen worden uitgevoerd door Qlip. Op bedrijven waar geen melk wordt opgehaald door een RMO (rijdende melkontvangst), wordt de monsternamen uitgevoerd door C-mark (of haar rechtsopvolger).

De opgehaalde monsters worden bij GD (Gezondheidsdienst voor Dieren) onderzocht op de aanwezigheid van de bacterie *Coxiella burnettii*, de veroorzaker van Q-koorts. Bij een positieve uitslag stuurt de GD de monsters door naar Wageningen Bioveterinary Research (WBVR) in Lelystad. Indien het WBVR tot eenzelfde uitslag komt, wordt een nieuw, zogenaamd ambtelijk monster genomen door de NVWA. Indien het WBVR in dit monster opnieuw de bacterie *Coxiella burnettii* aantoonde, wordt een bedrijf 'besmet' verklaard.

Zie voor verdere maatregelen en uitvoering omtrent verdachte/besmette bedrijven en schapen/geiten met een (levenslang) fokverbod Bijlage 8.3.

Mestvoorschriften (Besluit houders: artikel 2.76ih)

- Het is op een bedrijf met meer dan 50 schapen of geiten verboden mest uit te rijden of af te voeren tenzij:
 - De mest na verwijdering uit de stal gedurende 30 dagen luchtdoorlatend afgedekt is opgeslagen;
 - De mest rechtstreeks en afgedekt wordt afgevoerd naar een erkende composteerinrichting of erkend composteerbedrijf.
- Er moet een administratie bijgehouden worden van:
 - Datum waarop de mest uit de stal is verwijderd;

Intern gebruik titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie - Professionele houderijen			
code	HH02 DGZ 10	versie 3	ingangsdatum 04-05-202	pag. 5 van 13

- Begin- en einddatum van de composteringsperiode;
- Datum waarop de mest op het bedrijf is uitgereden;
- De hoeveelheid mest, uitgedrukt in kubieke meters, die is verwijderd, opgeslagen of uitgereden.
- De administratie wordt 2 jaar bewaard.

Meldingsplicht dierziekten en zoönosen (Wet dieren: artikel 2.12)

Op grond van de Wet dieren zijn houders en dierenartsen verplicht verschijnselen van een besmettelijke dierziekte of zoönosen te melden bij de NVWA. Een afwijkend aantal abortussen is één van de kenmerken van Q-koorts op een geiten- of schapenbedrijf. Daarom moeten geiten- of schapenhouders afwijkende aantallen abortussen melden bij de NVWA via het Landelijk meldpunt dierziekten (tel: [REDACTED]). Na melding doet de NVWA onderzoek op het bedrijf. Onderdeel van dit onderzoek is een test op de aanwezigheid van de Q-koortsbacterie.

3 Benodigdheden

De volgende benodigdheden zijn van toepassing:

- Actuele werkinstructies, handleidingen en projectprotocol op de Werkwijzer van 'Afdeling Dier' en 'Domein Diergezondheid'.
- [Arboprotocol Q-koorts](#)
- [Hygiëneprotocol betreden bedrijf evenhoevigen of pluimvee](#)

4 Werkwijze

LET OP: Q-koorts is een **zoönose!** Q-koorts wordt veroorzaakt door een bacterie die met miljoenen vrij komt bij het (ver)werpen, in de uitwerpselen en urine. Vooral na het opdrogen kan de bacterie verspreid worden. Het risico van de verspreiding van de Q-koorts bacterie is dus erg groot bij stofvorming.

Neem de ARBO en HYGIËNEREGELS in acht!

Draag bij het betreden van de stallen, of bij een controle op het uitrijden van (vaste) mest, voldoende beschermende kleding en gebruik ook mondkapjes. Zie hiervoor ook het [Arboprotocol Q-koorts](#).

4.1 Inleiding

Sinds 21 april 2021 is de Animal Health Regulation (AHR; Diergezondheidsverordening) van kracht. Per die datum vervallen o.a. Regeling I&R (grotendeels), Regeling tijdelijke maatregelen dierziekten en de GWWD. De bepalingen met betrekking tot I&R en Q-koorts worden vanaf die datum opgenomen in Regeling houders van dieren, Besluit houders van dieren, de uitvoerings-, gedelegeerde verordeningen of in de AHR zelf.

Belangrijke wijziging is:

- **Grens 1 augustus:** De grens van 1 augustus als uiterste datum om te vaccineren is vervallen. Houders van schapen of geiten die verplicht zijn te vaccineren tegen Q-koorts, moeten jaarlijks hun dieren vanaf een leeftijd van 3 maanden vaccineren, ten minste 3 weken en ten hoogste 12 maanden voorafgaande aan bepaalde gebeurtenissen (zie §2.1 Vaccineren tegen Q-koorts).

Bij het uitzetten van de inspecties wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met het ideale controlemoment en combinaties van werkzaamheden, zoals I&R schaa/geit. Het is ook mogelijk dat een Q-koorts inspectie wordt uitgevoerd, zonder dat deze reeds in SPIN is

Intern gebruik titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie - Professionele houderijen			
code	HH02 DGZ 10	versie 3	ingangsdatum 04-05-202	pag. 6 van 13

gepland. I

Voer de inspectie uit volgens deze werkinstructie. Deze instructie is bindend voor de inspectie-uitvoering.

4.2 Inspectievoorbereiding

- 1 Bekijk de inspectiehistorie van de houder in SPIN.
- 2 Kijk of de houder geregistreerd is in het I&R-systeem.
- 3 Stel via inzage in het I&R-systeem vast:
 - Hoeveel schapen en/of geiten er op het bedrijf geregistreerd staan;
 - Hoeveel schapen en/of geiten jonger dan 3 maanden op het bedrijf aanwezig zijn (deze hoeven nog niet gevaccineerd te zijn).

Tip:

- Controleer steekproefsgewijs of er op elk van de geregistreerde ID-codes een "vaccinatie"-vlag is geregistreerd; De geregistreerde vlaggen kunnen op UBN en dierniveau worden geraadpleegd.
- Controleer of de vaccinaties tijdig zijn gedaan. Dit houdt in:
 - o Tenminste 3 weken en ten hoogste 12 maanden voorafgaand aan openstelling voor publiek, vervoeren van dieren, etc.;
 - o In het geval van een herhalingsvaccinatie, binnen 1 jaar na de vorige vaccinatie.
- Controleer of de registratie van de vaccinaties tijdig heeft plaatsgevonden. Dit houdt in:
 - o Binnen 7 dagen na vaccinatie.

4.3 Inspectie-uitvoering

Algemeen

Stel het aantal aanwezige dieren vast (dus zowel volwassen dieren als de lammeren). Stel vast of er mannelijke dieren aanwezig zijn. Vergelijk dit aantal met het aantal dieren dat volgens de stallijst op het bedrijf aanwezig moeten zijn.

- Wanneer het aantal genoemde dieren anders is dan geregistreerd in het I&R-systeem, bespreek dan met de houder waar dit verschil in zit en bespreek dat de I&R meldingen gedaan worden. Laat de houder aantonen welke ID-codes niet corresponderen met de actuele stallijst.
Voor eventuele verschillen zal de veehouder een verklaring moeten hebben, bijv. gestorven of aangevoerd. Verschillen zullen uit onderliggende stukken moeten blijken (destructie, slachtbewijzen etc.).
- **Let op:** dieren jonger dan 6 maanden hoeven nog niet geregistreerd te zijn, tenzij de inrichting geiten houdt ten behoeve van de bedrijfsmatige melkproductie (dan is de meldtermijn 7 dagen).

Afzondering

- Stel vast of de aanwezige schapen en/of geiten aan het aflammeren zijn.
- Bekijk waar aflammerende schapen en/of geiten gehuisvest zijn en controleer of dit toegankelijk is voor bezoekers.
 - Spreek met de houder af, wanneer aflammerende dieren niet afgezonderd zijn, dat de dieren alsnog zo snel mogelijk afgezonderd worden of dat er helemaal geen bezoekers worden toegelaten, totdat het aflammeren voorbij is.
- Voer een herinspectie uit wanneer de dieren in eerste instantie niet afgezonderd zijn.

Denk in beide gevallen aan het toepassen van een retributie.

Intern gebruik titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie - Professionele houderijen			
code	HH02 DGZ 10	versie 3	ingangsdatum 04-05-202	pag. 7 van 13

Vaccinatie en administratie

- Vraag aan de houder wanneer de dieren gevaccineerd zijn en vraag hierbij naar de verplichte administratie en documentatie (zie §2).
- Stel op basis van de administratie het volgende vast:
 - Is er gevaccineerd en zo ja, is dit tijdig gedaan?
 - o Controleer, in het geval van een basisvaccinatie, of de dierenarts ook daadwerkelijk twee keer op het bedrijf is geweest.
 - o Controleer, in het geval van een herhalingsvaccinatie, of deze binnen een jaar na de vorige vaccinatie is gegeven.
 - Zijn de vaccinaties gemeld in het I&R-systeem en zo ja, is dit tijdig gedaan?
 - Wordt de verplichte administratie en documentatie bijgehouden en is deze compleet?
Let op: wanneer de houder een bok bij de schapen/geiten heeft gehad en niet exact weet wanneer de dieren gedekt zijn, moet de houder op zijn minst aan kunnen tonen in wanneer de bok bij de schapen/geiten is geweest.
- Neem eventueel contact op met de betreffende dierenarts en vraag ter verificatie de factuur ook bij de dierenarts op.

Tip:

Mestvoorschriften

Zie voor alle te controleren voorschriften met betrekking tot mest §2.1.

4.3.1

4.3.2 *Bedrijfsbehandelplan en logboek*

Vanaf 1 april 2021 moeten enkele sectoren, waaronder de geitenhouderij, voldoen aan wettelijke eisen omtrent de administratie van voorgeschreven antibiotica. Concreet houdt dit in dat geitenhouders een logboek (Regeling houders van dieren, Artikel 3.1) en een bedrijfsbehandelplan/-gezondheidsplan (Regeling diergeneesmiddelen, Bijlage 9) moeten bijhouden. Om een beeld te vormen van hoe de geitensector omgaat met deze nieuwe regelgeving is het verzoek om tijdens de Q-koorts inspecties te controleren of beide documenten aanwezig zijn. Als de documenten aanwezig zijn is het verzoek om hiervan vastlegging te doen (bestand opvragen/foto maken). Het bedrijfsbehandelplan/-gezondheidsplan is naar verwachting vaak in digitale vorm en het logboek is vormvrij (kan een papieren lijst zijn).

Geitenhouders hebben eerder dit jaar van RVO een brief hierover ontvangen. Deze brief staat ook online: [PDF brief doorgeven antibioticagebruik geiten](#). Deze brief kan geprint worden en uitgereikt worden aan de geitenhouder. Op de [website van KSG](#) staat dat de brief is verzonden met nog een korte toelichting.

Intern gebruik titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie - Professionele houderijen			
code	HH02 DGZ 10	versie 3	ingangsdatum 04-05-202	pag. 8 van 13

4.4 Terugkoppeling met de houder

- Als blijkt dat aan één of meerdere verplichtingen niet is voldaan, wijs de houder er dan op dat hij/zij dit zo snel mogelijk alsnog doet.
- Spreek met de houder een hersteltermijn af en zeg een herinspectie aan. Leg ook uit dat de herinspectie retribueerbaar is. Als de houder niet mee wil werken aan het herstellen van de overtredingen, kan herstel bestuursrechtelijk worden afgedwongen, zie §5.1.
- Op de website van de NVWA (www.nvwa.nl/Q-koorts) is informatie te vinden over Q-koorts. Wijs de houder hierop voor als er nog vragen of onduidelijkheden zijn.

4.4.1 Acties bij te laat vaccineren

Een basisvaccinatie bestaat uit twee entingen (primer en booster) met een tussentijd van 3 weken.

Zie voor een schematische uitleg Bijlage 8

4.5 Herinspectie

Na het constateren van een overtreding dient altijd een (digitale) herinspectie te worden uitgevoerd.

Buiten de reikwijdte

Intern gebruik titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie - Professionele houderijen			
code	HH02 DGZ 10	versie 3	ingangsdatum 04-05-202	pag. 9 van 13

5 Registratie en archivering

5.1 Registratie SPIN

Alle bevindingen en besteedde tijd worden verantwoord in het verificatieprogramma 'Q-koorts – maatregelen'. Van elke controle moet een 'NVWA 756 Rapport Q- koorts maatregelen' aangemaakt worden. Aangetroffen afwijkingen dienen altijd vermeld te worden in het rapport, ongeacht het te hanteren handhavingsbeleid.

Een herinspectie wordt verantwoord in het programma 'Q-koorts – hercontrole'.

Het 'AID 13I bedrijfscontrole rapport intern-(veehouderij)' kan gebruikt worden om kopieën van de verplichte administratie toe te voegen in SPIN, tenminste:

- Dek- of inseminatiedatum (of periode dat de bok erbij was);
- Geboortedata lammeren;
- Vaccinatieformulier/visitebrief;
- Factuur vaccinaties;
- Administratie van de mestvoorschriften;
- Eventuele foto's;
- Andere administratie waaruit gebleken is dat wel of niet voldaan is aan de verplichtingen.

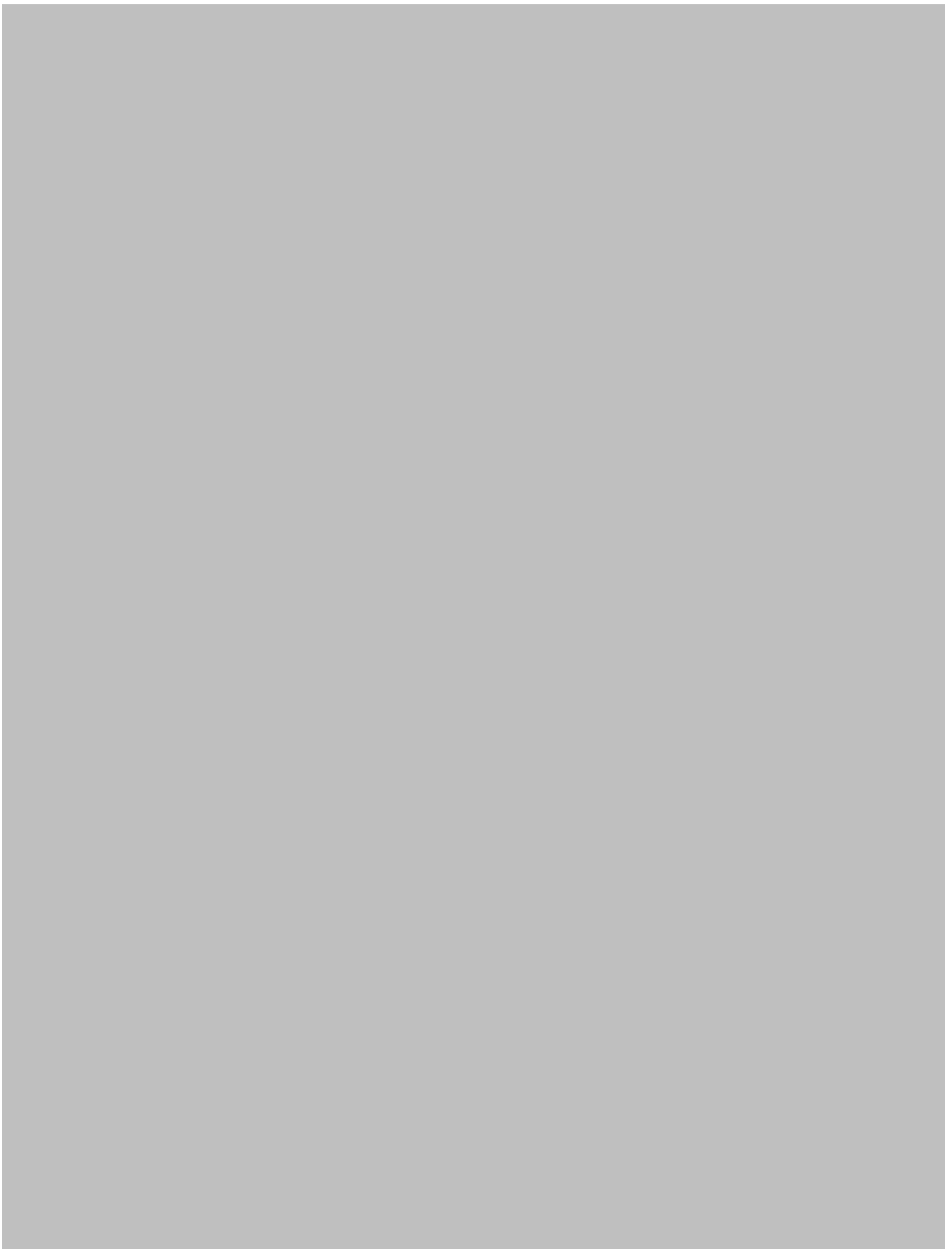
Ook de foto's/documenten t.a.v. het logboek en/of bedrijfsbehandelplan dienen opgeslagen te worden in het 13I-document.

5.2 Collegiale toets

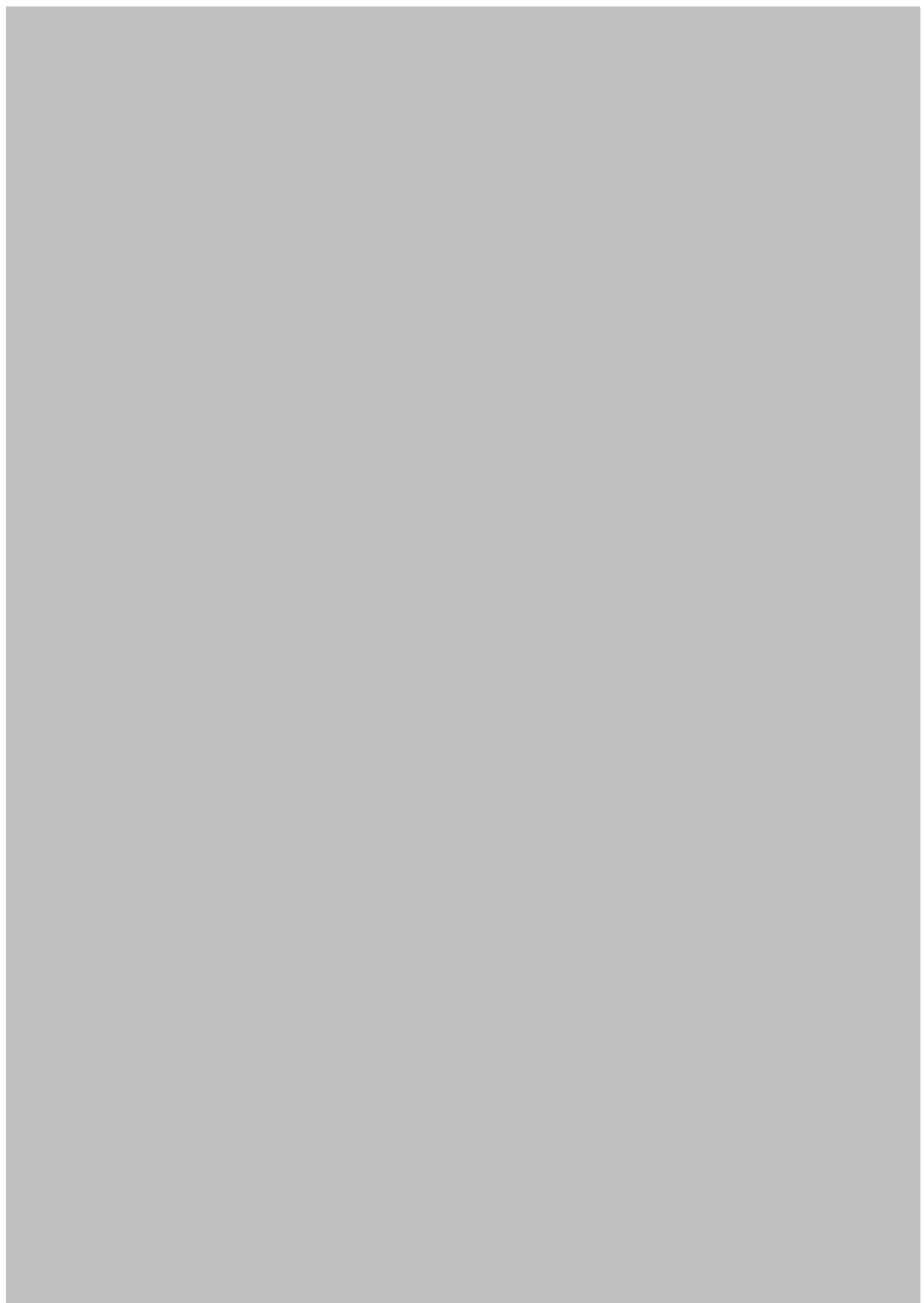
Binnen elk team worden afspraken gemaakt over het uitvoeren van de collegiale toets. De resultaten van de collegiale toets worden in SPIN vastgelegd. Hiervoor zijn een aantal extra vragen in het verificatieprogramma opgenomen.

6 Interventie

Intern gebruik titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie - Professionele houderijen			
code	HH02 DGZ 10	versie 3	ingangsdatum 04-05-202	pag. 10 van 13

Intern gebruik titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie - Professionele houderijen			
code	HH02 DGZ 10	versie 3	ingangsdatum 04-05-202	pag. 11 van 13

Intern gebruik titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie - Professionele houderijen			
code	HH02 DGZ 10	versie 3	ingangsdatum 04-05-202	pag. 12 van 13

6.3 Herstelsancties

Het kan voorkomen dat de houder niet mee wil werken aan het herstellen van de vastgestelde overtredingen.

In dit geval kan een bestuursrechtelijke maatregel (LOB) ingezet worden om herstel af te dwingen. Dit traject loopt via Team Bestuurlijke Maatregelen (TBM).

Stuur een e-mail aan: [@nvwa.nl](mailto:info@nvwa.nl). Neem hierin tenminste het volgende op:

- Bedrijfsgegevens (naam, adres, BRS, UBN etc.);
- Bevindingen:
 - Vastgestelde overtreding;
 - Betrokken dieren of in ieder geval het aantal dieren;
 - Andere relevante informatie;
- Het rapport van bevindingen.

TBM stelt een brief op, verzendt deze aan de houder en zal een kopie van de brief aan de inspecteur sturen zodat deze op de hoogte zijn van de gestelde termijn voor herstel en zodat de inspecteur weet wanneer een herinspectie plaats kan vinden.

Vervolg

Voer na de gestelde termijn een herinspectie op het bedrijf uit.

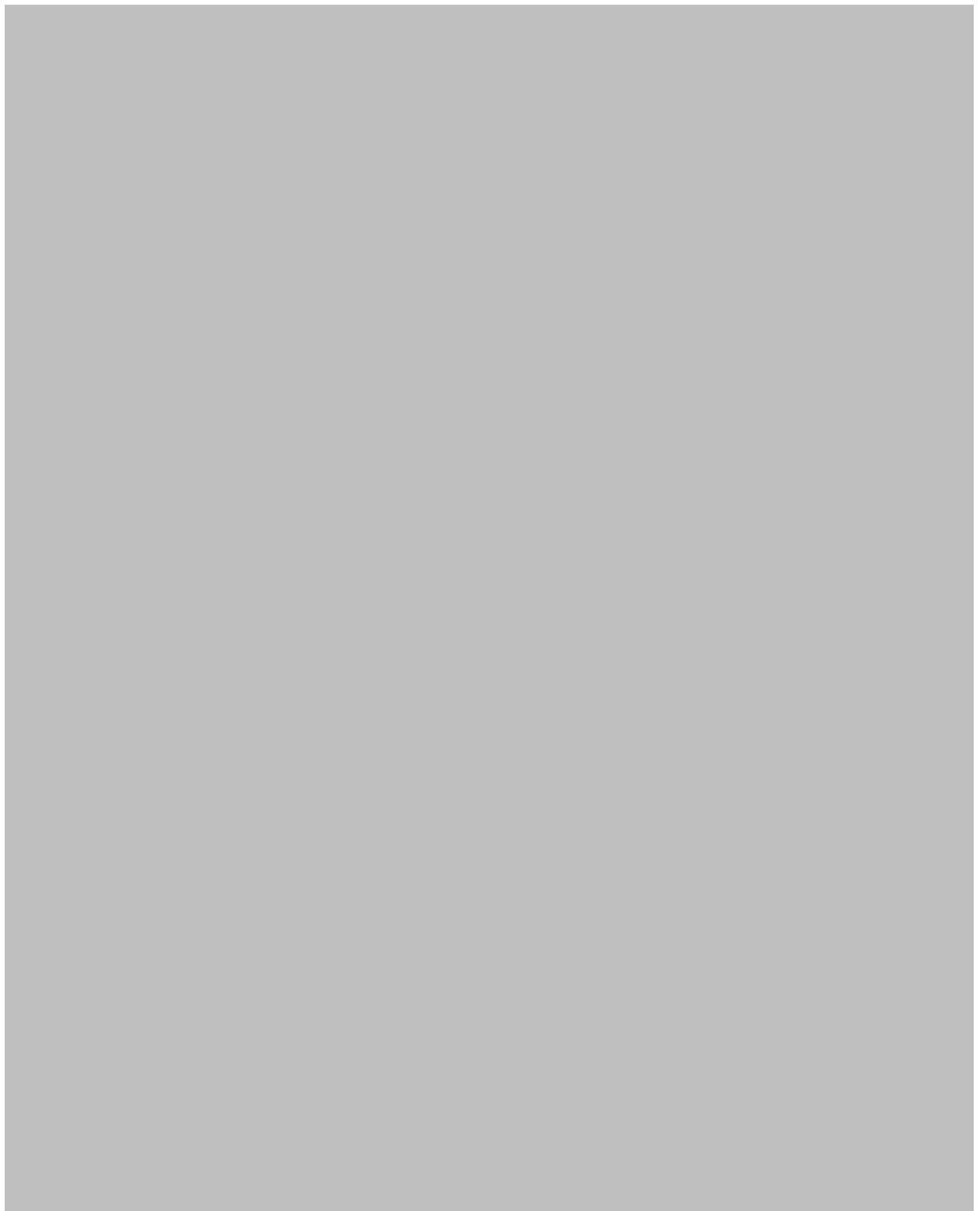
- Als voldaan is aan de LOB, wordt geen bestuursdwang toegepast en is de herinspectie akkoord.
- Als niet voldaan is aan de LOB, dan wordt de opdracht overgenomen en worden de dieren in opdracht van de NVWA gevaccineerd op kosten van de houder.

7 Arbo, milieu en veiligheid

Buiten de reikwijdte

Intern gebruik titel	Werkinstructie Q-koorts inspectie - Professionele houderijen			
code	HH02 DGZ 10	versie 3	ingangsdatum 04-05-202	pag. 13 van 13

8 Bijlage

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 1 van 28

versie	goedkeuringsdatum	wijzigingen ten opzichte van vorige versie
11.1	01-01-2022	Kleine aanvullingen en aanpassingen n.a.v. invulling openstaande punten AHR
11.0	21-04-2021	Aanpassingen i.v.m. inwerkingtreding AHR
10.0	01-01-2020	Herziening gehele werkinstructie

Inhoudsopgave

1	Wettelijke basis.....	2
2	Begrippen	2
3	Benodigdheden	2
4	Werkwijze	3
4.1	Inleiding.....	3
4.2	Inspectie aankondiging.....	3
4.3	Inspectievoorbereiding	4
4.4	Inspectie-uitvoering	5
4.5	Meetmomenten	7
4.6	Herinspectie	8
4.7	Randvoorwaarden GLB	8
5	Registratie en archivering	9
5.1	Registratie.....	9
5.2	Archivering	10
6	Interventie	11
7	Arbo, milieu en veiligheid	12
8	Overige informatie.....	12
8.1	Uitzonderingen.....	12
8.2	Informatie en hulpmiddelen	12
	Bijlage 1: Toelichting op het inspectierapport.....	13
	Bijlage 2: Werkwijze bij (een) niet geïdentificeerd(e) rund(eren)	17
	Bijlage 3: Tabel omissies en verplaatsingsbeperkingen	23
	Bijlage 4: Werkwijze bij runderen met 1 merk.....	25
	Bijlage 5: Omschrijving afdoening onderwerpen I&R Runderen	26

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 2 van 28

1 Wettelijke basis

- Wet dieren;
- Besluit houders van dieren (hierna te noemen: Besluit houders);
- Regeling houders van dieren (hierna te noemen: Regeling houders);
- Regeling handhaving en overige zaken wet dieren;
- Verordening (EU) 2016/429 (hierna te noemen: AHR);
- Gedelegeerde verordening (EU) 2019/2035;
- Uitvoeringsverordening (EU) 2021/520;

2 Begrippen

De benodigde begrippen en definities zijn te vinden in Regeling houders en verordeningen die de basis vormen voor de uitvoering van deze inspecties, waaronder:

- Houder: exploitant die verantwoordelijk is voor dieren (AHR, art. 4 onder 24);
- Inrichting: ruimte, structuur, milieu of plaats waar dieren worden gehouden (AHR, art 4 onder 27);
- Dieren: ongewervelde en gewervelde dieren (AHR, art. 4, onder 1);
- Landdieren: vogels, landzoogdieren, bijen en hommels (AHR, art. 4 onder 2);
- Gehouden dieren: dieren die door de mens worden gehouden (AHR, art. 4 onder 5);
- Wilde dieren: dieren die geen gehouden dieren zijn (AHR, art. 4 onder 8);
- Hoefdieren: bijlage 2 AHR;
- Uniek registratienummer (UBN): Vo. 2019/2035 art. 2 onder 15;
- Identificatiecode van het dier: individuele code die op het identificatiemiddel staat dat bij een dier is aangebracht, en bestaat uit landcode en individueel nummer (max 12 cijfers) (Vo. 2019/2035, art. 2 onder 18);
- Rund: dier van het geslacht Bison (oa. wisent en Amerikaanse bizon), Bos (oa. yak, banteng, rund) en Bubalus (oa. waterbuffel), inclusief kruisingen (vo. 2019/2035, art. 2 onder 19).

3 Benodigdheden

- Actuele werkinstructies, handleidingen en projectprotocol op de Werkwijzer van [Afdeling Dier](#). Verderop in de werkinstructie de vervolgstappen vanaf Afdeling dier beschreven als: Werkwijzer: <domein van Afdeling > → <dossier binnen domein> → <naam document>.
- Arbo- en hygiëneprotocollen (Werkwijzer: [Landbouw algemene documenten](#) → Arboprotocollen en hygiëneprotocollen).
- Actuele stallijst en eventueel aanvullende informatie uit het I&R-systeem / bedrijfsregister (zie Werkwijzer: [I&R Dieren](#) → Werkinstructies rund → Sjabloon I&R rund);
- Blanco rapport AID 632 Rapport I&R Rund (Werkwijzer: [I&R Dieren](#) → Werkinstructies rund → Rapport I&R rund).

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 3 van 28

4 Werkwijze

4.1 Inleiding

Per 21 april 2021 wordt de Animal Health Regulation (AHR; Diergezondheidsverordening) van kracht. Per die datum vervallen o.a. Regeling I&R en de GWWD grotendeels. De bepalingen met betrekking tot I&R worden vanaf die datum opgenomen in Regeling houders van dieren, het Besluit houders van dieren, de uitvoerings-, gedelegeerde verordeningen of in de AHR zelf.

Belangrijke wijzigingen zijn:

- **Artikel 39a:** Artikel 39a is vervallen. Bovenop Europese eisen, worden aanvullend nationale eisen gesteld voor een geboortemelding (o.a. het melden moedercode). Het verplaatsen van een rund dat niet aan de nationale eisen voldoet, maar wel aan de Europese eisen, is beperkt tot afvoer naar het slachthuis of export.
- **Bedrijfsblokkades:** de verordening die de grondslag vormden voor bedrijfsblokkades (Vo. 1760/2000) komt (grotendeels) te vervallen. Dat betekent dat we geen bedrijfsblokkades meer kunnen opleggen.

Het wegvallen van de mogelijkheid tot het opleggen van een bedrijfsblokkade betekent dat we, voor dit moment, de vragen 6.1 tot en met 6.6 op het doordrukrapport worden doorgehaald (en dus niet worden ingevuld) en de blocs met 'Besluit ingevolge artikel 40' niet langer meer mogen worden gebruikt!

- **Terugmeldformulier:** het terugmeldformulier komt te vervallen; het toezicht op herstel van aangetroffen omissies, verloopt via een (digitale) herinspectie.
- **Verschil in Europese en nationale eisen:** Nederland heeft er voor gekozen om bij diverse bepalingen nationale koppen te maken danwel te behouden. Dit geldt o.a. voor de gegevens die een houder bij een geboortemelding moet doorgeven (bv moedercode melden), maar ook het doen van een doodgeboortemelding.

Voer de inspectie uit volgens deze werkinstructie. Deze instructie is bindend voor de inspectie-uitvoering. Afwijken

4.2 Inspectie aankondiging

Alle inspecties worden in principe van te voren aangekondigd, tenzij dit niet mogelijk of gewenst is. Dit in het kader van efficiëntie, zodat je zeker weet dat de veehouder aanwezig is en de dieren eventueel vastgezet kunnen worden. Vraag de houder ook om medewerking.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 4 van 28

4.3 Inspectievoorbereiding

Bij een goede voorbereiding hoort ook een check of de juiste gegevens in SPIN staan, zodat een juiste verwerking van de inspectie bij de houder kan worden uitgevoerd. Bij I&R rond inspecties wordt per uniek registratienummer een opdracht in SPIN aangemaakt. **ALTIJD** de geïntegreerde stallijst in SPIN voor de inspectie-uitvoering actualiseren.

Aandachtspunten tijdens een goede inspectievoorbereiding zijn:

-

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 5 van 28

4.3.1

4.4 Inspectie-uitvoering

4.4.1 Vaststellen aantallen

Vaststellen aantal runderen op het bedrijf:

Vergelijk het aantal runderen op de (actuele) stallijst met de opgave die de houder doet. De houder kan dit bijvoorbeeld aantonen door middel van:

- Opgave houder (gesprek en bedrijfsadministratie);
- Bedrijfsmanagementsysteem;
- Gegevens voerautomaten;
- Gegevens melkcontrole en/of melkrobotsysteem.

Indien het door de houder opgegeven aantal niet overeenkomt met het aantal op de stallijst, laat je de houder het verschil aantonen en corrigeren.

4.4.2 Uitvoering steekproef

Je voert een representatieve steekproef uit bij de aanwezige runderen . Je vergelijkt deze gegevens met de gegevens op de stallijst. De steekproef wordt gehouden over de aanwezige dieren en er wordt beoordeeld of deze dieren juist geïdentificeerd en geregistreerd zijn.

-

Praktische uitvoering: Begin bij de jongste leeftijdsgroep op het bedrijf. Neem verdeeld over de leeftijdsgroepen, stallen en weilanden een representatieve steekproef. Vink op de stallijst de runderen die in de steekproef zijn gevallen af.

4.4.3 Uitbreiding steekproef

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 6 van 28

Het kan voorkomen dat dieren in de steekproef als afwijkend naar voren komen, terwijl zij nog binnen de wettelijke termijn zitten. Controleer daarom voordat je de steekproef uitbreidt of de afwijkingen in de steekproef ook daadwerkelijk overtredingen zijn. Laat de houder d.m.v. administratie aantonen of dieren wellicht nog binnen de wettelijke termijn zitten.

Indien er in de tweede steekproef ook afwijkingen gevonden zijn, dient een 100% controle uitgevoerd te worden door de houder.

4.4.4 Identificatie

Runderen worden geïdentificeerd door conventionele merken of door een combinatie van een conventioneel merk met een elektronisch merk (oormerk, injectaat of bolus). Wanneer runderen niet zijn geïdentificeerd (geen koppeling tussen dier, merk en registratie in het I&R-systeem), dienen deze runderen alsnog geïdentificeerd te worden, zie Bijlage 2.

Wat wel mogelijk is:

- Direct bij geboorte van kalveren, aanbrengen van elektronische merken/merken met transponder;
- Vervangen van één conventioneel merk door één toegestaan elektronisch identificatiemiddel (art 5b.17 Regeling houders jo. bijlage III onder c, d of e Vo. (EU) 2019/2035)
- Indien een rund één merk verloren is, mag de houder het rund hermerken met een vervangend merk met dezelfde identificatiecode als het verloren merk.

let op: In de praktijk komt het echter voor dat runderen reeds voorzien zijn van reguliere merken op het moment dat bv. een melkrobot wordt geïntroduceerd op een bedrijf. Het is niet toegestaan om de vereiste elektronica aan te brengen middels een derde merk (derde ingreep) in het oor van de runderen.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 7 van 28

Indien er sprake is van merkverlies, bespreek dan met de houder dat runderen met maar één merk niet verplaatst mogen worden, en dat de houder binnen 3 werkdagen de merken moet bijbestellen, en binnen 10 werkdagen na constatering moet hebben aangebracht.

Interventie

Bij het aantreffen van runderen waarbij een derde ingreep heeft plaatsgevonden, dient volgens het interventiebeleid een proces-verbaal te worden opgemaakt (zie 'werkinstructie niet toegelaten ingrepen grazers' via Werkwijzer: [Domein Dierenwelzijn](#) → Werkwijze grazers).

Herstel

4.4.5 *Aandachtspunten identificatie en registratie*

- I&R-regelgeving voor runderen is gebaseerd op individuele dieren. Alle meldingen zijn dus ook op dierniveau.
- Zoveel mogelijk omissies worden tijdens de inspectie hersteld. De verantwoordelijkheid voor herstel ligt bij de houder.

Wel kan de NVWA inspecteur duidelijk aangegeven welke stappen de houder moet ondernemen om de omissies op te lossen.

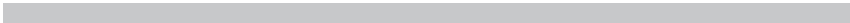
-
- Zie Bijlage 6 voor de juiste invulling van het onderwerp '40 identificatie' resp. '60 Voorwaarden XC' en de niet-nalevingsspecificatie in SPIN.

4.5 **Meetmomenten**

Meetmomenten tijdens een inspectie:

- 1 Eerste meetmoment: aanvang van de inspectie.

Alles wat tijdens de inspectie gezien wordt en afwijkt van de genomen steekproef, dient genoteerd te worden in de tabel van het fysieke controlerapport.

 - Leg alle bevindingen van de inspectie vast in het rapport.
 - Alle afwijkingen dienen geregistreerd te worden, ook wanneer deze eventueel snel/makkelijk te herstellen zijn.
- 2 Tweede meetmoment: verlaten van het bedrijf.
 - Van belang voor het bepalen of een maatregel wenselijk is (toepassing art. 138 Vo. 2017/625).
- 3 Derde meetmoment: Afsluiting van de verificatie in SPIN.
 -

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 8 van 28

4.6 Herinspectie

Na het constateren van een overtreding dient altijd een herinspectie te worden uitgevoerd. Een herinspectie kan zowel fysiek, maar in sommige gevallen ook administratief (op afstand) uitgevoerd worden, om vast te stellen of de omissies zijn hersteld.

Een herinspectie is een nieuw meetmoment. Bij een herinspectie wordt altijd een nieuwe verificatie aangemaakt in het verificatieprogramma 'Identificatie en registratie runderen – hercontrole'. Een herinspectie wordt **nooit** bij de eerste inspectie verantwoord!

Let op: herinspecties zijn retribueerbaar.

4.7

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 9 van 28

5 Registratie en archivering

5.1 Registratie

5.1.1 *Rapport fysieke inspectie I&R runderen*

Van elke inspectie wordt ALTIJD een handgeschreven rapport fysieke controle I&R runderen opgemaakt. Het verslag voorziet in de inspectie-uitkomsten, de reden van inspectie en de aanwezige personen. De houder of zijn vertegenwoordiger wordt altijd de gelegenheid gegeven het verslag te ondertekenen en eventueel te voorzien van opmerkingen over de inhoud van het verslag en de inspectie-uitkomsten. Indien er niet wordt ondertekend, dan bij 'opmerkingen' altijd aangeven of houder heeft afgezien van ondertekening, dan wel of er geen gelegenheid was voor de houder om te ondertekenen.

→ Gebruik bij de invulling van het rapport de toelichting in Bijlage 1.

Voor de uitvoering van de I&R Rund inspecties werken we tijdelijk nog met de bekende doordrukrapporten. Let op: in verband met wijzigingen in (Europese) regelgeving, dienen de vragen 6.1 t/m 6.6 en de kolommen 13 en 14 van de tabel doorgehaald te worden.

Doordrukrapporten (versie 2.0) zijn te verkrijgen op de NVWA kantoren Zwolle, Eindhoven en Wageningen. Indien niet voorradig is een blanco PDF-versie te vinden op de Werkwijzer: [I&R Dieren](#) → Werkinstructies rund → Rapport I&R rund.

Het gele doordruk is bestemd voor de houder. De witte voorzijde gebruik je voor de verwerking van de bevindingen in SPIN.

5.1.2 *Registratie SPIN*

Een I&R rund inspectie wordt altijd in het verificatieprogramma Identificatie en registratie runderen in SPIN verantwoord (Werkwijzer: [I&R Dieren](#) → Formulieren / Handleidingen → Handleiding SPIN I&R rund).

- Onder het tabblad 'Opgave' worden alleen dieren met een afwijking vastgelegd.
- Onder het tabblad 'Bevindingen' moet handmatig het aantal dieren in de steekproef worden vastgelegd (tijdens inspectie grootte van steekproef noteren). Zie de Tabel in Bijlage 1 wat in te vullen bij de vragen 6.1 t/m 6.6, m.b.t. de verplaatsingsverboden.
- In Bijlage 6 wordt nader omschreven hoe om te gaan met het invullen van de afdoeningen bij de onderwerpen, op het tabblad 'naleving'. In

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 10 van 28

Sluit een opdracht na de initiële controle af in SPIN. Wanneer een herinspectie aangezegd is en dit ingevuld is bij de vraag *Hercontrole aangezegd* met een termijn langer dan 1 week, dan wordt een herinspectie automatisch aangemaakt.

et rapport bij een hercontrole I&R is bewerkbaar, zodat je de mogelijkheid hebt om een tabel, of foto's, in te voegen.

Let op: Voor het opmaken van een bestuurlijke en/of strafrechtelijke rapportage dient in SPIN een interventie te worden opgemaakt.

5.1.3 Collegiale toets

Binnen elk team worden afspraken gemaakt over het uitvoeren van de collegiale toets. De resultaten van de collegiale toets worden in SPIN vastgelegd. Hiervoor zijn een aantal extra vragen in het verificatieprogramma opgenomen.

5.2 Archivering

Na afloop van elke inspectie moet het handgeschreven rapport en alle gebruikte bescheiden (stallijst, aantekeningen, scanlijst etc.) digitaal gearchiveerd worden in SPIN. Documenten dienen gescand te worden en bijgevoegd te worden in het rapport NVWA 13i Archivering inspectiedocumenten.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 11 van 28

6 Interventie

Het [algemene en specifieke interventiebeleid](#) is erop gericht duidelijkheid te geven over hoe de NVWA intervenueert als zij overtredingen constateert. De NVWA verstaat onder een interventie: elk instrument dat de NVWA gebruikt om naleving van wettelijke voorschriften te bevorderen.

6.1 Bestuursrecht

De bijlages bij Regeling bestuurlijke boetes GWWD zijn voortaan opgenomen als bijlages bij Regeling handhaving en overige zaken Wet Dieren (Boete categorieën). Als de overtreding niet is opgenomen in deze bijlage, is deze op dit moment niet bestuurlijk beboetbaar.

6.2 Strafrecht

Voorbeeld ten laste legging (indien via strafrecht afgedaan): *Overtreding van 5b.74 van Regeling houders van dieren, jo. 1.51 Besluit houders van dieren jo. 2.4 lid 2 Wet Dieren, jo. Artikel 1 onder 2° van de Wet op de economische delicten.*

6.3 Herstelsancties

Indien de houder bij een herinspectie de geconstateerde omissies niet heeft opgelost, onderzoek je welke herstel-acties de houder reeds heeft ingezet. Afhankelijk daarvan, neem je contact op met TBM om, in overleg met hen, te bepalen of een LOD op kan worden gelegd.

[@nvwa.nl](mailto:info@nvwa.nl). Zie voor een uitgebreidere beschrijving van de procedure, als mede voor het standaard LOD-format, Bijlage 5.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 12 van 28

7 Arbo, milieu en veiligheid

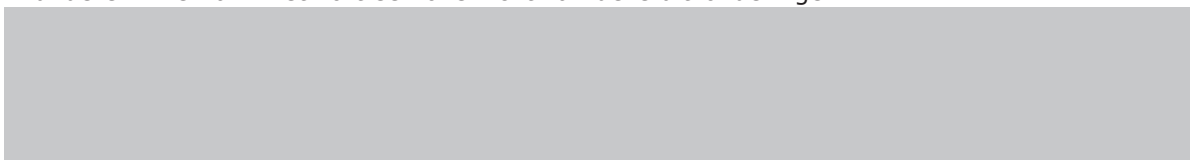
Na het nemen van de hygiënemaatregelen overeenkomstig het 'Hygiëneprotocol betreden bedrijf evenhoevigen of pluimvee' (Werkwijzer: [Landbouw algemene documenten](#) → Arboprotocolen en hygiëneprotocolen → Hygiëneprotocol betreden bedrijf evenhoevigen of pluimvee) start de uitvoering van de inspectie.

Zie de algemene [ARBO-voorschriften](#) die van toepassing zijn voor afdeling Dier op het gebied van landbouw op de werkwijzer. Op de [NVWA intranetpagina over ARBO](#) staat aanvullende informatie en voorschriften over ARBO, hygiëne en veiligheid. Denk ook aan het [ARBO-protocol Covid-19 \(primaire\)bedrijven](#).

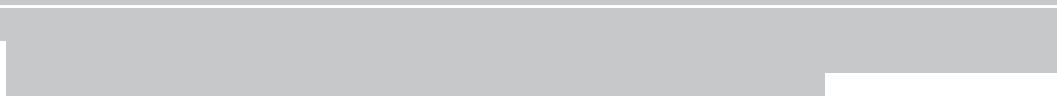
8 Overige informatie

8.1 Uitzonderingen

Voor een aantal type 'bedrijven' gelden uitzonderingen m.b.t. melden c.q. merken van runderen. Hierna in het kort een overzicht van deze uitzonderingen:

b

c Categorie 'natuurterreinen': voor deze bedrijven, geldt artikel 5b.20 van Regeling houders en artikel 13 lid 3 van Vo. 2021/520 waarin, onder de volgende voorwaarden, op erkende natuurterreinen gehouden runderen, tot maximaal 9 maanden leeftijd ongemerkt mogen worden gehouden:

- Extensief gehouden, waarbij kalveren bij hun moeder blijven
- Niet gewend zijn aan regelmatig contact met mensen
- Sterk geïsoleerd zijn
- De traceerbaarheid niet in gedrang komt

8.2 Informatie en hulpmiddelen

8.2.1 Website MijnRVO

Veel informatie ten aanzien van het merken en melden is terug te vinden op de website van RVO: www.RVO.nl → Snel naar: Dieren houden → Alles over: Identificatie en registratie van dieren → I&R Runderen.

8.2.2 I&R App

Er is via de Play Store een I&R-App beschikbaar (I&R Dieren), waarin dier- en UBN-gegevens te raadplegen zijn. Daarnaast is er ook nog de mogelijkheid om I&R te raadplegen via bijvoorbeeld de website Twaka.nl. Deze hulpmiddelen zijn handig voor runderen die tijdens de inspectie niet op de stallijst staan vermeld.

8.2.3 Handleiding I&R-systeem dieren

De Handleiding databank I&R beschrijft de manier waarop het I&R-systeem kan worden geraadpleegd (Werkwijzer: [I&R Dieren](#) → Formulieren / Handleidingen → Handleiding databank I&R).

8.2.4 Handleiding SPIN

De Handleiding SPIN I&R rond beschrijft de verantwoording van een I&R rond inspectie in SPIN (Werkwijzer: [I&R Dieren](#) → Formulieren / Handleidingen → Handleiding SPIN I&R rond).

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 13 van 28

Bijlage 1: Toelichting op het inspectierapport

Koptekst	NVWA 632 Rapport I&R Rund	Toelichting
	Relatienummer UBN KvK/BSN	Verifieer de juistheid van de gegevens op het bedrijf en met de registratievoorschriften voor houders van dieren.
1	Controlegegevens	Toelichting
1.1	Naam houder	Vul hier de naam van de houder overeenkomstig het relatienummer, UBN en KvK / BSN in.
1.2	Adres	Vul hier het adres van het bedrijf overeenkomstig het relatienummer, UBN en KvK / BSN in.
1.3	Postcode en woonplaats	Vul hier de postcode en woonplaats overeenkomstig het relatienummer, UBN en KvK / BSN in.
1.4	Aantal bijlagen	Vul hier het aantal bijlagen in. Het SPIN rapport is niet bewerkbaar en hierdoor moeten de bijlagen (documenten of foto's die iets aan de inspectie toevoegen) in een ander rapporttype worden opgenomen. De TABEL is geen bijlage. Geef bij opmerkingen (7) een toelichting.
1.5	Rapportnummer	Vul hier het rapportnummer in. Het rapportnummer bestaat uit het badgenummer / jaartal / volgnummer.
1.6	Dag en tijdstip aankondiging	Bij een onaangekondigde inspectie "n.v.t." invullen. Wanneer de inspectie van tevoren is aangekondigd, dan hier de datum (dd/mm/jjjj) en tijdstip (uu:mm) van aankondiging invullen. De reden van aankondigen onder opmerkingen (7) vermelden.
1.7	Controledatum	Vul hier de datum (dd/mm/jjjj) van de inspectie in. Wanneer de inspectie op meerdere dagen is uitgevoerd, dan alle data invullen bij opmerkingen (7) en de reden aangeven.
1.8	Begintijd	Vul hier het tijdstip (uu:mm) waarop het bedrijf is betreden in.
1.9	Teamleider	Vul hier de naam van de teamleider in.
1.10	Inspecteur	Vul hier de naam van de inspecteur die het rapport opmaakt in.
1.11	2 ^e inspecteur	Wanneer van toepassing, vul hier de naam van de 2 ^e inspecteur in.
2	Aanleiding controle	Toelichting
2.1	Selectiecode I&R	Zie "informatie voor inspectiehistorie" of "print inspectielijst".
2.2	Versie werkinstructie	Vul hier het versienummer van de gebruikte werkinstructie in.
3	Houder/Vertegenwoordiger	Toelichting
3.1	Naam	Vul hier de naam van de persoon in, die aanwezig is tijdens de inspectie en waarmee het rapport na afloop is besproken.
4	Registratie	Toelichting
4.1	Peildatum stallijst	Vul hier de datum (dd/mm/jjjj) van de gebruikte stallijst in.
4.2	Aantal runderen volgens stallijst	Vul hier het aantal runderen in, dat op de gebruikte stallijst staat.
4.3	Aantal runderen fysiek aanwezig	Vul hier het aantal fysiek aanwezige runderen in.
4.4	Aantal runderen in de steekproef gecontroleerd	Vul hier het aantal aanwezige runderen in, dat op de <u>fysieke kenmerken</u> geslacht, leeftijd en haarkleur zijn vergeleken ten opzichte van de gegevens op de gebruikte stallijst.
4.5	Aantal runderen < 4 werkdagen aanwezig	Vul hier het aantal runderen in, dat korter dan 4 werkdagen op het bedrijf aanwezig is en nog niet op de gebruikte stallijst staan.
4.6	Aantal runderen < 4 werkdagen afwezig	Vul hier het aantal runderen in, dat korter dan 4 werkdagen op het bedrijf afwezig is en nog niet op de gebruikte stallijst staan.
5	Identificatie	Toelichting
5.1	Hoe is het merkverlies beoordeeld	

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 14 van 28

5.2	Indien bovenmatig: aantal runderen met 1 merk (einde controle)	Bij bovenmatig merkverlies worden de runderen die aan het einde van de inspectie nog 1 verloren oormerk hebben in de TABEL (X in kolom 13) opgenomen. Tel het aantal runderen en vul hier het aantal in.
5.3	Aantal runderen zonder merken (begin controle)	Runderen met 2 verloren merken worden altijd vastgelegd in de TABEL. Tel het aantal runderen en vul hier het aantal in.
5.4	Aantal niet-identificeerbare runderen (uitgezonderd geregistreerde runderen o.b.v. artikel 39a)	Vul hier het aantal niet identificeerbare runderen in (op basis van nationale regelgeving, art 5b.74 Regeling houders). (Geregistreerde) artikel 39a runderen tellen bij deze vraag niet mee.
6	Verplaatsingsverboden	Toelichting
6.1	Aantal runderen met afwijking (einde controle)	Beantwoording niet langer verplicht, sla deze vraag over.
6.2	Afwijkingspercentage	Beantwoording niet langer verplicht, sla deze vraag over.
6.3	Houden en afvoeren van één of meerdere runderen is verboden (Artikel 39 van toepassing op individuele runderen)	In verband met inwerkingtreding AHR, komen te vervallen. Streep in het rapport de vraag door, en kies in spin voor Ivm AHR - niet van toepassing.
6.4	Aanwezige runderen mogen niet worden afgevoerd, verhandeld en vervoerd (Artikel 40, lid 2: afvoeren is verboden, aanvoeren mag)	In verband met inwerkingtreding AHR, komen te vervallen. Streep in het rapport de vraag door, en kies in spin voor Ivm AHR - niet van toepassing.
6.5	Runderen mogen niet afgevoerd, aangevoerd, verhandeld of vervoerd worden (Artikel 40, lid 1: aan- en afvoeren is verboden)	In verband met inwerkingtreding AHR, komen te vervallen. Streep in het rapport de vraag door, en kies in spin voor Ivm AHR - niet van toepassing.
6.6	Ingeval vraag 6.4. en/of 6.5 met ja is beantwoord: heeft de inspecteur het besluit aan de houder/vertegenwoordiger medegedeeld?	In verband met inwerkingtreding AHR, komen te vervallen. Streep in het rapport de vraag door, en kies in spin voor nvt.
7	Opmerkingen	Toelichting
		Hier is ruimte om opmerkingen van de inspecteur en de houder te plaatsen. Bespreek met de houder het rapport en bevraag de houder actief naar de zienswijze van de vastgestelde omissies. De reactie van de houder wordt in het rapport vermeld. <u>Overige bijzonderheden:</u> <ul style="list-style-type: none"> • Geef een korte omschrijving indien je runderen heb aangetroffen waarop art. 5b.74 van Regeling houders of art. 124 AHR op van toepassing is. • De inspectie werd onmogelijk gemaakt; • Status bedrijf, wanneer er geen runderen zijn; • Wanneer de houder bestelde merken in zijn bezit heeft, maar nog niet heeft ingebracht, dan worden de identificatiecodes opgenomen (inclusief herstel tijdens inspectie);

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 15 van 28

		<ul style="list-style-type: none"> • Wanneer de tenaamstelling (REBUS) van het te inspecteren bedrijf afwijkt van het relatienummer, unieke registratienummer of KvK / BSN, geef hier de juiste tenaamstelling; • Wanneer het feitelijke bedrijfsadres afwijkt van het geregistreerde bedrijfsadres, geef hier het juiste bedrijfsadres en laat de houder e.e.a. in het I&R-systeem corrigeren; • Omissies m.b.t. het bedrijfsregister hier vermelden; • Herstel (bestellen) van merkverlies tijdens inspectie; • Ontbrekende meldingen geboorte-/doodgeboortes; • Indien rapport niet is ondertekend: geef aan waarom rapport niet is ondertekend.
8	Ondertekening	Toelichting
		Betreft het invullen van de vragen 8.1 t/m 8.6. De houder/vertegenwoordiger moet in de gelegenheid worden gesteld het rapport te ondertekenen. Indien rapport niet is ondertekend: geef aan waarom rapport niet is ondertekend bij '7 opmerkingen'.
9	Wijzigingen na bespreking	Toelichting
		Wanneer in SPIN wijzigingen worden doorgevoerd nadat het handgeschreven rapport met de houder is besproken, moet in SPIN bij vraag 9 een toelichting worden gegeven.

In de TABEL worden:

Alles wat anders is t.o.v. de stallijst komt op deze tabel:

- de runderen gerapporteerd die volgens de stallijst op het bedrijf zijn geregistreerd en waarbij een ommissie is geconstateerd;
- de runderen gerapporteerd die van het bedrijf zijn afgevoerd maar nog wel op de stallijst en bedrijfsregister als aanwezig staan vermeld;
- die runderen gerapporteerd die fysiek op het bedrijf aanwezig zijn en volgens het I&R-systeem rund niet op de stallijst staan vermeld.

Toelichting TABEL (per kolom):

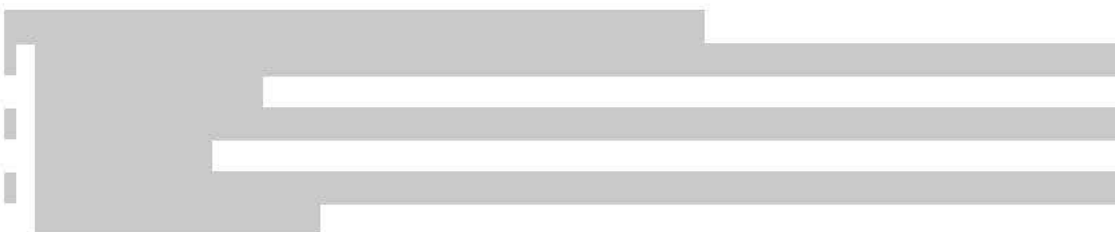
1	Volgnummer	Hier staat een volgnummer voorgedrukt. Dit is handig bij het opmaken van de totaalrekening van de vervolkolommen.
2	Identificatiecode	Vul hier de volledige identificatiecode in van het rund waarbij een of meer omissies zijn geconstateerd. Een identificatiecode bestaat uit een landcode van 2 posities gevolgd door maximaal 12 cijfers.
3	Niet gemerkt binnen 3 werkdagen na import of geboorte	Deze kolom aankruisen wanneer het rund niet binnen 3 werkdagen na import of geboorte is gemerkt.
4	2 verloren merken	Deze kolom aankruisen wanneer een rund 2 merken heeft verloren. Wanneer de fysieke kenmerken van het betreffende rund moeten worden vastgelegd, maak dan een foto (of een schets rund zonder merken). Onder opmerkingen (7) altijd toelichten hoe de identiteit van het rund met 2 verloren merken is vastgesteld. Beschrijf eea bij '7 Opmerkingen'.
5	Korter dan 4 werkdagen afwezig, niet afgemeld	Deze kolom aankruisen wanneer een rund wel op de stallijst staat vermeld, maar korter dan 4 werkdagen van het bedrijf is afgevoerd. Noteer in kolom 15 (opmerkingen) de datum van afvoer / sterfte.
6	Langer dan 3 werkdagen afwezig, niet afgemeld	Deze kolom aankruisen wanneer een rund wel op de stallijst staat vermeld, maar langer dan 3 werkdagen van het bedrijf is afgevoerd. Noteer in kolom 15 (opmerkingen) de datum van afvoer / sterfte.
7	Korter dan 4 werkdagen aanwezig, niet aangemeld	Deze kolom aankruisen wanneer een rund niet op de stallijst staat vermeld, maar korter dan 4 werkdagen op het bedrijf is aangevoerd. In kolom 9 en 10 de bijbehorende gegevens noteren.
8	Langer dan 3 werkdagen aanwezig, niet aangemeld	Deze kolom aankruisen wanneer een rund niet op de stallijst staat vermeld, maar langer dan 3 werkdagen op het bedrijf is aangevoerd. In kolom 9 en 10 de bijbehorende gegevens noteren.
9	Identificatiecode moeder	Vul hier de volledige identificatiecode in van het moederrund.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 16 van 28

10	Juiste haarkleur, geslacht (M/V), geboortedatum, aanvoerdatum	Wanneer van de aanwezige runderen een onjuiste haarkleur, geslacht, geboorte- en/of aanvoerdatum op de stallijst staat vermeld, dan in deze kolom de juiste gegevens noteren. In deze kolom ook de juiste gegevens noteren van de runderen die op het bedrijf zijn aangevoerd, maar nog niet op de stallijst staan vermeld (kolom 7 en 8). Vul een "G" in wanneer het gaat over een geboortedatum en vul een "A" in wanneer het gaat over een aanvoerdatum. De haarkleur van bepaalde (vlees)runderen kan in de loop van de tijd t.o.v. de geboortemelding veranderen. Deze verandering is geen omissie van de registratie (fysieke kenmerken), maar moet wel worden aangepast in het I&R-systeem.
11	Niet in bedrijfsregister	Deze kolom aankruisen wanneer een rund op het bedrijf aanwezig is, maar niet in het bedrijfsregister staat genoteerd. Wanneer er helemaal geen bedrijfsregister wordt bijgehouden, moeten alle aanwezige runderen een kruisje in kolom 11 krijgen.
12	Niet volledig / onjuist in bedrijfsregister	Deze kolom aankruisen wanneer van de aanwezige runderen aan het begin van de inspectie het bedrijfsregister niet volledig (ontbreken gegevens) of onjuist (foutieve gegevens) wordt bijgehouden. Deze kolom ook aankruisen wanneer omissies van de afgevoerde runderen in het bedrijfsregister zijn vastgesteld Noteer in kolom 15 (opmerkingen) de datum van afvoer / sterfte.
13	Artikel 39	In verband met intrekking Regeling I&R, niet invullen.
14	Artikel 40 lid 1	In verband met intrekking Regeling I&R, niet invullen.
15	Opmerkingen	Ruimte om opmerkingen te plaatsen. Vul hier de gevraagde datum van afvoer/sterfte (kolom 5, 6 en 12) in. Wordt in SPIN automatisch gevuld.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 17 van 28

Bijlage 2: Werkwijze bij (een) niet geïdentificeerd(e) rund(eren)

Per 21 april 2021 is er een onderscheid in Europese eisen versus Nederlandse eisen met betrekking tot een geboortemelding en daarmee de eisen aan identificatie en registratie:

Europese eisen (art. 112 AHR)	Nederlandse eisen (art. 5.44 Regeling houders)
Geboortedatum	Geboortedatum
Identificatiecode	Identificatiecode
Uniek nummer inrichting	Uniek nummer inrichting
Type identificatiemiddel	Type identificatiemiddel
NAW houder	NAW houder
	Geslacht
	Haarkleur
	Identificatiecode moederdier
	Relatienummer exploitant

Voor een in Nederland geboren rund, dient dus nog steeds het geslacht, de haarkleur en de identificatiecode van de moeder gemeld te worden.

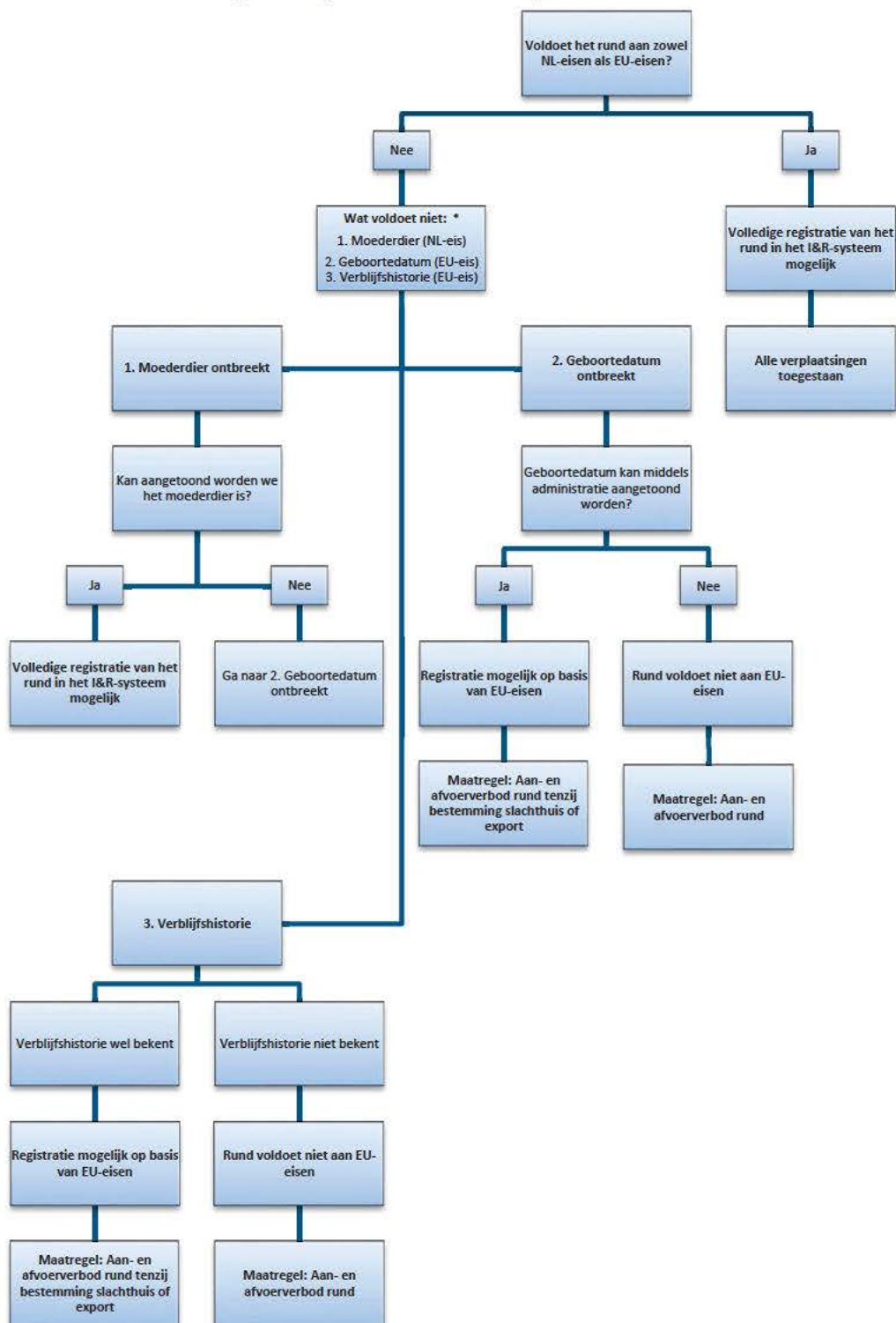
Het grote verschil met de situatie voor 21-4-2021 is, dat runderen die niet voldoen aan de nationale (extra) eisen, toch mogen worden afgevoerd naar het slachthuis, of een inrichting buiten Nederland indien deze runderen wel voldoen aan de Europese eisen.

Concreet betekent dat, dat de houder een verplichting heeft om bij het doen van een geboortemelding aan de Nederlandse eisen te voldoen.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 18 van 28

Flowchart voor maatregelen bij niet voldoen NL-/EU-eisen

* Kan niet voldaan worden aan meerdere eisen (NL/EU), dan geldt de meest "zware" beperking op het rund.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 19 van 28

Rol NVWA bij niet geïdentificeerde runderen:

- **Foto:** maakt altijd een foto van het NI-rund (van verschillende zijdes);

-

- **Administratie:** kopieer/fotografeer ten behoeve van de identiteit zoveel mogelijk alle beschikbare bedrijfsadministratie tijdens het eerste bedrijfsbezoek/inspectie;
- **Interventie:** pas de strafrechtelijk/bestuursrechtelijke interventie maatregelen toe;
- **Hercontrole:**

Uitsluitingsmethode

- Eén rund: wanneer aan het einde van de inspectie één rund op de stallijst overblijft, kan via de fysieke kenmerken haarkleur, geslacht en (geschatte) leeftijd worden bepaald of het niet geïdentificeerde rund, het rund is dat als enige op de stallijst over is gebleven;
- Twee runderen: wanneer twee niet geïdentificeerde runderen op het bedrijf aanwezig zijn, is de uitsluitingsmethode alleen uitvoerbaar wanneer er duidelijke verschillen zijn tussen de twee niet geïdentificeerde runderen op basis van de fysieke kenmerken haarkleur, geslacht en (geschatte) leeftijd;

Kan de houder met behulp van de bedrijfsadministratie en/of de uitsluitingsmethode de identiteit van het niet geïdentificeerde rund niet ten genoegen van de NVWA inspecteur aantonen, dan kan alleen DNA-onderzoek uitkomst bieden om de identiteit aan te tonen

Bedrijfsadministratie: hiermee wordt een actuele stallijst, een volledig en juist bijgehouden bedrijfsregister en origineel ingevulde geboortekaartjes bedoeld. Vriesbrandmerken, inseminatiekaarten, melkcontrolelijsten en managementsystemen kunnen als hulpmiddel worden gebruikt om de identiteit van rund aan te tonen.

Actie houder bij NI-runderen

Niet geïdentificeerde runderen komen in drie gradaties voor. De houder zal altijd zelf in actie moeten komen om de identiteit van een NI-rund aan te tonen.

Rund heeft vrije merken in

De houder mag de identiteit van het rund voorzien van vrije merken met behulp van de bedrijfsadministratie aantonen. De uitsluitingsmethode is in dit geval niet mogelijk, want van het rund ontbreekt een geboorteregistratie in het I&R-systeem. Kan de houder met behulp van de bedrijfsadministratie de identiteit van het rund niet aantonen, dan kan alleen DNA-onderzoek nog uitkomst bieden.

Er zijn 3 herstel mogelijkheden:

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 20 van 28

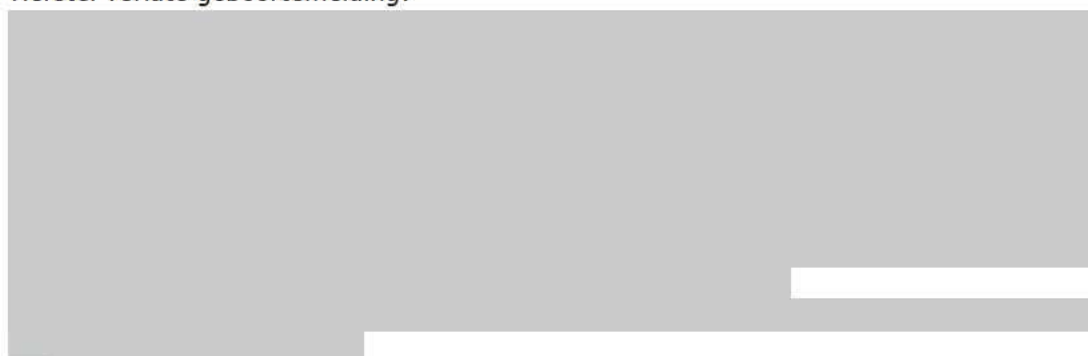
1 Herstel rund met vrije merken (< 80 werkdagen):

Wanneer de identiteit van het rund voorzien van vrije merken en jonger dan 80 werkdagen is aangetoond met behulp van de bedrijfsadministratie, dan moet de houder een geboortemelding doen via de reguliere meldkanalen.

2 Herstel rund met vrije merken (>80 werkdagen):

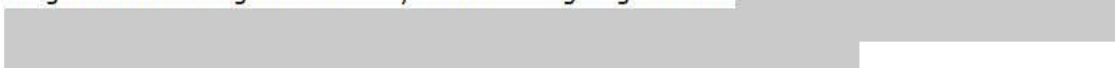
Volgens artikel 5b.44 lid 2 van Regeling houders moet de geboortemelding van het rund voorzien van vrije merken en ouder dan 80 werkdagen altijd vergezeld gaan van een schriftelijk verslag van een positief DNA-onderzoek. Het verslag bevat de identificatiecode van de moeder van het rund voorzien van vrije merken en de registratiegegevens van de moeder uit het I&R-systeem komen met de fysieke kenmerken van de moeder overeen. Een dergelijke geboortemelding, voorzien van de vereiste bewijsstukken, dient de houder schriftelijk te doen bij RVO, afdeling Dierregistraties.

3 Herstel verlate geboortemelding:

Rund is merkloos (merken verloren)

In deze situatie wordt uitgegaan dat het rund voorzien is geweest van merken en waarvan de geboortemelding in het I&R-systeem staat geregistreerd.

Herstel merkloos rund:

Wanneer de identiteit van het rund is aangetoond, moet de houder zorgen dat het merkloze rund z.s.m. wordt voorzien van twee bij het rund behorende oormerken. Het (her)merken van het merkloze rund moet altijd onder toezicht van de NVWA gebeuren (artikel 5b.21 onder b van Regeling houders).

Rund is nooit van merken voorzien geweest

Bij het aantreffen van een rund (**>3 werkdagen & <80 werkdagen**) zonder merken en zonder gaatjes in de oren, is met zekerheid vast te stellen dat het rund vanaf de geboorte nooit voorzien is geweest van merken. De volgende twee situaties kunnen voorkomen:

1 Wel geboortemelding, maar de houder heeft het rund nooit voorzien van de bijbehorende merken.

Herstel: Wanneer de identiteit van het rund met behulp van de bedrijfsadministratie of de uitsluitingsmethode is aangetoond, moet de houder zorgen dat het rund z.s.m. wordt voorzien van twee bij het rund behorende oormerken. Het merken van het merkloze rund moet altijd onder toezicht van de NVWA gebeuren (artikel 5b.21 onder b van Regeling

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 21 van 28

houders). Het toezicht kan op afstand worden uitgevoerd, bv door het laten toesturen van een foto waarop het gemerkte rund te zien is.

- 2 **Geen geboortemelding** en de houder heeft het rund nooit voorzien van de bijbehorende merken. In deze situatie kan veelal DNA-onderzoek uitkomst bieden. Afhankelijk van de aangetroffen situatie (bijvoorbeeld 1 nuka zonder merken en 10 werkdagen oud), moet worden onderzocht of DNA-onderzoek de enige oplossing is.

Herstel: Na een positief DNA-onderzoek g, kan het rund door RVO, afdeling Dierregistraties in het I&R-systeem worden geregistreerd. Het merken van het merkloze rund moet altijd onder toezicht van de NVWA gebeuren (artikel 5b.21 onder b van Regeling houders).

Let op: De verantwoordelijkheid voor het nemen van de monsters en het uitvoeren van het DNA onderzoek ligt bij de houder. Wanneer een uitgebreid DNA-onderzoek moet plaatsvinden, neem contact op met de teamleider en eventueel met Expertise Dier.

DNA-onderzoek door houder:

- De houder moet zelf het initiatief nemen tot het laten uitvoeren van het DNA-onderzoek. De kosten van het DNA-onderzoek zijn voor de houder;
- De houder moet zelf contact opnemen met een laboratorium om het DNA-onderzoek uit te laten voeren, om informatiemateriaal en haarzakjes te krijgen;
- De houder neemt zelf haarmonsters van de runderen waarop het DNA-onderzoek moet worden uitgevoerd en stuurt op zijn kosten de monsters naar het laboratorium;
- **Onderzoek op 18 markers:** DNA-onderzoek ter bevestiging of de identiteit op basis van de bedrijfsadministratie klopt. De inzet is 1 op 1 (moeder ⇔ nakomeling);
- **Uitgebreid onderzoek:** DNA-onderzoek wanneer onderzoek op 18 markers niet mogelijk is, bijvoorbeeld onderzoek van meerdere potentiële moeders (pool).

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 22 van 28

DNA-onderzoek door NVWA:

-
-
-
-

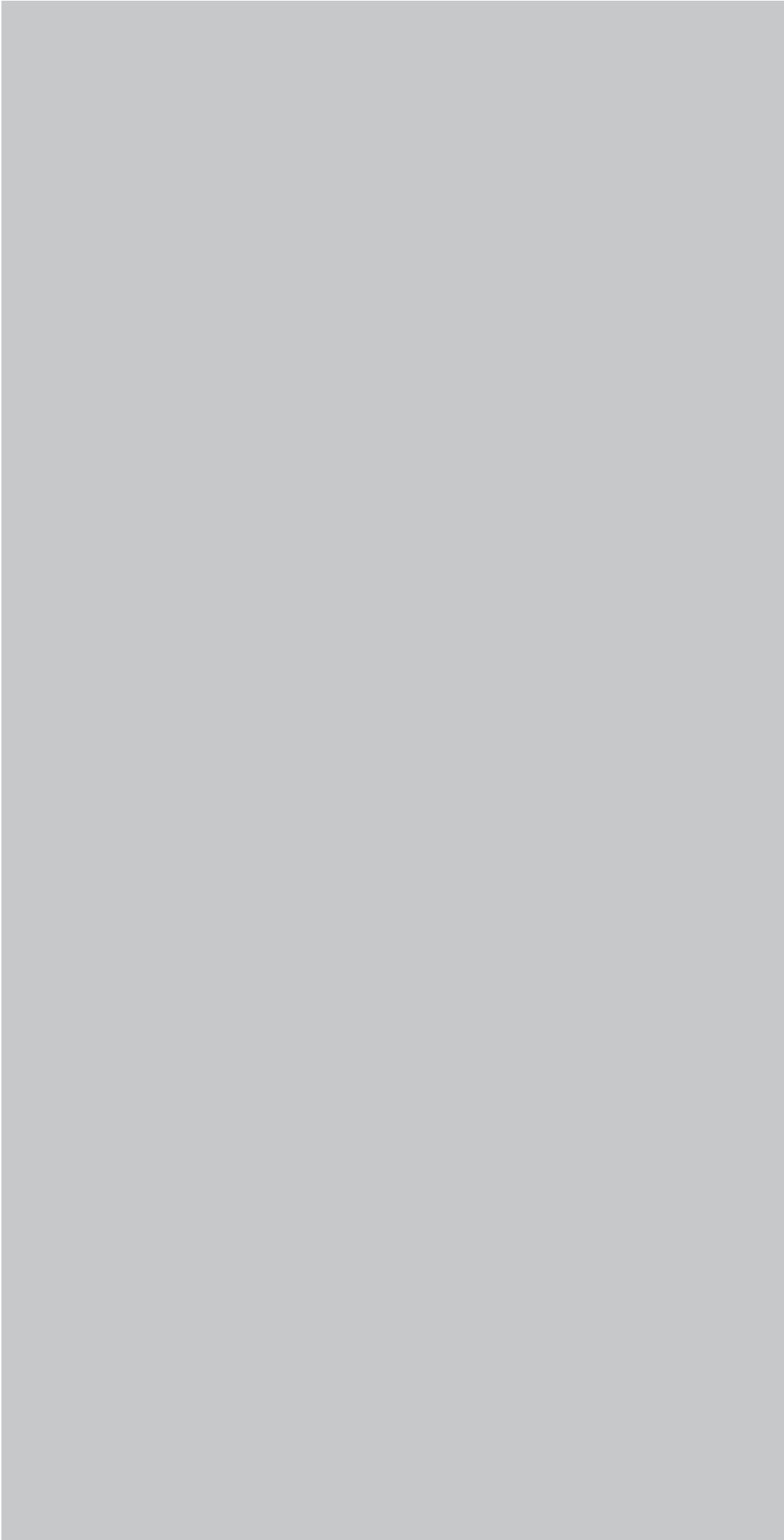
Afvoer van runderen die op basis van artikel 39a zijn geregistreerd

- Runderen die op basis van artikel 39a van Regeling I&R zijn geregistreerd, mogen niet meer van het bedrijf te worden afgevoerd (artikel 124 lid 2 onder b AHR).
-

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen		
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022
			pag. 23 van 28

Bijlage 3: Tabel omissies en verplaatsingsbeperkingen

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen		
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022
			pag. 24 van 28

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 25 van 28

Bijlage 4: Werkwijze bij runderen met 1 merk

Er zijn een tweetal scenario's denkbaar:

- 1
 - Op de stallijst is geconstateerd dat de houder regelmatig merken bijbesteld.
 - Uit de eerste indruk op het bedrijf / in de stal blijkt dat het merkverlies niet bovenmatig is.
 - Overtuig de houder ervan dat hij de merken tijdens de controle dient bij te bestellen / aan te brengen / te hermerken (denk daarbij aan de nalevingsspecificatie XC; zie Bijlage 5).
 - De houder wordt gewezen op de verloren merken en afvoerverboden van deze runderen indien geen volledig herstel heeft plaatsgevonden.
 -

- 2
 - Maak aantekeningen op de stallijst bij een aantal runderen die 1 merk hebben verloren.
 - Indien houder niet bekend is met dit merkverlies dan heeft hij 3 werkdagen de tijd om dit merk bij te bestellen.
 - Indien houder bekend is met het merkverlies dan moet hij binnen 10 werkdagen na constatering zorgen dat er een bijbesteld merk is aangebracht.
 - Houder wordt verzocht merk dezelfde dag nog bij te bestellen en/of de reeds in bezit zijnde merken aan te brengen ()
 - Je legt de houder uit dat de betreffende runderen niet mogen worden verplaatst.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 26 van 28

Bijlage 5: Omschrijving afdoening onderwerpen I&R Runderen

Uitgangspunt bij het invullen van de onderwerpen op het tabblad 'Naleving' in SPIN is dat de overtredingen welke je op het tabblad 'Bevindingen' hebt ingevuld als B, C, D overtreding ook leidt tot 'niet akkoord' van het desbetreffende onderwerp.

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 27 van 28

Buiten de reikwijdte

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie van runderen			
code	HH02 I&R 104	Versie 11.1	ingangsdatum 1-01-2022	pag. 28 van 28

Buiten de reikwijdte

Nederlandse Voedsel- en
Warenautoriteit
Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie varkens			
code	HH02 I&R 105	versie 4.0	ingangsdatum 21-04-2021	pag. 1 van 13

versie	goedkeuringsdatum	wijzigingen ten opzichte van vorige versie
4.0	21-04-2021	Herziening werkinstructie en aanpassingen n.a.v. AHR
3.3	01-07-2019	Aanpassing interventiebeleid n.a.v. bestuurlijke boete per 1 juli 2019
3.2	13-03-2017	Kleine aanpassing hercontrole en randvoorwaarden

Inhoudsopgave

1	Onderwerp	1
2	Wettelijke basis.....	2
3	Begrippen	2
4	Werkwijze	3
4.1	Inleiding.....	3
4.2	Inspectievoorbereiding	3
4.3	Inspectie uitvoering	4
4.4	Randvoorwaarden GLB	7
4.5	Herinspectie	7
5	Registratie en archivering	7
5.1	Registratie.....	7
5.2	Archivering	7
6	Interventie	8
6.1	Bestuursrecht	8
6.2	Strafrecht.....	8
6.3	Herstelsancties.....	8
7	Arbo, milieu en veiligheid	8
	Bijlage 1: Overzicht bedrijfscategorieën	9
	Bijlage 2: Overzichten aan- en afvoermogelijkheden per bedrijfscategorie.....	10
	Bijlage 3: Toegestane identificatiemiddelen	13

1 Onderwerp

Deze werkinstructie richt zich op de controle van de Identificatie en registratie (I&R) van varkens. Tevens beslaat deze instructie informatie over de regels m.b.t. het bijeenbrengen van varkens op een varkenshouderijbedrijf.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie varkens			
code	HH02 I&R 105	versie 4.0	ingangsdatum 21-04-2021	pag. 2 van 13

2 Wettelijke basis

- Wet dieren;
- Besluit houders van dieren (hierna: Besluit houders);
- Regeling houders van dieren (hierna: Regeling houders);
- Regeling handhaving en overige zaken wet dieren (hierna: Regeling handhaving);
- Verordening (EU) 2016/429 (hierna: AHR);
- Gedelegeerde verordening (EU) 2019/2035;
- Uitvoeringsverordening (EU) 2021/520;

Per 21 april 2021 wordt de Animal Health Regulation (=diergezondheidsverordening, AHR) van kracht. Per die datum vervallen o.a. de Regeling I&R en de GWWD grotendeels. De bepalingen met betrekking tot I&R worden vanaf die datum opgenomen in de Regeling houders van dieren, het Besluit houders van dieren, de uitvoerings-, gedelegeerde verordeningen of in de AHR zelf.

Belangrijke wijzigingen zijn:

- **Verskil in Europese en nationale eisen:** Nederland heeft er voor gekozen om bij diverse bepalingen nationale aanscherpingen te maken danwel te behouden. Dit geldt o.a. voor de gegevens die op een oormerk staan, de kleuren van een tatoeage en de gegevens die doorgegeven moeten worden bij verplaatsingen.
- **Tatoeage:**
- **Gegevens op merken:** op het aangebrachte oormerk staat het unieke registratienummer van de inrichting waar het dier geboren is. Enkel wanneer merkverlies is opgetreden en een vervangend merk aangebracht wordt, mag op dat vervangende merk het unieke registratienummer staan van of de inrichting waar het dier geboren is of van de laatste inrichting van de toeleveringsketen.
- **Termijn aanbrengen vervangende merken:** het termijn dat een vervangende merk kan worden besteld en worden aangebracht, is respectievelijk 3 werkdagen en 10 werkdagen, te rekenen vanaf de dag na de dag van constatering van merkverlies.

3 Begrippen

De benodigde begrippen en definities zijn te vinden in de regelingen en verordeningen die de basis vormen voor de uitvoering van deze inspecties. Voor varkens specifiek zijn de relevante begrippen en definities vastgelegd in de Regeling houders van dieren, de AHR, de Gedelegeerde verordening en het Besluit houders van dieren.

- Exploitant: iedere natuurlijke of rechtspersoon die verantwoordelijk is voor dieren, voorheen houder (AHR, art 4 onder 24);
- Inrichting: ruimte, structuur, milieu of plaats waar dieren worden gehouden (AHR, art 4 onder 27);
- Uniek registratienummer: nummer dat aan een geregistreerde inrichting wordt toegekend, voorheen UBN (Vo. 2019/2035 art 2 onder 15);
- Uniek erkenningsnummer: nummer dat aan een erkende inrichting wordt toegekend, voorheen BRS (Vo. 2019/2035 art 2 onder 16);
- Identificatiecode van het dier: individuele code die op het identificatiemiddel staat dat bij een dier is aangebracht, en bestaat uit landcode en individueel nummer (max 12 cijfers) (Vo. 2019/2035, art 2 onder 18);
- Varken: in de lijst in bijlage III van de AHR opgenomen dier dat behoort tot de hoefdiersoorten in de familie Suidae (Vo. 2019/2035, art 2 onder 22);
- Elektronisch identificatiemiddel: een markering met radiofrequentie-identificatie (RFID) (Vo. 2019/2035, art 2 onder 23);

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie varkens			
code	HH02 I&R 105	versie 4.0	ingangsdatum 21-04-2021	pag. 3 van 13

- Geautomatiseerd gegevensbestand: een computerdatabank van gehouden landdieren, zoals bedoeld in artikel 109, lid 1, van de AHR, dit is het I&R-systeem (Vo. 2019/2035, art 2 onder 25);
- A-bedrijf: inrichting waar vrouwelijke varkens worden gehouden voor het produceren van biggen en wordt voldaan aan bij ministeriële regeling te stellen regels (Besluit houders, artikel 2.27b, lid 1 onder a);
- B-bedrijf: inrichting waar vrouwelijke varkens worden gehouden voor het produceren van biggen (Besluit houders, artikel 2.27b, lid 1 onder b);
- C-bedrijf: inrichting waar gespeende varkens of gebruiks-varkens worden opgefokt tot beer of gelt en wordt voldaan aan bij ministeriële regeling te stellen regels (Besluit houders, artikel 2.27b, lid 1 onder c);
- E-bedrijf: inrichting waar gespeende varkens worden opgefokt tot gebruiksvarkens, slechts gespeende varkens worden aangevoerd die uitsluitend afkomstig zijn van hetzelfde A-bedrijf en wordt voldaan aan bij ministeriële regeling te stellen regels (Besluit houders, artikel 2.27b, lid 1 onder d);
- F-bedrijf: inrichting waar gespeende varkens worden opgefokt tot gebruiksvarkens en slechts gespeende varkens worden aangevoerd die uitsluitend afkomstig zijn van hetzelfde B-bedrijf (Besluit houders, artikel 2.27b, lid 1 onder e);
- RE-bedrijf: inrichting waar op elk moment ten hoogste vier of minder varkens en hun eventuele biggen worden gehouden (Besluit houders, artikel 2.27b, lid 1 onder f).

4 Werkwijze

4.1 Inleiding

Voer de inspectie uit volgens deze werkinstructie. Deze instructie is bindend voor de inspectie-uitvoering.

4.2 Inspectievoorbereiding

Bij een goede voorbereiding hoort ook een check of de juiste gegevens in SPIN staan, zodat een juiste verwerking van de inspectie bij de houder kan worden uitgevoerd.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie varkens			
code	HH02 I&R 105	versie 4.0	ingangsdatum 21-04-2021	pag. 4 van 13

• [REDACTED]

4.3 Inspectie uitvoering

Na het nemen van de hygiënemaatregelen overeenkomstig het 'Hygiëneprotocol betreden bedrijf evenhoevigen of pluimvee' (Werkwijzer: [Landbouw algemene documenten](#) → Arboprotocollen en hygiëneprotocollen → Hygiëneprotocol betreden bedrijf evenhoevigen of pluimvee) start de uitvoering van de inspectie.

4.3.1 Fysiek aanwezige varkens

- Je kijkt of de aanwezige varkens van toegestane identificatiemiddelen voorzien zijn.
Zie Bijlage 3 van de werkinstructie voor de toegestane identificatiemiddelen en eisen daarvan.
- Je neemt een representatieve steekproef van [REDACTED]:
 - Representatief houdt in dat er altijd [REDACTED] (wanneer aanwezig en ongeacht hoe groot het bedrijf is) wat een betrouwbare indruk geeft van het hele bedrijf. De steekproef dient ad random en verspreid over stallen, afdelingen, locaties, koppels, leeftijd etc. genomen te worden.
 - Controleer of voldaan is aan alle identificatie- en registratieverplichtingen, zoals:
 - Controleer of de UBN's op de merken voorkomen in het bedrijfsregister (wanneer een bedrijf zeugen vervangt door eigen gelten, kan het zijn dat er geen 60 dieren terug te vinden zijn in het bedrijfsregister).
 - Controleer of de verplaatsingsdocumenten aanwezig zijn en volledig zijn.
 - Controleer of de toegestane identificatiemiddelen bij het juiste type varkens is aangebracht en registreer het merkverlies
- Controleer de voorraad identificatiemiddelen, slachtmerken en gebruiksmarken. Deze merken dienen het UBN te bevatten van de locatie die je op dat moment controleert. Let op overdracht van merken.

[REDACTED]

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie varkens			
code	HH02 I&R 105	versie 4.0	ingangsdatum 21-04-2021	pag. 5 van 13

Let op: Varkens met meer dan 2 identificatiemiddelen zijn onjuist gemerkt. Hier is sprake van een niet toegestane ingreep: zie 'Toelichting checklist welzijn varkens' (Werkwijzer: [NVWA | Domein Dierenwelzijn](#) → Welzijn varkens → Werkinstructie welzijn varkens).

- Voorhanden hebben merken van derden: het is verboden merken voorhanden te hebben zonder toestemming van de minister, wat wordt verleend wanneer merkoverdracht in het I&R-systeem is geregistreerd. Enkel wanneer merkverlies is opgetreden mogen merken van derden voorhanden zijn, tot moment van hermerken. Stel het aantal en de herkomst van de merken die voorhanden zijn van derden vast. Ga na hoe deze merken op het bedrijf zijn gekomen en neem, indien nodig, ook maatregelen op het herkomstbedrijf.

4.3.2 Registratie- en administratieverplichtingen houder

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie varkens			
code	HH02 I&R 105	versie 4.0	ingangsdatum 21-04-2021	pag. 6 van 13

4.3.3 Administratieve controle varkensleveringen (VVL)

Varkenshouderijen worden onderverdeeld in verschillende categorieën, zie bijlage 1 (Besluit houders, artikel 2.27a). Tussen deze verschillende categorieën is beperkte aan- en afvoer toegestaan. In het Besluit houders zijn regels opgenomen met betrekking tot het vervoeren van varkens van en naar een varkenshouderijbedrijf (varkensleveringen, hierna: VL). Varkens mogen slechts vervoerd worden vanaf of naar een inrichting die is geregistreerd op grond van artikel 2.27b, indien dat vervoer is toegestaan om grond van artikelen 2.27h t/m 2.27n uit §4.3.1 van Besluit houders. Deze voorwaarden en de toegestane aan- en afvoer verschillen per bedrijfscategorie, zie bijlage 2. Er zijn een aantal uitzonderingen van toepassing waarbij aan-/afvoer van varkens is toegestaan, namelijk (Besluit houders, artikel 2.27g, tweede lid):

- afvoer naar een slachthuis, al dan niet via een verzamelcentrum;
- afvoer naar een spermawininrichting;
- afvoer naar een onderzoeksinstituut;
- afvoer naar een RE-bedrijf;
- aanvoer van of afvoer naar een inrichting in het buitenland, al dan niet via een verzamelcentrum.

De voorwaarden kunnen inhouden dat de Minister voorafgaand aan een voorgenomen transport toestemming moet verlenen (Besluit houders, artikel 2.27p). In die gevallen moet een transportaanvraag worden ingediend via een door de Minister aangewezen databank. Een toestemming is geldig tot en met 7 dagen na het verlenen. De toestemming moet 3 jaar worden bewaard door de varkenshouder die de aanvraag heeft gedaan. Een varkenshouder weigert de ontvangst van varkens op zijn varkensbedrijf indien bij de aanvoer de toestemming met betrekking tot deze aanvoer ontbreekt.

RVO.nl neemt de transportaanvragen in behandeling. De naleving van de voorwaarden worden door RVO.nl administratief (bestuurlijk) gehandhaafd.

- De geregistreerde transporten zijn bij RVO.nl in beeld. Indien op het bedrijf verplaatsingsdocumenten worden aangetroffen van niet-geregistreerde transporten, stel dan vast of het een toegestane aan- of afvoer is (wordt aan de voorwaarden van de bedrijfscategorieën voldaan?). De bedrijfsstatus van het 'andere' bedrijf kan opgevraagd worden in het I&R systeem.
- Stel vast of verleende toestemmingen voor transport 3 jaar bewaard zijn.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie varkens			
code	HH02 I&R 105	versie 4.0	ingangsdatum 21-04-2021	pag. 7 van 13

Bij afwijkingen:

- Meld het niet toegestane transport bij RVO.nl

4.4 Randvoorwaarden GLB

Bij een I&R varken inspectie worden de nationale normen op basis van de Regeling I&R

[Redacted text block]

[Redacted text block]

4.5 Herinspectie

Na het constateren van een overtreding dient altijd een herinspectie te worden uitgevoerd. Een herinspectie kan zowel fysiek maar in sommige gevallen ook administratief (op afstand) uitgevoerd worden,

[Redacted text block]

Een herinspectie is een nieuw meetmoment. Bij een herinspectie wordt altijd een nieuwe verificatie aangemaakt in het verificatieprogramma 'Identificatie en registratie van varkens – hercontrole'. Een herinspectie wordt **nooit** bij de eerste inspectie verantwoord!

Buiten de reikwijdte

[Redacted text block]

5 Registratie en archivering

5.1 Registratie

De bevindingen dienen te worden vastgelegd in het programma 'Identificatie en registratie van varkens'. Bij het programma wordt het rapport 'NVWA 901 Rapport Identificatie en registratie van varkens' opgesteld.

5.2 Archivering

Na afloop van elke inspectie kunnen gebruikte bescheiden (zoals: aan-/afvoerlijst, aantekeningen, etc.) digitaal gearchiveerd worden in SPIN. Documenten dienen gescand te worden en bijgevoegd te worden in het rapport AID 13I Bedrijfscontrolerapport intern-(veehouderij).

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie varkens			
code	HH02 I&R 105	versie 4.0	ingangsdatum 21-04-2021	pag. 8 van 13

6 Interventie

Het [algemene en specifieke interventiebeleid](#) is erop gericht duidelijkheid te geven over hoe de NVWA intervenueert als zij overtredingen constateert. De NVWA verstaat onder een interventie: elk instrument dat de NVWA gebruikt om naleving van wettelijke voorschriften te bevorderen.

6.1 Bestuursrecht

Overtredingen moeten worden afgedaan volgens het Algemeen Interventiebeleid (AIB) en Specifiek Interventiebeleid (SPEC). Raadpleeg de Werkwijzer voor het AIB, een uitgebreide toelichting het AIB en het overzicht van het SPEC ([Werkwijzer \(home\)](#) → Snel naar: Interventiebeleid).

Bij overtreding van artikelen die zijn opgenomen in de bijlage van Regeling handhaving, wordt in beginsel een rapport van bevindingen aangezegd en opgemaakt behoudens in die gevallen (ter beoordeling van de NVWA) waar het gaat om een gering feit dan wel andere omstandigheden aanwezig zijn waardoor een schriftelijke waarschuwing (SW) rechtvaardig is.

6.2 Strafrecht

In principe worden alle omissies afgedaan volgens bestuursrecht (zie paragraaf 6.1).

6.3 Herstelsancties

Indien de houder bij een herinspectie de geconstateerde omissies niet heeft opgelost, onderzoek je welke herstel-acties de houder reeds heeft ingezet. Afhankelijk daarvan, neem je contact op met TBM om, in overleg met hen, te bepalen of een corrigerende sanctie (in de vorm van een LOD of LOB) kan worden opgelegd. Hiervoor maak je rapport van bevindingen op, welke je op de [redacted] plaatst en eventueel mailt naar [redacted] [@nvwa.nl](mailto:).

7 Arbo, milieu en veiligheid

Buiten de reikwijdte

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie varkens			
code	HH02 I&R 105	versie 4.0	ingangsdatum 21-04-2021	pag. 9 van 13

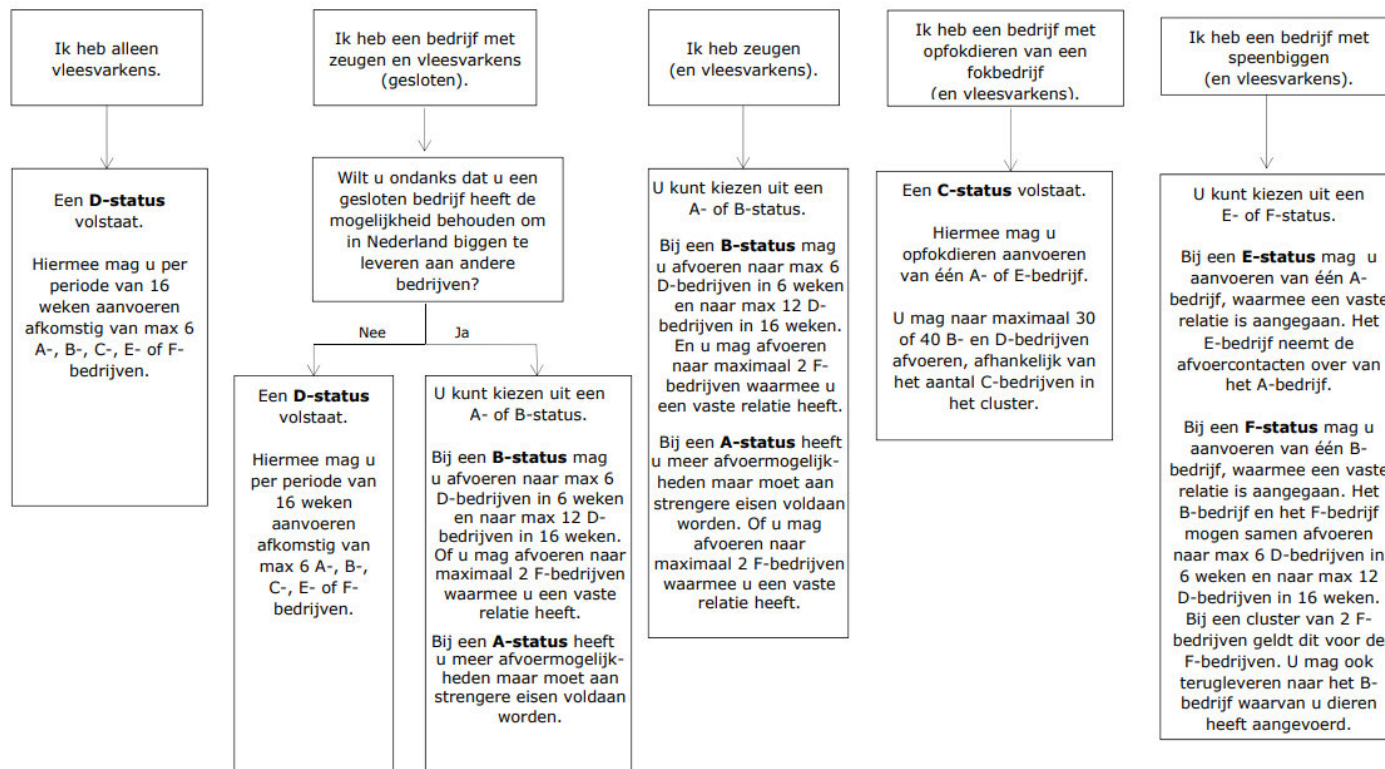
Bijlage 1: Overzicht bedrijfscategorieën

In het Besluit houders in artikelen 2.27a en 2.27b zijn de verschillende bedrijfscategorieën van inrichtingen met varkens vastgelegd. Hieronder is een schematisch overzicht van de verschillende bedrijfscategorieën weergegeven.

Overzicht bedrijfsstatus

Dit overzicht helpt u misschien om de juiste bedrijfsstatus te bepalen. U mag altijd afvoeren naar de slacht of exporteren (voor slacht/levend). Het maakt niet uit welke bedrijfsstatus u heeft. Aanvoeren vanuit het buitenland (import) mag ook altijd.

Bron: NVWA. Ongeregistreerde kopie. Een actuele versie is via intranet beschikbaar

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie varkens			
code	HH02 I&R 105	versie 4.0	ingangsdatum 21-04-2021	pag. 10 van 13

Bijlage 2: Overzichten aan- en afvoermogelijkheden per bedrijfscategorie

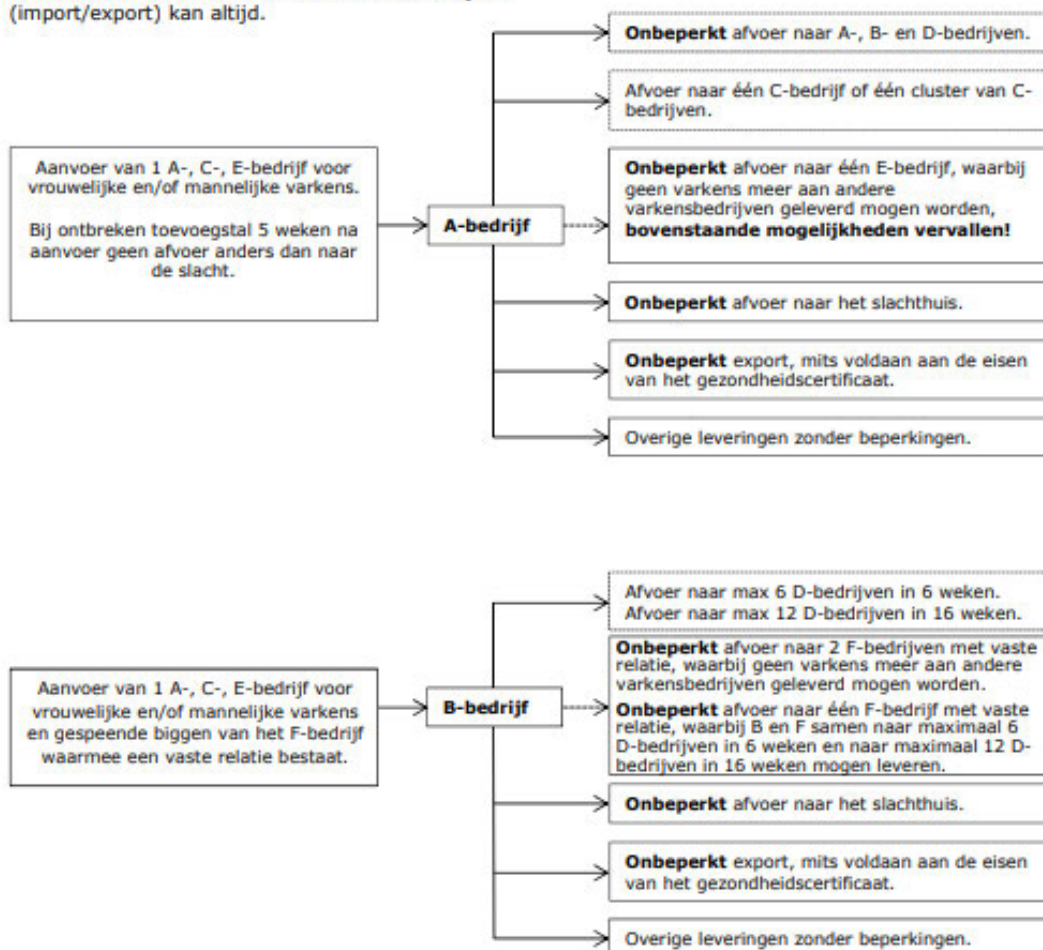
In het Besluit houders in § 4.3.1 Vervoeren van en naar locaties met varkens, zijn de verschillende verplaatsingsmogelijkheden van en naar inrichtingen met varkens vastgelegd. Hieronder zijn schematische overzichten hiervan weergegeven

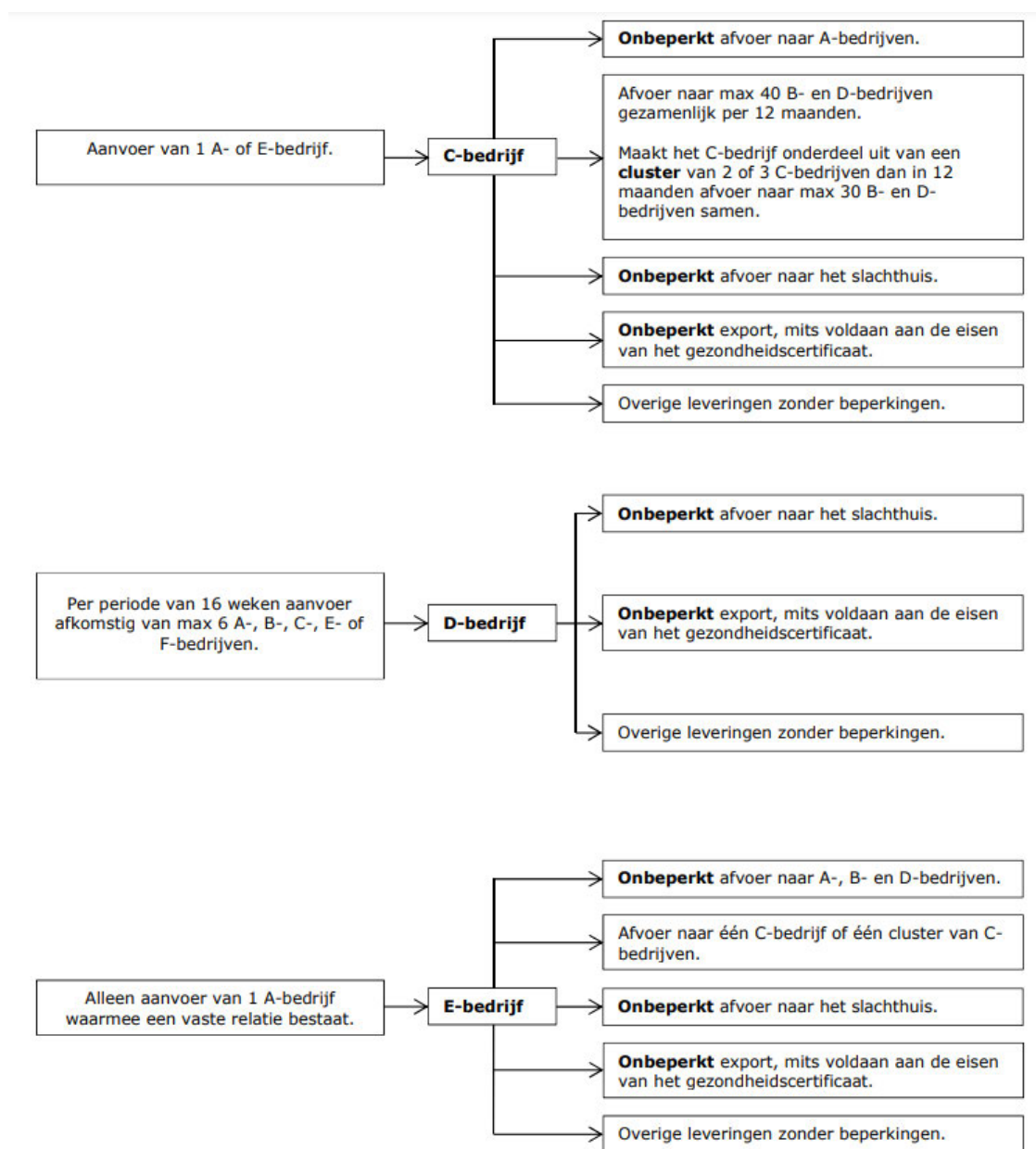
Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

Schematische weergave aan- en afvoermogelijkheden

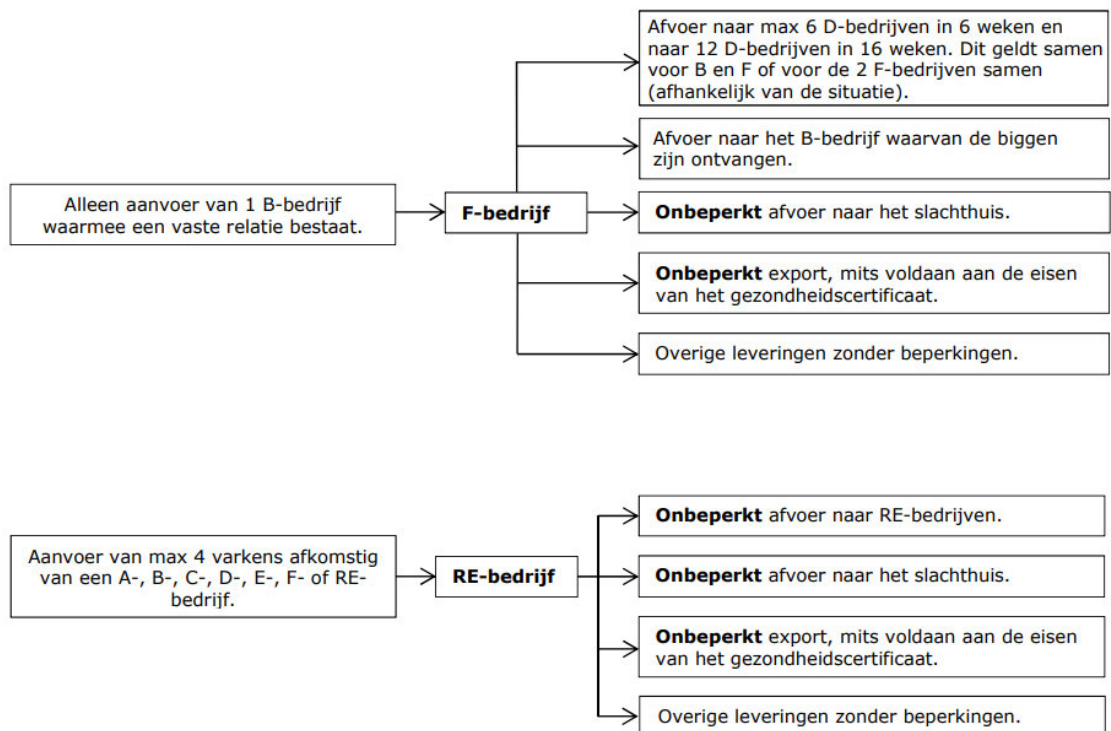
Aanvoer van en afvoer naar buitenlandse bedrijven
(import/export) kan altijd.

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie varkens			
code	HH02 I&R 105	versie 4.0	ingangsdatum 21-04-2021	pag. 11 van 13

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie varkens			
code	HH02 I&R 105	versie 4.0	ingangsdatum 21-04-2021	pag. 12 van 13

titel	Werkinstructie Identificatie en registratie varkens			
code	HH02 I&R 105	versie 4.0	ingangsdatum 21-04-2021	pag. 13 van 13

Bijlage 3: Toegestane identificatiemiddelen

Zie voor algemene vereisten voor identificatiemiddelen paragraaf 5b.3.3 in Regeling houders van dieren, artikel 9 van de Uitvoeringsverordening en artikel 52 van de gedelegeerde verordening.

Identificatiemiddelen	Eisen van identificatiemiddelen	Type varkens	Wettelijke basis
Conventionele oormerken	<ul style="list-style-type: none"> Zichtbare, leesbare en onuitwisbare vermelding van het unieke registratienummer: <ul style="list-style-type: none"> Inrichting waar het dier is geboren; Laatste inrichting van toeleveringsketen (alleen EU). 	Allen	Vo. 2019/2035, artikel 52, eerste lid, onderdeel a
	<ul style="list-style-type: none"> Gemaakt van thermoplastisch kunststof; Merkdeel is direct zichtbaar na aanbrengen, is geel van kleur en heeft de vermelding van de volgende gegevens in een zwarte kleur: <ul style="list-style-type: none"> 'NL', unieke registratienummer inrichting van geboorte (hoogte: 7 tot 10 mm); 'I&R' of het logo; Eventueel individueel volgnummer van het dier; Vorm en bijbehorende maten: <ul style="list-style-type: none"> Rond: diameter van max. 30 mm Anders dan rond: diameter max. 25 mm 	Allen	Regeling houders van dieren, artikel 5b.31
Slachtmerken	<ul style="list-style-type: none"> Gemaakt van metaal; Het is een beugelmerk; Op 1 zijde van het slachtmerk zijn de volgende gegevens aangebracht (afmeting: 6,5 x 3,5 mm): <ul style="list-style-type: none"> Unieke registratienummer van de inrichting waarvan het varken naar de slacht wordt afgevoerd; Het logo; Eventueel individueel volgnummer van het dier; Het slachtmerk heeft een lengte van max. 55 mm. Wanneer merken onleesbaar zijn geworden is hermerken toegestaan; 	Slachtvarkens	Regeling houders van dieren, artikelen 5b.30 en 5b.34
Gebruiksmerken	<ul style="list-style-type: none"> Gemaakt van thermoplastisch kunststof en hittebestendig; Merkdeel met gegevens heeft een witte kleur met vermelding van de volgende gegevens in het zwart: <ul style="list-style-type: none"> 'NL', unieke registratienummer inrichting van de laatste inrichting voor afvoer naar slacht (hoogte: 7 tot 10 mm); 'LNV'; Eventueel individueel volgnummer van het dier; Wanneer merken onleesbaar zijn geworden is hermerken toegestaan; 	Zeugen, gelten en beren die aangeboden worden voor de slacht	Regeling houders van dieren, artikelen 5b.30 en 5b.35
Elektronische merken	<ul style="list-style-type: none"> Dient te voldoen aan de eisen zoals gesteld zijn aan een conventioneel merk. 	Allen	Regeling houders van dieren, artikel 5b.32
Tatoeages	<ul style="list-style-type: none"> Vermelding van het unieke registratienummer van de: <ul style="list-style-type: none"> inrichting waar het varken is geboren, of laatste inrichting van de toeleveringsketen; 	Allen	Vo. 2019/2035, artikel 52, eerste lid, onderdeel b
	<ul style="list-style-type: none"> Toegestane kleuren: zwart of groen; Aangebracht met geschikte tang op zodanige wijze dat de tekens goed leesbaar blijven 	Allen	Regeling houders van dieren, artikel 5b.33
Algemeen	<ul style="list-style-type: none"> Verwijderen, wijzigingen of vervanging van merken is enkel toegestaan met toestemming van de bevoegde autoriteit 	Allen	Vo. 2019/2035, artikel 52, tweede lid